

SANCTI THOMAE DE AQUINO

OPERA OMNIA

IUSSU LEONIS XIII P. M. EDITA

TOMUS XXII

QUAESTIONES DISPUTATAE
DE VERITATE

CURA ET STUDIO
FRATRUM PRAEDICATORUM

VOLUMEN II. FASC. 1
QQ. 8-12

ROMAE AD SANCTAE SABINAE
1970

SANCTI THOMAE DE AQUINO OPERA OMNIA

TOMUS XXII

ADDENDA ET EMENDANDA

- Préface
- 41* note 4 : préparées lire préparée
50* col. 1, ligne 14 : 96 va lire 96 ra
173* col. 1, ligne 7 à partir du bas : Apollinaris lire Apollinaris
- Texte
- 3 27 in appar. lect. : non enim] nisi autem lege nisi non autem
4 40 in appar. font. : Cap. 1 lege Cap. 2
80 in appar. lect. : quod om. Φ lege quod om. Φ (-γ)
6 201 dif- lege diffi-
210 in appar. lect. : ante lege post
9 92 in appar. font. : Metaph. XII comm. 16 lege comm. 36
17 97 in appar. lect. : 259)] lege 259]
23 62 in appar. lect. adde : ergo...mutatur] om. pB in marg. sB
38 91 in appar. font. : 163 A lege 163 C
47 329 quia lege qui
48 40 in appar. font. : De soph. elench. cap. 3 lege cap. 22
51 237 in appar. font. : Averroes...comm. 20 lege comm. 4
54 520 in appar. font. : Metaph. VII lege VIII
55 542 in appar. lect. Φ : est omnibus γ lege γ (-Ot²)
94 45 in appar. lect. Φ : cognoscat lege cognoscat
98 57 in appar. lect. A : idae adde] ydee
107 67 in appar. font. : cap. 4 § 2 (PG 3, 732 B; Dion. 304) lege
cap. 4 § 32 (PG 3, 732 C; Dion. 306)
109 271 productibilia lege producibilia (cf. appar. A)
119 113 ius lege rius
133 52 in appar. font. : 654 lege 645
146 79 in appar. lect. Φ : Φ (-8) lege Φ (-γ)
157 90 in appar. font. adde : quorum...secundo primus : cf. Petrus
Hispan. Scientia libri 'De anima' tr. I c. 2 (ed. Alonso, p. 60)
175 136 in appar. font. : (1057 b 35) lege (1057 b 37)
208 1 in appar. font. : Parall. ... Super Sent. III adde d. 31
210 1 in appar. font. : Parall. adde I Pars q. 24 a. 3
225 in appar. font. linea ultima : in lege in
238 104 in appar. font. : 3 111. 158 lege 3 111 158
239 11 in appar. font. : col. 81-82 lege col. 981-82
250 138 in appar. font. : uuidam lege quidam
264 156 diverse lege diversae
293 27 in appar. font. : LIII⁶ lege LXIII⁶
303 45 in appar. lect. Φ : cogitantes adde]
312 161 in appar. font. : De civ. Dei adde XI
315 76 in appar. font. : De Trin. XIV c. 26 lege c. 16
332 88 utrumque lege utcumque (et in appar. Φ)
335 101 in appar. lect. A lin. 3 in fine : n. 22 lege n. 24
344 80 in appar. lect. A : porfirius lege porfirus A
103 in appar. font. : In Evang. II hom. 2 lege hom. 26
348 104 in appar. font. : post 854 adde B
350 251 in appar. font. : (198 b 30 sqq.) lege (189 b 30 sqq.)
270 in appar. font. : Anal. post. V lege Anal. post. I
383 61-62 in appar. lect. Φ : omnem scientiam γ lege βγ
385 1 in appar. font. : Summa aurea II tr. 6 c. 1 (f. 48va) lege (f. 48va)
386 135 in appar. lect. Φ : immortalem lege immortale
387 212 in appar. lect. Φ : Deus om. Φ dele
388 in appar. lect. Φ adde : 213 Deus om. Φ
- 423 83 in appar. lect. Φ : laurentius lege et laurentius
425 in appar. font. adde : 254 spiritualia corpora appellantur :
cf. I Cor. xv⁴⁴.
430 1 in appar. font. : Super I Cor. lege Super II Cor.
432 in appar. lect. A adde : 162 Apostolus cf. p. 155* n. 1
442 264 in appar. font. : In Ioh. ev. tract. XC lege tract. XL
452 112 in appar. font. : Gal. v³ lege Gal. v⁶
460 141 in appar. font. : De Gen. ad litt. IV lege VIII
477 154 in appar. font. praemitte : Revera XIV
517 301 defecit lege deficit
518 411 quod lege quo
519 in appar. font. adde : 16 ignis...scintille sic A : potius legend.
ignis et unius scintille ; cf. Arist. Phys. III 9 (205 a 11-12),
De caelo I 15 (276 a 2-4).
524 42 in appar. lect. A : naturalis¹ adde contrarium
534 343 in appar. font. § 9 praemitte Revera cap. v
535 in appar. font. adde : 10 remota causa...effectus : Avicenna
[Metaph. IV c. 1 (f. 84va)] sec. Thomam Super Sent. I d. 37
q. 1 a. 1]
543 322 in appar. font. : Cap. 5 lege V c. 5
551 132 in appar. lect. A : naturam...gratiam lege naturac...gratie
573 169 in appar. lect. A : hypostasi lege ypostasi
577 228 in appar. font. : 326 in nota lege 328 in nota
594 271 posunt lege possunt
601 105 participatione lege participatio
602 214 in appar. font. : De bono adde tr. I
608 58 in appar. font. : ut dicitur infra q. 29 a. 3 17 lege a. 3 25
616 39 xvi lege xvi⁴
622 52 in appar. font. : Cap. 5 praemitte Revera II
72 in appar. lect. A : pA lege A
685 in appar. font. adde : 52 Rectius Ion. iv⁷
687 3 facultas...rationis lege « facultas...rationis »
689 28 in appar. font. : 11105 b 23) lege (1105 b 23)
690 129 potentias lege potentia
709 31 impenitentibilis lege impenitentibilis
712 in appar. font. ultima linea praemitte : 18
730 257 appentendum lege appetendum
737 61 dici lege dicit
743 4 in appar. font. : Thomas Super Sent. III d. 3 adde q. 1
753 116 in appar. lect. : post sine coniunctione] adde sine
16 hic lege his
761 136 irascibili lege irascibilis
762 223 eodem lege eodem
785 202 Damascenum lege Damascenus
795 8 in appar. lect. : xiv (revera iv)] lege xiv (rectius xiii)]
811 276 actuum lege actum
818 73 in appar. font. : Cap. 1 lege Cap. 2
826 68 usu lege usus
846 144 ultimum lege in ultimum
855 137 quo lege quod
857 8 Ioh. v² lege Ioh. v²⁶
51 in appar. font. : Praetea lege Practerea
867 172 Gen. II lege Gen II¹⁷

Quaestiones disputatae de veritate

SIGLA CODICUM

Quaestio 1

- B Bibl. Apost. Vat., Vat. lat. 781 ff. 42 ra - 47 ra
 E Erfurt, Wiss. Bibl. d. Stadt, Amplon. Fol. 311
 P Paris, Bibl. Nat., lat. 15810
 T Troyes, Bibl. Municip. 506 ff. 95 ra - 106 vb
 V^s Bibl. Apos. Vat., Vat. lat. 4426 (art. 1 tantum)
 Φ *ut infra*

QQ. 2 - 22 a.11

- A Bibl. Apost. Vat., Vat. lat. 781 ff. 51 ra - 140 vb
 F Firenze, Bibl. Laurenz., Santa Croce Plut. XXIX dextr. 8 (q.13 aa.1-2)
 P Paris, Bibl. Nat., lat. 15810 (*ex occasione*)
 V Vincentius Bellovac., Spec. Natur. 26 cc.101-110 (q.13)
 Φ *ut infra*

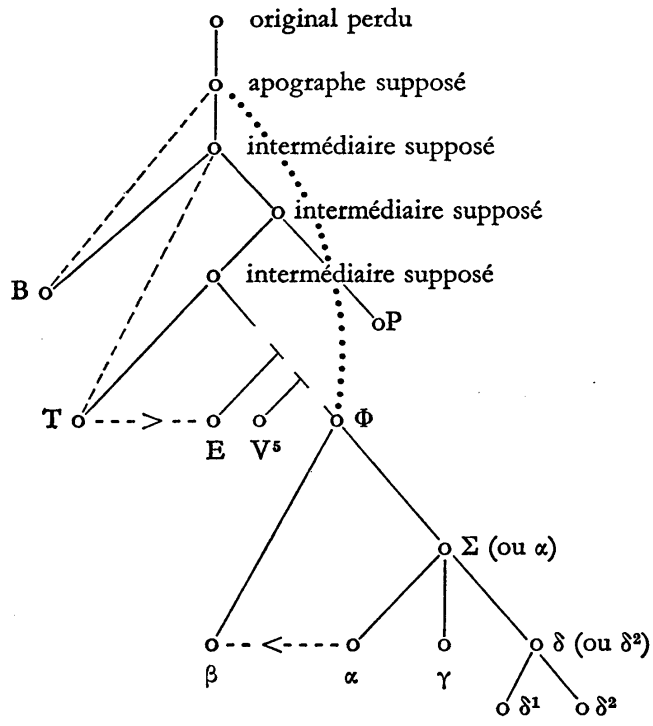
QQ. 22 a.11 204 - 29

- P Paris, Bibl. Nat., lat. 15810 (*ex occasione*)

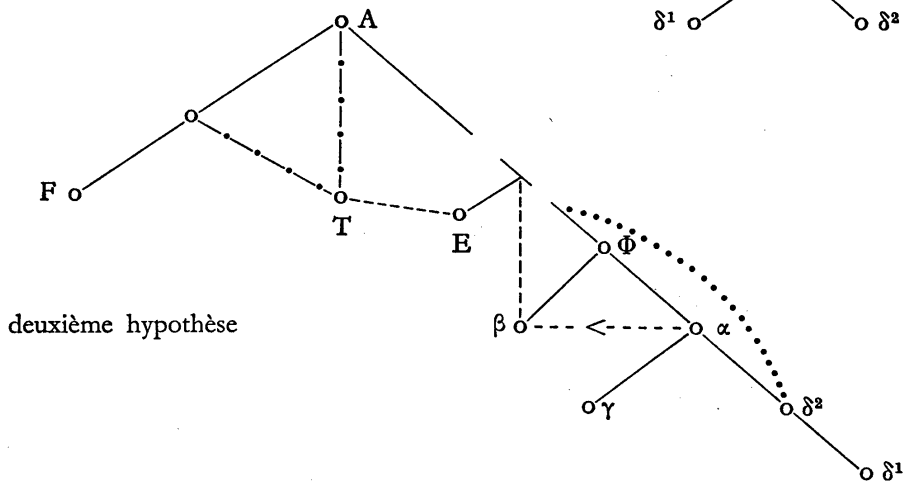
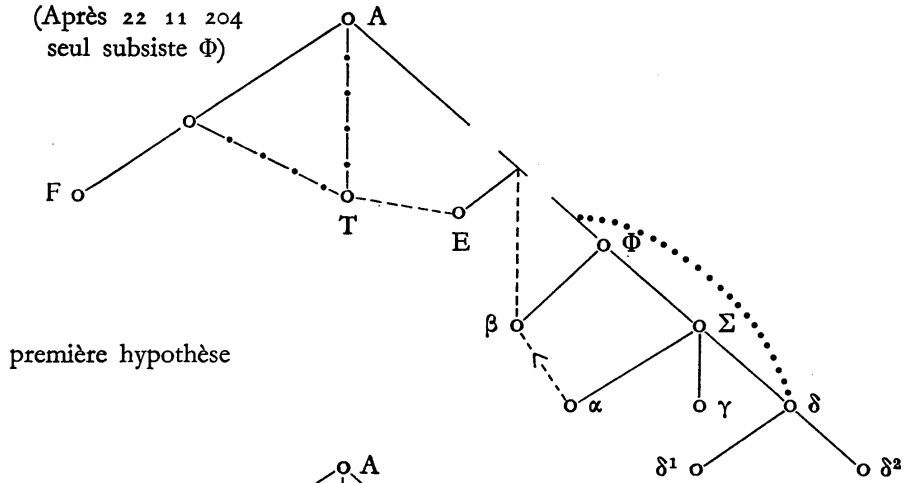
Φ	α	}	Kl Klosterneuburg, Stiftsbibl. 275		
			O ¹ Oxford, Balliol Coll. 48		
			O ⁵ Oxford, Merton Coll. I.3.1 (96)		
			Tr ¹ Toulouse, Bibl. Municip. 243		
			<i>supplebunt</i>		
			Ma ³ Paris, Bibl. Mazarine 805		
			V ⁴ Bibl. Apost. Vat., Vat. lat. 786		
			β	}	Av Avignon, Musée Calvet 257
					O ² Oxford, Balliol Coll. 49
					P ² Paris, Bibl. Nat., lat. 15808
Tr ¹ Troyes, Bibl. Municip. 142					
<i>supplebunt</i>					
γ	}	Er ² Erfurt, Wiss. Bibl. der Stadt, Amplon. Fol. 319			
		Ve Venezia, Bibl. Naz. Marciana, Fondo ant. lat. 121 (1819)			
		L Leipzig, Universitätsbibl. 479			
δ	}	M München, Bayer. Staatsbibl., Clm 11285			
		Ot ³ Bibl. Apost. Vat., Ottob. lat. 208			
		<i>supplebit</i> q.1 a.1			
		O ⁶ Oxford, Corp. Chr. Coll. 490, fragmenta			
		δ ¹	}	Du Durham, Chapter Library B.I.22	
				O ³ Oxford, Lincoln Coll., Lat. 4	
				Ma ³ Paris, Bibl. Mazarine 806	
				P ¹ Paris, Bibl. Nat., lat. 3105	
		δ ²	}	<i>supplebunt</i>	
				C ³ Cambridge, Pembroke Coll. 37	
δ ³	}	Ot ² Bibl. Apost. Vat., Ottob. lat. 204			
		C ³ Cambridge, Pembroke Coll. 127			
		K Köln, Stadtarchiv, Historisches Archiv G.B. f ^o 131			
		O ⁴ Oxford, Merton Coll. I.1.6 (77)			
		Ot ⁴ Bibl. Apost. Vat., Ottob. lat. 214			
δ ⁴	}	<i>supplebit</i> q.5 a.9 315 - q.6 a.3 149			
		K ² Köln, Stadtarchiv, Historisches Archiv W. f ^o 142			

Σ α γ δ

Qu. 1

QQ. 2-22
(Après 22 11 204
seul subsiste Φ)

SANCTI THOMAE DE AQUINO

OPERA OMNIA

IUSSU LEONIS XIII P. M. EDITA

TOMUS XXII

QUAESTIONES DISPUTATAE
DE VERITATE

CURA ET STUDIO
FRATRUM PRAEDICATORUM

VOLUMEN II.

QQ. 8-20

ROMAE AD SANCTAE SABINAE

1972

QUAESTIO OCTAVA

De cognitione angelorum

1. *Utrum angeli videant Deum per essentiam.*
2. *Utrum intellectus angeli vel hominis beati essentiam divinam comprehendat.*
3. *Utrum angelus ex propriis naturalibus potuerit pertingere ad videndum Deum per essentiam.*
4. *Utrum angelus videns Deum per essentiam omnia cognoscat.*
5. *Utrum visio rerum in Verbo sit per aliquas similitudines rerum in intellectu angelico existentes.*
6. *Utrum angelus cognoscat se ipsum.*
7. *Utrum angelus unus intelligat alium.*
8. *Utrum angelus res materiales cognoscat per formas aliquas an per essentiam sui cognoscentis.*
9. *Utrum formae per quas angeli cognoscunt res materiales sint innatae vel a rebus acceptae.*
10. *Utrum angeli superiores habeant cognitionem per formas magis universales quam inferiores.*
11. *Utrum angelus cognoscat singularia.*
12. *Utrum angeli cognoscant futura.*
13. *Utrum angeli scire possint occulta cordium.*
14. *Utrum angeli simul multa cognoscant.*
15. *Utrum angeli cognoscant res discurrendo de uno in aliud.*
16. *Utrum in angelis distingui debeat cognitio matutina et vespertina.*
17. *Utrum cognitio angelica sufficienter per matutinam et vespertinam dividatur.*

Articulus primus

79^a
Quaestio est de cognitione angelorum. Et primo quaeritur utrum angeli videant Deum per essentiam. Et videtur quod non: Ioh. 1¹⁸ « Deum nemo vidit umquam », super quo dicit Chrysostomus « Sed nec ipsae caelestes essentiae, ipsa dico cherubim et seraphim, ipsum ut est umquam videre potuerunt »; sed quicumque videt Deum per essentiam videt ipsum ut est; ergo angelus non videt Deum per essentiam.

10
2. Praeterea, Exodi xxxiii¹¹ super illud « Loquebatur Dominus <ad Moysen> facie ad faciem » etc., dicit glosa « Substantiam Dei nec hominum nec angelorum quisquam, sicut est, umquam videre potuit », et sic idem quod prius.

15
3. Praeterea, secundum Augustinum desiderium est rei non habitae; sed « angeli desiderant in Deum respicere », ut dicitur I Petri ii; ergo Deum per essentiam non vident.

20
4. Praeterea, Chrysostomus dicit Super Iohannem « Ipsum quod est Deus non solum prophetae sed nec angeli aut archangeli videre potuerunt »; et sic idem quod prius quia id quod est Deus est essentia Dei.

A 5 crisostomus A 12 <ad Moysen> suppl. cum Vulg.] om. A 14 angelorum] al praem. pA 20 11 sic A] legend. 1
21 Chrysostomus] crisostomus em. A conf. pA

Φ 12 <ad Moysen> (induc. A) om. Φ 19 I om. Φ 24 id] ipsum Φ

1 Parall.: I Pars q. 12 a 1; Cont. Gent. III c. 49, 52, 54 et 57; Super Sent. IV d. 49 q. 2 a. 1; Quodlib. VII q. 1 a. 1; Quodlib. VIII q. 8 art. unic.; Lect. super Ioh. cap. 1 lect. 11. 5 In Ioh. hom. 15 n. 1 (PG 59, 98) ex Alberti Super Sent. I d. 1 a. 15 arg. 1, vide etiam Ioh. Damasc. De fide I c. 1 (PG 94, 789 A; Bt 12). 13 Ordin. ibid. 17 De Trin. IX c. 12 (PL 42, 971) ut dicitur infra q. 22 a. 1 arg. 4, cf. tamen Enarr. in Ps. cxviii²⁰ (PL 37, 1522). 20 Rectius 1¹⁴. 22 Hom. 15 n. 1 (PG 59, 98 B) Burgundione interprete ' quia ipsum quod est Deus non solum prophetae sed neque angeli viderunt neque archangeli ' (ms. Ottob. lat. 227, f. 26va).

5. Praeterea, omne quod videtur ab intellectu, per aliquam formam videtur: si ergo intellectus angeli videt essentiam divinam, oportet quod per aliquam formam eam videat; sed non potest ipsam videre per ipsam divinam essentiam quia forma qua intellectus intelligit, facit eum intellectum in actu, et sic est actus eius, et sic oportet quod ex ea et intellectu efficiatur unum, quod non potest dici de divina essentia quae non potest venire ut pars in constitutionem alicuius; ergo oportet quod angelus intelligens Deum videat eum mediante aliqua alia forma, et sic non videt eum per essentiam.

6. Praeterea, nullus assimilatur alicui nisi secundum similitudinem eius receptam in ipso; sed intellectus angeli cognoscens Deum assimilatur ei cum omnis cognitio sit per assimilationem; ergo oportet quod cognoscat eum per similitudinem et non per essentiam.

7. Praeterea, intellectus debet esse proportionatus intelligibili cum intelligibile sit perfectio intelligentis; sed nulla potest esse proportio inter essentiam divinam et intellectum angelicum cum in infinitum distent et talium non sit proportio; ergo angelus non potest Deum per essentiam videre.

8. Praeterea, quicumque cognoscit aliquid per essentiam, cognoscit de eo quid est; sed, ut patet per Dionysium et Damascenum, de Deo non potest sciri quid est sed quid non est; ergo intellectus nullus creatus potest Deum per essentiam videre.

9. Praeterea, sicut dicit Dionysius in Epistola ad Gaium, in Deo tenebrae describuntur propter superabundantem eius claritatem, et propter hoc occultatur « omni lumini et abscon-

ditur omni cognitioni »; sed claritas divina non solum excedit intellectum nostrum sed etiam angelicum; ergo eorum cognitioni claritas divinae essentiae absconditur.

10. Praeterea, Dionysius sic arguit in 1 cap. De divinis nominibus: omnis cognitio est existentium; sed Deus non est existens sed superexistens; ergo non potest cognosci nisi a superessentia cognitione quae est cognitio divina.

11. Praeterea, Dionysius dicit in Epistola ad Gaium « Si quis videns Deum intellexit quod vidit, non ipsum vidit sed aliquid eorum quae sunt eius »; ergo Deus per essentiam a nullo intellectu creato videri potest.

12. Praeterea, quanto visus est fortior tanto aliquid maius remotum videre potest, ergo infinite distans videri non potest nisi a visu infinitae virtutis; sed essentia divina in infinitum distat a quolibet intellectu creato; cum ergo nullus intellectus creatus sit infinitae virtutis, nullus intellectus creatus poterit videre Deum per essentiam.

13. Praeterea, ad cognitionem quamlibet requiritur iudicium; sed iudicium non est nisi superioris de inferiori; cum ergo nullus intellectus sit superior divina essentia, nullus creatus intellectus poterit Deum per essentiam videre.

14. Praeterea, « iudicium », ut Boetius dicit, « est actus iudicantis », ergo iudicatum se habet ad iudicium ut passum; sed essentia divina non potest se habere ut passum respectu alicuius intellectus creati; ergo intellectus creatus non potest Deum per essentiam videre.

15. Praeterea, omne illud quod per essentiam videtur, intellectu attingitur; sed nullus

A 70 cognoscit] cogno *idem conf. inc. praem.* pA 71 est] bonitas *add.* pA cognitio divina *inv.* pA 79 ergo] *set praem.*
pA 94 ad iudicium *em. A]* *conf.* pA

Φ 28 angeli *om.* Φ (-γ) divinam] dei Φ 40-45 Praeterea...essentiam (*scil. arg. 6*) *post* videre⁸² Φ 50 cum] quia Φ 50 distent] distant Φ 51 non sit] nulla est Φ 57 creatus *om.* Φ 62 hoc] quod *add.* Σ quod β 65 angelicum] angelorum Φ 71 a *om.* Φ 73 Dionysius dicit] dicit *glosa 82 inv.* Φ (-82) 79 maius] magis Φ videre] videri Φ 82 a quolibet] ab omni Φ 83 infinitae] in finite γ finite α δ 90 poterit] potest *post* videre Φ

26 omne...formam videtur: cf. Algazel *Metaph.* p. II tr. 4 dicitio 5 (ed. Muckle, p. 180). 43 omnis cognitio...: cf. supra q. 1 a. 1 162 in nota. 47 intelligibile...intelligentis: Averroes ut supra q. 2 a. 3 2 in nota. 50 talium...proportio: Boetius ut supra q. 2 a. 3 35 in nota. 55 *De cael. hier.* cap. 2 § 3 (PG 3, 140 D; Dion. 757); *De fide* I c. 4 (PG 94, 800 B; Bt 20). 60 *Epist. I* (PG 3, 1065 A) sec. transl. Sarraceni (Dion. 606). 68 § 4 (PG 3, 593 A; Dion. 34). 74 Ut supra lin. 60. 86 Praeterea...: argumentum desumptum esse videtur ex Bonaventurae *Super Sent. I* d. 3 p. 1 art. unic. q. 1 arg. 4. 93 *De consol.* V pr. 4 (PL 63, 850 B).

100 potest attingere ad id quod in infinitum distat
ab eo; ergo intellectus angeli non potest videre
essentiam Dei quae in infinitum distat ab eo.

SED CONTRA est quod dicitur Matth. XVIII¹⁰
« Angeli eorum semper vident faciem Patris »
105 etc.; sed faciem Patris videre est videre essen-
tiam ipsius; ergo angeli vident Deum per
essentiam.

2. Praeterea, angeli beati hoc modo vident
Deum sicut promittitur nobis in statu beati-
tudinis; sed nos videbimus Deum per essen-
110 tiam, ut patet per illud I Ioh. III² « Cum appa-
ruerit similes ei erimus et videbimus eum sicuti
est »; ergo et angeli vident Deum per essentiam.

3. Praeterea, angeli cognoscunt eum a quo
115 facti sunt; sed ipsa essentia divina est angelo-
rum causa; ergo essentiam divinam vident.

4. Praeterea, omne quod videtur, videtur
per similitudinem vel per essentiam; sed in
Deo non est aliquid aliud similitudo ipsius et
120 essentia eius quicquid est in Deo est
Deus; ergo angeli vident eum per essentiam.

5. Praeterea, intellectus est potentior in
cognoscendo quam affectus in diligendo: unde
dicit Augustinus « Praecedat intellectus, sequi-
125 tur tardus aut nullus affectus »; sed angeli di-
ligunt essentiam divinam; ergo multo magis
vident eam.

79^b

RESPONSIO. Dicendum quod circa hanc quae-
130 stionem quidam erraverunt dicentes Deum per
essentiam a nullo umquam intellectu creato
videri posse, attendentes distantiam quae est
inter divinam essentiam et intellectum crea-
tum; sed haec positio sustineri non potest cum
sit haeretica. Constat enim quod cuiuslibet

intellectualis creaturae beatitudo consistit in
135 sua perfectissima operatione; illud autem quod
est supremum in qualibet creatura rationali
est intellectus; unde oportet quod beatitudo
est intellectus; unde oportet quod beatitudo
cuiuslibet creaturae rationalis in nobilissima
140 visione intellectus consistat. Nobilitas autem
intellectivae visionis est ex nobilitate intel-
lecti, sicut etiam dicit Philosophus in X Ethic-
orum quod ' perfectissima operatio visus est
visus bene dispositi ad pulcherrimum eorum
145 quae cadunt sub visu ' ; si ergo creatura ratio-
nalis in sua perfectissima visione non perve-
niret ad videndum divinam essentiam, beati-
tudo eius non esset ipse Deus sed aliquid sub
Deo, quod esse non potest quia ultima perfectio
150 cuiuslibet rei est quando pertingit ad suum
principium: ipse autem Deus immediate omnes
creaturas rationales condidit, ut fides vera tenet;
unde oportet secundum fidem ut omnis crea-
tura rationalis quae ad beatitudinem pervenit,
per essentiam Deum videat. 155

Sed oportet nunc considerare vel intelli-
gere quis sit modus videndi Deum per essen-
tiam. In omni siquidem visione oportet ponere
aliquid quo videns visum videat; et hoc est vel
essentia ipsius visi, sicut cum Deus cognoscit
160 se ipsum, vel aliqua similitudo eius, sicut homo
videt lapidem: et hoc ideo quia ex intelligente
et intelligibili oportet aliquo modo in intelli-
gendo unum fieri. Non autem potest dici quod
essentia Dei videatur ab intellectu creato per
165 aliquam similitudinem: in omni enim cogni-
tione quae est per similitudinem modus cog-
nitionis est secundum convenientiam simili-
tudinis ad id cuius est similitudo; et dico con-
venientiam secundum repraesentationem, sicut
170 species in anima convenit cum re quae est

A 101 ergo] g per *praem.* pA 118 vel per] p *imp. praem.* pA 121 angeli] cum *praem.* pA vident eum] aliquo modo
eum videant *praem.* pA 144 visus] visus *praem.* pA 148 sed] per *in fine lin. praem.* pA 156 oportet nunc *in marg.* A] diffi-
cile est pA 160 sicut...vel aliqua] vel aliqua *praem.* pA

Φ 100 id] illud Φ 101 eo] ipso Φ (-δ) illo δ 105 etc.; sed faciem] faciem enim Φ 118 similitudinem vel per essen-
tiam] essentiam suam (*inv. δ*) vel per (*per om. δ*) similitudinem Φ 121 angeli...essentiam] cum angeli deum videant (*vident δ*)
vident eum per essentiam suam Φ 122 potentior] fortior α δ fortior vel *praem.* β 146 perveniret] -niet α δ -niat γ 152 ve-
ra] nostra Φ 156 nunc considerare *om. Σ* vel *om. Φ* 161 aliqua *om. Σ* 165 ab] aliquo *add. Φ* 169 id] illud Φ

111 I Ioh. III² ' et videbimus ' cf. recens. Veteris Latinae (ed. Beuron). 114 angeli...sunt: cf. Petrus Lomb. *Lib. Sent.* II d.
3 c. 5. 120 quicquid...Deus: Alan. de Insulis ut supra q. 2 a. 9 109 in nota. 124 *Enarr. in Ps. cxviii*²⁰ (PL 37, 1522) ex
*Glossa Petri Lomb. super Ps. cxviii*²⁰ (PL 191, 1055 B). 129 quidam: scil. ' quidam theologi ' ut refert Thomas *Super Sent.*
IV d. 49 q. 2 a. 1, ' alii moderniores ' ut refert Bonaventura *Super Sent. III* d. 14 a. 1 q. 3, cf. H.-F. Dondaine, *L'objet et le*
'medium' de la vision béatifique chez les théologiens du XIIIe siècle, in RTAM XIX (1952) pp. 60-130. 134 sit haeretica: cf. arti-
culus primus Parisiis reprobatus anno 1241 (Chart. Univ. Paris. I, p. 170). 135 beatitudo...operatione: Arist. *Ethic.* X 10 (1177
a 12) ut refert Thomas *Super Sent. IV* d. 49 q. 1 a. 1 qc. 2 arg. 3. 143 *Ethic.* X 6 (1174 b 14). 149 ultima perfectio...princi-
pium: cf. Thomas *Super Sent. IV* d. 8 q. 1 a. 1 qc. 1 ad 1. 152 ut...tenet: Gen. I¹ ut refert Thomas *I Pars* q. 65 a. 3.

extra animam, non secundum esse naturale. Et ideo si similitudo deficiat a repraesentatione speciei non autem a repraesentatione generis, cognoscetur res illa secundum rationem generis non secundum rationem speciei; si vero deficeret etiam a repraesentatione generis, repraesentaret autem secundum convenientiam analogiae tantum, tunc nec etiam secundum rationem generis cognosceretur, sicut si cognoscerem substantiam per similitudinem accidentis. Omnis autem similitudo divinae essentiae in intellectu creato recepta non potest habere aliquam convenientiam cum essentia divina nisi analogiae tantum; et ideo cognitio quae esset per talem similitudinem, non esset ipsius Dei per essentiam sed multo imperfectior quam si cognosceretur substantia per similitudinem accidentis. Et ideo illi qui dicebant quod Deus per essentiam non videtur, dicebant quod videbitur quidam fulgor divinae essentiae, intelligentes per fulgorem illam similitudinem lucis increatae per quam Deum videri ponebant, deficientem tamen a repraesentatione divinae essentiae sicut deficit lux recepta in pupilla a claritate quae est in sole, unde non potest defigi acies videntis in ipsam solis claritatem, sed videt inspiciens quosdam fulgores. Restat ergo ut illud quo intellectus creatus Deum per essentiam videt, sit ipsa divina essentia.

Non autem oportet quod ipsa essentia divina fiat forma ipsius intellectus sed quod se habeat ad ipsum ut forma; ut sicut ex forma, quae est pars rei, <et materia> efficitur unum ens actu, ita, licet dissimili modo, ex essentia divina et intellectu creato fit unum in intelligendo, dum intellectus intelligit et essentia per se ipsam intelligitur. Qualiter autem essentia separata possit coniungi intellectui ut forma, sic ostendit Commentator in III De anima: quandocumque in aliquo receptibili recipiuntur

duo quorum unum est altero perfectius, proportio perfectioris ad minus perfectum est sicut proportio formae ad suum perfectibile, sicut lux est perfectio coloris cum ambo recipiuntur in diaphano; et ideo cum intellectus creatus, qui inest substantiae creatae, sit imperfectior divina essentia in eo existente, comparabitur divina essentia ad illum intellectum quodam modo ut forma. Et huius exemplum aliquale in naturalibus inveniri potest: res enim per se subsistens non potest esse alicuius materiae forma si in ea aliquid de materia inveniatur, sicut lapis non potest esse alicuius materiae forma; sed res per se subsistens quae materia caret, potest esse forma materiae sicut de anima patet. Et similiter quodam modo essentia divina, quae est actus purus, quamvis habeat esse omnino distinctum ab intellectu, efficitur tamen ei ut forma in intelligendo; et ideo dicit Magister in II dist. II Sententiarum quod unio corporis ad animam rationalem est quoddam exemplum beatae unionis rationalis spiritus ad Deum.

1. Ad primum ergo dicendum quod cum dicitur 'hoc videtur ut est', potest hoc intelligi dupliciter: uno modo ut modus quo res visa est cadat sub visione, hoc est dictu, ut videatur in re visa ipse modus quo res est; et hoc modo Deus ut est ab angelis videtur et habere illum modum quem habet, et sic intelligitur quod habetur I Ioh. III² «Videbimus eum sicuti est». Alio modo potest intelligi ut modus praedictus determinet visionem videntis, ut scilicet talis modus sit visionis ipsius qualis est modus essentiae rei visae; et sic a nullo intellectu creato potest Deus videri ut est, quia impossibile est ut modus visionis intellectus creati sit ita sublimis sicut modus quo

A 173 si] *idem conf. praem. pA* 185 nisi] s *praem. pA* analogiae (ex analogie pA) *em. A* 199 Deum] *divinam praem. pA* 202 fiat] *sit praem. pA* 204 <et materia> *coni. cum 8] om. A* 205 ens] *est praem. pA* dissimili *em. A] conf. pA* 217 creatus, qui] *qui praem. pA* 221 res enim] *forma enim praem. pA* 222 subsistens] *idem conf. praem. pA* 227 similiter] *simili modo praem. pA* 231-234 II Sententiarum...Deum *in appendice col. 79^{2b}* 239 et hoc modo] *quod contingit dum aliquis praem. pA* 240 ut est...videbitur] *videbitur praem. pA*

Φ 176 vero] *autem Φ* 177 deficeret] *om. Φ (-γ)* deficiat *post generis γ* 183 creato *om. Φ (-γ)* 185 analogiae] *-gice Φ* 199 creatus] *divinus Φ (-8)* 200 ipsa *om. Φ* 203 forma; ut *om. Φ (-8)* 204 <et materia>] *suppl. 8 om. Φ (-8)* 207 essentia] *divina add. Φ* 215 cum] *quando Φ (-8)* 221 in] *rebus add. Φ* 236 hoc] *om. Φ* 243 I *om. Φ* 245 determinet] *informet Φ* 250 sublimis] *substantialis Σ*

Deus est, et hoc modo intelligendum est verbum Chrysostomi.

2-4. Et similiter dicendum ad secundum et tertium <et quartum>.

255 5. Ad quintum dicendum quod forma qua intellectus videtis Deum per essentiam videt Deum, est ipsa essentia divina; non tamen sequitur quod sit forma quae est pars rei in essendo, sed quod se habeat hoc modo in intel-
260 ligendo sicut forma quae est pars rei in essendo.

6. Ad sextum dicendum quod ad cognitionem non requiritur assimilatio nisi propter hoc ut cognoscens aliquo modo cognito uniat; perfectior autem est unio qua unitur ipsa res per essentiam suam intellectui quam si uniretur per similitudinem suam; et ideo quia
265 essentia divina quod intellectui angeli ut forma, non requiritur quod ad eam cognoscendam aliqua eius similitudine informetur, qua mediante cognoscat.
270

7. Ad septimum dicendum quod proportio proprie loquendo nihil est aliud quam habitudo quantitatis ad quantitatem, sicut quod est aequalis una alteri vel tripla: et exinde translatum est nomen proportionis ut habitudo cuiuslibet rei ad rem alteram proportio nominetur, sicut dicitur materia esse proportionata formae in quantum se habet ad formam ut materia eius, non considerata aliqua habitudine quantitatis. Et similiter intellectus creatus est proportionatus ad videndam divinam essentiam in quantum se habet ad ipsam quodam modo ut ad formam intelligibilem, quamvis secundum quantitatem virtutis nulla possit esse proportio propter distantiam infinitam.
285

8. Ad octavum dicendum quod auctoritas illa Dionysii et Damasceni intelligenda est de visione viae qua intellectus viatoris videt Deum per aliquam formam quia illa forma deficit a representatione divinae essentiae; et ideo per eam non potest videri sed tantum cognoscitur

quod Deus est super id quod de ipso intellectui representatur, unde id quod est remanet occultum: et hic est nobilissimus modus cognitionis ad quem pervenire possumus in via, et ideo de eo non cognoscimus quid est sed quid non est. Sed ipsa divina essentia sufficienter representat se ipsam; et ideo quando fit intellectui ut forma, de ipso Deo videtur non solum quid non est sed etiam quid est.
295 300

9. Ad nonum dicendum quod divina claritas intellectum viatoris excedit quantum ad duo: excedit enim ipsam virtutem intellectivam, et ex hoc sequitur quod non sit tanta perfectio visionis nostrae quanta est perfectio essentiae suae quia efficacia actionis mensuratur secundum virtutem agentis; excedit etiam formam qua intellectus noster nunc intelligit, et ideo Deus nunc per essentiam non videtur, ut ex dictis patet. Sed in visione beata Deus excedet quidem virtutem intellectus creati, unde non ita perfecte videbitur sicut perfecte est; non autem excedet formam qua videbitur, et ideo ipsum quod est Deus videbitur.
305 310

10. Ad decimum dicendum quod ratio Dionysii procedit de cognitione viae quae est secundum formas existentium creatorum, et ideo non potest pertingere ad id quod est superexistens; hoc autem non erit in visione patriae, et ideo ratio eius non est ad propositum.
315 320

11. Ad undecimum dicendum quod auctoritas illa Dionysii est intelligenda de visione viae qua cognoscitur Deus per aliquam formam creatam, et hoc ratione iam dicta.

12. Ad duodecimum dicendum quod ideo oportet esse maiorem efficaciam visus ad hoc quod a remotiori videatur quia visus potentia passiva est; potentia autem passiva quanto est perfectior tanto a minori potest moveri, sicut e contrario potentia activa quanto est perfectior tanto maius potest movere: tanto enim est magis calefactibile quanto a minori calore ca-
325 330

A 254 <et quartum> addimus ut ordo servetur solutionum: solutio ad arg. 4^m deest in A 255 Ad quintum scripsit. Ad iiiij A et sic deinceps usque ad finem articuli 255 qua (e que pA) em. A 259 hoc modo] secundum praem. pA in (ex intel pA) em. A 261 ad^e em. A] conf. pA 263 ut] quod praem. pA 269 similitudine] simili (et postea ras. brev.) praem. pA 272 quam] certa add. pA 297 ipsa divina] ipse deus praem. pA 300 est²] non praem. pA 323 qua] vi (inc. videtur ?) add. pA 329 potest] p add. pA 330 activa] litt. imp. praem. pA

Φ 254 <et quartum>: non suppl. (et inde solutiones 5-15 signantur 4-14) Φ 257 non] nec Φ 281 videndam] -dum Φ (-8) post essentiam δ 292 id] illud Φ de ipso om. Σ 293 id] illud Φ 296 de eo non cognoscimus] non deo α δ² non cognoscimus β non cognoscimus de deo γ non cognoscitur de deo δ¹ 311 creati] nostri Σ 313 videbitur] scilicet essentiam suam (ipsam δ¹) add. Φ 329 moveri] movere Σ 331 maius] magis β γ δ¹ 331 tanto] quanto Φ est om. Φ 332 quanto] tanto Φ calore om. Φ

leftit. Quanto autem aliquid a remotiori videtur
tanta sub minori angulo videtur, et ita minus
335 est quod ad visum de visibili pervenit; sed si
aequalis forma perveniret a propinquo et re-
moto, non minus videretur remotum quam
propinquum. Ipse autem Deus quamvis in
infinitem distet ab intellectu angelico, tamen
340 tota essentia sua intellectui coniungitur, et
ideo non est simile.

13. Ad tertium decimum dicendum quod
duplex est iudicium: unum quo iudicamus qua-
liter res esse debeat, et hoc iudicium non est
345 nisi superioris de inferiori; aliud est quo iudi-
catur qualiter res sit, et hoc iudicium potest
esse et de superiori et de aequali: non enim
minus possum iudicare de rege an stet vel se-
deat quam de rustico; et tale iudicium est in
350 cognitione.

79^{ub} 14. Ad quartum decimum dicendum quod
iudicium non est actio quae egrediatur ab agente
in rem exteriorem quae per eam transmutetur,
sed est operatio quaedam in ipso iudicante
355 consistens ut perfectio ipsius; et ideo non opor-
tet quod id de quo iudicat intellectus vel sen-
sus sit ut passum, quamvis per modum passi
significetur: immo magis sensibile et intelli-
gibile, de quo est iudicium, se habet ad intellec-
360 tum et sensum ut agens, in quantum sentire
vel intelligere pati quoddam est.

15. Ad quintum decimum dicendum quod
intellectus creatus numquam pertingit ad essen-
tiam divinam ut sit eiusdem naturae cum ea;
365 pertingit tamen ad ipsam ut ad formam intel-
ligibilem.

Articulus secundus

Secundo quaeritur utrum intellectus angeli
S vel hominis beati essentiam divinam com-
prehendat. Et videtur quod sic: simplex enim
si videtur, totum videtur; sed essentia divina
est simplex; ergo cum angelus beatus eam vi-
deat, totam videt et sic comprehendit. 5

2. Sed dicebat quod, licet videatur tota,
non tamen totaliter. — Sed contra, totaliter
dicit quendam modum; sed omnis modus di-
vinae essentiae est ipsamet essentia; ergo si vi-
detur ipsa essentia tota, videbitur totaliter. 10

3. Praeterea, efficacia actionis mensuratur
secundum formam quae est principium agendi
ex parte ipsius agentis, sicut de calore et ca-
lefactione patet; sed forma qua intellectus intel-
ligit, est principium intellectualis visionis; ergo
315 tanta erit efficacia intellectus videntis Deum
quanta est perfectio essentiae divinae, ergo
comprehendet ipsam.

4. Praeterea, sicut per demonstrationem scire
est perfectissimus modus cognoscendi complexa,
ita scire quod quid est est nobilissimus mo-
dus cognoscendi incompleta; sed omne com-
plexum quod scitur per demonstrationem, com-
prehenditur; ergo omne id de quo scitur quid
325 est, comprehenditur; sed illi qui vident Deum
per essentiam sciunt de eo quid est cum nihil
aliud sit scire quid est quam scire essentiam
rei; ergo comprehendunt angeli essentiam Dei.

5. Praeterea, Phil. III¹² dicitur « Sequor
autem, si quo modo comprehendam, sicut et
330 comprehensus sum »; sed Deus perfecte com-

A 335 de visibili] de visum *praem.* pA 336 forma] species *praem.* pA 337 remotum quam propinquum *scrips.*] propinquum quam remotum (*fortasse mendum Thomae e lapsu dictionis*) A (cf. Φ) 354 ipso *scrips.*] ipsa A 356 de quo] q *praem.* pA

1 intellectus] ee (*inc. essentia ut videtur*) *praem.* pA 3 sic] q *add.* pA 14 ex parte] quam *praem.* pA 17 tanta *em.* A] *conf.* pA 20 sicut in *margin.* A] *imp. et conf.* pA 21 modus] quo *add.* pA 25 de quo] q *praem.* pA

Φ 337 minus] magis Φ remotum...propinquum (*cf. A*) *inv.* Φ 356 id] illud Φ
10 videtur] videbitur Σ 11 videbitur] videtur Φ 29 Dei] divinam Φ 32 comprehendebat] comprehendit Φ (-8°) ap-
prehendit 8°

333 Quanto...angulo videtur: 'Secundum Perspectivos' ut refert Thomas *Super Sent. IV* d. 44 q. 2 a. 1 qc. 4 arg. 6, cf. e. g. Euclides *Optica* (ed. Heiberg, pp. 3-5) ut dicit Albertus *Summa de homine* append. ad q. 22. 343 duplex est iudicium: cf. Thomas *II-II* q. 60 a. 1 ad 3. 360 sentire...est: cf. Arist. *De anima* II 23 (424 a 1) et ibid. III 9 (429 b 25).

1 Parall.: *I Pars* q. 12 a. 7; *Cont. Gent.* III c. 53; *Super Sent. IV* d. 49 q. 2 a. 3; *Lect. super Ioh.* cap. 1 lect. 11; *Super Eph.* cap. 5 lect. 3. 3 simplex...totum videtur: cf. Bonaventura *Super Sent. III* d. 14 a. 1 q. 2 arg. 4. 7 tota, non tamen totaliter: cf. Bonaventura *De scientia Christi* q. 6 ad 10. 8 totaliter dicit quendam modum: cf. Petrus Hispan. *Summulae logicae* tr. 1 n. 28. 21 complexa...incomplexa: cf. Arist. ut supra q. 4 a. 2 106 in nota. 30 Phil. III¹²: 'sicut comprehensus sum' apud Thomam *Super Phil.*, 'et in quo comprehensus sum' sec. recens. Paris. (ms. Paris B. N. lat. 15467), 'in quo et apprehensus sum' sec. recens. Veteris Latinae.

prehendebat Apostolum; ergo Apostolus ad hoc tendebat ut perfecte comprehenderet Deum.

35 6. Praeterea, glosa ibidem dicit « ut comprehendam, id est ut cognoscam quae sit immensitas Dei quae omnem intellectum excedit »; sed non est incomprehensibilis nisi ratione immensitatis; ergo beati perfecte comprehendunt divinam essentiam.

SED CONTRA est quod Ambrosius dicit Super Lucam « Eam, quae in Deo habitat, plenitudinem bonitatis nemo conspexit, nemo mente aut oculis comprehendit ».

45 2. Praeterea, Augustinus dicit in libro De videndo Deum « Dei plenitudinem non solum oculis corporis sed nec mente aliquis aliquando comprehendit ».

3. Praeterea, secundum Augustinum in eodem libro, illud comprehenditur « cuius fines circumspici possunt »; sed de Deo hoc est impossibile cum sit infinitus; ergo non potest comprehendi.

RESPONSIO. Dicendum quod illud proprie dicitur comprehendi ab aliquo, quod ab eo includitur: dicitur enim comprehendere quasi simul ex omnibus partibus apprehendere, quod est undique inclusum habere. Quod autem includitur ab aliquo non excedit includens sed est minus includente vel saltem aequale; haec autem ad quantitatem pertinent. Unde secundum duplicem quantitatem est duplex modus comprehensionis, scilicet secundum quantitatem dimensionem et virtualementem; secundum dimensionem quidem, ut dolium comprehendit vinum; secundum virtutem autem, ut materia dicitur comprehendere formam quando nihil materiae remanet imperfectum a forma. Et per hunc modum dicitur aliqua vis cognitiva

comprehendere suum cognitum in quantum scilicet cognitum perfecte substat cognitioni ipsius; tunc autem a comprehensione deficit quando cognitum cognitionem excedit.

Sed hic excessus diversimode in diversis potentiis considerandus est: in potentiis enim sensitivis obiectum comparatur ad potentiam non solum secundum quantitatem virtualementem sed etiam secundum quantitatem dimensionem eo quod sensibilia movent sensum utpote in magnitudine existentem, non solum ex vi qualitatis propriorum sensibilibus sed etiam secundum quantitatem dimensionem, ut patet de sensibilibus communibus. Unde comprehensio sensus potest impediri dupliciter: uno modo ex excessu sensibilis secundum quantitatem virtualementem, sicut impeditur oculus a comprehensione solis quia virtus claritatis solis, qua est visibilis, excedit proportionem virtutis visivae quae est in oculo; alio modo propter excessum quantitatis dimensionem, sicut impeditur oculus ne comprehendat totam molem terrae, sed partem eius videt et partem non, quod in primo impedimento non accidebat; similiter enim omnes solis partes videntur a nobis sed nulla earum perfecte sicut visibilis est.

Ad intellectum autem comparatur intelligibile per accidens quidem etiam secundum quantitatem dimensionem vel numeralem in quantum intellectus a sensu accipit; unde etiam intellectus noster impeditur a comprehensione infiniti secundum quantitatem dimensionem ita quod aliquid eius est in intellectu et aliquid extra intellectum. Per se autem non comparatur ad intellectum intelligibile secundum quantitatem dimensionem cum intellectus sit virtus non utens organo corporali, sed per se comparatur ad ipsum solum secundum quantitatem virtualementem; et ideo in his quae per se intelligun-

A 36 ut] quod praem. pA 51 circumspici] a praem. pA 63 scilicet secundum] secundum enim praem. pA 92 videt et partem] et par praem. pA 95 sicut] idem conf. praem. pA 103 autem] eius add. pA non] lit. imp. add. pA 108 virtualementem] id est secundum formam intelligibilem que est quiditas rei que est pro add. pA

Φ 34 ut] quod Φ (-8^a) quia 8^a 45-48 Praeterea...comprehendit (scil. sed c. 2) post comprehendit⁸³ Φ 56 quasi] quando Φ 57 apprehendere] potest add. Σ (-8^a) comprehendere potest β comprehendere 8^a 71 ipsius] eius Φ 74 Sed hic] hic autem Φ 75 considerandus] -randum α β 8^a 93 similiter] simul Φ 94 nulla earum] non Σ 98 numeralem] naturalem (induc. A) Φ 107 ipsum] ipsam Σ

35 Glossa scil. Petri Lomb. super Eph. III¹⁸ (PL 192, 195 A) ex ps.-Ambros. ibid. (PL 17, 406 B). 42 I n. 25 (PL 15, 1624 A). 46 Epist. 147 c. 8 (PL 33, 606). 50 Cap. 9 (PL 33, 606). 63 quantitatem...virtualementem: cf. August. De quant. anim. cap. 3 (PL 32, 1037). 81 priorum sensibilibus: Arist. ut supra q. 1 a. 11 34 in nota. 83 sensibilibus communibus: vide hic supra. 84 ex...sensibilibus: Arist. De anima III 2 (426 a 30) ut refert Thomas Super Sent. IV d. 49 q. 2 a. 6 arg. 4. 106 non...organo: Arist. De anima III 7 (429 a 26) ut dicitur infra q. 18 a. 8 arg. 2.

80^a

110 tur sine coniunctione ad sensum, non impeditur
comprehensio intellectus nisi propter exces-
sum quantitatis virtualis, quando scilicet id
quod intelligitur habet modum intelligendi per-
fectiorem quam sit modus quo intellectus intel-
115 ligit; sicut si aliquis cognoscat hanc conclu-
sionem ' triangulus habet tres angulos aequales
duobus rectis ' per probabilem rationem, utpote
per auctoritatem vel quia ita communiter di-
citur, non comprehendet ipsam, non quod
unam partem eius ignoret alia scita, sed quia
120 ista conclusio est scibilis per demonstrationem
ad quam cognoscens nondum pervenit; et ideo
non comprehendit ipsam quia non stat per-
fecte sub cognitione eius.

125 Constat autem quod in intellectu angeli,
praecipue quantum ad visionem divinam, non
habet locum quantitas dimensiva; et ideo con-
sideranda est ibi aequalitas vel excessus secun-
dum quantitatem virtuales tantum. Virtus
autem divinae essentiae, qua est intelligibilis,
130 excedit intellectum angelicum et omnem intel-
lectum creatum secundum hoc quod est co-
gnoscitivus: veritas enim divinae essentiae qua
cognoscibilis est, excedit lumen cuiuslibet intel-
lectus creati quo cognoscitivus est; et ideo
135 impossibile est quod aliquis intellectus creatus
divinam essentiam comprehendat, non quia
partem eius aliquam ignoret, sed quia ad per-
fectum modum cognitionis ipsius pertingere
non potest.

140 1. Ad primum ergo dicendum quod divina
essentia ab angelo tota videtur quia nihil eius
est non visum ab eo, ut sic li tota exponatur
privative, non per positionem partium; non
tamen eam perfecte videt, et ideo non sequitur
145 quod eam comprehendat.

2. Ad secundum dicendum quod in visione
qualibet triplex modus considerari potest: primo
modus ipsius videntis absolute, qui est men-
sura capacitatis eius; et sic intellectus angeli

150 totaliter videt Deum, hoc est dictu totam vim
intellectus sui adhibet ad videndum Deum;
alius modus est ipsius rei visae, et hic modus
nihil est aliud quam qualitas rei: cum autem
in Deo non sit aliud qualitas quam substantia,
155 modus eius est ipsa essentia, et sic totaliter
vident Deum quia vident totum modum Dei
eodem modo quo totam essentiam; tertius est
ipsius visionis, quae est media inter videntem
et rem visam, et ideo dicit modum videntis per
160 comparisonem ad rem visam ut tunc dicatur
aliquis totaliter alterum videre quando scilicet
visio habet modum totalem: et hoc est quando
ita est perfectus modus visionis sicut est modus
visibilitatis ipsius rei, et hoc modo non tota-
165 liter videtur divina essentia, ut ex dictis patet;
sicut aliquis qui scit aliquam propositionem
esse demonstrabilem cuius demonstrationem
ignorat, scit quidem totum modum cognitionis
eius sed nescit eam secundum totum modum
170 quo cognoscibilis est.

3. Ad tertium dicendum quod ratio illa
procedit quando forma quae est principium
actionis agenti coniungitur secundum totum
modum suum, quod necesse est in omnibus
formis non subsistentibus quarum esse est
175 inesse; sed divina essentia, quamvis quodam
modo sit ut forma intellectus, non tamen capi-
tur ab intellectu nisi secundum modum intel-
lectus capientis; et quia actio non est tantum
formae sed etiam agentis, ideo non potest esse
180 ita perfecta actio sicut est perfecta forma quae
est principium actionis cum sit defectus ex
parte agentis.

4. Ad quartum dicendum quod res compre-
henditur cuius diffinitio cognoscitur, si tamen
185 ipsa diffinitio comprehendatur; sed sicut pos-
sibile est cognoscere rem sine comprehensione,
ita et diffinitionem ipsius, et sic res ipsa remanet
non comprehensa. Angelus autem, quamvis
videat aliquo modo quid est Deus, non tamen
190 hoc comprehendit.

A 116 duobus] duobis A 142 est non] non *praem.* pA 144 eam...sequitur quod] sequitur quod *praem.* pA 152 rei]
r *add.* pA 157 eodem] si *praem.* pA 163 visionis] *idem conf. praem.* pA 167 cuius...scit quidem totum] scit quidem to
praem. pA 173 agenti coniungitur] est (est in pA) *praem.* A *casu non del. est, et delevisimus*

Φ 118 comprehendet] -hendit Φ 142 tota] totam Φ (-γ) 144 eam *om.* Φ 158 media] medium Φ

115 ' triangulus...: exemplum Arist. *Anal. Post.* I 2 (71 a 19) et passim. 116 per probabilem rationem: Arist. ut supra q. 2
a. 1 250 in nota.

5. Ad quintum dicendum quod visio Dei per essentiam potest dici comprehensio in comparatione ad visionem viae quae ad essentiam non pertingit, non tamen est comprehensio simpliciter, ratione iam dicta; et ideo cum dicitur «comprehendam sicut et comprehensus sum», et «cognoscam sicut et cognitus sum» li sicut notat comparationem similitudinis sed non aequalitatis.

6. Ad sextum dicendum quod ipsa immensitas Dei videbitur, sed non videbitur immense: videbitur enim totus modus sed non totaliter, ut dictum est.

Articulus tertius

Tertio quaeritur utrum angelus ex propriis naturalibus potuerit pertingere ad videndum Deum per essentiam. Et videtur quod sic quia, secundum Augustinum Super Genesim ad litteram, angeli in principio suae conditionis, in quo statu fuerunt in naturalibus tantum, ut multi dicunt, viderunt creaturas fiendas in Verbo; sed hoc esse non potuissent nisi Verbum vidissent; ergo per naturalia pura intellectus angeli vidit Deum per essentiam.

2. Praeterea, quod potest minus intelligibile intelligere, potest intelligere et maius; sed essentia divina est maxime intelligibilis cum sit maxime a materia immunis ex quo contingit aliquid esse intelligibile actu; cum ergo intellectus angeli naturali cognitione possit alia intelligibilia intelligere, multo fortius poterit intelligere ex naturalibus puris divinam essentiam.

3. Sed dicebat quod licet divina essentia sit in se maxime intelligibilis, non tamen est maxime intelligibilis intellectui angelico. — Sed

contra, eius quod est magis visibile in se non esse magis visibile nobis causa est defectus nostri visus; sed in intellectu angelico non est aliquis defectus cum angelus sit «speculum purum, clarissimum, incontaminatum», ut Dionysius dicit IV cap. De divinis nominibus; ergo illud quod est magis in se intelligibile, est magis intelligibile angelo.

4. Praeterea, Commentator dicit in III De anima quod in intellectu qui est penitus a materia separatus, sequitur hoc argumentum quod Themistius faciebat: hoc est magis intelligibile, ergo magis intelligitur; sed intellectus angeli est huiusmodi; ergo in eo praedictum argumentum sequitur.

5. Praeterea, excellens visibile propter hoc est minus visibile visui nostro quia corrumpit visum; sed excellens intelligibile non corrumpit intellectum sed confortat ipsum; ergo illud quod est magis in se intelligibile, magis ab intellectu intelligitur.

6. Praeterea, videre Deum per essentiam est actus intellectus; sed gratia est in affectu; ergo gratia non requiritur ad videndum Deum per essentiam, et ita secundum naturalia tantum ad hanc visionem pervenire potuerunt.

7. Praeterea, secundum Augustinum fides, quia praesens est per essentiam in anima, videtur ab anima per sui essentiam; sed Deus per sui essentiam praesentialiter est in anima et similiter in angelo et in qualibet creatura; ergo angelus Deum per essentiam in puris naturalibus videre potuit.

8. Praeterea, secundum Augustinum X Confessionum, tripliciter est aliquid praesens in anima, scilicet per imaginem, per notionem et per praesentiam essentiae suae; si ergo ista divisio est conveniens, oportet haec esse oppo-

A 11 minus intelligibile] in *praem.* pA 13 cum] g *praem.* pA 23 eius *sup. lin.* A] illud pA 26 angelus *scrips.*] angelum A 34 temistius A 39 est minus] non *praem.* pA 60 haec] ho *praem.* pA

Φ 197 et comprehensus...cognitus sum] etc. α δ 199 sed *om.* Φ 11 intelligibile *om.* Φ (-δ) 15 ergo] tamen α β δ⁸ igitur γ 28 dicit] in *add.* Φ 29 in se *om.* Σ 40 visum] nostrum *add.* Φ 41 ipsum *om.* Φ 51 ab anima] *om.* Φ (-δ) in anima δ 58 scilicet *om.* Φ imaginem] speciem Σ unionem β

197 Phil. III¹⁸. 198 I Cor. XIII¹⁸.

1 Parall.: I Pars q. 12 a. 4; ibid. q. 56 a. 3; *Cont. Gent.* III c. 52; *Super Sent.* IV d. 49 q. 2 a. 6. 5 II c. 8 (PL 34, 269). 7 multi dicunt: 'et haec opinio est communior' ut refert Thomas *Super Sent.* II d. 4 a. 3, est 'via communis' ut dicit Guill. Altiss. *Summa aurea* II tr. 1 c. 1 (f. 35^b). 11 quod...maius: Averroes *De anima* III comm. 7 (VI¹, 155 A) ut refert Thomas *Super Sent.* IV d. 49 q. 2 a. 6 arg. 3. 28 § 22 (PG 3, 724 B) sec. transl. Sarraceni (Dion. 269). 32 Comm. 36 (VI¹, 179 C). 38 excellens visibile: Arist. ut supra a. 2 84 in nota. 49 *De Trin.* XIII c. 1 (PL 42, 1014) ut dicitur infra q. 10 a. 9 50. 57 Cap. 17 (PL 32, 790).

80^b

sita, et ita, cum Deus sit praesens intellectui angelico per essentiam, non erit ei praesens per similitudinem, et ita non potest Deus ab angelo per similitudinem videri; si ergo ex naturalibus puris potest eum cognoscere aliquo modo, videtur quod cognoscat eum per essentiam naturaliter.

9. Praeterea, si videtur aliquid in speculo materiali, oportet quod ipsum speculum videatur; sed angeli in statu suae conditionis viderunt res in Verbo quasi in quodam speculo; ergo viderunt Verbum.

10. Sed dicebat quod angeli non fuerunt creati in puris naturalibus sed cum gratia gratum faciente vel cum gratia gratis data. — Sed contra, sicut lumen naturae deficit a lumine gloriae, ita etiam lumen gratiae gratis datae vel gratum facientis; si ergo existentes in gratia gratis data vel gratum faciente potuerunt videre Deum per essentiam, pari ratione et in statu naturalium existentes.

11. Praeterea, res non videntur nisi ubi sunt; sed ante conditionem rerum res non erant nisi in Verbo; ergo cum angeli res fiendas cognoverint, in Verbo eas cognoverunt, et ita viderunt Verbum.

12. Praeterea, natura non deficit in necessariis; sed attingere finem maxime est de necessariis naturae; ergo unicuique naturae provisum est ut possit pertingere ad finem suum; sed finis propter quem est rationalis creatura, est videre Deum per essentiam; ergo rationalis creatura ex naturalibus puris potest ad hanc visionem pervenire.

13. Praeterea, superiores potentiae sunt perfectiores inferioribus; sed inferiores potentiae per naturam suam possunt in sua obiecta, sicut sensus in sensibilia et imaginatio in imaginabilia; cum ergo obiectum intelligentiae sit Deus, ut dicitur in libro De spiritu et anima,

videtur quod per naturalia possit Deus videri ab intelligentia angelica.

14. Sed dicebat quod non est simile quia obiecta aliarum potentiarum non excedunt suas potentias, sed Deus excedit omnem intelligentiam creatam. — Sed contra, quantumcumque perficiatur intelligentia creata lumine gloriae, semper Deus ipsam in infinitum excedit; si ergo iste excessus impedit visionem Dei per essentiam, numquam intellectus creatus poterit pervenire in statu gloriae ad videndum Deum per essentiam, quod est absurdum.

15. Praeterea, in libro De spiritu et anima dicitur quod «anima est similitudo totius sapientiae», et eadem ratione angelus; sed res naturaliter cognoscitur per suam similitudinem; ergo naturaliter angelus cognoscit ea de quibus est sapientia; sed sapientia est de divinis, ut Augustinus dicit; ergo angelus naturaliter pervenit ad videndum Deum per essentiam.

16. Praeterea, ad hoc quod intellectus creatus videat Deum per essentiam non requiritur nisi quod intellectus Deo conformetur; sed intellectus angeli per naturam suam est deiformis; ergo ex naturalibus propriis potest videre Deum per essentiam.

17. Praeterea, omnis cognitio Dei vel est sicut in speculo vel est per essentiam, ut patet per hoc quod habetur I Cor. XIII¹² «Videmus nunc per speculum in aenigmate, tunc autem facie ad faciem»; sed angeli in naturalibus suis existentes non cognoverunt Deum sicut in speculo quia, ut Augustinus dicit, «ex quo creati sunt, aeterna Verbi visione perfruuntur, non 'invisibilia Dei per ea quae facta sunt inspicientes'», quod est in speculo videre; ergo angeli naturaliter vident Deum per essentiam.

18. Praeterea, illud immediate videtur de quo cogitamus non cogitando de aliquo altero;

A 61 et] co (?) add. pA 77 etiam] deficit add. pA gratis] g add. pA 96 inferiores] superiores praem. pA 100 anima (ex ianima pA) em. A 131 suis] litt. imp. add. pA 135 non 'invisibilia] invi non praem. pA 139 videtur] quod add. pA

Φ 70 conditionis] cognitionis Φ 85 cognoverint] -verunt Φ (-8^a) 91 propter] per Φ (-8) 130 per... faciem] etc. α 8 133 dicit] om. α ante Augustinus δ ait ante (post γ) Augustinus β γ 134 Verbi] dei add. Φ 135 sunt] intellecta add. Σ

73 Sed...data: 'Praepositivus et multi alii' sec. Guill. Altiss. ut supra lin. 7 in nota, cf. etiam Albertus *Super Sent. II* d. 3 a. 12 sol. 87 natura...necessariis: Arist. *De anima* III c. 9 (432 b 21) sec. transl. veterem (ed. Alonso, p. 355,2). 100 Cap. 11 (PL 40, 787). 113 Cap. 6 (PL 40, 783). 119 *De Trin.* XIV c. 1 (PL 42, 1037) ut refert Thomas *II-II* q. 9 a. 2 sed c. 1. 124 deiformis: Dionys. *De div. nom.* cap. 7 § 2 (PG 3, 869 C; Dion. 401) ut dicitur infra a. 8 48. 133 *De Gen. ad litt.* II c. 8 (PL 34, 270) ut refert Thomas *I Pars* q. 58 a. 1 sed c. 135 'invisibilia...: Rom. 1°.

sed angelus naturali cognitione potest cogitare de Deo sine hoc quod cogitet de aliqua creatura; ergo potest videre Deum immediate, quod est per essentiam videre.

145 19. Praeterea, Augustinus dicit quod ea quae sunt essentialiter in anima, cognoscuntur ab ea per essentiam; sed divina essentia sic est in anima; ergo etc.

150 20. Praeterea, illud quod non videtur per essentiam, videtur per speciem si videatur; sed divina essentia non potest videri per speciem quia species est simplicior eo cuius est; cum ergo naturaliter cognoscatur ab angelo, per essentiam cognoscitur ab eo.

80na 155 SED CONTRA, videre Deum per essentiam est vita aeterna, ut patet Ioh. xvii⁹ « Haec est vita » etc.; sed ad vitam aeternam non potest perveniri per pura naturalia, Rom. vi²³ « Gratia Dei vita aeterna »; ergo nec ad visionem Dei per essentiam.

160 2. Praeterea, Augustinus dicit quod anima, quamvis sit nata cognoscere Deum, non tamen ad actum cognitionis perducitur nisi perfundatur divino lumine; et sic ex naturalibus non potest aliquis videre Deum per essentiam.

165 3. Praeterea, natura non transcendit limites suos; sed essentia divina excedit omnem naturam creatam; ergo naturali cognitione divina essentia videri non potest.

170 RESPONSIO. Dicendum quod ad hoc quod Deus per essentiam videatur, oportet quod essentia divina uniatur intellectui quodam modo ut forma intelligibilis; perfectibile autem non unitur formae nisi postquam est in ipso dispositio quae facit perfectibile receptivum talis formae quia proprius actus fit in propria potentia, sicut corpus non unitur animae ut formae nisi postquam organizatum fuerit et dispo-

situm; unde oportet et in intellectu esse aliquam dispositionem per quam efficiatur perfectibile tali forma quae est essentia divina, quod est aliquod intelligibile lumen. Quod quidem lumen si fuerit naturale, ex naturalibus puris intellectus Deum per essentiam videre poterit; sed quod sit naturale est impossibile: semper enim dispositio ultima ad formam et forma sunt unius ordinis in hoc quod, si unum est naturale, et reliquum; essentia autem divina non est naturalis forma intelligibilis intellectus creati. Quod sic patet. Actus enim et potentia semper sunt unius generis, unde potentia in genere quantitatis non respicit actum qui est in genere qualitatis; unde forma naturalis intellectus creati non potest esse nisi sit illius generis in quo est potentia creati intellectus; unde forma sensibilis, quae est alterius generis, non potest esse forma ipsius, sed forma immaterialis tantum quae est generis sui. Sicut autem forma sensibilis est infra genus intellectivae potentiae creatae, ita essentia divina est supra ipsam; unde essentia divina non est forma ad quam se extendat naturalis facultas intellectus creati: et ideo lumen illud intelligibile, per quod intellectus creatus fit in ultima dispositione ut coniungatur essentiae divinae ut formae intelligibili, non est naturale sed supra naturam, et hoc est lumen gloriae de quo Psal. « In lumine tuo videbimus lumen ».

Naturalis igitur facultas cuiuslibet intellectus determinatur ad aliquam formam creatam intelligibilem. Aliter tamen in homine et in angelo, quia in homine ad formam intelligibilem a sensu abstractam cum omnis eius cognitio a sensu oriatur; in angelo autem ad formam intelligibilem non a sensu acceptam, et praecipue ad formam quae est essentia sua. Et ideo cognitio Dei ad quam angelus naturaliter pervenire potest, est ut cognoscat ipsum

A 143 immediate] sine add. pA 152 cum ergo...ab eo in appendice col. 80rb 158 naturalia] g (inc. ergo ?) add. pA 161 Augustinus] b praem. pA anima] intellectus praem. pA 164 ex] s (coniunctim) praem. pA 179 et (ex etiam pA) em. A 186 ultima hic A] post formam pA 191 in] ad praem. pA 192 respicit] est praem. pA 193 forma] actus praem. pA 200 ita] et praem. pA 201 divina] idem conf. praem. pA 215 a sensu acceptam] abstractam praem. pA 217 cognitio... naturaliter] naturalis praem. pA (cf. lin. 224) 218 est ut] ut praem. pA

Φ 142 cogitet] -tat Φ 150 videatur] videtur Φ (-8) 157 vita] eterna add. Φ 202 extendat] extendit Φ 207 quo] in add. Φ 215 acceptam] abstractam vel praem. Φ

145 Ut supra lin. 49. 152 species...cuius est: cf. Bonaventura *Super Sent. II* d. 3 p. 11 a. 2 q. 2 arg. 4. 161 Ps.-August. *De spiritu et anima* cap. 12 (PL 40, 787). 176 proprius...potentia: Arist. *De anima* II 4 (414 a 25) ut refert Thomas *Super Sent. II* d. 12 a. 1 arg. 1. 178 nisi...fuerit: cf. Thomas *Super De anima* II lect. 1. 207 Ps. xxxv¹⁰. 213 omnis...oriatur: Arist. ut supra q. 1 a. 10 107 in nota.

per substantiam ipsius angeli videntis; et ideo
 220 dicitur in libro De causis quod « intelligentia
 intelligit quod est supra se per modum sub-
 stantiae suae » quia in quantum est causata a
 Deo, substantia sua est similitudo quaedam
 225 divinae essentiae. Sed cognitio Dei ad quam
 homo potest naturaliter pervenire, est ut co-
 gnoscat ipsum per formam sensibilem quae
 lumine intellectus agentis est a sensibilibus
 abstracta; et ideo Rom. 1²⁰ super illud « Invi-
 230 sibilis Dei » etc., dicit glosa quod homo iuva-
 batur ad cognoscendum Deum per creaturas
 sensibiles et per lumen naturalis rationis. Co-
 gnitio autem Dei quae est per formam crea-
 tam, non est visio eius per essentiam; et ideo
 235 neque homo neque angelus potest pervenire
 ad videndum Deum per essentiam ex natura-
 libus puris.

1. Ad primum igitur dicendum quod hoc
 quod dicit Augustinus quod angeli viderunt
 res in Verbo, potest intelligi non a principio
 240 conditionis, sed ex tunc ex quo beati fuerunt. —
 Vel dicendum quod, quamvis Verbum per
 essentiam non viderint in statu naturalium,
 viderunt tamen aliquo modo per similitudinem
 in eis existentem; et ex tali cognitione potue-
 245 runt creaturas cognoscere quas tamen post-
 modum in Verbo multo plenius cognoverunt
 quando Verbum per essentiam viderunt: sec-
 undum enim quod cognoscitur causa, cogno-
 scuntur effectus per ipsam.

2. Ad secundum dicendum quod, quamvis
 250 essentia divina sit in se maxime cognoscibilis,
 tamen non est maxime cognoscibilis intellectui
 creato quia est extra genus ipsius.

3. Ad tertium dicendum quod intellectus
 255 angelicus dicitur esse speculum purum et incon-
 taminatum et sine defectu, quia non patitur
 defectum intelligibilis luminis considerata na-
 tura sui generis, sicut patitur intellectus huma-
 nus in quo intelligibile lumen obumbratur

in tantum ut necesse sit a phantasmatis acci-
 260 pere et cum continuo et tempore et discurrendo
 de uno in aliud; propter quod Ysaac dicit quod
 « ratio oritur in umbra intelligentiae »; et ideo
 potentia intellectiva eius potest intelligere om-
 nem formam intelligibilem creatam quae est
 265 sui generis. Sed intellectus angelicus compa-
 ratus ad essentiam divinam, quae est extra
 genus suum, invenitur defectivus et tenebro-
 sus; et ideo deficit a visione divinae essentiae,
 quamvis ipsa sit in se maxime intelligibilis. 270

4. Ad quartum dicendum quod verbum
 Commentatoris intelligitur de cognitione intel-
 ligibilium creatorum, non de cognitione essen-
 275 tiae increatae: pro tanto enim substantia intel-
 ligibilis, quae in se est maxime intelligibilis,
 fit nobis minus intelligibilis quia excedit for-
 mam¹ a sensu abstractam qua naturaliter intel-
 ligimus. Et similiter, immo multo amplius,
 essentia divina excedit formam intelligibilem
 creatam qua intellectus angeli intelligit; et ideo
 280 intellectus angeli minus intelligit essentiam di-
 vinam, quamvis sit magis intelligibilis, sicut
 et intellectus noster minus intelligit essentiam
 angeli, quamvis sit magis intelligibilis quam
 res sensibiles. 285

5. Ad quintum dicendum quod excellentia
 intelligibilis, quamvis non corrumpat intellectum
 sed confortet eum, tamen excedit quan-
 doque repraesentationem formae qua intellectus
 intelligit; et ex hac causa intelligibilis excel-
 290 lentia impedit intellectum. Et secundum hoc
 est verum quod dicitur in II Metaphysicae
 quod intellectus se habet ad manifestissima
 naturae « sicut oculus vespertilionis ad lucem
 solis ». 295

6. Ad sextum dicendum quod gratia non
 requiritur ad videndum Deum per essentiam
 quasi immediata dispositio ad visionem, sed
 quia per gratiam homo meretur lumen gloriae
 sibi dari per quod Deum in essentia videat. 300

7. Ad septimum dicendum quod fides co-

A 224 cognitio...naturaliter] naturalis praem. pA 233 essentiam] idem conf. praem. pA 260 a phantasmatis...et cum] cum praem. pA 265 creatam hic A] post generis pA 269 deficit] non praem. pA 296-300 Ad sextum...videat hic A] post solut. Ad septimum (lin. 301-306) pA, litteris b-a in marg. ordo restituitur 301 Ad septimum] vij em. A vj pA

Φ 219 ipsius] om. Φ (-8^a) post angeli 8^a 221 se om. Φ (-8^a) 222 est causata] inv. Φ (-8^a) creata est 8^a 224 divinae es-
 sentiae] substantie divine vel essentie Φ 231 et om. Φ 277 qua] quam Φ (-8^a) 294 vespertilionis] noctue Φ

220 Comm. 8 (7). 229 Glosa Petri Lomb. ibid. (PL 191, 1327 A-B), cf. etiam Petrus Lomb. Lib. Sent. I d. 3 c. 1. 261 cum continuo et tempore: Arist. ut supra q. 1 a. 5 240. 262 Liber de Definitionibus (ed. Muckle, p. 313). 292 Cap. 1 (993 b 9) sec. transl. Novae Metaph. (ed. Averroes VIII, 28 I).

gnoscitur per essentiam suam in quantum essentia sua coniungitur intellectui ut forma intelligibilis et non alio modo; sic autem non coniungitur essentia divina intellectui creato in statu viae sed sicut sustinens eum in esse.

8. Ad octavum dicendum quod divisio illa non est per oppositas res sed per oppositas rationes; et ideo nihil prohibet aliquid esse per essentiam uno modo in anima et alio modo per similitudinem vel imaginem: in ipsa enim anima est imago et similitudo Dei, quamvis sit in ea Deus per essentiam.

9. Ad nonum dicendum sicut ad primum.

10. Ad decimum dicendum quod nec gratia gratum faciens nec gratia gratis data sufficit ad videndum Deum per essentiam nisi sit gratia consummata quae est lumen gloriae.

11. Ad undecimum dicendum quod res antequam in propria natura essent, non solum fuerunt in Verbo sed etiam in mente angelica; et ita poterunt videri, quamvis Verbum per essentiam non videretur.

12. Ad duodecimum dicendum quod, sicut dicit Philosophus in II Caeli et mundi, in rebus invenitur multiplex gradus perfectionis: primus enim gradus et perfectissimus est ut aliquid habeat bonitatem suam sine motu et sine adminiculo alterius, sicut est perfectissima sanitas in eo qui per se est sanus sine auxilio medicinae, et hic gradus est divinae perfectionis; secundus gradus est eius quod potest consequi perfectam bonitatem cum modico auxilio et parvo motu, sicut eius qui habet sanitatem cum modico exercitio; tertius gradus est eius quod acquirit perfectam bonitatem cum multis motibus, sicut ille qui acquirit perfectam sanitatem cum multis exercitiis; quartus gradus est eius quod numquam potest acquirere perfectam bonitatem sed acquirit aliquid de bonitate ex multis motibus; quintus gradus est eius quod non potest acquirere aliquid de bonitate nec habet aliquem motum ad hoc, sicut est gradus illius in sanitate qui sanari non potest, unde nullam medicinam accipit. Naturae igitur irrationales nullo modo ad perfectam bonitatem, quae est beatitudo, pertingere possunt, sed pertingunt ad aliquam bonitatem imperfectam quae est eorum finis naturalis quem ex vi naturae suae consequuntur. Sed creaturae rationales possunt consequi perfectam bonitatem, id est beatitudinem, tamen ad consequendum indigent pluribus quam naturae inferiores ad consequendum fines suos; et ideo quamvis sint nobiliores, non tamen sequitur quod ex propriis naturalibus possint attingere ad finem suum sicut naturae inferiores: quod enim beatitudinem aliquid attingat per se ipsum, solius Dei est.

13. Et similiter dicendum ad tertium decimum de ordine potentialium.

14. Ad quartum decimum dicendum quod per lumen gloriae, quamvis intellectus creatus numquam tantum elevetur quin in infinitum distet ab eo essentia divina, tamen per lumen illud fit ut intellectus uniatur essentiae divinae sicut formae intelligibili; quod aliter fieri non posset.

15. Ad quintum decimum dicendum quod ad cognoscendum Deum per similitudinem eius angelus ex propriis naturalibus potest, sed haec non est visio Dei per essentiam.

16. Ad sextum decimum dicendum quod conformitas naturalis ad Deum, quae est in intellectu angeli, non est ut intellectus angeli proportionetur ad essentiam divinam sicut ad formam intelligibilem, sed in hoc quod non accipit cognitionem sensibilium a sensu, sicut nos accipimus, et quantum ad alia in quibus intellectus angeli convenit cum Deo et differt ab intellectu humano.

17. Ad septimum decimum dicendum quod tripliciter aliquid videtur: uno modo per essen-

A 303 coniungitur] cong *conf. idem inc. praem.* pA 309 aliquid esse] videri *praem.* pA 314 dicendum] quod *add.* pA 325 rebus] creatis *add.* pA 331 et hic...secundus gradus est] . § Secundus gradus est *praem.* pA 338 sanitatem *coni. cum* Φ] bo (*trans. ad lin.*) nitatem A 339 potest] *quandam vocem conf. praem.* pA 341 ex *scrips.*] et (*e lapsu auditus*) A 342 potest acquirere aliquid] habet aliquid *praem.* pA 343 nec] et *praem.* pA 347 pertingere] pertingere A 350 quem *sup. ras.* A] non liquet pA 351 possunt] indig *praem.* pA 358 beatitudinem...per] per *praem.* pA 360 tertium decimum] id quod postea obicitur *praem.* pA

Φ 312 sit in ea] in ipsa sit Φ 328 habeat] *om.* Φ (-γ) contingat *post* suam γ 341 ex] et (*induc.* A) Φ 356 possint] possunt Φ 358 attingat] contingat Φ 365 lumen] *om.* δ² *post* illud Φ (-δ²)

325 *De caelo* II 18 (292 a 22).

tiam suam, sicut quando ipsa essentia visibilis
 385 coniungitur visui, sicut oculus videt lucem; alio
 modo per speciem, quando scilicet similitudo
 ipsius rei ab ipsa re imprimitur in visum, sicut
 cum video lapidem; tertio modo per speculum,
 390 et hoc est quando similitudo rei per quam co-
 gnoscitur non fit in visu immediate ab ipsa re
 sed ab eo in quo similitudo rei repraesentatur,
 sicut in speculo resultant species sensibilium.
 Primo igitur modo videre Deum est naturale
 soli Deo, supra naturam vero hominis et angeli;
 395 sed secundo modo videre Deum est naturale
 angelo; tertio autem modo videre Deum est
 naturale ipsi homini qui venit in cognitionem
 Dei ex creaturis utcumque Deum repraesentantibus.
 Unde quod dicitur quod omnis cog-
 400 gnitio est vel per essentiam vel in speculo,
 intelligendum est de cognitione humana; cog-
 nitionem autem angeli quam de Deo naturaliter
 habet, est media inter istas duas.

81ra 18. Ad duodevicesimum dicendum quod
 405 imago rei dupliciter potest considerari: uno
 modo in quantum est res quaedam et cum sit
 res distincta ab eo cuius est imago, propter
 modum istum alius erit motus virtutis cog-
 nitivae in imaginem et in id cuius est imago; alio
 410 modo consideratur prout est imago, et sic idem
 est motus in imaginem et in id cuius est imago.
 Et sic quando aliquid cognoscitur per simili-
 tudinem in effectu suo existentem, potest motus
 cognitionis transire ad causam immediate sine
 415 hoc quod cogitetur de aliqua alia re; et hoc
 modo intellectus viatoris potest cogitare de
 Deo non cogitando de aliqua creatura.

19. Ad undevicesimum dicendum quod ea
 420 quae sunt essentialiter in anima et coniungun-
 tur ei ut formae intelligibiles, intelliguntur ab
 anima per essentiam suam; sic autem essentia
 divina non est in anima viatoris, et ideo ratio
 non sequitur.

20. Ad vicesimum dicendum quod ratio
 illa procedit de specie abstracta a re quam oportet
 425 esse simpliciore re ipsa; talis autem simili-
 tudo non est per quam intellectus creatus
 cognoscit naturaliter Deum, sed est similitudo
 impressa ab ipso, et ideo ratio non sequitur.

Articulus quartus

Quarto quaeritur utrum angelus videns
 Deum per essentiam omnia cognoscat.
 Et videtur quod sic quia, sicut dicit Isi-
 5 dorus, « angeli in Verbo Dei omnia vident
 antequam fiant ».

2. Praeterea, unusquisque visus videt illud
 cuius similitudo est apud ipsum; sed essentia
 divina, quae est similitudo omnium, intellectui
 angelico coniungitur ut forma intelligibilis; ergo
 angelus videns Deum per essentiam videt
 10 omnia.

3. Praeterea, si angelus non cognoscit om-
 nia, oportet quod hoc accidat vel ex defectu
 intellectus angelici, vel ex defectu rerum co-
 gnoscibilium, vel ex defectu medii; sed non ex
 15 defectu intellectus angelici cum angelus sit
 « speculum purum et incontaminatum », ut Dio-
 nysius dicit, nec etiam ex defectu intelligibi-
 lium quia omnia sunt in divina essentia co-
 gnoscibilia, nec etiam ex defectu medii quo
 20 cognoscunt quia divina essentia perfecte omnia
 repraesentat; ergo angelus videns Deum omnia
 videt.

4. Praeterea, intellectus angeli est perfec-
 25 tior quam intellectus animae humanae; sed
 anima habet potentiam ad omnia cognoscen-
 dum: ipsa enim est « quodam modo omnia », ut
 in III De anima dicitur, secundum quod est
 nata omnia cognoscere; ergo et intellectus ange-
 30 licus potest omnia cognoscere; sed nihil est
 efficacius ad educendum intellectum angelicum

A 413 in sup. lin. A] no (?) pA effectu (ex effectus pA) em. A 418 quod] quamvis add. pA
 7 cuius] q praem. pA 12 non] idem conf. et imp. praem. pA 14 defectu] absen praem. pA 19 in in marg. A] trans.
 ad lin. om. pA 20 medii] idem conf. praem. pA 26 anima] anime praem. pA

Φ 384 ipsa om. Φ 388 modo] vero Φ 390 non] om. α β δ¹ post visu γ 407 propter] per Φ
 6 unusquisque] uniuscuiusque Φ 8 intellectui] -lectum Σ 17 et] immaculatum vel (et δ²) add. Φ (-δ²) 26 anima]
 humana add. Φ

405 imago...considerari: Arist. *De mem.* 3 (450 b 23) ut refert Thomas III Pars q. 25 a. 3.
 1 Parall.: I Pars q. 12 a. 8; ibid. q. 57 a. 5; *Cont. Gent.* III c. 56 et 59; *Super Sent.* IV d. 49 q. 2 a. 5. 4 *Sent.* (seu *De summo bono*) I c. 10 n. 17 (PL 83, 556 C) ut refert Thomas *Super Sent.* IV d. 49 q. 2 a. 5 arg. 1, cf. etiam Petrus Lomb. *Lib. Sent.* II d. 11 c. 2. 18 Ut supra a. 3 28. 28 Cf. supra q. 1 a. 1 155 in nota.

in actum cognitionis quam divina essentia; ergo angelus videns essentiam divinam omnia cognoscit.

35 5. Praeterea, sicut dicit Gregorius, amor in patria cognitioni aequatur quia tantum quisque ibi diligit quantum cognoscet; sed amans Deum amabit in ipso omnia diligibilia; ergo videns ipsum videbit omnia intelligibilia.

40 6. Praeterea, si angelus videns Deum non videt omnia, hoc non est nisi quia omnia intelligibilia sunt infinita; sed ipse non impeditur ab intelligendo propter intelligibilis infinitatem quia essentia divina distat ab eo sicut infinitum a finito; ergo videtur quod angelus videns Deum omnia videre possit.

45 7. Praeterea, cognitio comprehensoris excedit cognitionem viatoris quantumcumque elevetur; sed viatori alicui possunt omnia revelari, quod quidem de praesentibus patet quia beato Benedicto totus mundus simul ostensus est, ut dicitur in II Dialogorum, de futuris etiam patere potest quia Deus alicui prophetae aliqua futura revelat et eadem ratione potest sibi omnia revelare, et similis ratio est de praeteritis; ergo multo fortius angelus videns Deum visione patriae omnia cognoscit.

50 8. Praeterea, Gregorius in IV Dialogorum dicit « Quid est quod non videant ubi videntem omnia vident? »; sed angeli vident per essentiam Deum scientem omnia; ergo angeli cognoscunt omnia.

55 9. Praeterea, potestas angeli in cognoscendo non est minor quam potestas animae; sed, dicit Gregorius in II Dialogorum, « animae videnti Creatorem angusta est omnis creatura »; ergo et angelo, et sic idem quod prius.

60 10. Praeterea, lux spiritualis vehementius ingerit se menti quam lux corporalis oculo; sed si lux corporalis esset sufficiens ratio omnium colorum, ingerens se oculo omnes colores ma-

nifestaret; ergo cum ipse Deus, qui est lux spiritualis et rerum omnium perfecta ratio, menti angeli videntis eum se ingerat, angelus eo cognito omnia cognoscet.

75 11. Praeterea, cognitio est quasi quidam contactus cognoscentis et cognoscibilis; sed si simplex tangitur, tangitur quicquid in ipso est; sed Deus est simplex; ergo si cognoscitur, cognoscuntur omnes rerum rationes quae in ipso sunt.

80 12. Praeterea, nullius creaturae cognitio est de substantia beatitudinis; ergo ad cognitionem beatitudinis aequaliter se habere videntur: aut ergo beatus omnes creaturas cognoscit, aut nullam; sed non nullam; ergo omnes.

85 13. Praeterea, omnis potentia non reducta ad actum est imperfecta; sed intellectus angeli est in potentia ad omnia cognoscenda, alias esset inferior intellectu humano in quo 'est omnia fieri'; si ergo in statu beatitudinis non omnia cognosceret, remaneret eius cognitio imperfecta, quod videtur repugnare beatitudinis perfectioni quae omnem imperfectionem tollit.

90 14. Praeterea, si angelus beatus non cognosceret omnia, cum sit potentia ad omnia cognoscenda posset postmodum aliquod cognoscere quod prius non cognoverat; sed hoc est impossibile quia, sicut dicit Augustinus XV De Trinitate, in angelis beatis 'non sunt cogitationes volubiles',¹ quod esset si aliquid scirent quod prius nescissent; ergo angeli beati videntem Deum omnia vident.

95 15. Praeterea, visio beatitudinis aeternitate mensuratur, unde et vita aeterna dicitur; sed in aeternitate nihil est prius et posterius; ergo nec in visione beatitudinis; ergo non potest esse quod aliquid sciatur quod prius scitum non fuerat, et sic idem quod prius.

100 16. Praeterea, Ioh. x⁹ dicitur « Ingredietur et egredietur et pascua inveniet », quod in libro

105 110

A 49 viatori] *idem conf. praem.* pA 56 videns Deum *rep. A, et alterum delevisimus* 73 perfecta ratio] perfecta ratio perfecta *add. pA* 74 menti *scrips. cum Σ] imp. (scil. m)* A 75 omnia] e *praem.* pA 77 et cognoscibilis] ad cognoscibile *praem.* pA 79 sed...ergo] ergo *praem.* pA 101 volubiles in *appendice col. 81ra* 107 visione *em. A]* *conf. pA* 111 quod] *set praem.* pA

Φ 36 tantum] tamen α β δ¹ tunc δ¹ 44 infinitum a finito] finitum ab infinito Φ 59 ubi] qui Φ 79 Deus] fides α β δ¹ 80 omnes] omnium Φ 100 XV] in *praem.* Φ (-γ) 101 cogitationes] cognitiones Φ (-γ) cognitionis γ 102 nescissent] nesci-

35 *In Ez.* II hom. 9 (PL 76, 1048 C). 52 Cap. 35 (PL 66, 198 B). 58 Cap. 33 (PL 77, 376 B), verbatim apud Guill. Altiss., cf. supra q. 2 a. 2 132 in nota. 65 Cap. 35 (PL 66, 200 A). 77 si...ipso: cf. supra a. 2 3. 90 'est omnia fieri': Arist. ut supra q. 1 a. 2 152 in nota. 100 Cap. 16 (PL 42, 1079). 105 vita aeterna dicitur: cf. Ioh. xvii⁸.

De spiritu et anima sic exponitur: ingrediatur ad contemplandam divinitatem Salvatoris, egredietur ad intuendam humanitatem ipsius, et utrobique gloriosam refectionem inveniet; sed visus exterior ita perfecte pascetur in humanitate: Salvatoris quod nihil existens in corpore eius erit ei occultum; ergo et oculus mentis ita pascetur in divinitate ipsius quod nihil in ea existens ignorabitur ab eo, et sic cognoscet omnia.

17. Praeterea, ut dicitur III De anima, intellectus intelligens maximum intelligibile non minus intelligit minus intelligibilia sed magis; sed maxime intelligibile est Deus; ergo intellectus videns Deum omnia videt.

18. Praeterea, effectus maxime cognoscitur per cognitionem suae causae; sed Deus est causa omnium; ergo intellectus videns Deum omnia cognoscit.

19. Praeterea, colores in tabula depicti ad hoc quod visu cognoscerentur non indigerent nisi lumine eos illustrante quo fierent visibiles actu; sed rerum omnium rationes sunt in essentia divina actu intelligibiles divino lumine illustratae; ergo intellectus videns essentiam divinam omnia per omnium rationes videt.

SED CONTRA est quod dicitur Eph. III¹⁰ « Ut innotescat principibus et potestatibus in caelestibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei », ubi dicit glosa Ieronimi quod angeli mysterium Incarnationis per praedicationem Ecclesiae sunt edocti; ergo ante praedicationem illud ignoverunt, et tamen Deum per essentiam viderunt; ergo videntes Deum per essentiam non omnia cognoscunt.

2. Praeterea, Dionysius dicit in fine Eccle-

siasticae hierarchiae « quod multae sacramentorum rationes latent supernas essentias », et sic idem quod prius.

3. Praeterea, nihil alteri coaequatur in extensione quae est secundum quantitatem molis nisi sit ei aequale secundum molis quantitatem, ergo et nihil coaequatur alteri in extensione virtualis quantitatis nisi coaequetur ei in virtute; sed intellectus angeli non coaequatur intellectui divino in virtute; ergo non potest esse quod intellectus angeli se extendat ad omnia ad quae se extendit intellectus divinus.

4. Praeterea, angeli cum sint facti ad laudandum Deum, secundum hoc quod cognoscunt eum laudant ipsum; sed non omnes aequaliter eum laudant, ut patet per Chrysostomum Super Iohannem; ergo quidam in eo plura cognoscunt quam alii; et tamen angeli minus cognoscentes vident Deum per essentiam; ergo videns Deum per essentiam non omnia videt.

5. Praeterea, de substantia beatitudinis angeli est cognitio et gaudium; sed angeli bene possunt gaudere de quo prius non gaudebant, sicut de peccatore converso, « Gaudium enim est angelis Dei super uno » etc., Luc. xv¹⁰; ergo et possunt cognoscere quae prius non cognoscebant, ergo videntes Deum per essentiam aliqua ignorant.

6. Praeterea, nulla creatura potest esse summe bona vel summe potens; ergo nec omnia sciens.

7. Praeterea, cognitio divina in infinitum excedit cognitionem creaturae; ergo non potest esse ut omnia quae Deus scit, creatura cognoscat.

8. Praeterea, Ier. xvii⁹ « Pravum est cor hominis et inscrutabile; quis cognoscet illud?

A 155 virtualis quantitatis] quantitative virtutis praem. pA 165 et tamen] . § (i. e. signum novae paragraphi) praem. pA 175 ignorant (ex ingnorant pA) em. A

Φ 113 Salvatoris] et add. Φ 114 ad] contemplandam vel add. Σ 122 dicitur] in add. β γ δ¹ 125 intelligibile] -bilis Φ 132 cognoscerentur] -cantur Φ indigerent] indigent Φ 133 fierent] fiant Φ 135 illustratae] -trante Φ 139-141 principibus...Dei] etc. Φ 144 ignoverunt] ignoraverunt Φ 154 coaequatur] equatur Φ 172 super uno om. Φ 174 Deum om. Φ (-8¹)

112 Cap. 9 (PL 40, 785). 122 De anima III 7 (429 b 3). 138 Eph. III¹⁰: 'principibus et potestatibus' sic pluries adlegatur a Thoma, e. g. infra a. 9 13, ibid. 200, Super Sent. II d. 11 q. 2 a. 4 arg. 1, I Pars q. 117 a. 2 arg. 1, sec. Glossam hic infra et recens. Paris. (ms. Paris B. N. lat. 15467). 141 Glossa Petri Lomb. ibid. (PL 192, 189 B), cf. Hieron. Comment. in epist. ad Eph. II ibid. (PL 26, 514 C-D). 148 Cap. 7 pars 3 § 11 (PG 3, 568 A; Dion. 1468). 153 molis quantitatem...: August. ut supra a. 2 63. 160 ad laudandum Deum: cf. Petrus Lomb. Lib. Sent. II d. 1 c. 4. 164 Hom. 15 n. 1 (PG 59, 98). 172 Luc. xv¹⁰: in eadem forma Super Sent. IV d. 45 q. 2 a. 2 qc. 4 arg. 3, I Pars q. 62 a. 9 ad 3^m, 'Gaudium erit angelis Dei super uno' sec. recens. Paris. (ms. Paris B. N. lat. 15467), 'Gaudium erit coram angelis Dei in peccatore uno' sec. recens. Veteris Latinae. 183 Ier. xvii⁹: 'cor hominis' sic Cont. Gent. IV c. 17, I Pars q. 57 a. 4 sed c., III Pars q. 59 a. 2 arg. 3, sec. recens. Paris. (ms. Paris B. N. lat. 15467).

185 Ego Dominus»: ex quo videtur quod angeli
videntes Deum per essentiam non cognoscunt
secreta cordium, et ita non cognoscunt omnia.

RESPONSIO. Dicendum quod Deus videndo
essentiam suam quaedam cognoscit scientia
190 visionis, scilicet praeterita, praesentia et fu-
tura; quaedam autem scientia simplicis intel-
ligentiae, omnia scilicet quae potest facere
quamvis nec sint nec fuerint nec futura sint.
Impossibile autem videtur quod aliqua crea-
195 tura videns essentiam divinam omnia sciat
quae Deus scit scientia simplicis notitiae: con-
stat enim quod quanto aliquis causam aliquam
perfectius cognoscit, ex cognitione causae in
plurium effectuum notitiam devenire potest,
200 sicut ille qui perfectius aliquid principium
demonstrationis cognoscit, plures conclusiones
ex eo deducere potest; si ergo aliquis intel-
lectus ex cognitione alicuius causae omnes
effectus eius cognoscat, oportet quod pertingat
205 ad perfectum modum cognitionis illius causae,
et sic quod illam causam comprehendat; quod
est impossibile de essentia divina respectu
intellectus creati, ut ex dictis patet. Unde impos-
sibile est quod aliquis intellectus creatus vi-
210 dendo divinam essentiam omnia cognoscat quae
ex ea causari possunt.

Possibile tamen est ut aliquis intellectus
creatus essentiam Dei videns omnia cognoscat
quae Deus scit scientia visionis, ut de anima
81va 215 Christi ab omnibus¹ tenetur. De aliis autem
videntibus Deum per essentiam est duplex
opinio: quidam enim dicunt quod omnes angeli
et animae beatorum videndo essentiam Dei
necesse est ut omnia cognoscant, sicut qui videt
220 speculum videt omnia quae in speculo relucent;
sed hoc dictis sanctorum repugnare videtur et

praecipue Dionysii, qui in VI cap. Ecclesiasticae
hierarchya expresse dicit inferiores angelos per
superiores ab ignorantia purgari, et sic oportet
ponere quaedam superiores angelos cognoscere
225 quae inferiores ignorant, quamvis omnes com-
muniter Deum contemplantur. Et ideo dicen-
dum est quod res non sunt in essentia divina
sicut actu distinctae sed magis in eo omnia
230 sunt unum, ut Dionysius dicit, per modum quo
multi effectus uniuntur in una causa, imagines
autem in speculo resultantes sunt ibi ut actu
distinctae; et ideo modus quo res omnes sunt
in essentia divina similior est modo quo sunt
235 effectus in causa quam modo quo sunt imagines
in speculo. Non est autem necessarium quod
quicumque cognoscit causam, cognoscat omnes
effectus eius qui possunt ex ipsa produci nisi
comprehendat ipsam, quod non contingit ali-
cui intellectui creato respectu divinae essentiae;
240 unde in solo Deo necesse est ut ex hoc quod
essentiam suam videt, omnia cognoscat quae
facere potest; unde et eorum effectuum qui
ex ipsa producti sunt, tanto aliquis plures co-
gnoscit videndo essentiam Dei quanto plenius
245 eam videt. Et ideo animae Christi, quae super
omnes creaturas perfectius Deum videt, attri-
buitur quod omnia cognoscat, praesentia, praeter-
ita et futura; aliis autem non, sed quod
unusquisque secundum mensuram qua videt
250 Deum, videt plures vel pauciores effectus ex
ipso.

1. Ad primum igitur dicendum quod, sicut
Magister in II Sententiarum dicit, cum dicitur
255 'angeli in Verbo vident omnia antequam fiant'
hoc non intelligitur de omnibus angelis sed
forte de superioribus; nec illi etiam omnia per-
fecte vident sed forte in communi et quasi

A 201 conclusiones] *idem conf. et imp. praem.* pA 215 tenetur *inc. col. 81va A]* videtur *in fine col. 81rd praem.* pA 231 ima-
gines] *fi (seu si) praem.* pA 235 in] *lit. imp. praem.* pA imagines in speculo] effectus in causa *praem.* pA 241 unde] *fl (ut*
videtur) add. pA 242 quae facere potest] *idem praem.* pA 243 effectuum qui] que *praem.* pA 249 non] *no praem.* pA
251 vel *clare sup. lin. A]* *idem conf.* pA 254 cum...angeli in Verbo] angeli in verbo *praem.* pA 255 in] *non praem.* pA
256 non] *h add.* pA

Φ 192 omnia *om.* Φ 199 notitiam] cognitionem Φ 200 sicut] sed Φ 211 ea] ipsa Φ 225 quaedam *om.* Φ 228 est
om. Φ 232 ut] in Σ 238 eius] *om. α δ ante effectus β γ* 249 quod *om.* Φ 250 secundum] per Φ

189 scientia visionis...scientia simplicis intelligentiae: cf. supra q. 2 a. 9 8 in nota. 208 dictis: supra a. 2. 215 ab om-
nibus tenetur: inde a Petri Lomb. *Lib. Sent. III d. 14 c. 1*, cf. infra q. 20 a. 4. 217 quidam: Guill. Altiss. *Summa aurea II*
tr. 5 (f. 47^{rb-vb}). 221 dictis sanctorum: cf. supra sed c. 1, 2 et 4. 223 Pars 3 § 6 (PG 3, 537 B; Dion. 1404). 230 *De*
div. nom. cap. 5 § 8 (PG 3, 824 C; Dion. 359). 254 Dist. 11 c. 2.

implicite tantum aliqua sciunt. — Vel potest
 260 dici quod de una re cognoscibili possunt intel-
 ligi plures rationes, sicut de triangulo plures
 demonstrationes fiunt, et potest esse quod ali-
 quis scit triangulum quid est, qui nescit omnia
 quae de triangulo sciri possunt; aliud igitur
 265 est scire omnes res, aliud autem scire omnia
 intelligibilia de rebus. Satis autem probabile
 videtur quod omnes videntes Deum per essen-
 tiam omnes creaturas cognoscant ad minus se-
 cundum species suas, et hoc est quod Isidorus
 270 dicit quod «sciunt in Verbo omnia antequam
 fiant»: fieri enim rei est non intelligibilis ra-
 tionis; non autem oportet quod angelus sciens
 rem aliquam sciat omnes rationes intelligibiles
 de ipsa, et si forte sciat omnes proprietates natu-
 275 rales quae comprehensione essentiae cogno-
 scuntur, non tamen scit eam secundum omnes
 rationes quibus substat ordini divinae provi-
 dentiae qua una res ordinatur ad varios eventus,
 et de his rationibus inferiores angeli a supremis
 280 illuminantur; et hoc est quod dicit Dionysius
 iv cap. De divinis nominibus, quod superiores
 angeli docent inferiores rerum scibiles rationes.
 2. Ad secundum dicendum quod ratio illa
 procedit quando visus similitudini coniungitur
 285 secundum totum posse ipsius similitudinis:
 tunc enim necesse est ut visus cognoscat omne
 id ad quod similitudo visus se extendit; sic
 autem intellectus creatus non coniungitur di-
 vine essentiae, et ideo ratio non sequitur.
 290 3. Ad tertium dicendum quod hoc quod
 angelus videns Deum non videat omnia, con-
 tingit ex defectu intellectus ipsius qui non unitur
 essentiae divinae secundum totum posse eius;
 hic autem defectus puritati eius non repugnat,
 295 ut supra dictum est.
 4. Ad quartum dicendum quod anima se-
 cundum potentiam naturalem non se extendit
 ad plura intelligibilia quam ad ea quae possunt
 manifestari per lumen intellectus agentis quae
 300 sunt formae abstractae a sensibilibus; et simi-
 liter potentia intellectus angelici naturalis est
 ad omnia illa cognoscenda quae manifestantur
 lumine suo naturali, quod non est sufficiens
 manifestativum omnium quae in Dei sapientia
 latent. Et praeterea illorum etiam quae anima
 305 naturaliter cognoscere potest, cognitionem non
 accipit nisi per medium sibi proportionatum;
 unde uno et eodem medio apprehenso aliquis
 in cognitionem alicuius conclusionis devenit
 in quam alius tardioris ingenii devenire non
 310 potest. Et similiter ex essentia Dei visa supe-
 rior angelus multa cognoscit quae inferior co-
 gnoscere non potest; in eorum tamen cog-
 nitionem reducitur per medium sibi magis pro-
 portionatum, sicut per lumen superioris angeli;
 315 unde necesse est quod unus angelus alium
 illuminet.
 5. Ad quintum dicendum quod affectus
 terminatur ad res ipsas, sed intellectus non so-
 lum sistit in rebus sed res in multas intentiones
 320 dividit; unde illae intentiones sunt intellectae
 non autem sunt dilectae, sed possunt esse di-
 lectionis principium sive ratio; dilectum autem
 proprie est res ipsa. Et quia angeli videntes
 Deum per essentiam omnes cognoscunt crea-
 325 turas, possunt omnes amare; quia vero non
 omnes rationes intelligibiles in eis apprehen-
 dunt, non ex omnibus rationibus quibus res
 diligi possunt, eas diligunt.
 6. Ad sextum dicendum quod, quamvis
 330 Deus distet ab intellectu angelico sicut infini-
 tum a finito, non tamen cognoscunt eum secun-
 dum modum suae infinitatis quia non cogno-
 scunt eum infinite; et ideo non oportet quod
 omnia infinita quae ipse cognoscit, cognoscant.
 335 7. Ad septimum dicendum quod Deus ali-
 cui viatori revelare posset tot quod plura de
 creaturis intelligeret quam intellectus com-
 prehensoris; et similiter Deus posset cuilibet
 340 comprehensori inferiori revelare omnia quae
 superior intelligit, aut etiam plura. Sed nunc
 de hoc non quaerimus, sed solum de hoc an

A 263 qui] *litt. imp. add.* pA 268 ad minus *hic conf.* pA] *post suas A, et ordinem dictatorum restituimus* 269 et hoc est] set non est *praem.* pA 325 omnes] p *praem.* pA 329 diligunt] *dl conf. inc. praem.* pA 334 infinite] con *add.* pA 338 intellectus] aliquis *praem.* pA

Φ 259 potest dici] dicendum Φ 263 scit] sciat Φ 279 supremis] superioribus vel *praem.* Φ 308 medio] modo Φ 322 sunt *om.* Φ

ex hoc quod essentiam Dei videt aliquis intel-
lectus creatus, sequatur quod omnia cognoscat.

345 8. Ad octavum dicendum quod verbum
Gregorii potest intelligi de his quae pertinent
81vb ad substantiam ¹ beatitudinis. — Vel potest
dici quod Gregorius loquitur quantum ad suf-
ficientiam medii, quia ipsa essentia divina est
350 sufficiens medium demonstrativum rerum om-
nium; unde per hoc vult habere quod non est
mirum si ea visa futura cognoscuntur, sed quod
non omnia cognoscantur est ex defectu intel-
lectus eam non comprehendentis.

355 9. Ad nonum dicendum quod ex illa aucto-
ritate habetur quod ex quo anima videt divi-
nam essentiam, omnis creatura est ei angusta,
id est nulla creatura occultatur ei propter emi-
nentiam ipsius creaturae; sed alia ratio occul-
tationis esse potest, quia scilicet non coniun-
gitur ei medium proportionatum sibi per quod
360 illam creaturam cognoscere possit.

10. Ad decimum dicendum quod ratio illa
procederet si oculus corporalis lucem corpo-
365 ralem secundum totum eius posse in se susci-
peret; quod patet in proposito non esse.

11. Ad undecimum dicendum quod intel-
lectus cognitione sua tangens Deum cognoscit
ipsum totum sed non totaliter, et ideo cognoscit
370 omne id quod actu in ipso est; non tamen
oportet quod cognoscat habitudinem eius ad
omnes suos effectus, quod est cognoscere ipsum
secundum quod est ratio omnium suorum effec-
tuum.

375 12. Ad duodecimum dicendum quod, quam-
vis nulla cognitio creaturae sit de substantia
beatitudinis quasi beatificans, tamen aliqua crea-
turae cognitio pertinet ad beatitudinem quasi
necessaria ad aliquem actum beati, sicut ad
380 beatitudinem angeli pertinet ut cognoscat
omnes qui suo officio committuntur; et simi-
liter ad sanctorum beatitudinem pertinet ut
cognoscant eos qui eorum beneficia implorant
vel etiam alias creaturas ex quibus laudare de-

bent Deum. — Vel dicendum quod, si etiam 385
nullo modo ad beatitudinem pertineret crea-
turae cognitio, non tamen sequitur quod omnis
cognitio creaturae aequaliter se habeat ad vi-
sionem beatitudinis. Cognita enim causa aliqua
in promptu est ut aliqui effectus cognoscantur 390
in ipsa aliqui vero magis latent; sicut patet
quod ex principiis demonstrationis statim ali-
quae conclusiones eliciuntur quaedam vero
non nisi per multa media; et ad haec cogno-
scenda non potest quilibet per se, sed oportet 395
quod ab alio manuducatur; similiter est etiam
cognitio rationum intelligibilium de effectibus
respectu essentiae divinae, quia quaedam sunt
latentiores, quaedam manifestiores; et ideo ex
visione divinae essentiae quaedam cognoscun- 400
tur quaedam non.

13. Ad tertium decimum dicendum quod
aliquid est in potentia ad alterum dupliciter:
uno modo in potentia naturali, et sic intellectus
creatus est in potentia ad omnia illa cogno- 405
scenda quae suo lumine naturali manifestari
possunt, et nihil horum angelus beatus ignorat:
ex horum enim ignorantia remaneret intel-
lectus angeli imperfectus; quaedam vero po-
tentia est oboedientiae tantum, sicut dicitur 410
aliquid esse in potentia ad illa quae supra na-
turam Deus in eo potest facere, et si talis po-
tentia non reducatur ad actum, non erit po-
tentia imperfecta. Et ideo intellectus angeli
beati non est imperfectus si non cognoscit 415
omnia quae Deus potest ei revelare. — Vel
dicendum quod, si aliqua potentia ad duas per-
fectiones ordinatur quarum prima sit propter
secundam, non erit imperfecta potentia si habeat
secundam sine prima; sicut si habet sanitatem 420
sine adminiculis medicinae quae sanitatem fa-
ciunt. Omnis autem cognitio creaturae ordi-
natur ad cognitionem Dei; et ideo ex quo intel-
lectus creatus cognoscit Deum, etiam dato per
impossibile quod nullam creaturam sciret, non 425
esset imperfectus; nec etiam intellectus videns

A 345 verbum Gregorii potest] hoc pot *praem.* pA 364 oculus] h *praem.* pA 414 ideo] *litt. imp. praem.* pA 424 dato
clare sup. lin. A] *conf.* pA

Φ 350 demonstrativum] -trationis Φ 352 mirum] in ipsa Σ futura] non *add.* Φ 368 cognoscit] cognoscat Φ (-8)
384 ex] de Φ 386 pertineret] pertineat Φ 388 habeat] habet Φ 393 eliciuntur] -ciantur Φ 406 quae] quo α in 8°
in *add.* 8° 415 cognoscit] cognoscat Φ 422 autem] enim Φ

346 potest...beatitudinis: cf. Petrus Lomb. *Lib. Sent.* II d. 11 c. 2.

Deum, qui plures creaturas cognoscit, ex cognitione creaturarum <perfectior est> sed ex hoc quod perfectius Deum cognoscit. Unde dicit Augustinus in libro Confessionum « Infelix homo qui scit omnia illa », scilicet creata, « te autem nescit; beatus autem qui te scit, etiam si illa nesciat. Si autem te et illa novit, non propter illa beator, sed propter te solum beatus ».

14. Ad quartum decimum dicendum quod volubilitas cogitationum quae a beatis angelis removetur, dupliciter intelligi potest: uno modo ut cogitatio dicatur volubilis propter discursum de effectibus in causas vel e converso, qui quidem discursus rationis proprius est, quam claritas intellectus angelici excedit; alio modo volubilitas potest referri ad successionem eorum quae cogitantur, et sic sciendum est quod quantum ad illam cognitionem qua angeli cognoscunt res in Verbo, non potest esse successio quia per unum diversa cognoscunt; sed quantum ad ea quae cognoscunt per species innatas vel per illuminationes superiorum, est ibi successio. Unde Augustinus dicit VIII Super Genesim ad litteram, quod « Deus movet creaturam spiritualem per tempus »; quod est per affectiones mutari.

15. Ad quintum decimum dicendum quod visio beatitudinis est illa qua videtur Deus per essentiam et res in Deo; et in ista non est aliqua successio, nec in ea angeli proficiunt sicut nec in beatitudine. Sed in visione rerum per species innatas vel per illuminationes superiorum proficere possunt; et quantum ad hoc visio illa non mensuratur aeternitate sed tempore, non quidem tempore quod est mensura motus primi mobilis, de quo Philosophus loquitur, sed tempore non continuo quali creatio rerum mensuratur; quod nihil est aliud quam numeratio prioris et posterioris in creatione re-

rum vel in successione angelicorum intellectuum.

16. Ad sextum decimum dicendum quod corpus Christi est finitum et comprehendi potest visu corporali; essentia autem divina non comprehenditur visu spirituali cum sit infinita, et ideo non est simile.

17. Ad septimum decimum dicendum quod ratio illa procederet si intellectus cognosceret maxime cognoscibile, quod est Deus, perfecte; quod quia non est, ratio non sequitur.

18. Et similiter dicendum ad duodevicesimum de causa et effectu, ut ex praedictis patet.

19. Ad undevicesimum dicendum quod non sunt hoc modo rationes rerum in Deo sicut colores in tabula vel pariete, ut ex dictis patet, et ideo ratio non sequitur.

Alia concedimus quia verum concludunt, quamvis non debito modo.

Articulus quintus

Quinto quaeritur utrum visio rerum in Verbo sit per aliquas similitudines rerum in intellectu angelico¹ existentes. Et videtur quod sic; omnis enim cognitio est per assimilationem cognoscentis ad cognitum; si igitur intellectus angelicus cognoscit aliqua in Verbo, oportet quod cognoscat ea per aliquas similitudines apud se existentes.

2. Praeterea, sicut se habet corporalis res ad visum corporalem, ita spiritualis ad visum spirituales; sed res corporalis non cognoscitur a visu corporali nisi per aliquam impressionem rei in ipso existentem; ergo similiter est de visu spirituali.

3. Praeterea, gloria non destruit naturam sed perficit; sed cognitio naturalis angeli est per aliquas species; ergo et cognitio gloriae

A 428 <perfectior est> con. cum δ^1 om. A 433 et illa] illa praem. pA 451 movet] litt. imp. praem. pA 484 non sequitur] s praem. pA
10 visum] ss (inc. sensum ?) praem. pA

Φ 428 <perfectior est> suppl. δ^1] induc. A om. Φ (- δ^1) 444 est om. Φ (- γ) 449 per] propter Φ 465 numeratio] variatio Φ 485 concludunt] concedunt α δ conceduntur γ
4 enim om. Σ

430 V c. 4 (PL 32, 708) ut refert Thomas I Pars q. 12 a. 8 ad 4. 451 Cap. 20 (PL 34, 388). 463 Phys. IV 23 (223 b 22) ut refert Thomas Super Sent. I d. 37 q. 4 a. 3.

1 Parall.: I Pars q. 12 a. 9. 4 cognitio...cognitum: cf. supra q. 1 a. 1 162 in nota. 17 per aliquas species: cf. infra a. 8.

quae est visio in Verbo est per similitudines rerum.

20 4. Praeterea, omnis cognitio est per aliquam formam; sed Verbum non potest esse forma intellectus, nisi forte exemplaris, quia nullius rei est forma intrinseca; ergo oportet quod per aliquas alias formas cognoscat intellectus angeli
25 ea quae in Verbo cognoscit.

5. Praeterea, Paulus in raptu Deum per essentiam vidit, ut patet II Cor. XIII in glosa, et ibi vidit « arcana verba quae non licet homini loqui »; illorum autem verborum non fuit oblitus postquam Verbum per essentiam videre desiit; ergo oportet quod per aliquas similitudines in intellectu remanentes illa cognosceret; et eadem ratione angeli quae cognoscunt in Verbo per similitudines aliquas cognoscunt, ut
35 videtur.

6. Sed dicebat quod abeunte Verbo remanserunt in anima Pauli quaedam reliquiae illius visionis, scilicet impressiones quaedam vel similitudines, quibus reminisci poterat eorum
40 quae in Verbo viderat; sicut abeuntibus sensibilibus remanent eorum impressiones in sensu. — Sed contra, res aliqua magis imprimit in alteram in sui praesentia quam in sui absentia; si ergo Verbum in sui absentia reliquit
45 impressionem in intellectu Pauli, ergo et in sui praesentia.

SED CONTRA, quicquid est in Deo est Deus; si ergo angelus videns essentiam Dei non videt eam per aliquam similitudinem, nec ideas rerum in eo existentes per aliquam similitudinem videt.

2. Praeterea, rationes rerum resultant in Verbo sicut imagines in speculo; sed per unam similitudinem speculi videntur omnia quae in speculo relucunt; ergo et per ipsam formam Verbi videntur omnia quae in Verbo cognoscuntur.

3. Praeterea, intellectus angeli est sicut tabula picta eo quod « omnis intelligentia est plena formis », ut dicitur in libro De causis; sed tabulae pictae non superadduntur aliae picturae, propter hoc enim probatur in III De anima quod intellectus possibilis potest omnia recipere quia est « sicut tabula in qua nihil est scriptum »; ergo non potest esse quod eorum
60 quae cognoscit angelus in Verbo aliquas similitudines habeat.

RESPONSIO. Dicendum quod omnis cognitio est per assimilationem scientis ad scitum. Quicquid autem similatur alicui, secundum hoc
70 quod illud est simile tertio, ipsum etiam est tertio simile; ut si filius similatur patri in hoc quod pater similatus est avo, et filius avo similatur. Dupliciter igitur aliquid alicui similatur: uno modo ex hoc quod similitudinem
75 eius immediate ab eo accipit in se, alio modo ex hoc quod assimilatur alicui quod est simile ei; et sic etiam dupliciter fit cognitio: cognoscimus enim per visum Socratem in quantum visus noster assimilatur ipsi Socrati, et etiam
80 in quantum assimilatur imagini Socratis; et utraque istarum assimilationum sufficit ad cognoscendum Socratem.

Dico ergo quod, quando aliqua res cognoscitur per similitudinem alterius rei, illa cognitio non fit per aliquam similitudinem aliam quae sit immediate ipsius rei cognitae; et si cognoscens cognoscat unam et eandem rem per similitudinem propriam et per similitudinem alterius rei, erunt diversae cognitiones.
85 Quod sic patere potest. Est enim aliqua cognitiva potentia quae cognoscit tantum recipiendo non autem aliquid ex receptis formando, sicut sensus simpliciter cognoscit illud cuius speciem recipit, et nihil aliud; aliqua vero
90 potentia est quae non solum cognoscit secundum quod recipit sed etiam ex his quae recipit po-

A 27 XIII A] *legend.* XII 45 Pauli] *pal. praem.* pA 50 in eo...per] *per praem.* pA 71 illud *hic A]* *post simile* pA 72 filius] *idem conf. praem.* pA 79 visum] *idem conf. praem.* pA 84 Dico ergo quod, quando] *et ideo quando (imp.) praem.* pA 85 illa cognitio non] *non praem.* pA 93 formando] *agendo secundum compos praem.* pA

Φ 39 eorum *om.* Φ 43 in alteram] *in aliquam α δ² in animam vel intellectum γ om. δ¹ sui] om. Σ (-δ¹) eius δ²* 59 picta *om.* Φ 61 pictae *om.* Σ (-δ¹) 70 similatur] *assimilatur* Φ 73 pater] *ipse praem.* Φ 78 sic] *similiter Σ* 80 noster] *tamen Φ (-δ¹) om. δ² ipsi om. Φ 91 cognitiva] cognoscitiva Φ 95 recipit] cognoscit Φ*

20 cognitio...formam: Algazel ut supra a. 1 26 in nota. 27 Rectius XII⁴; *Glossa Petri Lomb. super II Cor. XII⁴ (PL 192, 83 A).* 47 quicquid...: Alan. de Insulis ut supra q. 2 a. 9 109 in nota. 60 Prop. 10 (9). 63 Cap. 4 (429 b 31) sec. transl. veterem (ed. Alonso, p. 305,1).

test aliquam aliam speciem formare, sicut patet
 in imaginatione quae ex forma auri recepta et
 100 forma montis format quoddam phantasma auri
 montis. Et similiter est in intellectu quia ex for-
 mis generis et differentiae comprehensis format
 quidditatem speciei. In huiusmodi igitur potentiis
 105 quando una res cognoscitur per similitudinem al-
 terius rei, quandoque contingit quod praeter si-
 militudinem illam formatur alia species quae est
 rei immediate, sicut ex statua Herculis visa
 potest formare quandam aliam similitudinem
 110 quae sit ipsius Herculis immediate; sed haec
 cognitio iam est alia ab illa qua cognoscebam
 Herculem in statua sua: si enim esset eadem,
 tunc oporteret hoc accidere in qualibet alia po-
 tentia, quod manifeste falsum apparet; cum
 enim visus exterior videt Herculem in statua
 115 sua, non fit cognitio per aliquam aliam simili-
 tudinem quam per similitudinem statuae.

Sic igitur dico quod ipsa essentia divina est
 similitudo rerum omnium, et ideo intellectus
 angeli res cognoscere potest et per similitudines
 120 ipsarum rerum et per ipsam essentiam divi-
 nam; sed illa cognitio qua cognoscat per simi-
 litudines ipsarum rerum erit alia a cognitione
 qua cognoscit res per Verbum, quamvis etiam
 illae similitudines causentur ex coniunctione
 125 intellectus angelici ad Verbum sive per opera-
 tionem ipsius intellectus angelici, ut dictum
 est de imaginatione, sive, quod est verius, per
 influxum Verbi.

1. Ad primum igitur dicendum quod ex
 130 quo essentia divina est rerum similitudo quae
 cognoscuntur per Verbum, intellectus angelicus
 essentiae divinae coniunctus est rebus illis
 sufficienter assimilatus ad eas cognoscendas.

82^b 2. Ad secundum dicendum quod a Verbo
 135 potest fieri impressio in intellectum angeli, sed
 cognitio quae est per illam impressionem est
 alia a cognitione quae est per Verbum, ut
 dictum est.

3. Ad tertium dicendum quod, quamvis
 gloria non destruat naturam, elevat tamen eam
 140 ad id quod per se non poterat, hoc est ad hoc
 quod videat res per ipsam essentiam Dei sine
 aliqua similitudine media in visione illa.

4. Ad quartum dicendum quod Verbum
 non est alicuius rei forma intra ita quod sit
 145 pars essentiae rei; est tamen intellectui forma
 intrinseca ut intelligibile per ipsum.

5. Ad quintum dicendum quod Paulus,
 postquam desiit essentiam Dei videre, memor
 fuit rerum quae in Verbo cognoverat per si-
 150 militudines rerum apud se remanentes.

6. Ad sextum dicendum quod similitudines
 illae quae remanserunt post absentiam Verbi,
 imprimebantur etiam quando Verbum per essen-
 155 tiam videbat; sed tamen illa visio qua videbat
 per Verbum non erat per illas impressiones, ut
 ex dictis patet.

Articulus sextus

Sexto quaeritur utrum angelus cognoscat
 se ipsum. Et videtur quod non quia,
 ut dicit Dionysius VI cap. Caelestis hierarchiae,
 angeli ignorant suas virtutes; sed si cognosce-
 5 rent se per essentiam, cognoscerent suas vir-
 tutes; ergo angelus suam essentiam non co-
 gnoscit.

2. Praeterea, si angelus cognoscit se ipsum,
 hoc non est per aliquam similitudinem sed per
 10 essentiam suam quia « in his quae sunt sine
 materia, idem est intellectus et quod intelli-
 gitur », ut dicitur in III De anima; sed per essen-
 tiam suam se cognoscere non potest quia illud
 quo intelligitur est forma intellectus, essentia
 15 autem angeli non potest esse forma intellectus
 eius cum magis intellectus insit essentiae ut
 proprietas quaedam sive forma; ergo angelus
 nullo modo cognoscit se.

3. Praeterea, idem non potest esse agens
 20 et patiens, movens vel motum nisi hoc modo

A 99 recepta em. A] conf. pA 102 comprehensis scrips.] conf. (comprehensa potius) A 110 iam] ia conf. inc. praem. pA
 110 cognoscebam] y (ut videtur) praem. pA 111 in] per praem. pA 120 rerum] immediate add. pA 145 intra clare A et
 Φ] intrinseca editiones impressae 150 quae] que plena scriptum A
 4 sed] idem conf. praem. pA 14 intellectus] illu praem. pA 16 insit] sit praem. pA
 Φ 101 formis] forma Φ 102 comprehensis] -hensa Φ 103 igitur] ergo Φ 121 cognosce] res add. Φ 136 est] om.
 Φ (-δ^a) fit δ^a 150 quae...cognoverat om. Σ

1 Parall.: I Pars q. 56 a. 1; Cont. Gent. II c. 98; Super De causis lect. 13. 3 § 1 (PG 3, 199 C) sec. transl. Eriugena (Dion.
 829). 12 Cap. 4 (430 a 3) sec. transl. veterem (ed. Alonso, p. 305,4).

quod una pars eius sit movens vel agens et alia mota vel passa, ut patet in animalibus, sicut probatur in VIII Physicorum; sed intelligens et intellectum se habent ut agens et patiens; ergo non potest esse quod angelus totum se intelligat.

4. Praeterea, si angelus intelligit se per essentiam suam, oportet quod essentia sua sit actus intellectus eius; sed nulla essentia per se subsistens potest esse actus alicuius nisi sit actus purus: res enim materialis non potest esse alicuius forma, esse autem actum purum nulli essentiae convenit nisi divinae; ergo angelus non potest se per essentiam suam cognoscere.

5. Praeterea, nihil intelligitur nisi secundum quod denudatur a materia et a conditionibus materialibus; sed esse in potentia est quaedam materialis condicio a qua angelus denudari non potest; ergo angelus se ipsum intelligere non potest.

6. Praeterea, si angelus intelligit se per essentiam suam, oportet quod essentia sua sit in intellectu suo; sed hoc esse non potest, quin immo intellectus est in essentia: non enim potest esse aliquid esse in altero et e converso; ergo angelus non cognoscit se per essentiam suam.

7. Praeterea, intellectus angeli habet potentiam admixtam; nihil autem de potentia in actum reducitur a se ipso; cum ergo intellectus reducatur in actum cognitionis per ipsum cognoscibile, impossibile erit quod angelus intelligat se ipsum.

8. Praeterea, nulla potentia habet efficaciam agendi nisi ab essentia in qua radicatur, ergo intellectus angeli est efficax ad intelligendum ex virtute essentiae suae; sed non potest idem esse principium agendi et patiendi; cum igitur id quod intelligitur sit quodam modo ut passum, videtur quod angelus essentiam suam cognoscere non possit.

9. Praeterea, demonstratio actus intellectus

est; sed non potest idem per idem demonstrari; ergo non potest esse quod angelus per essentiam suam intelligatur a se.

10. Praeterea, qua ratione reflectitur in se <intellectus>, et affectus; sed affectus angeli non reflectitur in se nisi per dilectionem naturalem quae est quidam naturalis habitus; ergo nec angelus se cognoscere potest nisi mediante aliquo habitu, et ita non cognoscit se per essentiam suam.

11. Praeterea, operatio cadit media inter agens et patiens; sed intelligens et intellectum se habent ut agens et patiens; cum igitur nihil cadat medium inter rem aliquam et se ipsam, impossibile videtur quod angelus se ipsum intelligat.

SED CONTRA, quod potest virtus inferior potest et superior, ut dicit Boetius; sed anima nostra se ipsam cognoscit; ergo multo fortius angelus.

2. Praeterea, haec est ratio quare intellectus noster se ipsum intelligit non autem sensus, ut dicit Avicenna, quia sensus utitur organo corporali non autem intellectus; sed intellectus angeli magis est separatus ab organo corporali quam etiam intellectus noster; ergo angelus etiam cognoscit se ipsum.

3. Praeterea, intellectus angeli, cum sit deiformis, maxime assimilatur intellectui divino; sed Deus se per essentiam suam cognoscit; ergo et angelus.

4. Praeterea, quanto intelligibile est magis proportionatum intellectui, tanto magis potest ipsum cognoscere; sed nullum intelligibile est magis proportionatum intellectui angelico quam sua essentia; ergo essentiam suam maxime cognoscit.

5. Praeterea, in libro De causis dicitur quod «omnis sciens scit essentiam suam et redit ad essentiam suam reditione completa»; ergo et angelus cum sit sciens.

A 46 esse aliquid esse *clare* A 66 Praeterea] sicut *add.* pA qua] que pA 67 <intellectus> *suppl. cum Φ*] *trans. ad lin. om.* A 95 intellectui *em.* A] *conf.* pA 98 essentia] *idem conf. praem.* pA

Φ 23 sicut] ut Φ 25 quod] ut Φ 27 intelligit] -ligat Φ 30 actus *om.* Σ (-8°) 37 condicionibus] *materie vel add.* Φ 46 esse¹ *om.* γ δ esse² *om.* α β 52 intelligat] *cognoscat vel praem.* Φ 59 id] illud Φ (-γ) 67 <intellectus> *suppl.* Φ 69 quae] qui Φ 91 maxime] magis Φ (-8°) divino] *vel maxime (cf. nota superior) α β δ² vel maxime praem.* γ

23 *Phys.* VIII 7 (254 b 27). 36 secundum...materialibus: Avicenna ut supra q. 2 a. 2 171 in nota. 80 Ut supra q. 2 a. 6 30. 85 *De anima* V c. 2 (l. 23va). 90 deiformis: Dionys. ut infra a. 8 48. 100 *Prop.* 15 (14).

RESPONSIO. Dicendum quod duplex est
 105 actio: una quae procedit ab agente in rem
 exteriorem quam transmutat, et haec est sicut
 illuminare, quae etiam proprie actio nominatur;
 alia vero actio est quae non procedit in rem
 82va 110 exteriorem sed stat in ipso agente ut perfectio
 ipsius, et haec proprie dicitur operatio, et
 haec est sicut lucere. Hae autem duae actiones
 in hoc conveniunt quod utraque non progred-
 itur nisi ab existente in actu secundum quod
 est actu; unde corpus non lucet nisi secundum
 115 quod habet lucem in actu, et similiter non
 illuminat. Actio autem appetitus et sensus et
 intellectus non est sicut actio progrediens in
 materiam exteriorem sed sicut actio consistens
 in ipso agente ut perfectio eius; et ideo oportet
 120 quidem quod intelligens secundum quod intel-
 ligit sit actu, non autem oportet quod in intel-
 ligendo intelligens sit ut agens et intellectum
 ut passum, sed intelligens et intellectum, prout
 ex eis est effectum unum quod quod est intel-
 125 lectus in actu, sunt unum principium huius
 actus quod est intelligere; et dico ex eis effici
 unum quid, in quantum intellectum coniun-
 guntur intelligenti sive per essentiam suam sive
 per similitudinem. Unde intelligens non se
 130 habet ut agens vel ut patiens nisi per accidens,
 in quantum scilicet ad hoc quod intelligibile
 uniatur intellectui requiritur aliqua actio vel
 passio: actio quidem, secundum quod intel-
 lectus agens facit species esse intelligibiles
 135 actu; passio autem, secundum quod intellectus
 possibilis recipit species intelligibiles, et sen-
 sus species sensibiles. Sed hoc quod est intel-
 ligere consequitur ad hanc passionem vel actio-
 nem sicut effectus ad causam. Sicut ergo corpus
 140 lucidum lucet quando est lux actu in ipso, ita
 intellectus intelligit omne illud quod est actu
 intelligibile in ipso.

Sciendum est igitur <quod> nihil prohibet
 esse aliquid actu unum et in potentia alterum,

sicut corpus diaphanum est actu quidem corpus
 145 sed potentia tantum coloratum; et similiter
 possibile est esse aliquod actu ens quod in
 genere intelligibilium est potentia tantum: sicut
 enim est gradus actus et potentiae in entibus,
 quod aliquid est potentia tantum ut materia
 150 prima, aliquid actu tantum ut Deus, aliquid
 actu et potentia ut omnia intermedia, sic est
 in genere intelligibilium aliquid ut actu tan-
 tum, scilicet essentia divina, aliquid ut potentia
 tantum, ut intellectus possibilis, quod hoc
 155 modo se habet in ordine intelligibilium sicut
 materia prima in ordine sensibilibus, sicut dicit
 Commentator in III De anima. Omnes autem
 substantiae angelicae sunt mediae, habentes
 aliquid de potentia et actu non solum in genere
 160 entium sed etiam in genere intelligibilium.
 Sicut igitur materia prima non potest agere
 aliquam actionem nisi perficiatur per formam
 — et tunc actio illa est quaedam emanatio
 ipsius formae magis quam materiae —, res
 165 autem existentes actu possunt agere actiones
 secundum quod sunt actu, ita intellectus pos-
 sibilis noster nihil potest intelligere antequam
 perficiatur forma intelligibili in actu: tunc
 enim intelligit rem cuius est illa forma; nec
 170 potest se intelligere nisi per formam intelli-
 gibilem actu in se existentem. Intellectus vero
 angeli, quia habet essentiam suam quae est
 ut actus in genere intelligibilium sibi praesen-
 tem, potest intelligere id quod est intelligibile
 175 apud ipsum, id est essentiam suam, non per
 aliquam similitudinem sed per se ipsam.

1. Ad primum igitur dicendum quod angeli
 cognoscunt virtutem suam secundum quod in
 180 se consideratur eam comprehendendo; non
 autem eam comprehendunt secundum quod
 deducitur ab exemplari aeterno, hoc enim esset
 ipsum exemplar comprehendere.

2. Ad secundum dicendum quod essentia

A 109 perfectio ipsius in *appendice col. 82va* 113 secundum] *idem conf. praem.* pA 114 secundum quod] quod *praem.* pA
 116 Actio *sup. lin. A*] operatio pA 124 effectum *em. A*] *conf.* pA 133 intellectus] per lumen p *praem.* pA 143 igitur] quod
 sicut quod est gradus actus (*cf. lin. 148-149*) *add.* pA 143 <quod> *suppl.*] *casu del. in emend. superiori om. A* 167 actu] *idem*
praem. pA

Φ 106 haec] hoc *potius* Φ 113 secundum...actu *hom. om.* Σ 120 quidem *om.* Σ 121 in *om.* Φ 122 et *om.* Φ
 126 quod] qui Φ 140 actu in ipso] in *praem.* α β δ¹ in ipso actu γ in actu ipso δ² 142 ipso] eo Φ 143 <quod> *suppl.* Φ
 156 ordine] genere Σ 173 suam *om.* Φ 176 id est] quasi Φ (-8)

104 duplex est actio: Arist. *Metaph.* IX ut infra q. 14 a. 3 111. 158 Comm. 5 et 17 (VI, 139 B et 160 F). 178 Ad prim-
 mum...: cf. Albertus *Super Dion. De cael. hier.* cap. 6 § 1.

185 angeli, quamvis non possit comparari ad intel-
lectum eius ut actus ad potentiam in essendo,
comparatur tamen ad ipsum ut actus ad poten-
tiam in intelligendo.

190 3. Ad tertium dicendum quod intellectum
et intelligens non se habent ut agens et patiens,
sed ambo se habent ut unum agens, ut patet
ex dictis, quamvis quantum ad modum lo-
quendi videantur ut agens et patiens significari.

195 4. Ad quartum dicendum quod, quamvis
essentia angeli non sit actus purus, non tamen
habet materiam partem sui, sed secundum
hoc est in potentia quod esse non habet a
se ipso; et ideo nihil prohibet ipsam comparari
ad intellectum ut actum in intelligendo.

200 5. Ad quintum dicendum quod id quod
intelligitur non oportet denudari a qualibet
materia: constat enim quod formae naturales
numquam intelliguntur sine materia cum ma-
teria in earum diffinitione cadat; sed oportet
205 quod denudetur a materia individuali quae est
materia determinatis dimensionibus substans.
Unde minus oportet quod separetur a potentia
tali qualis est in angelis.

210 6. Ad sextum dicendum quod nihil prohibet
aliquid esse in altero et illud in eo diversis
modis, sicut totum in partibus et e converso.
Et similiter est in proposito: essentia enim
angeli est in intellectu eius sicut intelligibile
in intelligente, intellectus autem in essentia
215 sicut potentia in substantia.

220 7. Ad septimum dicendum quod intellectus
angeli non est in potentia respectu essentiae
suae sed respectu eius est semper in actu; re-
spectu autem aliorum intelligibilium potest
esse in potentia. Nec tamen sequitur quod,
quando intellectus est in potentia, quod per
aliud agens reducatur in actum semper, sed
solum quando est in potentia essentiali, sicut
aliquis antequam addiscat; quando autem est
225 in potentia accidentali, sicut habens habitum

dum non considerat, potest per se ipsum exire
in actum, nisi dicatur quod reducitur in actum
per voluntatem qua movetur ad actu conside-
randum.

230 8. Ad octavum dicendum quod illud quod
intelligitur non est ut passum sed ut princi-
pium actionis, ut patet ex dictis, et ideo ratio
non sequitur.

235 9. Ad nonum dicendum quod aliquid potest
esse cognitionis causa dupliciter: uno modo
ex parte ipsius cognoscibilis, et sic magis notum
est causa¹ cognoscendi minus notum, et hoc
modo medium demonstrationis est causa intel-
ligendi; alio modo ex parte cognoscentis, et
sic causa cognitionis est illud quod facit
240 cognoscibile esse actu in cognoscente, et sic nihil
prohibet aliquid per se ipsum cognosci.

10. Ad decimum dicendum quod dilectio
naturalis non est habitus sed est actus.

245 11. Ad undecimum dicendum quod opera-
tio intellectualis non est media secundum rem
inter intelligens et intellectum, sed procedit
ex utroque secundum quod sunt unita.

Articulus septimus

Septimo quaeritur utrum angelus unus intel-
ligat alium. Et videtur quod non quia,
ut dicit Dionysius VI cap. Caelestis hierarchiae,
etiam ipsi angeli suam ordinationem ignorant;
sed si angelus unus cognosceret alium, suam
5 ordinationem scirent; ergo unus alium non
cognoscit.

2. Praeterea, ut dicitur in libro De causis,
«omnis intelligentia scit quod est supra se
in quantum est causa ei, et quod est infra se
in quantum est causatum ab ea»; sed secun-
dum fidem non ponitur quod unus angelus
sit causa alterius; ergo unus alium non co-
gnoscit.

3. Praeterea, sicut dicit Boetius, «univer- 15

A 187 ipsum] ipsam *praem.* pA actus ad] ad *praem.* pA 202 formae] forma *praem.* pA 226 potest] non oportet *praem.*
pA 232 ratio non *inv.* pA 244 actus] *lit. imp. et vel* potentia *add.* pA
6 scirent] *idem conf. praem.* pA 10 se] e *praem.* pA
Φ 198 ipsam] ipsum Φ 238 intelligendi] cognoscendi vel *praem.* Φ 244 est² *om.* Φ 246 intellectualis] intelligibilis Φ
3 dicit] *post* hierarchiae Φ (-8) *hic et post* hierarchiae 8² 4 etiam *om.* Φ ignorant] ignorabant Φ 8 ut dicitur...De
causis *post* ei¹⁰ Φ 13 sit] est Φ

1 Parall.: *I Pars* q. 56 a. 2; *Cont. Gent.* II c. 98. 3 Cf. supra a. 6 3. 8 Prop. 8 (7) et comm. 11 secundum
fidem: cf. Concilium Lateranense IV c. 1 'De fide catholica' (Mansi 22, col. 81-82). 15 Cf. supra q. 2 a. 4 4 in nota.

sale est dum intelligitur, singulare dum sentitur»; sed angelus est quoddam singulare cum sit persona; cum igitur angelus tantum per intellectum cognoscat, videtur quod angelus angelum non cognoscat.

4. Item videtur quod unus angelus alium non cognoscat per essentiam angeli cogniti: id enim quo intellectus intelligit, oportet esse intrinsecum ipsi intellectui; sed essentia unius angeli non potest esse intra intellectum alterius quia nihil illabitur menti nisi solus Deus; ergo angelus non potest cognoscere alium angelum per essentiam eius.

5. Praeterea, possibile est unum angelum cognosci ab omnibus angelis; id autem quo aliquid cognoscitur, est coniunctum ipsi cognoscenti; si ergo angelus cognosceret alium per essentiam angeli cogniti, oporteret quod angelus cognitus esset in pluribus locis cum angeli cognoscentes in pluribus locis sint.

6. Praeterea, angeli essentia substantia quaedam est, intellectus autem accidens cum sit potentia quaedam; sed substantia non est forma accidentis; ergo essentia unius angeli non potest esse intellectui alterius forma qua intelligat.

7. Praeterea, nihil cognoscitur ab intellectu per sui praesentiam quod est separatum ab eo; sed essentia unius angeli est separata ab intellectu alterius; ergo unus angelus ab alio non cognoscitur per essentiae suae praesentiam.

8. Item videtur quod unus angelus per essentiam sui cognoscentis non possit alium cognoscere: sicut enim superioribus angelis subsunt inferiores, ita et sensibiles creaturae; si ergo superior angelus cognoscendo essentiam suam cognoscat alios angelos, eadem ratione et per essentiam suam cognoscat omnes res sensibiles et non per aliquas formas, ut dicitur in libro De causis.

9. Praeterea, nihil ducit in cognitionem alterius nisi quod habet similitudinem cum eo; sed essentia unius angeli non convenit cum alio nisi in genere; si igitur unus alium cognoscat solum per essentiam sui cognoscentis, non cognoscat eum nisi in genere, quod est imperfecte cognoscere.

10. Praeterea, illud per quod aliquid cognoscitur est ratio ipsius; si ergo unus angelus per essentiam suam omnes alios cognoscat, essentia sua erit ratio propria omnium, quod videtur soli divinae essentiae convenire.

11. Item videtur quod unus angelus non cognoscat alium per similitudinem sive per speciem aliquam in se existentem quia, ut dicit Dionysius, angeli sunt divina lumina; sed lumen non cognoscitur per aliquam speciem sed per se ipsum; ergo nec angelus.

12. Praeterea, omnis creatura tenebra est, ut patet per Origenem super id Ioh. 1° « Et tenebrae eam non comprehenderunt »; sed similitudo tenebrae oportet quod sit tenebra, tenebra autem non est principium manifestationis sed occultationis; cum igitur angelus sit creatura et sic tenebra, non poterit cognosci per suam similitudinem; sed si cognoscitur oportet quod cognoscatur per lumen divinum existens in ipso.

13. Praeterea, angelus est Deo propinquior quam rationalis anima; sed secundum Augustinum, anima cognoscit omnia et iudicat de omnibus secundum connexionem quam habet ad rationes aeternas, non per aliquas artes quas secum ad corpus detulerit; ergo multo fortius angelus non cognoscit alium angelum per similitudinem eius sed per rationem aeternam.

14. Item videtur quod nec per similitudinem innatam quia aequaliter similitudo innata se habet ad praesens et distans; si igitur unus angelus alium cognoscat per similitudinem innata-

A 18 tantum] nichil *praem.* pA 28 eius] *idem conf. praem.* pA 52 cognoscat *scrips.*] *conf.* A 58 cum alio] a *praem.* pA 71 lumen non] a lumine non *praem.* pA 89 detulerit] *detul. praem.* pA 90 angelus] al (1 *sup. script.*) *praem.* pA 91 rationem] sil (*inc. similitudinem ?*) *praem.* pA 93 aequaliter similitudo innata] per similitudinem innatam *praem.* pA

Φ 22 angeli *om.* Φ 47 angelus] non cognoscat *add.* Φ (-8°) non cognoscit *add.* 8° 48 non possit *om.* Φ 49 cognoscere *om.* Φ 59 igitur] ergo Φ 75 id] illud Σ 76 non comprehenderunt] etc. Φ 80 sic] sit Φ (-8°)

26 nihil...Deus: ps. - August. *De ecclesiasticis dogmatibus* cap. 83 (PL 58, 999 B) ut dicitur infra q. 28 a. 2 arg. 8 et *III Pars* q. 8 a. 8 ad 1. 34 angelus...locis: cf. articulus sextus Parisiis reprobatus anno 1241 (Chart. Univ. Paris. I, p. 171), cf. Thomas *Super Sent. I d. 37 q. 3 a. 2.* 55 Prop. 8 (7) et comm. 71 *De div. nom.* cap. 4 § 2 (PG 3, 696 B; Dion. 153). 75 Perperam effatum istud Origeni ascribunt Scholastici: e. g. Thomas *Cat. super Ioh. 1°* et Bonaventura *De scientia Christi* q. 4 n. 13, hanc attributionem Thomas reliquit videtur in *Lect. super Ioh. 1°* Et haec expositio habetur in illa homilia quae incipit *Vox spiritalis aquilae*, cf. Ioh. Scot. Eriug. *Homilia in Prol. s. ev. sec. Ioh.* (PL 122, 290 C). 86 *Retract.* I c. 8 (PL 32, 594).

tam, non cognoscat de eo quando erit praesens et quando distans.

15. Praeterea, Deus potest de novo facere unum angelum; sed angeli qui non est formam non habet penes se; si ergo angelus naturali cognitione non cognoscit alium angelum nisi per formam innatam, angeli qui modo sunt non cognoscerent naturali cognitione angelum qui de novo fieret.

16. Item videtur quod nec per formas impressas ab intelligibilibus, sicut sensus per formas impressas a sensibilibus, quia secundum hoc inferiores angeli non cognoscerentur a superioribus cum non possint imprimere in eos.

17. Item videtur quod nec per formas abstractas, sicut intellectus agens abstrahit a phantasmatis, quia sic inferiores non cognoscerent superiores.

Ex quibus omnibus videtur quod unus angelus alium non cognoscat.

SED CONTRA, in libro De causis dicitur «omnis intelligentia scit res quae non corrumpuntur nec cadunt in tempore»; sed angeli sunt incorruptibiles et supra tempus; ergo unus angelus ab alio cognoscitur.

2. Praeterea, similitudo est causa cognitionis; sed cum intellectu unius angeli magis convenit alius quam res materialis; ergo cum angeli res materiales cognoscant, multo fortius unus angelus alium cognoscit.

3. Praeterea, intellectui unius angeli magis est proportionata essentia alterius angeli quam essentia divina; ergo cum angeli videant Deum per essentiam, multo fortius unus angelus alterius essentiam cognoscere potest.

4. Praeterea, ut dicitur in libro De intelligentiis, «omnis substantia immaterialis et im-

mixta est omnium cognoscitiva», et haec probatur ex hoc quod habetur III De anima quod intellectus 'est immixtus ut omnia cognoscat'; sed esse immateriales et immixtos maxime convenit angelis; ergo ipsi omnia cognoscunt, et ita unus alium.

5. Item videtur quod unus angelus alium cognoscat per essentiam angeli cogniti: Augustinus enim dicit XII Super Genesim ad litteram quod angeli sua visa demonstrant «per commixtionem spiritus»; sed commixtio non potest esse nisi unus spiritus alii per essentiam coniungatur; ergo unus angelus potest alii per essentiam coniungi, et ita per essentiam suam ab alio cognosci.

6. Praeterea, cognitio est actus quidam; ad actionem autem sufficit contactus; ergo cum inter unum angelum et alium possit esse spiritualis contactus, unus alium per essentiam suam cognoscere poterit.

7. Praeterea, magis convenit intellectus unius angeli cum essentia alterius angeli quam cum similitudine rei materialis; sed intellectus angeli potest informari similitudine rei ad cognoscendam rem materialem; ergo et essentia alterius angeli potest esse forma intellectus angelici qua alium angelum cognoscat.

8. Praeterea, secundum Augustinum XII Super Genesim ad litteram, intellectualis visio est earum rerum quarum similitudines non sunt aliud quam earum essentiae; sed unus angelus non cognoscit alium nisi intellectuali visione; ergo non cognoscit eum per similitudinem quae sit aliud quam eius essentia, et sic idem quod prius.

RESPONSIO. Dicendum quod unus angelus absque dubio alium cognoscit cum quilibet angelus sit substantia intelligibilis in actu per

A 101 angelum em. A] conf. pA 108 cognoscerentur scrips.] cognoscerent (casu compl. abbrev. om.) A 109 cum non] cum add. pA 113 quia sic inferiores non cognoscerent trans. ad fol. 83ra rep. A, et alterum delevisimus 123 cum...unius angeli] unus angelus praem. pA 123 unius in marg. A] om. pA 146 angelus em. A] conf. pA 150 ergo] contactus autem non requirit quod unum contingentium sit intra alterum praem. pA

Φ 96 cognoscat] -scit Φ 97 quando] erit add. Φ 99 angeli] angelus Φ 112 abstrahit om. Σ 124 alius] angelus add. Φ 124 materialis] materiales Φ 126 unus...cognoscit] etc. Φ (-δ) angelus angelum etc. δ 131 alterius essentiam] essentiam alterius angeli Φ (-δ) inv. δ¹ 131 cognoscere potest] cognoscat Φ 134 cognoscitiva] cognitiva Φ (-γ) haec] hoc potius Φ 145 alii] alteri Φ 147 suam om. Φ 150 sufficit] exigitur vel praem. Φ 165 nisi om. Φ

117 Prop. 11 (10). 133 <Adam Pulchre-Mulieris> Liber de Intelligentiis xvii (ed. Baeumker, p. 22). 135 Cap. 4 (429 a 18) sec. transl. veterem (ed. Alonso, p. 303,9). 143 Cap. 12 (PL 34, 464). 150 ad actionem...contactus: Arist. De gen. et corr. I c. 6 (322 b 22) ut dicitur De malo q. 16 a. 10 arg. 3. 162 Cap. 6 (PL 34, 458-459).

hoc quod est a materia immunis; intellectus autem angelicus non accipit a sensibilibus, et ideo in ipsas formas intelligibiles et immateriales fertur eas intelligendo. Sed de modo cognitionis videtur esse diversitas in sententia, consideratis diversorum dictis.

Commentator enim in XI Metaphysicae dicit quod in substantiis separatis a materia non differt forma quae est in intellectu a forma quae est extra intellectum. Quod enim apud nos forma domus quae est in mente artificis, sit aliud a forma domus quae est extra, procedit ex hoc quod forma exterior est in materia, forma autem artis est sine materia. Et secundum hoc, cum angeli sint substantiae et formae immateriales, ut Dionysius dicit, videtur sequi quod forma qua unus angelus intelligitur ab alio, sit idem quod essentia eius qua in se subsistit. Sed istud non videtur esse possibile universaliter. Forma enim qua intellectus intelligit, cum sit intellectus perfectio, est nobilior intellectu; et propter hoc Philosophus in XI Metaphysicae probat quod Deus non intelligit aliquid extra se quia illud perficeret intellectum eius et esset eo nobilior. Si igitur superiores angeli intelligerent inferiores per essentiam inferiorum, sequeretur quod inferiorum essentiae essent perfectiores intellectibus superiorum et eis nobiliores, quod est impossibile.

Posset autem forte dici quod hic modus est conveniens quantum ad modum intelligendi quo inferiores intelligunt superiores, ut scilicet inferior superiorum intelligat per essentiam superiorum. Et huic videntur consonare verba Dionysii IV cap. De divinis nominibus, ubi angelos distinguere videtur in « intelligibiles et intellectuales » substantias, superiores quidem intelligibiles vocans, inferiores autem intellectuales; ubi etiam dicit quod inferioribus sunt

superiores « ut cibus », quod videtur posse intelligi hoc modo, in quantum scilicet superiorum essentiae sunt formae quibus inferiores intelligunt. Sed haec via fortassis posset sustineri apud philosophos qui posuerunt superiores intelligentias esse inferiorum creatrices: sic enim poterant ponere quodam modo quod superior angelus inferiori intimus esset, quasi causa conservans eum in esse; quod quidem apud nos dici non potest nisi de solo Deo qui mentibus angelicis et humanis illabitur. Forma autem qua intellectus intelligit, oportet quod sit intra intellectum intelligentem in actu; unde non potest dici de aliqua substantia spirituali quod per essentiam suam ab alio videatur, nisi de solo Deo.

Quod etiam philosophorum opinio non fuerit quod angelus per essentiam suam ab alio videatur, hoc manifeste patet eorum dicta intuenti. Dicit enim Commentator in XI Metaphysicae quod illud quod intelligit motor orbis Saturni de motore primi orbis, est aliud ab eo quod intelligit de ipso motor orbis Iovis; quod non potest esse verum nisi quantum ad id quo uterque intelligit; et hoc non esset si uterque intelligeret motorem orbis superioris per essentiam eius. In commento etiam libri De causis dicitur quod « intelligentia inferior » scit quod est supra se per modum substantiae suae et non per modum substantiae superioris. Avicenna etiam in sua Metaphysica dicit quod intelligentias esse in nobis nihil est aliud quam impressiones earum in nobis esse, non quod per essentiam suam sint in intellectu. Quod vero supra inductum est ex verbis Commentatoris in XI Metaphysicae intelligendum est quando aliqua substantia separata a materia intelligit se ipsam: tunc enim non oportet quod sit aliud forma in intellectu et forma qua res

A 179 separatis a materia] in *plene praem.* pA 196 nobilior] no (*iunctim cum eo*) *praem.* pA 198 inferiorum (*ex inferioribus pA*) *em.* A 199 perfectiores *scrips.*] -tiones e *lapsu auditus* A et..., quod est] quod est *praem.* pA 201 dicit] *idem conf. et imp. praem.* pA 210 inferioribus *em.* A] *conf.* pA 215 posuerunt] quod *add.* pA 221 Forma autem] omne autem *praem.* pA 223 intra intellectum] infra intellectum *praem.* pA 235 quo] quod *praem.* pA 238 scit *scrips. cum fonte*] sit (*e lapsu auditus*) A 243 non *sup. lin.* A] et pA

Φ 192 intellectus] angeli *add.* Φ (-8) 194 aliquid] alia Φ (-8¹) 225 alio] alia Φ 238 scit] *om.* Σ sit β 240 suae] intelligit *add.* Φ (*cf. nota superior*) 241 in sua Metaphysica] *om.* Σ in metaphysica sua β 244 sint] *om.* Φ (-8¹) *post* intellectu δ¹

178 *Metaph.* XI (= XII) comm. 51 (VIII, 336 D-E). 187 *De div. nom.* cap. 4 § 1 (PG 3, 693 C; Dion. 148) ut refert Thomas *Super Sent. II* d. 3 q. 1 a. 1 sed c. 1. 194 *Metaph.* XI (= XII) 11 (1074 b 29). 206 § 1 (PG 3, 693 B) sec. transl. Sarraceni (Dion. 147). 210 dicit: § 1 (PG 3, 696 A) sec. transl. Sarraceni (Dion. 149). 215 philosophos: cf. supra q. 5 a. 8 248 in nota. 231 *Metaph.* XI (= XII) comm. 44 (VIII, 327 K). 238 Comm. 8 (7). 241 III c. 8 (f. 82va C).

250 in se subsistit eo quod ipsa forma qua talis res
in se subsistit, est intelligibilis in actu propter
immunitatem suam a materia. Dionysii etiam
verba non sunt secundum hunc intellectum
accipienda, sed eosdem vocat intelligibiles et
255 intellectuales, vel superiores vocat intelligibiles
et inferiorum cibum, in quantum in eorum
lumine inferiores intelligunt.

Ex aliorum autem dictis videtur quod ange-
lus per essentiam suam, id est videntis, alium
angelum videat; et hoc videtur ex verbis Augu-
260 stini X De Trinitate, ubi dicit sic « Mens ipsa
sicut corporearum rerum notitias per corporis
sensus colligit, ita et incorporearum per se
ipsam »; ex quo videtur etiam similiter de
265 mente angeli quod cognoscendo se ipsam
cognoscat alios angelos. Huic etiam videtur atte-
stari quod dicitur in libro De causis quod
« intelligentia intelligit quod est supra se et
infra se » per modum substantiae suae. Sed
270 istud non videtur sufficere: cum enim omnis
cognitio sit per assimilationem, angelus per
essentiam suam non potest de alio angelo plus
cognoscere quam hoc in quo essentiae suae est
similis; unus autem angelus alteri angelo non
275 similitur nisi in natura communi, et sic seque-
retur quod unus alium non cognosceret cog-
nitione completa, et praecipue quantum ad illos
qui ponunt plures angelos esse unius speciei.
Quantum enim ad illos qui ponunt omnes
280 angelos specie ab invicem differre, forte posset
aliquo modo sustineri modus iste: quilibet enim
angelus cognoscendo essentiam suam, cog-
noscit perfecte intellectualem naturam; cognita
autem natura intellectuali perfecte, cognoscun-
285 tur omnes gradus naturae intellectualis; di-
versae autem species in angelis non distin-
guuntur nisi secundum gradus perfectionis intel-
lectualis naturae, et secundum hoc unus ange-
lus essentiam suam videns concipit singulos

gradus naturae intellectualis, et per huiusmodi
290 conceptiones de omnibus aliis angelis comple-
tam cognitionem habet.

Et sic potest salvari quod alii quidam dicunt
quod unus cognoscit alium per formam acqui-
295 sitam, ut praedicta conceptio forma acquisita
dicatur; sicut si albedo se ipsam intelligeret,
perfecte cognosceret naturam coloris, et per
consequens omnes species colorum secundum
gradus coloris distincte, et ulterius etiam omnes
300 individuos colores si in una specie non esset
nisi unum individuum.

Sed adhuc etiam hic modus non videtur
sufficere: quamvis enim in una specie non sit
nisi unus angelus, tamen in angelo alicuius
speciei aliud erit quod ei conveniet ex ratione
305 suae speciei et aliud quod ei conveniet in quan-
tum est quoddam individuum, sicut operatio-
nes particulares ipsius, et has secundum modum
praedictum alius angelus de eo cognoscere
nullatenus posset. Auctoritas autem Augustini
310 non sonat quod mens per se ipsam sicut per
medium cognoscendi cognoscat alia, sed sicut
per potentiam cognoscitivam: sic enim et per
sensus corporalia cognoscit.

Unde alius modus est eligendus, ut dicatur
315 quod unus angelus alios cognoscit per similitu-
dines eorum in intellectu eius existentes, non
quidem abstractas aut impressas ab alio angelo
vel aliquo modo acquisitas sed a creatione di-
vinitus impressas, sicut et res materiales per
320 huiusmodi similitudines cognoscit. Et hoc ma-
gis per sequentia patebit.

1. Ad primum igitur dicendum quod ordina-
tionem suam in se consideratam angeli cogno-
325 scunt, non autem comprehendunt eam secun-
dum quod providentiae divinae substat: hoc
enim esset ipsam providentiam comprehendere.
2. Ad secundum dicendum quod ratio cau-

A 252 Dionysii etiam] Quod etiam *praem.* pA 259 id est videntis *in marg.* A] *om.* pA 263 ita et] et *conf. praem.* pA
263 per se ipsam] s et *litt. imp. praem.* pA 264 videtur] quod *add.* pA 284 perfecte *conf.* A 294 acquisitam] *idem conf.*
praem. pA 310 Auctoritas] § et ideo videtur alius modus eligendus ut dicamus quod angelus alios angelos cognoscit sicut et *praem.*
pA (cf. *lin.* 315) 313 per] propter *imp. praem.* pA

Φ 263 ita *om.* Φ (-8) se ipsam] semet ipsam Φ 270 cum enim] quia cum Φ (-8ⁱ) quia 8ⁱ 272 suam *om.* Φ 273 hoc]
habet Φ (-8) 274 angelo *om.* Σ 283 perfecte] per *add.* Φ (-8) 299 coloris] colorum Φ 309-310 alius...nullatenus]
nullo modo de eo alius angelus cognoscere Φ

261 Rectius IX c. 3 (PL 42, 963) sec. Thomam infra q. 19 a. 1 *lin.* 193. 267 Comm. 8 (7). 271 per assimilationem:
cf. supra q. 1 a. 1 162 in nota. 277 illos...unius speciei: *Summa fr. Alexandri* I-II n. 114 (p. 156). 279 illos...differre: Alber-
tus *Super Sent. II* d. 9 a. 7 et *ibid.* d. 25 a. 5, Thomas *Super Sent. II* d. 3 q. 1 a. 4 et *ibid.* d. 32 q. 2 a. 3. 293 alii qui-
dam: *Summa fr. Alexandri* I-II n. 130 (p. 178). 322 per sequentia: infra a. 9, 10 et 11.

330 sae et causati non est ratio cognitionis nisi
 quatenus causatum habet similitudinem suae
 causae et e converso; unde si in uno angelo
 ponamus similitudinem alterius praeter hoc
 quod sit causa vel causatum eius, remanebit
 sufficiens ratio cognitionis cum cognitio sit
 335 per assimilationem.

3. Ad tertium dicendum quod auctoritas
 Boetii intelligitur de particularibus materialibus
 quae sensui substant; huiusmodi autem parti-
 culare non est angelus, et ideo ratio non se-
 340 quitur.

4-10. Rationes autem illas quae probant
 quod angelus non cognoscat alium angelum
 per essentiam angeli visi vel videntis, concedi-
 mus, quamvis ad eas posset responderi aliquo
 345 modo.

Ad rationes vero illas quae probant quod
 unus angelus alium per similitudinem non co-
 gnoscit, respondendum est.

83na 11. Ad quarum primam dicendum quod
 350 etiam luminis possibile est esse similitudinem
 aliquam, vel eo deficientiorem, sicut quaedam
 similitudo eius est color, vel etiam perfectiorem,
 sicut lux in substantia illuminante; similiter
 etiam, cum angeli dicantur lumina in quantum
 355 sunt formae actu intelligibiles, ¹ non est incon-
 veniens quod eorum similitudines sint per mo-
 dum sublimiorem in superioribus et per mo-
 dum inferioriorem in inferioribus.

12. Ad secundum dicendum quod cum di-
 360 citur quod omnis creatura est tenebra vel
 falsa vel nihil in se considerata, non est intel-
 ligendum quod essentia sua sit tenebra vel
 falsitas, sed quia non habet nec esse nec lucem
 nec veritatem nisi ab alio; unde si consideretur
 365 sine hoc quod ab alio habet, est nihil et tenebra
 et falsitas.

13. Ad tertium dicendum quod anima con-
 nectitur rationibus aeternis in quantum impres-
 370 sio quaedam rationum aeternarum est in mente
 nostra, sicut sunt principia naturaliter cognita

per quae de omnibus iudicat; et huiusmodi
 etiam impressiones sunt in angelis similitudines
 rerum per quas cognoscunt.

14-17. Ad quartum dicendum quod ange-
 375 lus non cognoscit alium angelum per similitu-
 dinem vel abstractam vel impressam, sed per
 similitudinem innatam per quam ducitur in
 cognitionem alterius angeli non solum quan-
 tum ad essentiam eius, sed etiam quantum ad
 omnia accidentia ipsius; et ideo per eam scit
 380 quando angelus est distans vel praesens.

1-4. Rationes autem probantes quod unus
 angelus alium cognoscit concedimus.

Ad rationes vero probantes quod angelus
 cognoscitur per essentiam suam ab alio angelo,
 385 respondendum est.

5. Ad quarum primam dicendum quod illa
 cognitio de qua Augustinus loquitur, non intel-
 ligitur quantum ad essentiam sed quantum ad
 operationem secundum quod superior spiritus
 390 illuminat inferiorem.

6. Ad secundum dicendum quod cogno-
 scens et cognitum non se habent sicut agens
 et patiens, ut ex dictis patet, sed sicut duo ex
 quibus fit unum cognitionis principium; et
 395 ideo non sufficit ad cognitionem contactus inter
 cognoscens et cognoscibile sed oportet quod
 cognoscibile cognoscenti uniatur ut forma vel
 per essentiam suam vel per similitudinem suam.

7. Ad tertium dicendum quod quamvis
 400 essentia angeli magis conveniat cum intellectu
 angeli alterius quam similitudo rei materialis
 secundum participationem naturae unius, non
 tamen secundum convenientiam habitudinis
 quae requiritur inter perfectionem et perfecti-
 405 bile; sicut etiam una anima magis convenit cum
 alia anima quam cum corpore, et tamen una
 anima non est forma alterius animae sicut est
 corporis.

8. Ad quartum dicendum quod auctoritas
 410 Augustini potest dupliciter exponi: uno modo

A 342 non...per essentiam] per essentiam *praem.* pA angelum] ab *praem.* pA 343 visi] et *add.* pA vel *em.* A] vi (*inc.*
 videntis Γ) pA 374 angelus...per] per *praem.* pA 387 quod] *rep.* pA 392-399 Ad secundum...similitudinem suam *hic* A]
 post Ad tertium pA, litteris b-a in margine, ordo restauratur 396 contactus] q *praem.* pA 400 tertium in marg. A] secundum
 pA (*cf. nota ad lin. 392*) 406 anima] *lit. imp. praem.* pA

Φ 337 particularibus] partibus Σ (- δ^1) 342 non cognoscat] *om.* α cognoscat (*ante* per essentiam δ) β δ non cognoscunt
 post videntis γ 344 posset] possit Φ 376 vel] per *add.* Φ (- δ) *om.* δ^1 380 ipsius] eius Φ 387 dicendum] est *add.* Φ
 402 similitudo] cum (eius *praem.* δ^2) similitudine Φ

394 dictis: supra a. 6.

ut dicatur quod Augustinus loquitur de illa
visione intellectuali qua spiritus creatus videt
se ipsum vel Deum vel alia quae in ipso sunt
415 per essentiam suam: constat enim quod lapis
per essentiam suam non est in anima quamvis
ab anima intelligatur. Alio modo potest exponi
ut referatur ad obiectum cognitionis, non ad
formam qua cognoscitur. Sensus enim et
420 imaginationis obiectum sunt exteriora accidentia
quae sunt similitudines rei et non res ipsa, sed
obiectum intellectus est quod quid est, id est
ipsa essentia rei, ut dicitur in III De anima;
et sic similitudo rei quae est in intellectu est
425 similitudo directe essentiae eius; similitudo
autem quae est in sensu vel imaginatione est
similitudo accidentium eius.

Articulus octavus

Octavo quaeritur utrum angelus res mate-
riales cognoscat per formas aliquas an per
essentiam sui cognoscentis. Et videtur quod per
essentiam sui: unaquaeque enim res sufficienter
5 cognoscitur in suo exemplari; sed in v cap. De
divinis nominibus inducitur Clementis philo-
sophi opinio qui dixit quod superiora in entibus
sunt inferiorum exemplaria, et sic essentia an-
geli est exemplar rerum materialium; ergo an-
10 geli cognoscunt materialia per essentiam suam.
2. Praeterea, res materiales melius cogno-
scuntur in essentia divina quam in propriis na-
turis quia clarius ibi relucent; sed essentia
angeli est propinquior divinae essentiae quam
15 res materiales; ergo melius possunt cognosci
in essentia angeli quam in propriis naturis;
cum ergo eas nos in propriis naturis cognosca-
mus, multo fortius angeli essentiam suam
intuentes omnia materialia cognoscunt.
20 3. Praeterea, lumen intellectus angelici est
perfectius quam lumen intellectus agentis qui

est pars animae nostrae; sed in lumine intel-
lectus agentis omnia materialia cognoscimus
quia illud lumen est actus omnium intelli-
gibilium; ergo multo fortius angelus cognoscendo
25 lumen suum omnia materialia cognoscit.

4. Praeterea, cum angelus res materiales
cognoscat, oportet quod eas vel per speciem
vel per essentiam suam cognoscat; sed non per
speciem quia neque per particularem, cum sit
30 immunis a materia, neque per universalem
quia sic non haberet perfectam et propriam
cognitionem de eis; ergo per essentiam suam
cognoscit res materiales.

5. Praeterea, si lux corporalis se ipsam
cognosceret, omnes colores ex hoc cognosceret
eo quod ipsa est actus omnium colorum; cum
igitur angelus sit lux spiritualis, cognoscendo
se ipsum cognosceret omnia materialia.

6. Praeterea, intellectus angeli medius est
inter intellectum divinum et humanum; sed
intellectus divinus omnia cognoscit per essen-
tiam suam, intellectus autem humanus omnia
per species; ergo intellectus angelicus ad minus
45 quaedam cognoscendo essentiam suam co-
gnosceret.

7. Praeterea, Dionysius dicit VII cap. De
divinis nominibus « Angelos scire dicunt elo-
quia » scilicet sacra « ea quae sunt in terra, non
secundum sensus ipsa cognoscentes sed secun-
50 dum propriam deiformis mentis virtutem et
naturam »; ergo videtur quod cognoscendo vir-
tutem et naturam suam materialia cogno-
scant.

8. Praeterea, si speculum materiale cogno-
scitivum esset, cognosceret res materiales per
essentiam suam nisi a rebus species in ipsum
resultarent; sed in intellectu angeli non resul-
tant species a rebus materialibus, ut patet per
60 Dionysium VII cap. De divinis nominibus; si
ergo materialia cognoscat, oportet quod per

A 413 qua...videt] videt *praem.* pA
3 sui *clare in marg.* A] *conf.* pA per] *litt. imp. add.* pA 15 res] *ad add.* pA 27 cum] *litt. imp. praem.* pA 30 ne-
que per] *p imp. praem.* pA 51 virtutem *hic A]* *post naturam* pA 56 cognosceret] *non praem.* pA 57 essentiam] aliquas
species *praem.* pA 61 cognoscat (*e cognoscant* pA) *em.* A

Φ 419 enim] *autem* Φ
8 angeli est exemplar *om.* Φ 17 cognoscamus] *cognoscimus* Φ 41 intellectum *om.* Φ 48 dicunt] *om.* γ debent δ² do-
mino δ² 49 scilicet sacra *inv.* Φ 60 vii] in *praem.* Σ 61 cognoscat] *-scant* Φ

415 lapis...intelligatur: Arist. ut supra q. 2 a. 3 21 in nota. 423 *De anima* III 11 (430 b 28).
1 Parall.: *I Pars* q. 55 a. 1; *ibid.* q. 57 a. 1; *Cont. Gent.* II c. 99; *Super Sent.* II d. 3 q. 3 a. 1. 6 § 9 (PG 3, 824 D;
Dion. 361). 48 § 2 (PG 3, 869 C) sec. transl. Sarraceni (Dion. 401). 60 § 2 (PG 3, 868 B; Dion. 388).

essentiam suam ea cognoscat cum sit quoddam speculum, ut patet per Dionysium IV cap. De divinis nominibus.

65 9. Praeterea, potentia cognitiva in angelis est perfectior quam potentia naturalis rerum materialium; sed multae potentiae materialium possunt per se ipsas in sua obiecta sine hoc quod aliquid eis superaddatur; ergo multo fortius intellectus angelicus poterit cognoscere res materiales per essentiam suam sine aliquibus speciebus.

83^{ob} 70 10. Praeterea, efficacior est angelus in cognoscendo quam ignis in comburendo; sed ignis comburit sine hoc quod aliquid combustibile sit in ipso; ergo et angelus cognoscit per se ipsum sine hoc quod aliqua species cognoscibilis sit in ipso.

SED CONTRA est quod dicitur in libro De causis quod «omnis intelligentia est plena formis», et in eodem libro dicitur quod «formae sunt in ea per modum intelligibilem»; ergo per huiusmodi formas intelligit res et non per essentiam suam.

85 2. Praeterea, magis convenit essentia angeli cum alio angelo quam cum re materiali; sed non potest angelus ex hoc quod cognoscit essentiam suam alios angelos cognoscere; ergo nec cognoscendo essentiam suam materialia cognoscet.

90 3. Praeterea, illud quod principium est unitatis, non potest esse principium distinctionis; sed essentia angeli est principium unitatis ipsius quia per eam angelus unus est; ergo non potest esse principium distinctae cognitionis de rebus.

100 4. Praeterea, nihil praeter Deum est id quod habet; sed angelus habet potentiam intellectivam; ergo non est potentia intellectiva; ergo multo minus est id quo intelligit; ergo non intelligit res per essentiam suam.

RESPONSIO. Dicendum quod omnis cognitio est per assimilationem; similitudo autem inter aliqua duo est secundum convenientiam in forma; cum autem unitas effectus unitatem causae demonstret et sic in genere cuiuslibet formae ad unum primum principium illius formae redire oporteat, impossibile est aliqua duo esse ad invicem similia nisi altero duorum modorum; vel ita quod unum sit causa alterius, vel ita quod ambo ab una causa causentur quae eandem formam utrique imprimat. Et secundum hoc diversimode ponimus angelos materialia cognoscere ab eo quod philosophi posuerunt.

105 110 115 Nos enim non ponimus angelos esse causas materialium rerum sed Deum creatorem omnium visibilium et invisibilium; et ideo non potest in angelo esse similitudo materialium rerum nisi ab eo qui est materialium rerum causa. Omne autem quod aliquid non habet a se ipso sed ab altero, est ei praeter essentiam suam; et per hunc modum probat Avicenna quod esse cuiuslibet rei praeter primum ens est aliquid praeter essentiam ipsius quia omnia ab alio esse habent. Unde oportet quod similitudines rerum materialium in angelo existentes sint aliud ab essentia ipsius, impressae in ipsum a Deo: rationes enim rerum materialium in mente divina existentes sunt quidem lux et vita; vita quidem sunt in quantum procedunt ad rerum constitutionem in esse, sicut forma artis procedit in artificiatum; lux vero sunt in quantum eadem impressiones quasdam efficiunt sibi similes in mentibus angelorum.

120 125 130 135 140 Philosophi autem posuerunt rerum materialium esse angelos creatores. Et tamen secundum eorum positionem adhuc oportet quod res materiales non per essentiam suam sed per formas superadditas cognoscant: similitudines enim effectuum non sunt in causa nisi per modum quo in ea est virtus ad producendum effec-

A 85 Praeterea] nichil idem *add.* pA essentia] intellectus *praem.* pA 87 ex hoc] h *imp. praem.* pA 92 distinctionis] unionis casu non *del. praem.* A, et *delevimus* 99 est potentia] habet p (*imp.*) *praem.* pA 103 inter aliqua] inter ali (*primo delevimus*) est *praem.* pA 118 ideo] *idem conf. praem.* pA 121 a se *trans. ad lin. rep. A, et alterum delevimus* 129 a Deo] ut *add.* pA 135 efficiunt] *idem conf. et imp. praem.* pA 136 rerum] *idem conf. praem.* pA

Φ 62 cognoscat] -scant Φ 65 cognitiva] cognoscitiva Φ 71 aliquibus speciebus] aliquilibet specie α alia qualibet specie β γ aliqua specie δ 97 id] illud Φ 125 ipsius] eius vel *praem.* Φ (-δ²) eius δ¹

64 § 22 (PG 3, 724 B; Dion. 269). 80 Prop. 10 (9). 81 eodem libro: comm. 13 (12). 102 omnis cognitio...: cf. supra q. 1 a. 1 162 in nota. 117 Deum creatorem omnium: cf. supra q. 5 a. 8. 123 *Metaph.* VIII c. 4 (f. 99rb B). 131 lux et vita: cf. supra q. 4 a. 8. 136 Philosophi: cf. supra q. 5 a. 8 248 in nota.

tum; ut autem habetur in libro De causis, intelligentia non dat esse rebus inferioribus nisi per virtutem divinam quae est in ipsa, unde hanc eius operationem dicit divinam; et sic haec virtus est ei non ex principiis essentiae suae prodiens sed ab alio accepta, et sic huiusmodi virtus est ei praeter essentiam suam. Unde et similitudines materialium rerum si ponantur eius effectus, erunt praeter essentiam ipsius angeli.

Et sic patet, quocumque modo ponatur, quod angelus non cognoscit res materiales per essentiam suam sed per earum formas apud se existentes.

1. Ad primum igitur dicendum quod exemplar, si proprie accipiatur, importat causalitatem respectu exemplarum quia exemplar est ad cuius imitationem fit aliud; unde et Dionysius ibidem Clementis sententiam improbat, volens exemplaria rerum dici rationes in Deo existentes. Si tamen exemplar large dicatur omne illud quod aliquo modo ab alio repraesentatur, sic etiam angelorum essentiae possunt dici exemplaria materialium rerum. Sed sicut essentia divina est proprium exemplar uniuscuiusque rei per rationem idealem eius quam apud se habet, ita et essentia angeli est propria similitudo rei materialis secundum formam eius quam apud se habet, quamvis forma ista non sit idem quod essentia sicut erat idea in Deo.

2. Ad secundum dicendum quod essentia divina est infinita; unde non determinatur ad aliquod genus sed colligit in se perfectiones omnium generum, ut dicit Dionysius ult. cap. De divinis nominibus, et Philosophus et Commentator in V Metaphysicae; et ita potest esse per se ipsam propria rerum omnium similitudo, et sic per ipsam possunt omnia perfecte cognosci. Essentia autem angeli est determinata

ad aliquod genus; unde non habet in se unde sit similitudo omnium materialium, nisi ei aliquid superaddatur quo res in propria natura cognoscat.

3. Ad tertium dicendum quod intellectu agente non cognoscuntur omnia quasi similitudine sufficiente ad omnia cognoscendum, eo quod non est actus omnium formarum intelligibilium in quantum est haec vel illa forma sed in quantum solum sunt intelligibilia; sed per intellectum agentem dicuntur cognosci omnia sicut per principium cognitionis activum.

4. Ad quartum dicendum quod angelus cognoscit res non per species particulares neque universales eo modo quo formae universales sunt, quae a sensibus abstrahuntur, sed sunt universalium et particularium similitudines, ut infra melius apparebit.

5. Ad quintum dicendum quod lux corporalis si se ipsam cognosceret, non propter hoc omnes colores determinate cognosceret sed cognosceret eos solum in quantum sunt visibiles: alias oculus etiam videndo lucem omnes colores videret, quod est manifeste falsum.

6. Ad sextum dicendum quod intellectus angeli quantum ad hoc est medius inter intellectum humanum et divinum quod res alias cognoscit per formas essentiae superadditas in quo deficit ab intellectu divino; se autem cognoscit per essentiam suam, in quo excedit intellectum humanum.

7. Ad septimum dicendum quod auctoritas Dionysii non est intelligenda quasi virtus et natura angeli sit medium quo angelus alia cognoscit, sed quia modus cognitionis angelicae sequitur proprietatem naturae et virtutis ipsius non autem proprietatem naturae rerum cognitarum; quod patet ex hoc quia immaterialiter materialia cognoscit et sensibilia sine sensu.

8. Ad octavum dicendum quod speculum

A 166 sicut] *idem (ante trans. ad lin.) praem.* pA 172 essentia] *idem conf. praem.* pA 178 et ita potest esse] *Set esse (ut videtur) praem.* pA 182 habet] *lit. imp. praem.* pA 183 omnium *hic conf.* pA] *post materialium A, et ordinem dictatorum restituumus* 200 corporalis] *con corporalis conf. praem.* pA 205 videret] § *add.* pA 214 Dionysii] *dionisi praem.* pA 217 proprietatem] *et virtutem add.* pA 217 naturae] *ipsius add.* pA

Φ 143 autem] *om. δ¹ post habetur Φ (δ¹)* 153 ponatur] *ponitur Φ (-γ) loquitur γ* 170 eius *om. Φ* 177 Commentator] *eius add. Φ* 184 aliquid] *aliud Φ (-δ)* 187 quasi] *qua Σ (-δ¹) qua add. β aliqua δ¹* 211 suam *om. Φ* 214 quasi] *ita quod Σ*

143 Comm. 9 (8). 177 Cap. 13 § 1 (PG 3, 977 B; Dion. 537); *Metaph.* V 18 (1021 b 30). 178 Comm. 21 (VIII, 131 B). 199 infra: a. 9 et 11.

225 materiale si se ipsum cognosceret, nullo modo
cognoscendo essentiam suam cognosceret res
alias nisi quatenus cognosceret formas re-
sultantes in ipso; nec differret utrum formae
illae essent acceptae a rebus vel naturaliter
inditae.

9. Ad nonum dicendum quod potentia cog-
nitiva angeli ordinatur ad nobiliorem actum
230 quam potentia naturalis rei materialis; unde
quamvis pluribus adminiculis indigeat, nihilo-
minus perfectior et dignior remanet.

10. Ad decimum dicendum quod cogno-
scens non se habet ad cognoscibile sicut com-
burens ad combustibile quorum unum est
235 agens et aliud patiens, sed cognoscens et co-
gnoscibile se habent ut unum principium cog-
nitionis in quantum ex cognoscibili et cogno-
scente fit aliquo modo <unum>, ut ex prae-
240 dictis patet, et ideo ratio non sequitur.

Articulus nonus

2 Nono quaeritur utrum formae per quas
angeli cognoscunt res materiales sint
innatae vel a rebus acceptae. Et videtur quod
non sint innatae: in hoc enim differt scientia
5 speculativa a practica quod practica est ad res,
speculativa autem a rebus; sed angeli non
habent de rebus materialibus scientiam practi-
cam cum non sint earum factores, ut Dama-
scenus dicit, sed speculativam tantum; ergo
10 scientia eorum est a rebus accepta et non per
species innatas.

2. Praeterea, Eph. III¹⁰ dicitur « Ut inno-
tescat principibus et potestatibus in caelestibus
per Ecclesiam multiformis sapientia Dei », unde
15 accipit Ieronimus quod angeli mysterium In-
carnationis didicerint ab apostolis; sed scientia

quae est per species innatas non est ab aliis
acquisita; ergo scientia angelorum non est
per species innatas.

3. Praeterea, species innatae angelis aequa-
liter se habent ad praesentia et futura; scientia
autem angelorum non se habet aequaliter ad
utramque cum sciant praesentia, ignorent autem
futura; ergo angelorum scientia non est per
species innatas. 25

4. Praeterea, angeli rerum materialium cog-
nitionem distinctam habent; sed cognitio di-
stincta de rebus haberi non potest nisi per hoc
quod est distinctionis principium cum sit idem
principium essendi et cognoscendi; principium
autem distinctionis rerum materialium sunt
formae quae sunt in eis; ergo oportet quod
scientia angelorum de rebus materialibus sit
per formas a rebus acceptas.

5. Praeterea, ea quae sunt innata vel natu-
raliter insunt semper eodem modo se habent;
sed scientia angelorum non semper eodem
modo se habet quia nunc quaedam sciunt quae
prius nescierunt, unde secundum Dionysium
a nescientia aliqui eorum purgantur; ergo
40 scientia eorum non est per formas innatas.

6. Praeterea, formae quae sunt in angelis
sunt universales; sed « universale nihil est aut
posterius », ut dicitur in I De anima; ergo
formae illae vel nihil sunt vel sunt rebus po-
steriores velut ab eis acceptae. 45

7. Praeterea, nihil cognoscitur nisi secun-
dum quod est in cognoscente; si ergo angelus
cognoscit res materiales, oportet quod ipsae
res materiales in intellectu angeli fiant per for-
mas ab eis in intellectu angelico impressas. 50

8. Praeterea, lumen intellectuale in angelis
est efficacius quam lumen animae humanae;
sed per lumen intellectus agentis in nobis

A 237 habent] *idem conf. praem.* pA 239 <unum> *coni. secundum supra dicta in art. 6] om.* A
4 non sint] cum sint *praem.* pA innatae] in *praem.* pA 10 a rebus] *ard (?) praem.* pA 20 innatae (*ex innatas* pA)
em. A 23 autem *sup. lin.* A] *om.* pA 31 distinctionis] *cognitionis praem.* pA 35 sunt *em.* A] *conf.* pA 37 non semper]
s *praem.* pA 45 rebus] a *praem.* pA 48 angelus] al (*l. sup. scrip.*) *praem.* pA 49 ipsae (*ex ipse* pA) *em.* A 53 lumen]
q *add.* pA 54 sed per] per *praem.* pA
Φ 236 aliud] alterum Φ 239 <unum>] *cognitio suppl.* Φ
13 principibus] principatibus Σ 16 didicerint] -cerunt Φ 46 ab eis] a rebus Φ 51 angelico] angeli Σ angelos β
52 intellectualem] intelligibile Φ

239 praedictis: a. 6.

1 Parall.: *I Pars* q. 55 a. 2; *Cont. Gent.* II c. 96; *Super Sent.* II d. 3 q. 3 a. 1 ad 2; *Super De causis* lect. 10. 9 *De fide*
II c. 3 (PG 94, 873 B; Bt 74) ut refert Thomas *Cont. Gent.* II c. 21. 12 Eph. III¹⁰: cf. supra a. 4 138 in nota. 15 Cf. su-
pra a. 4 141. 23 ignorent autem futura: cf. infra a. 12. 29 *idem...cognoscendi*: Arist. ut infra a. 11 25. 36 semper...habent:
cf. Arist. *Phys.* II 13 (198 b 35). 39 Cf. supra a. 4 223. 44 Cap. 1 (402 b 7) sec. transl. veterem (ed. Alonso, p. 90,20).

55 abstrahuntur species a phantasmatis; ergo
et multo magis intellectus angeli potest formas
aliquas a rebus sensibilibus abstrahere.

9. Praeterea, «quod potest virtus inferior
potest et superior»; sed anima nostra quae est
60 angelis inferior potest se ipsam conformare
rebus formando in se aliquas formas quae ne-
que ei innatae sunt neque a rebus acceptae,
sicut cum imaginatio format phantasma montis
aurei quem numquam vidit; ergo multo forti-
65 tius angelus potest ad praesentiam rerum se
ipsum rebus conformare et hoc modo res co-
gnoscere, et sic non oportet quod per species
innatas res materiales cognoscat sed per eas
quas faciet apud se.

70 IN CONTRARIUM est quod Dionysius dicit
VII cap. De divinis nominibus quod angeli non
colligunt cognitionem ex sensibus aut ex rebus
divisibilibus; ergo non cognoscunt per formas
a rebus acceptas.

75 2. Praeterea, angeli magis excedunt corpora
omnia quam corpora superiora excedunt infe-
riora; sed superiora propter sui nobilitatem
non recipiunt aliquam impressionem a corpo-
ribus inferioribus; ergo multo minus intel-
80 lectus angelici aliquas formas a rebus corpora-
libus accipiunt quibus intelligant.

RESPONSIO. Dicendum quod supposito quod
angeli non cognoscant res materiales per suam
essentiam sed per aliquas formas, de formis illis
85 est triplex opinio.

84^b Quidam enim dicunt quod formae illae per
quas angeli cognoscunt, sunt a rebus materia-
libus acceptae. Sed hoc¹ esse non potest. Intel-
90 lectus enim qui recipit formas aliquas a rebus,
dupliciter se habet ad res, ut agens scilicet et
ut patiens, largo modo actione et passione
acceptis. Formae enim quae sunt in rebus ma-
terialibus aut in sensibus vel in phantasia, cum

non sint omnino a materia depuratae, non sunt
intelligibiles actu sed potentia tantum; et ideo
95 requiritur quod per actionem intellectus effi-
ciantur actu intelligibiles; et haec est necessitas
ponendi intellectum agentem in nobis. Formis
autem intelligibilibus factis nondum per eas
100 res intelligeremus nisi formae illae nostro intel-
lectui unirentur, ut sic intelligens et intellectum
sint unum; et ita oportet quod intellectus for-
mas huiusmodi recipiat, et sic a rebus quodam
modo patitur, prout scilicet omne recipere pati
105 quoddam est. Sicut autem forma comparatur
ad materiam ut actus ad potentiam, ita agens
ad patiens cum unumquodque agat in quantum
est actu, patiatur vero in quantum est potentia.
Et quia actus proprius propriam potentiam
110 respicit, ideo et proprio agenti respondet de-
terminatum patiens, et e converso, sicut se
habet de forma et materia. Unde oportet quod
agens et patiens sint unius generis cum potentia
et actus unumquodque genus entis dividant:
115 non enim album patitur a dulci, nisi per acci-
dens, sed a nigro tantum. Res autem mate-
riales et intelligibiles sunt omnino diversorum
generum: ea enim quae non communi-
cant in materia, non communicant in genere,
120 ut patet per Philosophum in V Metaphysicae
et in X; unde non potest esse quod res ma-
terialis immediate patiatur ab intellectu aut agat
in ipsum. Et ideo in nobis providit naturae
conditor sensitivas potentias in quibus for-
mae sunt medio modo inter modum intelli-
125 gibilem et modum materialem; conveniunt si-
quidem cum formis intelligibilibus in quantum
sunt formae sine materia, cum materialibus
vero formis in quantum nondum sunt a con-
130 dicionibus materiae denudatae; et ideo potest
esse actio et passio suo modo inter res ma-
teriales et potentias sensitivas, et similiter inter
has et intellectum. Unde si angeli intellectus
a rebus materialibus formas aliquas acciperet,

A 75 angelij intellectus *praem.* pA 80 corporalibus accipiunt] a *praem.* pA 88 potest] quia *add.* pA 100 nostro *scrips.*
cum γ] nostre A 103 a (ex ab pA) em. A

Φ 57 aliquas] alias Φ 69 faciet] facit Φ 71 vii] viii (seu 8) Φ (-8¹) 4 8¹ 72 sensibus] sensibilibus vel *praem.* α β
vel sensibilibus *add.* γ sensibilibus 8² 100 nostro] om. α *post* intellectui β actu δ

58 «quod...»: cf. supra q. 2 a. 6 30. 71 § 2 (PG 3, 868 B; Dion. 388). 86 Quidam: opinio iam citata ab <Adam
Pulchre-Mulieris> *Liber de Intelligentiis* (ed. Baeumker, p. 33,5 sqq.). 107 unumquodque...actu: cf. supra q. 2 a. 3 237
in nota. 113 potentia...dividunt: Arist. *Metaph.* IX 1 (1045 b 31) et *Phys.* III 1 (200 b 26) ut refert Thomas *Super Phys.*
I lect. 15. 120 *Metaph.* V 7 (1016 a 24). 121 *Metaph.* X 4 (1054 b 27).

135 oporteret habere angelum potentias sensitivas,
et ita habere corpus naturaliter sibi unitum.
Unde eiusdem sententiae esse videtur angelos
esse animalia, ut quidam platonici posuerunt,
et eos a rebus materialibus formas accipere;
140 quod auctoritati sanctorum et rectae rationi
repugnat.

Et ideo alii dicunt quod angelus non acquirit
formas quibus cognoscit accipiendo a rebus,
neque tamen intelligit per formas innatas, sed
145 quod in potestate eius est conformare essen-
tiam suam cuiilibet rei apud eius praesentiam;
et ex tali conformitate dicunt sequi rei cog-
nitionem. Sed hoc iterum nihil esse videtur: non
enim potest aliquid alteri conformari nisi se-
150 cundum quod forma eius apud ipsum fit; nec
potest dici quod ipsa essentia angeli eo faciente
fiat forma rei materialis quia essentia eius est
semper unius rationis; unde oportet quod illa
forma qua se rei conformat, sit addita essentiae
155 et quae fuerit primo in potentia in ipso angelo:
non enim conformaret se rei nisi prius confor-
mabilis esset. Nihil autem reducitur de po-
tentia in actum nisi per id quod est actu; unde
oportet apud angelum praeesistere aliquas
160 formas secundum quas esset potens se redu-
cere de potentia conformabilitatis in actum
conformationis, sicut videmus quod imagina-
tio nostra format novam speciem, ut montis
aurei, ex speciebus quas prius apud se habebat,
165 scilicet montis et auri; et similiter intellectus
ex formis generis et differentiae format diffi-
nitionem speciei. Unde oportet redire in hoc
quod aliquae formae praeelegant in angelo,
et has oportet esse vel acceptas a rebus vel
170 innatas.

Et ideo dicendum videtur secundum quod
tertia opinio dicit, quae communior est et

verior, quod angeli res materiales per formas
innatas cognoscunt. Sicut enim ex rationibus
aeternis in mente divina existentibus procedunt
175 formae materiales ad rerum subsistentiam,
ita procedunt a Deo formae rerum om-
nium in mentes angelicas ad rerum cognitio-
nem, ut sic intellectus angeli nostrum intel-
lectum excedat sicut res formata excedit ma-
180 teriam informem; unde intellectus noster com-
paratur 'tabulae in qua nihil est scriptum',
intellectus autem angeli tabulae depictae vel
speculo in quo rerum rationes resplendent.

1. Ad primum igitur dicendum quod diffe-
rentia illa speculativae et practicae scientiae
non est per se sed per accidens, in quantum
scilicet sunt humanae: homo enim de rebus
quas ipse non facit, non habet cognitionem nisi
per formas a rebus acceptas; secus autem est
190 de angelo qui habet a sui creatione formas re-
rum sibi inditas.

2. Ad secundum dicendum quod myste-
rium Incarnationis primo est scitum ab angelis
quam ab hominibus; unde et homines de ipso
195 per angelos sunt docti, ut Dionysius dicit
iv cap. Caelestis hierarchiae: ipsi enim Incar-
nationis mysterium in Deo absconditum a sae-
culis cognoverunt, et per angelorum ecclesiam,
quae est in caelestibus, principibus et potesta-
200 tibus huius mundi mysterium praedictum inno-
tuit; et quod ibi dicitur de ecclesia referen-
dum est ad ecclesiam angelorum, ut Augustinus
exponit V Super Genesim ad litteram, quam-
vis Ieronimus contrarium dicere videatur; sed
205 tamen verba eius non sunt hoc modo¹ intelli-
genda quod angeli ab hominibus scientiam acce-
perint, sed quia apostolis praedicantibus res
iam completas, quae prius fuerant per pro-

A 147 talij] *litt. imp. add.* pA 148 videtur] quia *add.* pA 162 sicut] *idem conf. praem.* pA 184 resplendent] *resul casu non del. praem.* A, et *delevimus* 202-204 et quod...V Super Genesim ad litteram] ut exponit *augustinus V (V post litteram pA) super genesim ad litteram (casu non deletum) praem. A, et delevimus* 207 hominibus] h h ap *praem.* pA

Φ 143 cognoscit] cognoscat Φ 145 potestate] potentia Φ 155 fuerit] fuit Φ (-δ) in¹ *om.* Φ (-δ¹) 156 rei *om.* Φ 159 oporteret] oportet Φ 171 dicendum videtur] *dic hoc et tene quod angelus habet formas innatas et non acquisitas β* 173 materiales] immateriales Φ (-δ¹) 198 in Deo] mundo Φ 202 et quod] ut exponit *augustinus v super genesim ad litteram (induc. A) praem.* Φ

138 uuidam platonici: Apuleius ex August. *De civ. Dei* VIII c. 16 (PL 41, 241) ut refert Thomas I Pars q. 115 a. 5. 140 auctoritati sanctorum: cf. Thomas *De subst. separ.* cap. 17. 142 alii: <Adam Pulchre-Mulieris> *Liber de Intelligentiis* xxx, xxxi et xxxii (ed. Baeumker, pp. 37-39). 172 tertia opinio: Albertus *Super Sent. II* d. 3 a. 15 et Bonaventura *Super Sent. II* d. 3 p. II a. 2 q. 1. 182 'tabulae...: Arist. ut supra a. 5 63. 197 § 4 (PG 3, 181 B; Dion. 814). 204 Cap. 19 (PL 34, 334).

210 phetas praedictae, angeli eas plenius cognove-
runt sicut plenius sciunt praesentia quam fu-
tura, ut infra patebit.

215 3. Ad tertium dicendum quod angeli, quam-
vis futura non cognoscant aliqua, quae tamen
sunt praesentia sciunt, non tamen sequi-
tur ex hoc quod species aliquas a rebus acci-
piunt quas cognoscunt. Cum enim cognitio
220 sit per assimilationem cognoscentis ad cogni-
tum, hoc modo contingit novam cognitionem
de aliquo accipere, quomodo contingit de novo
aliquid alicui assimilari; quod quidem contingit
dupliciter: uno modo per motum suum, alio
modo per motum alterius ad formam quam ipse
iam habet; et similiter aliquis incipit aliquid
225 de novo cognoscere uno modo per hoc quod
cognoscens de novo accipit formam cogniti,
sicut in nobis accidit, alio modo per hoc quod
cognitum de novo pervenit ad formam quae est
in cognoscente. Et hoc modo angeli de novo
230 cognoscunt praesentia quae prius fuerunt fu-
tura, ut puta si aliquid nondum erat homo, ei
non assimilabatur intellectus angelicus per for-
mam hominis quam habet apud se, sed cum
incipit esse homo, secundum eandem formam
235 incipit intellectus angelicus sibi assimilari sine
aliqua mutatione facta circa ipsum.

4. Ad quartum dicendum quod sicut in
intellectu non est ipsa forma qua res existit sed
similitudo eius, ita distincta cognitio aliqua-
rum rerum non requirit ut apud cognoscentem
240 sint ipsa distinctionis principia, sed sufficit
quod apud ipsum sint eorum similitudines; nec
differt undecumque illae similitudines accipian-
tur quantum ad cognitionem distinctam.

245 5. Ad quintum dicendum quod intellectus
angeli sine hoc quod acquirit novas formas
intelligibiles potest aliquid de novo intelligere
dupliciter: uno modo per hoc quod aliquid de
novo assimilatur illis formis, ut iam dictum
250 est; alio modo per hoc quod intellectus confor-

tatur aliquo fortiore lumine ad plures cog-
nitiones ex eisdem formis eliciendas, sicut ex
eisdem formis in phantasia existentibus, su-
perveniente lumine prophetiae, aliqua cognitio
255 accipitur quae accipi non poterat per lumen
naturale intellectus agentis.

6. Ad sextum dicendum quod verbum Phi-
losophi est intelligendum de universali secun-
dum quod est in comprehensione nostra qua
comprehendimus res naturales: hoc enim est
260 a rebus naturalibus acceptum; sed universale
etiam in nostra comprehensione existens re-
spectu artificialium non est posterius sed prius
quia per formas artis universales apud nos
existentes artificiata producimus; et similiter
265 per rationes aeternas Deus producit creaturas
a quibus effluunt formae in intellectu angelico.
Unde non sequitur quod formae intellectus
angelici sint posteriores rebus sed quod sint
posteriores rationibus aeternis.
270

7. Ad septimum dicendum quod cognitum
est in cognoscente similiter, sive forma cogniti
in cognoscente existens sit a cognito accepta
sive non; et ideo ratio non est ad propositum.

275 8. Ad octavum dicendum quod non est pro-
portio inter lumen intellectus angelici et res
sensibiles ut per lumen praedictum efficiantur
actu intelligibiles, ut ex praedictis patet; et
ideo ratio non sequitur.

280 9. Ad nonum dicendum quod anima non
format in se ipsa aliquas formas nisi aliquibus
formis praesuppositis in ipsa, et ideo, ut ex
dictis patet, non cogit ratio.

Articulus decimus

Decimo quaeritur utrum angeli superiores
habeant cognitionem per formas magis
universales quam inferiores. Et videtur quod
non: superiorum enim angelorum cognitio per-
fectior est quam angelorum inferiorum; sed 5

A 216 accipiunt] acci conf. et in fine lin. praem. pA 223 formam] fr et litt. imp. praem. pA 246 quod] aliquid add. pA
247 de legimus cum pA] casu (ut videtur) del. A 266 per...Deus] deus praem. pA 273 a cognito] ag praem. pA 275 non...et
res sensibiles] res sensibiles praem. pA 275 est] sunt praem. pA (cf. notatio superior) 280 anima] quando (imp. et primo del.)
forma praem. pA 282 ut...non cogit ratio] ratio non est ad propositum praem. pA
4 non] quia add. pA

Φ 224 aliquid] om. β post novo Σ 226 novo] uno Φ 232 assimilabatur] assimilatur Σ angelicus om. Σ

212 infra: a. 12.

1 Parall.: I Pars q. 55 a. 3; Super Sent. II d. 3 q. 3 a. 2; Super De causis lect. 10.

quod cognoscitur in universali, imperfectius cognoscitur quam quod in particulari cognoscitur; ergo superiores angeli non cognoscunt per formas magis universales.

10 2. Praeterea, si cognitio superiorum est universalior quam inferiorum, aut hoc est quantum ad cognitionem, aut quantum ad operationem; non quantum ad operationem quia non sunt operatores rerum, ut Damascenus dicit, similiter nec quantum ad cognitionem quia omnes
15 cognoscunt omnes res naturales tam superiores quam inferiores; ergo superiorum angelorum cognitio non est magis universalis.

3. Praeterea, si omnia quae cognoscunt inferiores angeli etiam superiores cognoscunt, et tamen per formas magis universales, oportet quod forma quae est in intellectu superioris ad plura se extendat; sed idem non potest esse
20 propria ratio plurium; ergo angeli superiores non cognoscent res in propria natura, et sic imperfectius cognoscent quam inferiores, quod est absurdum.

4. Praeterea, cognitio angelorum est secundum virtutem et naturam cognoscentis, ut dicit
30 Dionysius VII cap. De divinis nominibus; sed natura superioris angeli est magis actualis quam natura inferioris; ergo et similiter cognitio; sed cognitio universalis est in potentia, cognitio vero in particulari est actu; ergo superiores
35 angeli cognoscunt res per formas minus universales.

IN CONTRARIUM est quod dicit Dionysius XII cap. Caelestis hierarchiae, ubi dicit quod superiores angeli, ut cherubim, habent scientiam altiore et universaliore, inferiores autem angeli habent particularem et subiectam scientiam.

2. Praeterea, in libro De causis dicitur quod
45 « intelligentiae superiores continent formas magis universales ».

3. Praeterea, superiores angeli sunt simpliciores quam inferiores; ergo et formae in eis sunt simpliciores, ergo et magis universales quia quod est universalius est simplicius.

RESPONSIO. Dicendum quod potentia quae ad multa se habet, determinatur ad unum¹ per actum; unde forma et actus invenitur esse principium unionis sed potentia invenitur esse principium divisionis et multiplicationis. Et quia efficacia rei in operando est ex hoc quod est in actu, inde est quod omnis virtus tanto est magis unita tanto est efficacior ad operandum; et ideo quanto aliqua virtus est altior tanto invenitur ex paucioribus operari, quae tamen ad plura se extendunt. Et hoc videmus communiter in operativis et cognitivis virtutibus: ars enim architectonica, utpote aedificatoris, per unam formam artis dirigitur in omnibus quae ad artem suam spectant; in quibus tamen inferiores artifices, utpote caementarii et caesores lignorum et alii huiusmodi, per diversa artificia diriguntur. Similiter etiam in cognitivis aliquis qui est elevatior intellectus ex paucis principiis penes se retentis habet in promptu procedere ad varias conclusiones ad quas pervenire non possunt qui sunt hebetioris ingenii, nisi per varias inductiones et per principia particulariter coaptata conclusionibus.

Unde cum in Deo sit perfectissima virtus et puritas actus, ipse per unum, quod est essentia sua, omnia operatur et omnia cognoscit efficacissime; ab ipsa autem effluunt rationes rerum intelligibilium in angelis, ut ex dictis patet, non quidem ad causandum res sed ad cognoscendum; unde quanto in angelo fuerit plus de actu et minus de potentia, tanto emanatio huiusmodi rationum minus in ipso multiplicatur et virtus eius cognitiva erit efficacior: et secundum hoc superiores angeli cognoscunt

A 12 aut (ex autem pA) em. A 19 inferiores...etiam superiores] super praem. pA 43 quod em. A] conf. pA 44 superiores] idem praem. pA 47 ergo] set praem. pA 57 efficacior] effica mac. praem. pA 60 se extendunt] habet h et litt. imp. praem. pA 61 communiter] idem mac. praem. pA 83 multiplicatur] nul conf. inc. praem. pA 84 eius] idem conf. praem. pA
Φ 7 cognoscitur² om. Φ 10 est] esset Φ 14 similiter] sic Φ (-γ) 16 omnes om. Φ 25 cognoscent] -scunt Φ 62 aedificatoris] edificialis Φ 69 ex] et α β δ³

¹ De fide II c. 3 (PG 94, 873 B; Bt 74) ut refert Thomas Cont. Gent. II c. 21. 30 § 2 (PG 3, 869 C; Dion. 401). 38 § 2 (PG 3, 292 C; Dion. 936). 43 Prop. 10 (9). 56 quanto...unita: Liber de causis ut supra q. 5 a. 2 25. 79 dicitis: supra a. 9.

res per formas magis universales quam inferiores.

1. Ad primum igitur dicendum quod cognoscere aliquid in universali potest intelligi dupliciter: uno modo ut referatur ad cognitionem ex parte cogniti, et sic cognoscere aliquid in universali est cognoscere naturam universalem cogniti, et sic propositio veritatem habet quia quando cognoscitur de aliquo natura universalis tantum, imperfectius cognoscitur quam si cognoscantur cum hoc propria ipsius; alio modo ut referatur ad cognitionem ex parte eius quo cognoscitur, et sic cognoscere aliquid in universali, id est per medium universale, est perfectius dummodo cognitio usque ad propria deducatur.

2. Ad secundum dicendum quod dicuntur esse formae magis universales quantum ad cognitionem, non quia plurium rerum cognitionem causent, sed quia per pauciores formas ad eadem cognoscenda superior intellectus perficitur et etiam ad perfectius cognoscendum; utpote si superior angelus per unam formam animalis omnes species animalium cognoscat, inferior autem non nisi per multas species, et praeter hoc superior angelus plures rationes intelligibiles ex eisdem rebus cognoscat.

3. Ad tertium dicendum quod id quod <est> unum, non potest esse propria ratio plurium si sit eis adaequatum; sed si sit superexcedens, potest esse plurium propria ratio quia continet in se uniformiter propria utriusque quae in eis divisim inveniuntur. Et hoc modo essentia divina est propria ratio rerum omnium quia in ipsa uniformiter praexistit quicquid divisim in omnibus creaturis invenitur, ut Dionysius dicit. Et similiter cum formae intellectus angelici sint excellentiores rebus ipsis,

utpote divinae essentiae propinquiores, non est inconveniens si una forma intellectus angelici sit ratio propria plurium secundum diversas eius habitudines ad diversas res, sicut et divina essentia est propria ratio plurium secundum diversas habitudines eius ad res; ex quibus habitudinibus consurgit pluralitas idearum. Sed formae intellectus nostri accipiuntur ex rebus; unde non sunt superexcedentes rebus sed quasi adaequatae quantum ad repraesentationem, licet sint excedentes quantum ad modum essendi in quantum habent esse immateriale; unde una forma intellectus nostri non potest esse ratio propria plurium.

4. Ad quartum dicendum sicut ad primum.

Articulus undecimus

Undecimo quaeritur utrum angelus cognoscat singularia. Et videtur quod non quia, ut dicit Boetius, « universale est dum intelligitur, singulare dum sentitur »; sed angelus non cognoscit nisi per intellectum; ergo non cognoscit singularia.

2. Sed dicebat quod auctoritas intelligitur de intellectu nostro, non autem de angelico. — Sed contra, intellectui nostro convenit non intelligere singularia ratione suae immaterialitatis, unde cognoscitivae potentiae materiales in nobis existentes singularia cognoscunt ut sensus et imaginatio; sed intellectus angeli est immaterialior quam humanus; ergo non cognoscit singularia.

3. Praeterea, omnis cognitio est per assimilationem cognoscentis ad cognitum; sed intellectus angeli non potest assimilari singulari in quantum est singulare quia singulare est singulare per materiam, intellectus autem angeli est omnino separatus a materia et condicionibus

A 90 ad] *lit. imp. praem.* pA 96 ipsius] *idem conf. praem.* pA 99 perfectius] *idem conf. praem.* pA 104 rerum] *idem conf. praem.* pA 108 si] *sui praem.* pA 114 <est> *suppl.*] *om.* A 121 divisim] *idem conf. et imp. praem.* pA 126 sit *hic conf. pA*] *post ratio clare A, et signis consuetis ordinem dictatorum restituit* 133 quantum] *et praem.* pA 134 excedentes] *no (inc. nobiles ?) praem.* pA 135 esse *hic conf. pA*] *post immateriale A, et ordinem dictatorum restituiimus* 11 unde] *forme add. pA* 20 intellectus] *idem praem.* pA

Φ 114 <est>] *post unum suppl. Φ (-8¹) om. 8¹* 115 eis] *in praem. Φ (-8) def. 8* 127-129 sicut...res *hom. om.* Φ: *insuper ad diversas res*¹³⁷ *om. 8* 135 esse *post immateriale (induc. A) Φ* 10 singularia] *materialia vel praem. Φ* 11 cognoscitivae] *cognitive Φ* 20 materiam] *naturam potius Σ*

122 *De div. nom. cap. 5 § 8 (PG 3, 824 C; Dion. 359).*
 1 *Parall.: I Pars q. 57 a. 2; Cont. Gent. II c. 100; Super Sent. II d. 3 q. 3 a. 3; Quodlib. VII q. 1 a. 3.* 3 *Cf. supra q. 2 a. 4 4 in nota.* 16 *omnis cognitio... cf. supra q. 1 a. 1 162 in nota.*

materiae; ergo intellectus angeli non cognoscit singularia in sua singularitate.

4. Praeterea, idem est principium essendi et cognoscendi, secundum Philosophum; sed forma individuata est principium essendi singulari; ergo ipsa est principium cognoscendi singulari; sed intellectus angelicus accipit sine materia et condicionibus materiae ex quibus formae individuantur; ergo accipit universale tantum et non singulare.

5. Praeterea, omne quod est in altero, est in eo per modum recipientis; sed intellectus angeli est simplex et immaterialis; ergo similitudines particularium in eius intellectu existentes sunt in eo immaterialiter et simpliciter, et ita universaliter, et sic per eas¹ singularia non cognoscit.

6. Praeterea, diversa in quantum diversa non per idem proprie medium cognoscuntur, sed per aliud et aliud quia cognitio aliquorum per medium commune est eorum in quantum sunt unum; sed quaelibet forma a materia abstracta est communis multis particularibus; ergo non potest esse quod per eam diversa particularia in propria natura proprie cognoscantur; sed in intellectu angeli non est aliqua forma nisi immaterialis; ergo nullo modo potest cognoscere singularia.

7. Praeterea, universale contra singulare distinguitur per hoc quod universale est in intellectu, singulare autem extra intellectum; sed universale numquam est extra intellectum; ergo nec singulare umquam est in intellectu, et sic non potest per intellectum cognosci.

8. Praeterea, nulla potentia extenditur ultra suum obiectum; sed quiditas depurata a materia est obiectum intellectus, ut dicitur in III De anima; ergo cum essentia singularis sit concreta cum materia sensibili, non potest per intellectum cognosci.

9. Praeterea, quod per certitudinem cognoscitur, non potest aliter se habere quia intel-

lectus est similiter absentium et praesentium; de his autem quae possunt aliter se habere, non est certitudo cum fiant absentia, ut dicitur in VII Metaphysicae; sed singularia possunt aliter se habere cum sint motui et variationi subiecta; ergo non possunt per intellectum cognosci, et sic idem quod prius.

10. Praeterea, forma intellectus est simplicior intellectu, sicut perfectio perfectibili; sed intellectus angeli est immaterialis; ergo et formae ipsius sunt immateriales; sed formae non sunt individuae nisi sint materiales; ergo formae illae sunt universales, et ita non sunt principium cognoscendi particulare.

11. Praeterea, mensura, quia est principium cognoscendi mensuratum, debet esse homogenea mensurato, ut dicitur in X Metaphysicae, ergo et species quae est principium cognoscendi debet esse homogenea rei quae per ipsam cognoscitur; sed forma intellectus angelici non est homogenea singulari cum sit immaterialis; ergo per eam non potest angelus singularia cognoscere.

12. Praeterea, potestas gloriae excedit potestatem naturae, ergo cognitio intellectus humani glorificati excedit cognitionem angeli naturalem; sed intellectus hominis glorificati non cognoscit singularia quae hic sunt quia, ut dicit Augustinus in libro De cura pro mortuis agenda, «nesciunt mortui, etiam sancti, quid agant vivi, etiam eorum filii»; ergo nec angeli singularia cognoscere possunt cognitione naturali.

13. Praeterea, si angelus singularia cognoscit, aut hoc est per species singulares aut per universales; sed non per singulares quia oportet quod tot essent apud ipsum species quot sunt singularia: singularia autem sunt in potentia infinita, quod praecipue apparet si ponatur quod mundus in posterum non deficiat ab hoc statu, quod constat Deo esse possibile; et sic essent infinitae formae in intellectu angeli, quod est impossibile; similiter nec per univer-

A 28 intellectus] *idem conf. in fine lin. praem.* pA 62 certitudinem] intellectum *praem.* pA 71 est: *postea brevis ras.* A 98 sed] *idem mac. praem.* pA singulares] universales *praem.* pA

Φ 23 sua] sui Φ (-3^a) om. δ² 50 distinguitur] dividitur Φ 52 autem om. Φ 54 umquam] numquam β γ δ¹ 93 vivi om. Σ 100 sunt¹ om. Φ

25 *Metaph.* II 2 (993 b 30). 32 omne...recipientis: cf. supra q. 1 a. 2 18 in nota. 51 universale...intellectus: cf. Arist. *De anima* II 12 (417 b 19). 59 *De anima* III 11 (430 b 28). 67 *Metaph.* VII 15 (1040 a 2). 81 *Metaph.* X 2 (1053 a 24). 92 Cap. 16 (PL 40, 606) ex *Glossa interlin.* super Is. LXIII¹⁸ ut dicitur infra q. 9 a. 6 29.

sales quia sic non haberent distinctam cognitionem de singularibus, et hoc esset cognoscere singularia imperfecte, quod non est angelis attribuendum; ergo angeli nullo modo singularia cognoscunt.

SED CONTRA, nullus custodit illud quod ignorat; sed angeli custodiunt singulares homines, ut patet in Psal. « Angelis suis Deus » etc.; ergo ipsi singularia cognoscunt.

2. Praeterea, amor non est nisi cogniti, ut patet per Augustinum in libro De Trinitate; sed angeli, cum habeant caritatem, amant singulares homines, etiam quantum ad sensibilia corpora quae sunt ex caritate diligenda; ergo et eos cognoscunt.

3. Praeterea, Philosophus dicit in libro Posteriorum quod sciens universale scit particulare sed non convertitur; sed angeli sciunt universales rerum causas; ergo et singularia cognoscunt.

4. Praeterea, « quicquid potest virtus inferior, potest et superior », ut Boetius dicit in libro De consolatione; sed vis sensitiva et imaginativa hominis singularia cognoscit; ergo multo fortius vis intellectiva ipsius angeli.

RESPONSIO. Dicendum quod quidam circa hoc erraverunt dicentes angelos singularia non cognoscere; sed haec positio et a fide est aliena quia removet ministeria angelorum circa homines, et etiam rectae rationi repugnat quia si angeli ignorant ea quae nos cognoscimus, ad minus quantum ad hoc imperfectior est eorum cognitio; sicut et Philosophus dicit in I De anima quod ' accideret Deum insipientissimum esse si discordiam nesciret ' quam alii sciunt.

Unde hoc errore excluso quatuor modi inveniuntur assignati a diversis quibus angeli

singularia cognoscant. Quidam enim dicunt quod singularia cognoscunt singularium species ab eis abstrahendo sicut et nos ea per sensus cognoscimus. Sed ista positio est omnino irrationabilis: primo quia angeli non habent cognitionem a rebus acceptam, ut patet per Dionysium et per Augustinum in II Super Genesim ad litteram et ex his quae supra dicta sunt; secundo quia dato quod a rebus acciperent, formae tamen receptae essent in intellectu angelico immaterialiter per modum intellectus recipientis, et sic eadem difficultas remaneret qualiter per eas possent singularia cognosci quae ex materia individuuntur.

Alius modus est quem Avicenna ponit in sua Metaphysica, dicens quod Deus et angeli singularia cognoscunt universaliter et non singulariter; ut intelligatur aliquid singulariter cognosci quando cognoscitur prout est hic et nunc et secundum omnes condiciones ¹ individuantes, universaliter vero quando cognoscitur secundum principia et causas universales: sicut singulariter cognoscit aliquis hanc eclipsim cum eam sensu percipit, universaliter vero cum ex motibus caelestibus eam praenuntiat; et sic ab angelis singularia universaliter cognoscuntur in quantum cognitis causis omnibus universalibus nihil remanet ignoratum in singularibus effectibus. Sed hic modus cognitionis non videtur sufficere: ponimus enim angelos singularia cognoscere etiam secundum ea quae ad eorum singularitatem pertinent, sicut quod cognoscunt singulares hominum actus et alia huiusmodi quae spectant ad officium custodiae.

Unde tertius modus assignatur a quibusdam, scilicet qui dicunt quod angeli habent penes se formas universales totius ordinis universi a creatione sibi inditas quas applicant ad hoc vel illud singulare, et sic ex universalibus

A 112 angelij] *litt. imp. add.* pA 143 dicunt] *duo (?) praem.* pA 165 eclipsim] *el praem.* pA 180 quas] *et praem.* pA 181 sic ex] *ex in fine lin. praem.* pA

Φ 113 Deus] *mandavit* Φ 123 sciunt] *cognoscunt* Φ 127 *et om.* Σ 130 vis *om.* Σ 143 cognoscunt Φ 149 per *om.* Φ 153 immaterialiter] *-teriali β om.* Σ 175 alia *om.* Φ

113 Ps. xc¹ sec. recens. Paris. (ms. Paris B. N. lat. 15467). 116 X c. 1 (PL 42, 971), cf. infra q. 10 a. 6 23. 122 Anal. post. I 38 (86 a 11). 128 Cf. supra q. 2 a. 6 30 in nota. 131 quidam: Moyses Maim. [*Dux neutr.* II c. 13] et Isaac [*Liber de Definicionibus* (ed. Muckle, pp. 315-316)] ut refert Albertus *Super Sent.* II d. 3 a. 16, Averroes *De divinatione per somnum* (VI°, 34 K). 133 a fide est aliena; Hebr. p¹ ut refert Thomas I *Paris* q. 57 a. 2. 139 *De anima* I 12 (410 b 4). 143 Quidam: cf. supra a. 9 86 in nota. 149 *De div. nom.* cap. 7 § 2 (PG 3, 868 B; Dion. 388) ut refert Thomas supra a. 9 71. 150 Cap. 8 (PL 34, 270); supra: a. 9. 158 VIII c. 6 (f. 100^{2b} C). 177 quibusdam: cf. Bonaventura *Super Sent.* II d. 3 p. 11 a. 2 q. 1.

formis singularia cognoscunt. Sed hic modus etiam non videtur conveniens quia non potest aliquid ad alterum applicari nisi illud alterum sit aliquo modo praecognitum, sicut nos universalem cognitionem singularibus applicamus quae in cognitione nostra sensitiva praeexistunt. In angelis autem non est alia cognitio quam intellectiva in qua singularium cognitio praeexistat, ut sic universales formae intellectus ipsorum possint singularibus applicari; unde patet quod applicatio universalis ad particulare praeexigit cognitionem intellectualem singularium in angelis et non est causa ipsius.

Et ideo quarto modo probabilius dicitur quod formae quae sunt in intellectu angeli, sunt efficaces ad causandum cognitionem non solum universalium sed etiam particularium, nulla applicatione praesupposita, quamvis non sit ita de formis nostri intellectus quae se habent ad res dupliciter: uno modo ut causae rerum, sicut formae practici intellectus; alio modo ut causatae a rebus, sicut formae intellectus speculativi quo naturalia speculamur. Per formas autem practici intellectus artifex non operatur nisi formam, unde forma illa est similitudo solius formae; et quia omnis forma in quantum huiusmodi est universalis, ideo per formam artis non habet artifex cognitionem de artificio nisi universalem, sed cognitionem illius in singulari acquirit per sensum, sicut et quilibet alius. Si autem per formas artis faceret materiam et formam, tunc forma illa esset exemplar formae et materiae, et sic per illam formam cognosceretur res artificata non solum in universali sed etiam in singulari quia principium singularitatis est materia. Formae autem quae sunt in intellectu speculativo, fiunt in nobis quodam modo ex actione ipsarum rerum. Omnis autem actio est a forma; et ideo, quantum ex virtute est agentis, non fit aliqua forma a rebus in nobis nisi quae sit similitudo formae; sed per accidens contingit ut sit etiam similitudo materialium dispositionum in quantum recipitur in organo materiali quod mate-

rialiter recipit, et sic retinentur aliquae condiciones materiae; ex quo contingit quod sensus et imaginatio singularia cognoscunt. Sed quia intellectus omnino immaterialiter recipit, ideo formae quae sunt in intellectu speculativo sunt similitudines rerum secundum formas tantum.

Rationes vero ideales in Deo existentes sunt effectivae rerum non solum quantum ad formam sed et quantum ad materiam, et ideo sunt similitudines rerum quantum ad utrumque; et propter hoc per eas cognoscitur res a Deo non solum in natura universali ex parte formae sed etiam in sua singularitate ex parte materiae. Sicut autem ab intellectu divino effluunt res naturales secundum formam et materiam ad essendum ex utraque, ita effluunt formae intellectus angelici ad cognoscendum utrumque; et ideo angeli per formas innatas cognoscunt res in sua singularitate et universalitate in quantum sunt similes formis factivis, scilicet ideis in mente divina existentibus, quamvis ipsae non sint rerum factivae.

1. Ad primum igitur dicendum quod verbum Boetii intelligitur de intellectu nostro qui accipit formas ex rebus, non autem de angelico qui accipit formas immediate a Deo; et hoc ratione iam dicta.

2. Ad secundum dicendum quod, quia in intellectu angeli formae immaterialius recipiuntur quam in intellectu nostro, ideo sunt efficaciores, et sic se extendunt ad repraesentandum rem non solum quantum ad principia formalia sed etiam secundum materialia.

3. Ad tertium dicendum quod inter cognoscens et cognitum non exigitur similitudo quae est secundum convenientiam in natura sed secundum repraesentationem tantum: constat enim quod forma lapidis in anima est longe alterius naturae quam forma lapidis in materia, sed in quantum repraesentat eam sic est principium ducens in cognitionem eius. Unde quamvis formae quae sunt in intellectu angeli sint immateriales secundum sui naturam, nihil ta-

A 220 quantum *hic* A] *post* virtute pA 223 etiam *hic* mac. pA] *post* similitudo *clare* A, *at ordinem dicatorum restituimus*
239 Sicut] *sic* mac. *praem.* pA 240 res] *forme praem.* pA 241 ad] *ut ad essentia* pA (*ad restituatur per ras. puncti delentis*)
241 utraque A 244 res *sup. lin.* A] *singularia* pA 252 ratione] *re (?) praem.* pA 264 materia] *m conf. praem.* pA

Φ 191 ipsorum] eorum Φ 202 ut] *sicut* Φ 204 quo] *qua* Φ (-δ) 223 etiam *post* similitudo (*induc.* A) Φ 225 quod]
quia Φ 234 et] *etiam* Φ 236 per *eas om.* Σ 241 utraque] *utroque* Φ 250 de] *intellectu add.* Φ

270 men prohibet quin per eas assimiletur rebus
non solum secundum formam sed etiam se-
cundum materiam.

4. Ad quartum dicendum quod non oportet
formam quae est principium essendi rem, esse
principium cognoscendi rem secundum essen-
275 tiam suam, sed solum secundum suam simili-
tudinem: forma enim qua lapis est, non est in
anima, sed similitudo eius; unde non oportet
quod forma intellectus angelici qua singulare
cognoscit sit individuata, sed solum quod sit
280 formae individuatae similitudo.

5. Ad quintum dicendum quod formae in
intellectu angelico sunt immaterialiter, et tamen
sunt similitudines rerum materialium, sicut et
ideae in Deo existentes quae sunt multo imma-
285 terialiores; et sic per eas possunt singularia
cognosci.

85^{aa} 6. Ad sextum dicendum quod una species
potest esse propria ratio diversorum in quan-
tum¹ est superexcedens, ut ex supra dictis patet;
290 per unum autem medium adaequatum non
possunt diversa distincte cognosci.

7. Ad septimum dicendum quod, quamvis
universale habeat esse in intellectu, tamen ens
in intellectu est in plus quam universale; et
295 ideo in processu est fallacia consequentis.

8. Ad octavum dicendum quod per illam
speciem a materia depuratam quam intellectus
angeli penes se habet, intelligit etiam materia-
les condiciones rei, ut ex dictis patet.

300 9. Ad nonum dicendum quod intellectus
angeli per speciem quam apud se habet cogno-
scit singulare non solum in sua substantia sed
etiam secundum omnia accidentia eius; et ideo
cognoscit cuicumque accidenti singulare varia-
305 tum subsit; et sic variatio singularis certitu-
dinem cognitionis angelicae non tollit.

10. Ad decimum patet responsio ex dictis.

11. Ad undecimum dicendum quod men-

310 sura, in quantum est principium cognoscendi
mensuratum, est unius generis cum mensurato
sed non simpliciter, sicut patet quod una est
mensura panni et non convenit cum eo nisi in
quantitate, sic enim est mensura eius; sic etiam
et forma intellectus angelici non oportet quod
conveniat cum singulari extra animam existente
315 secundum modum existendi cum singulare sit
materialiter et forma praedicta sit immaterialis.

12. Ad duodecimum dicendum quod sancti
qui sunt in gloria cognoscunt in Verbo ea quae
hic aguntur, ut manifeste Gregorius dicit in
320 Moralibus; verbum autem Augustini intelli-
gendum est quantum ad naturalem condicio-
nem. Nec est simile de angelo et anima quia
angelus naturaliter habet formas sibi a creatione
inditas quibus singularia cognoscit.
325

13. Ad tertium decimum dicendum quod
formae intellectus angelici neque sunt singula-
res sicut formae imaginationis vel sensus cum
sint penitus immateriales, neque sunt hoc modo
universales sicut formae intellectus nostri qui-
330 bus non nisi natura universalis repraesentatur;
sed in se immateriales existentes expriment et
demonstrant universalem naturam et particu-
lares condiciones.

Articulus duodecimus

Duodecimo quaeritur utrum angeli cogno-
scant futura. Et videtur quod sic: angeli
enim cognoscunt res per formas innatas; sed
formae illae aequaliter se habent ad praesentia
et futura; ergo cum angeli praesentia cogno-
3 scant, cognoscent similiter et futura.

2. Praeterea, Boetius in V De consolatione
hanc causam assignat quare Deus futura con-
tingentia infallibiliter praescire potest, quia eius
visio est tota simul cum aeternitate mensuretur;
10 sed visio beata est tota simul cum aeternitate

A 273 formam] idem numero quod est eandem *praem.* pA quae] numero *praem.* pA 284 existentes] *idem mac. praem.* pA
301 per *restituimus] bis pA uterque casu del.* A 311 sed *coni.] et (e lapsu auditus)* A 333 demonstrant] *denr idem conf. inc*
praem. pA

1 Duodecimo *al. man.] lacuna* pA 5 praesentia] per eas per *praem.* pA (*deletio non perspicua: cf. Φ*) 10 visio *em. A]*
conf. pA

Φ 274 secundum] per Φ 313 sic etiam et] sicut etiam Φ (-8°) sicut enim 8° 316 existendi] essendi Φ
5 praesentia] per eas (*induc. pA*) *add.* Φ

276 forma...eius: Arist. ut supra q. 2 a. 3 21 in nota. 289 supra: a. 10 ad 3. 321 XII c. 21 (PL 75, 999 B) ut
refert Thomas I Pars q. 89 a. 8.

1 Parall.: I Pars q. 57 a. 3; *Super Sent. II d. 3 q. 3 a. 3 ad 4; De malo q. 16 a. 7; De anima a. 20 ad 4.* 7 Prosa 6 (PL
63, 859 A).

participata mensuretur; ergo angeli beati futura contingentia cognoscunt.

15 3. Praeterea, Gregorius in IV Dialogorum dicit quod anima cum recedat a nexibus corporis, vi subtilitatis naturae cognoscit futura; sed angelus est maxime a nexibus corporis absolutus et est subtilissimae naturae; ergo cognoscunt futura.

20 4. Praeterea, intellectus possibilis animae nostrae est in potentia ad omnia cognoscenda et ita ad cognoscenda futura; sed potentia intellectus angelici est tota terminata per formas innatas, ut supra dictum est; ergo ipsi 25 habent notitiam de futuris.

5. Praeterea, quicumque habet providentiam super aliquem debet habere et praescientiam eorum quae ad ipsum spectant; sed angeli habent curam et providentiam de nobis per officium custodiae; ergo ipsi cognoscunt ea 30 quae nobis sunt futura.

6. Praeterea, intellectus angelicus excedit intellectum humanum; sed intellectus humanus cognoscit futura quae habent causas determinatas in natura; ergo angelicus cognoscit futura 35 contingentia ad utrumlibet quae non habent aliquas causas determinatas.

7. Praeterea, propter hoc nos aliter nos habemus ad cognoscenda praesentia et futura quia cognitionem a rebus accipimus, unde oportet res cognitae praexistere scientiae nostrae; sed angeli non accipiunt cognitionem a rebus; ergo aequaliter se habent ad cognoscenda praesentia et futura, et sic idem quod prius.

45 8. Praeterea, intellectiva cognitio non conernit aliquod tempus quia abstrahit ab hic et nunc, et sic aequaliter se habet ad omne tempus; sed angelus non habet cognitionem nisi intellectivam; ergo aequaliter se habet ad co-

gnoscenda praesentia et futura, et sic idem quod prius. 50

9. Praeterea, plura cognoscit angelus quam homo possit cognoscere; sed homo in statu innocentiae cognoscebat futura, unde et Gen. 11²⁴ Adam dixit «Propter hoc relinquet homo patrem et matrem» etc.; ergo et angeli cognoscunt futura. 55

SED CONTRA est quod dicitur Is. xli²⁸ «Quae ventura sunt annuntiate, et dicemus quia dii estis vos», et sic scire futura est divinitatis indicium; sed angeli non sunt dii; ergo futura ignorant. 60

2. Praeterea, cognitio certitudinalis haberi non potest nisi eorum quae habent veritatem determinatam; sed futura contingentia non sunt huiusmodi, ut patet in I Perihemeneias; ergo angeli futura contingentia non cognoscunt. 65

3. Praeterea, futura cognosci non possunt nisi vel per speciem artis, sicut artifex cognoscit ea quae facturus est, vel in causis suis, sicut cognoscitur frigus futurum in signis et dispositionibus stellarum; sed angeli non cognoscunt futura per artem quia ipsi non sunt rerum operatores, nec iterum in causis suis quia futura contingentia non sunt determinata in suis causis, alias essent necessaria; ergo angeli nullo modo futura contingentia cognoscunt. 70

4. Praeterea, Hugo de Sancto Victoris dicit in libro De sacramentis quod «monstratum est angelis quid facturi essent non autem quid eis esset futurum»; ergo multo minus alia futura cognoscunt. 75

RESPONSIO. Dicendum quod unumquodque hoc modo cognoscitur in aliquo quo modo est in eo. Quaedam igitur futura sunt quae in 85

A 14 Gregorius in IV Dialogorum (dicit *add.* pA) in *margin.* A] Augustinus pA 17 est] *idem praem* pA 47 habet] hit *praem.* pA 48 angelus] et *praem.* pA 56 et] *lit. imp. add.* pA 66 perihemeneias A 67 angeli futura *inv.* pA 73 sunt] su *mac. praem.* pA 84 quo modo *disiunctim* A

Φ 15 recedat] recedit Φ 19 cognoscunt] cognoscit Φ 35 angelicus] intellectus *praem.* β γ angelus δ 54 et *om.* Φ 55-56 homo...matrem *om.* Φ 59 quia] quoniam Φ 78-82 Praeterea...cognoscunt *hom. om.* α δ 84 modo *om.* Σ 85 quae *om.* Φ

14 Cap. 26 (PL 77, 357 C). 24 supra: a. 9. 30 officium custodiae: cf. Petrus Lomb. *Lib. Sent.* II d. 11 c. 1. 54 Gen. 11²⁴ sec. recens. Veteris Latinae. 58 Is. xli²⁸: lectio 'dicemus' frequentior est apud Thomam, e. g. infra q. 12 a. 6 46, q. 18 a. 4 lin. 6, *Super Sent.* II d. 7 q. 2 a. 2 arg. 1, et passim, 'annuntiate quae ventura sunt in futurum et sciemus quia dii estis vos' sec. recens. Paris. (ms. Paris B. N. lat. 15467), 'Et annuntiate quae ventura sunt in novissimo et sciemus quoniam dii estis' sec. recens. Veteris Latinae. 66 *Perihem.* I 13 (18 a 28 sqq.). 73 ipsi...operatores: Ioh. Damasc. ut supra a. 10 14. 79 I p. v c. 18 (PL 176, 254 A).

causis suis proximis determinata sunt hoc modo
 ut ex eis necessario contingant, sicut solem
 oriri cras; et tales effectus futuri in suis causis
 cognosci possunt. Quidam vero futuri effectus
 90 in causis suis non sunt determinate ut aliter
 evenire non possit, sed tamen eorum causae
 magis se habent ad unum quam ad alterum, et
 ista sunt contingentia quae ut in pluribus vel
 85^b paucioribus accidunt; et huiusmodi effectus in
 95 causis suis non possunt cognosci infallibiliter
 sed cum quadam certitudine coniecturae. Qui-
 dam autem effectus futuri sunt quorum causae
 indifferenter se habent ad utrumque, haec
 autem vocantur contingentia ad utrumlibet ut
 100 sunt illa praecipue quae pendent ex libero
 arbitrio; sed quia ex causa ad utrumlibet, cum
 sit quasi in potentia, non progreditur aliquis
 effectus nisi per aliquam aliam causam deter-
 minetur magis ad unum quam ad aliud, ut
 105 probat Commentator in II Physicorum, ideo
 huiusmodi effectus in causis quidem ad utrum-
 libet nullo modo cognosci possunt per se accep-
 tis; sed si adiungantur causae illae quae causas
 ad utrumlibet inclinant magis ad unum quam
 110 ad aliud, potest aliqua certitudo coniecturalis
 de effectibus praedictis haberi, sicut de his
 quae ex libero arbitrio dependent, aliqua fu-
 tura conicimus ex consuetudinibus et complexio-
 nibus hominum quibus inclinantur ad unum.
 115 Omnes autem huiusmodi effectus, qualescum-
 que sint eorum causae proximae, tamen in
 causa prima omnes sunt determinati, quae sua
 praescientia omnia intuetur et sua providentia
 omnibus modum apponit.
 120 Angeli autem et divinam essentiam intuen-
 tur et per formas innatas cognitionem omnium
 rerum et causarum naturalium habent; cogni-
 tione igitur naturali, quae est per formas innat-
 125 as, illa tantum futura praescire possunt quae
 in causis naturalibus sunt determinata, vel in
 una tantum causa vel in collectione plurium,

quia aliquid est contingens respectu unius
 causae quod respectu concursus plurium cau-
 sarum est necessarium. Angeli autem omnes
 naturales causas cognoscunt; unde quaedam
 130 quae contingentia videntur aliquibus causis
 eorum pensatis, angeli ut necessaria cognoscunt
 dum omnes causas ipsorum cognoscunt. Si
 autem divinam providentiam comprehenderent,
 omnes futuros eventus certitudinaliter scirent;
 135 sed quia quidam perfectius aliis divinam pro-
 videntiam intuentur, quamvis nullus eorum
 perfecte comprehendat, ideo quidam in Verbo
 plura futura, etiam de contingentibus ad utrum-
 libet, aliis sciunt.
 140

1. Ad primum igitur dicendum quod spe-
 cies quae sunt in mente angeli non se habent
 aequaliter ad praesentia et futura, quia illa
 quae sunt praesentia sunt similia in actu formis
 in angelis existentibus, et sic per ea possunt
 145 cognosci; illa vero quae sunt futura, nondum
 sunt similia et ideo per formas praedictas non
 cognoscuntur, ut supra declaratum est.

2. Ad secundum dicendum quod quantum
 ad visionem qua vident res in Verbo, indiffe-
 150 renter se habent ad cognoscenda praesentia et
 futura; non tamen sequitur quod <in> Verbo
 omnia futura cognoscant quia Verbum non
 comprehendunt.

3. Ad tertium dicendum quod, sicut Augu-
 155 stinus narrat XII Super Genesim ad litteram,
 quidam posuerunt quod «anima in se ipsa
 quandam vim divinationis habet»; sed hoc
 Augustinus ibidem reprobatur quia <si> per se
 ipsam posset futura praedicere, semper esset
 160 praescia futurorum, nunc autem videmus quod
 non est in potestate sua cognitionem futuro-
 rum habere quaecumque voluerit, quamvis
 aliquando praesciat; unde oportet quod adiu-
 165 torio alicuius eveniat quod futura cognoscit.
 Adiuvatur autem aliquo superiori spiritu, in-

A 89 possunt] *idem conf. et mac. praem.* pA 94 et huiusmodi] Quidam vero effectus futuri sunt *praem.* pA (*cf. lin. 96-97*)
 102 quasi *in forma inconsueta* A (*scil. quai^a*) 111 sicut] *idem conf. praem.* pA 125 vel] etiam *add.* pA 140 sciunt] quam-
 vis nullus omnia sciat *add.* pA 152 <in> *suppl. cum Φ*] *trans. ad lin. om.* A 159 <si> *suppl. cum Φ*] *om.* A

Φ 91 possit] possit Σ possunt β 92 ad^a *om.* Σ (-8^a) 93 sunt *om.* Σ (-8^a) 102 progreditur] *producitur vel non praem.*
 Φ (-8) *producitur* δ 118 praescientia] *praesentia* Φ 123 quae est *om.* Φ (-8^a) 130 naturales causas] *causas natura* β
ino. Σ 140 aliis *om.* Φ 148 declaratum] *determinatum* Φ 152 <in> *suppl.* Φ 159 <si> *suppl.* Φ 162 est] *sit* Φ
 165 cognoscit] -scat Φ (-8^a) -scant δ^a

99 contingentia ad utrumlibet: Arist. ut supra q. 2 a. 12 81 in nota. 105 Comm. 48 (IV, 66 I). 148 supra: a. 9
 ad 3. 156 Cap. 13 (PL 34, 464). 159 ibidem: hic supra.

creato vel creato, bono vel malo; et quia mole corporis aggravatur et dum sensibilibus intendit minus est intelligibilium capax, ideo quando
 170 a sensibus abstrahitur vel per somnum vel per aegritudinem vel quocumque alio modo, fit ex hoc magis idonea ad impressionem superioris spiritus recipiendam; et ideo dum praedicto modo a nexibus corporis absolvitur, futura
 175 praenoscit aliquo spiritu revelante qui ea futura revelare potest quae praescit vel naturali cognitione vel in Verbo, ut dictum est.

4. Ad quartum dicendum quod duplex est potentia: una est naturalis quae potest per
 180 agens naturale in actum reduci, et talis potentia in angelis est totaliter completa per formas innatas; sed secundum talem potentiam intellectus possibilis noster non est in potentia ad futura quaelibet cognoscenda. Est autem alia
 185 potentia oboedientiae secundum quam in creatura fieri potest quicquid in ea fieri voluerit Creator, et sic intellectus possibilis est in potentia ad futura quaelibet cognoscenda, in quantum ei scilicet possunt divinitus revelari;
 190 talis autem potentia intellectus angelici non est totaliter completa per formas innatas.

5. Ad quintum dicendum quod ille qui habet aliquorum providentiam, non oportet ut praesciat futuros eventus, sed ut praevideat qui eventus contingere possunt ut secundum
 195 hoc remedia adhibeat.

6. Ad sextum dicendum quod intellectus angeli excedit humanum in hoc quod contingentium determinatorum in suis causis plura
 200 et certius novit; non autem oportet quod excedat quantum ad hoc quod obiectio tangit.

7. Ad septimum dicendum sicut ad primum.

8. Ad octavum dicendum quod angelus per
 205 intellectivam cognitionem cognoscit ea quae

sunt hic et nunc, quamvis ipse intellectus cognoscens sit abstractus ab hic et nunc, ut ex dictis patet; et ideo non est mirum si alio modo cognoscit praesentia quam futura, non ex hoc
 210 quod ipse aliter ad ea se habeat sed ex hoc quod illa aliter se habent ad ipsum, ut patet ex dictis.

9. Ad nonum dicendum quod homo in statu innocentiae futura contingentia praescire non poterat nisi vel in causis suis vel in Verbo,
 215 ut angeli cognoscunt, ut ex dictis patet.

Ad ea vero quae in contrarium obiciuntur, in quantum contra veritatem procedunt patet responsio ex dictis.

Articulus tertius decimus

Tertio decimo quaeritur utrum angeli scire possint occulta cordium. Et videtur quod sic: angelorum enim officium est purgare; sed
 5 impuritas a qua purgamur est in conscientia; ergo angeli conscientias nostras cognoscunt.

2. Praeterea, sicut corpus figuratur figura ita intellectus figuratur specie eius quod actu cogitat; sed oculus videns corpus videt simul
 10 figuram corporis; ergo et angelus videns intellectum alterius angeli videt eius cogitationem.

3. Praeterea, species quae sunt in intellectu, cum sint intelligibiles actu, sunt magis intelligibiles quam formae in rebus materialibus
 15 existentes quae sunt intelligibiles in potentia tantum; sed angeli per formas quas apud se habent, intelligunt rerum materialium formas; ergo multo fortius intelligunt formas existentes in intellectu nostro, et sic cognoscunt cogitationes nostras.

4. Praeterea, cogitatio hominis numquam
 20 est sine phantasmate; sed angeli cognoscunt phantasmata quae sunt in nostra imaginatione,

A 174 absolvitur] *idem conf. praem.* pA 175 praenoscit] *preno conf. praem.* pA 176 praescit] *pre conf. praem.* pA 182 sed] *idem mac. praem.* pA 185 potentia *scrips.*] *potentie casu* A 204 angelus] *quam (inc. quamvis) praem.* pA 207 hic (*ex hinc* pA) *em.* A 208 modo] *idem conf. praem.* pA 216 ut¹] *litt. imp. praem.* pA
 1 Tertio decimo *al. man.*] *lacuna* pA 12 *cum sup. lin. A]* *om.* pA

Φ 176 quae] ipse *add.* Φ 194 ut¹] quod Φ 207 ut *ex: postea deficit cod. Ot⁴ ex 8^a usque ad q. 12 a. 8 ad 5^m lin.* 109 attribuitur instrumento *inclusive* 211 ipsum] *eum* Φ
 2 possint] *possunt* Φ 18 cognoscunt] *-scent* Φ (-8¹) 20 cogitatio] *cognitio* Φ

177 dictum est: supra a. 11.

1 Parall.: *I Pars* q. 57 a. 4; *De malo* q. 16 a. 8; *Super I Cor.* cap. 2 lect. 2; *Resp. 42 quaest.* a. 38; *Resp. 36 quaest.* a. 36. 6 sicut...cogitat: Algazel ut infra a. 14 123. 21 sine phantasmate: Arist. *De anima* III 12 (431 a 16) ut refert Thomas infra q. 10 a. 8 4.

unde Augustinus dicit XII Super Genesim ad litteram quod « spirituales corporalium similitudines in animo nostro innotescunt spiritibus etiam immundis »; ergo angeli cogitationes nostras cognoscunt.

5. Praeterea, angelus per formas quas apud se habet cognoscit quicquid potest per eas facere; sed ipse potest imprimere in intellectum nostrum illuminando et purgando nos; ergo multo fortius potest cogitationes nostras cognoscere.

6. Praeterea, Augustinus dicit in libro De divinationibus daemonum quod daemones « aliquando hominum disputationes non solum voce prolatas, verum etiam cogitatione conceptas, dum ex animo exprimuntur in corpore, tota facilitate perdiscunt »; sed non est aliqua cogitatio quae aliquem motum non relinquit in corpore; ergo omnes cogitationes nostras daemones et multo amplius angeli cognoscunt.

7. Praeterea, Origenes super illud Rom. II¹⁵ « et inter se cogitationum accusantium aut defendentium », dicit quod hoc intelligendum est de cogitationibus quae prius fuerunt, quarum quaedam signacula in cogitantibus remanserunt, ergo ex cogitatione qualibet aliquod signum in anima relinquitur; sed hoc signum non potest esse angelo ignotum qui totam animam videt; ergo angeli cogitationes nostras cognoscunt.

8. Praeterea, angeli in causis cognoscunt effectus; sed notitia procedit a mente, ut Augustinus IX De Trinitate dicit, et ex notitia habituali procedit intelligentia actualis; ergo cum angeli mentem nostram cognoscant, cognoscent nostram notitiam et cogitationem actualem.

hominis et inscrutabile; quis cognoscet illud? Ego Dominus »; ergo solius Dei est secreta cordium scire.

2. Praeterea, in Psal. dicitur « Scrutans corda et renes Deus »; et ita videtur hoc esse solius Dei proprium.

RESPONSIO. Dicendum quod angeli cogitationes cordium per se et directe intueri non possunt; ad hoc enim quod mens aliquid actu cogitet, requiritur intentio voluntatis qua mens convertatur actu ad speciem quam habet, ut patet per Augustinum in libro De Trinitate. Motus autem voluntatis alterius non potest angelo notus esse naturali cognitione quia angelus naturaliter cognoscit per formas sibi inditas quae sunt similitudines rerum in natura existentium, motus autem voluntatis non habet dependentiam nec connexionem ad aliquam causam naturalem, sed solum ad causam divinam quae in voluntatem sola imprimere potest; unde motus voluntatis et cordis cogitatio non potest cognosci in aliquibus similitudinibus rerum naturalium sed solum in essentia divina quae in voluntatem imprimit; et sic angeli non possunt cognoscere cogitationes cordium directe nisi in Verbo ei reveletur.

Sed per accidens potest cognoscere cogitationem cordis quandoque, et hoc dupliciter: uno modo in quantum ex cogitatione actuali resultat aliquis motus in corpore dum aliquis gaudio vel tristitia afficitur ex his quae cogitat, et sic cor quodam modo movetur, — per hunc enim modum etiam medici quandoque possunt passionem cordis cognoscere —; alio modo in quantum ex actuali cogitatione aliquis meretur vel demeretur, et sic mutatur quodam status agentis vel cogitantis in bonum vel in

SED CONTRA, Ier. XVII⁹ « Pravum est cor

A 23 dicit] de demonibus *add.* pA 26 cogitationes] futu (u *imp.*) *praem.* pA 35 daemones] per *add.* pA 36 disputationes A (et Φ) dispositiones Augustinus 37 cogitatione conceptas] con *praem.* pA 38 in corpore] *idem conf. praem.* pA 66 Dicendum quod] sicut dicit Augustinus in libro de trinitate ad hoc quod mens aliquid actu cogitet requiritur *add.* pA, quae delentur per va-cat (*cf. lin.* 68-71) 72 alterius *hic* A] post notus esse pA 85 ei reveletur, *singulariter*, A: *mendum ipsius Thomae* (*cf. potest lin.* 86)

Φ 26 cogitationes] cognitiones Φ (-8¹) 37 cogitatione] cognitione Φ (-8) 42 angeli] sancti *add.* Φ 45 hoc om. Φ 56 intelligentia] notitia Σ 60 et inscrutabile om. Φ 69 voluntatis] volentis Φ 70 actu] in *praem.* Φ (-7) 79 voluntatem] -tate Φ (-α) 85 ei] eis Φ

24 Cap. 17 (PL 34, 467). 35 Cap. 5 (PL 40, 586). 43 *Super epist. ad Rom.* II n. 10 Rufino interprete (PG 14, 894 A-B) ex *Glossa Petri Lomb.* *ibid.* (PL 191, 1346 C) ut refert Thomas *Super Sent. IV* d. 43 a. 5 qc. 1 arg. 2; Rom. II¹⁵ sec. recens. Paris. (ms. Paris B. N. lat. 15467) et sec. *Glossam Petri Lomb.* *hic supra.* 55 Cap. 12 (PL 42, 970). 59 Ier. XVII⁹: *cf. supra* a. 4 183 in nota. 63 Ps. VII¹⁰. 71 XI c. 3 et 4 (PL 42, 988-990) ut refert Thomas *I-II* q. 12 a. 1 sed c. 1.

malum, et hanc dispositionum mutationem
angeli cognoscunt. Sed tamen ex hoc non co-
gnoscitur cogitatio nisi in generali: ex multis
100 enim diversis cogitationibus eodem modo ali-
quis meretur vel demeretur, gaudet vel tri-
statatur.

1. Ad primum igitur dicendum quod pur-
gatio illa de qua loquitur Dionysius non est
105 intelligenda ab impuritate peccati sed ab igno-
rantia.

2. Ad secundum dicendum quod ex una
specie quam intellectus penes se habet, in di-
versas cogitationes prodit, sicut per speciem
110 hominis varia de homine possumus cogitare;
unde etsi angelus videat intellectum nostrum
figurari secundum speciem hominis, non se-
quitur quod cogitationem cordis determinate
cognoscat.

3. Ad tertium dicendum quod non omnia
actu cogitamus quorum species apud nos habe-
mus cum quandoque species sint in nobis in
habitu tantum; unde ex hoc quod species nostri
115 intellectus videntur ab angelo, non sequitur
quod cogitatio cognoscatur.

4. Ad quartum dicendum quod ex eisdem
phantasmatis ratio nostra in diversa tendit
cogitando, et ideo, etiam phantasmatis cog-
nitis quibus anima intendit, non sequitur quod
125 cogitatio cognoscatur; unde et ibidem Augusti-
nus subdit « si daemones internam virtutum
speciem possent in hominibus cernere, non
tentarent ».

5. Ad quintum dicendum quod ex actione
angeli efficimur potentes ad aliquid cogitan-
dum; sed ad hoc quod in actum cogitationis
prodeamus, requiritur intentio voluntatis quae
130 nullo modo ab angelo dependet; unde, quamvis
angeli possint cognoscere virtutem intellectus

nostri, scilicet qua possumus intelligibilia spe- 135
culari, non tamen sequitur quod actuales cogi-
tationes cognoscant.

6. Ad sextum dicendum quod motus cor-
poris qui est in passionibus animae, non se-
quitur quamlibet cogitationem sed tantum 140
practicam: cum enim aliquid speculative con-
sideramus, hoc modo « habemus nos » ad con-
siderata « ac si essemus in picturis consideran-
tes », ut dicitur in II De anima; et tamen quando
etiam motus corporales sequuntur, motus illi 145
non indicant cogitationem nisi in generali, ut
dictum est.

7. Ad septimum dicendum quod signacula
illa nihil sunt aliud quam merita vel demerita
per quae cogitatio non nisi generaliter cognosci 150
potest.

8. Ad octavum dicendum quod, quamvis
mens et notitia habitualis cognoscatur ab angelo,
non tamen sequitur quod cognitio actualis, quia
ex una habituali notitia multae consideratio- 155
nes¹ actuales progrediuntur. 86^b

Articulus quartus decimus

Quarto decimo quaeritur utrum angeli si-
mul multa cognoscant. Et videtur quod
sic quia, ut dicit Augustinus XV De
Trinitate, in patria « omnem scientiam nostram
simul uno conspectu videbimus »; sed hoc 5
modo vident nunc angeli sicut nos videbimus
in patria; ergo et nunc angeli simul multa actu
intelligunt.

2. Praeterea, angelus intelligit hominem non
esse lapidem; sed quicumque hoc intelligit, 10
simul intelligit hominem et lapidem; ergo si-
mul angelus multa intelligit.

3. Praeterea, intellectus angeli est fortior
quam sensus communis; sed sensus communis

A 100 diversis hic A] post modo pA 105 intelligenda] ina (et litt. imp.) praem. pA ignorantia em. A] conf. pA 112 ho-
minis] idem conf. praem. pA 115 quod] litt. imp. add. pA 120 quod] a add. pA cogitatio (e cogitatum ut videtur pA)
em. A 122 nostra] idem conf. praem. pA 140 tantum] illam praem. pA 143 ac scrips. cum fonte] hoc (fort. e lapsu auditus) A
144 II (secundo A)] legend. III 150 per quae] que praem. pA

Φ 97 dispositionum] -tionem Φ (-β) distinctionem δ mutationem] -tionum Φ 111 angelus videat] angeli videant Φ
112 secundum] per Φ 114 cognoscat] -scant Φ 134 possint] possunt Φ 142 nos] om. β ante habemus Φ (-β) 143 ac]
hoc (seu hec) sicut α β δ sicut γ δ 148 signacula] singula Φ (-γ) 150 cognosci potest] cognoscitur Φ
8 intelligunt] cognoscunt Φ

104 Cf. supra a. 4. 223. 144 De anima II (= III) c. 3 (427 b 23) sec. transl. veterem (ed. Alonso, p. 282, 19).
1 Parall.: I Pars q. 58 a. 2; Cont. Gent. II c. 101; Super Sent. II d. 3 q. 3 a. 4. 4 Cap. 16 (PL 42, 1079).

15 simul multa apprehendit quia numerus est eius obiectum cuius partes sunt multae unitates; ergo multo fortius angelus potest simul multa cognoscere.

4. Praeterea, illud quod convenit angelo ex virtute suae naturae, convenit ei secundum quodcumque medium intelligat; sed angelis ex virtute suae naturae convenit multa simul intelligere, unde dicit Augustinus IV Super Genesim ad litteram « potentia spiritualis mentis angelicae cuncta quae voluerit simul notitia facillima comprehendit »; ergo sive cognoscat res in Verbo sive per species proprias, potest simul multa cognoscere.

5. Praeterea, intellectus et intelligibile relative ad invicem referuntur; sed unum intelligibile potest simul conspici a diversis intellectibus; ergo et unus intellectus potest simul inspicere diversa intelligibilia.

6. Praeterea, Augustinus dicit X De Trinitate quod ' mens nostra semper meminit sui, intelligit se et vult se ', et eadem ratio est de mente angeli; sed angelus quandoque intelligit alias res; ergo simul tunc plura intelligit.

7. Praeterea, sicut intellectus dicitur ad intelligibile, ita scientia ad scibile; sed sciens potest simul multa scire; ergo intellectus potest simul multa intelligere.

8. Praeterea, mens angeli est multo spiritualior quam sit aer; sed in aere propter sui spiritualitatem possunt esse simul diversae formae, ut albi et nigri, sicut si a diversis videntibus album et nigrum videatur tali dispositione existente quod lineae directae ab oculis ad res visas intersecant se in uno puncto, per quod oportebit simul et semel speciem albi et nigri deferri; ergo multo fortius intellectus angeli potest simul formari diversis formis, et ita potest simul multa intelligere.

9. Praeterea, intellectus reducitur in actum intelligendi per species quas apud se habet;

sed in intellectu angeli sunt simul multae species cum « intelligentia sit plena formis », ut dicitur in libro De causis; ergo angelus simul multa intelligit.

10. Praeterea, multa in quantum sunt unum < simul > possunt intelligi; sed omnia intelligibilia sunt unum in quantum sunt intelligibilia; ergo omnia intelligibilia possunt simul intelligi ab angelo.

11. Praeterea, plus distat essentia divina a formis creatis quam una forma creata ab alia; sed angelus simul intelligit per essentiam divinam et per formam creatam: cum enim semper in Verbo res videat, nisi simul posset res per species innatas cognoscere, numquam res per species innatas intelligeret; ergo multo fortius potest simul per diversas formas concreatas intelligere, et sic potest intelligere multa simul.

12. Praeterea, si non intelligit multa simul, in actione eius qua intelligit hoc et illud cadit prius et posterius; sed huiusmodi omnis actio cadit sub tempore; ergo propria operatio angeli cadet sub tempore, quod est < contra > id quod habetur in libro De causis quod intelligentia est res cuius substantia et operatio est supra tempus.

13. Praeterea, propter hoc intellectus noster, ut videtur, non potest simul multa intelligere quia intelligit cum continuo et tempore; sed hoc intellectui angelico non convenit cum non accipiat a sensibus; ergo potest simul multa intelligere.

14. Praeterea, formae intellectus, cum sint perfectiones secundae, sunt formae accidentales; sed plures formae accidentales quae non sunt contrariae, possunt esse in eodem subiecto, ut albedo et dulcedo; ergo et intellectus angeli potest simul informari diversis formis cum non sint contrariae, et ita simul multa intelligere.

15. Praeterea, musica et grammatica sunt

A 15 apprehendit] di add. pA 22 naturae] idem conf. praem. pA 26 facillima scrips. cum fonte] conf. (ad litteram facillima) A 41 ergo] et add. pA 45 formae] ergo add. pA 47 nigrum] lit. imp. add. pA 61 < simul > con. cum δ] trans. ad lin. om. A 70 res] si praem. pA 73 intelligere] sui praem. pA 75 in actione] ergo praem. pA hoc et] idem conf. praem. pA 78 < contra > id scrips.] id sup. lin. A om. pA 79 habetur] idem conf. praem. pA 86 ergo] non add. pA 90 quae non] cum no praem. pA 93 cum non sint contrariae in marg. A] om. pA

Φ 33 inspicere] intelligere Φ 61 < simul >] om. Φ (-B) post possunt suppl. δ¹ 72 diversas om. Φ 74 simul] ergo add. Φ 78 cadet] cadit Φ (def. δ) < contra > suppl. Φ 92 dulcedo] nigredo Φ (-B)

24 Cap. 32 (PL 34, 316). 35 Cap. 12 (PL 42, 984). 44 in aere...deferri: cf. Albertus De sensu et sensato tr. 1 c. 10. 58 Prop. 10 (9). 79 Comm. 7 (6). 84 cum continuo et tempore: Arist. ut supra q. 1 a. 5 240.

formae in uno genere, et simul per eas infor-
matur anima eius qui utrumque habet habi-
tum; ergo etiam intellectus potest simul for-
mari diversis formis, et sic idem quod prius.

16. Praeterea, intellectus angeli intelligit se
intelligere, et sic per consequens intelligit se
intelligere aliquid quod est extra ipsum; simul
ergo intelligit se et illud aliquid, et ita simul
multa intelligit.

17. Praeterea, intellectus angeli, quantum
est de se, aequaliter se habet ad omnes formas
in ipso existentes; ergo vel simul per omnes
intelligit aut per nullam; sed non per nullam;
ergo per omnes simul intelligit, et ita simul
multa cognoscit.

SED CONTRA est quod Philosophus dicit
quod intelligere est unum tantum, scire vero
plura.

2. Praeterea, ad hoc quod aliquid actu con-
sideretur requiritur intentio, ut Augustinus
dicit; sed intentio, cum sit motus quidam, non
potest simul ferri in diversa quia unius motus
non est nisi unus terminus ad quem; ergo
angelus non potest simul multa intelligere.

3. Praeterea, sicut corpus figuratur figura,
ita intellectus figuratur specie eius quod actu
intelligit, ut dicit Algazel; sed unum corpus
non potest simul figurari diversis figuris; ergo
nec unus intellectus potest simul formari di-
versis speciebus, et ita nec multa simul intel-
ligere.

4. Praeterea, sicut intelligendo res¹ in pro-
pria natura intelligit eas per formas distinctas,
ita intelligendo res in Verbo intelligit eas per
distinctas rationes; ergo nec in propria natura
nec in Verbo potest simul multa intelligere.

5. Praeterea, virtus rei non excedit sub-
stantiam eius; sed substantia angeli non potest
simul esse in pluribus locis; ergo nec secun-
dum virtutem intellectivam potest simul multa
intelligere.

6. Praeterea, illud quod se extendit ad
multa compositionem quandam habet; sed intel-
lectus angeli est simplex; ergo non potest se
extendere ad multa simul intelligenda.

RESPONSIO. Dicendum quod intellectus omne
quod intelligit intelligit per aliquam formam,
et ideo ex ipsis formis intellectus quibus intel-
ligit oportet considerari an simul angelus multa
possit intelligere.

Sciendum est igitur quod formarum quae-
dam sunt unius generis, quaedam autem gene-
rum diversorum. Formae quidem quae sunt
diversorum generum, diversas potentias respi-
ciunt cum unitas generis ex unitate materiae
sive potentiae procedat, secundum Philoso-
phum. Unde possibile est idem subiectum si-
mul perfici diversis formis diversorum generum
quia tunc una potentia non terminabitur ad
diversos actus sed diverse; sicut si aliquod cor-
pus est simul album et dulce, albedo inest ei
secundum quod participat de natura diaphani,
dulcedo autem secundum naturam humidi.
Formae vero quae sunt unius generis unam
potentiam respiciunt, sive sint contrariae, ut
albedo et nigredo, sive non, ut triangulus et
quadratum. Hae igitur formae in subiecto tri-
pliciter esse dicuntur: uno modo in potentia
tantum, et sic sunt simul quia una potentia est
contrariorum et diversarum formarum unius
generis; alio modo secundum quod sunt in
actu imperfecto, ut cum sunt in fieri, et sic
etiam simul esse possunt, ut patet cum aliquis
dealbatur: tunc enim toto alterationis tempore
albedo inest ut in fieri, nigredo vero ut in cor-
rumpi; tertio modo ut in actu perfecto, ut cum
iam albedo est in termino dealbationis, et sic
impossibile est duas formas unius generis esse
simul in eodem subiecto: oporteret enim ean-
dem potentiam ad diversos actus terminari,
quod est impossibile, sicut et unam lineam ex
una parte terminari ad diversa puncta.

A 158 natura] ratione *praem.* pA 160 unius] *idem conf. praem.* pA 165 et sic *rep.* pA

Φ 102 intelligit *om.* Φ 103 est] sit Φ 109 aut] vel Φ 110 intelligit *om.* Φ 111 multa cognoscit] intelligit multa Φ
134 potest] habet Φ 144 ipsis *om.* Φ 151 cum unitas] communitas Φ (-8) 152 procedat] procedit Φ 153 idem] *om.* 8
unum Φ (-8) 155 terminabitur] determinabitur Φ 170 alterationis] dealbationis Φ

112 *Topic.* II c. 10 (114 b 34) ut refert Thomas *I Pars* q. 58 a. 2 arg. 1. 116 Cf. supra a. 13 71. 123 *Metaph.* p. I tr. 3
sent. 4 (ed. Muckle, p. 68). 153 *Metaph.* V 7 (1016 a 24) ut refert Thomas *Super Sent.* II d. 3 q. 1. a. 5 arg. 4. 158 de
natura diaphani: cf. Arist. *De anima* II 14 (418 b 1). 159 secundum naturam humidi: cf. Arist. *De anima* II 21 (422 a 10).

180 Sciendum igitur est quod omnes formae
intelligibiles sunt unius generis quantumcum-
que res quorum sunt sint generum diversorum:
omnes enim eandem potentiam intellectivam
respiciunt. Et ideo in potentia omnes simul
esse possunt in intellectu, et similiter in actu
185 incompleto, qui est medius inter potentiam et
actum perfectum, et hoc est species esse in
habitu, qui est medius inter potentiam et operationem;
sed in actu perfecto plurium specierum
intellectus simul esse non potest. Ad
190 hoc autem quod actu intelligat, oportet quod
sit in actu perfecto illius speciei secundum
quam intelligit; et ideo impossibile est quod
simul et semel secundum diversas formas actu
intelligat: omnia igitur diversa quae diversis
195 formis intelligit, non potest simul intelligere;
illa vero quae intelligit per eandem formam,
simul intelligit. Unde omnia quae intelligit
per unam Verbi essentiam, simul intelligit; ea
vero quae intelligit per formas innatas, quae
200 sunt multae, non simul intelligit si diversis
formis intelligat. Quilibet enim angelus eadem
forma multa intelligit, ad minus omnia singularia
unius speciei per unam speciei formam;
superiores vero angeli plura possunt una specie
205 intelligere quam inferiores, unde magis possunt
simul multa intelligere.

Sciendum tamen quod aliquid est unum
quodam modo et multa alio modo, sicut continuum
est unum in actu et multa in potentia;
210 et in huiusmodi intellectus vel sensus si feratur
ut est unum, simul videtur, si autem ut est
multa, quod est considerare unamquamque partem
secundum se, sic non potest totum simul
videri. Et sic etiam intellectus quando considerat
215 propositionem, considerat multa ut unum;
et ideo in quantum sunt unum, simul intelliguntur
dum intelligitur una propositio quae ex eis
constat; sed in quantum sunt multa, non
possunt simul intelligi, ut scilicet intellectus
220 simul se convertat ad rationes singulo-

rum secundum se intuendas. Unde Philosophus
dicit in VI Metaphysicae «Dico autem simul
et separatim» intelligere affirmationem vel
negationem, «quasi non deinde, sed unum
quid sit»: non enim simul intelliguntur in
225 quantum habent ordinem distinctionis ad invicem,
sed in quantum uniuntur in una propositione.

1. Ad primum igitur dicendum quod Augustinus
loquitur de cognitione beata qua cognoscemus
omnia in Verbo. 230

2. Ad secundum dicendum quod angelus
cognoscendo hominem non esse lapidem cognoscit
multa ut unum, et ex dictis patet.

3. Et similiter dicendum ad tertium.

4. Ad quartum dicendum quod ex natura
mentis angelicae est quod per unam formam
possit multa intelligere; et sic cum voluerit,
convertendo se ad illam speciem, omnia quae
per illam speciem cognoscit simul intelligere
240 potest.

5. Ad quintum dicendum quod nihil intellectus
est in intelligibili sed aliquid eius quod
intelligitur est in intellectu; et sic non est
eadem ratio intelligendi simul multa ab uno
intellectu et intelligendi unum simul a multis
245 intellectibus.

6. Ad sextum dicendum quod, sicut Augustinus
exponit se ipsum in XV De Trinitate, hoc
quod dixerat in X libro quod «mens nostra
semper sui meminit, semper se intelligit,
semper se vult», ad interiorum memoriam est
referendum. Unde anima nostra non semper
actualiter se intelligit, sed mens angeli semper
actualiter se intelligit; quod ideo contingit
quia mens angeli intelligit se per essentiam
255 suam qua semper informatur, mens autem
nostra forte intelligit quodam modo per intentionem.
Nec tamen, cum mens angeli se intelligit et
aliquid aliud, intelligit simul multa nisi ut
unum; quod sic patet. Si enim aliqua duo ita
260 se habeant quod unum sit ratio intelligendi

A 181 quorum A 187 habitu] *idem conf. praem.* pA 189 simul *hic conf.* pA] *clare post potest, signis consuetis ordinem dictatorum restituit* A 191 sit] *simul praem.* pA 201 formis] *idem conf. praem.* pA Quilibet *hic conf.* pA] *clare post angelus et ordinem restituit* A 210 feratur] *idem conf. praem.* pA 222 Dico autem] *quomodo autem (ex litt. Aristotelis) praem.* pA 243 non] *idem conf. praem.* pA 259 intelligit] non (*casu post trans. ad col.*) *praem.* A, et *delevimus*
Φ 181 quorum] quarum Φ 197 intelligit] -git Φ 224 deinde] dum inde β duo γ demum *potius* δ² 258 angeli] quodam modo *add.* Φ 259 intelligit] non (*induc.* A) *praem.* Φ

222 Cap. 4 (1027 b 24) sec. transl. mediam (ed. Geyer, p. 313,73). 248 Rectius XIV c. 6 (PL 42, 1042). 257 forte... intentionem: Averroes *De anima* III comm. 15 (VI¹, 159 F) ut refert Thomas infra q. 10 a. 8 289.

aliud, unum eorum erit quasi formale et aliud
 quasi materiale; et sic illa duo sunt unum intel-
 ligibile cum ex forma et materia unum consti-
 tuatur; unde intellectus quando intelligit ali-
 quid per alterum, intelligit unum tantum intel-
 ligibile, sicut patet in visu; lumen enim est
 quo videtur color, unde se habet ad colorem
 ut formale, et sic color et lumen sunt unum
 tantum visibile et simul a visu videntur. Essen-
 tia autem angeli est ei ratio cognoscendi omne
 quod cognoscit, quamvis non perfecta, propter
 quod formis superadditis indiget: cognoscit
 enim omnia per modum substantiae suae, ut
 dicitur in libro De causis, et secundum pro-
 priam virtutem et naturam, ut dicit Dionysius
 VII cap. De divinis nominibus. Unde cum intel-
 ligit se et alia, non intelligit simul multa nisi
 ut unum.

7. Ad septimum dicendum quod scientia
 nominat habitum, intelligere vero actum; for-
 mae autem possunt esse plures simul in intel-
 lectu ut in habitu non autem ut in actu per-
 fecto, ut ex dictis patet; et ideo contingit simul
 multa scire non autem simul multa intelligere.

8. Ad octavum dicendum quod formae illae
 non sunt in aere nisi ut in fieri: sunt enim in
 eo ut in medio deferente.

9. Ad nonum dicendum quod species mul-
 tae sunt simul in intellectu angeli, sed non ut in
 actu perfecto.

10. Ad decimum dicendum quod, sicut
 omnia sunt unum in quantum sunt intelligibi-
 lia, ita simul intelliguntur in quantum sunt
 intelligibilia; et hoc est dum ipsa intelligibilitas
 intelligitur.

11. Ad undecimum dicendum quod essen-
 tia divina est ratio omnium formarum con-
 creatarum angelo cum ex ea velut exemplatae
 deriventur, non autem una forma est ratio
 alterius, et ideo non est simile.

12. Ad duodecimum dicendum quod illa
 operatio per se cadit sub tempore quae exspectat
 aliquid in futurum ad hoc quod eius species
 compleatur, sicut patet de motu qui non habet
 speciem completam quousque ad terminum
 perducatur: non est enim idem specie motus
 ad medium et ad terminum; operationes vero
 quae statim habent suam speciem completam,
 non mensurantur tempore nisi per accidens,
 sicut intelligere, sentire et huiusmodi, unde
 Philosophus dicit in X Ethicorum quod de-
 lectari non est in tempore; per accidens autem
 in tempore possunt esse tales operationes in
 quantum motui coniunguntur in natura tem-
 pori subiecta existentes, quae est natura cor-
 poreae generabilis et corruptibilis qua ut organo
 potentiae sensitivae utuntur a quibus etiam
 noster intellectus accipit. Unde patet quod
 ipsum intelligere angeli neque per se neque per
 accidens cadit sub tempore; unde in una eius
 operatione qua intelligit unum intelligibile, non
 est prius et posterius; sed hoc non prohibet
 quin plures operationes possint esse ordinatae
 secundum prius et posterius.

13. Ad tertium decimum dicendum quod
 hoc non est tota ratio quare intellectus possibilis
 noster non possit simul plura intelligere quam
 obiectio tangit, sed quod supra dictum est.

14. Ad quartum decimum dicendum quod
 formae accidentales non contrariae possunt si-
 mul esse in eodem subiecto si potentias respi-
 ciunt diversas; non autem si sint unius generis
 eandem potentiam respicientes, sicut patet de
 triangulo et quadrato.

15. Ad quintum decimum dicendum quod
 musica et grammatica, cum sint habitus, non
 sunt actus completi, sed formae quaedam me-
 diae inter potentiam et actum.

16. Ad sextum decimum dicendum quod
 intelligens et intellectum in actu sunt unum
 quodam modo; unde quando aliquis intelligit
 se intelligere aliquid, intelligit multa ut unum.

17. Ad septimum decimum dicendum quod
 intellectus angeli non similiter se habet ad om-
 nes formas quas penes se habet, quia quandoque
 est in actu perfecto unius formae et non alia-

A 307 specie (e speciem pA) em. A 314 tempore possunt] p praem. pA 315 motui] s et litt. imp. in fine lin. praem. pA
 331 possunt] non praem. pA 332 potentias] eandem praem. pA 338 completi] idem conf. et imp. praem. pA 341 et (ex
 etiam pA) em. A

Φ 263 unum om. Φ (-8) 269 ut] quasi Φ 278 alia] illa Φ 285 autem] om. Φ (-8) contingit add. 8¹ 305 de] in Φ
 (-γ) 306 quousque] donec Φ 318 etiam om. Φ 346 quandoque] quando α β 8²

275 Comm. 8 (7). 277 § 2 (PG 3, 869 C; Dion. 401). 312 Ethic. X 5 (1174 b 8).

rum; et hoc est per voluntatem quae reducit
intellectum de tali potentia in actum. Unde
350 etiam Augustinus dicit quod cum voluerit
intelligit, ut patet in auctoritate prius inducta.

extendit, sed quantitate dimensiva ad pauciora;
et sic extensio dimensivae quantitatis ad multa
indicat compositionem, extensio vero virtutis
indicat simplicitatem. 390

1. Ad primum vero quod in contrarium
obicitur dicendum quod unum tantum con-
tingit simul intelligere ut unum et per unam
355 formam; nihil tamen prohibet multa ut unum
simul intelligi vel per unam formam.

2. Ad secundum dicendum quod quantitas
virtualis attenditur secundum comparisonem
virtutis ad obiecta; unde sicut corpus per quan-
360 titatem dimensivam potest ex diversis suis par-
tibus diversa tangere, ita et virtus potest di-
versis applicari secundum diversas comparationes
ad diversa dummodo sit virtus perfecta
in actu, sicut ignis simul undique calefacit
365 diversa corpora. Et ita etiam intellectus per-
fectus per formam potest simul ferri in diversa
ad quae se extendit repraesentatio illius for-
mae; et erunt multae intentiones ex parte eius
in quod fertur intellectus, sed una ex unitate
370 intellectus et formae.

3. Ad tertium dicendum quod intellectus
non intelligit simul multa ad quae intelligenda
requiritur quod diversis formis figuretur.

4. Ad quartum dicendum quod rationes
ideales non differunt nisi secundum habitudines
diversas; unde omnes sunt unum per essen-
375 tiam, quod non est de formis concreatis angelo.

5. Ad quintum dicendum quod, cum dici-
tur quod virtus non excedit substantiam, non
est sic intelligendum quod nihil conveniat vir-
380 tuti quod non convenit substantiae, sed quod
efficacia virtutis est secundum modum substan-
tiae, ut, si substantia est materialis, et virtus
materialiter agit.

6. Ad sextum dicendum quod quanto ali-
385 quid est simplicius, tanto virtute ad plura se

Articulus quintus decimus

Quinto decimo quaeritur utrum angeli co-
gnoscant res discurrendo de uno in
aliud. Et videtur quod sic: quicumque
enim cognoscit unum per alterum, cognoscit
discurrendo; sed angeli cognoscunt unum per
5 aliud dum creaturas in Verbo intuentur; ergo
et cognoscunt res discurrendo.

2. Praeterea, sicuti nos scimus quaedam et
quaedam ignoramus, ita etiam et angeli, ut ex
supra dictis patet; sed nos ex notis possumus in
ignota devenire; cum igitur angeli sint altioris
intellectus quam nos, videtur quod ipsi possint
ex his quae sciunt in cognitionem ignotorum
devenire; hoc autem est discurrendo; ergo ipsi
15 de uno in aliud discurrunt.

3. Praeterea, in operatione intellectus non
potest attendi alius motus nisi secundum quod
discurrit de uno in aliud; sed angeli in intelli-
gendo moventur, unde dicit Dionysius iv cap.
De divinis nominibus quod angeli moventur
circa bonum et pulchrum circulariter, oblique
et recte, sicut et animae; ergo sicut animae dis-
currunt intelligendo ita et angeli. 20

4. Praeterea, sicut dicit Augustinus in libro
De divinatione daemonum, daemones cogno-
scunt cordium cogitationes ex motibus qui in
corpore apparent; hoc autem est cognoscere
causam per effectum, hoc autem etiam est de
uno in alterum discurrendo; ergo daemones cog-
noscunt res discurrendo de uno in aliud, et
eadem ratione angeli cum eadem sit cognitio
in eisdem naturalis. 25

5. Praeterea, Maximus dicit in expositione

A 354 simul in marg. A] om. pA 357 quantitas] hoc modo praem. pA 364 in] per praem. pA 371 intellectus] multe
in fine lin. praem. pA 373 requiritur em. A] conf. pA 390 indicat simplicitatem in appendice col. 86^v
2 de uno] et videtur praem. pA 10 in ignota scrips. (cf. ignotorum lin. 13)] in no (trans. ad lin.) ta A 17 motus] modus
praem. pA 22 sicut...ergo] ergo praem. pA

Φ 371 intellectus non om. Φ
7 et om. Φ 9 et om. Φ 10 supra dictis] praedictis Σ (-8ⁱ) dictis β 8ⁱ 11 angeli om. Φ 18 in² om. Φ 19 unde]
ut Φ 32 eisdem] utrisque Σ utrisque β

351 prius: supra lin. 24. 357 quantitas virtualis...quantitatem dimensivam: August. ut supra a. 2 63 in nota 385 quan-
to... extendit: cf. supra q. 2 a. 3 176 in nota.

1 Parall.: I Pars q. 58 a. 3; ibid. q. 79 a. 8. 10 supra: a. 12 et 13. 20 § 8 (PG 3, 704 D; Dion. 189). 25 Cap. 5
(PL 40, 586).

87^a

VII cap. De divinis nominibus quod animae
35 nostrae more angelorum multa in unum con-
volvunt; sed convolvere multa in unum est per
collationem; ergo angeli conferendo cognoscunt.

6. Praeterea, angeli cognoscunt causas et
effectus naturales ita perfecte sicut et nos; sed
40 nos in causis videmus effectus et in effectibus
videmus causas; ergo et angeli, et ita sicut nos
conferimus ita et ipsi.

7. Praeterea, omnis cognitio per experi-
mentum accepta est cognitio collativa quia est
45 in experimento: 'ex singularibus memoriis mul-
tis una communis acceptio sumitur', ut dicitur
in I Metaphysicae; sed daemones per experi-
entiam longi temporis multa cognoscunt
de naturalibus effectibus, ut dicit Augustinus
50 in libro De divinatione daemonum et in XII
Super Genesim ad litteram; ergo in eis est
cognitio collativa.

SED CONTRA, omnis discursus vel est ab
universalis ad particularia vel a particularibus
55 ad universalis quia omnis ratio reducitur ad
syllogismum et inductionem; sed, sicut dicit
Dionysius VII cap. De divinis nominibus, angeli
«neque a divisibilibus aut sensibus congregant
divinam cognitionem, neque ab aliquo com-
60 muni ad ista» particularia simul aguntur; ergo
in eis non est aliquis discursus.

2. Praeterea, secundum hoc homo ratio-
nalis dicitur quod inquirendo discurret; sed
angelus non dicitur rationalis sed intellectualis,
65 ut patet per Dionysium IV cap. Caelestis hier-
archiae; ergo angeli non cognoscunt discurre-
ndo.

3. Praeterea, ut dicitur in libro De spiritu
et anima, «ratiocinatio est rationis inquisi-
70 tio»; sed in angelis non est ratio quia ratio
ponitur in diffinitione animae sicut proprium

eius, ut patet in eodem libro; ergo angelus non
ratiocinatur, et sic non discurret.

4. Praeterea, in eodem libro dicitur quod
«eiusdem est visibilium rationes cognoscere, 75
et invisibilia investigare»; primum autem est
hominis in quantum habet sensus, ergo et se-
cundum, et sic non videtur angelo convenire
qui sensibus caret.

5. Praeterea, commentator Maximus dicit
80 in VII cap. De divinis nominibus quod 'angeli
non circueunt circa existentium varietatem sic-
ut et nostrae animae'; sed secundum hoc
animae circuire dicuntur rerum existentium
varietatem quod de uno in aliud discurrent; 85
ergo angeli non discurrent intelligendo.

RESPONSIO. Dicendum quod discurrere pro-
prie est ex uno in cognitionem alterius deve-
nire. Differt autem cognoscere aliquid in aliquo
et aliquid ex aliquo. Quando enim aliquid in 90
aliquo cognoscitur, uno motu fertur cognoscens
in utrumque, sicut patet quando aliquid cog-
noscitur in aliquo ut in forma cognoscibili;
et talis cognitio non est discursiva. Nec differt
quantum ad hoc utrum aliquid videatur in 95
specie propria vel in specie aliena: visus enim
non dicitur conferre neque videndo lapidem
per speciem a lapide acceptam, neque videndo
lapidem per eius speciem in speculo resultantem.
Sed tunc dicitur aliquid ex aliquo cogno- 100
sci quando non est idem motus in utrumque,
sed primo movetur intellectus in unum et ex
hoc movetur in aliud; unde hic est quidam
discursus, sicut patet in demonstrationibus:
primo enim intellectus fertur in principia tan- 105
tum, et secundario per principia fertur in con-
clusiones.

Intellectus autem angeli a sua creatione per
formas innatas est perfectus respectu totius

A 45 ex] et e lapsu auditus praem. pA 50 XII sic A] legend. II 55 reducitur...et inductionem] induc praem. pA 64 ra-
tionalis] int praem. pA 70 ratio² (e rationale pA) em. A 85 varietatem scrips. sec. fontem] veritatem (fort. mendum Thomae e
lapsu dictionis) A 98 a lapide] lap praem. pA

Φ 42 ita] conferunt Φ 53 ab universalis] ex universalibus Φ 79 sensibus caret] non habet sensus Φ 81 cap. om. Φ (-γ)
83-86 sed...intelligendo] ergo etc. α δ 85 varietatem] veritatem (induc. A) β γ (def. α δ) 106 fertur] om. β δ ante per α γ

34 Scholia in cap. 7 § 2 (PG 4, 345 D) sec. transl. Anastasii Bibliothecarii (ms. Paris B. N. lat. 17341, f. 257rb). 47 Metaph.
I 1 (981 a 5). 50 Cap. 3 (PL 40, 584). 51 Rectius II c. 17 (PL 34, 278). 55 omnis...inductionem: cf. Arist. Anal.
prior. II c. 23 (68 b 13) et Anal. post. I 30 (81 a 39). 57 § 2 (PG 3, 868 B) sec. transl. Sarraceni (Dion. 388). 66 § 1
(PG 3, 177 D; Dion. 803). 69 Cap. 1 (PL 40, 781). 72 eodem libro: cap. 13 (PL 40, 789). 74 eodem libro: cap. 12
(PL 40, 788). 81 Scholia in cap. 7 § 2 (PG 4, 345 C).

110 cognitionis naturalis ad quam se extendit virtus
intellectiva sua, sicut et materia caelestium
corporum est totaliter terminata per formam
ita quod non remanet in potentia ad aliam formam;
115 et propter hoc dicitur in libro De causis
quod « intelligentia est plena formis »: non enim
esset plena nisi tota sua potentia per formas
illas terminaretur; unde nihil eorum quae naturaliter
cognoscere potest est ei ignotum. Sed intellectus
120 noster participans defectively lumen
intellectuale non est completus respectu omnium
cognoscibilium quae naturaliter cognoscere potest
sed est perfectibilis, nec posset se de potentia
in actum reducere nisi quantum ad aliqua
125 esset eius completa cognitio per naturam; unde
oportet quod in intellectu nostro sint quaedam
quae intellectus naturaliter cognoscit, scilicet
prima principia, quamvis etiam ista cognitio
in nobis non determinetur nisi per acceptionem
a sensibus. Unde sicut intellectus noster se
130 habet ad ista principia, sic se habet angelus ad
omnia quae naturaliter cognoscit. Et cum cognitio
principiorum in nobis sit altissimum nostrae
scientiae, patet quod in supremo nostrae naturae
135 attingimus quodam modo infimum naturae
angelicae; ut enim dicit Dionysius VII cap. De
divinis nominibus « Divina sapientia fines
primorum coniungit principiis secundorum ». Unde
sicut nos sine discursu principia cognoscimus
140 simplici intuitu, ita et angeli omnia quae
cognoscunt; unde et intellectuales dicuntur, et
habitus principiorum in nobis dicitur intellectus.

1. Ad primum igitur dicendum quod angeli
cognoscunt creaturas in Verbo, sicut cognoscitur
145 res in sua similitudine absque omni discursu.

2. Ad secundum dicendum quod angelis non est
ignotum aliquid eorum ad quae possunt per
150 naturalem cognitionem pervenire sed aliqua
ignorant quae naturalem cognitionem

excedunt, et in horum cognitionem ex se ipsis
venire non possunt conferendo sed solum ex
revelatione divina. Sed intellectus noster non
novit omnia quae naturaliter cognoscere potest;
155 et ideo ex his quae novit potest in ignota
devenire, non autem in ignota quae naturalem
cognitionem excedunt, sicut ea quae sunt fidei.

3. Ad tertium dicendum quod motus de quo
Dionysius loquitur, non accipitur pro transitu
de uno in aliud sed illo modo quo omnis operatio
160 motus dicitur, sicut intelligere est quidam motus
et sentire. Et sic triplicem motum et in angelis
et in animabus distinguit Dionysius quantum ad
cognitionem divinam, scilicet circulem, obliquum
et rectum, secundum 165 hanc similitudinem: circularis enim
motus est totaliter uniformis tum propter aequidistantiam
omnium partium circuli a centro, tum propter hoc
quod in motu circulari non est assignare magis
ex una parte quam ex altera principium et finem;
170 motus autem rectus est difformis tum ex proprietate
lineae cum partes non aequaliter distant ab uno
puncto signato, tum ex parte motus qui habet
principium et finem signatum; obliquus autem motus
habet aliquid uniformitatis secundum quod convenit
175 cum motu circulari, et aliquid difformitatis
secundum quod convenit cum motu recto. Non est
autem idem modus uniformitatis et difformitatis
in angelo et anima; unde diversimode hos motus
in utroque distinguit. Angelus enim in ipso actu
180 cognitionis divinae non se extendit ad diversa
sed in ipso uno Deo figitur, et secundum hoc
dicitur circa Deum moveri quasi motu circulari,
non deveniens in ipsum sicut in finem cognitionis
ex aliquo cognitionis principio, sicut circulus non
185 habet principium neque finem. Et ideo dicitur
quod angeli moventur « circulariter, unite, sine
principiis et interminabilibus illuminationibus
pulchri et boni », ut intelligamus ipsas
190 illuminationes divinas in mentes angelicas
pervenientes

A 117 nihil] ad o in fine lin. praem. pA 158 de quo] qui (inc. quidem ut videtur) praem. pA 163 distinguit] . differenter autem. add. pA

Φ 111 sua om. Φ 112 terminata] perfecta vel (et δ) praem. Φ 162 triplicem] duplicem Φ (-γ) 173 distant] distent Φ 186 cognitionis² om. Φ

114 Prop. 10 (9). 128 nisi...sensibus: Arist. ut supra q. 1 a. 10 107 in nota. 136 § 3 (PG 3, 872 B) sec. transl. Sarraceni (Dion. 407). 142 dicitur intellectus: Arist. ut supra q. 2 a. 1 28. 188 dicit: Dionys. De div. nom. cap. 4 § 8 (PG 3, 704 D) sec. transl. Sarraceni (Dion. 189).

sicut lineas pervenientes a centro ad circumferentiam quibus quodam modo substantia circumferentiae constituitur; ut sic cognitio Dei
 195 quam de se ipso habet, comparetur centro; cognitio autem quam angelus habet de ipso, comparetur circulo qui imitatur unitatem centri sed deficit ab ea. Sed difformitas in angelo
 200 respectu divinae cognitionis non invenitur quantum ad ipsam cognitionem, sed solum quantum ad cognitionis communicationem secundum quod diversis divinam cognitionem tradit, et quantum ad hoc ponit rectum motum
 205 in angelis; unde dicit quod « in directum moventur quando procedunt ad subiectorum providentiam recta omnia transeuntes ». Obliquum vero motum ponit quasi compositum ex utroque, in quantum scilicet ipsi in unitate divinae
 210 cognitionis permanentes exeunt per actionem in alios reducendos in Deum; unde dicit quod « oblique moventur quando providentes minus habentibus inegressibiliter manent in identitate circa identitatis causam ».
 215 Sed in anima etiam quantum ad ipsam divinam cognitionem invenitur uniformitas et difformitas. Tribus enim modis anima movetur in Deum: uno modo « invisibilia Dei per ea quae facta sunt » visibilia conspiciens, et iste
 220 est motus rectus; unde dicit quod « in directum movetur anima quando ad ea quae sunt circa se ipsam progreditur, et ab exterioribus sicut a quibusdam signis variatis et multiplicatis ad
 225 simplices et unitas sursum agitur contemplationes ». Alio modo movetur in Deum ex illuminationibus a Deo receptis, quas tamen recipit secundum modum suum sensibilibus figuris velatas, sicut Isaias vidit « Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum »,
 230 et hic motus est obliquus, habens aliquid de uniformitate ex parte divinae illuminationis, et aliquid de difformitate ex parte sensibilium figurarum; unde dicit quod « oblique movetur

anima in quantum secundum proprietatem suam divinis illuminatur cognitionibus, non
 235 intellectualiter et singulariter, sed rationaliter et diffuse ». Tertius modus est quando anima a se omnia sensibilia abicit, supra omnia Deum cogitans et etiam supra se ipsam, et sic ab omni difformitate separatur, unde est motus circularis; unde dicit quod « animae circularis motus est introitus ad se ipsam ab exterioribus et intellectualium virtutum ipsius ¹ convolutio et
 240 quod deinde iam uniformis facta unitur unitis virtutibus » et sic manuducitur ad id quod est super omnia.
 87^{aa}

4. Ad quartum dicendum quod cordis abscondita in motibus corporis intuentur angeli, sicut causae videntur in similitudinibus suorum effectuum absque omni discursu; nec per hoc
 250 quod illos motus de novo percipiunt aliqua collatione indigent: statim enim ut res sensibiles fiunt, similes sunt angelorum formis, et sic ab angelis cognoscuntur; et sic sine discursu sensibilia de novo facta cognoscunt.
 255

5. Ad quintum dicendum quod convolutio illa non significat collationem, sed magis quandam circularem unitationem animae et ipsius angeli.

6. Ad sextum dicendum quod vident causas in effectibus et effectus in causis, non quasi
 260 discurrendo ex uno in aliud, sed sicut res videtur in sua imagine sine discursu.

7. Ad septimum dicendum quod experimentalis cognitio in daemonibus non fit per
 265 collationem, sed secundum quod vident effectus in causis vel causas in effectibus, modo praedicto. Et quanto sunt tempore diuturniores, tanto plures numero effectus alicuius causae cognoverunt; et sic de ipsa causa maiorem
 270 cognitionem habent quodam modo, non quidem intensive sed extensive, secundum quod in pluribus effectibus eius virtutem viderunt.

A 202 communicationem] et ideo motum *add.* pA 227 sensibilibus...velatas, sicut] sicut *praem.* pA 236 sed] et *praem.* pA 248 motibus] effectibus *praem.* pA 270 de *sup. lin.* A] *om.* pA causa maiorem] n (*seu m imp.*) *praem.* pA

Φ 193 a] de Φ 204 quantum ad hoc ponit] hoc ponit quantum ad Φ 221 sunt *om.* Φ 226 a] ex Φ (-δ¹) 230 de] ex Φ 244 deinde] demum Φ 250 per] propter Σ 257 quandam *om.* Φ 258 unitationem] mutationem Σ imitationem β 260 causas] eas Φ 269 numero] vero α β δ² *om.* δ¹ 270 causa *om.* Φ 273 viderunt] vident Φ

205 dicit: hic supra. 211 dicit: hic supra (Dion. 190). 218 « invisibilia...: Rom. 1^{oo}. 220 dicit: Dionys. hic supra § 9 (PG 3, 705 B) sec. transl. Sarraceni (Dion. 192). 228 Is. vi¹. 233 dicit: Dionys. *De div. nom.* cap. 4 § 9 (PG 3, 705 A-B) sec. transl. Sarraceni (Dion. 192). 241 dicit: Dionys. hic supra (PG 3, 705 A) sec. transl. Sarraceni (Dion. 190).

Articulus sextus decimus

Sexto decimo quaeritur utrum in angelis distinguatur cognitio matutina et vespertina. Et videtur quod non: vespere enim et mane diei sunt tenebris admixta; sed in intellectu angeli nullae sunt tenebrae cum sint specula clarissima, ut Dionysius dicit; ergo in angelis non debet distinguere cognitio matutina et vespertina.

2. Praeterea, cognitio matutina secundum Augustinum IV Super Genesim ad litteram dicitur qua angeli cognoscunt res fiendas in Verbo, vespertina autem qua cognoscunt res in propria natura; sed non aliter cognoscunt res antequam sint et aliter postquam sunt cum intellectum habeant deiformem et a rebus cognitionem non accipiant; ergo in eis cognitio matutina et vespertina distinguere non debet.

3. Praeterea, cognitio vespertina est qua res cognoscuntur in propria natura; sed res in Verbo in propria natura cognoscuntur: Verbum enim expressius propriam naturam rei repraesentat quam etiam ipsae formae; cum ergo cognitio matutina sit cognitio in Verbo, videtur quod vespertina cognitio a matutina in angelis non distinguatur.

4. Praeterea, Gen. 1° dicitur quod « Factum est vespere et mane, dies unus »; sed dies accipitur ibi pro ipsa angeli cognitione, ut Augustinus dicit IV Super Genesim ad litteram; ergo una et eadem cognitio est in angelis matutina et vespertina.

5. Praeterea, lux matutina crescit in meridianam; sed cognitio quae est rerum in Verbo non potest crescere in aliam ampliorem cognitionem; ergo cognitio rerum in Verbo non potest dici proprie matutina, et sic non distin-

guitur in angelis cognitio matutina et vespertina per hoc quod est cognoscere res in Verbo et in propria natura.

6. Praeterea, prius est cognitio rei fiendae quam factae; sed cognitio vespertina praecedit matutinam, ut patet Gen. 1° « Factum est vespere et mane, dies unus »; ergo non convenienter distinguatur cognitio matutina a vespertina ut cognitio vespertina sit cognitio rei iam factae, cognitio vero matutina rei fiendae.

7. Praeterea, Augustinus comparat cognitionem rerum in Verbo et in propria natura cognitioni artis et operis, et cognitioni lineae quae intelligitur et quae in pulvere scribitur; sed istud non patitur diversa cognitionis genera; ergo nec cognitio rerum in Verbo et in propria natura sunt duae cognitiones, et sic matutina et vespertina cognitio non distinguuntur.

8. Praeterea, angelus in principio suae creationis cognovit cognitione matutina; non autem cognovit Verbum quia non fuit creatus beatus, videre autem Verbum est actus beatitudinis; ergo cognitio rerum in Verbo non est cognitio matutina, et sic idem quod prius.

9. Sed dicebat quod, quamvis non cognoverit Verbum per essentiam, cognovit tamen per aliquam similitudinem creatam; et sic cognovit res in Verbo. — Sed contra, omnis cognitio quae est per formas creatas est cognitio umbrata quia omnis creatura in se considerata est tenebra; sed cognitio obumbrata est cognitio vespertina; ergo cognoscere res in Verbo vel Verbum modo praedicto esset cognitio non matutina sed vespertina.

10. Praeterea, Augustinus contra Manichaeos dicit quod « mens fortis et vegeta, cum illam primam veritatem conspexerit, cetera oblivit

A 9 secundum sup. lin. A] conf. pA 14 res] in verbo praem. pA 15 deiformem] idem conf. praem. pA 18 vespertina em. A] conf. pA 23 in Verbo] ver praem. pA 42 ut patet] quia praem. pA 45 sit clare in marg. A] bis (prima vice in textu, secunda vice sup. lin.) conf. pA 51 diversa (e diversas pA) em. A 57 autem] ves (inc. vespertina f) add. pA 72 contra Manichaeos in marg. A] om. pA 73 mens] ne praem. pA

Φ 19 cognoscuntur] cognoscunt Φ (-8¹) 30 ergo] et add. Φ (-8) 34 aliam] aliquam (post cognitionem β) Φ 43 dies unus om. Φ 46 cognitio om. Φ 50 quae] qua Φ (-8¹) 62 cognoverit] cognovit Σ 66 cognitio] om. Φ (-γ) cognoscit γ 67 umbrata] obumbrata Φ

1 Parall.: I Pars q. 58 a. 6 et 7. 6 De div. nom. cap. 4 § 22 (PG 3, 724 B; Dion. 269) ut supra a. 3 28. 10 Cap. 22 (PL 34, 312). 15 deiformem: Dionys. ut supra a. 8 48. 29 Ut supra lin. 10. 47 De civ. Dei XI, c. 29 (PL 41, 343) ut refert Thomas I Pars q. 58 a. 6. 58 non...beatus: cf. supra a. 3 7 in nota. 68 est tenebra: Origenes ut supra a. 7 75, vide notam ibid. 72 De lib. arb. II c. 13 (PL 32, 1260).

75 scitur»; ergo videndo Verbum nihil aliud videt
in Verbo, et sic matutina cognitio non potest
dici in angelis cognitio rerum in Verbo.

11. Praeterea, cognitio matutina est clarior
quam vespertina; sed cognitio rerum in Verbo
80 est minus clara quam cognitio rerum in propria
natura quia res in Verbo sunt secundum quid,
in propria autem natura sunt simpliciter; me-
lius autem cognoscitur aliquid ubi est simpli-
citer quam ubi est secundum quid; ergo hoc
85 modo distingui non potest ut cognitio rerum
in Verbo dicatur matutina, in proprio autem
genere dicatur vespertina.

12. Praeterea, cognitio quae est ex propriis
et immediatis est perfectior quam quae est ex
90 causa communi; sed Deus est causa communis
rerum omnium; imperfectior ergo est illa co-
gnitio qua res cognoscuntur in Verbo quam
illa qua cognoscuntur in propria natura.

13. Praeterea, res cognoscuntur in Verbo
95 sicut in quodam speculo; sed perfectius cogno-
scuntur¹ res in se ipsis quam in speculo; ergo et
perfectius in propria natura cognoscuntur quam
in Verbo, et sic idem quod prius.

100 IN CONTRARIUM est quod Augustinus IV et
V Super Genesim ad litteram has cognitiones
distinguit modo praedicto.

RESPONSIO. Dicendum quod hoc quod dicitur
de matutina et vespertina angelorum cog-
nitione, introductum est ab Augustino hac
105 necessitate ut posset ponere ea quae in sex pri-
mis diebus facta leguntur sine successione tem-
porum esse completa; unde per dies illos non
temporum distinctiones vult intelligi, sed ange-
lorum cognitionem: sicut enim praesentatio
110 lucis corporalis super haec inferiora diem facit
temporalem, sic praesentatio vel comparatio
luminis intellectus angelici ad res creatas diem
spiritualem facit. Et secundum hoc multi dies
distinguuntur quod intellectus angeli diversis
115 rerum generibus cognoscendis comparatur, ut

sic ordo dierum non sit ordo temporis sed ordo
naturae, qui in cognitione angeli attenditur se-
cundum ordinem cognitorum ad invicem prout
alterum altero est prius natura. Sicut autem in
120 die temporali mane est diei principium, vespere
vero finis, ita in cognitione angeli respectu
eiusdem rei est considerare principium et finem
secundum ordinem rei cognitae: principium
autem cuiuslibet rei est in sua causa a qua
125 fluit, terminus autem esse ipsius est in ipsa re
ad quam actio causae producentis terminatur;
unde primitiva alicuius rei cognitio est secun-
dum quod consideratur in causa sua quae est
Verbum aeternum, unde cognitio rerum in
Verbo dicitur cognitio matutina; ultima autem
130 cognitio est secundum quod cognoscitur in
se ipsa, et talis cognitio dicitur vespertina.

Sciendum tamen quod ista distinctio potest
dupliciter intelligi: uno modo ex parte rei cog-
nitae, alio modo ex parte medii cognoscendi.
135 Ex parte quidem rei cognitae, ut dicatur res
in Verbo cognosci quando cognoscitur esse eius
quod habet in Verbo, in propria vero natura
secundum quod cognoscitur ipsum esse rei
quod habet in se ipsa; et hic non est conveni-
140 niens intellectus quia esse rei quod habet in
Verbo non est aliud ab esse Verbi quia, ut
Anselmus dicit, « creatura in Creatore est crea-
trix essentia »; unde cognoscere hoc modo
creaturam in Verbo non esset cognitio crea-
145 turae sed magis Creatoris. Et ideo oportet
hanc distinctionem intelligi ex parte medii cog-
noscendi, ut dicatur res cognosci in Verbo
quando per Verbum ipsa res in propria natura
cognoscitur, in propria vero natura quando
150 cognoscitur per formas aliquas creatas rebus
creatis proportionatas, sicut cum cognoscit per
formas sibi inditas, vel etiam si per formas
acquisitas cognosceret, quantum ad hoc pertinet,
nihil differret.
155

1. Ad primum igitur dicendum quod non
accipitur similitudo in cognitione angeli ve-

A 105 ut in marg. inter columnas A] trans. ad lin. om. pA 106 successione] int praem. pA 111 comparatio scrips.] compa-
rato A 115 generibus] idem conf. praem. pA 120 temporali] materiali praem. pA 129 cognitio] ca (inc. causa f) praem. pA
133 quod] cum add. pA 134 cognitae] ut scilicet (f) add. pA 140 et hic] .su praem. pA 151 rebus] reb imp. praem. pA
Φ 75 videt] videtur Φ 111 comparatio] operatio β δ 112 ad] super Φ

100 De Gen. ad litt. IV c. 22 et V c. 18 (PL 34, 311 et 334). 143 Cf. supra q. 4 a. 6 32 in nota. 156 non...termini:
cf. Summa fr. Alexandri I-II n. 123 ad obiecta (p. 168).

sperere et mane secundum hoc quod vespere et mane diei temporalis sunt cum tenebrarum admixtione, sed magis secundum rationem principii et termini, ut dictum est. — Vel potest dici quod omnis intellectus creatus, in quantum est ex nihilo, tenebrosus est comparatus claritati intellectus divini, habet autem lucis admixtionem in quantum divinum intellectum imitatur.

2. Ad secundum dicendum quod, quamvis per Verbum eodem modo cognoscant angeli res fiendas et factas, tamen alio modo cognoscunt res fiendas per Verbum et alio modo res factas per propriam naturam secundum similitudinem eius quam penes se habet; et secundum hoc matutina cognitio a vespertina distinguitur.

3. Ad tertium dicendum quod, quamvis res expressius repraesententur in Verbo quam in formis intellectus angelici, tamen formae intellectus angelici sunt magis rebus proportionatae et quasi eis adaequatae; et ideo ista cognitio dicitur esse rerum in propria natura et non prima.

4. Ad quartum dicendum quod, sicut una tota scientia comprehendit sub se diversas scientias particulares quibus conclusiones diversae cognoscuntur, ita etiam ipsa una cognitio angeli, quae est quasi quoddam totum, comprehendit sub se cognitionem matutinam et vespertinam quasi partes, sicut mane et vespere sunt partes diei temporalis.

5. Ad quintum dicendum quod non oportet quantum ad omnia spiritualia corporalibus similia esse; non igitur propter hoc cognitio rerum in Verbo dicitur matutina quia in aliquam maiorem cognitionem crescat, sed quia ad aliquam cognitionem inferiorem terminatur, ut dictum est.

6. Ad sextum dicendum quod cognitio matutina praecedit vespertinam ordine naturae re-

spectu unius et eiusdem rei, sed respectu diversarum rerum vespertina cognitio prioris intelligitur esse prior cognitione matutina posterioris, prout in cognitione attenditur ordo ex parte rerum cognitarum. Et ideo Gen. I vespere ante mane ponitur hac necessitate, quia opus primae diei est lux, quam Augustinus intelligit spiritualem, quae illuminatur per conversionem ad Verbum. Angelus autem se ipsum primo in se ipso cognovit naturali cognitione, et se cognito non in se ipso permansit quasi se ipso fruens et in se finem ponens — sic enim nox factus esset, ut angeli qui peccaverunt — sed cognitionem suam in Dei laudem retulit; et sic ex sui contemplatione conversus est in Verbi contemplationem, in quo est mane sequentis diei secundum quod in Verbo accepit cognitionem sequentis creaturae, scilicet firmamenti. Sicut autem videmus in tempore continuo quod idem nunc est duorum temporum, prout est finis praeteriti et principium futuri, ita matutina cognitio secundae diei est primae diei terminus et secundae diei initium, et sic deinceps usque ad diem septimam.

7. Ad septimum dicendum quod non est eadem cognitio artificiatum secundum quod cognoscitur ex forma artis et secundum quod cognoscitur ex ipsa re iam facta: prima enim cognitio est universalis tantum, secunda autem potest esse etiam particularis, sicut cum intueor aliquam domum factam. Et praeterea non est simile omnino: ars enim creata magis est proportionata et adaequata rebus artificiatum quam ars increata rebus creatis.

8. Ad octavum dicendum quod angelus in principio suae creationis non fuit beatus nec Verbum per essentiam vidit; unde nec cognitionem matutinam habuit, sed primo habuit vespertinam et ex vespertina profecit in matutinam. Unde signanter primus dies mane non dicitur habuisse sed primo vespere et de ve-

A 159 mane] m *conf. praem.* pA 170 modo] per *add.* pA res factas *inv.* pA 172 penes] *idem conf. praem.* pA 194 ad *sup. lin.* A] *om.* pA 197 sextum] *vj em.* A vij pA 203 Et ideo] in verbo *add.* pA 206 conversionem *coni. sec. Augustinum* (*cf. lin. 213, lin. 209 lect. pA*) cognitionem (*fort. mendum Thomae e lapsu dictionis*) A 207 Angelus] *litt. imp. praem.* pA 209 se cognito] ex inde conversus est *praem.* pA 218 duorum temporum] utriusque temporis *praem.* pA 222 septimam] que habet m *add.* pA 239 primo *scrips.*] *conf.* (*prima potius*) A

Φ 203 ex parte] respectu α δ respectu *add.* β 204 ante] autem Φ (-δ) non *liquet* δ¹ 206 conversionem] cognitionem (*induc.* A) Φ 228 sicut cum] secundum quod Φ 235 Verbum] (deum δ) *post* essentiam Φ 239 et de vespere] *om.* δ¹ quod vespere Φ (-δ)

205 Cf. *De Gen. ad litt.* I c. 3 (PL 34, 248), *ibid.* IV c. 22 et 24 (PL 34, 311 et 313).

88^a

200

205

210

215

220

225

230

235

240 spere transiit in mane, quia lux illa spiritualis
quae primo die facta dicitur, scilicet substantia
angelica, statim facta se ipsam cognovit, quod
fuit cognitionis vespertinae, et hanc cognitio-
nem retulit ad laudem Verbi, in quo facta est
245 ei cognitio matutina; et propter hoc dicitur
Gen. 1° « Factum est vespere et mane, dies
unus ».

9. Ad nonum dicendum quod, cum cog-
nitio vespertina a matutina distinguatur ex parte
250 medii cognitionis et non ex parte rei cognitae,
cognitio Creatoris per creaturam est vespertina,
sicut e contrario cognitio creaturae per Crea-
torem est matutina; unde quantum ad hoc ratio
recte procedit.

255 10. Ad decimum dicendum quod mens for-
tis rebus divinis intenta dicitur aliorum obli-
visci, non quidem quantum ad scientiam, sed
quantum ad rerum aestimationem quia illa
quae nobis in creaturis maxima videbantur,
260 divina celsitudine considerata minima iudi-
camus.

11. Ad undecimum dicendum quod cog-
nitio rerum in Verbo est perfectior quam cog-
nitio earum in propria natura, in quantum
265 Verbum clarius repraesentat unamquamque
quam creata species. Res autem esse in se ipsis
verius quam in Verbo potest intelligi dupli-
citer: uno modo ut habeant in se esse nobilium
quam esse quod habent in Verbo, quod falsum
270 est quia in se ipsis habent esse creatum, in
Verbo autem increatum, et ita esse quod habent
in se ipsis est secundum quid respectu illius
quod habent in Verbo. Alio modo ut res sit
perfectius hoc in se ipsa quam in Verbo, et
275 hoc quodam modo verum est: res enim in se
ipsa est materialis, quod est de ratione quarun-
dam rerum, in Verbo autem non est materialis
sed est ibi similitudinem habens quantum ad
formam et materiam. Et tamen, quamvis se-

cundum hoc quod est talis res in Verbo sit 280
secundum quid, tamen perfectius cognoscitur
per Verbum quam per se ipsam etiam in quan-
tum est talis, quia perfectius repraesentatur
etiam propria rei ratio in Verbo quam in se ipsa,
285 quamvis secundum propriam rationem existendi
verius sit in se ipsa; cognitio autem sequitur
formae repraesentationem, unde res, cum non
sit in anima nisi secundum quid per suam si-
militudinem, simpliciter tamen cognoscitur.

12. Ad duodecimum dicendum quod ipse 290
Deus est propria et immediata causa unius-
cuiusque rei, et quodam modo magis intima
unicuique quam ipsum sit intimum sibi, ut
Augustinus dicit.

13. Ad tertium decimum dicendum quod 295
formae non transfunduntur a speculo in res
sed e converso; a Verbo autem transfunduntur
in res, unde non est simile de cognitione rerum
in speculo et in Verbo.

Articulus septimus decimus

Septimo decimo quaeritur utrum cognitio
S angelica sufficienter per matutinam et ves-
pentinam dividatur. Et videtur quod non: ut
enim dicit Augustinus IV Super Genesim ad
litteram, cognitio vespertina est qua res cogno- 5
scitur in se ipsa, matutina vero cum refertur
in laudem Creatoris, et sic cognitio matutina
videtur a vespertina distingui per relatum et
non relatum; sed praeter cognitionem crea-
turae in se ipsa relatum ad Verbum et non re- 10
latam est accipere aliam creaturae cognitionem
magis differentem ab eis quam altera istarum
differat ab altera, scilicet cognitionem creatu-
rarum in Verbo; ergo matutina et vespertina
cognitio non sufficienter dividunt cognitionem 15
angelicam.

2. Praeterea, Augustinus II Super Genesim

A 243 vespertinae (e vespertina pA) em. A 259 creaturis con. cum Φ] creationis (mendum fort. tantum e lapsu calami) A 266 se
ipsis (e se ipsos ? pA) em. A 271 esse] in se praem. pA 278 quantum] materia praem. pA 279 Et tamen]. § praem. pA
286 sit ante et post verius A, et alterum deleuimus 296 formae] spec praem. pA
1 Septimo decimo al. manu] lacuna pA 10 se ipsa (e se ipsam pA) em. A relatum] non praem. pA 13 scilicet] ergo
praem. pA

Φ 240 transiit] transiit Φ 246 dies unus] etc. Φ 257 sed] etiam add. Φ 285 existendi] sit (seu sic) add. Φ 286 ve-
rius] verum Φ (-δ) vera δ² 293 unicuique] cuique α β cuique rei δ
3 dividatur] distinguitur vel praem. α β distinguitur vel praem. γ δ 5 qua] in qua Φ 11 creaturae] creaturam Σ (-δ¹)
creaturarum β 12-13 altera...altera] alia...alia Φ

294 Cf. *Confess.* III c. 6 (PL 32, 688) et *Enarr. in Ps.* LXXIV 6° n. 9 (PL 36, 952-953).

1 Parall.: *I Pars* q. 58 a. 6 ad 2 et 3; *De pot.* q. 4 a. 2 ad 14 et 15. 5 *Casp.* 22 (PL 34, 311).

ad litteram ponit triplex esse creaturae: unum
quod habet in Verbo, aliud quod habet in pro-
pria natura, tertium quod habet in mente ange-
lica; sed penes primum esse et secundum accipi-
tur cognitio matutina et vespertina; ergo
penes tertium debet accipi tertia eius cognitio.

3. Praeterea, cognitio matutina et vespertina
distinguitur per hoc quod est cognoscere
res in Verbo et res in propria natura, et per hoc
quod est cognoscere res factas et fiendas; sed
haec possunt quadrupliciter diversificari: uno
modo ut dicantur cognoscere res fiendas in
Verbo, alio modo factas in Verbo, tertio modo
factas in propria natura, quarto fiendas in pro-
pria natura quae quidem videtur esse inutilis
coniugatio quia in propria natura non cognos-
citur aliquid antequam sit; ergo saltem oportet
tres esse cognitiones angelicas, et sic insuffi-
cienter distinguitur per duas.

4. Praeterea, vespere et mane dicuntur in
cognitione angelica ad similitudinem diei tem-
poralis; sed in die temporali inter mane et ve-
spere est meridies; ergo et in angelis inter co-
gnitionem matutinam et vespertinam debet
poni meridiania.

5. Praeterea, angelus non solum cognoscit
creaturas sed etiam ipsum Creatorem; sed co-
gnitio matutina et vespertina in angelis distin-
guitur quantum ad cognitionem creaturae; ergo
praeter cognitionem vespertinam et matutinam
est assignare cognitionem tertiam in angelis.

6. Praeterea, cognitio matutina et vespertina
non pertinent nisi ad cognitionem gratiae,
alias angeli mali haberent cognitionem matuti-
nam vel vespertinam, quod non videtur esse
verum cum in daemonibus non sit dies, vespere
autem et mane sint diei partes; ergo cum co-
gnitio naturalis sit in angelis praeter gratuitam,
videtur quod sit in eis ponere tertiam cog-
nitionem.

SED CONTRA, cognitio matutina et vesper-
tina distinguuntur per creatum et increatum;
sed inter haec nihil est medium; ergo nec inter
cognitionem matutinam et vespertinam.

RESPONSIO. Dicendum quod de cognitione
matutina et vespertina dupliciter loqui possu-
mus: uno modo quantum ad id quod cog-
nitionis est, et sic inter utramque cognitionem
nihil cadit medium: cognitio enim vespertina
a matutina distinguitur, ut supra dictum est,
per medium cognoscendi; quod quidem si
creatum est, facit cognitionem vespertinam quo-
cumque modo, si vero increatum, facit cog-
nitionem matutinam; non potest autem aliquid
esse medium inter creatum et increatum. Si
autem considerentur quantum ad rationem ma-
tutini et vespertini, sic cadit inter eas aliquod
medium duplici ratione: primo quia mane et
vespere sunt partes diei; dies autem est in
angelis per illustrationem gratiae, secundum
Augustinum, unde non se extendit ultra cog-
nitionem gratuitam bonorum angelorum, et sic
naturalis cognitio est praeter has duas. Secundo
quia vespere in quantum huiusmodi terminatur
ad mane et mane ad vespere; unde cognitio
rerum in propria natura non quaelibet potest
dici vespertina, sed illa tantum quae refertur
in laudem Creatoris, sic enim vespere redit ad
mane. Et sic cognitio daemonum quam habent
de rebus nec est matutina nec vespertina, sed
solummodo cognitio gratuita quae est in angelis
beatis.

1. Ad primum igitur dicendum quod cog-
nitio rerum in propria natura semper est vesper-
tina, nec relatio eius ad cognitionem in Verbo
facit eam matutinam sed facit eam terminari
ad matutinam; non ergo dicitur quod ex hoc
angelus matutinam cognitionem habeat quod

A 23 tertium] tn (?) praem. pA 37 et mane] in praem. pA 39 mane et vespere scrips.] vespere et mane e lapsu A
41 matutinam] et praem. pA 49 vespertina] ves conf. praem. pA 65 inter] quantum praem. pA 67 ut supra] lit. imp.
praem. pA 74 eas (scil. cognitiones) scrips.] ea (fortasse mane et vespere ?) A 85 Creatoris] idem conf. praem. pA sic] idem
conf. praem. pA

Φ 20 natura] tantum add. Φ 26 per hoc] hoc est Σ est add. β 31 quarto] modo add. Φ 48 cognitionem om. Φ
50 nisi] om. Φ (-8) 65 cognitionem om. Φ 66 enim] autem Φ 70 vero] autem Φ (def. 8^a) 73 considerentur] -dere-
tur Φ 74 eas] ea (induc. A) Φ 78 Augustinum] angelum Φ (-8) extendit] extendunt Φ 95 quod] quia Φ

18 Cap. 8 (PL 34, 270). 37 Praeterea...: cf. *Summa fr. Alexandri I-II* n. 123 (p. 168). 52 non...verum: cf. *Summa fr. Alexandri I-II* n. 128 (p. 174). 67 supra: a. 16. 78 Cf. *De Gen. ad litt.* IV c. 24 (PL 34, 313).

cognitionem rerum in propria natura ad Verbum referat, quasi ipsa cognitio relata sit cognitio matutina, sed quia ex hoc quod refert, meretur matutinam cognitionem accipere.

100 2. Ad secundum dicendum quod ratio illa procederet si matutina cognitio et vespertina distinguerentur ex parte rei cognitae: sic enim esset triplex cognitio secundum triplex esse cognoscibile de rebus; cum autem cognitio matutina distinguatur a vespertina penes medium cognoscendi, quod est creatum vel increatum, per utrumlibet istorum mediorum cognoscitur quodlibet illorum esse, et sic non oportet tertiam cognitionem ponere.

110 3. Ad tertium dicendum quod omnis cognitio quae est in Verbo vocatur cognitio matutina, sive sit res iam facta sive non sit facta, quia talis cognitio est conformis divinae cognitioni qui cognoscit omnia similiter antequam 115 fiant et postquam facta sunt. Et tamen omnis cognitio rei in Verbo est rei ut fiendae, sive res iam sit facta sive non, ut li fiendum non dicat

tempus sed exitum creaturae a Creatore, sicut et cognitio artificiatum in arte est eius secundum suum fieri, quamvis etiam ipsum artificiatum iam sit factum. 120

4. Ad quartum dicendum quod Augustinus nominat matutinam cognitionem quae est in plena luce, unde continet sub se meridianam, unde quandoque nominat eam diurnam quandoque autem matutinam. — Vel potest dici quod omnis cognitio intellectus angelici habet tenebras admixtas ex parte cognoscentis; unde nulla cognitio alicuius intellectus creati potest dici meridianam, sed sola cognitio qua Deus cognoscit omnia in se ipso. 125 130

5. Ad quintum dicendum quod eadem cognitione Verbum et res in Verbo <cognoscuntur>, unde etiam cognitio Verbi dicitur matutina; et hoc patet quia septimus dies, qui significat quietem Dei in se ipso, habet mane; unde matutina cognitio est secundum quod angelus Deum cognoscit. 135

6. Ad sextum patet responsio ex dictis.

A 102 distinguerentur em. A] conf. pA 110-121 Ad tertium...sit factum hic A] post solutionem ad quartum (lin. 122-131) pA; litteris b-a in margine ordo restauratur 113 divinae] q praem. pA 117 fiendum] sien conf. praem. pA 120 suum] idem conf. praem. pA 122 quartum (iii] A)] q praem. pA 129 creati em. A] conf. pA 133 <cognoscuntur> suppl. (cf. Φ)] om. A
Φ 111 matutina] in qua α in qua add. β γ δ⁸ in qua cognoscitur res add. δ¹ 114 similiter] simpliciter Φ 115 et] sicut Σ 129 creati] agentis Φ 130 cognoscit omnia] omnia praem. α δ⁸ inv. γ δ¹ 133 <cognoscuntur>] cognoscitur post Verbum α δ cognoscit angelus post Verbum β γ 136 Dei] diei Φ

122 Cf. *De Gen. ad litt.* V c. 18 (PL 34, 334) et *De civ. Dei* XI c. 29 (PL 41, 343).

QUAESTIO NONA

De communicatione scientiae angelicae

1. *Utrum unus angelus alium illuminet.*
2. *Utrum inferior angelus semper illuminetur a superiori.*
3. *Utrum unus angelus alium illuminando eum purget.*
4. *Utrum unus angelus alii loquatur.*
5. *Utrum inferiores angeli superioribus loquantur.*
6. *Utrum requiratur determinata distantia localis ad hoc quod unus angelus alii loquatur.*
7. *Utrum unus angelus possit alii loqui ita quod alii locutionem eius non percipiant.*

Articulus primus

Quaestio est de communicatione scientiae angelicae per illuminationes et locutiones. Et primo quaeritur utrum unus angelus alium illuminet. Et videtur quod non quia, ut dicit Augustinus, solus Deus potest mentem formare; sed illuminatio angeli est quaedam formatio mentis illuminati; ergo solus Deus potest angelum illuminare.

2. Praeterea, in angelis non est aliud lumen nisi gratiae et naturae; sed lumine naturae unus angelus alium non illuminat quia unusquisque habet naturalia sua immediate a Deo, similiter nec lumine gratiae quae immediate a solo Deo est; ergo unus angelus alium non potest illuminare.

3. Praeterea, sicut se habet corpus ad lumen corporale, ita spiritus ad lumen spirituale; sed corpus illuminatum a lumine superexcedenti non illuminatur simul a lumine minori, sicut aer illuminatus a lumine solis non simul illuminatur a luna; ergo cum plus excedat lumen spirituale divinum quodlibet lumen creatum quam lumen solis lumen candelae vel stellae, videtur quod, cum omnes angeli illuminentur a Deo, quod unus ab alio non illuminetur.

4. Praeterea, si unus angelus alium illuminat, aut hoc est per medium aut sine medio; sed non sine medio quia sic oporteret unum angelum alteri illuminato per ipsum esse coniunctum, quod esse non potest cum solus Deus mentibus illabatur; similiter nec per medium quia nec per corporale medium, cum non sit spiritualis luminis receptivum, nec per spirituale quia hoc spirituale medium non potest poni aliud quam angelus; et sic vel esset abire in infinitum in mediis, quod si esset, non posset sequi aliqua illuminatio cum sit impossibile infinita pertransire, vel erit ¹ devenire ad hoc quod unus angelus alium immediate illuminet, quod ostensum est esse impossibile; ergo impossibile est quod unus angelus alium illuminet.

5. Praeterea, si unus angelus alium illuminet, aut hoc est per hoc quod tradit ei lumen proprium aut per hoc quod dat ei aliquod aliud

A 11 unus] u praem. pA 13 lumine] il praem. pA quae] quia praem. pA 24 videtur quod] idem conf. praem. pA 35 potest trans. ad lin. rep. A, et alterum delevisimus 39 vel erit ante et post trans. ad col. 88va A, et alterum delevisimus 40 angelus] idem conf. praem. pA

Φ 1 communicatione] cognitione α δ 7 illuminati] -nate vel praem. Φ 18 superexcedenti] -excellenti Φ 33 nec] om. Φ (-δ) non δ¹ 38 sit impossibile] sit possibile Σ (-δ¹) non sit possibile β 45 aliquod om. Σ

¹ Parall.: *I Pars* q. 106 a. 1; *Super Sent.* II d. 11 q. 2 a. 2; *Comp. theol.* cap. 126. 5 Cf. *De Gen. ad litt.* III c. 20 (PL 34, 292) ut refert Thomas infra q. 11 a. 1 532, *De div. quaest.* 83 q. 51 (PL 40, 33) ut refert Thomas *I Pars* q. 106 a. 1 arg. 3, *De Trin.* III c. 8 (PL 42, 876) ut refert Thomas infra q. 11 a. 3 95. 31 solus...illabatur: ps.-August. ut supra q. 8 a. 7 26 in nota. 39 infinita pertransire: Arist. ut supra q. 2 a. 2 56.

lumen; sed non primo modo quia sic unum et idem lumen esset in diversis illuminatis, nec iterum secundo modo quia sic oporteret quod illud lumen esset factum a superiori angelo, ex quo sequeretur quod angelus esset creator illius luminis cum illud lumen non fiat ex materia; ergo videtur quod unus angelus alium non illuminet.

6. Praeterea, si unus angelus ab alio illuminatur, oportet quod angelus illuminatus reducatur de potentia in actum quia illuminari est quoddam fieri; sed quaecumque aliquid reducitur de potentia in actum, oportet in eo aliquid corrumpi; cum igitur in angelis nihil corrumpatur, videtur quod unus ab alio non illuminetur.

7. Praeterea, si unus ab alio illuminatur, lumen quod unus alii tradit aut est substantia aut accidens; sed non potest esse substantia quia forma substantialis superaddita variat speciem, sicut unitas speciem numeri, sicut dicitur in VIII Metaphysicae, et sic sequeretur quod angelus per hoc quod illuminatur, secundum speciem variaretur; similiter non potest esse accidens quia accidens non se extendit ultra subiectum; ergo unus angelus alium non illuminat.

8. Praeterea, ad hoc visus noster et corporalis et intellectualis lumine indiget quia eius obiectum est intelligibile et visibile in potentia, ut per lumen fiat intelligibile et visibile in actu; sed obiectum cognitionis angelicae est intelligibile in actu, quod est ipsa divina essentia vel species concreatae; ergo ad cognoscendum non indigent intelligibili lumine.

9. Praeterea, si unus alium illuminat, aut hoc est respectu cognitionis naturalis aut respectu cognitionis gratiae; sed non respectu

cognitionis naturalis quia tam in superioribus quam in inferioribus naturalis cognitio est perfecta per formas innatas; similiter nec quantum ad cognitionem gratiae qua res in Verbo cognoscunt quia omnes angeli Verbum immediate vident; ergo unus alium non illuminat.

10. Praeterea, ad cognitionem intellectus non requiritur nisi forma intelligibilis et lumen intelligibile; sed unus angelus alteri non tradit neque formas intelligibiles quae sunt concreatae, neque lumen intelligibile cum unusquisque a Deo illuminetur, secundum id Iob xxv⁹ « Numquid est numerus militum eius et super quem non fulget lumen illius? »; ergo unus alium non illuminat.

11. Praeterea, illuminatio ordinatur ad tenebras pellendas; sed in cognitione angelorum nulla est tenebra vel obscuritas, unde II Cor. XII dicit glosa quod « in regione intelligibilium », quam constat esse regionem angelorum, « sine omni imagine corporis mens videt perspicuam veritatem nullis opinionum falsarum nebulis fuscata »; ergo angelus ab angelo non illuminatur.

12. Praeterea, intellectus angelicus est nobilior quam intellectus agens animae nostrae; sed intellectus agens nostrae animae numquam illuminatur sed solum illuminat; ergo nec angeli illuminantur.

13. Praeterea, Apoc. xxi²⁸ dicitur quod « civitas beatorum non eget sole neque luna, nam claritas Dei illuminabit eam », et exponit glosa solem et lunam « doctores maiores et minores »; ergo cum angelus sit iam civis illius civitatis, non illuminatur nisi a solo Deo.

14. Praeterea, si angelus angelum illuminat, aut hoc est per abundantiam naturalis luminis aut per abundantiam gratuiti; sed non

A 51 illius em. A] conf. pA 61 illuminetur (ex illuminentur pA) em. A 65 superaddita clare in marg. A] conf. pA 66 sicut] litt. imp. praem. pA 73 visus] in cognitio praem. pA 75 et visibile in marg. A] om. pA 90 ad cognitionem] an con idem conf. inc. praem. pA 93 concreatae] idem conf. praem. pA 96 Numquid] nm praem. pA 104 sine...mens] mens praem. pA 111 sed...ergo] ergo praem. pA 112 angeli] int praem. pA 114 neque] idem in forma incons. praem. pA 117 ergo] nullus ibi alium illumi add. pA

Φ 63 unus] alius Φ 68 illuminatur] -naretur Φ 71 angelus om. Φ 73 et om. Φ 80 intelligibili] -tellectuali Φ 85 est] om. Φ (-γ) post perfecta γ 95 id] om. Φ (-δ) illud δ 97 unus] angelus add. Φ 104 imagine] imaginatione Φ 112 angeli] unquam add. α numquam add. Φ (-α) 117 civis] causa civis α β δ causa quis γ causa δ

67 Metaph. VIII 3 (1043 b 36). 95 Iob. xxv⁹ sec. recens. Paris. (ms. Paris B. N. lat. 15467). 102 Glossa Petri Lomb. super II Cor. xii⁹ (PL 192, 81 D) ex August. De Gen. ad litt. XII c. 26 (PL 34, 476). 113 Apoc. xxi²⁸ sec. recens. Paris. (ms. Paris B. N. lat. 15467). 115 Ordin. et interlin. ibid.

per abundantiam naturalis quia cum angelus qui cecidit fuerit de supremis angelis, habuit naturalia excellentissima quae in eo integra manent, ut dicit Dionysius IV cap. De divinis nominibus, et sic daemon angelum illuminaret, quod est absurdum; similiter nec per abundantiam luminis gratiae quia aliquis homo in statu viae est maioris gratiae quam inferiores angeli cum ex virtute gratiae aliqui homines transferantur ad ordines superiorum angelorum, et sic homo in statu viae existens angelum illuminaret, quod est absurdum; ergo unus angelus alium non illuminat.

15. Praeterea, Dionysius dicit VII cap. Caelestis hierarchiae quod « illuminatio est divinae scientiae assumptio »; sed divina scientia non potest dici nisi quae est de Deo vel quae est de rebus divinis, et utrobilibet modo scientiam divinam non assumit angelus nisi a Deo; ergo unus angelus alium non illuminat.

16. Praeterea, cum potentia intellectus angelici sit tota terminata per formas innatas, formae innatae sufficiunt ad omnia cognoscenda quae angelus cognoscere potest; ergo non oportet quod a superiori angelo illuminetur ad aliquid cognoscendum.

17. Praeterea, angeli omnes ad invicem specie differunt, vel saltem illi qui sunt diversorum ordinum; sed nihil illuminatur a lumine alterius speciei, sicut res corporalis non illuminatur lumine spirituali; ergo unus angelus ab alio non illuminatur.

18. Praeterea, lumen intellectus angelici est perfectius quam lumen intellectus agentis nostri; sed lumen intellectus nostri agentis sufficit ad omnes species quas a sensu accipimus; ergo et lumen intellectus angelici sufficit ad

omnes species innatas, et sic non oportet quod aliud lumen superaddatur.

SED CONTRA est quod dicit Dionysius III cap. Caelestis hierarchiae quod ordo hierarchiae est « hos quidem illuminari, illos vero illuminare »; ergo etc.

2. Praeterea, sicut est ordo in hominibus ita est ordo in angelis, ut patet per Dionysium; sed in hominibus superiores¹ illuminant inferiores, ut dicitur Eph. III⁸ « Mihi autem omnium sanctorum minimo data est gratia haec, illuminare omnes » etc.; ergo et superiores angeli inferiores illuminant.

3. Praeterea, lumen spirituale est efficacius quam corporale; sed superiora corpora illuminant inferiora; ergo et superiores angeli illuminant inferiores.

RESPONSIO. Dicendum quod de lumine intellectuali oportet nos loqui ad similitudinem corporalis luminis. Lumen autem corporale est medium quo videmus et servit nostro visui in duobus: uno modo in hoc quod per ipsum fit nobis visibile actu quod erat potentia visibile, alio modo in hoc quod visus ipse confortatur ad videndum ex luminis natura, unde et oportet esse lumen in compositione organi. Unde et lumen intellectuale potest dici ipse vigor intellectus ad intelligendum vel etiam id quo aliquid fit nobis notum. Unde secundum duo potest aliquis illuminari ab alio, scilicet secundum hoc quod eius intellectus confortatur ad cognoscendum, et secundum hoc quod intellectus ex aliquo manuducitur in aliquod cognoscendum. Et haec duo coniunguntur in intellectu, sicut patet cum aliquis per aliquod

A 127 nec per] per *praem.* pA 131 ordines (ex ordinem pA) em. A 132 angelum] alu *praem.* pA 133 ergo] et sic unus *praem.* pA 150 sed nihil] ergo et lumen *praem.* pA 164 ergo] h *praem.* pA 168 ut *conf.* A 173 corporale *scrips. cum* Φ] spirituale (*fort. mendum scribae mere casu*) A 187 secundum duo] dupliciter *praem.* pA 190 hoc] et *add.* pA 191 intellectus] *idem (ante trans. ad lin.) praem.* pA 192 coniunguntur in] in *praem.* pA

Φ 122 per...naturalis] primo modo Φ 131 ordines] ordinem Σ 133 angelus om. Φ 135 VII] iv (*seu* 4) Φ 146 angelo om. Φ 161 III] iv (*seu* 4) Φ 167 superiores] superioribus α β δ⁸ 190 quod] om. Φ (-8) eius *add.* δ 191 aliquod] aliquid Φ

123 supremis angelis: Gregor. *In Evang.* II hom. 34 (PL 76, 1250 B) ut refert Thomas *I Pars* q. 63 a. 7 sed c., cf. etiam Petrus Lomb. *Lib. Sent.* II d. 6 c. 1 ut refert Thomas *Super Sent.* II d. 6 q. 1 a. 1 sed c. 2. 126 § 23 (PG 3, 725 C; Dion. 282). 130 homines...angelorum: Gregor. *In Evang.* II hom. 34 (PL 76, 1252 B-C) ut refert Thomas *Super Sent.* II d. 9 a. 8 sed c. 1, cf. etiam Petrus Lomb. *Lib. Sent.* II d. 9 c. 6. 136 § 3 (PG 3, 209 C) sec. transl. Eriugena (Dion. 858). 148 ad invicem...differunt: cf. supra q. 8 a. 7 279 in nota. 149 vel saltem illi: cf. *Summa fr. Alexandri* I-II n. 113 (p. 153). 162 § 2 (PG 3, 165 B; Dion. 792). 166 *De ecclesiast. hier.* cap. 5 pars 1 § 2 (PG 3, 501 D; Dion. 1322). 168 Eph. III⁸ sec. recens. Paris. (ms. Paris B. N. lat. 15467). 184 lumen...organi: cf. Thomas *Super Sent.* II d. 9 a. 2 ad 4 et *Super De sensu* lect. 5.

195 medium quod mente concipit intellectus eius confortatur ad aliqua videnda quae prius videre non poterat. Secundum hoc ergo unus intellectus ab alio illuminari dicitur in quantum traditur ei aliquod medium cognoscendi quo intellectus confortatus potest in aliqua
200 cognoscibilia in quae prius non poterat. Quod quidem dupliciter apud nos contingit: uno modo per sermonem, ut cum docens verbo suo tradit aliquod medium discipulo per quod eius intellectus confortatur ad aliqua intelligenda
205 quae prius intelligere non poterat, et sic magister dicitur illuminare discipulum; alio modo in quantum alicui proponitur aliquod sensibile signum ex quo quis potest manuduci in alicuius intelligibilis cognitionem, et sic sacerdos dicitur illuminare populum, secundum Dionysium, in
210 quantum populo sacramenta ministrat et ostendit quae sunt manuductiones in divina intelligibilia.

215 Sed angeli neque per sensibilia signa in cognitionem divinarum deveniunt neque intelligibilia media recipiunt cum varietate et discursu, sicut nos recipimus, sed immaterialiter; et hoc est quod Dionysius dicit VII cap. Caelestis hierarchiae, ostendens quomodo superiores angeli illuminentur « Contemplativae », inquit,
220 « sunt primae angelorum essentiae, sensibilibus symbolorum aut intellectualium speculativae; non ut varietate sacrae Scripturae in Deum reductae sed sicut immaterialis scientiae altiori lumine repletae ». Nihil ergo est aliud angelum
225 ab angelo illuminari quam confortari intellectum inferioris angeli per aliquid inspectum in superiori ad aliqua cognoscenda, et hoc quidem hoc modo fieri potest: sicut enim in corporibus superiora sunt quasi actus respectu inferiorum, ut ignis respectu aeris, ita et superiores spiritus sunt quasi actus respectu inferiorum; omnis autem potentia confortatur
230 et perficitur ex coniunctione ad actum suum,

unde et corpora inferiora conservantur in superioribus quae sunt locus eorum; et ideo
235 etiam inferiores angeli confortantur ex eorum continuatione ad superiores, quae quidem continuatio est per intuitum intellectus, et pro
240 tanto ab eis dicuntur illuminari.

1. Ad primum igitur dicendum quod Augustinus loquitur de formatione ultima qua mens formatur per gratiam quae est immediate a Deo.

2. Ad secundum dicendum quod ab angelo illuminante non fit novum lumen gratiae vel
245 naturae nisi ut participatum: cum enim omne quod intelligitur ex vi intellectualis luminis cognoscatur, ipsum cognitum in quantum huiusmodi includit in se intellectuale lumen ut participatum, ex cuius virtute habet intellectum
250 confortare; sicut patet quando magister tradit discipulo medium alicuius demonstrationis in quo participatur lumen intellectus agentis ut in instrumento: prima enim principia sunt quasi instrumenta intellectus agentis, ut dicit
255 Commentator in III De anima, et similiter etiam omnia principia secunda quae continent propria media demonstrationum. Unde per hoc quod superior angelus suum cognitum alteri angelo demonstrat, eius intellectus confortatur
260 ad aliqua cognoscenda quae prius non cognoscebat; et sic non fit in angelo illuminato novum lumen naturae vel gratiae, sed lumen quod prius inerat confortatur per lumen contentum in cognito percepto a superiori angelo.

3. Ad tertium dicendum quod non est simile de lumine corporali et spiritali. Quodlibet enim corpus potest indifferenter illuminari a
270 quocumque lumine corporali, quod ideo est quia omne lumen corporale aequaliter ad formas visibiles se habet; sed non quilibet spiritus potest aequaliter illuminari quolibet lumine quia quodlibet lumen non aequaliter continet formas intelligibiles: lumen enim su-

A 195 videre] videnda *praem.* pA 199 quo] et *add.* pA 202 verbo] loquendo *praem.* pA 209 sacerdos *hic conf.* pA] *post* dicitur *clare* A, et *ordinem dictatorum restituis* 217 sed] unde *praem.* pA 224 altiori (*es* altioris pA) *em.* A 226 quam] aliquod *add.* pA 253 lumen] vis *praem.* pA 270 aequaliter] continet *add.* pA ad *sup. lin.* A] *om.* pA

Φ 195 aliqua] alia Φ 199 aliqua] alia Φ 204 aliqua] alia Φ 222 intellectualium] -telligibilium Φ 223 sacrae *om.* Φ 224 sicut] sunt β γ sunt *add.* δ 225 aliud] *om.* Φ (-δ¹) *ante* est ergo δ² 228 aliqua] alia Φ (-δ¹) 252 medium] aliquod *praem.* Φ 254 in *om.* Φ 261 aliqua] alia Φ (-δ¹)

210 *De ecclesiast. hier. cap. 5 pars 1 § 6* (PG 3, 505 D; Dion. 1339). 219 § 2 (PG 3, 208 B) *sec. transl. Eriugena* (Dion. 847). 256 *Comm. 36* (VI, 184 C).

275 preum continet formas intelligibiles magis
 universales. Et ideo, cum inferior intellectus
 sit proportionatus ad accipiendum cognitionem
 per formas magis particulares, non sufficit ei
 quod illuminetur a superiori lumine, sed oportet
 280 quod illuminetur lumine inferiori ad hoc
 quod in cognitionem rerum adducatur, sicut
 patet apud nos: philosophus enim primus
 habet cognitionem rerum omnium in princi-
 piis universalibus; medicus autem considerat
 285 res maxime in particulari, unde non accipit
 immediate principia a primo philosopho sed
 accipit immediate a naturali qui habet principia
 magis contracta quam primus philosophus;
 naturalis autem, cuius consideratio est univer-
 290 salior quam medici, potest accipere immediate
 principia suae considerationis a primo philo-
 sopho. Unde cum in lumine intellectus divini
 rerum rationes maxime uniantur quasi in uno
 principio maxime universali, inferiores angeli
 295 non sunt proportionati ad hoc quod per illud
 lumen solum cognitionem accipiant nisi adiun-
 gatur lumen angelorum superiorum in quibus
 formae intelligibiles contrahuntur.

4. Ad quartum dicendum quod angelus
 300 quandoque alium angelum illuminat per me-
 dium quandoque sine medio: per medium
 autem, spirituale tamen, sicut cum angelus
 superior illuminat medium et medius illuminat
 infimum virtute luminis superioris angeli; sine
 305 medio autem, sicut cum angelus superior ange-
 lum immediate sub se existentem illuminat;
 nec oportet quod hoc modo coniungatur illu-
 minans illuminato quasi in eius mentem illa-
 batur, sed quasi continuati ad invicem per hoc
 310 quod unus alium intuetur.

5. Ad quintum dicendum quod unum et
 idem numero medium quod cognoscitur a su-
 periori angelo cognoscitur ab inferiori, sed
 cognitio superioris angeli de illo est alia a co-

gnitione inferioris, et sic quodam modo idem
 est lumen et quodam modo aliud. Nec tamen
 sequitur quod secundum hoc quod est aliud
 sit creatum a superiori angelo, quia res per se
 non subsistentes non per se loquendo fiunt
 sicut nec per se sunt, unde non fit color sed
 320 fit coloratum, ut dicitur VII Metaphysicae;
 unde non fit ipsum lumen angeli sed fit ipsum
 illuminatum de potentia illuminato actu illu-
 minatum.

6. Ad sextum dicendum quod, sicut in illu-
 325 minatione corporali non removetur aliqua forma
 sed sola privatio luminis quae est tenebra, ita
 etiam est in illuminatione spirituali; unde non
 oportet quod sit ibi aliqua corruptio, sed solum
 negationis remotio.

7. Ad septimum dicendum quod illud lu-
 330 men angeli quo illuminari dicitur, non est per-
 fectio essentialis ipsius angeli sed perfectio se-
 cunda quae reducitur ad genus accidentale;
 nec sequitur quod accidens se extendat ultra
 subiectum quia illa cognitio qua illuminatur
 superior angelus, non est in angelo inferiori
 eadem numero, sed specie et ratione, in quan-
 tum est eiusdem; sicut et eadem specie non
 340 numero lux est in aere illuminato et sole illu-
 minante.

8. Ad octavum dicendum quod per lumen
 fit aliquid intelligibile actu quod prius erat
 intelligibile in potentia. Sed hoc potest esse
 345 dupliciter: uno modo ita quod illud quod est
 in se intelligibile in potentia fiat intelligibile
 actu, ut in nobis accidit, et sic lumine non
 indiget intellectus angelicus cum non abstrahat
 speciem a phantasmatis; alio modo ita quod
 350 illud quod est intelligibile in potentia alicui
 intelligenti fiat ei intelligibile actu, sicut nobis
 fiunt substantiae superiores intelligibiles actu
 per media quibus in eorum cognitionem deven-
 nimus: et hoc modo intellectus angeli lumine

A 279 sed in princ. lin. A] ad (primo deletum) set in fine lin. praem. pA 282 philosophus...habet cognitionem rerum omnium] aliquid enim habet multarum rerum cognitionem praem. pA 289 naturalis] est add. pA 290 accipere em. A] conf. pA 302 tamen] idem conf. praem. pA 312 cognoscitur] est praem. pA 322 ipsum illuminatum] ill praem. pA 333 perfectio secunda] accidentalis perfecta praem. pA 336 illa] eadem add. pA 342 per lumen] lumen praem. pA 347 non indiget] non (em. ex in primo scriptum) praem. pA 349 ita] un praem. pA 350 potentia] fiat intelligibile actu add. pA (cf. lin. 351)

Φ 283 omnium om. Φ 302 cum] om. Φ (def. 8°) 318 per se] om. α δ post non β γ 343 aliquid] aliquid Φ

321 Metaph. VII 8 (1034 b 7), cf. etiam ibid. VIII 4 (1044 b 21).

355 indiget ad hoc ut ducatur in actualementem cognitionem eorum ad quae cognoscenda est in potentia.

9. Ad nonum dicendum quod illuminatio qua unus angelus alium illuminat non est de his quae ad naturalem cognitionem angelorum pertinent, quia sic omnes ex principio suae conditionis perfectam habent naturalem cognitionem, nisi forte poneremus quod superiores angeli essent causa inferiorum, quod est contra fidem. Sed cognitio ista est de his quae revelantur angelis, eorum cognitionem naturalem excedentibus, sicut de divinis mysteriis pertinentibus ad Ecclesiam superiorem vel inferiorem; unde et ponitur actio hierarchica a Dionysio. Nec sequitur quod, quamvis omnes Verbum videant, quod quicquid vident in Verbo superiores angeli, videant et inferiores.

10. Ad decimum dicendum quod, quando unus angelus ab alio illuminatur, non infunduntur ei novae species, sed ex eisdem speciebus quas prius habebat intellectus eius confortatus per lumen superius modo praedicto efficitur plurium cognoscitivus, sicut intellectus noster confortatus per lumen divinum vel angelicum ex eisdem phantasmatibus in plurium cognitionem pervenire potest quam per se posset.

11. Ad undecimum dicendum quod, quamvis in angelis non sit aliqua obscuritas erroris, est tamen in eis aliquorum nescientia quae eorum naturalem cognitionem excedunt; et propter hoc illuminatione indigent.

12. Ad duodecimum dicendum quod nulla res quantumcumque materialis recipit aliquid secundum id quod est formale in ipsa, sed solum secundum id quod est materiale in ea, sicuti anima nostra non recipit illuminationem ratione intellectus agentis sed ratione possibilis; velut etiam res corporales non recipiunt aliquam impressionem ex parte formae sed ex parte materiae, et tamen intellectus possibilis

noster est simplicior quam aliqua forma materialis. Ita etiam et intellectus angeli illuminatur secundum id quod habet de potentialitate, quamvis ipse sit nobilior intellectu agente nostro qui non illuminatur.

13. Ad tertium decimum dicendum quod auctoritas illa est intelligenda de his quae pertinent ad cognitionem beatitudinis in quibus omnes angeli immediate illuminantur a Deo.

14. Ad quartum decimum dicendum quod ista illuminatio de qua loquimur fit per lumen gratiae perficiens lumen naturae. Nec tamen sequitur quod homo in statu viae possit angelum illuminare: non enim habet maiorem gratiam in actu sed solum in virtute, quia habet gratiam ex qua potest mereri perfectiorem statum, sicut etiam pullus equi statim natus est maior virtute quam asinus, minor autem actuali quantitate.

15. Ad quintum decimum dicendum quod, cum dicitur quod illuminatio est divinae scientiae assumptio, scientia dicitur divina quia ex divina illuminatione originem habet.

16. Ad sextum decimum dicendum quod formae innatae sufficiunt ad omnia cognoscenda quae naturali cognitione ab angelo cognoscuntur; sed ad ea quae sunt supra naturalem cognitionem indigent lumine altiori.

17. Ad septimum decimum dicendum quod in angelis specie differentibus non oportet quod sit lumen intelligibile specie differens, sicut et in corporibus specie differentibus est idem specie color; et hoc praecipue verum est de lumine gratiae quae etiam in hominibus et in angelis est eadem specie.

18. Ad duodevicesimum dicendum quod lumen intellectus agentis in nobis sufficit ad ea quae sunt cognitionis naturalis, sed ad alia requiritur altius lumen, ut fidei vel prophetiae.

A 369 a Dionysio] d *praem.* pA 373 decimum] x. *sup. lin.* A aliud pA quando] non *praem.* pA 385 eorum] *primum signum praeposteri ordinis absque altero praem.* A 391 recipit] ill (*primo deletum*) formas *add.* pA 404 a Deo *scrips.*] *ado (casu om. compl. abbrev.)* A 413 pullus equi] *plantula nucis magnus asinus praem.* pA 414 actuali] *virtute praem.* pA 425 quod in angelis] quod dato *praem.* pA

Φ 362 habent] *habent* Φ 378 sicut] et *add.* Φ 379 vel] et Φ 404 immediate *om.* Φ 412 ex qua] per quam vel *praem.* Φ

365 contra fidem: Ioh. Damasc. ut supra q. 5 a. 8 250 in nota. 370 Cf. *De cael. hier.* cap. 3 § 1 (PG 3, 164 D; Dion. 785). 384 aliquorum nescientia: Dionys. ut supra q. 8 a. 4 223.

Articulus secundus

Secundo quaeritur utrum inferior angelus semper illuminetur a superiori vel quandoque a Deo immediate. Et videtur quod immediate a Deo: angelus enim inferior est in potentia ad gratiam affectus et ad illuminationem intellectus; sed tantum suscipit de gratia a Deo quantum est capax; ergo tantum suscipit de illuminatione a Deo quantum est capax, et ita immediate a Deo illuminatur, non per angelum intermedium.

2. Praeterea, sicut inter Deum et inferiores angelos sunt medii superiores, ita inter superiores et nos sunt medii inferiores; sed superiores angeli quandoque illuminant nos immediate, sicut seraphim illuminavit Isaiam, ut patet Is. vi⁶; ergo et inferiores angeli quandoque illuminantur immediate a Deo.

3. Praeterea, sicuti est ordo quidam determinatus in substantiis spiritualibus, ita et in substantiis corporalibus; sed quandoque in rebus corporalibus divina virtus operatur praetermissis causis mediis, sicut cum suscitatur mortuum non cooperante corpore caelesti; ergo etiam et quandoque illuminat inferiores angelos sine ministerio superiorum.

4. Praeterea, « quicquid potest virtus inferior, potest et superior »; si ergo angelus superior potest illuminare inferiorem angelum, multo fortius Deus potest immediate eum illuminare, et ita non oportet quod illuminationes divinae semper deferantur per superiores ad inferiores.

SED CONTRA est quod dicit Dionysius hanc legem esse divinitatis immobiliter firmatam ut inferiora reducantur in Deum mediantibus superioribus; ergo numquam illuminantur inferiores immediate a Deo.

2. Praeterea, sicuti angeli secundum naturam sunt superiores corporibus, ita superiores angeli inferioribus praeminent; sed nihil fit a Deo in corporalibus rebus nisi ministerio angelorum quantum ad earum gubernationem pertinet, ut patet per Augustinum III De Trinitate; ergo etiam nihil fit a Deo in inferioribus angelis nisi mediantibus superioribus.

3. Praeterea, a corporibus superioribus non moventur inferiora corpora nisi per media, sicut terra a caelo mediante aere; sed ita est ordo in corporibus sicut in spiritibus; ergo et summus spiritus non illuminat inferiores nisi per medios.

RESPONSIO. Dicendum quod ex bonitate divina procedit quod ipse de perfectione sua creaturis communicet secundum earum proportionem; et ideo non solum in tantum communicat eis de sua bonitate quod in se sint bona et perfecta, sed etiam ut aliis perfectionem largiantur, Deo quodam modo cooperando. Et hic est nobilissimus modus divinae imitationis, unde dicit Dionysius III cap. Caelestis hierarchiae quod « omnium divinius est Dei cooperatorem fieri »; et exinde procedit ordo qui est in angelis quod quidam alios illuminant.

Sed circa hunc ordinem diversimode quidam opinantur: quidam enim extimant hunc ordinem ita esse firmiter stabilitum ut numquam praeter ipsum aliquid accidat sed in omnibus et semper hic ordo servetur; alii vero extimant ita hunc ordinem stabilitum ut secundum hunc ordinem eveniat ut frequenter, quandoque tamen ex causis necessariis praeterrmittatur, sicut etiam et naturalium rerum cursus mutatur divina dispensatione aliqua causa nova suborta, ut patet in miraculis.

Sed prima opinio videtur rationabilior propterea: primo quia cum hoc sit de dignitate

A 5 affectus et ad] et ad *praem.* pA 15 sicut] *g praem.* pA 20 substantiis] *conf. (scil. stantantiis)* A corporalibus] spiritualibus *praem.* pA 23 cooperate A corpore caelesti] aliqua causa naturali *praem.* pA 25 superiorum] inferiorum *praem.* pA 26 quicquid] *idem conf. praem.* pA 40 inferioribus praeminent] presunt *praem.* pA 48 aere] | *praem.* pA 50 summus] *idem conf. praem.* pA 54 communicet] *idem conf. praem.* pA 62 in angelis] a *praem.* pA

Φ 3 quod] quandoque *add.* Φ 5 ad² *om.* Φ 16 et inferiores *om.* Φ 20 substantiis] *om.* α δ post corporalibus β 27 et *om.* Φ 40 angeli *om.* Φ (-γ) 42 earum] eorum Φ 69 stabilitum] stabilem vel *praem.* Φ 72 etiam et] etiam Φ (-δ¹) et δ²

1 Desunt loci parall. 26 « quicquid...: Boetius ut supra q. 2 a. 6 30, vide notam ibid. 33 *De ecclesiast. hier.* cap. 5 pars 1 § 4 (PG 3, 504 C; Dion. 1330) ut infra q. 27 a. 4 arg. 8, cf. etiam *De cael. hier.* cap. 4 § 3 (PG 3, 181 A; Dion. 812). 44 Cap. 4 (PL 42, 873). 61 § 2 (PG 3, 165 B) sec. transl. Eriugena (Dion. 791). 65 quidam: cf. Bernardus *De consideratione* III c. 4 (PL 182, 769). 68 alii: cf. Guill. Altiss. *Summa aurea* II tr. 5 q. 6 (f. 48vb).

superiorum angelorum ut per eos inferiores illuminentur, eorum dignitati derogaretur si quandoque praeter eos illuminarentur. Secundo
 80 quia quanto aliqua sunt Deo qui est summe immobilis propinquiora, tanto debent esse magis immobilia; unde corpora inferiora, quae
 85 maxime a Deo distant, quandoque deficiunt a cursu naturali, corpora vero caelestia semper naturalem motum servant; unde non videtur esse rationabile ut ordo caelestium spirituum, qui sunt Deo propinquissimi, aliquando immutetur. Tertio quia in rebus quae pertinent ad statum naturae non fit aliqua immutatio divina
 90 virtute nisi propter aliquid melius, scilicet propter aliquid quod pertineat ad gratiam vel gloriam; sed statu gloriae, in quo ordines angelorum distinguuntur, nullus est altior status; unde non videtur rationabile ut ea quae ad
 95 ordines angelorum spectant aliquando immutentur.

1. Ad primum igitur dicendum quod et de gratia et de illuminatione dat Deus angelis secundum eorum capacitatem; differenter tamen
 100 quia gratia, quae ad affectum pertinet, immediate a Deo omnibus datur eo quod in voluntatibus eorum non est ordo ut unus in alium imprimere possit, sed illuminatio descendit a Deo in ultimos per primos et medios.

105 2. Ad secundum dicendum quod Dionysius XIII Caelestis hierarchiae capitulo dupliciter solvit: uno modo quod ille angelus qui ad purgandum prophetae labia missus est, cum de inferioribus fuerit, seraphim tamen aequivoce dictus est eo quod incendendo purgavit, calculo scilicet ignito quem forcipe tulerat de altari: dicitur enim seraphim quasi ardens vel incendens. Alio modo sic: dicit enim quod ille angelus inferioris ordinis qui labia prophetae purgavit, non intendebat reducere in se ipsum sed in Deum et in superiorem angelum quia utriusque virtute agebat; unde ostendit ei Deum et

superiorem angelum, sicut et episcopus dicitur absolvere aliquem quando sacerdos auctoritate eius absolvit; et sic non oportet quod seraphim aequivoce dicatur neque quod seraphim prophetam illuminaverit immediate. 120

3. Ad tertium dicendum quod cursus naturalis habet aliquem statum nobiliorem propter quem dignum est ut quandoque immutetur; sed statu gloriae nihil est nobilius, et ideo non est simile. 125

4. Ad quartum dicendum quod non est ex impotentia Dei vel superiorum angelorum quod inferiores mediantibus mediis a Deo et primis angelis illuminantur, sed est ad hoc ut servetur dignitas et perfectio omnium, quod est dum plures in eodem Deo cooperantur. 130

Articulus tertius

Tertio quaeritur utrum unus angelus alium illuminando eum purget. Et videtur quod non: purgatio enim est ab impuritate; sed in angelis non est aliqua impuritas; ergo unus alium purgare non potest. 5

2. Sed dicebat quod purgatio illa non intelligitur a peccato sed ab ignorantia sive nescientia. — Sed contra, cum illa ignorantia non possit esse in beatis angelis ex peccato quia in eis nullum fuit, non erit nisi ex natura; sed quae sunt naturalia non remouentur natura manente; ergo angelus ab ignorantia purgari non potest. 10

3. Praeterea, illuminatio tenebras pellit; in angelis autem non possunt intelligi aliae tenebrae nisi ignorantiae vel nescientiae; si ergo per purgationem nescientia removetur, purgatio et illuminatio idem erunt nec debent distinguui. 15

4. Sed dicebat quod illuminatio respicit terminum ad quem, purgatio vero terminum a quo. — Sed contra, in nullo modo est invenire tertium terminum praeter terminum a quo et terminum ad quem; si ergo istae duae actiones 20

A 117 unde] *litt. imp. in fine lin. praem.* pA 118 episcopus] papa *praem.* pA 122 illuminaverit] purgaverit *praem.* pA
 11 sunt] *idem conf. praem.* pA 12 angelus] unus *praem.* pA 17 idem] *idem conf. praem.* pA

Φ 81 magis immobilia] immobilia α δ magis immobilia β γ 100 affectum] effectum Φ 118 et] etiam Φ

106 § 1 (PG 3, 300 B; Dion. 942). 112 seraphim...incendens: cf. *Isid. Etymol.* VII c. 24 (PL 82, 273 D). 113 Alio modo: § 4 (PG 3, 305 C-D; Dion. 972 sqq.).

1 Parall.: *I Pars* q. 106 a. 2 ad 1; *Super Sent. II* d. 9 a. 2; *Comp. theol.* cap. 126.

25 hierarchicae, purgatio et illuminatio, distin-
guantur penes terminos a quo et ad quem,
non erit ponere tertiam actionem, quod est
contra Dionysium qui tertio loco ponit per-
fectionem.

30 5. Praeterea, quandiu aliquid est in statu
proficiendi nondum est perfectum; sed cogni-
tio angelorum aliquo modo crescit usque ad
diem iudicii, ut Magister dicit in II Senten-
tiarum XI distinctione; ergo nunc unus angelus
alium perficere non potest.

35 6. Praeterea, sicut illuminatio est causa pur-
gationis, ita est causa perfectionis; sed causa
est prior causato; ergo sicut illuminatio prae-
cedit perfectionem, ita praecedit purgationem
si purgatio sit a nescientia.

40 SED CONTRA est quod Dionysius huiusmodi
actiones hoc modo distinguit et ordinat III cap.
Caelestis hierarchiae dicens quod « ordo hierar-
chiae est hos quidem purgari illos vero purgare,
hos illuminari illos vero illuminare, hos quidem
45 perfici illos autem perficere ».

RESPONSIO. Dicendum quod istae tres actio-
nes in angelis non nisi ad acceptionem cogni-
tionis pertinent; unde dicit Dionysius VII cap.
Caelestis hierarchiae quod « purgatio, illumi-
natio et perfectio est divinae scientiae assump-
50 tio ». Distinctio vero earum hoc modo acci-
pienda est: in qualibet enim generatione vel
mutatione est duos terminos invenire, scilicet
terminum a quo et terminum ad quem. Uter-
55 que autem diversimode invenitur in diversis:
in quibusdam enim terminus a quo est aliquid
contrarium perfectioni acquirendae, sicut ni-
gredo est contraria albedini quae per dealba-
tionem acquiritur; quandoque vero perfectio
60 acquirenda non habet contrarium directe sed
praecedunt in subiecto dispositiones quae sunt
contrariae dispositionibus ordinantibus ad per-

fectionem inducendam, sicut patet in corporis
animatione; quandoque vero nihil praesupponitur
nisi privatio sive negatio introducendae
65 formae, sicut in aere illuminando praecedunt
tenebrae quae per lucis praesentiam removen-
tur. Similiter etiam terminus ad quem quan-
doque est unus tantum, sicut in dealbatione
70 terminus ad quem est albedo; quandoque vero
sunt duo termini ad quem quorum unus ad
alium ordinatur, sicut patet in alteratione ele-
mentorum cuius unus terminus est dispositio
quae est necessitas, alius autem est ipsa forma
75 substantialis.

In acceptione igitur cognitionis quantum
ad terminum a quo invenitur praedicta diver-
sitas quia quandoque in accipiente scientiam
praexistit error contrarius scientiae acquiren-
80 dae, quandoque vero dispositiones contrariae,
sicut impuritas animae aut immoderata occu-
patione circa res sensibiles vel aliquid huiusmodi;
quandoque vero praexistit¹ solummodo cogni-
tionis privatio vel negatio, sicut cum in cogni-
85 tione de die in diem proficimus, et sic tantum-
modo est accipere terminum a quo in angelis.
Ex parte autem termini ad quem est invenire
in acceptione cognitionis duos terminos: pri-
mus est id quo intellectus perficitur ad aliquid
90 cognoscendum, sive sit forma intelligibilis aut
lumen intelligibile vel quodcumque cognitionis
medium; secundus autem terminus est ipsa
cognitio quae exinde procedit, quae est ulti-
mus terminus in acceptione cognitionis.

Sic igitur purgatio est in angelis per remo-
95 tionem nescientiae, unde dicit Dionysius VII
cap. Caelestis hierarchiae quod « divinae scien-
tiae assumptio est purgans ignorantiam ». Illu-
minatio vero est secundum primum terminum
ad quem, unde dicit ibidem quod illuminantur
100 angeli in quantum eis aliquid manifestatur
« per altiore illuminationem ». Sed perfectio

A 49 Caelestis hierarchiae *inv.* pA 61 dispositiones] ad formam *add.* pA 79 praexistit *clare* A 88 in] angelis *add.* pA
Φ 24 distinguantur] -guuntur Φ 32 II Sententiarum] sententiis Σ 33 angelus *om.* Φ 36 causa¹ *om.* Φ 49 purga-
tio] et *add.* Φ 52 enim *om.* Φ 63 patet *om.* Σ 67 tenebrae *om.* Σ (-B¹) 69 sicut] ut Φ 74 est² *om.* Φ 79 prae-
existit] praexistit *potius* Φ (*tamen* praexistit O¹ et praexistit Kl *ex α*) 94 terminus *om.* Σ 95 purgatio] precognitio Φ
99 secundum] per Φ

27 Cf. *infra* lin. 42. 33 Cap. 2. 42 § 2 (PG 3, 165 B) sec. transl. Eriugena (Dion. 792). 49 § 3 (PG 3, 209 C) sec.
transl. Eriugena (Dion. 858). 73 dispositio...necessitas: cf. Thomas *Super Sent.* IV d. 17 q. 1 a. 4 sol. 2 et Bonaventura
Super Sent. II d. 9 art. unic. q. 3 ad 3. 97 § 3 (PG 3, 209 C) sec. transl. Eriugena (Dion. 859). 102 *per...: ut hic
supra.

est quantum ad ipsum terminum ultimum, unde dicit quod perficiuntur « ipso lumine scientia lucidarum doctrinarum », ut hoc modo intelligatur differre illuminatio et perfectio, sicut formatio visus per speciem visibilis et cognitio ipsius visibilis. Et secundum hoc Dionysius in Ecclesiasticae hierarchiae v cap. dicit quod ordo diaconorum est ad purgandum institutus, sacerdotum ad illuminandum, episcoporum ad perficiendum: quia scilicet diaconi habebant officium super catechumenos et energumenos in quibus sunt dispositiones contrariae illuminationi, quae eorum ministerio remouentur; sacerdotum autem officium est populo sacramenta communicare et ostendere, quae sunt quasi quaedam media quibus deducimur in divina; episcoporum autem officium erat populo aperire spiritualia quae erant in sacramentorum significatione velata.

1. Ad primum igitur dicendum quod, sicut dicit Dionysius vi cap. Ecclesiasticae hierarchiae, quod purgatio in angelis non est intelligenda ab aliqua impuritate, sed solummodo a nescientia.

2. Ad secundum dicendum quod aliqua negatio vel defectus dicitur esse ex natura dupliciter: uno modo quasi sit naturae debitum talem negationem habere, sicut non habere rationem est naturale asino, et huiusmodi naturalis defectus numquam removetur manente tali natura; alio modo quia non est naturae debitum talem perfectionem habere, dicitur esse negatio ex natura, et praecipue quando naturae facultas non sufficit ad huiusmodi perfectionem acquirendam, et talis naturalis defectus tollitur, sicut patet de ignorantia quam pueri habent, et de defectu gloriae qui a nobis tollitur per gloriae collationem. Et similiter etiam ab angelis nescientia aufertur.

3. Ad tertium dicendum quod illuminatio et purgatio se habent in acquisitione scientiae angelicae sicut generatio et corruptio in acquisitione formae naturalis; quae quidem sunt unum subiecto, differunt autem ratione.

4. Ad quartum patet responsio ex dictis.

5. Ad quintum dicendum quod perfectio non accipitur in proposito respectu totius cognitionis angelicae, sed respectu unius cognitionis tantum quae perficitur dum in cognitionem alicuius rei perducitur.

6. Ad sextum dicendum quod, sicut forma est quodam modo causa materiae in quantum dat ei esse actu, quodam vero modo materia est causa formae in quantum sustentat ipsam, ita etiam quodam modo ea quae sunt ex parte formae sunt priora his quae sunt ex parte materiae, quodam vero modo e converso. Et quia privatio se tenet ex parte materiae, ideo remotio privationis est prior introductione formae naturaliter secundum ordinem quo materia est prior forma, qui dicitur ordo generationis; sed introductio formae est prior illo ordine quo forma est prior materia, qui est ordo perfectionis. Et eadem ratio est de ordine illuminationis et perfectionis.

Articulus quartus

Quarto quaeritur utrum unus angelus alii loquatur. Et videtur quod non quia, ut dicit Gregorius in *Moralium XVIII* super illud Iob xxviii¹⁷ « Non adaequabitur ei aurum vel vitrum », tunc erit unus conspicibilis alteri sicut nunc non est conspicibilis ipse sibi⁵; sed nunc non oportet quod aliquis sibi loquatur ad hoc quod conceptum suum cognoscat; ergo nec in patria erit necessarium ut unus alteri loquatur ad suum conceptum de-

A 103 ultimum] il *praem.* pA 105 scientia] secundum habitum (*cum Dionysio*) *praem.* pA 108 secundum hoc] hoc *praem.* pA 111 sacerdotum] *idem conf. et imp. praem.* pA illuminandum] *perfi praem.* pA 122 quod hic et ante purgatio¹⁰⁴ A: *re-petitio non insolita apud Thomam* 137 tollitur] *litt. imp. praem.* pA 143 acquisitione] *idem conf. praem.* pA 149 respectu totius] pro tota *praem.* pA 151 quae (e quem pA) *em.* A
2 non] un *praem.* pA 3 *Moralium scrips.]* moralibus (*casu non emendatum; cf. notatio insequens*) A XVIII *sup. lin.* A] *om.* pA 4 ei *em.* A] es (*ut videtur*) pA 6 alteri sicut] *si praem.* pA 7 aliquis] *idem conf. praem.* pA 8 quod] secundum *add.* pA
Φ 123 vi] vii (*seu* 7) Φ 124 quod *om.* Σ 132 manente] remanente *post* natura Φ 159 quodam] quedam Σ (-8)

104 dicit: hic supra. 109 Pars 1 § 7 (PG 3, 508 C; Dion. 1345). 124 Pars 3 § 6 (PG 3, 537 B; Dion. 1404).
1 Parall.: I Pars q. 107 a. 1; *Super Sent. II* d. 11 q. 2 a. 3; *Super I Cor.* cap. 13 lect. 1. 3 Cap. 48 (PL 76, 84 B).

monstrandum; ergo nec in angelis, qui sunt beati, necessaria est locutio.

2. Praeterea, Gregorius ibidem dicit « Cum uniuscuiusque vultus attenditur, simul et conscientia penetratur »; ergo non requiritur ibi locutio ad hoc quod unus alterius conceptum sciat.

3. Praeterea, Maximus in commento super Caelestem hierarchiam, II cap., sic dicit de angelis loquens « In incorporalitate consistentes et in alterutrum accedentes et discedentes, omni sermone expressius alterutrorum sensus speculantes, quodam modo mutuo disputant, per silentium verbi communicantes alterutris »; sed silentium locutioni opponitur; ergo angeli cognoscunt invicem sensus suos sine locutione.

4. Praeterea, omnis locutio est per aliquod signum; sed signum non est nisi in sensibilibus quia « signum est quod praeter speciem quam ingerit sensibus facit aliud in cognitionem venire », ut dicitur in I dist. IV Sententiarum; ergo cum angeli non accipiant scientiam a sensibilibus, non accipient cognitionem per aliqua signa, et ita nec per locutionem.

5. Praeterea, signum videtur esse id quod est notius quoad nos minus autem notius secundum naturam, et secundum hoc distinguit Commentator in principio libri Physicorum demonstrationem signi contra demonstrationem simplicem quae est demonstratio propter quid; sed angelus non accipit cognitionem ex his quae sunt posteriora in natura; ergo nec per signum, et ita nec per locutionem.

6. Praeterea, in omni locutione oportet esse aliquid quod excitet audientem ad attendendum verbis loquentis, quod apud nos est ipsa vox loquentis; hoc autem non potest poni in angelo; ergo nec locutio.

7. Praeterea, ut Plato dicit, sermo ad hoc datus est nobis ut cognoscamus voluntatis indicia; sed unus angelus cognoscit indicia voluntatis alterius angeli per se ipsum quia sunt spiritualia et omnia spiritualia ab angelo eadem cognitione cognoscuntur; unde cum angelus per se ipsum spirituales naturam alterius angeli cognoscat, per se ipsum cognoscat voluntatem ipsius, et ita non indigent aliqua locutione.

8. Praeterea, formae intellectus angelici ordinantur ad cognitionem rerum, sicut rationes rerum in Deo ad rerum productionem cum sint similes eis; sed per rationes ideales producit res et quicquid est in re, vel intus vel extra; ergo et angelus per formam intellectus sui cognoscit angelum et omne id quod est intrinsecum angelo, et ita cognoscit conceptum eius, et sic idem quod prius.

9. Praeterea, duplex est locutio in nobis, interior scilicet et exterior; exterior autem in angelis non ponitur, alias oporteret quod voces formarent dum unus alii loqueretur; locutio autem interior non est nisi cogitatio, ut patet per Anselmum et Augustinum; ergo in angelis non potest poni aliqua locutio praeter cogitationem.

10. Praeterea, Avicenna dicit quod in nobis causa locutionis est multitudo desideriorum, quam constat ex multis defectibus provenire quia desiderium est rei non habitae, ut Augustinus dicit; cum ergo in angelis non sit ponere defectuum multitudinem, non erit in eis ponere locutionem.

11. Praeterea, unus angelus non potest alterius cogitationem cognoscere per essentiam ipsius cogitationis cum non sit per essentiam intellectui eius praesens, ergo oportet quod per aliquam speciem eam cognoscat; sed angelus

99^a

A 19 Caelestem scrips. (cf. infra a. 6 lin. 5-8) ecclesiasticam (mendum Thomae e lapsu dictionis) A 24 silentium] sci praem. pA 32 accipiant (ex accipiunt ut videtur pA) em. A 34 nec per] p imp. praem. pA 39 demonstrationem signi contra] contra praem. pA 47 hoc] ergo praem. pA 59 rerum] re idem conf. inc. praem. pA 61 similes eis] eis praem. pA 67 in nobis hic A] post exterior⁴ lin. 68 pA 70 loqueretur] ergo imp. add. pA 73 locutio] idem conf. praem. pA 75 in...locutionis est] locutio est praem. pA

Φ 14 uniuscuiusque] unusquisque Φ (-8) 19 Caelestem] ecclesiasticam (induc. A) Φ 29 quod om. Φ 31 dicitur] habetur Φ 31 in om. Φ IV om. Σ 43 nec] non Φ 60 rerum] earum Φ 63 formam] formas Φ 64 id om. Φ 83 cogitationem] cognitionem Φ (-8¹) 84 cogitationis] cognitionis Φ (-8¹)

13 Hic supra. 19 Scholia in cap. 2 § 4 (PG 4, 44 C) sec. transl. Anastasii Bibliothecarii (ms. Paris B. N. lat. 17341, f. 38ra). 31 Cap. 3. 38 Phys. I comm. 2 (IV, 6 L). 49 Timaeus Chalcidius interprete p. II (ed. J. H. Waszink, p. 44, 25). 72 Monol. cap. 63 (PL 158, 208 D) ut supra q. 4 a. 2 13; De Trin. XV c. 10 (PL 42, 1071) ut supra q. 4 a. 1 136. 75 De anima V c. 1 (f. 22ra A). 79 De Trin. IX c. 12 (PL 42, 971) ut dicitur infra q. 22 a 1 arg. 4, cf. tamen Enarr. in Ps. cxviii^o (PL 37, 1522).

per se ipsum sufficit ad cognoscendum omnia quae naturaliter sunt in alio angelo per species innatas; ergo eadem ratione per easdem species cognoscet omnia quae voluntate fiunt in alio angelo, et ita non videtur quod in angelis sit ponenda locutio ad hoc quod conceptus unius alteri innotescat.

12. Praeterea, nutus et signa non fiunt ad auditum sed ad visum, locutio autem fit ad auditum; angeli autem conceptus suos mutuo sibi indicant « nutibus et signis », ut dicitur I Cor. XIII¹ in glosa super id « Si linguis hominum » etc.; ergo non communicat per locutionem.

13. Praeterea, locutio est motus quidam cognitivae virtutis; sed motus cognitivae terminatur ad animam et non ad id quod est extra; ergo per locutionem non ordinatur angelus ad alium ut ei suum conceptum demonstret.

14. Praeterea, in omni locutione oportet manifestari aliquid ignotum per notum, sicut nos manifestamus conceptus nostros per sonos sensibiles; sed hoc in angelis non potest poni quia angeli natura, quae est alteri angelo naturaliter nota, est infigurabilis, ut Dionysius dicit, et sic non potest in ea aliquid fieri quo demonstratur id quod est in ea ignotum; ergo locutio in angelis esse non potest.

15. Praeterea, angeli sunt quaedam spiritualia lumina; sed lux ex hoc ipso quod videtur, se ipsam totaliter manifestat; ergo ex hoc ipso quod angelus videtur, totaliter cognoscitur omne id quod in ipso est, et sic locutio in eis locum non habet.

SED CONTRA est quod dicitur I Cor. XIII¹ « Si linguis hominum loquar et angelorum » etc.; sed frustra esset lingua nisi esset locutio; ergo angeli loquuntur.

2. Praeterea, « quod potest virtus inferior, potest et superior », secundum Boetium; sed homo potest conceptum suum alteri homini revelare; ergo similiter et angelus potest; hoc autem est eum loqui; ergo in eis est locutio.

3. Praeterea, Damascenus dicit quod angeli « sermone prolato sine voce tradunt sibi invicem voluntates et consilia et intelligentias »; sermo autem non est nisi per locutionem; ergo in angelis est locutio.

RESPONSIO. Dicendum quod in angelis aliquem modum locutionis ponere oportet: cum enim angelus secreta cordis non cognoscat specialiter et directe, ut in praecedenti quaestione De cognitione angelorum habitum est, oportet quod unus alteri manifestet suum conceptum; et hoc est locutio angelorum. In nobis enim locutio dicitur ipsa manifestatio interioris verbi quod mente concipimus.

Quomodo autem angeli suos conceptus aliis manifestent, oportet accipere ex similitudine rerum naturalium eo quod formae naturales sunt quasi imagines immaterialium, ut Boetius dicit. Invenimus autem formam aliquam existere in materia tripliciter: uno modo imperfecte, medio scilicet modo inter potentiam et actum, sicut formae quae sunt in fieri; alio modo in actu perfecto, perfectione dico qua habens formam est perfectum in se ipso; tertio modo in actu perfecto secundum quod habens formam potest communicare etiam alteri perfectionem, — aliquid enim est in se lucidum quod alia illuminare non potest —. Similiter etiam intelligibilis forma in intellectu existit tripliciter: primo quasi mediocriter inter potentiam et actum, quando scilicet est ut in habitu; secundo ut in actu perfecto quantum ad ipsum intelligentem, et hoc est quando intelligens

A 89 innatas] *idem conf. praem.* pA 90 voluntate *scrips.*] *imp. (scil. volunta^o)* A 95 visum] *idem conf. praem.* pA 96 angeli] cum ergo *praem.* pA 99 ergo] unus u *add.* pA 109 angelis] *idem conf. praem.* pA 112 quo] quod *praem.* pA 122 et (*ex etc.* pA) *em.* A 130 Praeterea] . § Responsio. dicendum quod *praem.* pA 138 quaestione De cognitione] cog *praem.* pA 140 quod] si *add.* pA unus] poss *add.* pA 142 interioris verbi] qua verbum *praem.* pA 143 quod] *trans. ad lin. rep.* A, et alterum *delevimus* 145 ex similitudine] a *praem.* pA 152 perfecto] sicut *add.* pA 154 habens *in marg.* A] *trans. ad lin. om.* pA

Φ 90 voluntate] —tarie Φ 95 sed ad] sed α γ et β 98 hominum *om.* Φ 110 alteri *om.* Φ 119 id] illud Φ 123 etc. *om.* Φ nisi] si non Φ 126 et *om.* Φ 157 etiam] et Φ 160 ut *om.* Φ

98 *Ordin.* et *Glossa Petri Lomb.* *ibid.* (PL 191, 1658 C). 111 *De div. nom.* cap. 1 § 1 (PG 3, 588 B; Dion. 10). 115 spiritualia lumina: Dionys. ut supra q. 8 a. 7 71. 126 Ut supra q. 2 a. 6 30 in nota. 130 *De fide* II c. 3 (PG 94, 868 B; Bt 70). 139 Art. 13. 147 *De Trin.* cap. 2 (PL 64, 1250 D) ut dicitur infra q. 10 a. 7 111.

actu cogitat secundum formam quam penes se
habet; tertio vero in ordine ad alterum. Et
165 transitus quidem de uno modo in alterum est
quasi de potentia in actum per voluntatem.
Ipsa enim voluntas angeli facit ut actualiter
90^b se convertat ad formas quas quasi in habitu
habebat; et similiter voluntas facit ut intel-
170 lectus angeli adhuc perfectius fiat in actu for-
mae penes ipsum existentis, ut scilicet non
solum secundum se sed etiam in ordine ad
alium tali forma perficiatur; et quando sic est,
tunc alius angelus eius cognitionem percipit,
175 et secundum hoc dicitur alteri angelo loqui.

Et similiter esset apud nos si intellectus
noster posset ferri in intelligibilia immediate;
sed quia intellectus noster a sensibilibus natu-
180 raliter accipit, oportet quod ad interiores con-
ceptus exprimendos quaedam sensibilia signa
aptentur quibus cogitationes cordium nobis
manifestentur.

1. Ad primum igitur dicendum quod ver-
bum Gregorii potest intelligi et de corporali
185 visione et de spirituali: in patria enim sancto-
rum corporibus glorificatis unus corporali oculo
poterit videre intima corporis alterius quae
nunc non potest etiam inspicere in se ipso quia
corpora gloriosa erunt quasi pervia, unde ibi-
190 dem Gregorius comparat ea vitro; similiter
etiam oculo spirituali unusquisque videbit an
alius habeat caritatem et mensuram caritatis,
quod non potest quis nunc scire de se ipso.
Non tamen oportet quod actuales cogitationes
195 ex voluntate dependentes unus in altero co-
gnoscat.

2. Ad secundum dicendum quod conscien-
tia alterius dicitur penetrari quantum ad habi-
tus et non quantum ad actuales cogitationes.

200 3. Ad tertium dicendum quod silentium

ibi privat locutionem vocalem qualis est in
nobis, non spiritualem qualis est in angelis.

4. Ad quartum dicendum quod signum pro-
prie loquendo non potest dici nisi aliquid ex
205 quo deveniatur in cognitionem alterius quasi
discurrendo, et secundum hoc signum in ange-
lis non est cum eorum scientia non sit discursiva,
ut in praecedenti quaestione est habitum;
et propter hoc etiam in nobis signa sunt sensi-
210 bilia quia nostra cognitio, quae discursiva est,
a sensibilibus oritur. Sed communiter possumus
signum dicere quodcumque notum in quo
aliquid cognoscatur; et secundum hoc forma
intelligibilis potest dici signum rei quae per
ipsam cognoscitur, et sic angeli cognoscunt res
215 per signa, et sic unus angelus per signum alii
loquitur, scilicet per speciem in cuius actu
intellectus eius perfecte fit in ordine ad alterum.

5. Ad quintum dicendum quod, quamvis in
naturalibus, quorum effectus sunt nobis magis
220 noti quam causae, signum sit id quod est po-
sterius in natura, tamen de ratione signi etiam
proprie accepti non est quod sit vel prius vel
posterius in natura, sed solummodo quod sit
nobis praecognitum; unde quandoque accipi-
225 mus effectus ut signa causarum, sicut pulsum
signum sanitatis, quandoque vero causas signa
effectuum, sicut dispositiones corporum caele-
stium signa imbrium et pluviarum.

6. Ad sextum dicendum quod angeli ex hoc
230 ipso quod se ad alios convertunt, dum se in
actu aliquarum formarum in ordine ad alios
faciunt, quodam modo alios excitant ad eis
intendendum.

7. Ad septimum dicendum quod angelus
235 eodem genere cognitionis cognoscit omnia spi-
ritualia, scilicet intellectualiter; sed hoc quod
est cognoscere per se vel per alterum non per-
tinet ad speciem cognitionis sed magis ad mo-

A 163 quam] qua *conf. idem inc. praem.* pA 174 percipit] non *add.* pA 175 loqui] lo *conf. praem.* pA 185 visione]
inspectu *praem.* pA 204 non...nisi aliquid ex] est illud ex *praem.* pA 207 non] *idem conf. praem.* pA 212 quodcumque]
aliquid *praem.* pA 221 noti (e note pA) *em.* A 235-245 Ad septimum...natura *hic A] post angelis dicatur (lin. 256) pA:*
litteris b-a in margine ordo solutionum restauratur 235 septimum] vii *sup. lin.* A ix pA

Φ 165 modo *om.* Φ 167 facit *om.* Φ (-8¹) 172 etiam *om.* Σ 181 cogitationes] cognitiones Φ 193 non...scire] nunc
non potest scire aliquis Φ 194 cogitationes] cognitiones Φ (-γ) 195 in altero] taliter Φ 199 cogitationes] cognitiones Σ
208 praecedenti quaestione] precedentibus Φ 218 alterum] alium Φ 222 etiam *om.* Φ 223 accepti] accepta Φ 226 si-
cut] ut Φ 227 signum *om.* Φ 231 se] sunt Φ 236 cognitionis *om.* Φ

208 Art. 15. 211 a sensibilibus oritur: Arist. ut refert Thomas *infra* q. 10 a. 6 89 et a. 13 136. 229 signa...pluviarum:
Ioh. Damasc. *De fide* II c. 7 (PG 94, 893 B; Bt 91) ut refert Thomas *I Pars* q. 115 a. 3 arg. 1.

240 dum accipiendi cognitionem. Unde non oportet
quod, si unus angelus cognoscat naturam alte-
rius per se ipsum, quod etiam locutionem alte-
rius per se ipsum cognoscat quia cogitatio angeli
non est ita cognoscibilis alteri angelo sicut eius
245 natura.

8. Ad octavum dicendum quod ratio illa
procederet si formae intellectus angelici essent
ita efficaces ad cognoscendum sicut sunt rati-
ones rerum in Deo efficaces ad producendum;
250 sed hoc non est verum cum nulla sit aequalitas
creaturae ad Creatorem.

9. Ad nonum dicendum quod, quamvis in
angelis non sit locutio exterior sicut in nobis,
scilicet per signa sensibilia, est tamen alio
modo, ut ipsa ordinatio cogitationis ad alterum
255 exterior locutio in angelis dicatur.

10. Ad decimum dicendum quod multitudo
desideriorum pro tanto dicitur esse causa lo-
cutionis quia ex multitudine desideriorum se-
quitur multitudo conceptuum qui non possent
260 nisi signis valde variis exprimi; animalia autem
bruta habent paucos conceptus quos paucis
naturalibus signis exprimunt: unde cum in
angelis sint multi conceptus, requiritur etiam
265 ibi locutio. Nec multitudo conceptuum alia
desideria requirit in angelis quam desiderium
communicandi alteri quod ipse mente concepit;
quod desiderium imperfectionem in angelis
non ponit.

11. Ad undecimum dicendum quod unus
angelus cogitationem alterius cognoscit per spe-
ciem innatam per quam alium angelum co-
gnoscit quia per eandem cognoscit omne quod
cognoscit in alio angelo; unde quam cito ange-
270 lus se ordinat ad alium angelum secundum
actum alicuius formae, ille angelus cognoscit

eius cogitationem, et hoc quidem dependet ex
voluntate angeli. Sed cognoscibilitas naturae
angelicae non dependet ex voluntate angeli;
et ideo non requiritur locutio in angelis ad co-
280 gnoscendam naturam sed ad cognoscendam
cogitationem tantum.

12. Ad duodecimum dicendum quod se-
cundum Augustinum, visus et auditus solum-
modo exterius differunt, interius autem sunt
idem in mente quia in mente non est aliud
audire et videre, sed in sensu exteriori tantum;
unde apud angelum, qui sola mente utitur, non
differt audire et videre. Sed tamen dicitur in
angelis locutio ad similitudinem¹ eius quod in
285 nobis fit: nos enim per auditum scientiam ab
aliis acquirimus. Nutus autem et signa hoc modo
possunt in angelis distingui, ut signum dicatur
ipsa species, nutus autem ordinatio ad alium;
sed potestas hoc faciendi dicitur lingua.
295

13. Ad tertium decimum dicendum quod
locutio est motus cognitivae, non qui sit ipsa
cognitio, sed est cognitionis manifestatio; et
ideo oportet quod sit ad alium. Unde etiam
Philosophus dicit in III De anima quod « lin-
300 gua est ut significet alii ».

14. Ad quartum decimum dicendum quod
essentia angeli non est figurabilis figura cor-
porali, sed intellectus eius quasi figuratur forma
intelligibili.
305

15. Ad quintum decimum dicendum quod
lux corporalis manifestat se ipsam ex neces-
sitate naturae, unde uniformiter se mani-
festat quantum ad omnia quae in ipsa sunt;
sed in angelis est voluntas cuius conceptus
manifesti esse non possunt nisi secundum
310 imperium voluntatis, et ideo opus est locu-
tione.

A 243 cogitatio sup. lin. A] cognitio pA 244 ita (ex inta pA) em. A 246 octavum] vii (e viii primo scriptum) em. sA viii re-
stituit tertius A 247 formae] for conf. praem. pA 252 nonum] ix primo script. deletur et sup. lin. viii sA ix restituit tertius A
255 modo] scilicet add. pA 257 decimum] x in marg. A vii pA (cf. notatio ad lin. 235) 259 ex in fine lin. A] om. (ut videtur)
pA 259 multitudine] multitudo praem. pA (cf. notatio superior) 264 requiritur (emendans descriptionem conf. ex pA) plene A
277 cogitationem] con praem. pA 292 acquirimus] aq praem. pA 304 quasi] qui idem conf. inc. praem. pA 307 manifestat]
ag praem. pA

Φ 241 alterius] angeli add. Φ 260 possent] possunt Φ 262 paucos] valde praem. γ δ² valde add. α β δ² 268 imper-
fectionem] perfectionem post angelis Φ (-δ²) post angelis δ² 290 angelis] angelo Σ angelos β locutio] om. α δ loquendo γ
295 potestas] possibilitas Φ

Articulus quintus

Quinto quaeritur utrum inferiores angeli superioribus loquantur. Et videtur quod non per glosam quae habetur I Cor. XIII¹ « Si linguis hominum » etc., quae sic dicit
 5 « Linguae sunt quibus angeli praepositi significant minoribus quod de Dei voluntate primi sentiunt »; ergo locutio, quae est actus linguae, ad solos superiores angelos pertinet.
 2. Praeterea, a quolibet loquente fit aliquid in audiente; sed ab angelis inferioribus nihil potest in superiores fieri quia superiores non sunt in potentia respectu inferiorum, sed magis e converso cum superiores habeant magis de actu et minus de potentia; ergo inferiores angeli non possunt loqui superioribus.
 3. Praeterea, locutio supra cogitationem addit scientiae infusionem; sed inferiores angeli non possunt aliquid infundere superioribus quia sic in eos agerent, quod esse non potest; ergo eis non loquuntur.
 4. Praeterea, illuminatio nihil est aliud quam manifestatio alicuius ignoti; sed locutio est in angelis ad manifestandum aliquid ignotum; ergo locutio in angelis est illuminatio quaedam; ergo cum angeli inferiores non illuminent superiores, videtur quod inferiores superioribus non loquantur.
 5. Praeterea, angelus ad quem fit locutio est in potentia cognoscens id quod locutione exprimitur; per locutionem autem fit actu cognoscens; ergo angelus loquens reducit illum cui loquitur de potentia in actum; sed hoc non est possibile inferioribus angelis respectu superiorum quia sic essent eis nobiliores; ergo non loquuntur inferiores superioribus.
 6. Praeterea, quicumque loquitur alteri de aliquo ei ignoto, docet ipsum; si ergo inferiores

angeli loquuntur superioribus de propriis conceptibus quos illi ignorant, videtur quod eos doceant, et sic eos perficiunt cum perficere sit docere secundum Dionysium; et hoc est contra ordinem hierarchiae secundum quem inferiores a superioribus perficiuntur.

SED CONTRA est quod Gregorius dicit in II Moralium quod « Deus loquitur angelis et angeli loquuntur Deo »; ergo eadem ratione et superiores angeli inferioribus et e converso.

RESPONSIO. Dicendum quod ad evidentiam huius quaestionis oportet scire qualiter illuminatio et locutio in angelis differant; quod quidem sic potest accipi. Intellectus aliquis deficit a cognitione alicuius cognoscibilis propter duo: uno modo propter absentiam cognoscibilis, sicut non cognoscimus gesta praeteritorum temporum vel aliorum locorum remotorum quae ad nos non pervenerunt; alio modo propter defectum intellectus qui non est adeo fortis ut possit pertingere ad illa cognoscibilia quae penes se habet, sicut intellectus omnes conclusiones penes se habet in primis principiis naturaliter notis quas tamen non cognoscit nisi roboratus exercitio vel doctrina. Locutio igitur proprie est qua aliquis ducitur in cognitionem ignoti per hoc quod fit sibi praesens quod alias erat ei absens, sicut apud nos patet dum unus alteri refert aliqua quae ille non vidit et sic facit ei quodam modo praesentia per loquelam; sed illuminatio est quando intellectus confortatur ad aliquid cognoscendum supra id quod cognoscebat, ut ex praedictis patet.

Sed tamen sciendum quod locutio potest esse in angelis et in nobis sine illuminatione quia quandoque contingit aliqua nobis manifestari per locutionem ex quibus intellectus

A 2 superioribus] *idem conf. praem.* pA 40 perficiunt] *idem conf. et imp. praem.* pA 51 aliquis] aliquid *praem.* pA 54 sicut] d *add.* pA 59 omnes conclusiones] *cog et litt. imp. praem.* pA 69 cognoscendum supra] altius *praem.* pA 70 ex] *litt. imp. praem.* pA 71 quod] aliquis illo *add.* pA

Φ 3 non] quia *add.* Φ 4 hominum *om.* Φ 16 cogitationem] cognitionem Φ 24 illuminatio] manifestatio Φ 34 eis *om.* Φ 36 alteri] alicui Φ 45 II] v Φ 46 angeli loquuntur] angelus loquitur Φ 47 angeli *om.* Φ 54 non] dum Φ (-8) nos 8° 59-60 sicut...se habet *hom. om.* Φ 63 ignoti] ignorati Φ 66 aliqua quae] aliquid quod Φ 70 praedictis] dictis Φ (-8)

1 Parall.: I Pars q. 107 a. 2; Super Sent. II d. 11 q. 2 a. 3 ad 5; Super I Cor. cap. 13 lect. 1. 3 Ordin. et Glossa Petri Lomb. ibid. (PL 191, 1658 C). 41 De cael. hier. cap. 3 § 3 (PG 3, 168 A; Dion. 797). 45 Cap. 7 (PL 75, 559 B). 70 praedictis: a. 1 et 3.

75 nullo modo ad intelligendum magis roboratur,
sicut cum recitantur mihi aliquae historiae vel
cum unus angelus alteri conceptionem suam
demonstrat: huiusmodi enim indifferenter pos-
sunt cognosci et ignorari ab eo qui habet de-
80 bilem intellectum et fortem. Sed illuminatio
semper habet locutionem adiunctam et in ange-
lis et in nobis: nos enim secundum hoc alium
illuminamus quod ei aliquod medium tradi-
mus quo intellectus eius roboratur ad aliquid
85 cognoscendum, quod per locutionem fit; simi-
liter etiam oportet quod et in angelis fiat per
locutionem: superior enim angelus habet co-
gnitionem de rebus per formas magis univer-
sales, unde inferior angelus non est proportio-
90 natus¹ ad accipiendum cognitionem a superiori
angelo nisi superior angelus cognitionem suam
quodam modo dividat et distinguat concipiendo
in se illud de quo vult illuminare, per modum
talem quo sit comprehensibile ab inferiori
95 angelo et talem conceptum suum angelo alteri
manifestando cum illum illuminat. Unde dicit
Dionysius xv cap. Caelestis hierarchiae « Una-
quaeque intellectualis essentia donatam sibi a
diviniore uniformem intelligentiam, provida vir-
tute dividit et multiplicat ad inferioris ductri-
cem analogiam »; et est simile de magistro qui
100 videt discipulum non posse capere ea quae ipse
cognoscit per illum modum quo ipse cognoscit,
et ideo studet distinguere et multiplicare per
105 exempla ut sic possit a discipulo comprehendi.
Dicendum est igitur quod illa locutione
quae illuminationi adiungitur, superiores so-
lum inferioribus loquuntur; sed secundum aliam
locutionem indifferenter loquuntur et supe-
110 riores inferioribus et e converso.

1. Ad primum igitur dicendum quod glosa illa loquitur de locutione adiuncta illuminationi.
2. Ad secundum dicendum quod angelus loquens nihil facit in angelo cui loquitur, sed

fit aliquid in angelo ipso loquente, et ex hoc
ab alio cognoscitur modo prius dicto; unde
etiam non oportet quod loquens aliquid in-
fundat ei cui loquitur.

3. Et sic patet solutio ad tertium.

4. Ad quartum patet responsio ex dictis.

5. Ad quintum dicendum quod angelus cui
aliquis loquitur fit actu cognoscens de potentia
cognoscente non per hoc quod ipse reducat
de potentia in actum, sed per hoc quod ipse
angelus loquens reducit se ipsum de potentia
125 in actum dum facit se in actu perfecto alicuius
formae secundum ordinem ad alterum.

6. Ad sextum dicendum quod doctrina est
proprie de his quibus perficitur intellectus; hoc
autem quod unus angelus cognoscat cogitatio-
nem alterius non pertinet ad perfectionem
intellectus eius, sicut nec pertinet ad perfectio-
nem intellectus mei quod cognoscam res ab-
sentes quae ad me non pertinent.

Articulus sextus

Sexto quaeritur utrum requiratur determinata
distantia localis ad hoc quod unus angelus
alii loquatur. Et videtur quod sic quia ubicum-
que requiritur accessus et recessus, necessaria
est determinata distantia; sed angeli « acce-
dentes in alterutrum et discedentes » sibi suos
sensus mutuo conspiciunt, ut Maximus dicit
super II cap. Caelestis hierarchiae; ergo etc.

2. Praeterea, secundum Damascenum ange-
lus ubi operatur ibi est; si ergo angelus alteri
angelo loquitur, oportet quod sit ubi est ille
cui loquitur, et sic requiritur determinata di-
stantia.

3. Praeterea, Is. vi³ dicitur quod « alter
clamabat ad alterum »; sed locutio clamosa non
habet locum nisi propter distantiam eius cui
loquimur; ergo videtur quod distantia impe-
diat locutionem angeli.

A 88 formas *infra lineam* A] conceptus pA 119 sic] per hoc *praem.* pA 121 angelus] superior *praem.* pA 122 loqui-
tur] d *add.* pA 132 eius] eu *conf. praem.* pA sicut] *idem conf. praem.* pA
Φ 109 loquuntur] dicuntur α β δ² dicuntur loqui δ² 119 sic] per hoc Φ 130 cognoscat cogitationem] cognoscit cognitionem Φ
8 II] vi (*seu* 6) Φ 10 ergo] igitur Φ angelus *om.* Φ

87 superior...universales: Dionys. ut refert Thomas supra q. 8 a. 10 38. 97 § 3 (PG 3, 332 B) sec. transl. Eriugena (Dion.
1006). 116 prius: a. 4.
1 Parall.: *I Pars* q. 107 a. 4; *Super Sent. II* d. 11 q. 2 a. 3 ad 3 et 4. 8 Ut supra a. 4 19. 9 *De fide* I c. 13 (PG 94,
853 A; Bt 56) et ibid. II c. 3 (869 B; Bt 27).

4. Praeterea, locutio oportet quod defera-
 20 tur a loquente in audientem; sed hoc non po-
 test esse si sit localis distantia inter loquentem
 angelum et audientem quia locutio spiritualis
 per medium corporale non defertur; ergo di-
 stantia localis locutionem angeli impedit.

25 5. Praeterea, anima Petri si esset hic co-
 gnosceret ea quae hic aguntur, cum autem est
 in caelo non cognoscit, unde Is. LXIII super
 illud « Abraham nescivit nos » dicit glosa Augu-
 stini « nesciunt mortui, etiam sancti, quid agant
 30 vivi, etiam eorum filii »; ergo distantia localis
 impedit animae beatae cognitionem, et eadem
 ratione angeli, et etiam locutionem.

SED CONTRA est quod maxima distantia est
 inter paradysum et infernum; sed illi mutuo
 35 se inspiciunt, maxime ante diem iudicii, ut pat-
 tet per id quod habetur Luc. XVI²³ de Lazaro
 et divite; ergo nulla distantia localis impedit
 animae separatae cognitionem, et similiter nec
 angeli, et eadem ratione nec locutionem.

40 RESPONSIO. Dicendum quod actio sequitur
 modum agentis; et ideo illa quae corporalia et
 situata sunt corporaliter et situatiter agunt,
 quae vero sunt spiritualia non agunt nisi spi-
 ritualiter. Unde cum angelus in quantum est
 45 intelligens nullo modo sit situatus, actio intel-
 lectus ipsius nullo modo habet proportionem
 ad situm; et ideo cum locutio sit operatio
 intellectus ipsius, nihil facit ad eam propin-
 quitas vel distantia loci; et sic aequaliter a pro-
 pinquo loco vel remoto angelus locutionem
 50 angeli percipit illo modo quo angelos in loco
 esse dicimus.

1. Ad primum igitur dicendum quod acces-
 sus ille et recessus non est intelligendus secun-
 55 dum locum, sed secundum conversionem ad
 alterutrum.

2. Ad secundum dicendum quod cum dicitur
 ' angelus est ubi operatur ', intelligendum
 est de operatione qua circa aliquod corpus agit,
 quae quidem operatio situata est ex parte eius
 60 in quod terminatur; locutio autem angeli non
 est talis operatio, et ideo non sequitur.

3. Ad tertium dicendum quod clamor ille
 quo seraphim clamasse dicuntur, designat ma-
 gnitudinem eorum quae loquebantur, scilicet
 65 unitatem essentiae et trinitatem personarum
 dicentes « Sanctus, sanctus » etc.

4. Ad quartum dicendum quod angelus ad
 quem fit locutio, ut dictum est, non recipit
 aliquid a loquente, sed per speciem quam penes
 se habet et alium angelum et locutionem eius
 cognoscit; unde non oportet ponere aliquod
 70 medium per quod deferatur aliquid ab uno in
 alterum.

5. Ad quintum dicendum quod Augustinus
 loquitur de cognitione naturali animarum per
 quam etiam sancti non possunt cognoscere quae
 hic aguntur, sed ex virtute gloriae ea cognoscunt,
 75 ut expresse dicit Gregorius in Moralibus expo-
 nens illud Iob « Sive fuerint nobiles filii eius sive
 ignobiles, non intelliget ». Sed angeli habent
 naturalem cognitionem magis elevatam quam
 animae, unde non est simile de angelo et anima.

Articulus septimus

Septimo quaeritur utrum unus angelus possit
 80 alii loqui ita quod alii locutionem eius non
 percipiant. Et videtur quod non: ad locutionem
 enim nihil aliud requiritur quam species intel-
 ligibilis et conversio ad alterum; sed species illa
 et conversio sicut cognoscuntur ab uno angelo
 ita et ab alio; ergo aequaliter locutio unius
 angeli ab omnibus angelis percipitur.

2. Praeterea, eisdem nutibus unus angelus
 10 ad omnes angelos loquitur; si igitur aliquis
 angelus cognoscit locutionem qua aliquis ange-

A 25 si] se (ut videtur) praem. pA 27 unde] dicitur add. pA 40 quod sup. lin. A] anceps pA 46 proportionem hic (cf. notatio insequens) A] comparisonem pA 47 situm] proportionem add. pA, quod post habet lin. 46 transpos. A 59 qua (e quam pA) em. A 61 angeli non est] non est praem. pA
 2 locutionem] lonqua praem. pA 10 omnes] ali praem. pA
 Φ 27 LXIII] lxvii Φ (-γ) xvii γ 32 angeli, et etiam] etiam angeli Φ (-δ²) angeli δ¹ 36 id] illud Φ 50 loco om. Φ
 59 qua circa] quam circa Φ (-γ) contra γ 67 sanctus² om. Φ 70 speciem quam] speciem quas α β δ² species quas γ δ¹
 8 angelis om. Φ 10 igitur] ergo Φ

27 Is. LXIII: rectius LIII¹⁶. 29 Interlin. ibid., cf. August. De cura pro mort. cap. 16 (PL 40, 606) ut supra q. 8 a 11 92.
 69 dictum est: supra a. 4 et 5. 79 Ut supra q. 8 a. 11 321 in nota. 80 Iob. xiv²¹.
 1 Parall.: I Pars q. 107 a. 5.

91^a

lus ei loquitur, eadem ratione cognoscet locutionem qua idem angelus aliis loquitur.

3. Praeterea, quicumque intuetur aliquem angelum percipit speciem eius qua intelligit et loquitur; sed angeli se invicem semper intuentur; ergo unus angelus semper cognoscit locutionem alterius, sive sibi sive alteri loquatur.

4. Praeterea, si aliquis homo loquatur, aequaliter auditur ab omnibus qui ei aequaliter appropinquant nisi sit defectus ex parte audientis, utpote si deficit in auditu; sed quandoque alius angelus est propinquior angelo loquenti quam ille ad quem loquitur secundum ordinem naturae vel etiam secundum locum; ergo non solum auditur ab eo ad quem loquitur.

SED CONTRA, inconueniens videtur dicere quod nos aliquid possimus quod angeli non possint; sed homo potest conceptum cordis sui alteri intimare ita quod alii absconditum remanet; ergo et angelus potest alteri loqui sine hoc quod ab aliquo alio percipiatur.

RESPONSIO. Dicendum quod, sicut ex praedictis patet, ex hoc ipso cogitatio unius angeli in cognitionem alterius venit per modum cuiusdam spiritualis locutionis, quod angelus fit in actu alicuius speciei non solum secundum se ipsum sed etiam in ordine ad alium; et hoc fit per propriam voluntatem angeli loquentis. Ea autem quae sunt voluntatis, non oportet quod eodem modo se habeant ad omnes, sed

secundum modum a voluntate praefixum; et ideo locutio praedicta non aequaliter se habebit ad omnes angelos, sed secundum quod voluntas angeli loquentis determinabit. Unde si angelus fiat per propriam voluntatem in actu alicuius speciei secundum intellectum in ordine ad unum tantum angelum, percipietur eius locutio ab illo tantum; si vero in ordine ad plures, percipietur a pluribus.

1. Ad primum igitur dicendum quod in locutione non requiritur conversio vel directio quasi cognita, sed quasi cognitionem faciens; unde ex hoc ipso quod unus angelus ad alium convertitur, illa conversio facit eum cognoscere alterius angeli cogitationem.

2. Ad secundum dicendum quod in generali est unus nutus quo ad omnes unus loquitur, sed in speciali sunt tot nutus quot sunt conversiones ad diversos; unde unusquisque cognoscit secundum nutum ad se factum.

3. Ad tertium dicendum quod, quamvis unus angelus alium intueatur, non tamen oportet quod speciem prout ea actu aliquid cogitat, videat, nisi ille angelus convertatur ad eum.

4. Ad quartum dicendum quod locutio humana movet auditum actione quae est per necessitatem naturae quia impellendo aerem usque ad aurem; sed hoc modo non est in locutione angeli, ut dictum est, sed totum dependet ex voluntate angeli loquentis.

A 19 homo loquatur *inv.* pA 20 ei] ad eum *praem.* pA 58 quo *hic* A] *post* omnes pA 61 ad (*ex* a pA) *em.* A 67 locutio] *lon et litt. imp. praem.* pA (*cf. supra* locutionem *lin.* 2)

Φ 28 nos] non Φ (-β¹) possimus] possumus Φ 29 possint] possunt Φ 34 cogitatio] cognitio Φ 45 loquentis] *om.* α δ loquentes β 49 ab illo] uno *add.* Φ (-β¹) ab alio uno δ² 54 alium] alterum Φ 56 cogitationem] cognitionem Φ 63 alium] alterum Φ

33 praedictis: a. 4. 71 dictum est: supra a. 4.

QUAESTIO DECIMA

De mente

1. *Utrum mens prout in ea ponitur imago Trinitatis sit essentia animae.*
2. *Utrum in mente sit memoria.*
3. *Utrum memoria distinguatur ab intelligentia sicut potentia a potentia.*
4. *Utrum mens cognoscat res materiales.*
5. *Utrum mens nostra possit cognoscere materialia in singulari.*
6. *Utrum mens humana cognitionem accipiat a sensibilibus.*
7. *Utrum in mente sit imago Trinitatis secundum quod materialia cognoscit.*
8. *Utrum mens se ipsam per essentiam cognoscat aut per aliquam speciem.*
9. *Utrum mens nostra cognoscat habitus in anima existentes per essentiam suam.*
10. *Utrum aliquis possit scire se habere caritatem.*
11. *Utrum mens in statu viae possit videre Deum per essentiam.*
12. *Utrum Deum esse sit per se notum menti humanae.*
13. *Utrum per naturalem rationem possit cognosci Trinitas personarum.*

Articulus primus

Quaestio est de mente in qua est imago Trinitatis. Et primo quaeritur utrum mens, prout in ea ponitur imago Trinitatis, sit essentia animae vel aliqua potentia

eius. Et videtur quod sit ipsa essentia animae quia Augustinus dicit IX De Trinitate quod « mens et spiritus non relative dicuntur sed essentiam demonstrant », non nisi essentiam animae; ergo mens est ipsa animae essentia.

2. Praeterea, diversa genera potentiarum animae non uniuntur nisi in essentia; sed appetitivum et intellectivum sunt diversa genera potentiarum animae: ponuntur enim in fine I De anima quinque genera communissima potentiarum animae, scilicet vegetativum, sensitivum, appetitivum, motivum secundum locum et intellectivum; cum ergo mens comprehendat in se intellectivum et appetitivum, quia in mente ponitur ab Augustino intelligentia et voluntas, videtur quod non sit mens aliqua potentia sed ipsa essentia animae.

3. Praeterea, Augustinus XI De civitate Dei dicit quod nos sumus ad imaginem Dei in quantum sumus, novimus nos esse et amamus utrumque; in IX vero De Trinitate assignat imaginem Dei in nobis secundum mentem, notitiam et amorem; cum ergo amare sit actus amoris et nosse sit actus notitiae, videtur quod esse sit actus mentis; sed esse est actus essentiae; ergo mens est ipsa essentia animae.

4. Praeterea, eadem ratione invenitur mens in angelo et in nobis; sed ipsa essentia angeli est mens eius, unde Dionysius frequenter angelos nominat divinas vel intellectuales mentes; ergo etiam et mens nostra est ipsa essentia animae.

A 10 genera em. A] conf. pA 24 novimus em. A] conf. pA nos esse et amamus] et amamus praem. pA 30 animae]. § Praeterea illud quod est per se subsistens est potentia (potentia primo deletum) quedam essentia et non potentia essentiae inherens add. pA Φ 3 in ea ponitur] est in ea Φ 6 Trinitate] cap. 5 add. δ¹ 11 uniuntur] inveniuntur Φ 25 Trinitate] cap. 9 add. δ¹ 35 etiam et] etiam β γ δ¹ et δ²

1 Parall.: I Pars q. 79 a. 1; ibid. q. 93 a. 7. 6 Cap. 2 (PL 42, 962). 14 De anima I 14 (411 a 26). 19 Ut infra lin. 38. 23 Cap. 26 (PL 41, 339). 25 Cap. 12 (PL 42, 972). 33 Cf. De div. nom. cap. 4 § 8 (PG 3, 704 D; Dion. 189), ibid. cap. 5 § 3 (817 B; Dion. 329) et cap. 11 § 2 (949 C; Dion. 503).

5. Praeterea, Augustinus dicit in X De Trinitate quod « memoria, intelligentia et voluntas sunt una mens, una essentia, una vita »; ergo sicut vita ad essentiam animae pertinet, ita et mens.

6. Praeterea, accidens non potest esse principium substantialis distinctionis; sed homo substantialiter distinguitur a brutis in hoc quod habet mentem; ergo mens non est aliquod accidens; sed potentia animae est proprietas eius, secundum Avicennam, et sic est de genere accidentis; ergo mens non est potentia sed est ipsa essentia animae.

7. Praeterea, ab una potentia non egrediuntur diversi actus secundum speciem; sed a mente egrediuntur diversi actus secundum speciem, scilicet memorari, intelligere et velle, ut patet per Augustinum; ergo mens non est aliqua potentia animae sed ipsa essentia eius.

8. Praeterea, una potentia non est subiectum alterius potentiae; sed mens est imaginis subiectum quae consistit in tribus potentiis; ergo mens non est potentia sed ipsa essentia animae.

9. Praeterea, nulla potentia comprehendit in se plures potentias; sed mens comprehendit intelligentiam et voluntatem; ergo non est potentia sed essentia.

SED CONTRA, anima non habet alias partes nisi suas potentias; sed mens est quaedam pars animae superior, ut Augustinus dicit in libro De Trinitate; ergo mens est potentia animae.

2. Praeterea, essentia animae communis est omnibus potentiis quia omnes in ea radican- tur; sed mens non est communis omnibus potentiis quia dividitur contra sensum; ergo mens non est ipsa essentia animae.

3. Praeterea, in essentia animae non est accipere supremum et infimum; sed in mente

est supremum et infimum: dividit enim Augustinus mentem in superiorem et inferiorem rationem; ergo mens est potentia animae, non essentia.

4. Praeterea, essentia animae est principium vivendi; sed mens non est principium vivendi sed intelligendi; ergo mens non est ipsa essentia animae sed potentia eius.

5. Praeterea, subiectum non praedicatur de accidente; sed mens praedicatur de memoria, intelligentia et voluntate, quae sunt in essentia animae sicut in subiecto; ergo mens non est essentia animae.

6. Praeterea, secundum Augustinum in libro De Trinitate, anima non est ad imaginem secundum se totam sed secundum aliquid sui; est autem ad imaginem secundum mentem; ergo mens non nominat totam animam sed aliquid animae.

7. Praeterea, nomen mentis ex eo quod meminit sumptum esse videtur; sed memoria designat aliquam potentiam animae; ergo et mens, et non essentiam.

RESPONSIO. Dicendum quod nomen mentis a mensurando est sumptum; res autem uniuscuiusque generis mensurantur per id quod est minimum et principium primum in suo genere, ut patet in X Metaphysicae; et ideo nomen mentis hoc modo dicitur in anima sicut et nomen intellectus: solum enim intellectus accipit cognitionem de rebus quasi mensurando eas ad sua principia. Intellectus autem, cum dicatur per respectum ad actum, potentiam animae designat: virtus enim sive potentia est medium inter essentiam et operationem, ut patet per Dionysium in Caelestis hierarchiae xi capitulo. Quia vero rerum essentiae sunt nobis ignotae, virtutes autem earum innotescunt nobis per actus, utimur frequenter nominibus

A 37 dicit] quod add. pA 40 ita] idem conf. praem. pA 45 mens] idem conf. et imp. praem. pA 57 mens] in mente praem. pA 68 est] non praem. pA 76 dividit (s dicit pA) em. A Augustinus] quod add. pA 82 mens] e imp. add. pA 91 secundum] set praem. pA 106 quasi hic A] post eas pA 112 essentiae] essentiales differentie praem. pA

Φ 38 memoria] et add. Φ (-δ) 40 animae om. Φ 101 mensuratur Φ 106 quasi] post eas Φ (-δ) quo post eas δ¹

38 Cap. 11 (PL 42, 983), cf. Petrus Lomb. *Lib. Sent.* I d. 3 c. 2. 47 *De anima* V c. 7 (f. 27rb C). 54 Ut supra lin. 38. 68 XII c. 3 (PL 42, 999). 77 Hic supra. 90 XII c. 4 (PL 42, 1000) et ibid. XV c. 7 (PL 42, 1065) ut refert Thomas infra q. 15 a. 1 lin. 159. 95 nomen...videtur: cf. Isid. *Etymol.* XI c. 1 (PL 82, 399 A), ps.-August. *De spiritu et anima* cap. 34 (PL 40, 803). 99 nomen...mensurando: cf. Ioh. Damasc. *De fide* II c. 22 (PG 94, 941 D); Bt 134). 103 *Metaph.* X 2 (1052 b 31). 112 § 2 (PG 3, 284 D; Dion. 930).

115 virtutum vel potentiarum ad essentias designandas. Sed quia nihil notificatur nisi ex hoc quod est sibi proprium, oportet quod, cum aliqua essentia designatur per suam potentiam, quod designetur per potentiam sibi propriam.

120 In potentiis autem hoc communiter invenitur quod illud quod potest in plus potest in minus sed non convertitur, sicut 'qui potest ferre mille libras potest ferre centum', ut dicitur in I Caeli et mundi; et ideo si aliqua res

125 per suam potentiam debeat designari, oportet quod designetur per ultimum potentiae suae; anima autem quae est in plantis non habet nisi infimum gradum inter potentias animae, unde ab ea denominatur cum dicitur nutritiva vel vegetabilis; anima autem bruti pertingit ad

130 altiore gradum, scilicet qui est sensus, unde ipsa anima vocatur sensitiva vel quandoque etiam sensus; sed anima humana pertingit ad altissimum gradum inter potentias animae et

135 ex hoc denominatur, unde dicitur intellectiva et quandoque etiam intellectus, et similiter mens in quantum scilicet ex ipsa nata est effluere talis potentia, quod est sibi proprium prae aliis animabus.

140 Patet ergo quod mens in anima nostra dicit illud quod est altissimum in virtute ipsius; unde cum secundum id quod est altissimum in nobis divina imago inveniatur in nobis, imago non pertinebit ad essentiam animae nisi secundum mentem prout nominat altissimam potentiam eius: et sic mens, prout in ea est imago, nominat potentiam animae et non essentiam; vel si nominat essentiam, hoc non est nisi in quantum ab ea fluit talis potentia.

150 1. Ad primum igitur dicendum quod mens non dicitur significare essentiam secundum

quod essentia contra potentiam dividitur, sed secundum quod essentia absoluta dividitur contra id quod relative dicitur; et sic mens dividitur contra notitiam sui in quantum per notitiam mens ad se ipsam refertur, ipsa vero mens dicitur absolute. — Vel potest dici quod mens accipitur ab Augustino secundum quod significat essentiam animae simul cum tali potentia.

2. Ad secundum dicendum quod genera potentiarum animae distinguuntur dupliciter: uno modo ex parte obiecti, alio modo ex parte subiecti sive ex parte modi agendi, quod in idem redit. Si igitur distinguantur ex parte obiecti, sic inveniuntur quinque potentiarum animae genera supra enumerata; si autem distinguantur ex parte subiecti vel modi agendi, sic sunt tria genera potentiarum animae, scilicet vegetativum, sensitivum et intellectivum. Operatio enim animae tripliciter se potest habere ad materiam: uno modo ita quod per modum materialis actionis exercentur, et talium actuum principium est potentia nutritiva cuius actus exercentur qualitatibus activis et passivis sicut et aliae actiones materiales; alio modo ita quod operatio animae non pertingat ad ipsam materiam sed solum ad materiae condiciones, sicut est in actibus potentiae sensitivae: in sensu enim recipitur species sine materia sed tamen cum materiae condicionibus; tertio modo ita quod operatio animae excedat et materiam et materiae condiciones, et sic est pars animae intellectiva. Secundum igitur has diversas potentiarum animae partitiones contingit aliquas duas potentias animae ad invicem comparatas in idem vel diversum genus reduci: si enim appetitus sensibilis et intellectualis, qui est voluntas, considerentur se-

A 127 nisi infimum gradum] altiore gradum inter potentias anime *praem.* pA 141 in] ea *add.* pA 146 mens, prout... nominat] no *praem.* pA 150 Ad primum] § ad primum igitur dicendum quod vivere addit super esse et intelligere super vivere ad hoc autem quod in aliquo sit ymago trinitatis. non sufficit quod habeat esse quocumque modo. set quod habeat esse vivum. s (s *primo deletum*) nec sufficit quod habeat quamcumque vitam *praem.* pA, quod est cancellatum et deletum per va-cat (De hac solutione cf. *infra* Ad quintum). 151 non *sup. lin.* A] om. pA 159 animae] am *idem. conf. inc. praem.* pA 167 animae genera] g *praem.* pA

Φ 115 designandas] significandas α β signandas γ δ 123 mille] xx α β 200 γ 134 gradum] qui est *add.* Φ 138 quod] quia Φ (-γ) 164 agendi om. Σ (-δ) 173 materialis] naturalis Φ 185 partitiones] participationes Φ 189 considerentur] -deretur Φ

124 De caelo I 25 (281 a 7) sec. transl. arabico-latinam (ed. Averroes V, 78 L). 140 mens...ipsius: cf. August. De Trin. XV c. 7 (PL 42, 1065) et Petrus Lomb. Lib. Sent. I d. 3 c. 3. 175 qualitatibus...passivis: Arist. De gen. et corr. II c. 2 (329 b 24), cf. Thomas Super De anima I lect. 14 et ibid. II lect. 5.

190 cundum ordinem ad obiectum, sic reducuntur
in unum genus quia utriusque obiectum est
bonum; si vero considerentur quantum ad
modum agendi, sic reducuntur in diversa ge-
nera quia appetitus inferior reducitur in ge-
195 nus sensitivi, appetitus vero superior in genus
intellectivi: sicut enim sensus apprehendit
suum obiectum sub condicionibus materiali-
bus, prout scilicet est hic et nunc, sic et appe-
tibus sensibilis in suum obiectum fertur, in
200 bonum scilicet particulare, appetitus vero su-
perior in suum obiectum tendit per modum
quo intellectus apprehendit, et sic quantum
ad modum agendi voluntas ad genus intel-
lectivi reducitur. Modus autem actionis pro-
205 venit ex dispositione agentis quia quanto fuerit
perfectius agens, tanto est eius actio perfectior;
et ideo si considerentur huiusmodi potentiae
secundum quod egrediuntur ab essentia animae
quae est quasi subiectum earum, voluntas inven-
210 nitur in eadem coordinatione cum intellectu;
non autem appetitus inferior qui in irascibilem
et concupiscibilem dividitur. Et ideo mens
potest comprehendere voluntatem et intel-
lectum absque hoc quod sit essentia animae,
215 in quantum scilicet nominat quoddam genus
potentiarum animae, ut sub mente intelligan-
tur comprehendi omnes illae potentiae quae
in suis actibus omnino a materia et condicio-
nibus materiae recedunt.

220 3. Ad tertium dicendum quod ab Augu-
stino et aliis sanctis imago Trinitatis in homine
multipliciter assignatur; nec oportet ut una
illarum assignationum alteri correspondeat, sic-
ut patet quod Augustinus assignat imaginem
225 Trinitatis secundum mentem, notitiam et amo-
rem, et ulterius secundum memoriam, intel-
ligentiam et voluntatem; et quamvis voluntas
et amor sibi invicem correspondeant, et notitia
et intelligentia, tamen non oportet quod mens
230 correspondeat memoriae cum mens omnia tria

contineat quae in alia assignatione dicuntur;
similiter etiam illa assignatio Augustini quam
obiectio tangit, est alia a duabus praemissis:
unde non oportet quod, si amare amori respon-
deat et nosse notitiae, quod esse respondeat
235 menti sicut proprius actus eius in quantum
est mens.

4. Ad quartum dicendum quod angeli di-
cuntur mentes, non quia ipsa mens sive intel-
lectus angeli sit eius essentia prout mens et
240 intellectus potentiam nominant, sed quia nihil
aliud habent de potentiis animae nisi hoc quod
sub mente comprehenditur; unde totaliter sunt
mens. Animae vero nostrae adiunguntur aliae
potentiae quae sub mente non comprehendun-
245 tur ex eo quod est actus corporis, scilicet sen-
sitivae et nutritivae potentiae; unde non ita
potest dici anima esse mens sicut et angelus.

5. Ad quintum dicendum quod vivere addit
supra esse et intelligere super vivere. Ad hoc
250 autem quod in aliquo imago Dei inveniatur
oportet quod ad ultimum genus perfectionis
perveniat quo creatura tendere potest; unde si
habeat esse tantum, sicut lapides, vel esse et
vivere, sicut plantae et bruta, non salvatur in
255 hoc ratio imaginis, sed oportet ad perfectam
imaginis rationem ut creatura sit, vivat et
intelligat: in hoc enim perfectissime secundum
genus conformatur essentialibus attributis. Et
ideo, quia in assignatione imaginis mens locum
260 divinae essentiae tenet, haec vero tria quae sunt
memoria, intelligentia et voluntas, tenent lo-
cum trium personarum, ideo Augustinus menti
adscribit illa quae requiruntur ad imaginem in
creatura cum dicit quod « memoria, intelligentia
265 et voluntas sunt una vita, una mens, una essen-
tia ». Nec tamen oportet quod ex hoc ipso in
anima dicatur mens et vita quo et essentia,
quia non est idem in nobis esse, vivere et intel-
ligere sicut et in Deo; dicuntur tamen haec
270 tria una essentia in quantum ab una essentia

A 197 condicionibus materialibus] particularibus *praem.* pA 212 mens] ne et litt. *imp. idem conf. inc. praem.* pA 215 no-
minat] e *praem.* pA 225 mentem] me *conf. praem.* pA 230 memoriae em. A] *conf.* pA omnia] ad *praem.* pA 251 Dei]
trinitatis *praem.* pA 258 perfectissime] perfectis *conf. praem.* pA

Φ 197 sub] sine α β δ² cum δ¹ sine materia sed non sine γ 209 quasi om. Σ 214 hoc] eo Φ (-8) 222 ut] quod Φ
250 super] supra Φ 268 mens] etiam *praem.* Φ (-8¹) et *praem.* δ¹ 271 una² om. Σ

224 Cf. supra lin. 25. 226 ulterius: *De Trin.* X c. 12 (PL 42, 984) ut refert Thomas *I Pars* q. 93 a. 7 arg. 3. 249 vi-
vere...vivere: cf. supra q. 2 a. 1 7 in nota.

275 mentis procedunt, una vita in quantum ad
unum genus vitae pertinent, una mens in quan-
tum sub una mente comprehenduntur ut partes
sub toto, sicut visus et auditus comprehendun-
tur sub parte animae sensitiva.

280 6. Ad sextum dicendum quod secundum
Philosophum in VIII Metaphysicae, quia sub-
stantiales rerum differentiae sunt nobis igno-
tae, loco earum interdum diffinientes acciden-
talibus utuntur secundum quod ipsa acciden-
285 tia designant vel notificant essentiam ut proprii
effectus notificant causam; unde sensibile, se-
cundum quod est differentia constitutiva ani-
malis, non sumitur a sensu prout nominat pot-
tentiam sed prout nominat ipsam animae essen-
tiam a qua talis potentia fluit; et similiter est
de rationali vel de eo quod est habens men-
tem.

290 7. Ad septimum dicendum quod, sicut pars
animae sensitiva non intelligitur esse una quae-
dam potentia praeter omnes particulares pot-
entias quae sub ipsa comprehenduntur, sed
91^{ob} est quasi quoddam totum potentiale compre-
295 hendens omnes illas potentias quasi partes, ita
etiam mens non est una quaedam potentia
praeter memoriam, intelligentiam et volunta-
tem, sed est quoddam totum potentiale compre-
hendens haec tria; sicut etiam videmus quod
300 sub potentia faciendi domum comprehenditur
potentia dolandi lapides et erigendi parietes,
et sic de aliis.

305 8. Ad octavum dicendum quod mens non
comparatur ad intelligentiam et voluntatem
sicut subiectum sed magis sicut totum ad par-
tes prout mens potentiam ipsam nominat; si
vero sumatur mens pro essentia animae secun-
dum quod ab ea nata est progredi talis potentia,
sic nominabit subiectum potentiarum.

310 9. Ad nonum dicendum quod una potentia
particularis non comprehendit sub se plures;

sed nihil prohibet sub una generali potentia
comprehendi plures ut partes, sicut sub una
parte corporis plures partes organicae com-
prehenduntur, ut digiti sub manu.

315

Articulus secundus

Secundo quaeritur utrum in mente sit me-
2. moria. Et videtur quod non quia, secun-
dum Augustinum XIII De Trinitate, illud quod
est commune nobis et brutis non pertinet ad
mentem; memoria autem nobis et brutis com-
munis est, ut patet per Augustinum X Confes-
sionum; ergo memoria non est in mente.

2. Praeterea, Philosophus in cap. De me-
moriam et reminiscencia dicit quod memoria non
est intellectivi sed primi sensitivi; cum ergo
mens sit idem quod intellectus, ut ex dictis
patet, videtur quod memoria non sit in mente.

3. Praeterea, intellectus et omnia quae ad
intellectum pertinent abstrahunt ab hic et
nunc; memoria vero non abstrahit, concernit
namque determinatum tempus, scilicet prae-
teritum: memoria namque praeteritorum est,
ut dicit Tullius; ergo memoria non pertinet ad
mentem vel intellectum.

4. Praeterea, cum in memoria conserven-
tur aliqua quae non actu apprehenduntur, ubi-
cumque ponitur memoria oportet quod ibi
differat apprehendere et retinere; in intellectu
autem non differunt sed solum in sensu: prop-
ter hoc enim in sensu differe possunt quia sensus
organo corporali utitur, non autem omne quod
tenetur in corpore apprehenditur; intellectus
autem non utitur organo corporali, unde nihil
in eo retinetur nisi intelligibiliter, et sic oportet
quod actu intelligatur; ergo memoria non est
in intellectu sive in mente.

5. Praeterea, anima non memoratur ante-
quam aliquid apud se retineat; sed antequam

A 290 pars] *idem conf. et imp. praem.* pA 297 praeter] *litt. imp. add.* pA 313 sicut] *est add.* pA
10 sed] *idem conf. praem.* pA cum] s *praem.* pA 17 memoria] *ergo praem.* pA 20 cum...ubicumque] *ubicumque*
praem. pA 28 non] *idem conf. et imp. praem.* pA 33 aliquid] *aliquas praem.* pA

Φ 275 et om. Φ (-δ¹) 278 quia] quod Σ (-δ¹) quod *praem.* δ¹ 288 rationali] *ratione* Φ
7 memoria...mente] etc. Φ 10 primi] *potius* Φ 11 dictis] *predictis α β iam praem.* γ 20 conserventur] *-vantur* Φ
21 actu apprehenduntur] *inv.* Φ (-δ¹) comprehenduntur actu δ¹ 24 solum] *potius* Φ 32 antequam] *priusquam* Φ

278 *Metaph.* VIII 2 (1042 b 25) sec. interpretationem Averrois ibid. comm. 5 (VIII, 213 A).
1 Parall.: *I Pars* q. 79 a. 6; *Super Sent.* I d. 3 q. 4 a. 1. 3 Rectius XII c. 2 (PL 42, 999) ut refert Thomas *I Pars*
q. 79 a. 6 arg. 1. 7 Cap. 25 (PL 32, 794). 9 Cap. 1 (450 a 13) sec. transl. veterem (ms. Urbin. lat. 206, f. 300^r).
11 dictis: supra a. 1. 18 *De inventione* II c. 53 n. 160. 25 sensus...organo corporali: cf. Arist. *De anima* III 7 (429 a 26).

aliquas species recipiat a sensibus, a quibus
 35 omnis cognitio nostra oritur, quas retinere
 possit, est ad imaginaem; cum ergo memoria
 sit pars imaginis, non videtur quod memoria
 possit esse in mente.

6. Praeterea, mens secundum quod est ad
 40 imaginem Dei, fertur in Deum; sed memoria
 non fertur in Deum: est enim memoria eorum
 quae cadunt sub tempore, Deus autem est
 omnino supra tempus; ergo memoria non est
 in mente.

7. Praeterea, si memoria esset pars mentis,
 45 species intelligibiles in ipsa mente reservaren-
 tur sicut conservantur in mente angeli; sed
 angelus convertendo se ad species quas penes
 se habet, potest intelligere; ergo et mens con-
 50 vertendo se ad species retentas, et ita posset
 intelligere sine hoc quod ad phantasmata con-
 verteretur, quod manifeste apparet esse falsum:
 quantumcumque enim aliquis scientiam in ha-
 bitu habeat, laeso tamen organo imaginativae
 55 virtutis vel memorativae, in actum exire non
 potest, quod non esset si mens actu intelligere
 posset non convertendo se ad potentias quae
 organis utuntur; ergo memoria non est in mente.

SED CONTRA, Philosophus dicit in III De
 60 anima quod anima est « locus specierum praeter
 quod non tota sed intellectiva »; loci autem
 est conservare contenta in eo; cum igitur con-
 servare species ad memoriam pertineat, videtur
 quod in intellectu sit memoria.

2. Praeterea, illud quod se habet aequaliter
 65 ad omne tempus non concernit aliquod tempus
 particulare; sed memoria etiam proprie accepta
 se habet aequaliter ad omne tempus, ut dicit
 Augustinus XIV De Trinitate, et probat per
 70 dicta Virgiliti qui proprie nomine memoriae

et oblivionis usus est; ergo memoria non con-
 cernit aliquod tempus particulare sed omne;
 ergo ad intellectum pertinet.

3. Praeterea, memoria proprie accipiendo
 est praeteritorum; sed intellectus non solum
 75 est praesentium sed etiam praeteritorum: intel-
 lectus enim compositionem format secundum
 quodlibet tempus intelligens hominem fuisse,
 futurum esse et esse, ut patet in III De anima;
 ergo memoria proprie loquendo ad intellectum
 80 potest pertinere.

4. Praeterea, sicut memoria est praeterito-
 rum, ita providentia est futurorum secundum
 Tullium; sed providentia est in parte intel-
 85 lectiva proprie accipiendo; ergo eadem ratione
 et memoria.

RESPONSIO. Dicendum quod memoria se-
 cundum communem usum loquentium pro no-
 titia praeteritorum accipitur. Cognoscere autem
 praeteritum ut est praeteritum, est illius cuius
 90 est cognoscere nunc ut nunc; hoc autem est
 sensus. Sicuti enim intellectus non cognoscit
 singulare ut est hoc sed secundum aliquam
 communem rationem, ut in quantum est homo
 vel albus vel etiam particularis, non autem in
 95 quantum est hic homo vel particulare hoc, ita
 etiam intellectus cognoscit praesens et praeter-
 ritum, non in quantum est hoc nunc et hoc
 praeteritum. Unde cum memoria secundum
 propriam sui acceptionem respiciat ad id quod
 100 est praeteritum respectu huius nunc, constat
 quod memoria proprie loquendo non est in
 parte intellectiva sed sensitiva tantum, ut Phi-
 losophus probat.

Sed quia intellectus non solum intelligit
 105 intelligibile sed etiam intelligit se intelligere
 talc intelligibile, ideo nomen memoriae potest

A 34 species] *idem conf. praem.* pA 39 mens] mentis qui *praem.* pA 50 species] *litt. imp. add.* pA retentas *scrips.*] re-
 tentes *casu* A 57 potentias] *f et litt. imp. praem.* pA 58 ergo] igitur *praem.* pA 65 aequaliter ad] indifferenter ad *praem.*
 pA 76 praeteritorum] per *idem conf. inc. praem.* pA 77 enim] cum *add.* pA format (*e* format, *cf. nota superior*, pA) *em.* A
 88 usum *em.* A] *conf.* pA 96 vel] hic *add.* pA

Φ 35 omnis *om.* Σ 37 memoria *om.* Φ 43 memoria...mente] etc. Φ 46 reservantur] conservantur Φ 50 ad]
 ipsas *add.* Φ 53 quantumcumque] quantumlibet Φ (-8) 56 actu] in actu Φ 58 ergo] unde Φ 59 Sed contra] pre-
 terea Φ (-8) contra δ¹ 61 quod] quam Φ sed intellectiva] scilicet intelligentia Φ 62 igitur] ergo Φ 69 XIV] xii α β
 xiii γ xi δ 76 praeteritorum] futurorum α δ² futurorum et *praem.* δ¹ 78 quodlibet] omne Φ 79 in *om.* Φ (-8) 83 est
om. Φ 90 est¹ *om.* Φ illius] eius Φ 91 nunc] presens ut presens vel *praem.* Φ 92 Sicuti] sicut Φ 93 aliquam]
 quandam *post* communem Φ (-8) quandam δ 94 ut...homo *om.* Φ (-8) 95 non autem] non α δ² vel δ¹

34 a sensibus...oritur: Arist. ut supra q. 1 a. 10 107 in nota. 54 laeso...potest: cf. Avicenna *De anima* IV c. 1 (f. 17^v
 C). 60 Cap. 4 (429 a 27) sec. transl. veterem (ed. Alonso, p. 303,17). 69 Cap. 11 (PL 42, 1047). 79 *De anima* III 11
 (430 a 31). 84 Cf. supra lin. 18. 104 Cf. supra lin. 9.

92^a

extendi ad notitiam qua, etsi non cognoscatur
 110 obiectum ut in praeritione modo praedicto,
 cognoscitur tamen obiectum de quo etiam prius
 est notitia ¹habita in quantum aliquis scit se
 eam prius habuisse; et sic omnis notitia non de
 novo accepta potest dici memoria. Sed hoc
 contingit dupliciter: uno modo quando con-
 115 sideratio secundum notitiam habitam non est
 intercisa sed continua; alio vero modo quando
 est intercisa, et sic habet plus de ratione praer-
 teriti, unde et magis proprie ad rationem me-
 moriae attingit, ut scilicet dicamur illius habere
 120 memoriam quod prius habitualiter cognosce-
 bamus non autem in actu. Et sic memoria est
 in parte intellectiva nostrae animae; et hoc
 modo videtur Augustinus memoriam accipere
 ponens eam partem imaginis: vult enim omne
 125 illud quod habitualiter in mente tenetur ut in
 actu non prodeat, ad memoriam pertinere.

Quomodo autem hoc possit contingere di-
 versimode a diversis ponitur. Avicenna enim
 in VI De naturalibus ponit quod hoc non con-
 130 tingit – quod anima habitualiter notitiam te-
 neat alicuius rei quam actu non considerat –
 ex hoc quod aliquae species actu conserventur
 in parte intellectiva, sed vult quod species
 actualiter non consideratae non possunt con-
 135 servari nisi in parte sensitiva, vel quantum ad
 imaginationem quae est thesaurus formarum a
 sensu acceptarum, vel quantum ad memoriam
 quantum ad intentiones particulares non accep-
 tas a sensibus. In intellectu vero non permanet
 140 species nisi quando actu consideratur, post
 considerationem vero in eo esse desinit; unde
 quando iterum actu vult considerare aliquid,
 oportet quod species intelligibiles de novo

fluant in intellectum possibilem ab intelligentia
 agente; nec tamen sequitur secundum ipsum 145
 quod, quandocumque aliquis de novo debet
 considerare quae prius scivit, oporteat eum
 iterum addiscere vel invenire sicut a principio
 quia relicta est in eo quaedam habitus per
 quam facilius se convertit ad intellectum agen- 150
 tem ut ab eo species effluentes recipiat quam
 prius; et haec habitus est habitus scientiae in
 nobis. Et secundum hanc opinionem memoria
 non esset in mente secundum retentionem ali-
 quarum specierum sed secundum habilitatem 155
 ad accipiendum de novo. Sed ista opinio non
 videtur rationabilis: primo quia, cum intel-
 lectus possibilis sit stabilioris naturae quam
 sensus, oportet quod species in eo recepta sta-
 bilius recipiatur; unde magis possunt in eo 160
 conservari species quam in parte sensitiva. Se-
 cundo quia intelligentia agens aequaliter se
 habet ad influendum species convenientes omni-
 bus scientiis; unde si in intellectu possibili non
 conservarentur aliquae species sed sola habi- 165
 litas ad convertendum se ad intellectum agen-
 tem, aequaliter remaneret homo habilis ad
 quodcumque intelligibile, et ita ex hoc quod
 homo addisceret unam scientiam, non magis
 sciret illam quam alias. Et praeterea hoc vide- 170
 tur expresse contrarium sententiae Philosophi
 in III De anima qui commendat antiquos de
 hoc quod posuerunt animam esse locum spe-
 cierum quantum ad intellectivam partem.

Et ideo alii dicunt quod species intelli- 175
 gibiles in intellectu possibili remanent post actua-
 lem considerationem, et harum ordinatio est
 habitus scientiae; et secundum hoc vis qua
 mens nostra retinere potest huiusmodi intel-

A 111 aliquis...eam] eam *praem.* pA 117 et sic] . Quando *praem.* pA 122 parte intellectiva] i *praem.* pA 126 non] sem-
 per *add.* pA 126 memoriam] memo *conf. praem.* pA 140 post] . Quando vero *praem.* pA 157 quia] intellectus agens
 equaliter se habet *add.* pA (*cf. infra lin.* 162) 159 oportet quod] id quod *add.* pA 160 unde] cum *add.* pA 162 intelli-
 gentia] intellectus (*cf. nota ad lin.* 157) pA post agens A, et ordinem dicatorum restituimus

Φ 119 scilicet] si Φ illius] rei *add.* Φ 129 in om. Φ 130 teneat] om. δ² ante notitiam Φ (-δ) habet ante habituali-
 ter δ² 134 actualiter] actu Φ 141 esse] actu *praem.* Φ 142 actu om. Φ 143 intelligibiles om. Φ 144 intelligentia]
 intellectu Φ 146 quandocumque] om. α β si γ quando anima vel δ 147 oporteat] quod *praem.* Φ 151 quam prius
 om. Σ 161 conservari] servari Σ 162 intelligentia agens] *inv.* Φ (-δ) intellectus intelligentia δ² agens vel intelligens intel-
 ligentia δ² 166 ad convertendum] convertendi Φ 170 Et om. Φ 171 expresse] esse *praem.* Φ 178 secundum] quod Φ
 179 huiusmodi om. Φ

123 *De Trin.* XIV c. 7 (PL 42, 1043) ut refert Thomas *I Pars* q. 79 a. 7 ad 1. 129 Sive *De anima* V c. 6 (f. 25vb
 sqq.). 172 Cap. 4 (429 a 27) sec. transl. veterem (ed. Alonso, p. 303,16). 175 alii: cf. Albertus *Summa de homine* q. 57
 a. 5 et *De anima* III tr. 3 c. 9-11.

180 ligibiles species post actualem considerationem,
memoria dicitur. Et hoc magis accedit ad pro-
185 priam significationem memoriae.

1. Ad primum igitur dicendum quod me-
185 moria quae communis est nobis et brutis
intentiones; et haec non est in mente, sed illa tantum
in qua conservantur species intelligibiles.

2. Ad secundum dicendum quod Philoso-
190 phus loquitur de memoria quae est praeteriti
prout est relatum ad hoc nunc in quantum est
hoc, et sic non est in mente.

3. Unde patet responsio ad tertium.

4. Ad quartum dicendum quod in intellectu
195 possibili differt actu apprehendere et retinere,
non ex hoc quod species sit in eo aliquo modo
corporaliter, sed intelligibiliter tantum. Nec
tamen sequitur quod semper intelligatur se-
cundum illam speciem, sed solum quando
200 intellectus possibilis perfecte fit in actu illius
speciei; quandoque vero est imperfecte in actu
eius, scilicet quodam modo medio inter puram
potentiam et purum actum, et hoc est habitua-
liter cognoscere, et de hoc modo cognitionis
205 reducit in actum perfectum per voluntatem
quae, secundum Anselmum, est motor omnium
virium.

5. Ad quintum dicendum quod mens est ad
210 imaginem praecipue secundum quod fertur in
Deum et in se ipsam; ipsa autem est sibi praesens
et similiter Deus antequam aliquaespe-
cies a sensibilibus accipiantur. Et praeterea
mens non dicitur habere vim memorativam ex
hoc quod actu aliquid teneat sed ex hoc quod
est potens tenere.

215 6. Ad sextum patet responsio ex dictis.

7. Ad septimum dicendum quod nulla po-
tentia potest aliquid cognoscere nisi conver-
tendo se ad obiectum suum, sicut visus nihil
cognoscit nisi convertendo <se> ad colorem;
unde cum phantasma hoc modo se habeat ad
220 intellectum possibilem sicut sensibilia ad sen-
sum, ut patet per Philosophum in III De anima,
quantumcumque aliquam speciem intelligibi-
lem apud se intellectus habeat, numquam ta-
men actu aliquid considerat secundum illam
225 speciem nisi convertendo se ad phantasma. Et
ideo sicut intellectus noster secundum statum
viae indiget phantasmatis ad actu conside-
randum antequam accipiat habitum, ita et
postquam acceperit; secus autem est de angelis
230 quorum intellectus obiectum non est phan-
tasma.

1. Ad primum vero eorum quae in contra-
rium obiciuntur dicendum quod ex auctori-
tate illa haberi non potest quod in mente sit
235 memoria nisi secundum modum praedictum,
non autem quod proprie.

2. Ad secundum dicendum quod verbum
Augustini est intelligendum quod memoria
potest esse de praesentibus obiectis; numquam
240 tamen potest dici memoria nisi consideretur
aliquid praeteritum ad minus ex parte ipsius
cognitionis; et secundum hoc etiam dicitur
aliquis sui oblivisci vel memorari in quantum
de se ipso, qui est praesens sibi, non conservat
245 vel conservat praeteritam cognitionem.

3. Ad tertium dicendum quod, in quantum
intellectus cognoscit differentias temporum se-
cundum communes rationes, sic formare potest
compositiones secundum quamlibet temporis
250 differentiam.

A 181 magis] *idem conf. et imp. praem.* pA 184 communis] *idem conf. praem.* pA 186 non est] *pars add.* pA 191 et
sic] . § ad *praem.* pA 201 scilicet *hic A]* *post modo* pA 208 fertur] *cog praem.* pA 212 vim memorativam] *memoriam*
praem. pA 216-219 nulla potentia...nisi] nullius potentie operatio se extendit ultra obiectum suum sicut visus nichil potest videre
nisi *praem.* pA 219 <se> *suppl.*] *om.* A 231 non est phantasma *in appendice col. 92°* 233-258 Ad primum...III De anima
in marg. inf. col. 92° ab eadem manu tempore post. 238-246 Ad secundum...cognitionem *hic A]* *post* temporis differentiam (*lin.*
251) pA; *litteris b-a in marg. ordo solutionum restituitur* 246 cognitionem] *cogita praem.* pA 247 Ad tertium] *iii sup. lin.* A
secundum pA

Φ 186 et haec] sed hoc Φ (-δ^o) sed δ^o 192 Unde...tertium] Ad tertium patet responsio per idem Φ 194 differt actu]
actu α δ *inv.* β 194 et] est Σ 199 fit] *om.* δ^o sit Φ (-δ^o) actu] *respectu add.* Φ 201 scilicet *om.* Φ 211 sensibili-
bus] sensibus Φ 217 nisi] non Σ (-δ^o) 219 <se> *suppl.* Φ 220 phantasma] *fantasmata* Φ habeat] habeant Φ (*cf. nota*
superior) 224 intellectus] *om.* Φ (-γ) intelligens γ 228 actu] actu α β δ^o 235 mente] intellectu Φ 236 praedictum]
qui dicitur est Φ 247 in quantum] *om.* Φ (-δ^o) quia δ^o 249 sic *om.* Φ

205 Ps.-Ans. (Eadmerus) *De similitudinibus* cap. 2 (PL 159, 605 C) ut refert Thomas infra q. 22 a. 12 sed c. 1. 222 *De*
anima III 12 (431 a 14).

4. Ad quartum dicendum quod providentia non est in intellectu nisi secundum generales rationes futuri, sed ad particularia applicatur
255 mediante ratione particulari quam oportet mediam intercedere inter rationem universalem moventem et motum qui in particularibus consequitur, ut patet per Philosophum in III De anima.

Articulus tertius

92^b

Tertio quaeritur utrum memoria distinguitur ab intelligentia sicut potentia a potentia. Et videtur quod non: diversarum enim potentiarum sunt diversi actus; sed intellectus
5 possibilis et memoriae, prout in mente ponitur, est idem actus qui est species retinere: hoc enim Augustinus memoriae, Philosophus autem intellectui possibili attribuit; ergo memoria non distinguitur ab intelligentia sicut potentia a potentia.
10

2. Praeterea, accipere aliquid non concernendo aliquam temporis differentiam est proprium intellectus qui abstrahit ab hic et nunc; sed memoria non concernit aliquam differentiam temporis quia, secundum Augustinum
15 XIV De Trinitate, memoria est communiter praeteritorum, praesentium et futurorum; ergo memoria ab intellectu non distinguitur.

3. Praeterea, intelligentia accipitur dupliciter secundum Augustinum XIV De Trinitate: uno modo prout dicimur intelligere illud
20 quod actu cogitamus, alio modo prout dicimur intelligere illud quod non actu consideramus; sed intelligentia secundum quam illud tantum dicimur intelligere quod actu cogitamus est
25 intelligere in actu, quod non est potentia sed operatio alicuius potentiae, et sic non distin-

guitur a memoria sicut potentia a potentia; secundum vero quod intelligimus ea quae non actu cogitamus, nullo modo a memoria distinguitur sed ad memoriam pertinet, quod patet
30 per Augustinum XIV De Trinitate ubi sic dicit « Si nos referamus ad interiorem mentis memoriam qua sui meminit, et interiorem intelligentiam qua se intelligit, et interiorem voluntatem qua se diligit, ubi haec tria simul semper
35 sunt, sive cogitarentur sive non cogitarentur, videbitur quidem imago Trinitatis ad solam memoriam pertinere »; ergo intelligentia nullo modo distinguitur a memoria sicut potentia a
40 potentia.

4. Si dicatur quod intelligentia est quaedam potentia secundum quam anima est potens actu cogitare, et sic etiam intelligentia qua non
45 dicimur intelligere nisi cogitantes, distinguitur a memoria sicut potentia a potentia. — Contra, eiusdem potentiae est habitum habere et uti habitu; sed intelligere non cogitando est intelligere in habitu, intelligere autem cogitando est
50 uti habitu; ergo ad eandem potentiam pertinet intelligere non cogitando et intelligere cogitando, et sic per hoc non diversificatur intelligentia a memoria sicut potentia a potentia.

5. Praeterea, in intellectiva parte animae non invenitur aliqua potentia nisi cognitiva et
55 motiva vel affectiva; sed voluntas est affectiva vel motiva, intelligentia autem est cognitiva; ergo memoria non est alia potentia ab intelligentia.

SED CONTRA est quod Augustinus dicit XIV
60 De Trinitate, quod secundum hoc anima est ad imaginem Dei quod uti ratione atque intellectu ad intelligendum Deum et conspiciendum

A 5 in] *idem in fine lin. praem.* pA 23 non actu] *habi praem.* pA 24 quam] *intelligimus add.* pA 31 quod...Augustinum] *ut Au praem.* pA 35 interiorem] *ito idem conf. inc. praem.* pA 42 Si dicatur] . § *Praeterea praem.* pA 45 distinguitur] *non praem.* pA 50 uti habitu *coni. cum δ (cf. lin. 47)]* habere habitum (*fort. mendum Thomae e lapsu dictionis*) A 61 anima] *ne praem.* pA

Φ 5 prout] *sunt add.* Φ 6 est] *esse* Φ *species] speciem* Φ 7 autem *om.* Σ 18 intellectu] *intelligentia* Φ 21 illud] *id Φ (-δ)* 22 actu cogitamus] *non actu consideramus* Φ 23 illud] *id Φ non actu consideramus] actu cogitamus* Φ (-β) *non actu cogitamus* β 24 illud] *id Φ* 34-44 sui meminit...intelligentia qua *om.* δ³ 37 cogitarentur] *cogitentur* Φ (-δ) cogitantur δ¹ (*def. δ²*) 37 cogitarentur] *cogitentur* Φ (-δ) cogitantur δ¹ (*def. δ²*) 38 videbitur] *videtur* α β δ¹ (*def. δ²*) 42 Si dicatur] *praeterea (cf. pA) praem.* Φ (-δ) *def. δ³* intelligentia] *in anima* α δ¹ *in anima add.* β γ (*def. δ²*) 45 cogitantes cogitatio Φ 50 uti habitu] *habere habitum (induc. A) Φ (-δ)* 55 aliqua] *alia potius* Φ *cognitiva] cognoscitiva* Φ (-δ) 57 est *om.* Φ *cognitiva] cognoscitiva* Φ (-δ)

258 De anima III 16 (434 a 16).

1 Parall.: I Pars q. 79 a. 7. 7 De Trin. XIV c. 7 (PL 42, 1043) ut infra lin. 21; De anima III 7 (429 a 27) ut refert Thomas supra a. 2 60. 16 Cap. 11 (PL 42, 1047). 21 Cap. 7 (PL 42, 1043). 32 Hic supra. 61 Cap. 8 (PL 42, 1044).

65 potest; sed potest anima conspiciere secundum
 potentiam; ergo imago in anima attenditur
 secundum potentias; sed imago in anima atten-
 ditur secundum quod haec tria in ea inveniuntur:
 memoria, intelligentia et voluntas; ergo
 haec tria sunt tres potentiae distinctae.

70 2. Praeterea, si ista tria non sunt tres po-
 tentiae, oportet aliquid eorum esse actum sive
 operationem; sed actus non semper est in anima:
 non enim semper actu intelligit vel vult; ergo
 ista tria non semper erunt in anima, et sic non
 75 semper erit anima ad imaginem Dei, quod est
 contra Augustinum.

3. Praeterea, inter haec tria invenitur aequa-
 litas per quam aequalitas divinarum persona-
 rum representatur; sed inter actum et habi-
 80 tum vel potentiam non invenitur aequalitas
 quia ad plura se extendit potentia quam habitus
 et habitus quam actus, quia unius potentiae
 sunt plures habitus et ab uno habitu plures
 actus eliciuntur; ergo non potest esse quod ali-
 85 quod eorum sit habitus et aliud actus.

RESPONSIO. Dicendum quod imago Trinitatis
 in anima potest assignari dupliciter: uno
 modo secundum perfectam imitationem Trinitatis,
 alio modo secundum imperfectam. Anima
 90 quidem perfecte Trinitatem imitatur secundum
 quod meminit, intelligit actu et vult actu;
 quod ideo est quia in illa Trinitate increata
 media in Trinitate persona est Verbum, ver-
 bum autem esse non potest sine actuali cogi-
 95 tatione. Unde secundum hunc modum perfectae
 imitationis assignat Augustinus imaginem
 in his tribus: memoria, intelligentia et volun-

tate, prout memoria importat habitualementem
 notitiam, intelligentia vero actualementem cogitationem
 ex illa notitia prodeuntem, voluntas vero actua-
 100 lem voluntatis motum ex cogitatione procedentem.
 Et hoc expresse patet ex hoc quod dicit in XIV
 De Trinitate sic dicens « Quia ibi », scilicet in
 mente, « verbum esse sine cogitatione non potest;
 105 cogitamus enim omne quod dicimus illo interiori
 verbo quod ad nullius gentis pertinet linguam,
 in tribus potius illis imago ista cognoscitur,
 memoria scilicet, intelligentia, voluntate. Hanc
 autem nunc dico intelligentiam qua intelligimus
 cogitantes, et eam voluntatem quae istam prolem
 parentemque coniungit ».

Imago vero secundum imperfectam imitationem
 est quando assignatur secundum habitum et
 potentias, et sic assignat Trinitatis imaginem
 in anima in IX De Trinitate quantum ad haec
 tria: mens, notitia et amor, ut mens nominet
 potentiam, notitia vero et amor habitus in ea
 existentes. Et sicut posuit notitiam, ita ponere
 potuisset intelligentiam habitualementem: utrumque
 enim habitualiter accipi potest, ut patet ex hoc
 quod dicit in XIV De Trinitate « Numquid recte
 possumus dicere: iste musicus novit quidem
 110 musicam, sed nunc eam non intelligit, quia eam
 non cogitat; intelligit vero nunc geometriam,
 hanc enim nunc cogitat? Absurda est quantum
 apparet ista sententia ». Et sic secundum hanc
 assignationem haec duo, quae sunt notitia et amor
 habitualiter accepta, ad memoriam tantum pertinent,
 ut patet per auctoritatem eiusdem in obiciendo
 inductam. Sed quia actus sunt in potentiis radicaliter
 115 120 125 130

A 65 imago] *idem conf. praem.* pA 66 attenditur] *litt. imp. praem.* pA 67 inveniuntur] g (*inc. ergo*) *add.* pA 71 aliquid] aliquis *imp. praem.* pA 77 haec tria] me et *litt. imp. (inc. memoriam?) praem.* pA 81 ad plura se] s *praem.* pA 86 imago] Augustinus multipliciter (*multipliciter deletum*) dupliciter assignat similitudinem trinitatis in anima et p (*anima et p del.*) mente. primo secundum haec tria mens notitia et amor ut patet in IX de trinitate. secundo quantum ad haec tria que sunt memoria intelligentia et voluntas. § Responsio dicendum quod *inc. primam inscriptionem solutionis et casu non del. praem. A, et deleuimus* 91 intelligit actu] actu *praem.* pA 93 media in Trinitate persona A 100 ex] et *imp. praem.* pA 102 expresse patet] p *imp. praem.* pA 102 dicit] quia *add.* pA 107 illis] istis *praem.* pA 113 Imago] y *conf. praem.* pA imperfectam] p *praem.* pA 121 utrumque] quia *praem.* pA 123 iste em. A] *conf.* pA

Φ 65 potentiam] potentias Φ 75 erit] esset Φ 77 Praeterea] Item Φ 79 et] vel Φ 86-87 imago...dupliciter] augustinus dupliciter assignat ymaginem trinitatis α δ augustinus...et voluntas (*i. e. prima inscriptio ut in nota ad imago 86 A*) *praem.* β in anima potest signari dupliciter similitudinem trinitatis in mente... (*etc. ut β usque et voluntas, variis lectionibus nullius momenti omissis*) γ 90 quidem] enim Φ 97 et om. Φ 100 prodeuntem] procedentem Φ 102 ex] per Φ 103 Trinitate] vii cap. *add.* δ 108 cognoscitur] cogitur (*potius α*) Σ (-δ¹) cogitur δ¹ intelligentia] et *add.* Φ 116 in^a om. Σ 117 et om. Φ 122 dicit in] dicitur Φ 123 recte] item α δ¹ ratione idem γ idem δ¹ 124 sed] licet Φ nunc om. Σ

66 imago...: August. ut supra a. 1 38. 76 Cf. *De Trin.* XIV c. 3 (PL 42, 1038). 103 Cap. 7 (PL 42, 1043). 116 Cap. 12 (PL 42, 972). 122 Cap. 7 (PL 42, 1043). 131 obiciendo: supra lin. 32.

sicut effectus in causis, ideo etiam perfecta imitatio, quae est secundum memoriam, intelligentiam actualem et voluntatem actualem, potest originaliter inveniri in potentiis secundum quas anima potest meminisse, intelligere actualiter et velle, ut per verba Augustini inducta patet.

Et sic imago attendetur secundum potentias; non tamen hoc modo quod memoria possit esse in mente aliqua potentia praeter intelligentiam, quod sic patet. Potentiae enim non diversificantur ex diversitate obiectorum nisi diversitas obiectorum sit ex his quae per se accident obiectis secundum quod sunt talium potentialium obiecta; unde calidum et frigidum, quae colorato accident, in quantum huiusmodi non diversificant potentiam visivam: eiusdem enim visivae potentiae est videre coloratum calidum et frigidum, dulce et amarum. Quamvis autem mens sive intellectus aliquo modo cognoscere possit praeteritum, tamen cum indifferenter se habeat ad cognoscenda praesentia, praeterita et futura, differentia praesentis et praeteriti est accidentaliter intelligibili in quantum huiusmodi; unde quamvis in mente aliquo modo possit esse memoria, non tamen potest esse ut potentia quaedam per se distincta ab aliis per modum quo philosophi de distinctione potentialium loquuntur, sed hoc modo solummodo inveniri potest memoria in parte animae sensitiva quae fertur ad praesens in quantum est praesens; unde si debeat ferri in praeteritum, requiritur aliqua altior virtus quam ipse sensus. Nihilominus tamen, etsi memoria non sit potentia distincta ab intelligentia prout intelligentia sumitur pro potentia, tamen invenitur trinitas in anima etiam considerando ipsas potentias secundum quod una potentia, quae est intellectus, habet habitudinem ad diversa, scilicet ad tenendum notitiam alicuius habitualiter et ad considerandum illud actualiter, sicut etiam Augustinus distinguit rationem infe-

riorem a superiori secundum habitudinem ad diversa.

1. Ad primum igitur dicendum quod, quamvis memoria prout est in mente non sit alia potentia ab intellectu possibili distincta, tamen inter intellectum possibilem et memoriam invenitur distinctio secundum habitudinem ad diversa, ut ex dictis patet.

2-5. Et similiter dicendum ad quatuor sequentia.

1. Ad primum vero in contrarium dicendum quod Augustinus ibi loquitur de imagine inventa in anima non secundum perfectam imitationem quae est quando actu imitatur Trinitatem intelligendo eam.

2. Ad secundum dicendum quod semper est in anima imago Trinitatis aliquo modo, sed non secundum perfectam imitationem.

3. Ad tertium dicendum quod inter potentiam et actum et habitum potest esse aequalitas secundum quod comparantur ad unum obiectum, et sic imago Trinitatis invenitur in anima secundum quod fertur in Deum; et tamen etiam communiter loquendo de potentia, habitu et actu invenitur in eis aequalitas, non quidem secundum proprietatem naturae quia alterius modi habet esse operatio, habitus et potentia, sed secundum comparisonem ad actum secundum quam consideratur horum trium quantitas; nec oportet quod accipiatur unus actus tantum numero aut unus habitus, sed actus et habitus in genere.

Articulus quartus

Quarto quaeritur utrum mens cognoscat res materiales. Et videtur quod non: mens enim non cognoscit aliquid nisi intellectuali cognitione; sed, ut habetur in

A 134 quae est secundum] secundum quam *praem.* pA 138 ut per...Et sic] et si *praem.* pA 144 ex diversitate...nisi] nisi *praem.* pA 148 quac...non] non *praem.* pA colorato] *idem praem.* pA 187 anima *em.* A] *conf.* pA 197 fertur in Deum] intelligit deum vel *praem.* pA 201 alterius modi] *idem conf. et imp. praem.* pA 206 habitus] et *add.* pA

Φ 135 actualem¹ *om.* Φ 140 attendetur] attenditur Φ 142 aliqua] alia Φ (-8) 161 modo *om.* Φ 162 animae *om.* Φ 168 tamen] unde α β δ¹ 172 tenendum] -dam Φ 174 etiam] et Σ 183 dicendum] est *add.* Φ (-8¹) 191 aliquo modo *om.* Σ

¹⁷⁴ *De Trin.* XII c. 3 (PL 42, 999).
¹ Parall.: *I Pars* q. 84 a. 1.

5 glosa <II> Cor. XII^a « illa est intellectualis visio
quae eas res continet quae non habent imagines
sui similes, quae non sunt quod ipsae »; cum
igitur res materiales non possint esse in anima
per se ipsas sed solum per ' imagines sui si-
10 miles quae non sunt quod ipsae ', videtur quod
mens materialia non cognoscat.

2. Praeterea, Augustinus XII Super Gene-
sim ad litteram dicit « Mente intelliguntur quae
nec corpora sunt nec similitudines corporum »;
15 sed res materiales sunt corpora et similitudines
corporum habent; ergo mente non cogno-
scuntur.

3. Praeterea, mens sive intellectus habet
cognoscere quidditatem rerum quia obiectum
intellectus est ' quod quid est ', ut dicitur in
20 III De anima; sed quidditas rerum materialium
non est ipsa corporeitas, alias oporteret omnia
quae quidditatem habent corporea esse; ergo
materialia mens non cognoscit.

25 4. Praeterea, cognitio mentis consequitur
formam quae est principium cognoscendi; sed
formae intelligibiles quae sunt in mente sunt
omnino immateriales; ergo per eas mens non
potest res materiales cognoscere.

30 5. Praeterea, omnis cognitio est per assi-
milationem; sed non potest esse assimilatio
inter mentem et materialia quia similitudinem
facit unitas qualitatis, qualitates autem rerum
materialium sunt corporalia accidentia quae in
35 mente esse non possunt; ergo mens non potest
materialia cognoscere.

6. Praeterea, mens nihil cognoscit nisi
abstrahendo a materia et a condicionibus ma-
40 teriae; sed res materiales quae sunt res natu-
rales non possunt etiam secundum intellectum
a materia separari quia in eorum diffinitionibus

cadit materia; ergo materialia per mentem co-
gnosci non possunt.

45 SED CONTRA, ea quae ad scientiam natura-
lem pertinent, mente cognoscuntur; sed scien-
tia naturalis de rebus materialibus est; ergo
mens res materiales cognoscit.

2. Praeterea, « unusquisque bene iudicat quae
cognoscit et horum est optimus iudex », ut di-
50 citur in I Ethicorum; sed, sicut dicit Augusti-
nus XII Super Genesim ad litteram, per men-
tem « ista inferiora iudicantur »; ergo haec in-
92^{ob}feriora materialia per mentem intelliguntur.

3. Praeterea, per sensum non cognoscimus
nisi materialia; sed cognitio mentis a sensu
55 oritur; ergo et mens materiales res cognoscit.

RESPONSIO. Dicendum quod omnis cog-
nitio est secundum aliquam formam quae est in
cognoscente principium cognitionis. Forma au-
tem huiusmodi dupliciter potest considerari: 60
uno modo secundum esse quod habet in co-
gnoscente, alio modo secundum respectum
quem habet ad rem cuius est similitudo. Se-
cundum quidem primum respectum facit co-
gnoscentem actu cognoscere, sed secundum
65 respectum secundum determinat cognitionem
ad aliquod cognoscibile determinatum; et ideo
modus cognoscendi rem aliquam est secundum
condicionem cognoscentis in quo forma reci-
70 pitur secundum modum eius. Non autem opor-
tet quod res cognita sit secundum modum co-
gnoscentis, vel secundum illum modum quo
forma, quae est cognoscendi principium, esse
habet in cognoscente; unde nihil prohibet per
75 formas quae in mente immaterialiter existunt
res materiales cognosci.

A 5 <II> suppl.] om. A illa est] que non habent ymagines sui similes que non sint quod ipse praem. pA (cf. lin. 6-7) 6 eas
res] non habet ymaginem praem. pA 15 sunt] s (primo deletum) vel praem. pA 25 Praeterea] illud quod est omnino imma-
teriale non potest ducere in cognitionem rei in inc. primam inscriptionem argum. add. pA 72 quo] quod praem. pA

Φ 5 <II> suppl. Φ 6 eas] illas Φ 8 materiales] naturales α δ² naturales vel praem. γ possint] possunt Φ (-α) 9 ipsas]
ipsam α ipsa β γ δ² 12 XII] xv (seu 15) Φ (-γ) 19 quidditatem] -tates Φ 23 corporea] corpora Φ 24 materialia...co-
gnoscit] etc. Φ 33 qualitates] qualitas Φ 35 mens...cognoscere] etc. Φ 42 materialia...possunt] etc. Φ 47 mens...co-
gnoscit] materialia per mentem cognosci possunt Φ 56 materiales] naturales Φ 60 dupliciter om. Σ 65 sed...respectum
secundum] sec. sec. respectum α sed sec. respectum β γ sec. respectum δ² sec. vero sec. respectum δ¹ 69 quo] qua Φ

5 Glossa Petri Lomb. ibid. (PL 192, 80 D) ex August. De Gen. ad litt. XII c. 6 (PL 34, 458). 13 Cap. 24 (PL 34, 474).
21 De anima III 11 (430 b 28). 30 omnis cognitio...: cf. supra q. 1 a. 1 162 in nota. 32 similitudinem...qualitatis: Arist. ut
supra q. 3 a. 1 74. 50 Cap. 1 (1094 b 27) sec. transl. Novam (ed. Marchesi, p. xxviii). 51 Cap. 24 (PL 34, 474).
55 cognitio...oritur: Arist. ut supra q. 1 a. 10 107 in nota.

Hoc autem differenter contingit in mente humana quae formas accipit a rebus, et in divina vel angelica quae a rebus non accipiunt. In mente enim accipiente scientiam a rebus, formae existunt per quandam actionem rerum in animam; omnis autem actio est per formam; unde formae quae sunt in mente nostra primo et principaliter respiciunt res extra animam existentes quantum ad formas earum. Quorum est duplex modus: quaedam enim sunt quae nullam sibi materiam determinant, ut linea, superficies et huiusmodi; quaedam autem determinant sibi specialem materiam, sicut omnes formae naturales. Ex cognitione ergo formarum quae nullam sibi materiam determinant non relinquitur aliqua cognitio de materia, sed ex cognitione formarum quae determinant sibi materiam cognoscitur etiam ipsa materia aliquo modo, scilicet secundum habitudinem quam habet ad formam. Et propter hoc dicit Philosophus in I Physicorum quod materia prima est « scibilis secundum analogiam », et sic per similitudinem formae ipsa res materialis cognoscitur, sicut aliquis ex hoc ipso quod cognoscit similitatem, cognosceret nasum simum. Sed formae rerum in mente divina existentes sunt, ex quibus fluit esse rerum quod est communiter formae et materiae; unde et formae illae respiciunt materiam et formam immediate, non unum per alterum; et similiter formae intellectus angelici quae sunt similes mentis divinae, quamvis non sint causae rerum. Et sic mens nostra de rebus materialibus immaterialem cognitionem habet; mens vero divina et angelica materialia immaterialius et tamen perfectius cognoscit.

1. Ad primum igitur dicendum quod auctoritas illa dupliciter potest exponi: uno modo ut referatur ad visionem intellectualem quantum ad omnia quae sub ipsa comprehenduntur, et

sic dicitur esse intellectualis visio illarum tantum rerum « quae non habent imagines sui similes quae non sint quod ipsae », non ut hoc intelligatur de imaginibus quibus res intellectuali visione videntur, quae sunt quasi medium cognoscendi, sed quia ipsa cognita per intellectualem visionem sunt res ipsae et non rerum imagines, quod in visione corporali, scilicet sensitiva, et spiritali, scilicet imaginaria, non accidit: obiecta enim imaginationis et sensus sunt quaedam accidentia ex quibus quaedam rei figura vel imago constituitur, sed obiectum intellectus est ipsa rei essentia, quamvis essentiam rei cognoscat per eius similitudinem sicut per medium cognoscendi, non sicut per obiectum in quod primo feratur eius visio. — Vel dicendum quod hoc quod in auctoritate dicitur, pertinet ad visionem intellectualem secundum quod excedit imaginariam et sensitivam: sic enim Augustinus, ex cuius verbis glosa sumitur, intendit assignare differentiam trium visionum, attribuens superiori visioni illud in quo inferiorem excedit; sicut dicit quod spiritalis visio est cum absentia cogitamus per similitudines quasdam, et tamen spiritalis sive imaginaria visio etiam est de his quae praesentialiter videntur; sed in hoc quod etiam absentia videt, imaginatio sensum transcendit, et ideo ponitur hoc quasi proprium eius. Similiter etiam intellectualis visio in hoc transcendit imaginationem et sensum quod ad illa se extendit quae per essentiam suam sunt intelligibilia; et ideo hoc ei attribuit Augustinus quasi eius proprium, quamvis etiam cognoscere possit materialia quae per suas similitudines cognoscibilia sunt; unde dicit Augustinus XII Super Genesim ad litteram quod per mentem « et ista inferiora diiudicantur, et ea cernuntur quae neque sunt corpora neque ullas gerunt formas similes corporum ».

2. Et per hoc patet responsio ad secundum.

A 78 humana hic A] post rebus pA 79 vel angelica quae] q praem. pA 86 sunt] idem conf. praem. pA 95 scilicet] in universali add. pA 96 formam] et hoc non est cognoscere materiam nisi add. pA 109 nostra] nr nostra conf. praem. pA 113 auctoritas illa] augustini add. pA (cf. lin. 136) 128 vel imago constituitur] con praem. pA 136 ex cuius verbis] unde praem. pA 144 et ideo] quod praem. pA 147 ad illa] illa praem. pA 149 et] idem conf. praem. pA
 Φ 78 formas] cognitionem Σ 83 primo] proprie Σ 90 ergo] autem Φ 101 cognosceret] cognoscit Φ 105 respiciunt] et add. Φ 108 causae] causa Φ 109 sic] fit (seu sit) add. Φ (-δ) 117 esse om. Φ 119 sint] sunt Φ 125 imaginaria] imaginativa Φ 128 figura vel] figurabilis α γ figuralis δ 132 quod] quo Φ feratur] fertur Φ 139 illud] id Φ 139 dicit] dicitur Φ 143 absentia] absentium Φ 153 et] etiam Φ 154 cernuntur] sciuntur Φ (-δ⁹) sequuntur δ⁹

97 Cap. 7 (191 a 7) sec. transl. veterem (ms. Urbin. lat. 206, f. 12^r). 101 nasum simum: exemplum Arist. *Metaph.* VII 11 (1037 a 31). 136 Cf. supra lin. 5 et in nota. 153 Cap. 24 (PL 34, 474).

3. Ad tertium dicendum quod, si corporeitas sumatur a corpore prout est in genere quantitatatis, sic corporeitas non est rei naturalis quidditas sed eius accidens, scilicet trina dimensio; si vero sumatur a corpore prout est in genere substantiae, sic corporeitas nominat rei naturalis essentiam. Nec tamen sequetur quod omnis quidditas sit corporeitas, nisi diceretur quod quidditati, in quantum est quidditas, conveniret esse corporeitatem.

4. Ad quartum dicendum quod, quamvis in mente non sint nisi immateriales formae, possunt tamen esse similitudines materialium rerum: non enim oportet quod eiusmodi esse habeat similitudo et id cuius est similitudo, sed solum quod in ratione convenient, sicut ¹ forma hominis in statua aurea, quale esse habet forma hominis in carne et ossibus.

5. Ad quintum dicendum quod, quamvis qualitates corporales non possint esse in mente, possunt tamen <in> ea esse similitudines corporearum qualitatum, et secundum has mens rebus corporeis assimilatur.

6. Ad sextum dicendum quod intellectus cognoscit abstrahendo a materia particulari et conditionibus eius, sicut ab his carnibus et his ossibus, non tamen oportet quod abstrahat a materia universali; unde potest considerare formam naturalem in carnibus et ossibus, licet non in his.

Articulus quintus

Quinto quaeritur utrum mens nostra possit cognoscere materialia in singulari. Et videtur quod sic quia sicut singulare habet esse propter materiam, ita et res dicuntur naturales quae in sui diffinitione materiam habent; sed mens, quamvis sit immaterialis,

potest cognoscere res naturales; ergo eadem ratione potest cognoscere res singulares.

2. Praeterea, nullus iudicat recte et disponit de aliquibus nisi ea cognoscat; sed sapiens per mentem iudicat et disponit recte de singularibus, sicut de familia sua et de rebus suis; ergo mente singularia cognoscimus.

3. Praeterea, nullus cognoscit compositionem nisi cognoscat compositionis extrema; sed hanc compositionem 'Socrates est homo' format mens: non enim posset eam formare aliqua sensitiva potentia quae hominem in universali non apprehendit; ergo mens singularia cognoscit.

4. Praeterea, nullus potest imperare actum aliquem nisi cognoscat obiectum illius actus; sed mens sive ratio imperat actum concupiscibilis et irascibilis, ut patet in I Ethicorum; cum ergo illarum obiecta sint singularia, mens singularia cognoscet.

5. Praeterea, « quicquid potest virtus inferior, potest et superior » secundum Boetium; sed potentiae sensitivae, quae sunt inferiores mente, singularia cognoscunt; ergo multo amplius mens singularia cognoscere potest.

6. Praeterea, quanto aliqua mens est altior tanto habet universaliorem cognitionem ut patet per Dionysium XII cap. Caelestis hierarchiae; sed mens angeli est altior quam mens hominis, et tamen angelus cognoscit singularia; ergo multo amplius mens humana.

SED CONTRA, « universale est dum intelligitur, singulare dum sentitur », ut dicit Boetius.

RESPONSIO. Dicendum quod, sicut ex dictis patet, mens humana et angelica diversimode materialia cognoscit. Cognitio enim mentis humanae fertur ad res materiales primo secun-

A 165 nisi] quia non convenit q (q primo deletum) corporeitati in quan praem. pA 167 corporeitatem] cor in fine lin. praem. pA 169 sint scrips.] sit casu om. complem. abbrev. A 178 <in> suppl.] trans. ad lin. om. A 181 sextum] vi em. A vij pA 181 quod] si add. pA 183 sicut...non] no praem. pA 3 sicut singulare] principium sicut singu praem. pA 26 cognoscet clare A 37 mens sup. lin. A] res pA

Φ 164 sequetur] sequitur Φ 172 et] om. γ cuiusmodi α δ¹ eius δ² 173 convenient] -veniat Φ 175 carne] carnibus Φ 178 <in> ea om. Φ 183 his carnibus] hac carne Φ 185 universali] naturali α δ naturali add. γ 186 licet] sed Φ 4 propter] per Φ 9 iudicat recte] recte praem. α β inv. γ δ 25 illarum] illorum Φ 26 cognoscet] -scit Φ 28 et om. Φ 43 materiales] naturales Φ (-δ²)

183 his carnibus...ossibus: exemplum Arist. e. g. *Metaph.* VII 7 (1034 a 6), *ibid.* 9 (1035 a 33) et 11 (1036 b 4).
1 Parall.: supra q. 2 a. 6; *I Pars* q. 86 a. 1; *Quodlib.* XII q. 8. 9 nullus...cognoscat: Arist. ut supra a. 4 50. 24 *Ethic.* I 20 (1102 b 30). 28 Cf. supra q. 2 a. 6 30 in nota. 35 § 2 (PG 3, 292 C; *Dion.* 936). 39 Cf. supra q. 2 a. 4 4 in nota. 40 dictis: supra a. 4.

dum formam et secundario ad materiam prout
 45 habet habitudinem ad formam. Sicut autem
 omnis forma quantum est de se est universalis,
 ita habitudo ad formam non facit cognoscere
 materiam nisi cognitione universali; sic autem
 considerata materia non est individuatio-
 50 principium, sed secundum quod consideratur
 materia in singulari quae est materia signata
 sub determinatis dimensionibus existens: ex
 hac enim forma individuatur; unde Philoso-
 phus dicit in VII Metaphysicae quod homi-
 55 nis partes sunt forma et materia ut universa-
 liter, Socratis vero forma haec et haec mate-
 ria. Unde patet quod mens nostra directe sin-
 gulare cognoscere non potest; sed directe co-
 gnoscitur a nobis singulare per virtutes sensi-
 60 tivas quae recipiunt formas a rebus in organo
 corporali, et sic recipiunt eas sub determinatis
 dimensionibus et secundum quod ducunt in
 cognitionem materiae singularis: sicut enim
 forma universalis ducit in cognitionem mate-
 65 riae universalis, ita forma individualis ducit in
 cognitionem materiae signatae quae est indi-
 viduationis principium. Sed tamen mens per
 accidens singularibus se immiscet in quantum
 continuatur viribus sensitivis quae circa parti-
 70 cularia versantur; quae quidem continuatio est
 dupliciter: uno modo in quantum motus sensi-
 tivae partis terminatur ad mentem, sicut acci-
 dit in motu qui est a rebus ad animam; et sic
 mens singulare cognoscit per quandam reflexionem,
 75 prout scilicet mens cognoscendo
 obiectum suum, quod est aliqua natura uni-
 versalis, redit in cognitionem sui actus, et
 ulterius in speciem quae est sui actus princi-
 80 pium, et ulterius in phantasma a quo species
 est abstracta; et sic aliquam cognitionem de
 singulari accipit. Alio modo secundum quod
 motus qui est ab anima ad res incipit a mente,
 et procedit in partem sensitivam prout mens
 regit inferiores vires, et sic singularibus se

immiscet mediante ratione particulari quae est
 85 potentia quaedam sensitivae partis componens
 et dividens intentiones individuales, quae alio
 nomine dicitur cogitativa, et habet determina-
 tum organum in corpore, scilicet mediam cel-
 90 lulam capitis: universalem enim sententiam
 quam mens habet de operabilibus non est pos-
 sibile applicari ad particularem actum nisi per
 aliquam potentiam mediam apprehendentem
 singulare, ut sic fiat quidam syllogismus cuius
 maior sit universalis quae est sententia mentis,
 95 minor autem singularis quae est apprehensio
 particularis rationis, conclusio vero electio sin-
 gularis operis, ut patet per id quod habetur in
 III De anima.

Mens vero angeli, quia cognoscit res mate-
 100 riales per formas quae respiciunt immediate
 materiam sicut et formam, non solum cognoscit
 materiam in universali directa inspectione, sed
 etiam in singulari; et similiter etiam mens
 105 divina.

1. Ad primum ergo dicendum quod¹ cog-
 93^b nitio qua cognoscitur materia secundum analo-
 giam quam habet ad formam, sufficit ad cog-
 110 nitionem rei naturalis, non autem ad cognitionem
 singularis, ut ex dictis patet.

2. Ad secundum dicendum quod dispositio
 sapientis de singularibus non fit per mentem
 nisi mediante vi cogitativa cuius est intentiones
 115 particulares cognoscere, ut ex dictis patet.

3. Ad tertium dicendum quod secundum
 hoc intellectus potest ex universali et singulari
 propositionem componere, quod singulare per
 reflexionem quandam cognoscit, ut dictum est.

4. Ad quartum dicendum quod intellectus
 120 sive ratio cognoscit in universali finem ad quem
 ordinat actum concupiscibilis et actum irasci-
 bilis imperando eos; hanc autem cognitionem
 universalem mediante vi cogitativa ad singu-
 laria applicat, ut dictum est.

A 47 non] *idem conf. praem.* pA 54 hominis partes] homo diffi *praem.* pA 56 forma] et *praem.* pA 64 ducit] univer-
 saliter *add.* pA 67 tamen] *idem conf. et imp. praem.* pA 93 mediam] si *praem.* pA 95 maior] *mu et litt. imp. praem.* pA
 100 materiales] *m et litt. imp. praem.* pA 119 intellectus sive ratio] ratio *praem.* pA 120 in universali finem ad] finem ad
praem. pA

Φ 51 signata] designata Φ 90 enim] vero Φ 104 et *om.* Φ etiam²] et Φ 109 cognitionem] rei *add.* Φ 114 par-
 ticulares] singulares Φ 116 ex] de Φ

54 *Metaph.* VII 10 (1035 b 27). 88 cogitativa: Averroes ut infra q. 14 a. 1 ad 9. 89 mediam...capitis: medici ut refert
 Thomas *Cont. Gent.* II c. 60 e. g. Avicenna *De anima* IV c. 2 (f. 17^b C), Averroes *De anima* III comm. 6 (VI¹, 154 A) ut refert
 Thomas *Super Sent. IV* d. 50 q. 1 a. 1 ad 3. 99 *De anima* III 16 (434 a 16).

125 5. Ad quintum dicendum quod illud quod potest virtus inferior, potest etiam superior, non tamen semper eodem modo sed quandoque alio altiori; et sic intellectus cognoscere potest ea quae cognoscit sensus, altiori tamen modo quam sensus; sensus enim cognoscit ea 130 quantum ad dispositiones materiales et accidentia exteriora, sed intellectus penetrat ad intimam naturam speciei quae est in ipsis individuis.

135 6. Ad sextum dicendum quod cognitio mentis angelicae est universalior quam cognitio mentis humanae quia ad plura se extendit paucioribus mediis utens; est tamen efficacior ad singularia cognoscenda quam mens humana, ut ex dictis patet.

Articulus sextus

Sexto quaeritur utrum mens humana cognitionem accipiat a sensibilibus. Et videtur quod non: eorum enim quae non communicant in materia, non potest esse actio et passio, ut per Boetium in libro De duabus naturis patet 5 et per Philosophum in I De generatione; sed mens nostra non communicat in materia cum rebus sensibilibus; ergo non possunt sensibilia agere in mentem nostram ut ex eis menti nostrae aliqua cognitio imprimatur. 10

2. Praeterea, obiectum intellectus est quid, ut dicitur in III De anima; sed quidditas rei nullo sensu percipitur; ergo cognitio mentis a sensu non accipitur. 15

3. Praeterea, Augustinus dicit in X Confessionum loquens de cognitione intelligibilium quomodo a nobis acquiratur «Ibi», inquit, «erant», scilicet intelligibilia in mente nostra,

«et antequam ea didicissem, sed in memoria non erant»; ergo videtur quod intelligibiles species non sint in mente a sensibus acceptae. 20

4. Praeterea, sicut Augustinus probat in X De Trinitate, anima non potest amare nisi cognita; sed aliquis antequam aliquam scientiam addiscat amat eam, quod patet ex hoc quod multo studio eam quaerit; ergo antequam addiscat illam scientiam habet eam in notitia sua, ergo videtur quod non accipiat mens cognitionem a rebus sensibilibus. 25

5. Praeterea, Augustinus dicit XII Super Genesim ad litteram «Corporis imaginem non corpus in spiritu sed ipse spiritus in se ipso facit celeritate mirabili quae ineffabiliter longe est a corporis tarditate»; ergo videtur quod mens non accipiat species intelligibiles a sensibilibus sed ipsa eas in se formet. 30

6. Praeterea, Augustinus dicit in XII De Trinitate quod mens nostra «de rebus corporalibus iudicat secundum rationes incorporales et sempiternas»; sed rationes a sensu acceptae non sunt huiusmodi; ergo videtur quod mens humana non accipiat cognitionem a sensibilibus. 35

7. Praeterea, si mens cognitionem a sensibilibus accipiat, hoc non potest esse nisi in quantum species, quae a sensibilibus accipitur, intellectum possibilem movet; sed talis species non potest movere intellectum possibilem: non enim movet ipsum in phantasia adhuc existens quia ibi existens nondum est actu intelligibilis sed potentia tantum, intellectus autem non movetur nisi ab intelligibili actu, sicut nec visus nisi a visibili in actu; similiter nec movet intellectum possibilem existens in intellectu agente 40 45 50

A 129 ea sup. lin. A] singularia pA 138 singularia] sua praem. pA
20 quod] notitiam add. pA 23 Trinitate] civi praem. pA 27 habet] alius praem. pA 30 Super Genesim] de praem.
pA 31 imaginem] idem praem. pA 40 rationes] huiusmodi add. pA 51 intellectus (ex intellectis pA) em. A

Φ 126 etiam om. Φ 128 altiori] modo add. Φ 137 est] et Φ ad] est praem. Φ (cf. nota superior) 138 quam mens humana om. Φ

2 accipiat] om. α post sensibilibus β habeat ante cognitionem et accipiat post sensibilibus γ accipit ante cognitionem δ 3 communicant] conveniunt Φ 4-6 ut per...patet et] sed ut patet per boetium in libro de duabus naturis etiam (et etiam δ) Φ 6 in I] in α om. γ in libro δ 15 in om. Φ 17 inquit] inquam Φ 19 et om. Φ 21 sint in mente] sunt Φ 22 sicut om. Φ 22 in om. Φ 23 Trinitate] quod add. Φ 28 cognitionem] scientiam Σ 32 sed om. α β δ 35 sensibilibus] sensibus Φ 37 in om. Φ 40 a sensu] a sensibus post acceptae Σ 41-42 ergo...sensibilibus] et sic idem quod prius Φ 51-53 intellectus...actu om. α δ 53 nec] non Φ 54 agente] existens add. Φ (-δ)

130 sensus...individuis: cf. supra q. 1 a. 12 26 in nota.

1 Parall.: I Pars q. 84 a. 6; Quodlib. VIII q. 2 a. 1; Comp. theol. cap. 81, 82 et 83. 5 Contra Eut. et Nest. cap. 6 (PL 64, 1349 D). 6 Cap. 7 (324 a 34). 12 De anima III 11 (430 b 28). 16 Cap. 10 (PL 32, 786). 23 Cap. 1 (PL 42, 971). 31 Cap. 16 (PL 34, 467). 38 Cap. 2 (PL 42, 999).

55 qui nullius speciei est receptivus, alias non
differret ab intellectu possibili; similiter nec
existens in ipso possibili intellectu quia forma
iam inhaerens subiecto subiectum non movet
60 sed in ipso quodam modo quiescit; nec etiam
per se existens cum species intelligibiles non
sint substantiae sed de genere accidentium,
ut dicit Avicenna in sua Metaphysica; ergo
nullo modo esse potest ut mens nostra a sen-
sibilibus accipiat scientiam.

65 8. Praeterea, agens est nobilius patiente,
ut patet per Augustinum XII Super Genesim
ad litteram, et per Philosophum in III De
anima; sed recipiens se habet ad illud a quo re-
cipit quasi patiens ad agens; cum ergo mens
70 sit multo nobilior sensibilibus et sensibus ipsis,
non poterit ab eis cognitionem accipere.

93na 9. Praeterea, Philosophus dicit in VII Phy-
sycorum quod « anima in quiescendo ¹ fit sciens
et prudens »; sed anima non posset accipere
75 scientiam a sensibilibus nisi moveretur aliquo
modo ab eis; ergo anima non accipit scientiam
a sensibilibus.

SED CONTRA, sicut dicit Philosophus et
experimento probatur, cui deficit unus sensus
80 deest una scientia, sicut caecis deest scientia
de coloribus; hoc autem non esset si anima
aliunde acciperet scientiam quam per sensus;
ergo a sensibilibus per sensus cognitionem
accipit.

85 2. Praeterea, omnis nostra cognitio origi-
naliter consistit in notitia primorum principio-
rum indemonstrabilium; horum autem cog-
nitio in nobis a sensu oritur, ut patet in fine Po-
steriorum; ergo scientia nostra omnis a sensu
90 oritur.

3. Praeterea, natura nihil facit frustra nec
deficit in necessariis; frustra autem dati essent
sensus animae nisi per eos cognitionem de
rebus acciperet; ergo mens nostra a sensibi-
libus cognitionem accipit. 95

RESPONSIO. Dicendum quod circa hanc
quaestionem multiplex fuit antiquorum opi-
nio. Quidam enim posuerunt ortum scientiae
nostrae totaliter a causa exteriori esse quae est
a materia separata; quae in duas sectas dividi-
100 tur: quidam enim, ut Platonici, posuerunt
formas rerum sensibilibus esse a materia sepa-
ratas, et sic esse intelligibiles actu, et per earum
participationem a materia sensibili effici indi-
vidua in natura, earum vero participatione
105 humanas mentes scientiam habere; et sic po-
nebant formas praedictas esse principium ge-
nerationis et scientiae, ut Philosophus narrat
in I Metaphysicae. Sed haec positio a Philo-
sopho sufficienter reprobata est, qui ostendit
quod non est ponere formas sensibilibus rerum
nisi in materia sensibili, cum etiam nec sine
materia sensibili in universali formae naturales
intelligi possint sicut nec simus sine naso.

Et ideo alii, non ponentes formas sensi-
bilium separatas sed intelligentias tantum quas
nos angelos dicimus, posuerunt originem sci-
entiae nostrae totaliter ab huiusmodi substantiis
separatis esse. Unde Avicenna voluit quod,
sicut formae sensibiles non acquiruntur in ma-
120 teria sensibili nisi ex influentia intelligentiae
agentis, ita nec formae intelligibiles humanis
mentibus imprimuntur nisi ex intelligentia
agente quae non est pars animae sed substantia
separata, ut ipse ponit; indiget tamen anima
125 sensibus quasi excitantibus et disponentibus

A 66 ut patet] p imp. praem. pA 72 Physycorum] d (primo deletum) eth imp. praem. pA 100 quae (scil. opinio) in duas
sectas] et horum est duplex praem. pA 103 et sic...et per earum] et (casu non del., et delevimus) per cas praem. pA 104 effici]
perfic (c imp.) praem. pA 113 in universali in marg. A] om. pA 114 sicut nec...Et ideo] § Alii vero dixerunt praem. pA
123 imprimuntur nisi] non casu praem. A, et delevimus

Φ 63 sensibilibus] sensibus Φ 68 a quo] quod Φ 74 et prudens om. Φ 75 aliquo] quodam Φ 76 anima...sensi-
bilibus] etc. Φ 78 Sed om. Φ 80 deest] deficit Φ 83 cognitionem] scientiam Φ 89 omnis] lac. (vel om.) α γ vel
cognitio praem. δ 94 mens...accipit] etc. Φ 107 formas praedictas] secundum dictas formas Φ (-8) inv. δ 113 natura-
les] universales Φ 114 possint] possunt Φ 122 nec] et Φ 123 mentibus] non (induc. A) add. Φ

62 III c. 8 (f. 82va). 67 Cap. 16 (PL 34, 467). 68 Cap. 5 (430 a 18) sec. transl. veterem (ed. Alonso, p. 321,3)
73 Cap. 3 (247 b 23) sec. transl. veterem (ms. Urbin. lat. 206, f. 78^v). 78 Anal. post I 30 (81 a 38) ut refert Thomas I Pars
q. 78 a. 4 arg. 4. 89 II 20 (100 a 10). 91 natura...necessariis: Arist. De anima III c. 9 (432 b 21) sec. transl. veterem
(ed. Alonso, p. 355,2). 109 Metaph. I 15 (991 a 8). 110 Metaph. VII 9 (1034 b 32 sqq.). 114 simus sine naso: exem-
plum Arist. ut supra a. 4 101 in nota. 119 De anima V c. 5 (f. 25rb) ut refert Thomas infra q. 11 a. 1 211. 125 ipse ponit:
hic supra.

ad scientiam, sicut agentia inferiora praeparant
materiam ad suscipiendum formam ab intelli-
gentia agente. Sed ista etiam opinio non videtur
130 rationabilis quia secundum hoc non esset ne-
cessaria dependentia inter cognitionem mentis
humanae et virtutes sensitivas, cuius contra-
rium manifeste apparet tum ex hoc quod defi-
ciente sensu deficit scientia de suis sensibilibus,
135 tum etiam ex hoc quod mens nostra non potest
actu considerare etiam ea quae habitualiter
scit nisi formando aliqua phantasmata, unde
et laeso organo phantasiae impeditur consi-
deratio. Et praeterea, praedicta positio tollit
140 proxima rerum principia si omnia inferiora ex
substantia separata immediate formas conse-
quuntur tam intelligibiles quam sensibiles.

Alia autem opinio fuit ponentium nostrae
scientiae originem totaliter a causa interiori
145 esse; quae etiam in duas sectas dividitur. Qui-
dam enim posuerunt humanas animas in se
ipsis continere omnium rerum notitiam, sed
per coniunctionem ad corpus praedictam no-
titiam obtenebrari; et ideo dicebant nos indi-
150 gere sensibus et studio ut impedimenta scien-
tiae tollerentur, dicentes addiscere nihil aliud
esse quam reminisci, sicut etiam manifeste
apparet quod ex his quae audimus vel videmus
reminiscimur ea quae prius sciebamus. Sed
155 haec positio non videtur etiam rationabilis:
si enim coniunctio animae ad corpus sit natu-
ralis, non potest esse quod per eam totaliter
naturalis scientia impediretur, et ita, si haec
opinio vera esset, non pateremur omnimodam
160 ignorantiam eorum quorum sensum non ha-

bemus. Esset autem haec opinio consona illi
positioni quae ponit animas ante corpora fuisse
creatas et postmodum corporibus unitas, quia
tunc compositio corporis et animae non esset
165 naturalis sed accidentaliter proveniens ipsi ani-
mae; quae quidem opinio et secundum fidem
et secundum philosophorum sententias repro-
banda iudicatur.

Alii vero dixerunt quod anima sibi ipsi est
scientiae causa: non enim a sensibilibus scien-
170 tiam accipit quasi per actionem sensibilibus
aliquo modo similitudines rerum ad animam
perveniant, sed ipsa anima ad praesentiam sen-
sibilibus in se similitudines rerum sensibilibus
format. Sed haec etiam positio non videtur
175 totaliter rationabilis: nullum enim agens nisi
secundum quod est actu agit; unde si anima in
se format omnium rerum similitudines, oportet
quod ipsa in se actu habeat omnes illas similitu-
dines rerum, et sic redibit in praedictam opi-
180 nionem quae ponit omnium rerum scientiam
animae humanae naturaliter insitam esse.

Et ideo prae omnibus praedictis positioni-
bus rationabilior est sententia Philosophi qui
ponit scientiam mentis nostrae partim ab in-
185 trinseco et partim ab extrinseco esse, non so-
lum a rebus a materia separatis sed etiam ab
ipsis sensibilibus. Cum enim mens nostra com-
paratur ad res sensibiles quae sunt extra ani-
mam, invenitur se habere ad eas in duplici
190 habitudine: uno modo ut actus ad potentiam,
in quantum scilicet res quae sunt extra animam
sunt intelligibiles in potentia, ipsa vero mens
est intelligibilis in actu, et secundum hoc po-

A 140 proxima] immedia *praem.* pA principia] in ei *add.* pA 143 fuit] quod *add.* pA ponentium] causam *add.* pA
144 a causa] c *praem.* pA interiori ut sensus exposcit (cf. *lin.* 99, 145-ss, 183-ss) *scrips.*] inferiori (fort. *mendum scribae e lapsu au-*
ditus) A 156 animae...sit] sit *praem.* pA 160 quorum] que per *praem.* pA 175 positio] *lit. imp. add.* pA 180 praedi-
ctam] al *praem.* pA 191 actus ad in *arg.* A] ad actum post potentiam pA 194 intelligibilis] est *add.* pA

Φ 127 agentia inferiora] ista inferiora agentia Φ 129 etiam *om.* Φ 135 etiam *om.* Φ 138 et] etiam Φ (-δ¹) 143 au-
tem *om.* Φ 144 interiori] inferiori (*induc.* A) Φ 145 quae] quedam α β *om.* δ² non liquet γ 148 notitiam] cognitionem Φ
152 etiam...quod] *om.* α δ manifeste apparet quod ante sicut γ 153 vel] et Φ 155 rationabilis] esse (*ante etiam* δ³) *praem.*
Φ (-δ¹) 158 impediretur] impeditur Φ (-δ) impediatur δ⁴ 161 haec *om.* Φ 171 per actionem] actione Φ 174 rerum
om. Φ (*def.* δ⁵) 175 etiam *om.* Φ 179 omnes *om.* Φ 182 humanae *om.* Φ 184 est] videtur Φ

127 sicut...agente: Avicenna ut *infra* q. 11 a. 1 203. 133 deficiente...sensibilibus: cf. *Arist. Anal. post.* I 30 (81 a 38).
138 laeso organo phantasiae: Avicenna ut *supra* a. 2 54 in nota. 145 Quidam: Platonici ut refert Thomas *infra* q. 18
a. 7 87, cf. *Tullius Tuscul. disput.* I c. 24 n. 57-59, August. *De Trin.* XII c. 15 (PL 42, 1011) et *De quant. anim.* cap. 20 (PL 32,
1055), Macrobius *Comment. in somn. Scipionis* I c. 12 n. 6-10, Nemesius *De nat. hom.* cap. 2 (PG 40, 552; Bd [33]), Boetius *De*
consol. III metr. 11 (PL 63, 777 A). 161 illi positioni: Origenes [*Peri Archon* II c. 9 (PG 11, 230 B-C)] ut refert Thomas
Cont. Gent. II c. 83, cf. August. *De civ. Dei* cap. 23 (PL 41, 336) et Gennadius *De eccles. dogm.* cap. 14 (PL 58, 984 B). 166 se-
cundum fidem: cf. Thomas *Cont. Gent.* II c. 83 versus finem. 167 secundum...iudicatur: cf. Bonaventura *Super Sent.* II d. 18
a. 2 q. 2. 169 Alii: <Adam Pulchre-Mulieris> *Liber de Intelligentiis* xxx, xxxi et xxxii (ed. Baumker, pp. 37-39). 177 se-
cundum...actu: cf. *supra* q. 2 a. 3 237 in nota. 184 *De anima* III 10 (430 a 10 sqq.).

93^{ab} 195 nitur in anima intellectus agens | qui faciat intel-
ligibilia in potentia esse intelligibilia in actu;
alio modo ut potentia ad actum, prout scilicet
in mente nostra formae rerum determinatae
sunt in potentia tantum quae in rebus extra
200 animam sunt in actu, et secundum hoc ponitur
in anima nostra intellectus possibilis cuius
est recipere formas a rebus sensibilibus ab-
tractas, factas intelligibiles in actu per lumen
intellectus agentis, quod quidem lumen intel-
205 lectus agentis in anima procedit sicut a prima
origine a substantiis separatis et praecipue a
Deo.

Et secundum hoc verum est quod scientiam
mens nostra a sensibilibus accipit; nihilo-
210 minus tamen ipsa anima in se similitudines
rerum format in quantum per lumen intellectus
agentis efficiuntur formae a sensibilibus ab-
tractae intelligibiles actu, ut in intellectu pos-
sibili recipi possint. Et sic etiam in lumine
215 intellectus agentis nobis est quodam modo
originaliter omnis scientia indita mediantibus
universalibus conceptionibus quae statim lu-
mine intellectus agentis cognoscuntur, per quas
sicut per universalia principia iudicamus de
220 aliis et ea praecognoscimus in ipsis, ut secun-
dum hoc etiam illa opinio veritatem habeat
quae ponit nos ea quae addiscimus ante in no-
titia habuisse.

1. Ad primum igitur dicendum quod for-
225 mae sensibiles vel a sensibilibus abstractae non
possunt agere in mentem nostram nisi quatenus
per lumen intellectus agentis immateriales red-
duntur; et sic efficiuntur quodam modo homo-
geneae intellectui possibili in quem agunt.

230 2. Ad secundum dicendum quod circa idem
virtus superior et inferior operantur non simi-
liter sed superior sublimius; unde et per for-
mam quae a rebus recipitur, sensus non ita

efficaciter rem cognoscit sicut intellectus, sed
sensus per eam manuducitur in cognitionem 235
exteriorum accidentium, intellectus vero per-
venit ad nudam quidditatem rei secernendo eam
ab omnibus materialibus dispositionibus. Unde
non pro tanto dicitur cognitio mentis a sensu
originem habere quod omne illud quod mens 240
cognoscit sensus apprehendat, sed quia ex his
quae sensus apprehendit mens in aliqua ulte-
riora manuducitur, sicut etiam sensibilia intel-
lecta manuducunt in intelligibilia divinorum.

3. Ad tertium dicendum quod verbum Au-
245 gustini est referendum ad praecognitionem qua
particularia in principiis universalibus praecog-
noscuntur; sic enim verum est quod ea
quae addiscimus, prius in anima nostra erant.

4. Ad quartum dicendum quod aliquis, 250
antequam aliquam scientiam acquirat, amare
eam potest in quantum eam cognoscit quadam
cognitione universali, cognoscendo utilitatem
illius scientiae vel visu vel quocumque alio
modo. 255

5. Ad quintum dicendum quod secundum
hoc intelligenda est anima se ipsam formare
quod per actionem intellectus agentis formae
intelligibiles factae intellectum possibilem for-
mant, ut dictum est, et secundum quod etiam 260
vis imaginativa potest formare diversorum sen-
sibilium formas; quod praecipue apparet dum
imaginamur ea quae numquam sensu perce-
pimus.

6. Ad sextum dicendum quod prima prin-
265 cipia quorum cognitio est nobis innata sunt
quaedam similitudo increatae veritatis; unde
secundum quod per ea de aliis iudicamus, di-
cimus iudicare de rebus per rationes incommu-
tabiles vel per veritatem increatam. Hoc tamen 270
quod Augustinus ibi dicit referendum est ad
rationem superiorem quae aeternis contemplan-
dis inhaeret; quae quidem, quamvis sit digni-

A 219 iudicamus de aliis] alia *praem.* pA 220 in (*ex inde ut videtur* pA) *em.* A 229 intellectui *em.* A] *conf.* pA 231 ope-
rantur non similiter] diversimode *praem.* pA 233 a rebus recipitur] proceditur (*ut videtur* *praem.* pA 239 non pro] p *imp.*
praem. pA 243 sensibilia intellecta *inv.* pA 246 referendum] intelligendum *praem.* pA 251 acquirat (*ex acquirat* pA) *em.* A
261 imaginativa] *im praem.* pA 268 ea (*ex eas* pA) *em.* A

Φ 195 anima] ea Φ 196 esse *om.* Φ in³ *om.* Φ 203 in *om.* Φ 206 et *om.* Φ 222 quae³] nos *add.* Φ 233 reci-
pitur] accipitur Φ 238 dispositionibus] conditionibus Φ 239 non] *om.* α γ p⁸ post habere s⁸ 242 ulteriora] inferiora Σ
252 eam² *om.* Φ quadam] quedam α β non *liquet* γ δ² 260 quod] hoc Φ 268 ea] eas (*induc.* pA) Φ

204 lumen...Deo: cf. Thomas *I Pars* q. 79 a. 4. 272 quae...inhaeret: August. *De Trin.* XII c. 7 (PL 42, 1005) ut dicitur
infra q. 15 a. 2 lin. 25.

tate prior, est tamen eius operatio tempore
275 posterior quia « invisibilia Dei per ea quae facta
sunt intellecta, conspiciuntur », Rom. 1²⁰.

7. Ad septimum dicendum quod in re-
ceptione qua intellectus possibilis species rerum
280 accipit a phantasmatibus, se habent phan-
tasmata ut agens instrumentale vel secunda-
rium, intellectus vero agens ut agens princi-
pale et primum; et ideo effectus actionis relin-
quitur in intellectu possibili secundum condi-
tionem utriusque et non secundum condicio-
285 nem alterius tantum; et ideo intellectus possi-
bilis recipit formas ut intelligibiles actu ex vir-
tute intellectus agentis, sed ut similitudines
determinatarum rerum ex cognitione phantas-
matum, et sic formae intelligibiles in actu non
290 sunt per se existentes neque in phantasia neque
in intellectu agente, sed solum in intellectu
possibili.

8. Ad octavum dicendum quod, quamvis
intellectus possibilis sit simpliciter nobilior
295 quam phantasma, tamen secundum quid nihil
prohibet phantasma nobilior esse, in quantum
scilicet phantasma est actu similitudo talis rei
quod intellectui possibili non convenit nisi in
potentia; et sic quodam modo potest agere in
300 intellectum possibilem virtute luminis intellectus
agentis, sicut et color potest agere in visum
virtute luminis corporalis.

9. Ad nonum dicendum quod quies in qua
perficitur scientia, excludit motum materia-
295 lium passionum, non autem motum et passio-
nem communiter accepta secundum quod quod-
libet recipere pati dicitur et moveri; sic enim
Philosophus dicit in III De anima quod « intel-
ligere quoddam pati est ».

Articulus septimus

Septimo quaeritur utrum in mente sit imago
Trinitatis secundum quod materialia co-
gnoscit, an solum secundum quod cognoscit

aeterna. Et videtur quod non solum secundum
quod cognoscit aeterna quia, ut dicit Augustinus 5
XII De Trinitate, « cum quaerimus trinitatem
in anima, in tota quaerimus, non separantes
94^a actionem rationalem in temporalibus a con-
templatione aeternorum »; sed mens non est
ad imaginem nisi secundum quod in ea trini-
10 tatis invenitur; ergo mens est ad imaginem non
solum secundum quod inhaeret aeternis con-
templandis, sed etiam secundum quod inhaeret
temporalibus agendis.

2. Praeterea, imago Trinitatis consideratur 15
in anima in quantum in ea repraesentatur
aequalitas personarum et earum origo; sed
magis aequalitas personarum repraesentatur in
mente secundum quod cognoscit temporalia
20 quam secundum quod cognoscit aeterna cum
aeterna in infinitum excedant mentem, mens
autem non in infinitum temporalia excedit;
origo etiam personarum repraesentatur in co-
gnitione temporalium sicut et in cognitione
25 aeternorum quia utrobique ex mente procedit
notitia et ex notitia procedit amor; ergo imago
Trinitatis non solum est in mente secundum
quod cognoscit aeterna, sed etiam secundum
quod cognoscit temporalia.

3. Praeterea, similitudo est in potentia di- 30
ligendi, sed imago in potentia cognoscendi,
ut habetur in II Sententiarum xvi distinctione;
sed mens nostra per prius cognoscit materialia
quam aeterna cum ex materialibus in aeterna
35 perveniat, et etiam perfectius cum materialia
comprehendat non autem aeterna; ergo imago
magis est in mente secundum quod compara-
tur ad temporalia quam secundum quod com-
paratur ad aeterna.

4. Praeterea, imago Trinitatis invenitur in 40
anima quodam modo secundum potentias, ut
supra dictum est; sed potentiae indifferenter
se habent ad omnia obiecta ad quae potentiae
determinantur; ergo imago Dei invenitur in
45 mente respectu quorumlibet obiectorum.

A 289 et sic...non sunt] non op *praem.* pA 293 quod] nichil *add.* pA 301 in] *bis* pA *primum del.* A
16 repraesentatur] consideratur *praem.* pA 18 magis *em.* A] *conf.* pA 19 secundum quod] q *praem.* pA 30 simili-
tudo] ymago *praem.* pA

Φ 274 tempore *om.* Φ 280 vel] et Φ 307 sic enim] sicut etiam Φ
3 an] non Φ 12 inhaeret] rationibus *add.* Φ 23 repraesentatur] manifestatur Φ 26 procedit *om.* Φ 27-29 est in...
temporalia] etc. Φ 32 ut] sicut Φ in *om.* Φ xvi] xiii (*seu* 13) Φ 35 materialia] temporalia Σ 38 quam...aeterna] etc. Φ

308 Cap. 4 (429 b 24) sec. transl. veterem (ed. Alonso, p. 304,20).

1 Parall.: *I Pars* q. 93 a. 8; *Super Sent. I d.* 3 q. 4 a. 4. 6 Cap. 4 (PL 42, 1000). 32 Cap. 3. 42 supra: a: 1 et 3.

5. Praeterea, perfectius videtur illud quod in se ipso videtur quam quod videtur in sui similitudine; sed anima videt se ipsam in se, Deum autem non nisi in similitudine in statu viae; ergo perfectius cognoscit se ipsam quam Deum; et ita magis est attendenda imago Trinitatis in anima secundum quod anima cognoscit se ipsam quam secundum quod cognoscit Deum cum in nobis secundum id imago Trinitatis inveniatur quod perfectissimum in natura nostra habemus, ut Augustinus dicit.

6. Praeterea, secundum hoc personarum aequalitas in mente nostra repraesentatur quod memoria, intelligentia et voluntas tota invicem se capiunt, ut patet per Augustinum in X De Trinitate; sed ista mutua comprehensio non ostenderet earum aequalitatem nisi quantum ad omnia obiecta se comprehenderent; ergo ratione omnium obiectorum imago Trinitatis invenitur in potentiis mentis.

7. Praeterea, sicut imago est in potentia cognoscendi, ita caritas in potentia diligendi; sed caritas non solum respicit Deum sed etiam proximum, unde et duplex ponitur actus caritatis, scilicet dilectio Dei et proximi; ergo et imago non solum est in mente secundum quod cognoscit Deum sed etiam secundum quod cognoscit creaturas.

8. Praeterea, potentiae mentis in quibus consistit imago, aliquibus habitibus perficiuntur secundum quos imago deformata dicitur reformari et perfici; sed potentiae mentis non indigent habitibus secundum quod comparantur ad aeterna sed solum secundum quod comparantur ad temporalia quia habitus ad hoc sunt ut secundum eos potentiae regulentur; in aeternis autem error non potest accidere, ut ibi regula opus sit, sed solum in temporalibus; ergo imago magis consistit in mente secundum quod

cognoscit temporalia quam secundum quod cognoscit aeterna.

9. Praeterea, Trinitas increata repraesentatur in imagine mentis nostrae praecipue quantum ad consubstantialitatem et coaequalitatem; sed haec duo inveniuntur etiam in potentia sensitiva quia sensibile et sensus in actu efficiuntur unum et species sensibilis non recipitur in sensu nisi secundum suam capacitatem; ergo etiam in potentia sensitiva imago Trinitatis invenitur, multo igitur magis in mente secundum quod temporalia cognoscit.

10. Praeterea, metaphoricæ locutiones secundum aliquas similitudines attenduntur quia, secundum Philosophum, « omnes transferentes secundum aliquam similitudinem transferrunt »; sed a quibusdam creaturis sensibilibus magis fit transumptio in divina per metaphoricæ locutiones quam etiam ab ipsa mente, sicut patet de radio solari, ut dicit Dionysius IV cap. De divinis nominibus; ergo creaturae sensibiles aliquae magis possunt dici ad imaginem quam etiam ipsa mens, et ita non videtur aliquid impedire quin mens secundum quod temporalia cognoscit, ad imaginem sit.

11. Praeterea, Boetius dicit in libro De Trinitate quod formae quae sunt in materia sunt imagines illarum rerum quae sunt sine materia; formae autem in materia existentes sunt formae sensibiles; ergo formae sensibiles sunt imagines ipsius Dei, et ita mens secundum quod ea cognoscit videtur ad imaginem Dei esse.

SED CONTRA est quod Augustinus dicit in XV De Trinitate quod trinitas quae in inferiori scientia invenitur, « licet ad interiorem hominem iam pertineat, nondum tamen imago Dei appellanda est vel putanda »; inferior autem

A 53 quod sup. lin. A] om. pA 64 ratione hic A] respectu pA (cf. nota insequens) obiectorum] ratione add. pA, quod loco suo restituit A 70 et sup. lin. A] om. pA 81 secundum] per praem. pA 95 mente (e mentem pA) em. A 104 dicit] pat praem. pA 115 ita] a et litt. imp. add. pA

Φ 46-56 Praeterea...dicit (scil. arg. 5) om. α 66-73 Praeterea...creaturas (scil. arg. 7) om. α 76 quos] quas Φ 84-86 imago...aeterna] etc. Φ 88 nostrae om. Σ 89 coaequalitatem] aequalitatem Φ 104 ut dicit Dionysius] per dionysium Φ

56 De Trin. XIV c. 8 (PL 42, 1044) ut refert Thomas infra q. 15 a. 1 sed c. 3. 61 Cap. 11 (PL 42, 983). 66 sicut...diligendi: Petrus Lomb. ut supra lin. 32. 76 imago deformata: cf. August. De Trin. XIV c. 26 (PL 42, 1053). 99 Topic. VI c. 2 (140 a 10) sec. transl. communem (ms. Arch. di S. Pietro H, 5, f. 105^v) ut refert Thomas Super Sent. I d. 34 q. 3 a. 1 arg. 2. 105 § 4 (PG 3, 697 B; Dion. 161). 111 Cap. 2 (PL 64, 1250 D). 119 Cap. 3 (PL 42, 1060).

125 scientia est secundum quam mens temporalia
contemplatur: sic enim a sapientia aeternorum
distinguitur; ergo imago Trinitatis non atten-
ditur in mente secundum quod temporalia
cognoscit.

2. Praeterea, partes imaginis secundum ordi-
nem debent tribus personis respondere; sed
130 ordo personarum non invenitur in mente se-
cundum quod temporalia cognoscit: in cogni-
tione enim temporalium intelligentia non pro-
cedit¹ ex memoria ut Verbum a Patre, sed magis
94^b memoria ab intelligentia quia ea quae prius
135 intelleximus memoramur; ergo imago non con-
sistit in mente secundum quod temporalia
cognoscit.

3. Praeterea, Augustinus dicit in XII De
Trinitate « facta ista distributione » mentis qua
140 scilicet dividitur in contemplationem aeterno-
rum et actionem temporalium, « in eo solo
quod ad contemplationem pertinet aeternorum,
non solum trinitas sed etiam imago Dei, in
hoc autem quod derivatum est in actione tem-
145 poralium, etiamsi trinitas possit, non tamen
imago Dei potest inveniri », et sic idem quod
prius.

4. Praeterea, imago Trinitatis semper exi-
150 stit in anima, non autem cognitio rerum tem-
poralium cum per acquisitionem habeatur; ergo
imago Trinitatis non invenitur in anima se-
cundum quod temporalia cognoscit.

RESPONSIO. Dicendum quod rationem ima-
ginis similitudo perficit; non tamen quaelibet
155 similitudo ad rationem imaginis sufficiens in-
venitur, sed expressissima similitudo per quam
aliquid repraesentatur secundum rationem suae
speciei; et ideo in corporalibus imagines rerum
attenduntur magis secundum figuras quae sunt
160 specierum propria signa, quam secundum co-

lores et alia accidentia. Invenitur autem in
anima nostra aliqua similitudo Trinitatis increa-
tae secundum quamlibet sui cognitionem, non
solum mentis, sed etiam sensus, ut patet per
Augustinum in XI De Trinitate; sed in illa
165 tantum cognitione mentis imago Dei reperitur
secundum quam in mente nostra expressior
Dei similitudo invenitur.

Ut igitur cognitionem mentis secundum
obiecta distinguamus, triplex cognitio in mente
170 nostra invenitur, cognitio scilicet qua mens
cognoscit Deum, et qua cognoscit se ipsam, et
qua cognoscit temporalia. In illa igitur cogni-
tione qua mens temporalia cognoscit, non in-
venitur expressa similitudo Trinitatis increatae,
175 neque secundum conformationem quia res ma-
teriales magis sunt Deo dissimiles quam ipsa
mens, unde per hoc quod mens earum scientia
informatur non efficitur Deo maxime confor-
mis; similiter etiam neque secundum analogiam
180 eo quod res temporalis quae sui notitiam
parit in anima vel intelligentiam actualem, non
est eiusdem substantiae cum ipsa mente sed
extraneum a natura eius, et sic non potest per
hoc increatae Trinitatis consubstantialitas re-
185 praesentari. Sed in cognitione qua mens nostra
cognoscit se ipsam est repraesentatio Trinitatis
increatae secundum analogiam, in quantum
hoc modo mens cognoscens se ipsam verbum
sui gignit et ex utroque procedit amor, sicut
190 Pater se ipsum dicens Verbum suum genuit
ab aeterno et ex utroque Spiritus Sanctus pro-
cedit. Sed in cognitione illa qua mens ipsum
Deum cognoscit, mens ipsa Deo conformatur,
sicut omne cognoscens in quantum huiusmodi
195 assimilatur cognito.

Maior est autem similitudo quae est per
conformitatem, ut visus ad colorem, quam quae
est per analogiam, ut visus ad intellectum qui

A 140 contemplationem] *idem conf. praem.* pA 143 etiam] *idem conf. et imp. praem.* pA 150 cum *sup. lin. tertius* A] *bis conf. (secunda vice sup. lin.)* pA 153 rationem] in *praem.* pA 181 temporalis in *margin.* A] *om.* pA 186 qua *scrips.*] *quas casu* A 190 gignit A 193 ipsum] *idem conf. praem.* pA 194 cognoscit *em.* A] *conf.* pA 196 cognito *scrips. cum* Φ] cognoscenti [*fort. mendum Thomae e lapsu dictionis*] A 198 ut...quam] *quam praem.* pA

Φ 123 quam] quod Φ 138 in *om.* Σ 140 dividitur] ducimur Φ (- δ^2) ducimus δ^2 143 etiam] est *praem.* α γ est *add.*
 β δ 165 in¹ *om.* Φ 169 igitur] ergo Φ 172 ipsam] ipsum Φ (- γ) non *liquet* γ 173 igitur] *om.* Φ (- δ^1) enim δ^1
175 increatae] in creatis α β in creaturis δ^2 177 Deo] *om.* Φ (- δ) *post* dissimiles δ quam] etiam *add.* Φ (- δ) 178 earum]
ea Φ (- δ^1) a δ^1 179 maxime] magis Φ 182 actualem] scilicet *add.* Φ 183 ipsa *om.* Σ 184 eius *om.* Σ 186 nostra
om. Σ 193 illa] ipsa Φ

139 Cap. 4 (PL 42, 1000). 153 rationem...speciei: August. *De div. quaest.* 83 q. 74 (PL 40, 85) ut refert Thomas I Pars q. 93 a. 1. 165 Cap. 2-5 (PL 42, 985-992). 186 in cognitione...amor: cf. August. *De Trin.* IX c. 12 (PL 42, 970).

200 similiter ad sua obiecta comparatur; unde
 expressior similitudo Trinitatis est in mente
 secundum quod cognoscit Deum quam secundum
 quod cognoscit se ipsam. Et ideo proprie
 imago Trinitatis in mente est secundum quod
 205 cognoscit Deum primo et principaliter, sed
 quodam modo et secundario etiam secundum
 quod cognoscit se ipsam, et praecipue prout
 se ipsam considerat ut est imago Dei, ut sic
 eius consideratio non sistat in se sed procedat
 210 usque ad Deum. In consideratione vero rerum
 temporalium non invenitur imago, sed simili-
 tudo quaedam Trinitatis quae magis potest ad
 vestigium pertinere sicut et similitudo quam
 Augustinus assignat in potentiis sensitivis.

215 1. Ad primum igitur dicendum quod trini-
 tas quidem aliqua invenitur in mente secundum
 quod se extendit ad actionem temporalium,
 sed tamen illa trinitas non dicitur imago in-
 creatae Trinitatis, ut patet per ea quae ibidem
 220 Augustinus subiungit.

22 2. Ad secundum dicendum quod aequalitas
 divinarum personarum magis repraesentatur
 in cognitione aeternorum quam temporalium;
 non enim est attendenda aequalitas inter obiec-
 225 tum et potentiam, sed inter unam potentiam
 et aliam. Quamvis autem maior sit inaequalitas
 inter mentem nostram et Deum quam inter
 mentem nostram et rem temporalem, tamen
 inter memoriam quam mens nostra habet de
 230 Deo et actualem intelligentiam eius et amorem
 maior invenitur aequalitas quam inter memo-
 riam quam habet de rebus temporalibus et
 earum intelligentiam et amorem: ipse enim
 235 Deus per se ipsum cognoscibilis est et diligi-
 bilis, et ita tantum a mente uniuscuiusque
 intelligitur et amatur quantum menti praesens
 est, cuius praesentia in mente ipsius memoria

in mente est; et sic memoriae quae de ipso
 habetur intelligentia, et huic voluntas sive
 amor adaequatur. Res autem materiales non
 240 sunt secundum se intelligibiles et diligibiles;
 et ideo respectu earum talis aequalitas in mente
 non invenitur, nec etiam idem ordo originis
 cum ex hoc nostrae memoriae praesentes sint
 quod a nobis intellectae fuerunt, et sic memoria
 245 ex intelligentia oritur potius quam e converso.
 Cuius contrarium in mente creata accidit re-
 spectu ipsius Dei, ex cuius praesentia mens in-
 tellectuale participat lumen ut intelligere possit.

3. Ad tertium dicendum quod, quamvis cog-
 250 nitione quam de rebus materialibus habemus
 sit prior tempore illa notitia quam habemus de
 Deo, tamen haec est prior dignitate. Nec obstat
 quod materialia a nobis perfectius cognoscun-
 tur quam Deus quia minima cognitio quae de
 255 Deo haberi potest superat omnem cognitionem
 quae de creatura habetur: nobilitas enim scien-
 tia ex nobilitate sciti dependet, ut patet in
 principio I De anima; unde et in XI De anima-
 libus Philosophus praeponit modicam scientiam
 260 quam habemus de rebus caelestibus omni scien-
 tia quam de rebus inferioribus habemus.

4. Ad quartum dicendum quod, quamvis
 potentiae se extendant ad omnia sua obiecta,
 tamen earum virtus pensatur ex ultimo in quod
 265 possunt, ut patet in I Caeli et mundi; et ideo
 id quod ad maximam perfectionem potentia-
 rum mentis pertinet, scilicet esse ad imaginem
 Dei, attribuitur eis respectu nobilissimi obiecti
 quod Deus est. 270

5. Ad quintum dicendum quod, quamvis
 mens perfectius se ipsam cognoscat quam
 Deum, tamen cognitio quam habet de Deo est
 nobilior et per eam magis Deo conformatur,
 ut dictum est; et ideo secundum ipsam magis
 275 est ad Dei imaginem.

A 203 Et...secundum quod cognoscit] secundum autem quod cog *praem.* pA 217 temporalium *em.* A] *conf.* (*e vitio perga-*
meni) pA 224 obiectum] rem que (*que e forma conf. primo em.*) est extra animam et eius intelligentiam *praem.* pA 227 quam]
 tamen *praem.* pA (*cf. lin. 228*) 229 memoriam *clare in marg.* A] *conf.* pA 231 memoriam] notiti *praem.* pA 233 et amo-
 rem] am (*m imp.*) *praem.* pA 235 a *em* A] *conf.* pA 240 Res autem] alie vero *praem.* pA 259 De animalibus *trans. ad*
lin. rep. A, et alterum *delevimus* 260 praeponit] dicit *praem.* pA scientiam] *idem conf. et imp. praem.* pA 267 id quod ad
 maximum] maxima *praem.* pA

Φ 203-207 Et ideo...se ipsam] *hom. om. α δ hic et post imaginem²⁷⁴ β* 216 quidem aliqua] quedam Φ 233 earum] aliarum Φ
 239 huic] hec Σ hoc β sive] sit α γ sic *potius δ* 257 enim] etiam Φ (-δ) 264 extendant] -dunt Φ 269 eis] ei Φ
 276 imaginem] et ideo propria ymago...quod cognoscit se ipsam (*ut supra lin. 203-207*) *add.* β

214 Ut supra lin. 165. 259 *De anima* I 1 (402 a 1). 260 *De part. animal.* I c. 5 (644 b 31) sec. transl. Scoti, vide
 Albertum *De animal.* XI tr. 2 c. 3 n. 83. (St I, 792). 266 Cap. 11 (281 a 14) sec. transl. arabico-latinam (ed. Averroes V, 78
 L) ut refert Thomas *Super De caelo* I lect. 25.

6. Ad sextum dicendum quod, quamvis aequalitas ad imaginem pertineat quae in mente nostra invenitur, non tamen oportet quod respectu omnium imago attendatur respectu quorum aliqua aequalitas invenitur in ipsa, eo quod plura alia ad imaginem requiruntur, unde ratio non sequitur.

7. Ad septimum dicendum quod, quamvis caritas quae imaginem perficit respiciat proximum, non tamen sicut principale obiectum cum eius principale obiectum sit solus Deus: in proximo enim nihil diligit caritas nisi Deum.

8. Ad octavum dicendum quod potentiae imaginis aliquibus habitibus perficiuntur etiam secundum quod comparantur in Deum, sicut fide, spe et caritate, sapientia et aliis huiusmodi; quamvis enim in ipsis aeternis error non invenitur ex parte ipsorum, potest tamen accidere error nostro intellectui in cognitione eorum: difficultas enim in eis cognoscendis accidit nobis non ex eis sed ex parte nostra, ut dicitur in II Metaphysicae.

9. Ad nonum dicendum quod inter sensibile et sensum non invenitur consubstantialitas eo quod ipsum sensibile est extraneum a sensus essentia, nec etiam invenitur aequalitas cum quandoque non semper tantum videatur visibile quantum visibile est.

10. Ad decimum dicendum quod creaturae aliquae irrationales possunt quadam similitudine magis Deo assimilari quam etiam rationales quantum ad causandi efficaciam, sicut patet de radio solari quo omnia in inferioribus causantur et renovantur, et ex hoc convenit cum divina bonitate quae omnia causat, ut Dionysius dicit; tamen secundum proprietates sibi inhaerentes magis creatura <rationalis>

Deo est similis quam quaecumque irrationalis. Hoc tamen quod a creaturis irrationalibus frequentius metaphoricae locutiones transferuntur in Deum, contingit ex ratione dissimilitudinis quia, ut Dionysius dicit in II cap. Caelestis hierarchiae, ea quae sunt in vilioribus creaturis ideo frequentius transferuntur in divina ut omnis errandi tollatur occasio: translatio enim a creaturis nobilioribus facta existimationem posset inducere quod ea quae metaphorice dicerentur essent secundum proprietatem intelligenda, quod opinari nullus potest de ipsis vilioribus creaturis.

11. Ad undecimum dicendum quod Boetius formas materiales ponit esse imagines non Dei, sed formarum immaterialium, idest rationum idealium in mente divina existentium a quibus secundum perfectam similitudinem oriuntur.

Articulus octavus

Octavo quaeritur utrum mens se ipsam per essentiam cognoscat aut per aliquam speciem. Et videtur quod per aliquam speciem quia, ut Philosophus dicit in III De anima, «intellectus noster nihil intelligit sine phantasmate»; sed ipsius essentiae animae non potest accipi aliquod phantasma; ergo oportet quod per aliquam aliam speciem a phantasmatibus abstractam mens nostra se ipsam intelligat.

2. Praeterea, ea quae per sui essentiam videntur, certissime cognoscuntur sine errore; sed de mente humana multi erraverunt cum quidam dicerent eam esse aerem, quidam ignem,

A 280 omnium in marg. A] om. pA 287 cum (e cuius pA) em. A 288 diligit] diili praem. pA 293 aeternis] en praem. pA 294 tamen accidere] ac praem. pA 301 sensus essentia] natura praem. pA 303 non] ita visibile add. pA 308 sicut em. A] conf. pA 313 <rationalis> suppl. cum Φ] trans. ad lin. om. A
1 se ipsam scripsit] se ipsa (casu om. compl. abbrev.) A

Φ 281 aliqua] alia Φ (-8¹) aequalitas] qualitas Φ 284-288 Ad septimum...Deum om. α 294 accidere] incidere Φ 297 nobis om. Φ 298 in om. Σ (-8¹) 306 irrationales] rationales Φ (-8¹) 307 assimilari] similari Φ 313 <rationalis> suppl. Φ 314 quam] creatura add. Φ 318 in om. Φ 322 nobilioribus] nobilibus Φ existimationem] estimatione Σ (-8¹) estimationem β 8¹
5 noster om. Φ 12 sine] et sciuntur praem. Σ

298 Metaph. II 1 (993 b 7). 312 De div. nom. cap. 4 § 4 (PG 3, 697 C; Dion. 162). 319 § 3 (PG 3, 141 B; Dion. 762).

1 Parall.: I Pars q. 87 a. 1; Cont. Gent. III c. 46; Super De anima III lect. 9. 4 Cap. 7 (431 a 16) sec. transl. veterem (ed. Alonso, p. 344,8). 14 quidam: Democritus et Leucippus ut refert Arist. De anima I 3 (403 b 31); quidam²: Diogenes sec. Arist. De anima I 5 (405 a 21), vide etiam August. De Trin. X c. 7 (PL 42, 978).

15 et multa alia de ea inepta sentirent; ergo mens non videt se per essentiam suam.

3. Sed dicebat quod mens per essentiam suam videt se esse, errare tamen potest in inquirendo quid sit. — Sed contra, scire aliquid per essentiam suam est scire de eo quid est cum
20 essentia rei sit idem quod quidditas eius; si igitur anima videret se ipsam per essentiam, quilibet sine errore sciret de anima sua quid est, quod manifeste patet falsum esse.

94^b

25 4. Praeterea, anima nostra est forma coniuncta materiae; sed omnis huiusmodi forma cognoscitur per abstractionem speciei a materia et materialibus condicionibus; ergo anima cognoscitur per aliquam speciem abstractam.

30 5. Praeterea, intelligere non est actus animae tantum sed actus coniuncti, ut dicitur in I De anima; sed omnis talis actus est communis animae et corpori; ergo oportet quod in intelligendo semper sit aliquid ex parte corporis; sed hoc non esset si mens se ipsam per essen-
35 tiam suam videret sine aliqua specie a corporeis sensibus abstracta; ergo mens non videt se ipsam per essentiam.

40 6. Praeterea, Philosophus dicit in III De anima quod intellectus intelligit se sicut et alia; sed alia intelligit non per essentiam suam sed per aliquas species; ergo nec se ipsam mens intelligit per suam essentiam.

45 7. Praeterea, potentiae cognoscuntur per actus et actus per obiecta; sed essentia animae non potest cognosci nisi potentiis eius cognitis cum virtus rei cognoscere faciat rem ipsam; ergo oportet quod essentiam suam per actus suos et per species obiectorum suorum cognoscat.

50 8. Praeterea, sicut se habet sensus ad sensibile, ita intellectus ad intelligibile; sed inter sensum et sensibile requiritur quaedam di-

stantia ex quo provenit quod oculus se ipsum videre non possit; ergo et in intellectuali cognitione requiritur quaedam distantia ut numquam se per essentiam suam intelligere possit.

55

9. Praeterea, secundum Philosophum in Posterioribus non est circulo demonstrare quia sequeretur quod aliquid per se ipsum notum fieret, et sic sequeretur quod aliquid esset prius et notius se ipso, quod est impossibile; sed si mens se ipsam per essentiam suam videt, erit idem quod cognoscitur et per quod cognoscitur; ergo sequitur idem inconueniens ut aliquid sit prius et notius se ipso.

60

65

10. Praeterea, Dionysius dicit VII cap. De divinis nominibus quod anima circulo quodam cognoscit existentium veritatem; circularis autem motus est ab eodem in idem; ergo videtur quod anima a se ipsa egrediens intelligendo per res exteriores ad sui ipsius cognitionem redeat, et sic non intelliget se per essentiam suam.

70

11. Praeterea, manente causa manet eius effectus; si igitur mens se per essentiam suam videret propter hoc quod essentia sua sibi est praesens, cum semper ei sit praesens semper ipsam videret; ergo cum impossibile sit simul
75 plura intelligere, numquam aliud intelligeret.

12. Praeterea, posteriora sunt magis composita prioribus; sed intelligere est posterius quam esse; ergo in intelligentia animae invenitur maior compositio quam in eius esse; sed in anima non est idem quod est et quo est; ergo nec in ea est idem quod intelligitur et quo intelligitur, et sic mens non se videt per suam
85 essentiam.

13. Praeterea, non potest idem <esse> forma et formatum respectu eiusdem; sed intellectus, cum sit quaedam potentia animae, est quasi quaedam forma essentiae ipsius; ergo non po-
90

A 36 videret] *litt. imp. praem.* pA 43 suam essentiam] *essentiam praem.* pA 46 cognitis *em.* A] *conf.* pA 55 ut] . § (sign. *novae parag. imp.*) *praem.* pA 61 notius] *posterius praem.* pA 81 in *sup. lin.* A] *om.* pA 84 quo] quod *praem.* pA 87 <esse> *suppl. cum Φ*] *om.* A 88 eiusdem *em.* A] *conf.* pA

Φ 18 in *om.* Φ 22 videret] videt Φ ipsam *om.* Σ 27 speciei] *forme* Φ 28 et] a *add.* Φ 29 aliquam] *post* abstractam Φ (-δ) a materia *post* abstractam δ 32 actus *om.* Φ 33 in *om.* Φ 36 suam *om.* Φ 37-38 mens...essentiam] etc. Φ 42-43 nec...essentiam] etc. Φ 49 per *om.* Φ 51 ita] sic Φ 54 possit] potest Φ cognitione] visione Φ 61-65 quod...se ipso *hom. om.* α δ 68 circularis] *circulus* Σ 71 redeat] *redit* Φ 72 intelliget] -ligit Φ 74 se *om.* Φ (-δ) 77 ipsam] *eam* Φ 83 in *om.* Φ (-δ) 84 quod...quo intelligitur] quo intelligit et quod intelligitur Σ quod intelligitur et quo modo intelligitur β 85 et sic...essentiam] *ergo* etc. Σ 87 <esse> *suppl.* Φ 89 est *om.* α β δ 90 ipsius] eius Φ

32 De anima I 10 (408 b 11). 40 De anima III 9 (430 a 2). 44 potentiae...obiecta: Arist. ut supra q. 2 a. 2 219 in nota. 58 Anal. post. I 8 (72 b 25). 67 § 2 (PG 3, 868 B) sec. transl. Sarraceni (Dion. 390).

test esse quod essentia animae sit forma intellectus, sed id quo aliquid intelligitur est forma intellectus; ergo mens non videt se ipsam per essentiam suam.

95 14. Praeterea, anima est quaedam substantia per se subsistens; formae autem intelligibiles non sunt per se subsistentes, alias scientia, quae ex huiusmodi formis intelligibilibus consistit, non esset de genere accidentis; ergo
100 essentia animae non potest esse ut forma intelligibilis qua mens se ipsam videat.

15. Praeterea, cum actus et motus penes terminos distinguantur, intelligibilia quae sunt unius speciei, eodem modo secundum speciem
105 intelliguntur; sed anima Petri est unius speciei cum anima Pauli; ergo anima Petri eodem modo intelligit se ipsam sicut intelligit animam Pauli: sed animam Pauli non intelligit per eius essentiam cum ab ea sit absens; ergo nec se intelligit
110 per essentiam suam.

16. Praeterea, forma est simplicior eo quod per formam informatur; sed mens non est simplicior se ipsa; ergo non informatur se ipsa; cum igitur informetur eo per quod cognoscit,
115 non cognoscet se ipsam per se ipsam.

SED CONTRA est quod Augustinus dicit in IX De Trinitate « Mens se ipsam per se ipsam novit quoniam est incorporea; nam si non se ipsam novit, non se ipsam amat ».

120 2. Praeterea, II Cor. XII^a super illud « Scio hominem » etc. dicit glosa « Hac visione quae dicitur intellectualis ea cernuntur quae non sunt corpora nec ullas gerunt formas similes corporum, velut ipsa mens et omnis animae affectio »; sed, ut in eadem glosa dicitur,
125 « intellectualis visio eas res continet quae non habent imagines sui similes quae non sunt

quod ipsae »; ergo mens non cognoscit se ipsam per aliquid quod non sit idem quod ipsa,

3. Praeterea, sicut dicitur in III De anima, 130 « in his quae sunt separata a materia idem est quod intelligitur et quo intelligitur »; sed mens est res quaedam immaterialis; ergo per essentiam suam intelligitur.

4. Praeterea, omne quod est praesens intellectui ut intelligibile ab intellectu intelligitur; sed ipsa essentia animae est praesens intellectui per modum intelligibilis: est enim ei praesens per suam veritatem, veritas autem est ratio intelligendi sicut bonitas ratio diligendi; ergo
140 mens per essentiam suam se intelligit.

5. Praeterea, species per quam aliquid intelligitur est simplicior eo quod per eam intelligitur; sed anima non habet aliquam speciem se simpliciolem quae ab ea abstrahi possit; ergo anima non intelligit se per aliquam speciem sed per essentiam suam.

6. Praeterea, omnis scientia est per assimilationem scientis ad scitum; sed nihil aliud est animae similis quam sua essentia; ergo per nihil aliud se intelligit quam per essentiam suam.

7. Praeterea, illud quod est causa cognoscibilitatis aliis, non cognoscitur per aliquid aliud quam per se ipsum; sed anima est aliis rebus materialibus causa cognoscibilitatis: sunt enim intelligibilia in quantum nos ea intelligibilia facimus, ut Commentator dicit in II Metaphysicae; ergo anima per se ipsam solum
155 intelligitur.

8. Praeterea, scientia de anima est certissima, secundum Philosophum in I De anima; sed magis certum non cognoscitur per minus certum; ergo de anima non habetur scientia per aliud a se ipsa.

9. Praeterea, omnis species per quam anima 165

A 92 intelligitur (ex intellectus pA) em. A 97 per se] sp praem. pA 103 intelligibilia...unius] unum praem. pA 108 eius em. A] conf. pA 126 continet em. A] conf. pA 128 non sup. lin. A] om. pA 130 sicut...in his] in his praem. pA 132 quod intelligitur] intellectus et praem. pA 141 intelligit] § Praeterea omne quod intelligitur (transitus ad fol. 94ra) per princ. novi arg. non perfecti et casu non del. add. A, et deletimus 163 de sup. lin. A] om. pA 165 omnis] omnis (primo deletum) omne quod praem. pA

Φ 93 mens...suam] etc. Φ 96 subsistens] existens Φ 104 unius] eiusdem Φ 107 sicut intelligit] et Φ 109 ab ea] sibi (post sit δ) Σ 109 nec...suam] etc. Φ 113 ergo...se ipsa hom. om. αβ δ^a (def. δ^a) 114 igitur] ergo Φ (def. δ^a) 116 in om. Φ 132 intelligitur] intelligit Φ 134 intelligitur] intelligit Σ 135 omne] id add. Φ 138 ei om. Φ 139 suam] sui Φ 139 veritas autem] ergo veritas Φ (-δ^a) sed veritas δ^a 140 ratio diligendi] diligendi est ratio Φ (-δ^a) est praem. δ^a 142 aliquid om. Σ 159 intelligitur] intelligit Φ 164 aliud] aliquid praem. Φ

117 Cap. 3 (PL 42, 963). 121 Glossa Petri Lomb. ibid. (PL 192, 81 C) ex August. De Gen. ad litt. XII c. 24 (PL 34, 474). 125 Glossa Petri Lomb. ibid. (PL 192, 80 D) ex August. De Gen. ad litt. XII c. 6 (PL 34, 458). 130 Cap. 4 (430 a 3) sec. transl. veterem (ed. Alonso, p. 305,4). 148 per assimilationem: cf. supra q. 1 a. 1 162 in nota. 158 Comm. 1 (VIII, 29 B). 161 De anima I 1 (402 a 1).

nostra intelligit est a sensibilibus abstracta; sed nullum sensibile est a quo anima possit suam quiditatem abstrahere; ergo anima non cognoscit se ipsam per aliquam similitudinem.

170 10. Praeterea, sicut lux corporalis facit omnia esse visibilia in actu, ita anima per suam lucem facit omnia materialia esse intelligibilia in actu, ut patet in III De anima; sed lux corporalis per se ipsam videtur non per aliquam similitudinem sui; ergo et anima per suam
175 essentiam intelligitur, non per aliquam similitudinem.

11. Praeterea, sicut Philosophus dicit in III De anima, intellectus agens « non aliquando
180 quidem intelligit, aliquando autem non », sed semper intelligit; sed non intelligit semper nisi se ipsum, nec hoc etiam posset si per speciem a sensibus abstractam se intelligeret quia sic ante abstractionem non se intelligeret; ergo
185 mens nostra intelligit se per suam essentiam.

RESPONSIO. Dicendum quod, cum quaeritur utrum aliquid per suam essentiam cognoscatur, quaestio ista dupliciter potest intelligi: uno modo ut hoc quod dicitur per essentiam referatur ad ipsam rem cognitam, ut illud intelligatur per essentiam cognosci cuius essentia cognoscitur, illud autem non cuius essentia non cognoscitur sed accidentia quaedam eius; alio modo ut referatur ad id quo aliquid cognoscitur, ut sic intelligatur aliquid per suam
190 essentiam cognosci quia ipsa essentia est quo cognoscitur, et hoc modo ad praesens quaeritur utrum anima per suam essentiam intelligat se.

200 Ad cuius quaestionis evidentiam sciendum est quod de anima duplex cognitio haberi potest ab unoquoque, ut Augustinus dicit in IX De Trinitate: una quidem qua cuiusque anima se tantum cognoscit quantum ad id quod est

205 ei proprium, alia qua cognoscitur anima quantum ad id quod est omnibus animabus commune. Illa igitur cognitio quae communiter de omni anima habetur, est qua cognoscitur animae natura; cognitio vero quam quis habet de anima quantum ad id quod est sibi proprium, est cognitio de anima secundum quod esse habet in tali individuo. Unde per hanc cognitionem cognoscitur an est anima, sicut cum aliquis percipit se animam habere; per
210 aliam vero cognitionem scitur quid est anima et quae sunt per se accidentia eius.

Quantum igitur ad primam cognitionem pertinet, distinguendum est quia cognoscere aliquid est habitu et actu. Quantum igitur ad
215 actualement cognitionem qua aliquis se in actu considerat animam habere, sic dico quod anima cognoscitur per actus suos: in hoc enim aliquis se percipit animam habere et vivere et esse quod percipit se sentire et intelligere et alia huiusmodi vitae opera exercere; unde dicit
220 Philosophus in IX Ethicorum « Sentimus autem quoniam sentimus, et intelligimus quoniam intelligimus, et quia hoc sentimus intelligimus quoniam sumus ». Nullus autem percipit se intelligere nisi ex hoc quod aliquid intelligit, quia prius est intelligere aliquid quam intelligere se intelligere; et ideo anima pervenit ad
225 actualiter percipiendum se esse per illud quod intelligit vel sentit. Sed quantum ad habitualement cognitionem sic dico quod anima per essentiam suam se videt, id est, ex hoc ipso quod essentia sua est sibi praesens, est potens exire in actum cognitionis sui ipsius; sicut aliquis ex hoc quod habet habitum alicuius scientiae, ex ipsa praesentia habitus est potens percipere illa quae subsunt illi habitui. Ad hoc
230 autem quod percipiat anima se esse et quid in se ipsa agatur attendat, non requiritur aliquis habitus, sed ad hoc sufficit sola essentia animae

A 168 anima non] non *praem.* pA 195 aliquid] aliud *praem.* pA 196 cognosci *em.* A] *conf.* pA 210 id quod] q *imp.* *praem.* pA 213 sicut] *lit. imp. add.* pA 220 actualement *in marg.* A] habitualement pA 232 ideo] o *praem.* pA 236 ipso *in marg.* A] *om.* pA 243 requiritur *em.* A] *conf.* pA

Φ 167 possit] potest Φ 168 quiditatem] vel speciem *add.* Φ 173 in¹ *om.* Φ 184 non se] non Σ (-8°) *om.* 8° 187 cognoscatur] -scitur Φ 189 ut] per *add.* Σ per β essentiam] suam *add.* Φ 194 aliquid *om.* Σ 200 sciendum] notandum Φ 203 cuiusque] uniuscuiusque Φ 204 tantum *om.* Φ 206 est] *om.* α γ *post* animabus β 207 igitur] enim Φ 232 et ideo...pervenit] non pervenit anima Φ (-8°) unde non pervenit anima 8°

173 *De anima* III 10 (430 a 15). 179 Cap. 5 (430 a 22) sec. transl. veterem (ed. Alonso, p. 321,6). 203 Cap. 6 (PL 42, 965). 226 Cap. 9 (1170 a 31) sec. transl. Lincolnensis (ms. Vat. lat. 2171, f. 182^v).

245 quae menti est praesens: ex ea enim actus pro-
 grediuntur in quibus actualiter ipsa percipitur.
 Sed si loquamur de cognitione animae,
 cum mens humana speciali aut generali cog-
 nitione diffinitur, sic iterum distinguendum vi-
 250 detur: ad cognitionem enim duo concurrere
 oportet, scilicet apprehensionem et iudicium
 de re apprehensa; et ideo cognitio qua natura
 animae cognoscitur potest considerari et quan-
 tum ad apprehensionem et quantum ad iudi-
 255 cium. Si igitur consideretur quantum ad appre-
 hensionem, sic dico quod natura animae a
 nobis cognoscitur per species quas a sensibus
 abstrahimus. Anima enim nostra in genere
 intellectualium tenet ultimum locum, sicut ma-
 260 teria prima in genere sensibilibus, ut patet
 per Commentatorem in III De anima: sicut
 enim materia prima est in potentia ad omnes
 formas sensibiles, ita et intellectus possibilis
 noster ad omnes formas intelligibiles, unde in
 265 ordine intelligibilem est sicut potentia pura
 ut materia in ordine sensibilibus; et ideo, sicut
 materia non est sensibilis nisi per formam su-
 pervenientem, ita intellectus possibilis non est
 intelligibilis nisi per speciem superinductam.
 270 Unde mens nostra non potest se intelligere
 ita quod se ipsam immediate apprehendat,
 sed ex hoc quod apprehendit alia devenit in
 suam cognitionem, sicut et natura materiae
 primae cognoscitur ex hoc ipso quod est ta-
 275 lium formarum receptiva. Quod patet intuen-
 dum quod philosophi naturam animae inve-
 stigaverunt: ex hoc enim quod anima humana
 universales rerum naturas cognoscit, perce-
 perunt quod species qua intelligimus est imma-
 280 terialis, alias esset individuata et sic non du-
 ceret in cognitionem universalis; ex hoc autem
 quod species intelligibilis est immaterialis, per-
 ceperunt quod intellectus est res quaedam non

dependens a materia, et ex hoc ad alias proprie-
 tates cognoscendas intellectivae animae pro-
 285 cesserunt. Et hoc est quod Philosophus dicit
 in III De anima quod intellectus « est intelli-
 gibilis sicut alia intelligibilia »; quod exponens
 Commentator dicit quod « intellectus intelli-
 290 gitur per intentionem in eo, sicut alia intelli-
 gibilia », quae quidem intentio nihil aliud est
 quam species intelligibilis. Sed haec intentio
 est in intellectu ut intelligibilis actu, in aliis
 autem rebus non, sed ut intelligibilis in po-
 295 tentia.

Si vero consideretur cognitio quam de na-
 tura animae habemus quantum ad iudicium
 quo sententiamus ita esse ut deductione prae-
 dicta apprehenderamus, sic notitia animae ha-
 300 betur in quantum « intuemur inviolabilem ve-
 ritatem ex qua perfecte quantum possumus
 diffinimus, non qualis sit uniuscuiusque homi-
 nis mens sed qualis esse sempiternis rationibus
 debeat », ut Augustinus dicit IX De Trinitate.
 Hanc autem inviolabilem veritatem <intuemur>
 305 in sui similitudine, quae est menti nostrae
 impressa, in quantum aliqua naturaliter co-
 gnoscimus ut per se nota, ad quae omnia alia
 examinamus, secundum ea de omnibus iudi-
 cantes.
 310

Sic ergo patet quod mens nostra cognoscit
 se ipsam quodam modo per essentiam suam,
 ut Augustinus dicit, quodam vero modo per
 intentionem sive per speciem, ut Philosophus
 et Commentator dicunt, quodam vero intuen-
 315 do inviolabilem veritatem, ut item Augustinus
 dicit. Unde et sic ad utrasque rationes respon-
 dendum est.

1. Ad primum igitur dicendum quod intel-
 lectus noster nihil actu potest intelligere ante-
 320 quam a phantasmatibus abstrahat, nec etiam

94a^b

A 250 cognitionem enim] e *praem.* pA 258-275 Anima...receptiva in *marg. inf.* A] om. pA 269 nisi *em.* A] no pA
 276 naturam...investigaverunt] adinve *praem.* pA 305 inviolabilem] invo *praem.* pA <intuemur> *suppl.*] om. A 306 menti
 nostrae] nobis (*casu non del., et delevimus*) menti *conf. praem.* pA 314 speciem] qu *add.* pA 320 noster *sup. lin.* A] om. pA
 Φ 249 videtur] est Φ 256 a nobis] *post* cognoscitur Φ (-8) a rebus *post* cognoscitur δ 263 et om. Φ 270 se] ipsam
add. Φ 278 perceperunt] percipit Φ 282 perceperunt] intellexerunt Φ 285 animae] potentie Σ potentie *add.* β 289 in-
 telligitur] intelligit Φ (-8) *def.* δ² 294 in om. Φ 298 ita om. Φ (-8) praedicta] -dictas Φ (-8) 299 apprehenderamus]
 apprehendamus Σ (-8¹) apprehendimus β δ¹ 304 debeat] habeat Φ (-γ) habet γ 305 <intuemur>] *post* impressa *suppl.* δ om.
 Φ (-8) 306 menti] nobis (*cf. A*) *praem.* Σ 311 ergo] igitur Φ 315 vero] modo *add.* Φ 316 item om. Φ

261 Comm. 5 et 17 (VI, 139 B et 160 F). 287 Cap. 4 (430 a 2) sec. transl. veterem (ed. Alonso, p. 305,4). 289 Comm.
 15 (VI, 159 F). 304 Cap. 6 (PL 42, 966). 313 Ut supra lin. 117. 314 Ut supra lin. 287. 315 Ut supra lin. 289.
 316 Ut supra lin. 304.

potest habere habitualement notitiam aliorum a se, quae scilicet in ipso non sunt, ante abstractionem praedictam eo quod species aliorum intelligibilium non sunt ei innatae. Sed essentia sua sibi innata est ut non eam necesse habeat a phantasmatis acquirere, sicut nec materiae essentia acquiritur ab agente naturali sed solum eius forma quae ita comparatur ad materiam naturalem sicut forma intelligibilis ad materiam sensibilem, ut Commentator dicit in III De anima; et ideo mens, antequam a phantasmatis abstrahat, sui notitiam habitualement habet qua possit percipere se esse.

2. Ad secundum dicendum quod nullus umquam erravit in hoc quod non perciperet se vivere, quod pertinet ad cognitionem qua aliquis singulariter cognoscit quid in anima sua agatur; secundum quam cognitionem dictum est quod anima per essentiam suam cognoscitur in habitu. Sed error apud multos accidit circa cognitionem naturae ipsius animae in specie, et quantum ad hoc haec pars obiectionum verum concludit.

3. Et per hoc patet responsio ad tertium.

4. Ad quartum dicendum quod, quamvis anima materiae coniungatur ut forma eius, non tamen materiae subditur ut materialis reddatur; ac per hoc non sit intelligibilis in actu, sed in potentia tantum per abstractionem a materia.

5. Ad quintum dicendum quod obiectio illa procedit de notitia actuali secundum quam anima non percipit se esse nisi percipiendo actum suum et obiectum, ut dictum est.

6. Ad sextum dicendum quod illud verbum Philosophi est intelligendum secundum quod intellectus intelligit de se quid est et non secundum quod habitualiter habet notitiam de se an sit.

7. Et similiter dicendum ad septimum.

8. Ad octavum dicendum quod operatio sensitiva perficitur per actionem sensibilis in sensum quae est actio situata, et ideo requirit determinatam distantiam; sed operatio intellectus non determinatur ad aliquem situm, et ideo non est simile.

9. Ad nonum dicendum quod dupliciter dicitur aliquid alio cognosci: uno modo sicut ex cuius cognitione deveniatur in cognitionem ipsius, et sic dicuntur conclusiones principiis cognosci, et hoc modo non potest aliquid cognosci se ipso; alio modo dicitur aliquid alio cognosci sicut in quo cognoscitur, et sic non oportet ut id quo cognoscitur alia cognitione cognoscatur quam id quod eo cognoscitur. Unde sic nihil prohibet quod aliquid cognoscatur se ipso, sicut Deus se ipso se ipsum cognoscit; et sic etiam anima quodam modo se ipsam per essentiam suam cognoscit.

10. Ad decimum dicendum quod circulus quidam in cognitione animae attenditur secundum quod ratiocinando inquit existentium veritatem; unde hoc dicit Dionysius ut ostendat in quo animae cognitio deficiat a cognitione angeli. Haec autem circulatio attenditur in hoc quod ratio ex principiis secundum viam inveniendi in conclusiones pervenit, et conclusiones inventas in principia resolvendo examinat secundum viam iudicandi; et secundum hoc non est ad propositum.

11. Ad undecimum dicendum quod, sicut non oportet ut semper intelligatur in actu cuius notitia habitualiter habetur per aliquas species in intellectu existentes, ita etiam non oportet quod semper intelligatur actualiter ipsa mens cuius cognitio inest nobis habitualiter ex hoc quod ipsa eius essentia intellectui nostro est praesens.

12. Ad duodecimum dicendum quod quod intelligitur et quod intelligitur non hoc modo

A 326 ut non] nec praem. pA 327 materiae scrips.] materia A 349 ac] h praem. pA 350 tantum] in quantum add. pA 355 ut] et imp. praem. pA 357 secundum restituum. ex de secundum pA 363 sensibilis] materialem praem. pA 376 co] quod add. pA 377 sic nihil] sic add. pA 379 <modo> suppl.] om. A 383 ratiocinando] ratioci in fine lin. conf. praem. pA 389 inventas] idem conf. praem. pA 392 sicut] secundum praem. pA

Φ 338 cognoscit] percipit α δ cognoscitur percipit γ 349 sit] fit Φ 357 secundum om. Σ (-8) 366 ad] per Φ 371 ipsius] illius Σ 372 aliquid] aliquis Σ 377 quod] quin Σ 379 etiam om. Φ 379 quodam <modo>] om. Σ ante per essentiam suam β 390 et secundum] unde Φ 393 non] ratio Φ (-8) 394 species] lac. α om. β rationes δ² rationes vel praem. δ¹ 401 quod] quo Φ (-γ)

332 Comm. 18 (VI, 161 C). 335 nullus...vivere: cf. August. De Trin. X c. 10 (PL 42, 981).

se habent ad invicem sicut quo est et quod est: esse enim est actus entis, sed intelligere non est actus eius quod intelligitur sed intelligentis; unde quo intelligitur comparatur ad intelligentem sicut quo est ad quod est. Et ideo sicut in anima est aliud quo est et quod est, ita aliud est quo intelligit, id est potentia intellectiva, quae est principium actus intelligendi, a sua essentia. Non autem ex hoc oportet quod species qua intelligitur sit aliud ab eo quod intelligitur.

13. Ad tertium decimum dicendum quod intellectiva potentia est forma ipsius animae quantum ad actum essendi eo quod habet esse in anima sicut proprietates in subiecto; sed quantum ad actum intelligendi nihil prohibet esse e converso.

14. Ad quartum decimum dicendum quod notitia qua anima se ipsam novit non est in genere accidentis quantum ad id quo habitualiter cognoscitur, sed solum quantum ad actum cognitionis qui est accidens quoddam; unde etiam Augustinus dicit quod notitia substantialiter inest menti, in IX De Trinitate, secundum quod mens novit se ipsam.

15. Ad quintum decimum dicendum quod illa obiectio procedit de notitia animae prout cognoscitur quantum ad naturam speciei in qua omnes animae communicant.

16. Ad sextum decimum dicendum quod, cum mens intelligit se ipsam, ipsa mens non est forma mentis quia nihil est forma sui ipsius, sed se habet per modum formae in quantum ad se sua actio terminatur qua se ipsam cognoscit; unde non oportet quod sit se ipsa simplicior, nisi forte secundum modum intelligendi in quantum id quod intelligitur accipitur ut simplicius ipso intellectu intelligente, sicut accipitur ut perfectio eius.

1. Ad primum autem in contrarium dicendum quod verbum Augustini est intelligendum

quod mens se ipsam per se ipsam cognoscit quia ex ipsa mente est ei unde possit in actum prodire quo se actualiter cognoscat percipiendo se esse; sicut etiam ex specie habitualiter in mente retenta inest menti ut possit actualiter rem illam considerare. Sed qualis est natura ipsius mentis, mens non potest percipere nisi ex consideratione obiecti sui, ut dictum est.

2. Ad secundum dicendum quod verbum glosae quod dicit quod «intellectualis visio eas res continet» etc., magis est referendum ad obiectum cognitionis quam ad id quo intelligitur; et hoc patet considerando ea quae de aliis visionibus dicuntur. Dicitur enim in glosa eadem quod per visionem corporalem videntur corpora, per visionem vero spiritualem, id est imaginariam, similitudines corporum, per intellectualem autem ea quae neque sunt corpora neque similitudines corporum. Si enim hoc referretur ad id quo intelligitur, tunc quantum ad hoc nulla esset differentia inter visionem corporalem et spiritualem sive imaginariam quia etiam corporalis visio fit per similitudinem corporis: non enim lapis est in oculo sed similitudo lapidis. Sed in hoc est dictarum visionum differentia quod visio corporalis terminatur ad ipsum corpus, imaginaria vero terminatur ad imaginem corporis sicut ad obiectum. Et sic etiam, cum dicitur quod «visio intellectualis eas res continet quae non habent sui similitudines quae non sunt quod ipsae», non intelligitur quod visio intellectualis non fiat per aliquas species, quae non sunt idem quod res intellectae, sed quod visio intellectualis non terminatur ad aliquam rei similitudinem sed ad ipsam essentiam rei. Sicut enim visione corporali aliquis intuetur ipsum corpus, non ita quod inspiciat aliquam corporis similitudinem, quamvis per aliquam similitudinem corporis inspiciat, ita in visione intellectuali aliquis inspiciat ipsam essentiam rei sine hoc quod inspiciat aliquam

A 403 esse...intelligere] int *praem.* pA 405 quo] quod *praem.* pA 407 anima] mente *praem.* pA 408 quae] et quod *praem.* pA 413 intellectiva potentia] intellectus id est *praem.* pA 444 percipiendo se esse in *margin.* A] om. pA 446 inest (ex est pA) em. A 449 consideratione *scrips.*] considerare A 462 inter] *idem conf. praem.* pA

Φ 402 quod] quo Φ 406 quo] quod Φ ad] et Φ quod] quo Φ 410 qua] que Φ 427 prout] qua Σ 429 animae om. Φ 445 etiam] et Φ (def. 8°) 446 retenta] recepta Φ (def. 8°) inest menti] est in mente Φ (def. 8°) 461 referretur] referatur quantum Φ 466 lapidis] *posthac codex P a stirpe Φ secessit* 468 terminatur om. Φ 470 etiam] est P 473 intellectualis] spiritualis Φ 473 non om. Φ 475 terminatur] -netur Φ 477 enim] in *add.* Φ 482 quod] aliquis *add.* Φ 482 aliquam] ipsam Φ

424 Cap. 4 (PL 42, 964). 455 Glossa Petri Lomb. super II Cor. xii^o (PL 192, 80 B-C) ex August. *De Gen. ad litt.* XII c. 24 (PL 34, 474). 465 lapis...lapidis: Arist. ut supra q. 2 a. 3 21 in nota.

485 similitudinem illius rei, quamvis quandoque
per aliquam similitudinem illam essentiam inspi-
ciat; quod etiam experimento patet: cum enim
intelligimus animam, non confingimus nobis
aliquod animae simulacrum quod intueamur,
sicut in visione imaginaria accidebat, sed ipsam
essentiam animae consideramus; non tamen ex
490 hoc excluditur quin ista visio sit per aliquam
speciem.

3. Ad tertium dicendum quod verbum Phi-
losophi est intelligendum de intellectu qui est
omnino a materia separatus, ut Commentator
495 ibidem exponit, sicut sunt intellectus angelo-
rum, non autem de intellectu humano; alias
sequeretur quod scientia speculativa esset idem
quod res scita, quod est impossibile, ut Com-
mentator etiam ibidem deducit.

500 4. Ad quartum dicendum quod anima est
sibi ipsi praesens ut intelligibilis, id est ut in-
telligi possit, non autem ut per se ipsam intelli-
gatur sed ex obiecto suo, ut dictum est.

505 5. Ad quintum dicendum quod anima non
cognoscitur per aliquam speciem abstractam a
se, sed per speciem obiecti sui quae etiam fit
forma eius secundum quod est intelligens actu,
unde ratio non sequitur.

94^a 510 6. Ad sextum dicendum quod, quamvis ani-
ma nostra sit sibi ipsi simillima, non tamen po-
test esse principium cognoscendi se ipsam ut
species intelligibilis, sicut nec materia prima,
eo quod hoc modo se habet intellectus noster
515 in ordine intelligibilium sicut materia prima
in ordine sensibilium, ut Commentator dicit
in III De anima.

7. Ad septimum dicendum quod anima est
causa cognoscibilitatis aliis non sicut medium
cognoscendi, sed in quantum per actum animae
520 intelligibiles efficiuntur res materiales.

8. Ad octavum dicendum quod secundum
hoc scientia de anima est certissima quod unus-

quisque in se ipso experitur se animam habere
et actus animae sibi inesse; sed cognoscere quid
sit anima difficillimum est. Unde Philosophus 525
ibidem subiungit quod « omnino difficillimo-
rum est accipere aliquam fidem de ipsa ».

9. Ad nonum dicendum quod anima non
cognoscitur per speciem a sensibilibus abstrac-
tam quasi intelligatur species illa esse animae 530
similitudo; sed quia, considerando naturam
speciei quae a sensibilibus abstrahitur, inve-
nitur natura animae in qua huiusmodi species
recipitur, sicut ex forma cognoscitur materia.

10. Ad decimum dicendum quod lux cor-
poralis non videtur per se ipsam nisi quatenus 535
fit ratio visibilitatis visibilium et forma quae-
dam dans esse eis visibile actu; ipsa vero lux
quae est in sole, non videtur a nobis nisi per
eius similitudinem in visu nostro existentem. 540
Sicut enim species lapidis non est in oculo sed
similitudo eius, ita non potest esse quod forma
lucis quae est in sole ipsa eadem sit in oculo;
et similiter etiam lumen intellectus agentis per
se ipsum a nobis intelligitur in quantum est 545
ratio specierum intelligibilium faciens eas intel-
ligibiles actu.

11. Ad undecimum dicendum quod verbum
illud Philosophi potest dupliciter exponi se-
cundum duas opiniones de intellectu agente: 550
quidam enim posuerunt intellectum agentem
esse substantiam separatam, unam de aliis
intelligentiis, et secundum hoc semper actu
intelligit sicut aliae intelligentiae; quidam vero
ponunt intellectum agentem esse potentiam 555
animae, et secundum hoc dicitur quod intel-
lectus agens ' non quandoque intelligit et quan-
doque non ' quia causa quandoque intelligendi
et quandoque non non est ex parte eius sed ex
parte intellectus possibilis: in omni enim actu 560
quo homo intelligit concurrat operatio intel-
lectus agentis et intellectus possibilis. Intel-

A 500 Ad] *idem in fine lin. praem.* pA 520 efficiuntur] *idem conf. et imp. praem.* pA 530 animae] anima *imp. praem.* pA
533 natura *scrips.*] naturam A 554 quidam] alio modo *praem.* pA 560 omni *em.* A] *conf.* pA

Φ 483 illius *om.* Φ 484 inspicit] aspiciat Φ (-8) 485 enim] non *add.* P 489 essentiam *om.* P 490 excluditur quin]
concluditur quod Φ 490 sit] non (*cf. nota superior*) *praem.* Φ 499 deducit] dicit Φ 505 aliquam] aliam Φ 506 etiam *om.* Σ
507 est intelligens] intelligit Φ 518 causa] ratio Φ cognoscibilitatis] cognoscentis P (*P seclusus demum non signatur*) 544 etiam
om. Φ 552 esse *om.* Φ

495 De anima III comm. 15 (VI¹, 160 A). 516 Comm. 5 et 17 (VI¹, 139 B et 160 F). 526 De anima I c. 1 (402 a
10) sec. transl. veterem (ed. Alonso, p. 89, 11). 551 quidam: Avicenna ut supra a. 6 125 et Alexander Aphrodis. ut refert Tho-
mas *Cont. Gent.* II c. 76 ex Averrois De anima III comm. 36 (VI¹, 177 C). 554 quidam: e. g. Albertus *Summa de homine*
q. 55 a. 3 et Bonaventura *Super Sent.* II d. 24 p. 1 a. 2 q. 4.

lectus autem agens non recipit aliquid ab extrinseco, sed solum intellectus possibilis; unde, quantum ad id quod requiritur ad nostram considerationem, ex parte intellectus agentis non deest quin semper intelligamus sed quantum ad id quod requiritur ex parte intellectus possibilis qui non completur nisi per species intelligibiles a sensibus abstractas.

Articulus nonus

Nono quaeritur utrum mens nostra cognoscat habitus in anima existentes per essentiam suam vel per aliquam similitudinem. Et videtur quod per essentiam suam quia II Cor. XII² super illud « Scio hominem » etc. dicit glosa « Dilectio non aliter videtur praesens in specie per quam est et aliter absens in aliqua imagine sui simili; sed quantum mente cerni potest ab alio minus, ab alio magis ipsa cernitur »; ergo dilectio per essentiam suam, non per aliquam sui similitudinem a mente cernitur, et eadem ratione quilibet alius habitus.

2. Praeterea, Augustinus dicit in X De Trinitate « Quid enim tam cognitioni adest quam id quod menti adest? »; sed habitus animae per sui essentiam menti adsunt; ergo per sui essentiam cognoscuntur a mente.

3. Praeterea, « propter quod unumquodque, illud magis »; sed habitus mentis sunt causa quare alia cognoscantur quae habitibus subsunt; ergo ipsi habitus per essentiam suam maxime cognoscuntur a mente.

4. Praeterea, omne quod cognoscitur a mente per sui similitudinem prius fit in sensu quam fiat in mente; sed habitus mentis nunquam fit in sensu; ergo a mente non cognoscuntur per aliquam similitudinem.

5. Praeterea, quanto aliquid est propinquius menti tanto a mente magis cognoscitur; sed habitus est propinquior potentiae intellectivae mentis quam actus et actus quam obiectum; ergo mens magis cognoscit habitum quam actum vel obiectum, et ita habitum cognoscit per essentiam suam et non per actus vel obiecta.

6. Praeterea, Augustinus dicit XII Super Genesim ad litteram quod eodem genere visionis cognoscitur mens et ars; sed mens cognoscitur per essentiam suam a mente; ergo et ars per essentiam suam cognoscitur, et similiter alii habitus mentis.

7. Praeterea, sicut se habet bonum ad affectum, sic verum habet se ad intellectum; sed bonum non est in affectu per aliquam sui similitudinem; ergo nec verum cognoscitur ab intellectu per aliquam similitudinem; ergo quicquid intellectus cognoscit, cognoscit per essentiam et non per similitudinem.

8. Praeterea, Augustinus dicit in libro De Trinitate XIII « Non sic videtur fides in corde in quo est ab eo cuius est », sicut scilicet anima alterius hominis ex motibus corporis videtur, « sed eam tenet certissima scientia clamatque conscientia », ergo secundum hoc scientia mentis tenet fidem secundum quod conscientia clamat; sed conscientia clamat fidem secundum quod praesentialiter inest ei; ergo et secundum hoc scitur fides a mente quod per essentiam suam praesentialiter menti inest.

9. Praeterea, forma est maxime proportionalis ei cuius est forma; sed habitus in mente existentes sunt quaedam formae mentis, ergo sunt menti maxime proportionales; ergo mens nostra eos immediate cognoscit per essentiam.

A 566 ex parte] hoc (vel homo: *anceps*) in *praem.* pA 569 qui in forma inconsueta A (cf. P Φ)
7 per *sup. lin.* A] *om.* pA 11 cernitur] . § Praeterea *add.* pA 26 sensu *comi.*] mente (*fort. mendum Thomae e lapsu dictionis*) A
36 dicit] quod *add.* pA 43 affectum in *margin.* A] intellectum pA intellectum] affectum. set bonum non est in *praem.* pA
51 cuius] q *praem.* pA 55 secundum] ita *praem.* pA 61 habitus] licet *praem.* pA 64 eos] eas pA *post* immediate A, et
ordinem dictatorum restituimus

Φ 569 qui] quod (*induc.* A) Φ P non completur] numquam impletur Φ
4 II] i Φ 13 in *om.* Φ P 15 id *om.* Φ 17 sui] suam Σ (-8²) 20 cognoscantur] -cuntur Φ P 24 fit] fuit Φ
41 mentis *om.* Φ 49 in *om.* Φ P libro *om.* Φ 50 XIII] (xii 8²) ante De Trinitate Φ 51 in...ab eo] *om.* 8² ab eo Φ (-8²)
51 scilicet *om.* Σ

1 Parall.: I Pars q. 87 a. 2; Quodlib. VIII q. 2 a. 2; Super Sent. III d. 23 q. 1 a. 2. 5 Glossa Petri Lomb. ibid. (PL 192,
81 A) ex August. De Gen. ad litt. XII c. 6 (PL 34, 459). 14 Cap. 7 (PL 42, 979). 18 «propter...: Arist. ut supra q. 2 a.
3 183. 37 Cap. 24 (PL 34, 474). 50 Cap. 1 (PL 42, 1014).

10. Praeterea, intellectus cognoscit speciem intelligibilem quae in ipso est; non autem cognoscit eam per aliam speciem sed per essentiam suam quia sic esset abire in infinitum: hoc autem non est nisi quia species ipsae intellectum informant; cum igitur similiter intellectus per habitus informetur, videtur quod eos per essentiam mens cognoscat.

11. Praeterea, habitus a mente non cognoscuntur nisi visione intellectuali; sed visio intellectualis est eorum quae per suam essentiam videntur; igitur habitus videntur a mente per suam essentiam.

SED CONTRA est quod Augustinus dicit X Confessionum « Ecce in memoriae meae campis et antris et cavernis innumerabilibus atque innumerabiliter plenis innumerabilium generibus rerum, sive per imagines, sicut omnium corporum, sive per praesentiam, sicut artium, sive per nescio quas notiones, sicut affectionum animi quas et cum animus non patitur, memoria tenet »: ex quo videtur quod affectiones animi cognoscantur non per sui essentiam sed per aliquas sui notiones; et eadem ratione habitus virtutum qui circa huiusmodi affectiones consistunt.

2. Praeterea, Augustinus dicit XI De civitate Dei « Habemus alium sensum interioris hominis sensu isto, scilicet corporali, praestantiorum quo iusta et iniusta sentimus, iusta per intelligibilem speciem, iniusta per eius privationem »; iusta autem et iniusta appellat habitus virtutum et vitiorum; ergo habitus animae per speciem et non per suam essentiam cognoscuntur.

3. Praeterea, nihil cognoscitur ab intellectu per essentiam nisi quod praesentialiter est in intellectu; habitus autem virtutum non sunt praesentialiter in intellectu sed in affectu; ergo non cognoscuntur per sui essentiam ab intellectu.

4. Praeterea, visio intellectualis est praestantior quam corporalis, ergo est cum maiori discretionem; sed in visione corporali species quae aliquid videtur semper est aliud a re quae per ipsam videtur; ergo et habitus qui per intellectualem visionem videntur non videntur a mente per essentiam sed per aliquas species alias.

5. Praeterea, nihil appetitur nisi quod cognoscitur, ut Augustinus probat in libro De Trinitate; sed habitus animae appetuntur ab aliquibus qui ipsos non habent; ergo habitus illi cognoscuntur ab eis; non autem per sui essentiam cum eos non habeant, ergo per sui speciem.

6. Praeterea, Hugo de Sancto Victore distinguit in homine triplicem oculum, scilicet oculum rationis, oculum intelligentiae et oculum carnis: oculus intelligentiae est quo Deus inspicitur, et hunc dicit erutum post peccatum; oculus carnis est quo ista corporalia videntur, et hic post peccatum integer mansit; oculus rationis est quo intelligibilia creata cognoscuntur, et hic post peccatum factus est lippus quia in parte, non totaliter, intelligibilia cognoscimus; sed omne quod videtur tantum in parte non cognoscitur per essentiam; ergo cum habitus mentis sint intelligibiles, videtur quod mens non videat eos per essentiam.

7. Praeterea, multo praesentior est Deus per essentiam suam menti quam habitus cum ipse sit cuilibet rei intimus; sed praesentia Dei in mente non facit quod mens nostra Deum per essentiam videat; ergo nec habitus per essentiam videntur a mente quamvis sint in ea praesentes.

8. Praeterea, intellectus qui est potentia intelligens, ad hoc quod actu intelligat, requiritur quod per aliquid reducat in actum, et id est quo intellectus intelligit actu; sed habitus essentia, in quantum praesens menti est, non

A 87 ex quo] ergo affectio *praem.* pA 97 appellat habitus] apph *praem.* pA 114 appetitur *em.* A] *conf.* pA 131 videtur] per essentiam sui *add.* pA 134 mens non] non *praem.* A, et *dolevimus* 138 non facit quod] quod *praem.* pA 145 habitus essentia] essentia *praem.* pA 146 in quantum *hic* A] *post* menti pA

Φ 71 informant] formant Φ 77 igitur...essentiam] ergo etc. Φ 82 plenis] et *add.* Φ 89 essentiam] presentiam Σ (-8) 99 animae] virtutum Σ suam *om.* Φ 105 non...intellectu] etc. Φ 107 maiori] maiore Φ 118 sui essentiam] essentiam suam Φ 119 eos] eas Φ 123 oculum¹⁻²⁻³ *om.* Φ 126 est *om.* Φ corporalia] temporalia Σ temporalia vel *praem.* β 133-134 cum...essentiam] etc. Φ (-8) 140 in ea *om.* Σ

80 Cap. 17 (PL 32, 790). 93 Cap. 27 (PL 41, 341). 106 visio...corporalis: cf. August. *De Gen. ad litt.* XII c. 24 (PL 34, 474). 116 Ut supra a. 6 23. 121 *De sacramentis* I p. x c. 2 (PL 176, 329 C).

reducit intellectum de potentia in actum quia
sic oporteret quod quamdiu habitus sunt praesentes in anima, actu intelligerentur; ergo habituum essentia non est id quo habitus intelliguntur.

RESPONSIO. Dicendum quod sicut animae ita et habitus est duplex cognitio: una qua quis cognoscit an habitus sibi insit, alia qua cognoscitur quid sit habitus. Hae tamen duae cognitiones circa habitum aliter ordinantur quam circa animam. Cognitio enim qua quis novit se habere aliquem habitum praesupponit notitiam qua cognoscat quid est habitus ille: non enim possum scire me habere castitatem nisi sciam quid est castitas; sed ex parte animae non est sic: multi enim sciunt se animam habere qui nesciunt quid est anima. Cuius diversitatis haec est ratio, quia tam habitus quam animam non percipimus in nobis esse nisi percipiendo actus quorum anima et habitus sunt principia: habitus autem per essentiam suam est principium talis actus, unde si cognoscitur habitus prout est principium talis actus, cognoscitur de eo quid est, ut si sciam quod castitas est per quam quis se cohibet ab illicitis delectationibus in venereis existentibus, scio de castitate quid est; sed anima non est principium actuum per essentiam suam sed per suas vires, unde perceptis actibus animae percipitur inesse principium talium actuum, utpote motus et sensus, non tamen ex hoc natura animae scitur.

Loquendo igitur de habitibus prout de eis scimus quid sunt, duo in eorum cognitione oportet attendere, scilicet apprehensionem et iudicium. Secundum apprehensionem quidem eorum notitia oportet quod obiectis et actibus capiatur, nec ipsi possunt per essentiam suam apprehendi. Cuius ratio est quia cuiuslibet

potentiae animae virtus est determinata ad obiectum suum; unde et eius actio primo et principaliter in obiectum tendit. In ea vero quibus in obiectum dirigitur non potest nisi per quandam reditionem, sicut videmus quod visus primo dirigitur in colorem, sed in actum visionis suae non dirigitur nisi per quandam reditionem dum videndo colorem videt se videre. Sed ista reditio incomplete quidem est in sensu, complete autem in intellectu qui reditione completa redit ad sciendum essentiam suam. Intellectus autem noster in statu viae hoc modo comparatur ad phantasmata sicut visus ad colores, ut dicitur in III De anima, non quidem ut cognoscat ipsa phantasmata ut visus cognoscit colores, sed ut cognoscat ea quorum sunt phantasmata; unde actio intellectus nostri primo tendit in ea quae per phantasmata apprehenduntur et deinde redit ad actum suum cognoscendum, et ulterius in species et habitus et potentias et essentiam ipsius mentis: non enim comparantur ad intellectum ut obiecta prima, sed ut ea quibus in obiectum feratur.

Iudicium autem de unoquoque habetur secundum id quod est mensura illius. Cuiuslibet autem habitus mensura quaedam est id ad quod habitus ordinatur; quod quidem ad nostram cognitionem se habet tripliciter: quandoque enim est a sensu acceptum, vel visu vel auditu, sicut cum videmus utilitatem grammaticae vel medicinae, aut eam ab aliis audimus, et ex hac utilitate scimus quid est grammatica vel medicina; quandoque vero est naturali cognitioni inditum, quod maxime patet in habitibus virtutum quarum fines naturalis ratio dictat; quandoque vero est divinitus infusum, sicut patet in fide et spe et aliis huiusmodi habitibus infusis. Et quia etiam naturalis cognitio in nobis ex illustratione divina oritur, in utroque

A 152 Responsio] . § Preterea intellectus humanus inc. novum argument. praem. pA 181 apprehensionem et hic A] post iudicium pA 183 notitia] idem praem. pA 194 Sed] Unde praem. pA 197 Intellectus] Unde praem. pA 200 ipsa] ipsos praem. pA 206 et habitus et potentias] et potentias praem. pA 210 Iudicium] J et litt. imp. praem. pA 222 vero] harum add. pA 225 in] q praem. pA

Φ 148 habitus om. Σ 154 an] aut α β γ 156 aliter] alio modo Φ 159 cognoscat] -scit Φ 160 castitatem] caritatem Φ (-γ) 161 castitas] caritas Φ (-γ) 172 delectationibus] cogitationibus α δ cogitationibus vel praem. β 196 sciendum] cognoscendum Φ 211 id] illud Φ 217 aut] vel Φ audimus] audivimus ante eam Φ 223 aliis om. Σ

195 reditio completa: *Liber de causis* ut supra q. 8 a. 6 100. 199 *De anima* III 12 (431 a 14), cf. etiam Averroes *De anima* III comm. 5 (VI¹, 146 D).

veritas increata consulitur; unde iudicium in quo completur cognitio de natura habitus vel est secundum id quod sensu accepimus vel secundum quod increatam consulimus veritatem.

230 In cognitione vero qua cognoscimus an habitus nobis insint, duo sunt consideranda, scilicet habitualis cognitio et actualis. Actualiter quidem percipimus habitus nos habere ex actibus habituum quos in nobis sentimus, unde 235 etiam Philosophus dicit in II Ethicorum quod « signum oportet accipere habituum fientem in opere delectationem ». Sed quantum ad habituales cognitionem, habitus mentis per se ipsos cognosci dicuntur: illud enim facit 240 habitualiter cognosci aliquid ex quo aliquis efficitur potens progredi in actum cognitionis eius rei quae habitualiter cognosci dicitur; ex hoc autem ipso quod habitus per essentiam 245 suam sunt in mente, mens potest progredi ad actualiter percipiendum habitus in se esse in quantum per habitus quos habet potest prodire in actus in quibus habitus actualiter percipiuntur. Sed quantum ad hoc differentia est inter 250 habitus cognitivae partis et affectivae: habitus enim cognitivae partis est principium et ipsius actus quo percipitur habitus, et etiam cognitionis qua percipitur quia ipsa actualis cognitio ex habitu cognitivo procedit; sed habitus 255 affectivae partis est quidem principium illius actus ex quo potest habitus percipi, non tamen cognitionis qua percipitur. Et sic patet quod habitus cognitivae, ex hoc quod per essentiam suam in mente existit, est proximum principium suae cognitionis; habitus autem affectivae 260 partis est principium quasi remotum in quantum non est causa cognitionis sed eius unde

cognitio accipitur. Et ideo Augustinus dixit X Confessionum quod artes cognoscuntur per sui praesentiam, sed affectiones animae per 265 quasdam notiones.

1. Ad primum igitur dicendum quod verbum illud glosae est referendum ad obiectum cognitionis et non ad medium cognoscendi, quia scilicet cum dilectionem cognoscimus, 270 ipsam dilectionis essentiam consideramus, non aliquam eius similitudinem, ut in imaginaria visione accidit.

2. Ad secundum dicendum quod pro tanto dicitur quod mens nihil melius novit eo quod 275 in ipsa est, quia eorum quae sunt extra ipsam non est necesse quod in se habeat aliquid unde in eorum notitiam devenire possit; sed in eorum quae in ipsa sunt actualem cognitionem devenire potest ex his quae penes se habet, quamvis 280 etiam per aliqua alia cognoscantur.

3. Ad tertium dicendum quod habitus non est causa cognoscendi alia sicut quo cognito alia cognoscantur, prout principia sunt causa cognoscendi conclusiones, sed quia ex habitu 285 perficitur anima ad aliquid cognoscendum; et sic non est causa cognitorum quasi univoca prout unum cognitum est causa cognitionis alterius cogniti, sed quasi causa aequivoca quae eandem nominationem non recipit, sicut 290 albedo facit album, quamvis ipsa non sit alba sed est quo aliquid est album. Similiter etiam habitus in quantum huiusmodi non est causa cognitionis ut quod est cognitum sed ut quo aliquid est cognitum; et ideo non oportet quod 295 sit magis cognitum quam ea quae per habitum cognoscuntur.

4. Ad quartum dicendum quod habitus non

A 233 Actualiter] actualis quidem cognitio *praem.* pA 238 in opere] op (p *imp.*) *praem.* pA 238-266 Sed quantum... notiones in *mag. inf. col. 95ra 1^b A*] Set de habituali notitia aliter se habet circa habitus partis intellective et circa habitus partis affective. habitus enim intellective partis sunt principia intelligendi, et quia in actu intellectus percipiuntur per essentiam suam habitualiter cognoscuntur quia ex eorum essentia est ut possimus in actum intelligendi exire in quo habitus ipsi percipiuntur. Set habitus partis affective non sunt principia intelligendi, set (set *primo deletum*) sunt tamen principia aliquorum actuum et (et *primo deletum*) ex quibus actibus percipitur etiam a¹ (a¹ *primo deletum*) habitus affective partis. Unde loquendo de habituali notitia ipsi habitus intellective partis per (per *e pre emend.*) suam praesentiam cognoscuntur, set (set *primo deletum*) non autem habitus partis affective, set per quasdam sui notiones ut Augustinus dicit in auctoritate inducta, quae quidem notiones nichil aliud sunt quam rationes habituum vel affectionum in intellectu existentes pA, quod cancellatur et deletur per va-cat 262 eius] *lit. imp. add.* pA 266 quasdam] suas *praem.* pA 278 in^a *sup. lin. A*] *om.* pA 291 albedo] tal *praem.* pA 296 quae] *his* pA *primum del.* A

Φ 228 accepimus] accipimus Φ P 229 increatam] in creatura Φ (-δ) 232 insint] insunt Φ 237 fientem] super venientem Σ 238 in opere *om.* Σ 254 cognitivo] cognitive Σ cognoscitive β cognoscitivo P 259 existit] consistit Φ 261 quantum] qua Φ 270 quia] quasi Φ 281 alia] *om.* Φ (-δ) *post* cognoscantur δ 284 cognoscantur] -cuntur Φ P 288 cognitum *om.* Φ

226 veritas...: cf. August. *De magistro* cap. 11 (PL 32, 1216).

236 *Ethic.* II 3 (1104 b 3).

264 Cap. 17 (PL 32, 790).

cognoscitur ab anima per aliquam eius speciem
300 a sensu abstractam, sed per species eorum
quae per habitum cognoscuntur; in hoc ipso
quod alia cognoscuntur, et habitus cognosci-
tur ut principium cognitionis eorum.

5. Ad quintum dicendum quod, quamvis
305 habitus sit propinquior potentiae quam actus,
tamen actus est propinquior obiecto quod habet
rationem cogniti; potentia vero habet rationem
principii cognoscendi. Et ideo actus per prius
cognoscitur quam habitus, sed habitus est ma-
310 gis cognitionis principium.

6. Ad sextum dicendum quod ars est habi-
tus intellectivae partis, et quantum ad habitua-
lem notitiam percipitur eodem modo ab ha-
bente sicut et mens, scilicet per sui praesen-
315 tiam.

7. Ad septimum dicendum quod motus vel
operatio cognitivae partis perficitur in ipsa
mente; et ideo oportet, ad hoc quod aliquid co-
gnoscatur, esse aliquam similitudinem eius in
320 mente, maxime si per essentiam suam non
coniungatur menti ut cognitionis obiectum.
Sed motus vel operatio affectivae partis incipit
ab anima et terminatur ad res; et ideo non
requiritur in affectu aliqua similitudo rei qua
325 informetur sicut in intellectu.

8. Ad octavum dicendum quod fides est habi-
tus intellectivae partis; unde ex hoc ipso
quod menti inest, inclinatur ad actum
intellectus in quo ipsa fides videtur; secus
330 autem est de aliis habitibus qui sunt in parte
affectiva.

9. Ad nonum dicendum quod habitus mentis
sunt ei maxime proportionales, sicut forma pro-
portionatur ad subiectum et perfectio ad perfec-
335 tibile, non autem sicut obiectum ad potentiam.

10. Ad decimum dicendum quod intellectus
cognoscit speciem intelligibilem non per essen-
tiam suam neque per aliquam speciem speciei,
sed cognoscendo obiectum cuius est species
340 per quandam reflexionem, ut dictum est.

11. Ad undecimum patet responsio ex his
quae in praecedenti quaestione sunt dicta.

1. Ad primum vero in contrarium dicendum
quod in auctoritate illa Augustinus distinguit
triplicem modum cognoscendi: quorum unus
345 est eorum quae sunt extra animam, de quibus
cognitionem habere non possumus ex his quae
in nobis sunt, sed oportet ad ea cognoscenda
ut eorum imagines vel similitudines in nobis
fiant. Alius modus est eorum quae sunt in
350 parte intellectiva, quae quidem per sui praesen-
tiam dicitur cognosci quia ex eis est ut in actum
intelligendi exeamus, in quo actu ea quae sunt
intelligendi principia cognoscuntur; et ideo
dicitur quod artes per sui praesentiam cogno-
355 scuntur. Tertius modus est eorum quae perti-
nent ad partem affectivam quorum ratio co-
gnoscendi non est in intellectu sed in affectu;
et ideo non per sui praesentiam quae est in
affectu, sed per eius notionem vel rationem
360 quae est in intellectu cognoscuntur sicut per
immediatum principium; quamvis etiam habitus
affectivae partis per sui praesentiam sint quod-
dam remotum principium cognitionis in quan-
tum eliciunt actus in quibus eos intellectus
365 cognoscit, ut sic etiam possit dici quod quodam
modo per sui praesentiam cognoscuntur.

2. Ad secundum dicendum quod species
illa per quam iustitia cognoscitur, nihil est aliud
quam ratio ipsa iustitiae per cuius privationem
370 iniustitia cognoscitur; haec autem species vel
ratio non est aliquid a iustitia abstractum sed
id quod est completivum esse ipsius ut specifi-
ca differentia.

3. Ad tertium dicendum quod intelligere
375 proprie loquendo non est intellectus sed animae
per intellectum, sicut nec calefacere est caloris
sed ignis per calorem. Nec istae duae partes,
intellectus et affectus, sunt cogitandae in anima
ut situatim distinctae, sicut visus et auditus
380 qui sunt actus organorum; et ideo illud quod

A 302 cognoscuntur] ill add. pA 311 sextum] vi em. A vij pA 318 oportet] quod add. pA 330 sunt] idem conf. praem. in princ. col. pA 338 suam] set per cognitionem add. pA speciei: *quamvis illud verbum verum sit, primo aspectu abrogatum videtur* (cf. P α δ) 341 undecimum] di add. pA 353 exeamus] litt. imp. praem. pA 357 ratio] litt. imp. praem. pA 362 immediatum] me praem. pA

Φ 303 eorum om. Φ 306 quod] qui Φ (-δ) 319 eius om. Φ (-δ) 338 speciei (induc. A) om. α δ P 350 modus om. Φ 353 ea om. Φ 360 notionem] notitiam Φ 369 nihil] non Φ 371 iniustitia] iustitia Φ 373 completivum] complementum Φ 378 partes] scilicet add. Φ

est in affectu est etiam praesens animae intel-
ligenti. Unde anima per intellectum non solum
redit ad cognoscendum actum intellectus sed
385 etiam actum affectus, sicut etiam per affectum
redit ad appetendum et diligendum non solum
actum affectus sed etiam actum intellectus.

4. Ad quartum dicendum quod discretio
quae pertinet ad perfectionem cognitionis, non
390 est discretio qua distinguitur quod intelligitur
et quo intelligitur, quia sic divina cognitio qua
se cognoscit esset imperfectissima, sed est dis-
cretio qua id quod cognoscitur distinguitur
ab omnibus aliis.

5. Ad quintum dicendum quod a non ha-
bentibus habitus mentis cognoscuntur, non qui-
dem illa cognitione qua percipiuntur sibi inesse,
sed qua cognoscuntur quid sunt, vel qua per-
cipiuntur aliis inesse; quod non est per praec-
400 sentiam sed alio modo, ut dictum est.

6. Ad sextum dicendum quod oculus ratio-
nis pro tanto dicitur lippus esse respectu intel-
ligibilium creatorum, quia nihil intelligit actu
nisi accipiendo a sensibilibus quibus intelli-
405 gibilia sunt excellentiora, et ideo deficiens inve-
nitur ad intelligibilia cognoscenda. Tamen ea
quae sunt in ratione, nihil prohibet quin imme-
diate inclinent per essentiam suam ad actus
in quibus intelliguntur, ut dictum est.

7. Ad septimum dicendum quod, quamvis
Deus sit magis praesens nostrae menti quam
habitus, tamen ex obiectis quae naturaliter
cognoscimus non ita perfecte essentiam divi-
nam videre possumus sicut essentiam habi-
415 tum, quia habitus sunt proportionati ipsis
obiectis et actibus et sunt proxima eorum prin-
cipia, quod de Deo dici non potest.

8. Ad octavum dicendum quod, quamvis
praesentia habitus in mente non faciat eam
420 actualiter cognoscentem ipsum habitum, facit

tamen eam actu perfectam per habitum quo
actus eliciatur, unde habitus cognoscatur.

Articulus decimus

Decimo quaeritur utrum aliquis possit scire
se habere caritatem. Et videtur quod sic:
quod enim per essentiam videtur certissime
percipitur; sed caritas per essentiam videtur ab
habente eam, ut Augustinus dicit; ergo caritas
5 percipitur a caritatem habente.

2. Praeterea, caritas in actibus suis praec-
cipue delectationem causat; sed habitus virtu-
tum moralium percipiuntur per delectationes
quas in actibus virtutum causant, ut patet per
10 Philosophum in II Ethicorum; ergo et caritas
percipitur ab habente ipsam.

3. Praeterea, Augustinus dicit VIII De Tri-
nitate « Magis quis novit dilectionem qua dil-
15 git quam fratrem quem diligit »; sed fratrem
quem quis diligit certissime novit esse; ergo et
dilectionem qua diligit certissime novit quis
sibi inesse.

4. Praeterea, vehementior est inclinatio car-
ritatis quam cuiuslibet alterius virtutis; sed
20 alias virtutes aliquis scit sibi inesse certitudi-
naliter ex hoc quod inclinatur in actus ipsarum:
habenti enim habitum iustitiae difficile est
agere iniusta, facere vero iusta facile, ut dicitur
in V Ethicorum, et hanc facilitatem qui-
25 libet in se ipso percipere potest; ergo et cari-
tatem se habere quilibet percipere potest.

5. Praeterea, Philosophus dicit in II Poste-
riorum quod impossibile est nos habere nobilis-
simos habitus et nos lateant; sed caritas est no-
30 bilissimus habitus; ergo inconueniens est dicere
quod habens¹ caritatem nesciat se habere eam.

6. Praeterea, gratia est lux spiritualis; sed
ab his qui luce perfunduntur, certissime hoc
950b

A 385 sicut] *idem conf. et imp. praem.* pA 390 distinguitur] cognoscitur *praem.* pA 403 intelligit] percipit *praem.* pA
414 essentiam] *idem in fine lin. praem.* pA 418 octavum *scrips.*] ix A (*cf. supra lin.* 153)
8 causat] ut enim dicit Augustinus et h *add.* pA 22 ipsarum] *g add.* pA 23 habenti enim] ei (*in fine lin. casu non del., et
delevimus*) hni *praem.* pA

Φ 388 discretio] distinctio Φ 404 sensibilibus] sensibus Φ
11-12 et caritas...ipsam] etc. Φ 26 ipso *om.* Φ 26-27 et caritatem...potest] etc. Φ

1 Parall.: I-II q. 112 a. 5; *Super Sent. I* d. 17 q. 1 a. 4; *Super Sent. III* d. 23 q. 1 a. 2; *Super II Cor.* cap. 12 lect. 1.
5 *De Gen. ad litt.* XII c. 24 (PL 34, 474) et habetur in *Glossa* Petri Lomb. super II Cor. XII² (PL 102, 81 A) ut refert Thomas
Quodlib. VIII q. 2 a. 2 sed c. 11 *Ethic.* II 3 (1104 b 3). 14 Cap. 8 (PL 42, 957). 25 *Ethic.* V 15 (1137 a 17).
29 *Anal. post.* II 20 (99 b 25). 33 gratia...spiritualis: cf. Thomas *Super Sent. I* d. 17 q. 1 a. 4 arg. 5.

35 ipsum percipitur; ergo ab habentibus gratiam
certissime scitur quod gratiam habent, et simi-
liter est de caritate sine qua gratia non habetur.

7. Praeterea, secundum Augustinum in li-
bro De Trinitate, nullus potest ignotum dili-
gere; sed aliquis diligit in se caritatem; ergo
40 aliquis cognoscit caritatem esse in se.

8. Praeterea, «unctio docet de omnibus»
necessariis ad salutem; sed habere caritatem est
necessarium ad salutem; ergo habens caritatem
45 scit se habere.

9. Praeterea, Philosophus dicit in II Ethi-
corum quod «virtus est certior omni arte»; sed
aliquis habens artem scit se eam habere; ergo
et quando habet virtutem, et sic quando habet
50 caritatem quae est maxima virtutum.

SED CONTRA est quod dicitur Eccl. IX¹
«Nemo scit utrum dignus odio vel amore sit»;
sed ille qui habet caritatem est dignus amore
divino, Prov. VIII¹⁷ «Ego diligentes me diligo»;
55 ergo nemo scit se caritatem habere.

2. Praeterea, nullus scire potest certitudi-
naliter quando Deus veniat ad habitandum in
eo, Iob IX¹¹ «Si venerit ad me, non videbo
eum»; sed per caritatem Deus inhabitat homi-
nem, I Ioh. IV¹⁶ «Qui manet in caritate, in
60 Deo manet et Deus in eo»; ergo nullus potest
certitudinaliter scire se caritatem habere.

RESPONSIO. Dicendum quod aliquis habens
caritatem potest ex aliquibus probabilibus si-
gnis conicere se caritatem habere, utpote cum
65 se ad spiritualia opera paratum videt et mala
efficaciter detestari et per alia huiusmodi quae
caritas in homine facit; sed certitudinaliter
nullus potest scire se caritatem habere nisi ei
70 divinitus reveletur. Cuius ratio est quia, sicut

ex praedicta quaestione apparet, cognitio qua
quis cognoscit se aliquem habitum habere,
praesupponit cognitionem qua cognoscit de
habitu illo quid est; quid est autem aliquis
habitus sciri non potest nisi de eo sumatur
75 iudicium per id ad quod habitus ille ordinatur
quod est habitus illius mensura; hoc autem
ad quod caritas ordinatur est incomprehensibile
quia eius immediatum obiectum et finis est
Deus, summa bonitas cui caritas coniungit;
80 unde non potest aliquis scire ex actu dilectionis
quem in se ipso percipit, <an> ad hoc pertingat
ut Deo hoc modo uniat sicut ad caritatis ratio-
nem requiritur.

1. Ad primum igitur dicendum quod caritas
85 per essentiam videtur in quantum ipsa per
essentiam suam est principium actus dilectionis
in quo utrumque cognoscitur, et sic est etiam
per essentiam suam et suae cognitionis princi-
pium, licet remotum; non tamen oportet quod
90 certitudinaliter percipiatur quia actus ille di-
lectionis quem in nobis percipimus secundum
id quod de eo est perceptibile, non est suffi-
ciens signum caritatis propter similitudinem
dilectionis naturalis ad gratuitam.
95

2. Ad secundum dicendum quod delectatio
illa quae in actu relinquitur ex caritate, potest
etiam ex aliquo habitu acquisito causari; et
ideo non est sufficiens signum ad caritatem de-
monstrandam quia ex communibus signis non
percipitur aliquid per certitudinem.
100

3. Ad tertium dicendum quod, quamvis
mens certissime cognoscat dilectionem qua di-
ligit fratrem, in quantum est dilectio, tamen
non certissime novit eam <esse> caritatem.
105

4. Ad quartum dicendum quod, quamvis
inclinatio qua caritas inclinatur ad agendum sit

A 37 sine] d praem. pA 67 detestari em. A] conf. pA 74 quid] de habitu praem. pA 82 <an> suppl.] om. A
96-101 Ad secundum...certitudinem hic A] post caritatem (lin. 105) pA, litteris b-a in margine ordo solutionum restauratur 102 ter-
tium] iii A secundum pA 105 <esse> suppl. cum γ] om. A

Φ 37 est] dicendum praem. Φ sine...habetur om. Σ post habere⁴⁵ β 38-41 Praeterea...in se (scil. arg. 7^m) post habere⁴⁵ Φ
38 libro] primo Φ 41 aliquis...in se] etc. Φ 42-45 Praeterea...se habere (scil. arg. 8^m) om. α δ 51 Sed...dicitur] Contra Σ Sed
contra est β 52 sit ante odio Φ P 55 nemo...habere] etc. Φ 67 huiusmodi om. Σ 74 quid] quis Φ (-β¹) 80 cui] cuius
Φ (-β) 82 <an>] suppl. Φ om. P 83 uniat] uiuat Φ (-γ) uniat γ 85 igitur] ergo Φ 88 utrumque] lac. (seu om.) α
utrum β ut praem. γ 88 est om. Φ 89 et] est (cf. nota superior) Φ 93 quod de eo] de quo Φ (-β¹) quo δ¹ 98 ali-
quo habitu] inv. Φ (-β¹) habitu illo aliquo δ¹ 105 <esse>] om. Φ (-γ) P suppl. γ

39 X c. 1 (PL 42, 971) ut supra a. 6 23. 42 «unctio...: I Ioh. II²⁷. 43 necessariis ad salutem: Glossa interlin. super
Ioh. XVI¹³ ut refert Thomas infra q. 12 a. 2 93. 47 Cap. 5 (1106 b 14) sec. transl. Lincolnensis (ms. Vat. lat. 2171, f. 33^v).
51 Eccl. IX¹: cf. supra q. 6 a. 5 24 in nota. 71 Art. 9 hic supra.

quoddam principium apprehendendi caritatem, non tamen sufficit ad perfectam perceptionem caritatis: nullus enim potest percipere se aliquem habitum habere nisi sciat perfecte illud ad quod habitus ordinatur, per quod de habitu iudicatur; et hoc in caritate sciri non potest.

5. Ad quintum dicendum quod Philosophus loquitur de habitibus intellectivae partis qui, si sint perfecti, non possunt latere habentes eo quod de perfectione eorum est certitudo; unde quilibet sciens scit se scire «cum scire sit causam rei cognoscere, et quoniam illius est causa, et quoniam impossibile est aliter se habere»; et similiter aliquis habens habitum intellectus principiorum, scit se habitum illum habere. Sed caritatis perfectio non consistit in certitudine cognitionis, sed in vehementia affectionis, et ideo non est simile.

6. Ad sextum dicendum quod in his quae metaphorice dicuntur, non oportet accipere similitudinem quantum ad omnia; unde nec gratia luci comparatur quantum ad hoc quod ita se spirituali visui ingerat manifeste sicut lux corporea visui corporali, sed quantum ad hoc quod gratia est principium spiritualis vitae, sicut lux caelestium corporum est quodam modo initium corporalis vitae in his inferioribus, ut dicit Dionysius, et etiam quantum ad aliquas alias similitudines.

7. Ad septimum dicendum quod se habere caritatem potest accipi dupliciter: uno modo in vi orationis, alio modo in vi nominis; in vi quidem orationis, sicut cum dicitur verum esse aliquem caritatem habere; in vi autem nominis, cum de hoc dicto caritatem habere vel quod per hoc dictum significatur, aliquid dicimus. Cum autem ad affectum non pertineat componere et dividere sed solummodo in ipsas res

ferri cuius condiciones sunt bonum et malum, cum dicitur ego diligo vel volo me habere caritatem, hoc quod dico me habere caritatem sumitur in vi cuiusdam nominis ac si diceretur volo hoc quod est me habere caritatem; et hoc nihil prohibet esse mihi cognitum: scio enim quid est me habere caritatem etiam si eam non habeo. Unde et non habens caritatem appetit se caritatem habere; non tamen sequitur quod aliquis sciat se caritatem habere secundum quod hoc in vi orationis sumitur, id est quod habeat caritatem.

8. Ad octavum dicendum quod, quamvis habere caritatem sit necessarium ad salutem, non tamen scire se habere caritatem; immo magis expedit nescire communiter quia per hoc magis sollicitudo et humilitas conservatur. Quod autem dicitur 'unctio docet de omnibus necessariis ad salutem', intelligitur de omnibus quorum cognitio necessaria est ad salutem.

9. Ad nonum dicendum quod virtus dicitur esse certior omni arte certitudine inclinationis ad unum, non autem certitudine cognitionis: virtus enim, ut dicit Tullius, inclinat ad unum per modum cuiusdam naturae, natura autem certius et directius pertingit ad unum finem quam ars; et per hunc etiam modum dicitur quod 'virtus est certior arte', non quod certius aliquis percipiat se habere virtutem quam artem.

Articulus undecimus

Undecimo quaeritur utrum mens in statu viae possit videre Deum per essentiam. Et videtur quod sic quia Num. xii^o dicit Dominus de Moyse «Ore ad os loquor ei et palam et non per aenigmata videt Deum»; sed hoc est videre Deum per essentiam, videre scilicet

A 110 percipere se] se *praem.* pA 111 sciat] ha *praem.* pA illud] *idem conf. et imp. praem.* pA 112 per...et hoc] et hoc *praem.* pA 113 non potest] p *imp. praem.* pA 123 caritatis] caritas *praem.* pA 146 condiciones] dispo *praem.* pA 150 hoc⁹] est *add.* pA 156 quod hoc] hoc *praem.* pA 174 virtutem] *trans. ad lin. idem praem.* pA
4 Moyses] moise A

Φ 112 habitus] ille *add.* Φ 127 oportet] est Φ 133 quodam modo] quoddam Σ 137 se] *om.* Σ *post* habere β 138 accipit] intelligi Φ 140 esse] est Φ (-8) 142 quod *om.* Φ 143 significatur] -cari Φ 145 et] vel Φ 148 dico] dicitur Σ 151 mihi cognitum] incognitum Φ 158-165 Ad octavum...salutem *om.* α δ 172 etiam *om.* Φ 173 quod⁹] ut Σ ut *ante* non β
3 xii dicit Dominus] xi dicitur Φ 4 Ore...ei *om.* Σ et *om.* Φ 5 videt] vidi Φ (-8) 6-7 videre⁹...aenigmate *om.* Φ

118 «cum scire...: Arist. *Anal. post.* I 4 (71 b 9) ut refert Thomas *Cont. Gent.* III c. 39. 135 *De div. nom.* cap. 4 § 4 (PG 3, 700 A; Dion. 166) ut refert Thomas supra q. 5 a. 9 176. 169 *De inventione* II c. 53 n. 159.

1 Parall.: *I Pars* q. 12 a. 11; *II-II* q. 180 a. 5; *Cont. Gent.* III c. 47; *Super Sent.* IV d. 49 q. 2 a. 7; *Lect. super Ioh.* cap. 1 lect. 11; *Super II Cor.* cap. 12 lect. 1; *Super Boet. De Trin.* q. 6 a. 3. 3 Num. xii^o sec. recens. Paris. (ms. Paris B. N. lat. 15467).

absque aenigmate; ergo cum Moyses adhuc viator esset, videtur quod aliquis in statu viae possit Deum per essentiam videre.

10 2. Praeterea, Exodi xxxiii²⁰ super illud « Non videbit me homo et vivet » dicit glosa Gregorii quod « quibusdam in hac carne viventibus sed inexstimabili virtute crescentibus contemplationis acumine potest aeterni Dei claritas videri »; claritas autem Dei est eius
15 essentia, ut in eadem glosa dicitur; ergo aliquis in hac mortali vivens carne potest Deum per essentiam videre.

3. Praeterea, Christus habuit intellectum eiusdem naturae sicut nos habemus; sed status viae non impediēbat intellectum eius quin
20 Deum per essentiam videret; ergo et nos in statu viae Deum per essentiam videre possumus.

25 4. Praeterea, Deus in statu viae intellectuali visione cognoscitur, unde Rom. 1²⁰ dicitur « Invisibilia Dei per ea quae facta <sunt> intellecta, conspiciuntur »; sed intellectualis visio est per quam res in se ipsis videntur, ut Augustinus dicit XII Super Genesim ad litteram; ergo mens nostra in statu viae Deum per essentiam
30 videre potest.

5. Praeterea, Philosophus dicit in III De anima quod « anima nostra quodam modo est omnia quia sensus est omnia sensibilia et intellectus omnia intelligibilia »; sed maxime intelligibile est divina essentia; ergo intellectus
35 noster etiam secundum statum viae, secundum quem Philosophus loquitur, Deum per essentiam videre potest, sicut et sensus noster potest omnia sensibilia sentire.

6. Praeterea, sicut in Deo est immensa bonitas, ita et immensa veritas; sed divina bonitas, quamvis sit immensa, potest a nobis in

45 statu viae immediate diligi; ergo veritas essentiae eius potest immediate videri in statu viae.

7. Praeterea, intellectus noster ad hoc factus est ut Deum videat; si ergo in statu viae videre non potest, hoc non est nisi propter aliquod velamen, quod quidem est duplex, culpa et
50 creaturae: culpa quidem velamen in statu innocentiae non erat et nunc etiam a sanctis removetur, II Cor. III¹⁸ « Nos autem revelata facie gloriam Domini speculantes » etc.; creaturae vero velamen divinae essentiae visionem,
55 ut videtur, impedire non potest quia Deus est interior menti nostrae quam aliqua creatura; ergo in statu viae mens nostra Deum per essentiam videt.

8. Praeterea, omne quod est in altero, est in eo per modum recipientis; sed Deus per essentiam suam est in mente nostra; cum igitur
60 modus mentis nostrae sit intelligibilitas ipsa, videtur quod essentia divina sit in mente nostra ut intelligibilis, et ita mens nostra Deum per essentiam intelligit in statu viae.

9. Praeterea, Cassiodorus dicit « Claritatem illam inaccessibilem sanitas mentis humanae intelligit »; sed mens nostra sanatur per gratiam; ergo ab habente gratiam in statu viae videri
70 potest essentia divina quae est inaccessibilis claritas.

10. Praeterea, sicut ens quod de omnibus praedicatur est primum in communitate, ita ens a quo omnia causantur est primum in causalitate, scilicet Deus; sed ens quod est primum
75 in communitate, est prima conceptio nostri intellectus etiam in statu viae; ergo et ens quod est primum in causalitate statim per essentiam suam in statu viae cognoscere possumus.

80 11. Praeterea, ad visionem requiritur videns et visum et intentio; sed haec tria in mente

A 13 inexstimabili A 27 <sunt> suppl. (cf. supra a 6 lin. 276, infra a. 12 lin. 82, etc.)] om. A 42 sicut hic A] post Deo pA 58 ergo] intellectus noster add. pA 59 videt] idem conf. praem. pA 70 gratiam scrips.] gratia casu om. compl. abbrev. A 79 statim] es praem. pA

Φ 7-9 cum...videre] etc. α δ 16-18 aliquis...videre] etc. Φ 21 eius om. Φ (-8¹) 26 dicitur om. Φ 27-28 per ea... conspiciuntur] etc. Φ 27 <sunt> om. P (def. Φ) 31-32 mens...potest] etc. Φ 35 est] quodam modo add. Φ 36 maxime] magis Σ 37 ergo] igitur Φ (-8) 38 etiam om. Σ 48 videre] videri Φ 53 III] xiii (seu 13) Σ 62 suam om. Σ 65-66 et ita...viae] ergo etc. Φ 78 etiam om. Σ

12 Glossa ordin. ibid. ex Gregor. Moral. XVIII c. 54 (PL 76, 93 A). 16 Glossa ordin. hic supra, vide etiam Gregor. Moral. XVIII c. 54 (PL 76, 93 C-D). 30 Cap. 6 (PL 34, 458). 34 Cap. 8 (431 b 21) sec. transl. veterem (ed. Alonso, p. 351,5). 50 velamen...creaturae: cf. Guill. Altiss. Summa aurea III tr. 11 (f. 196va). 53 II Cor. III¹⁸ sec. recens. Veteris Latinae. 61 per modum recipientis: cf. supra q. 1 a. 2 18 in nota. 67 De anima cap. 3 (PL 70, 1288 B). 76 ens...intellectus: Avicenna ut supra q. 1 a. 1 104. 81 ad visionem...intentio: August. ut supra q. 8 a. 13 71.

nostra inveniuntur respectu divinae essentiae: ipsa enim mens nostra est naturaliter divinae
85 essentiae visiva utpote ad hoc facta, essentia etiam divina adest praesentialiter menti nostrae, intentio etiam non deficit quia quodcumque mens nostra ad creaturam convertitur convertitur etiam ad Deum cum in creatura
90 sit Dei similitudo; ergo mens nostra in statu viae Deum per essentiam videre potest.

12. Praeterea, Augustinus dicit in XII libro Confessionum « Si ambo videmus verum esse quod dicis, et ambo videmus verum esse
95 quod dico, ubi, quaeso, id videmus? Nec ego utique in te, nec tu in me, sed ambo in ipsa quae supra mentes nostras est incommutabili veritate »; sed incommutabilis veritas est divina essentia in qua non potest aliquid videri nisi
100 ipsa videatur; ergo in statu viae essentiam divinam videmus et in ea omne verum inspicimus.

96^b 13. Praeterea, veritas in quantum huiusmodi est cognoscibilis, ergo summa veritas summe cognoscibilis; haec autem est divina essentia;
105 ergo etiam in statu viae divinam essentiam cognoscere possumus quasi summe cognoscibilem.

14. Praeterea, Gen. xxxii⁸⁰ dicitur « Vidi Dominum facie ad faciem »: ' facies Dei est forma in qua Filius non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo ', sicut ex quadam glosa habetur; sed forma illa est divina essentia;
110 ergo Iacob in statu viae Deum per essentiam vidit.

115 SED CONTRA, I Tim. ultimo « Lucem habitat inaccessibleem quem nullus hominum vidit sed nec videre potest ».

2. Praeterea, Exodi xxxiii²⁰ « Non videbit me homo et vivet », glosa Gregorii « in hac carne viventibus videri potuit Deus per circumscriptas imagines et videri non potuit per
120 incircumscriptum lumen aeternitatis »; hoc autem lumen est divina essentia; ergo nullus in hac carne vivens potest Deum per essentiam videre.

3. Praeterea, Bernardus dicit quod, licet in statu viae Deus possit totus diligi, non tamen potest totus intelligi; sed si per essentiam videretur, totus intelligeretur; ergo per essentiam suam in statu viae non videtur.

4. Praeterea, intellectus noster intelligit cum continuo et tempore, ut Philosophus dicit in III De anima; sed divina essentia excedit omne continuum et tempus; ergo intellectus noster in statu viae Deum per essentiam videre non potest.
135

5. Praeterea, plus distat essentia Dei a dono eius quam actus primus ab actu secundo; sed quandoque ex hoc quod aliquis videt Deum per donum intellectus aut sapientiae in contemplatione, anima separatur a corpore quantum ad operationes sensus quae sunt actus
140 secundi; ergo si videat Deum per essentiam, oportet quod separetur a corpore etiam prout est actus primus eius; sed hoc non est quandiu homo in statu viae existit; ergo nullus in statu
145 viae potest Deum per essentiam videre.

RESPONSIO. Dicendum quod aliqua actio potest alicui convenire dupliciter: uno modo sic quod illius operationis principium sit in operante, sicut in omnibus actionibus natura-
150

A 83 respectu] in *praem.* pA 89 in creatura] creat *conf. praem.* pA 90 Dei] *idem conf. praem.* pA 101 inspicimus] § Preterea Augustinus dicit in libro soliloquiorum, quando fueris talis ut nihil terrenorum te delectet, crede michi videre poteris *inc. novum argum. add. pA in fine col. 96ra, quod cancellatur et infra legitur (manu A) quere in soliloquio) (i. e. lib. I c. 14 n. 22 PL 32 col. 882) 104 haec] cum *praem.* pA 106 cognoscibilem] § Set contra I tim. et cetera ut *infra lin. 114-116 add. pA, quod cancellatur et deleatur per va-cat 108 facies] glo praem. pA 110 sicut...habetur in marg. A] om. pA 113 vidit] . § Pretera plus distat essentia dei a dono eius quam actus primus ab actu secundo *inc. novum argum. add. pA, et cancellatur (cf. infra lin. 136-137) 121 lumen] idem conf. praem. pA 134 non potest] p imp. praem. pA 143 prout] quantum praem. pA 144 quandiu em. A] conf. pA***

Φ 89 in om. Φ 90-91 mens...potest] etc. Φ 92 in om. Φ P libro om. Σ 95 id om. Σ 101 ea] ipsa Φ 105-106 etiam...cognoscibilem] etc. Φ 107 dicitur om. Φ 108-113 facies...vidit om. Σ 108 est forma] formam β (def. Σ) 110 quadam] qua β (def. Σ) 111 illa om. β (def. Σ) 115 nullus] nemo Φ sed om. Φ 122-124 nullus...videre] etc. Φ 125-129 Praeterea...videtur (scil. arg. sed c. 3) om. Σ 133-135 intellectus...potest] etc. Φ 136 Dei] divina Φ 144 eius] corporis ante primus Φ 147 Dicendum quod om. Σ (-8) 149 operationis] actionis Φ 150 actionibus] operantibus post naturalibus Φ

93 Cap. 25 (PL 32, 840). 107 Gen. xxxii⁸⁰ sec. recens. Paris. (ms. Paris B. N. lat. 15467). 109 non...Deo: Phil. 11^d. 110 Cf. August. *De Trin.* II c. 17 (PL 42, 863). 114 I Tim. vi¹⁶ 118 *Glossa ordin.* ibid. ex Gregor. *Moral.* XVIII c. 54 (PL 76, 92 D). 125 Ps.-Bernardus *Lib. de contemplando Deo* cap. 8 (PL 184, 376). 132 *De anima* III 11 (430 a 31).

libus videmus; alio modo sic quod principium operationis illius vel motus sit a principio extrinseco, sicut est in motibus violentis, et sicut est in operibus miraculosis quae non fiunt nisi virtute divina, ut illuminatio caeci, resuscitatio mortui et huiusmodi.

Menti igitur nostrae in statu viae convenire non potest visio Dei per essentiam secundum primum modum: mens enim nostra naturali cognitione phantasmata respicit quasi obiecta a quibus species intelligibiles accipit, ut dicitur in III De anima; unde omne quod intelligit secundum statum viae, intelligit per huiusmodi species a phantasmatis abstractas; nulla autem huiusmodi species sufficiens est ad representandam divinam essentiam vel etiam cuiuscumque alterius essentiae separatae cum quiditates rerum sensibilium, quarum similitudines sunt intelligibiles species a phantasmatis abstractae, sint alterius rationis ab essentiis substantiarum immaterialium etiam creaturarum, et multo amplius ab essentia divina. Unde mens nostra naturali cognitione, quam in statu viae experimur, nec Deum nec angelos per essentiam videre potest; angeli tamen per essentiam videri possunt per aliquas species intelligibiles ab eorum essentia differentes, non autem essentia divina quae omne genus excedit et est extra omne genus; ut sic nulla creata species inveniri possit sufficiens ad eam representandam. Unde oportet, si Deus per essentiam videri debeat, quod per nullam speciem creatam videatur, sed ipsa eius essentia fiat intelligibilis forma intellectus eum videntis; quod fieri non potest nisi ad hoc intellectus creatus per lumen gloriae disponatur. Et sic in videndo Deum per essentiam, per dispositionem infusi luminis pertingit mens ad terminum viae qui est gloria; et sic non est in via.

Sicut autem divinae omnipotentiae sub-

iecta sunt corpora, ita et mentes: unde sicut potest aliqua corpora perducere ad effectus quorum dispositio in praedictis corporibus non invenitur, sicut Petrum fecit super aquas ambulare sine hoc quod ei dotem agilitatis tribueret, ita potest mentem ad hoc perducere ut divinae essentiae uniatur in statu viae modo illo quo unitur sibi in patria, sine hoc quod a lumine gloriae perfundatur. Cum autem hoc contingit, oportet quod mens ab illo modo cognitionis desistat quo a phantasmatis abstrahit; sicut etiam corpus corruptibile, cum ei miraculose datur agilitatis actus, non est simul in actu gravitatis. Et ideo illi quibus hoc modo Deum videre per essentiam datur, omnino ab actibus sensuum abstrahuntur ut tota anima colligatur ad divinam essentiam intuendam; unde et rapi dicuntur, quasi vi superioris naturae abstracti ab eo quod secundum naturam eis competeat.

Sic igitur secundum communem cursum nullus in statu viae Deum per essentiam videt; et si aliquibus hoc miraculose concedatur ut Deum per essentiam videant nondum anima a carne mortali totaliter separata, non tamen sunt totaliter in statu viae, ex quo actibus sensuum carent quibus in statu mortalis viae utimur.

1. Ad primum igitur dicendum quod, secundum Augustinum XII Super Genesim ad litteram et Ad Paulinam de videndo Deum, ex verbis illis Moyses ostenditur Deum per essentiam vidisse in quodam raptu, sicut et de Paulo dicitur II Cor. XII², ut in hoc iudaeorum Legifer et Doctor gentium aequarentur.

2. Ad secundum dicendum quod Gregorius loquitur de illis qui acumine contemplationis ad hoc crescunt ut divinam essentiam in raptu videant; unde subiungit « qui sapientiam quae Deus <est> videt, huic vitae funditus moritur ».

A 151 quod rep. A, et alterum *delevimus* 158 secundum] quod add. pA 162 unde] . divina *praem.* pA 172 ab essentia] a quidi *praem.* pA 183 ipsa] per *praem.* pA 190 Sicut] . po *praem.* pA 195 ei] *idem conf. praem.* pA 196 ita] *idem conf. praem.* pA 200 mens] anima *praem.* pA 205 ab actibus] a cognitio *imp. praem.* pA 207 rapi] rapp *praem.* pA 229 <est> *suppl. cum Gregorio*] om. A

Φ 153 resuscitatio] suscitatio Φ 157 igitur] enim Φ (-δ¹) vero δ¹ 165 huiusmodi] om. δ¹ post species Φ (-δ¹) 171 etiam] et Φ 172 amplius] magis Φ 176 aliquas] quasdam Σ 181 oportet] quod add. Φ P 199 perfundatur] -ditur Φ (-δ¹) 210 igitur] ergo Φ 216 viae] vite Φ 226 illis] his Φ 228 quae] qui Φ 229 <est> *suppl.* Φ P

162 De anima III 12 (431 a 14). 194 Petrum: cf. Matth. XIV²⁸. 207 rapi...competeat: cf. infra q. 13 a. 1 2. 220 Cap. 27-28 (PL 34, 477-478); *Epist.* 147 c. 13 (PL 33, 610). 224 Doctor gentium: I Tim. II⁷. 228 subiungit: *Glossa ordin.* ut supra lin. 12.

230 3. Ad tertium dicendum quod in Christo
hoc fuit singulare ut esset simul viator et com-
prehensor, quod ei competebat ex hoc quod
erat Deus et homo; unde in eius potestate erant
omnia quae ad humanam naturam spectabant,
235 ut unaquaeque vis animae et corporis afficeretur
secundum quod ipse disponebat. Unde nec
dolor corporis contemplationem mentis impe-
diebat nec fruitio mentis dolorem corporis mi-
nuebat, et sic intellectus eius luce gloriae illu-
240 stratus Deum per essentiam videbat ut tamen
ad inferiores partes gloria non derivaretur, et
sic simul erat viator et comprehensor; quod de
aliis dici non potest in quibus ex superioribus
viribus de necessitate redundat aliquid in infe-
245 riores et a passionibus vehementibus inferio-
rum virium superiores trahuntur.

4. Ad quartum dicendum quod intellectuali
visione in statu viae Deus cognoscitur non ut
sciatur de Deo quid est sed solum quid non
250 est; et quantum ad hoc eius essentiam cogno-
scimus, eam super omnia collocatam intelli-
gentes, quamvis talis cognitio per aliquas simi-
litudines fiat. Verbum enim Augustini referen-
dum est ad id quod cognoscitur, non ad id
255 quod cognoscitur, ut ex superioribus quaestio-
nibus patet.

5. Ad quintum dicendum quod intellectus
noster etiam in statu viae divinam essentiam
aliquo modo cognoscere potest, non ut sciat
260 de ea quid est sed solum quid non est.

6. Ad sextum dicendum quod nos possu-
mus Deum diligere immediate nullo alio prae-
dilecto, quamvis quandoque ex aliorum visi-
bilibus amore in invisibilia rapiamur; non
265 autem possumus in statu viae Deum immediate
cognoscere nullo alio praecognito. Cuius ratio
est quia, cum affectus ad intellectum sequatur,
ubi terminatur operatio intellectus incipit ope-
ratio affectus; intellectus autem ex effectibus

270 in causas procedens tandem pervenit in ipsius
Dei cognitionem aliqualem cognoscendo de eo
quid non est; et sic affectus fertur in id quod ei
per intellectum offertur sine hoc quod necesse
habeat redire per omnia media per quae intel-
275 lectus transivit.

7. Ad septimum dicendum quod intellectus
noster, quamvis sit factus ad videndum Deum,
non tamen ut naturali sua virtute Deum videre
possit sed per lumen gloriae sibi infusum; et
ideo omni velamine remoto nondum oportet
280 quod intellectus Deum per essentiam videat
si lumine gloriae non illustretur: ipsa enim
carentia gloriae erit ei divinae visionis impedi-
mentum.

8. Ad octavum dicendum quod mens nostra
cum intelligibilitate quam habet ut proprium
quoddam, etiam cum aliis communiter habet
esse; unde quamvis in ea sit Deus, non oportet
quod semper sit in ea ut forma intelligibilis sed
285 ut dans esse sicut est in aliis creaturis. Quamvis
autem creaturis omnibus communiter det esse,
tamen cuilibet creaturae dat proprium modum
essendi; et sic etiam quantum ad hoc quod in
omnibus est per essentiam, praesentiam, poten-
290 tiam, invenitur esse diversimode in diversis et
in unoquoque secundum proprium eius modum.

9. Ad nonum dicendum quod duplex est
sanitas mentis: una qua sanatur a culpa per
gratiam fidei, et haec sanitas facit videri illam
inaccessibilem claritatem per speculum et in
300 aenigmate; alia est ab omni culpa et poena et
miseria, quae erit per gloriam, et haec sanitas
facit videri Deum facie ad faciem; quae duae
visiones distinguuntur I Cor. XII¹² « Videmus
nunc per speculum » etc. usque « faciem ». 305

10. Ad decimum dicendum quod ens quod
est primum per communitatem, cum sit idem
per essentiam cuilibet rei, nullius proportionem
excedit, et ideo in cognitione cuiuslibet rei

A 230 in *sup lin.* A] *om.* pA 232 quod] et *praem.* pA 236 disponebat *em.* A] *conf.* pA 243 ex] est *praem.* pA
290 Quamvis] sic qua *praem.* pA 293 quantum ad hoc] quantum hoc *praem.* pA

Φ 235 afficeretur] efficeretur Φ 240 tamen] inde Φ (-8²) non *liquet* 8² 249 de Deo] de eo Φ solum *om.* Φ 253 enim]
autem Φ 268 intellectus] ibi *add.* Φ 277 sit factus ad] ad hoc sit factus β hoc *add.* Σ videndum] quod videat Φ
287 etiam] et Φ (-8²) 299 videri] videre Φ 300 per speculum] in speculo Φ 302 erit] est Φ 303 facit videri] facit vi-
dere Φ 305 usque faciem] *om.* Φ et enigmate tunc autem videbimus facie ad faciem P

231 viator et comprehensor: vocabula iam inde a Guill. Altiss. in usu, cf. *Summa aurea* III tr. 11 q. 2 (f. 195^v). 251 super
omnia collocatam: cf. Dionys. *De div. nom.* cap. 1 § 5 (PG 3, 593 A; Dion. 35). 255 Art. 8 et 9 hic supra. 259 sciat...non
est: Dionys. et Ioh. Damasc. ut supra q. 8 a. 1 55. 264 in invisibilia rapiamur: cf. *Praefatio de Nativitate Domini.* 294 per
essentiam...potentiam: cf. Petrus Lomb. *Lib. Sent.* I d. 37 c. 1.

310 ipsum cognoscitur; sed ens quod primum est
causalitate excedit impropotionaliter omnes
alias res, unde per nullius alterius cognitionem
sufficienter cognosci potest; et ideo in statu
viae, in quo per species a rebus abstractas intel-
96^{ab} 315 ligimus,¹ cognoscimus ens commune sufficien-
ter, non autem ens increatum.

11. Ad undecimum dicendum quod, quam-
vis divina essentia sit praesens intellectui no-
stro, non tamen est ei coniuncta ut forma intel-
320 ligibilis quam intelligere possit quamdiu lu-
mine gloriae non perficitur; ipsa etiam mens
non habet facultatem videndi Deum per essen-
tiam antequam praedicto lumine illustretur,
et sic deficit et videtis facultas et visi praes-
325 sentia. Intentio etiam non semper adest;
quamvis enim in creatura inveniatur aliqua-
lis Creatoris similitudo, non tamen quando-
cumque ad creaturam convertimur converti-
mur ad eam prout est similitudo Creatoris;
330 unde non oportet quod semper intentio nostra
feratur in Deum.

12. Ad duodecimum dicendum quod, sicut
dicit glosa super illud Psal. « Diminutae sunt
veritates » etc., ab una increata veritate « multae
335 veritates in humanis mentibus imprimuntur,
sicut ab una facie multae similitudines resul-
tant in speculis diversis » vel uno fracto. Se-
cundum hoc ergo nos in veritate increata ali-
quid videre dicimur secundum quod per eius
340 similitudinem in nostra mente resultantem de
aliquo iudicamus, ut cum per principia per se
nota iudicamus de conclusionibus; unde non
oportet quod ipsa increata veritas a nobis per
essentiam videatur.

345 13. Ad tertium decimum dicendum quod

summa veritas, quantum est in se, est maxime
cognoscibilis; sed ex parte nostra contingit
quod nobis est minus cognoscibilis, sicut patet
per Philosophum in II Metaphysicae.

14. Ad quartum decimum dicendum quod 350
auctoritas illa dupliciter exponitur in glosa:
uno modo ut intelligatur de visione imaginaria,
unde dicit Interlinearis « Vidi Dominum facie
ad faciem, non quod Deus videri possit, sed
355 formam vidit in qua Deus locutus est ei ». Alio modo exponit glosa Gregorii de visione
intellectuali qua sancti in contemplatione divi-
nam veritatem intuentur, non quidem sciendo
de ea quid est sed magis quid non est; unde
dicit ibidem Gregorius « Veritatem sentiendo
360 videt quia quanta est ipsa veritas non videt,
cui tanto se longe extimat quanto appropin-
quat; quia nisi illam utcumque conspiceret,
non eam conspiceret se non posse sentiret »; et
post pauca subiungit « Haec ipsa per contem-
365 plationem facta non solida et permanens visio,
sed quasi quaedam visionis imitatio, Dei facies
dicitur: quia enim per faciem quemlibet agno-
scimus, cognitionem Dei faciem vocamus ».

Articulus duodecimus

Duodecimo quaeritur utrum Deum esse sit
per se notum menti humanae sicut prima
principia demonstrationis, quae non potest cogitare non esse. Et videtur quod sic: illa enim
5 sunt nobis per se nota quorum cognitio natu-
raliter nobis est indita; sed « cognitio existendi
Deum naturaliter omnibus est inserta », ut
Damascenus dicit; ergo Deum esse est per se
notum.

A 314 (intelligi)mus in appendice col. 96va 320 intelligere] ing *praem.* pA 325 non semper] s *imp. praem.* pA 334 veri-
tate] in *praem.* pA 340 similitudinem] si *conf. praem.* pA 351 auctoritas *hic* A] actualitas *hic* et auctoritas *ante* exponitur pA
351 dupliciter] ex *add.* pA (cf. *notatio superior*) 360 Veritatem] nisi illam divinam scilicet veritatem utcum *praem.* pA (cf. *lin.*
363) 362 cui] q *praem.* pA 363 utcumque] c *praem.* pA
1 esse *em.* A] *conf.* pA

Φ 321 etiam] enim Φ 324 videtis] videndi Φ visi] visionis Φ 326 aliquis] aliqua Φ 329 eam] cum α β δ⁸ deum δ¹
329 prout] ut Φ 334 multae] create *add.* Φ 336 similitudines] facies (post resultant δ) Φ 349 in *om.* Φ 355 ei] *om.* δ¹
ante locutus Φ (-δ²) 356 exponit] exponitur in Φ 361 videt] vidi Φ (-δ¹) vidit δ¹
3 potest cogitare] possunt cogitari Φ 8 Deum...notum] etc. Φ

333 *Glossa Petri Lomb.* super Ps. xi² (PL 191, 155 A) ex August. *Enarr. in Ps.* xi² (PL 36, 138). 349 *Metaph.* II 1 (993
b 7). 353 *Glossa interlin.* super Gen. xxxii¹⁰. 360 *Glossa ordin.* super Gen. xxxii¹⁰ ex Gregor. *Moral.* XXIV c. 6 (PL
76, 292 C). 365 *Glossa* hic supra ex Gregor. *Moral.* hic supra (PL 76, 292 D).

1 Parall.: *I Pars* q. 2 a. 1; *Cont. Gent.* I c. 10 et 11; *Super Sent.* I d. 3 q. 1 a. 2; *De pot.* q. 7 a. 2 ad 11; *Super Boet. De*
Trin. q. 1 a. 3 ad 6. 3 non potest...non esse: Arist. *Anal. post.* I 19 (76 b 23) et *Metaph.* IV 6 (1005 b 23) ut refert Thomas
I Pars q. 2 a. 1 sed c. 8 *De fide* I c. 1 (PG 94, 789 B; Bt 12).

10 2. Praeterea, «Deus est id quo maius cogitari non potest», ut Anselmus dicit; sed illud quod non potest cogitari non esse est maius illo quod potest cogitari non esse; ergo Deus non potest cogitari non esse.

15 3. Praeterea, Deus est ipsa veritas; sed nullus potest cogitare veritatem non esse quia, si ponitur non esse, sequitur eam esse: si enim veritas non est, verum est veritatem non esse; ergo non potest cogitari Deum non esse.

20 4. Praeterea, Deus est ipsum esse suum; sed non potest cogitari quin idem de se praedicetur, ut quod homo non sit homo; ergo non potest cogitari Deum non esse.

25 5. Praeterea, omnia desiderant summum bonum, ut Boetius dicit; summum autem bonum solus Deus est; ergo omnia desiderant Deum: sed non potest desiderari quod non cognoscitur; ergo communis omnium conceptio est Deum esse, ergo non potest cogitari non esse.

30 6. Praeterea, veritas prima praecellit omnem veritatem creatam; sed aliqua veritas creata est adeo evidens quod non potest cogitari non esse, sicut veritas huius propositionis quod affirmatio et negatio non sunt simul vera; ergo multo minus potest cogitari veritatem incretam non esse quae Deus est.

35 7. Praeterea, verius esse habet Deus quam anima humana; sed anima non potest se cogitare non esse; ergo multo minus potest cogitare Deum non esse.

40 8. Praeterea, omne quod est, prius fuit verum esse futurum; sed veritas est; ergo prius fuit verum eam futuram; non autem nisi veritate; ergo non potest cogitari quin semper

veritas fuerit: Deus autem est veritas; ergo non potest cogitari Deum non esse vel non semper fuisse.

9. Sed dicebat quod in processu huius argumenti est fallacia secundum quid et simpliciter 50 quia veritatem futuram esse antequam esset non dicit aliquid verum simpliciter sed tantum secundum quid; et sic non potest concludi simpliciter veritatem esse. — Sed contra, omne verum secundum quid reducitur ad aliquod verum simpliciter sicut omne imperfectum ad aliquod perfectum; si ergo veritatem futuram esse erat verum secundum quid, oportebat aliquid esse verum simpliciter, et sic simpliciter erat verum dicere veritatem esse. 55

10. Praeterea, nomen Dei proprium est 'Qui est', ut patet Exodi III¹⁴; sed non potest cogitari ens non esse; ergo nec cogitari potest Deum non esse. 60

SED CONTRA est quod dicitur in Psal. «Dixit insipiens in corde suo: non est Deus». 65

2. Sed dicebat quod Deum esse in habitu mentis est per se notum; sed actu potest cogitari non esse. — Sed contra, de his quae naturali habitu cognoscuntur non potest contrarium extimari secundum interiorum rationem, sicut sunt prima principia demonstrationis; si ergo contrarium huius quod est Deum <esse, potest> extimari in actu, Deum esse non erit per se notum in habitu. 70

3. Praeterea, illa quae sunt per se nota cognoscuntur sine aliqua deductione a causatis in causas: statim enim cognitis terminis cognoscuntur, ut dicitur in I Posteriorum; sed Deum esse non cognoscimus nisi inspicendo 75 80

A 20 est in marg. A] idem sup. lin. et conf. ante Deus pA 23 cogitari] g praem. pA 29 esse] sup. lin. ponitur signum additionis consuetum, nihil tamen aliud adest sup. lin. nec in marg. 41 esse] idem conf. praem. pA 42 est] fit praem. pA 43 est] creata praem. pA 50 simpliciter] idem conf. praem. pA 56 simpliciter] ergo add. pA 64 non conf. A 67 Sed dicebat] § Praeterea praem. pA 69 Sed] idem (in fine lin. et col. 96^v) praem. pA 71 extimari (ex extimare pA) em. A 73 quod] potest praem. pA 73 <esse, potest> suppl. cum Φ] om. A 76 nota] mo praem. pA

Φ 10 id om. Σ 11 ut Anselmus dicit om. Σ 12 non] hic om. Φ maius] minus Φ 13 quod] non hic add. Φ 17 ponitur] potest Φ 19 non] nullus Φ cogitari] cogitare Φ 26 est] solus add. Φ (-8¹) 28 omnium] om. α δ animi γ 29 ergo...esse] et sic idem quod prius Φ 39 se cogitare inv. Φ P 42 fuit] om. Σ (-8¹) post verum 8¹ esse add. P verum] videtur Σ (-8¹) 46 Deus autem] sed deus Φ 46-48 non...fuisse] etc. Φ 49 huius argumenti om. Φ 52 aliquid verum] aliquam veritatem Φ 57 ergo] igitur Φ 58 erat] est Φ 62 Qui] quod Φ 66 in...Deus] etc. Σ 73 <esse, potest>] suppl. Φ om. P 74 erit] esse α β 8¹ est esse γ est 8¹ lac. P 75 in habitu om. Φ 76 Praeterea] item Φ 79 in om. Φ (-8)

11 Prosl. cap. 3 (PL 158, 228) ex quo totum argumentum sumptum esse videtur. 17 si enim...veritatem non esse: August. ut supra q. 1 a. 5 19 in nota. 22 quod homo non sit homo: exemplum Arist. *Metaph.* IV 7 (1006 b 13). 25 De consol. III pr. 2 (PL 63, 724). 35 affirmatio...vera: Arist. *Metaph.* IV 6 (1005 b 23) ut refert Thomas II-II q. 1 a. 7. 42 Praeterea...: cf. Ans. *De verit.* cap. 1 (PL 158, 468) et *Monol.* cap. 18 (PL 158, 168). 50 fallacia...simpliciter: cf. Petrus Hispan. *Summulae logicales* tr. 7 n. 46 et Arist. *De soph. elench.* cap. 4 (166 b 22). 65 Ps. XIII¹. 79 Anal. post. I 7 (72 b 23).

effectum eius, Rom. 1²⁰ « Invisibilia Dei per ea quae facta sunt » etc.; ergo Deum esse non est per se notum.

85 4. Praeterea, non potest de aliquo sciri ipsum esse nisi quid ipsum sit cognoscatur; sed de Deo in praesenti statu scire non possumus quid est; ergo eum esse non est nobis notum, nedum sit per se notum.

90 5. Praeterea, Deum esse est articulus fidei; sed articulus est quod fides suggerit et ratio contradicit; ea autem quibus ratio contradicit non sunt per se nota; ergo Deum esse non est per se notum.

95 6. Praeterea, nihil est homini certius sua fide, ut Augustinus dicit; sed de his quae sunt fidei dubitatio potest nobis oriri; ergo et de quibuslibet aliis, et sic cogitari potest Deum non esse.

100 7. Praeterea, cognitio Dei ad sapientiam pertinet; sed non omnes habent sapientiam; ergo non omnibus notum est Deum esse, ergo non est per se notum.

105 8. Praeterea, Augustinus dicit in libro De Trinitate quod « summum bonum non nisi purgatissimis mentibus cernitur »; sed non omnes habent purgatissimas mentes; ergo non omnes cognoscunt summum bonum, scilicet Deum esse.

110 9. Praeterea, inter quaecumque distinguit ratio unum eorum potest sine altero cogitari, sicut etiam cogitare possumus Deum sine hoc quod cogitemus eum esse bonum, ut patet per Boetium in libro De hebdomadibus; sed in Deo differt essentia et esse ratione; ergo potest cogitari eius essentia sine hoc quod cogitetur esse, et sic ut prius.

10. Praeterea, Deo idem est esse Deum

quod esse iustum; sed quidam opinantur Deum non esse iustum, qui dicunt Deo placere mala; ergo aliqui possunt opinari Deum non esse, et sic Deum esse non est per se notum. 120

RESPONSIO. Dicendum quod circa hanc quaestionem invenitur triplex opinio: quidam enim, ut Rabbi Moyses narrat, dixerunt quod Deum esse non est per se notum nec etiam per demonstrationem scitum sed est tantum a fide susceptum, et ad hoc dicendum induxit eos debilitas rationum quas multi inducunt ad probandum Deum esse; alii vero dixerunt, ut Avicenna, quod Deum esse non est per se notum, est tamen per demonstrationem scitum; alii vero, ut Anselmus, opinantur quod Deum esse sit per se notum in tantum quod nullus possit cogitare interius Deum non esse, quamvis hoc possit exterius proferre et verba quibus profert interius cogitare. Prima quidem opinio manifeste falsa apparet: invenitur enim hoc quod est Deum esse demonstrationibus irrefragabilibus etiam a philosophis probatum, quamvis etiam a nonnullis ad hoc ostendendum aliquae rationes frivola inducantur; duarum vero opinionum sequentium utraque secundum aliquid vera est. 125 130 135 140

Est enim dupliciter aliquid per se notum, scilicet secundum se et quoad nos. Deum igitur esse secundum se est per se notum, non autem quoad nos; et ideo nobis necessarium est ad hoc cognoscendum demonstrationes habere ex effectibus sumptas. Et hoc quidem sic apparet. Ad hoc enim quod aliquid sit per se notum secundum se, nihil aliud requiritur nisi ut praedicatum sit de ratione subiecti: tunc enim subiectum cogitari non potest sine hoc 145 150

A 90 sed] ergo *praem.* pA 96 dubitatio (e dubitamus pA) em. A 104 non nisi purgatissimis] pu *praem.* pA 109 distinguit *scrips.*] *conf.* A 114 differt] secundum rationem *praem.* pA 116 et sic ut prius in *margin.* A] om. pA 119 qui (e quid pA) em. A 135 et *sup. lin.* A] per pA 138 inrefragabilibus A

Φ 81 per ea...sunt] om. Σ per ea quae facta β 83 est] potest esse Φ 84-93 Praeterea... notum (*scil. arg. sed c. 4-5*) om. α δ 96 nobis om. Φ ergo om. Φ 101 ergo...notum om. Φ 102-104 non...bonum (*scil. lineam totam ex A*) om. P 110 eorum om. Φ 111 etiam om. Φ cogitare...hoc] deum esse possumus cogitare sine eo Φ 112 cogitemus] -tamus Φ patet... libro] ut dicit boetius Φ 114 differt] differunt Φ 114-116 potest...prius] idem quod prius Φ 118 quidam] multi Φ 120-121 aliqui...notum] etc. Φ 129 vero om. Σ 131 est tamen] sed Φ 133 quod] ut Φ 136 quidem om. Φ 141 aliqua] aliquid β γ om. α δ 142 secundum] ad α δ² quando *praem.* γ quantum ad δ² 145-147 Deum...nos *hom. om.* α δ 151 secundum se om. Σ

95 Cf. *De Trin.* XIII c. 1 (PL 42, 1014) ad verbum iam profert Philippus Cancellarius *Summa de bono* (ms. Vat. lat. 7669, f. 79^b). 104 I c. 2 (PL 42, 822) ut refert Thomas I *Pars* q. 6 a. 2 sed c. 113 Ed. Peiper, p. 171,85. 117 Praeterea...: argumentum desumptum esse videtur ex *Glossa Petri Lomb.* super Ps. LIII¹ (PL 191, 500 D). 124 *Dux neutr.* I c. 74. 130 *Metaph.* I c. 1 (f. 70^b C). 132 *Prolog.* cap. 2-4 (PL 158, 227-229). 139 philosophis: cf. Thomas *Cont. Gent.* I c. 13.

155 quod praedicatum ei inesse appareat; ad hoc
autem quod sit per se notum nobis, oportet
quod nobis sit cognita ratio subiecti in qua
includitur praedicatum. Et inde est quod quaedam
per se nota sunt omnibus, quando scilicet
160 propositiones huiusmodi habent talia subiecta
quorum ratio omnibus nota est, ut omne totum
maius est sua parte: quilibet enim scit quid est
totum et quid est pars; quaedam vero sunt per
se nota sapientibus tantum qui rationes ter-
minorum cognoscunt, vulgo eas ignorante. Et
165 secundum hoc Boetius in libro De hebdomadi-
bus dicit quod « duplex est modus commu-
nium conceptionum: una est communis omni-
bus, ut si ab aequalibus aequalia demas », etc.
« alia quae est doctiorum tantum, ut puta
170 incorporalia in loco non esse, quae non vulgus
sed docti comprobant », quia scilicet vulgi
consideratio imaginationem transcendere non po-
test ut ad rationem rei incorporalis pertingat.
Hoc autem quod est esse, in nullius creaturae
175 ratione includitur: cuiuslibet enim creaturae
esse est aliud ab eius quidditate; unde non potest
dici de aliqua creatura quod eam esse sit per
se notum etiam secundum se. Sed in Deo esse
ipsius includitur in suae quidditatis ratione quia
180 in eo est idem quod est et esse, ut Boetius dicit,
et idem an est et quid est, ut dicit Avicenna; et
ideo secundum se est per se notum. Sed quia
quidditas Dei non est nobis nota, ideo quoad nos
Deum esse non est nobis notum sed indiget
185 demonstratione; sed in patria ubi essentiam
eius videbimus, multo erit nobis amplius per
se notum Deum esse quam nunc sit per se no-
tum quod affirmatio et negatio non sunt simul
vera.

190 Quia igitur utraque pars quaestionis quan-
tum ad aliquid vera est, ad utrasque rationes
respondere oportet.

1. Ad primum igitur dicendum quod cog-
nitio existendi Deum dicitur omnibus naturaliter
insita ¹ quia omnibus naturaliter est insitum ali-
quid unde potest pervenire ad cognoscendum
Deum esse. 195 97^b

2. Ad secundum dicendum quod ratio illa
procederet si esset ex parte ipsius quod non
est per se notum; nunc autem quod potest cog-
itari non esse est ex parte nostra qui sumus
deficientes ad cognoscendum ea quae sunt in se
notissima. Unde hoc quod Deus potest cog-
itari non esse, non impedit quin etiam sit id quo
maius cogitari non potest. 200 205

3. Ad tertium dicendum quod veritas supra
ens fundatur; unde sicut ens esse in communi
est per se notum, ita et veritatem esse. Non
est autem per se notum nobis esse aliquid
primum ens quod sit causa omnis entis quousque
hoc vel fides accipiat vel demonstratio probet;
unde nec est per se notum omnem veritatem
ab aliqua prima veritate esse. Unde non se-
quitur quod Deum esse sit per se notum. 210 215

4. Ad quartum dicendum quod ratio illa
procederet si hoc esset nobis per se notum quod
ipsa deitas sit esse Dei; quod quidem nunc
nobis per se notum non est cum Deum per
essentiam non videamus, sed indigemus ad
hoc tenendum vel demonstratione vel fide. 220

5. Ad quintum dicendum quod summum
bonum desideratur dupliciter: uno modo in sui
essentia, et sic non omnia desiderant summum
bonum; alio modo in sui similitudine, et sic
omnia summum bonum desiderant quia nihil
est desiderabile nisi in quantum in eo aliqua
similitudo summi boni invenitur. Unde ex hoc
non potest haberi quod Deum esse, qui est sum-
mum bonum per essentiam, sit per se notum. 225 230

6. Ad sextum dicendum quod, quamvis ve-
ritas increata excedat omnem veritatem crea-

A 169 doctiorum (e doctorum cum Boetio pA) em. A 179 ipsius] e add. pA 183 nota] no conf. praem. pA 199 ex] de-
fectu cognoscibilitatis add. pA 199 ipsius] idem conf. praem. pA 206 veritas] ratio praem. pA 207 ens] aliquid praem. pA
217 ipsa deitas] deus praem. pA 218 notum scrips.] motum casu A 219 essentiam] d praem. pA 222 sui essentia] se
praem. pA 224 in sui rep. A, et alterum delevisimus

Φ 154 ei] sibi Φ 157 includitur] concluditur Φ 159 huiusmodi om. Σ 169 alia] est add. Φ doctiorum] docto-
rum Φ 169 ut puta] ut pote P ut Φ 170 vulgus] vulgo Φ (-B) 173 incorporalis] corporalis Φ (-B) 175 ratione]
perfecte add. Φ 177 eam] ea Φ (-γ) esse om. Φ 178 etiam] et Φ 179 ipsius] suum Φ suae] eius Φ 180 eo] deo Φ
181 quid] quod Φ 182 est per se] et per se est Φ 184 nobis] per se Φ 190 quaestionis om. Σ 192 respondere oportet]
respondendum est Φ 196 pervenire] -niri Φ 204 id om. Σ 205 maius] etiam add. Φ potest] possit Φ 208 et]
etiam Φ 211 hoc om. Σ 212 omnem veritatem] veritatem omnium Σ veritatem omnia β 213 ab aliqua] a Φ 217 ipsa
om. Σ 226 aliqua om. Φ

160 omne totum...parte: cf. Petrus Hispan. *Summulae logicales* tr. 5 n. 7 et Guill. Altiss. *Summa aurea* III tr. 3 c. 1 (f. 131^v).
166 Ed. Peiper, p. 169,2. 180 *De hebdomadibus* (ed. Peiper, p. 169,43). 181 *Metaph.* VIII c. 4 (f. 99^r).

tam, nihil tamen prohibet veritatem creatam esse nobis magis notam quam increatam: ea enim quae sunt minus nota in se sunt magis nota quoad nos secundum Philosophum.

7. Ad septimum dicendum quod cogitari aliquid non esse potest intelligi dupliciter: uno modo ut haec duo simul in apprehensione cadant, et sic nihil prohibet quod aliquis cogitet se non esse sicut cogitat se quandoque non fuisse; sic autem non potest simul in apprehensione cadere aliquid esse totum et minus parte quia unum eorum excludit alterum. Alio modo ita quod huic apprehensioni assensus adhibeatur, et sic nullus potest cogitare se non esse cum assensu: in hoc enim ipso quod cogitat aliquid percipit se esse.

8. Ad octavum dicendum quod id quod nunc est verum fuisse prius esse futurum non oportet nisi supposito quod aliquid tunc fuerit quando hoc dicitur fuisse futurum; si vero ponamus per impossibile aliquando nihil fuisse, tunc tali positione facta nihil erit verum nisi materialiter tantum: materia enim veritatis non solum est esse sed etiam non esse quia de ente et de non ente contingit verum dicere; et sic non sequitur quod tunc veritas fuerit nisi materialiter et sic secundum quid.

9. Ad nonum dicendum quod id quod est verum secundum quid reduci ad veritatem vel verum simpliciter, necessarium est supposito veritatem esse, non autem aliter.

10. Ad decimum dicendum quod, quamvis nomen Dei sit 'Qui est', non tamen hoc est per se notum nobis, unde ratio non sequitur.

1. Ad primum autem in contrarium dicendum quod Anselmus in Proslogion ita exponit quod insipiens intelligatur dixisse in corde 'non est Deus', in quantum haec verba cogitavit, non quod hoc interiori ratione cogitare potuerit.

2. Ad secundum dicendum quod eodem

modo quantum ad habitum et actum Deum esse est per se notum et non per se notum.

3. Ad tertium dicendum quod hoc est ex defectu cognitionis nostrae quod Deum esse cognoscere non possumus nisi ex effectibus; unde per hoc non excluditur quin secundum se sit per se notum.

4. Ad quartum dicendum quod ad hoc quod cognoscatur aliquid esse non oportet quod sciatur de eo quid sit per diffinitionem, sed quid significetur per nomen.

5. Ad quintum dicendum quod Deum esse non est articulus fidei sed praecedens articulum; nisi cum hoc quod est Deum esse aliquid aliud cointelligatur, utpote quod habet unitatem essentiali cum trinitate personarum, et alia huiusmodi.

6. Ad sextum dicendum quod illa quae sunt fidei, certissime cognoscuntur secundum quod certitudo importat firmitatem adhaesionis: nulli enim credens firmiter inhaeret quam his quae per fidem tenet; non autem cognoscuntur certissime secundum quod certitudo importat quietationem intellectus in re cognita: quod enim credens assentiat his quae credit, non provenit ex hoc quod eius intellectus sit terminatus ad illa credibilia virtute aliorum principiorum, sed ex voluntate quae inclinat intellectum ad hoc quod illis creditis assentiat; et inde est quod de his quae sunt fidei potest motus dubitationis insurgere in credente.

7. Ad septimum dicendum quod sapientia non consistit in hoc solum quod cognoscatur Deum esse, sed in hoc quod accedimus ad cognoscendum de eo quid est, quod quidem in statu viae cognoscere non possumus nisi quantum de eo cognoscimus quid non est: qui enim scit aliquid prout est ab omnibus aliis distinctum, appropinquat cognitioni qua cognoscitur quid est; et de hac etiam cognitione intelligitur auctoritas Augustini consequenter inducta.

8. Unde patet responsio ad octavum.

9. Ad nonum dicendum quod ea quae sunt

A 234 enim quae] q *praem.* pA 258 sic *hic A]* *post* quid pA 267 prosologion A exponit] dixit *add.* pA 297 non provenit] p *imp. praem.* pA 313 octavum] viii *sup. lin.* A aliud pA

Φ 239 aliquis] quis Φ 240 quandoque] aliquando Φ 246 ipso *om.* Φ 248 id] illud Φ 251 si vero] sed hoc Φ (-8ⁱ) sed si 8ⁱ 253 erit] est Σ 256 de *om.* Φ (-8ⁱ) 258 sic *om.* Φ 260 reduci] reducitur Φ 264 Qui] quod Φ (-8ⁱ) 266 autem *om.* Φ 270 hoc *om.* Σ 273 quantum] quo Φ Deum esse *om.* Φ (-8ⁱ) 276 esse *om.* Σ 278 hoc] se Σ 284-288 Ad quantum...huiusmodi *om.* α δ 292 inhaeret] adheret Φ 298 illa *om.* Φ 304 cognoscatur] -scitur Σ 314 sunt] a *add.* Φ

235 *Phys.* I 1 (184 a 16) ut refert Thomas *I-II* q. 57 a. 2. 267 Cap. 4 (PL 158, 229 A).

315 ratione distincta, non semper possunt cogitari
ab invicem separata esse, quamvis separatim
cogitari possint: quamvis enim cogitari possit
Deus sine hoc quod eius bonitas cogitetur, ta-
men non potest cogitari quod sit Deus et non
320 sit bonus; unde licet in Deo quod est et esse
ratione distinguantur, tamen non sequitur prop-
ter hoc quod possit cogitari non esse.

10. Ad decimum dicendum quod Deus non
solum cognoscitur in effectu iustitiae, sed in
325 aliis etiam suis effectibus; unde dato quod ab
aliquo non cognoscatur ut iustus, non sequitur
quod nullo modo cognoscatur. Nec potest esse
quod nullus eius effectus cognoscatur cum eius
effectus sit ens commune quod incognitum esse
330 non potest.

Articulus tertius decimus

97^{aa}

Tertio decimo quaeritur utrum per natura-
lem rationem possit cognosci trinitas per-
sonarum. Et videtur quod sic per id quod dicitur
Rom. 1²⁰ « Invisibilia Dei per ea quae facta
sunt » etc.; glosa autem invisibilia refert ad
5 personam Patris, sempiternam virtutem ad per-
sonam Filii, divinitatem ad personam Spiritus
Sancti; ergo per naturalem rationem ex crea-
turis possumus in Trinitatis cognitionem de-
venire.

2. Praeterea, naturali cognitione cognosci-
tur quod in Deo est perfectissima potentia et
quod in eo est totius potentiae origo; ergo
oportet ei primam potentiam attribuere; prima
15 autem potentia est potentia generativa; ergo
secundum rationem naturalem scire possumus
quod in Deo sit generativa potentia: sed posita
generativa potentia in divinis de necessitate

sequitur distinctio personarum; ergo naturali
ratione distinctionem personarum cognoscere
20 possumus. — Quod autem potentia generativa
sit prima potentia, sic probabat: secundum
ordinem operationum est ordo potentiarum;
sed inter omnes operationes prima est intelli-
gere quia agens per intellectum probatur esse
25 primum, et in eo intelligere secundum modum
intelligendi est prius quam velle et agere; ergo
potentia intellectiva est prima potentiarum;
sed potentia intellectiva est potentia generativa
quia omnis intelligens gignit notitiam suam in
30 se ipso; ergo potentia generativa est prima po-
tentiarum.

3. Praeterea, omne aequivocum reducitur
ad univocum sicut omnis multitudo ad unita-
tem; sed processio creaturarum a Deo est pro-
cessio aequivoca cum creaturae non commu-
nicent cum Deo in nomine et ratione; ergo
oportet ponere per naturalem rationem prae-
existere in Deo processionem univocam secun-
40 dum quam Deus a Deo procedat, qua posita
sequitur personarum distinctio in divinis.

4. Praeterea, quaedam glosa super Apoca-
lypsim dicit quod nulla secta fuit quae circa
personam Patris erraverit; sed maximus esset
error circa personam Patris quod poneretur
45 Filium non habere; ergo etiam secta philoso-
phorum, qui naturali ratione Deum cognove-
runt, posuit Patrem et Filium in divinis.

5. Praeterea, sicut dicit Boetius in sua
Arithmetica, omnem inaequalitatem praecedit
50 aequalitas; sed inter creaturam et Creatorem
est inaequalitas; ergo ante hanc inaequalita-
tem oportet aliquam aequalitatem ponere in
Deo; sed non potest ibi esse aequalitas nisi
sit ibi distinctio quia nihil est sibi ipsi aequale
55

A 321 ratione em. A] conf. pA 325 suis] idem conf. praem. pA 329 esse non potest in appendice col. 97rb
7 divinitatem] divinu praem. pA 13 ergo] et praem. pA 21 potentia] con (ut videtur) praem. pA 30 gignit A
33 omne] q add. pA 45 Patris quod] quod praem. pA 48 Filium] et imp. add. pA 50 arismetica A

Φ 321 distinguantur] ante quod est Φ (-δ²) distinguatur (ante quod est δ²) δ² P propter hoc om. Σ 324 cognoscitur] co-
gitatur α β δ² cogitat δ² 326 cognoscatur] -scitur Φ
3 Et...dicitur] quod (sic add. δ²) videtur Σ quod videtur sic per id quod dicitur β 4 per...sunt om. Φ 5 autem om. Φ
5 refert] refertur Φ 6 sempiternam virtutem] sempiterna virtus Φ 7 divinitatem] divinitas Φ 13 quod in eo om. Φ
15 potentia² om. Φ 17 sic] est Φ 22 prima potentia] om. α δ inv. β γ probabat] probatur Φ 30 suam] om. β sui ante
notitiam Σ 31 potentia...potentiarum] etc. Φ 33 Praeterea] item Φ (-δ) 35 creaturarum] creature Φ 36 communi-
cent] convenient (seu communicant) Φ 42 Praeterea] item Φ 43 fuit] fuerat Φ 45 quod] si Σ si quod β 47 ratione]
cognitione Φ (-γ) 48 posuit] posuerunt Φ 55 ipsi om. Φ

1 Parall.: I Pars q. 32 a. 1; Super Sent. I d. 3 q. 1 a. 4; Super Boet. De Trin. q. 1 a. 4. 5 Glosa Petri Lomb. ibid.
(PL 191, 1328 C). 34 omnis...unitatem: Boetius ut supra q. 5 a. 2 30. 42 Glosa ordin. super Apoc. 1^a, cf. etiam Guill. Altiss.
Summa aurea III tr. 4 (f. 136rb). 50 I c. 32 (PL 63, 1110 C).

sicut nec simile, ut Hilarius dicit; ergo oportet ponere distinctionem personarum in divinis secundum naturalem rationem.

60 6. Praeterea, naturalis ratio ad hoc pervenit quod in Deo sit summa iocunditas; sed « nullus boni sine socio est iocunda possessio », ut Boetius dicit; ergo naturali ratione sciri potest quod in Deo sunt personae distinctae ex quorum consortio est in eis iocunda possessio bonitatis.

65 7. Praeterea, naturalis ratio in Creatorem pervenit ex similitudine creaturae; sed in creatura invenitur similitudo Creatoris non solum quantum ad essentialia attributa sed etiam quantum ad propria personarum; ergo naturali ratione possumus in personarum propria devenire.

75 8. Praeterea, philosophi non habuerunt cognitionem de Deo nisi per naturalem rationem; sed aliqui philosophi pervenerunt ad cognitionem Trinitatis, unde dicitur in I Caeli et mundi « Et per hunc quidem numerum, scilicet ternarium, adhibuimus nos ipsos magnificare creatorem »; ergo etc.

80 9. Praeterea, Augustinus narrat in X De civitate Dei quod Porphyrius philosophus posuit Deum Patrem et Filium ab eo genitum; in libro etiam Confessionum dicit quod in quibusdam libris Platonis invenit hoc, quod scriptum est in principio Evangelii Iohannis, « In principio erat Verbum » etc. usque « Verbum caro factum est » exclusive, in quibus verbis manifeste ostenditur distinctio personarum; ergo naturali ratione potest quis pervenire in cognitionem Trinitatis.

90 10. Praeterea, naturali ratione etiam philosophi concessissent quod Deus potest ali-

quid dicere; sed ad dicere in divinis sequitur Verbi emissio et personarum distinctio; ergo trinitas personarum ratione naturali cognosci potest.

95

SED CONTRA est quod dicitur Hebr. xi¹ « Fides est substantia sperandarum rerum, argumentum non apparentum »; ea vero quae naturali ratione cognoscuntur sunt apparentia; ergo cum trinitas personarum ad articulos fidei pertineat, videtur quod naturali ratione cognosci non possit.

100

2. Praeterea, Gregorius dicit « Fides non habet meritum cui humana ratio praebet experimentum »; sed in fide Trinitatis praecipue meritum nostrae fidei consistit; ergo hoc non potest cognosci naturali ratione.

105

RESPONSIO. Dicendum quod trinitas personarum dupliciter cognoscitur: uno modo quantum ad propria quibus personae distinguuntur, et his cognitis vere Trinitas cognoscitur in divinis. Alio modo per essentialia quae personis appropriantur, sicut potentia Patri, sapientia Filio, bonitas Spiritui Sancto; sed per talia Trinitas perfecte cognosci non potest quia etiam Trinitate remota per intellectum ista remanent in divinis, sed Trinitate supposita huiusmodi attributa propter aliquam similitudinem ad propria personarum appropriantur personis.

110

115

120

Haec autem personis appropriata naturali ratione cognosci possunt, propria vero personarum nequaquam. Cuius ratio est quia ab agente non potest aliqua actio progredi ad quam se eius instrumenta extendere non pos-

125

A 56 ylaris A 80 porfirius A 88 ratione] cognitione *praem.* pA 92 ad dicere *inv.* pA 98 apparentum (*cf. nota ad q. 14 a. 2 lin. 3*) A 114 per talia] talis *praem.* pA

Φ 56 ut] sicut Φ 56-58 oportet...rationem] etc. Φ 59 Praeterea] item Φ 60 summa] plena β γ P 61 iocunda possessio] *inv.* β summa iocunditas α δ iocunditas γ 62-64 naturali... bonitatis] etc. Φ 69-71 naturali...devenire] etc. Φ 76 Et *om.* Φ quidem *om.* α δ quidam β *post* numerum γ 77 nos] nosmet Φ creatorem *om.* Σ 78 ergo *om.* Φ 79 Praeterea] item Φ in *om.* Φ 83-84 hoc...Iohannis *om.* Σ 85 etc. *om.* Φ 88-89 ergo...Trinitatis *om.* Φ 90-95 Praeterea...potest (*scil. arg. 10^m*) *om.* Σ 91 concessissent] concesserunt β P (*def. Σ*) 96 Sed *om.* Φ 97-98 sperandarum...apparentum] etc. Φ 100 ergo cum] sed *praem.* γ sed α δ 101 pertineat] pertinet Σ 101-102 videtur...possit] ergo etc. Φ 103 Praeterea] item Φ 104 cui...experimentum] etc. Φ 106 nostrae fidei *om.* Φ 106-107 hoc...ratione] etc. Φ 111 divinis] personis Σ 113-114 sapientia...Sancto] etc. Φ 122 ratione] cognitione Φ

56 *De Trin.* III 23 (PL 10, 92 B). 59 Praeterea...: *cf.* Guill. Altiss. *Summa aurea* I c. 2 (f. 3vb), Richardus a S. Victore *De Trin.* III c. 3 (PL 196, 917) ut referunt *Summa fr. Alexandri* I pars n. 76 (p. 122) et Bonaventura *Super Sent.* I d. 2 art. unic. q. 2 arg. 1. 62 Rectius Seneca *Epistul. mor.* I epist. 6 4. 75 Cap. 1 (268 a 14) sec. transl. veterem (ms. Urbin. lat. 206, f. 104^r), *Arist. Latinus* pars prior p. 129. 80 Cap. 23 (PL 41, 300). 82 VII c. 9 (PL 32, 740) ut refert Thomas *I Pars* q. 32 a. 1 arg. 1. 84 1^a-14. 103 *In Evang.* II hom. 2 (PL 76, 1197 C). 113 potentia...sapientia...bonitas: Petrus Lomb. ut supra q. 7 a. 3 41 in nota.

sunt, sicut ars fabrilis non potest aedificare quia ad hunc effectum non se extendunt fabrilis instrumenta. Prima autem principia demonstrationis, ut Commentator dicit in III De anima, sunt in nobis quasi instrumenta intellectus agentis cuius lumine in nobis viget ratio naturalis; unde ad nullius cognitionem nostra naturalis ratio potest pertingere ad quod se prima principia non extendant. Primorum autem principiorum cognitio a sensibilibus ortum sumit, ut patet per ¹ Philosophum in II Posteriorum; ex sensibilibus autem non potest perveniri ad cognoscendum propria personarum sicut ex effectibus devenitur in causas, quia omne id quod rationem causalitatis in divinis habet ad essentiam pertinet, cum Deus per essentiam suam sit causa rerum; propria autem personarum sunt relationes quibus personae non ad creaturas sed ad invicem referuntur: unde naturali ratione in propria personarum devenire non possumus.

1. Ad primum ergo dicendum quod expositio illa glosae sumitur secundum appropriata personis, non secundum propria personarum.

2. Ad secundum dicendum quod potentiam intellectivam esse primam potentiarum satis naturali ratione constare potest, non autem hanc intellectivam potentiam esse potentiam generativam: cum enim in Deo sit idem intelligens, intelligere et intellectum, naturalis ratio non cogit ponere quod Deus intelligendo aliquid gignat a se distinctum.

3. Ad tertium dicendum quod omnis multitudo praesupponit aliquam unitatem et aequivocatio omnis univocationem; non tamen omnis aequivoca generatio praesupponit generationem univocam, sed magis est e converso sequendo rationem naturalem: causae enim aequivocae sunt per se causae speciei unde in totam spe-

ciem causalitatem habent, causae vero univocae non sunt causae speciei per se sed in hoc vel in illo; unde nulla causa univoca habet causalitatem respectu totius speciei, alias aliquid esset causa sui ipsius, quod esse non potest, et ideo ratio non sequitur.

4. Ad quartum dicendum quod glosa illa intelligitur de sectis haereticorum qui ex Ecclesia prodierunt; unde in eis non includuntur sectae gentilium.

5. Ad quintum dicendum quod etiam non supposita personarum distinctione possumus ponere aequalitatem in divinis secundum quod eius bonitatem sapientiae suae aequalem dicimus. — Vel dicendum quod in aequalitate duo considerantur, scilicet aequalitatis causa et aequalitatis supposita. Causa aequalitatis est unitas, aliarum vero proportionum aliquis numerus; unde hoc modo ex parte ista aequalitas inaequalitatem praecedat, sicut unitas numerum. Sed supposita aequalitatis sunt multa, et haec non praesupponuntur ad supposita inaequalitatis; alias oporteret ante omnem unitatem dualitatem praecedere quia in dualitate primo invenitur aequalitas, inter unitatem vero et dualitatem est inaequalitas.

6. Ad sextum dicendum quod verbum Boetii est intelligendum de illis quae non habent in se perfectam bonitatem, sed unum indiget adminiculo alterius, unde iocunditas non perficitur sine socio; sed ipse Deus in se habet plenitudinem bonitatis, unde ad eius iocunditatem plenam non oportet ponere consortium.

7. Ad septimum dicendum quod, quamvis in creaturis inveniantur aliqua similia personarum quantum ad propria, non tamen ex illis similitudinibus potest concludi ita esse in divinis quia ea quae in creaturisveniuntur distincta, in Creatore inveniantur sine distinctione.

A 149 non secundum] s praem. pA 160 univocationem] u conf. praem. pA 163 aequivocae] un praem. pA 178 bonitatem sapientiae] s praem. pA 192 de illis quae] quod praem. pA 194 adminiculo hic conf. pA] clare post alterius A, et ordinem dictatorum restituiamus . 195 ipse] p praem. pA

Φ 133 quod] que Φ 134 extendant] —dunt Φ P 135 sensibilibus] sensibus Φ sumit] habet Φ 136 in om. Φ 138 cognoscendum om. Φ (-γ) 139 in] ad Φ id] illud Φ 145 ratione] cognitione Σ 147 ergo] igitur Φ (-α) P 152 constare] considerare (-rari α δ) Φ (-γ) 154 intelligens] et add. Φ 159 praesupponit] supponit Φ 162 sed magis est] immo Φ 164 sunt] non praem. Φ 164-166 unde...per se] om. α δ post illo¹⁶⁷ β 167 in om. Φ unde nulla] om. β unde α δ 178 aequalem] esse add. Φ 190 est om. Σ 196 bonitatis] iocunditatis Φ

- 205 8. Ad octavum dicendum quod Aristotiles appropriata personarum et non quantum ad
non intellexit ponere numerum ternarium in propria.
Deo, sed ostendere perfectionem ternarii nu- 10. Ad decimum dicendum quod philoso-
meri ex hoc quod antiqui in sacrificiis et ora- phus ratione naturali numquam concederet 215
tionibus numerum ternarium observabant. Deum dicere secundum quod dicere importat
210 9. Ad nonum dicendum quod verba illo- distinctionem personarum, sed solum secun-
rum philosophorum intelliguntur quantum ad dum quod essentialiter dicitur.

A 205 octavum] viii *sup. lin.* A aliud pA 215 concederet Deum] d *praem.* pA

Φ 207 sed] vult *add.* Φ 210 illorum] illa Φ 214-218 Ad decimum...dicitur *om. α δ*

QUAESTIO UNDECIMA

De magistro

1. *Utrum homo possit docere et dici magister vel solus Deus.*
2. *Utrum aliquis possit dici magister sui ipsius.*
3. *Utrum homo ab angelo doceri possit.*
4. *Utrum docere sit actus vitae activae vel contemplativae.*

Articulus primus

Quaestio est de magistro. Et primo quaeritur utrum homo possit docere et dici magister vel solus Deus. Et videtur quod solus Deus doceat et magister dici debeat: Matth. xxiii⁸ «Unus est magister vester», et praecedit «Nolite vocari rabbi», super quo glosa «ne divinum honorem hominibus tribuatis, aut quod Dei est vobis usurpetis»; ergo magistrum esse et docere solius Dei esse videtur.

2. Praeterea, si homo docet, nonnisi per aliqua signa quia, si etiam rebus ipsis aliqua docere videatur, ut puta si aliquo quaerente quid sit ambulare aliquis ambulet, tamen hoc non sufficit ad docendum nisi signum aliquod adiungatur, ut Augustinus probat in libro De magistro, eo quod in eadem re plura conveniunt unde nescietur quantum ad quid de re illa demonstratio fiat, utrum quantum ad substantiam vel quantum ad accidens aliquod eius; sed per signa non potest deveniri in cognitio-

nem rerum quia rerum cognitio potior est quam signorum cum signorum cognitio ad rerum cognitionem ordinetur sicut ad finem, effectus autem non est potior sua causa; ergo nullus potest alii tradere cognitionem aliarum rerum, et sic non potest eum docere.

3. Praeterea, si aliquarum rerum signa alicui proponantur per hominem, aut ille cui proponuntur cognoscit res illas quarum sunt signa aut non; si quidem res illas cognoscit, de eis non docetur; si vero non cognoscit, ignoratis autem rebus nec signorum significationes cognosci possunt: quia enim nescit hanc rem quae est lapis, non potest scire quid hoc nomen lapis significet; ignorata vero significatione signorum per signa non potest aliquis aliquid addiscere; si ergo homo nihil aliud faciat ad doctrinam quam signa proponere, videtur quod homo ab homine doceri non possit.

4. Praeterea, docere nihil aliud est quam scientiam in alio aliquo modo causare; sed scientiae subiectum est intellectus, signa autem sensibilia quibus solummodo videtur homo posse docere non perveniunt usque ad partem intellectivam sed sistunt in potentia sensitiva; ergo homo ab homine doceri non potest.

5. Praeterea, si scientia in uno causatur ab alio, aut scientia inerat addiscenti aut non inerat; si non inerat et in homine ab alio causatur, ergo unus homo in alio scientiam creat,

A 2 homo...solus] sol *praem.* pA et dici...vel solus Deus] vel solus deus *praem.* pA 39 homine] *idem conf. et mac. praem.* pA 49 si non inerat] si prius inerat ergo in eo causari non potest quia quod fit non *praem.* pA (*cf. lin. 51-52*)

Φ 6 vocari] vocare Φ (-8) peccare 8^a 9 et] vel Φ 12 videatur] videantur Φ ut puta] utpote Φ (-8^a) om. 8^a 15 probat] dicit Φ 16 magistro] et probat *add.* Φ (*cf. nota superior*) 20 signa] signum Φ 25 alii] alicui (*post tradere α β γ*) Φ 36 per...potest] non potest per signa Φ (-8^a) non per signa 8^a aliquis om. Φ 41 modo om. Φ causare] creare α γ P 49 homine] uno *add.* Φ (-8^a) uno *praem.* 8^a

1 Parall.: *I Pars* q. 117 a. 1; *Super Sent. II* d. 9 a. 2 ad 4 et d. 28 a. 5 ad 3. 6 *Glossa interlin.* ibid. ex ps.-Chrysost. *Opus imperfectum in Matth.* hom. 43 (PG 56, 380) ut refert Thomas *Cat. super Matth.* ibid. 16 Cap. 10 (PL 32, 1212). 21 rerum...signorum: August. cap. 9 ut hic supra (PL 32, 1211). 27 Praeterea...: argumentum desumptum esse videtur ex August. cap. 10 ut hic supra (PL 32, 1214).

- quod est impossibile; si autem prius inerat, aut inerat in actu perfecto, et sic causari non potest quia quod est non fit, aut inerat secundum rationem seminalem: rationes autem seminales per nullam virtutem creatam in actum educi possunt sed a Deo solo naturae inseruntur, ut Augustinus dicit Super Genesim ad litteram; ergo relinquitur quod unus homo nullo modo alium docere possit.
6. Praeterea, scientia quoddam accidens est; accidens autem non transmutat subiectum; cum ergo doctrina nihil aliud esse videatur nisi transfusio scientiae de magistro in discipulum, ergo unus homo alium docere non potest.
7. Praeterea, Rom. x¹⁷ super illud « Fides ex auditu », dicit glosa « licet Deus intus doceat, praeco tamen exterius annuntiat »; scientia autem interius in mente causatur, non autem exterius in sensu; ergo homo a solo Deo docetur, non ab alio homine.
8. Praeterea, Augustinus dicit in libro De magistro 'Solus Deus cathedram habet in caelis qui veritatem docet in terris, alius homo sic se habet ad cathedram sicut agricola ad arborem'; agricola autem non est factor arboris sed cultor; ergo nec homo potest dici doctor scientiae sed ad scientiam dispositor.
9. Praeterea si homo est verus doctor, oportet quod veritatem doceat; sed quicumque docet veritatem mentem illuminat cum veritas sit lumen mentis; ergo homo mentem illuminabit si docet; sed hoc est falsum cum Deus sit « qui omnem hominem venientem in hunc mundum illuminet », Ioh. 1⁹; ergo homo non potest alium vere docere.
10. Praeterea, si unus homo alium docet, oportet quod eum faciat de potentia scientem actu scientem, ergo oportet quod eius scientia educatur de potentia in actum; quod autem de potentia in actum educitur necesse est quod mutetur; ergo scientia vel sapientia mutabitur, quod est contra Augustinum in libro LXXXIII Quaestionum qui dicit quod « sapientia accedens homini non ipsa mutatur sed hominem mutat ».
11. Praeterea, scientia nihil aliud esse videtur quam descriptio rerum in anima cum scientia esse dicatur assimilatio scientis ad scitum; sed unus homo non potest in alterius anima describere rerum similitudines: sic enim interius operaretur in ipso quod solius Dei est; ergo unus homo alium docere non potest.
12. Praeterea, Boetius dicit in libro De consolatione quod per doctrinam solummodo mens hominis excitatur ad sciendum; sed ille qui excitat intellectum ad sciendum non facit eum scire, sicut ille qui excitat aliquem ad videndum corporaliter non facit eum videre; ergo unus homo non facit alium scire, et ita non proprie potest dici quod eum doceat.
13. Praeterea, ad scientiam requiritur cognitionis certitudo, alias non est scientia sed opinio vel credulitas, ut Augustinus dicit in libro De magistro; sed unus homo non potest in altero certitudinem facere per signa sensibilia quae proponit: quod enim est in sensu magis est obliquum eo quod est in intellectu, certitudo autem semper fit per aliquid magis rectum; ergo unus homo alium docere non potest.
14. Praeterea, ad scientiam non requiritur nisi lumen intelligibile et species; sed neutrum potest in uno homine ab alio causari, quia oportet quod homo aliquid crearet cum huiusmodi formae simplices non videantur posse produci nisi per creationem; ergo homo non potest in alio scientiam causare, et sic nec docere.
15. Praeterea, nihil potest formare mentem hominis nisi solus Deus, ut Augustinus dicit;

A 53 est non] no *praem.* pA 57 ut Augustinus] au *praem.* pA 62 ergo] unus homo *add.* pA (cf. *lin.* 64) 63 scientiae] si *conf. praem.* pA 73 homo sic] sic *imp. praem.* pA 97 cum] *idem conf. praem.* pA

Φ 51 prius *om.* Φ 52 causari] creari α β δ¹ 64 ergo *om.* Σ homo *om.* Φ 76 doctor] dator α δ P 84 illuminet] illuminat (*ante omnem* Φ) Φ P 84 homo *om.* Φ 85 alium] alius Φ 96 esse videtur] est Σ 118 per] ad Φ 127 causare] creare Φ (-δ)

58 VI c. 10 et 14 (PL 34, 346 et 349) et IX c. 17 (PL 34, 406), cf. etiam *De Trin.* III c. 8-9 (PL 42, 875-879).
66 *Glossa Petri Lomb.* (PL 191, 1479 B) et *Glossa ordin.* *ibid.* 72 Cf. cap. 14 (PL 32, 1220), potius tamen invenitur in *In Epist. Ioh. ad Parth.* tr. 3 (PL 35, 2004). 93 Quaestio 73 (PL 40, 84). 98 scientia...: cf. supra q. 1 a. 1 162 in nota.
101 quod solius Dei est: ps.-August. ut supra q. 8 a. 7 26 in nota. 104 V pr. 5 (PL 63, 854). 114 Cap. 12 (PL 32, 1217).
130 Ut supra q. 9 a. 1 5 in nota.

scientia autem quaedam forma mentis est; ergo solus Deus scientiam in anima causat.

16. Praeterea, sicut culpa est in mente ita et ignorantia; sed solus Deus purgat mentem a culpa: Is. XLIII²⁵ «Ego sum qui deleo iniquitates tuas propter me»; ergo solus Deus purgat mentem ab ignorantia, et ita solus docet.

17. Praeterea, cum scientia sit certitudinalis cognitio, ab illo aliquis scientiam accipit per cuius locutionem certificatur; non autem certificatur aliquis ex hoc quod audit hominem loquentem, alias oporteret quod quicquid alicui ab homine dicitur pro certo ei constaret, certificatur autem solum secundum quod interius audit veritatem loquentem, quam consulit etiam de his quae ab homine audit ut certus fiat; ergo homo non docet sed veritas quae interius loquitur, quae est Deus.

18. Praeterea, nullus per locutionem alterius addiscit illa quae ante locutionem etiam interrogatus respondisset; sed discipulus antequam ei magister loquatur responderet interrogatus de his quae magister proponit: non enim doceretur ex locutione magistri nisi ita se habere cognosceret sicut magister proponit; ergo unus homo non docetur per locutionem alterius hominis.

SED CONTRA est quod dicitur II Tim. I¹¹ «In quo positus sum ego praedicator et magister gentium»; ergo homo potest et esse et dici magister.

2. Praeterea, II Tim. III¹⁴ «Tu vero permane in his quae didicisti et credita sunt tibi», glosa «a me, tamquam a vero doctore», et sic idem quod prius.

3. Praeterea, Matth. XXIII⁸ simul dicitur

«Unus est magister vester» et «Unus est pater vester»; sed hoc quod Deus est pater omnium non excludit quin etiam homo vere possit dici pater; ergo etiam per hoc non excluditur quin homo vere possit dici magister.

4. Praeterea, Rom. X¹⁵ super illud «Quam speciosi supra montes» etc. dicit glosa «isti sunt pedes qui illuminant Ecclesiam»; loquitur autem de apostolis; cum ergo illuminare sit actus doctoris videtur quod hominibus docere competat.

5. Praeterea, ut dicitur in IV Meteororum, unumquodque tunc est perfectum quando potest simile sibi generare; sed scientia est quaedam cognitio perfecta; ergo homo qui habet scientiam potest alium docere.

6. Praeterea, Augustinus in libro Contra Manichaeos dicit quod sicut terra quae ante peccatum fonte irrigabatur, post peccatum vero indiguit pluvia de nubibus descendente, ita mens humana, quae per terram significatur, fonte veritatis ante peccatum fecundabatur, post peccatum vero indiget doctrina aliorum quasi pluvia descendente de nubibus; ergo saltem post peccatum homo ab homine docetur.

RESPONSIO. Dicendum quod in tribus eadem opinionum diversitas invenitur, scilicet in educatione formarum in esse, in acquisitione virtutum et in acquisitione scientiarum. Quidam enim dixerunt formas omnes sensibiles esse ab agente extrinseco, quod est substantia vel forma separata, quam appellant datorem formarum vel intelligentiam agentem, et quod omnia inferiora agentia naturalia non sunt nisi sicut praeparantia materiam ad formae susceptionem; similiter etiam Avicenna dicit in sua

A 135 deleo] *idem conf. praem.* pA 155 magister (*e magis pA*) *em.* A 162 III (*ex iiij pA*) *em.* A Tu vero] *memor praem.* pA

Φ 134 et *om.* Φ 143 pro certo ei] eo pro certo Σ 157 hominis *om.* Φ 160 gentium *om.* Φ et¹ *om.* Φ 166-191 Praeterea...docetur (*scil. arg. sed c. 3-6 om. α* 191 docetur] ergo etc. Item homo est ens vivens et intelligens et hoc a deo qui in quantum est ens est causa omnis entis in quantum vita omnis viventis in quantum intelligentia causa est omnis intelligentis sicut dicitur 18 propositione de causis. sed quod homo sit ens et vivens non habet a solo deo sed etiam ab aliis causis naturalibus et ab alio homine. ergo per eandem rationem nec quod intelligens vel sciens (*omissis variis lectionibus nullius momenti δ¹ et δ²*) *add. δ* 197 agente *om.* Φ

138 scientia...cognitio: August. ut supra lin. 114 et Arist. ut supra q. 2 a. 1 269 in nota. 143 certificatur...fiat: cf. August. *De magistro* cap. 11 (PL 32, 1216). 149 Praeterea...: argumentum desumptum esse videtur ex August. *De magistro* cap. 12 (PL 32, 1217). 164 Glosa Petri Lomb. *ibid.* (PL 192, 378 A). 172 Rom. X¹⁵ textus conflatus ex Is. LI¹ et Rom. X¹⁵. 173 Glosa *interlin.* et Glosa Petri Lomb. super Rom. X¹⁵ (PL 191, 1477 D). 178 Cap. 3 (380 a 12). 184 II c. 3-5 (PL 34, 198 sqq.). 195 Quidam: Avicenna [*Metaph.* IX c. 5 (f. 105ra)] ut refert Thomas *Super Sent. III* d. 33 q. 1 a. 2 qc. 2 sol. 2, *De virt. in comm.* a. 8 et *I Pars* q. 110 a. 2.

Metaphysica quod « habitus honesti causa non
est actio nostra, sed actio prohibet eius con-
trarium et adaptat ad illum, ut accidat hic
habitus a substantia perficiente animas homi-
nium quae est intelligentia agens vel substantia
ei consimilis »; similiter etiam ponunt quod
scientia in nobis non efficitur nisi ab agente
separato, unde Avicenna ponit in VI De na-
turalibus quod formae intelligibiles effluunt
in mentem nostram ab intelligentia agente.

Quidam vero e contrario opinati sunt, sci-
licet quod omnia ista rebus essent indita, nec ab
exteriori causam haberent sed solummodo quod
per exteriorem actionem manifestantur: po-
suerunt enim quidam quod omnes formae na-
turales erant actu in materia latentes et quod
agens naturale nihil aliud facit quam extrahere
eas de occulto in manifestum; similiter etiam
aliqui posuerunt quod omnes virtutum habitus
nobis sunt inditi a natura, sed per exercitium
operum remouentur impedimenta quibus praedi-
cti habitus quasi occultabantur, sicut per
limationem aufertur rubigo ut claritas ferri
manifestetur; similiter etiam aliqui dixerunt
quod animae est omnium scientia concreata et
per huiusmodi doctrinam et huiusmodi scientia
exteriora adminicula nihil fit aliud nisi
quod anima deducitur in recordationem vel
considerationem eorum quae prius scivit, unde
dicunt quod addiscere nihil est aliud quam re-
minisci.

Utraque autem istarum opinionum est
absque ratione: prima enim opinio excludit
causas propinquas dum effectus omnes in infe-
rioribus provenientes solis causis primis attri-
buit, in quo derogatur ordini universi qui
ordine et connexionem causarum contextitur dum

prima causa ex eminentia bonitatis suae rebus
aliis confert non solum quod sint sed et quod
causae sint; secunda etiam opinio in idem quasi
inconueniens redit: cum enim removens pro-
hibens non sit nisi movens per accidens, ut di-
citur in VIII Physicorum, si inferiora agentia
nihil aliud faciunt quam producere de occulto
in manifestum removendo impedimenta quibus
formae et habitus virtutum et scientiarum
occultabantur, sequetur quod omnia inferiora
agentia non agant nisi per accidens.

Et ideo secundum doctrinam Aristotilis
via media inter has duas tenenda est in omnibus
praedictis: formae enim naturales praexistunt
quidem in materia, non in actu, ut alii dice-
bant, sed in potentia solum de qua in actum
reducuntur per agens extrinsecum proximum,
non solum per agens primum, ut alia opinio
ponebat; similiter etiam secundum ipsius sen-
tentiam in VI Ethicorum virtutum habitus
ante earum consummationem praexistunt in
nobis in quibusdam naturalibus inclinationibus
quae sunt quaedam virtutum inchoationes, sed
postea per exercitium operum adducuntur in
debitam consummationem; similiter etiam di-
cendum est de scientiae acquisitione quod
praexistunt in nobis quaedam scientiarum se-
mina, scilicet primae conceptiones intellectus
quae statim lumine intellectus agentis cogno-
scuntur per species a sensibilibus abstractas,
sive sint complexa sicut dignitates, sive incom-
plexa sicut ratio entis et unius et huiusmodi
quae statim intellectus apprehendit; in istis
autem principiis universalibus omnia sequentia
includuntur sicut in quibusdam rationibus se-
minalibus: quando ergo ex istis universalibus
cognitionibus mens educitur ut actu cognoscat

A 203 honesti] studiosi et laudabiles et *praem.* pA 218 actu] ac *conf. praem.* pA 230 in...vel] vel *praem.* pA 232 quod]
q *add.* pA 236 inferioribus] *idem conf. praem.* pA 257 non solum] non oportet quod *praem.* pA 260 consummationem]
idem conf. praem. pA 267 intellectus] intellectus *imp. praem.* pA 270 dignitates] omne to et *litt. imp. praem.* pA 271 ratio
entis] conc et *litt. imp. praem.* pA 274 seminalibus] et in eis quodam modo precognoscuntur ut sic adiscens (adiscens *primo
deletum*) adiscat aliquis in particulari *add.* pA

Φ 218 erant] essent Φ (-γ) 231 eorum] *om.* Φ (-δ) ante vel considerationem δ 241 et] etiam Φ 245 in *om.* Φ P

203 IX c. 2 (f. 103ra D). 211 Sive *De anima* V c. 5 (f. 25rb). 217 quidam: Anaxagoras [ex Arist. *Phys.* I 9 (187 a
26)] ut refert Thomas *De virt. in comm.* a. 8. 221 aliqui: Ioh. Damasc. [*De fide* III c. 14 (PG 94, 1045 A; Bt 226)] ut re-
fert Thomas *Super Sent. III* d. 33 q. 1 a. 2 qc. 1 sol. 1. 226 aliqui: Platonici ut supra q. 10 a. 6 145 in nota. 245 *Phys.*
VIII 8 (255 b 24). 251 Cf. *Phys.* I 12 (198 b 30 sqq.). 259 *Ethic.* VI 11 (1144 b 4). 267 primae...abstractas: Arist. ut
supra q. 10 a. 12 79. 270 complexa...incomplexa: Arist. ut supra q. 4 a. 2 106 in nota; dignitates: sive maximae propositiones,
cf. e. g. *Anal. post.* V c. 2 (72 a 18) sec. transl. Iacobi (ed. Minio-Paluello, p. 9), vide etiam *Metaph.* III c. 2 (997 a 7 et 11)
sec. transl. mediam (ed. Geyer, p. 114,88 et 115,73). 271 ratio...apprehendit: Avicenna ut supra q. 1 a. 1 104.

particularia quae prius in universali et quasi in potentia cognoscebantur, tunc aliquis dicitur scientiam acquirere.

280 Sciendum tamen est quod in rebus natura-
libus aliquid praexistit in potentia dupliciter:
uno modo in potentia activa completa, quando
scilicet principium intrinsecum sufficienter po-
test perducere in actum perfectum, sicut patet
285 in sanatione: ex virtute enim naturali quae est
in aegro aeger ad sanitatem perducitur; alio
modo in potentia passiva, quando scilicet prin-
cipium intrinsecum non sufficit ad educendum
in actum, sicut patet quando ex aere fit ignis:
290 hoc enim non poterat fieri per aliquam virtutem
in aere existentem. Quando igitur praexistit
aliquid in potentia activa completa, tunc agens
extrinsecum non agit nisi adiuvando agens
intrinsecum et ministrando ei ea quibus possit
295 in actum exire; sicut medicus in sanatione est
minister naturae quae principaliter operatur,
confortando naturam et apponendo medicinas
quibus velut instrumentis natura utitur ad sa-
nationem. Quando vero aliquid praexistit in
300 potentia passiva tantum, tunc agens extrinse-
cum est quod educit principaliter de potentia
in actum; sicut ignis facit de aere, qui est po-
tentia ignis, actu ignem. Scientia ergo praexi-
stit in addiscente in potentia non pure passiva
305 sed activa, alias homo non posset per se ipsum
acquirere scientiam. ^{98^{aa}} Sicut ergo aliquis dupli-
citer sanatur, uno modo per operationem natu-
rae tantum, alio modo a natura cum admini-
culo medicinae, ita etiam est duplex modus
310 acquirendi scientiam: unus quando naturalis
ratio per se ipsam devenit in cognitionem igno-
torum, et hic modus dicitur inventio; alius
quando naturali rationi aliquis exterius admini-
culatur, et hic modus dicitur disciplina.

315 In his autem quae fiunt a natura et arte
eodem modo ars operatur et per eadem media
quibus et natura: sicut enim natura in eo qui

ex frigida causa laborat calefaciendo induceret
sanitatem, ita et medicus; unde et ars dicitur
imitari naturam; et similiter etiam contingit
320 in scientiae acquisitione quod eodem modo
docens alium ad scientiam ignotorum deducit,
sicut aliquis inveniendo deducit se ipsum in
cognitionem ignoti.

Processus autem rationis perveniens ad
325 cognitionem ignoti inveniendo est ut principia
communia per se nota applicet ad determinatas
materias et inde procedat in aliquas particu-
lares conclusiones et ex his in alias; unde et
secundum hoc unus alium dicitur docere quod
330 istum decursum rationis, quem in se facit ra-
tione naturali, alteri exponit per signa, et sic
ratio naturalis discipuli per huiusmodi sibi
proposita sicut per quaedam instrumenta per-
venit in cognitionem ignotorum. Sicut igitur
335 medicus dicitur causare sanitatem in infirmo
natura operante, ita etiam homo dicitur cau-
sare scientiam in alio operatione rationis na-
turalis illius, et hoc est docere; unde unus homo
alium docere dicitur et eius esse magister. Et
340 secundum hoc dicit Philosophus in I Posteriorum
quod « demonstratio est syllogismus faciens
scire ». Si autem aliquis alicui proponat ea quae
in principiis per se notis non includuntur vel
includi non manifestantur, non faciet in eo
345 scientiam sed forte opinionem vel fidem, quam-
vis hoc etiam aliquo modo ex principiis innatis
causetur: ex ipsis enim principiis per se notis
considerat quod ea quae ex eis necessario con-
sequuntur sunt certitudinaliter tenenda, quae
350 vero eis sunt contraria, totaliter respuenda;
aliis autem assensum praebere potest vel non
praebere. Huiusmodi autem rationis lumen
quo principia huiusmodi nobis sunt nota, est
nobis a Deo inditum quasi quaedam similitudo
355 increatae veritatis in nobis resultans. Unde
cum omnis doctrina humana efficaciam habere
non possit nisi ex virtute illius luminis, constat

A 283 principium (ex ex principio pA) em. A 286 alio modo] quandoque vero praem. pA 294 ea quibus] q praem. pA
304 in potentia non] non praem. pA 305 activa] quia ex lumine intellectus agentis add. pA 312 alius em. A] conf. pA
339 unde] et praem. pA 344 notis] no conf. praem. pA 347 hoc] in praem. pA etiam] quod add. pA

Φ 282 quando] quasi α β qua γ 311 ratio] om. α β ante naturalis δ 320 et om. Φ 323 aliquis inveniende] si ali-
quis Φ 341 in om. Φ 356 resultans] -tantis Φ

280-303 Sciendum...actu ignem: Arist. *Metaph.* VII 8 (1034 a 9 sqq.) ut refert Thomas *Cont. Gent.* II c. 75. 319 ars...na-
turam: Arist. *Phys.* II 4 (194 a 21) ut refert Thomas *I-II* q. 21 a. 1 arg. 1. 342 Cap. 2 (71 b 17) sec. transl. Iacobi (ed. Mi-
nio-Paluello, p. 7).

360 quod solus Deus est qui interius et principaliter docet, sicut natura interius et principaliter sanat; nihilominus homo et sanare et docere proprie dicitur modo praedicto.

365 1. Ad primum igitur dicendum quod, quia Dominus praeceperat discipulis ne vocarentur magistri, ne posset intelligi hoc esse prohibitum absolute glosa exponit qualiter haec prohibitio sit intelligenda: prohibemur enim hoc modo hominem vocare magistrum ut ei principalitatem magisterii attribuamus quae Deo 370 competit, quasi in hominum sapientia spem ponentes et non magis de his quae ab homine audimus divinam veritatem consulentes quae in nobis loquitur per suae similitudinis impressionem qua de omnibus possumus iudicare.

375 2. Ad secundum dicendum quod cognitio rerum in nobis non efficitur per cognitionem signorum sed per cognitionem aliarum rerum magis certarum, scilicet principiorum quae nobis per aliqua signa proponuntur et applicantur 380 ad aliqua quae prius nobis erant ignota simpliciter, quamvis essent nobis nota secundum quid, ut dictum est; cognitio enim principiorum facit in nobis scientiam conclusionum, non cognitio signorum.

385 3. Ad tertium dicendum quod illa de quibus per signa edocemur cognoscimus quidem quantum ad aliquid et quantum ad aliquid ignoramus: utpote si doceamur quid est homo, oportet quod de eo praesciamus aliquid, scilicet rationem animalis vel substantiae aut saltem 390 ipsius entis quae nobis ignota esse non potest; et similiter si doceamur aliquam conclusionem, oportet praescire de passione et subiecto quid sunt, etiam principiis per quae conclusio docetur praecognitis, « omnis enim disciplina fit 395 ex praeexistenti cognitione », ut dicitur in principio Posteriorum, unde ratio non sequitur.

4. Ad quartum dicendum quod ex sensibilibus signis quae in potentia sensitiva recipiun-

400 tur, intellectus accipit intentiones intelligibiles quibus utitur ad scientiam in se ipso faciendam: proximum enim scientiae effectivum non sunt signa sed ratio discurrens a principiis in conclusiones, ut dictum est.

405 5. Ad quintum dicendum quod in eo qui docetur scientia praeeexistebat, non quidem in actu completo sed quasi in rationibus seminalibus, secundum quod universales conceptiones quarum cognitio est nobis naturaliter indita, sunt quasi semina quaedam omnium sequentium 410 cognitorum; quamvis autem per virtutem creatam rationes seminales non hoc modo educantur in actum quasi ipsae per aliquam creatam virtutem infundantur, tamen id quod est in eis originaliter et virtualiter actione creatae 415 virtutis in actum educi potest.

6. Ad sextum dicendum quod docens non dicitur transfundere scientiam in discipulum quasi illa eadem numero scientia quae est in magistro in discipulo fiat, sed quia per doctrinam fit in discipulo scientia similis ei quae est in magistro,educta de potentia in actum, ut dictum est.

425 7. Ad septimum dicendum quod sicut medicus, quamvis exterius operetur natura sola interius operante, dicitur facere sanitatem, ita et homo dicitur docere veritatem quamvis exterius annuntiet Deo interius docente.

430 8. Ad octavum dicendum quod Augustinus in libro De magistro per hoc quod probat solum Deum docere non intendit excludere quin homo exterius doceat, sed quod ipse solus Deus docet interius.

435 9. Ad nonum dicendum quod homo verus et vere doctor dici potest et veritatem docens et mentem quidem illuminans, non quasi lumen rationis infundens sed quasi lumen rationis coadiuvans ad scientiae perfectionem per ea quae exterius proponit, secundum quem modum dicitur Eph. III⁸ « Mihi autem omnium sanctorum minimo data est gratia haec illuminare omnes » etc. 440

A 362 modo praedicto] p imp. praem. pA 403 ratio] vis intellectiva praem. pA 410 sunt...omnium sequentium] omnium sequentium praem. pA 425 sola (e solam pA) em. A 429 dicendum] similiter sicut ad vii. § ad ix dicendum quod add. pA 440 sanctorum] f et litt. imp. add. pA

Φ 361 homo] tamen α β tamen praem. γ tamen hic, et homo post dicitur δ 372 audimus] audivimus Φ 380 aliqua] alia Φ 400 intelligibiles] om. α δ intelligentes β 409 indita] insita Φ 413 ipsae] om. Φ (def. P) 415 originaliter] origine Φ 432 quod] quia Φ ipse om. Σ 437 rationis¹] rationi Φ 440 autem om. Φ 441 omnes om. Φ (def. δ⁹)

98^{ab}
 445 10. Ad decimum dicendum quod duplex est
 sapientia, scilicet creata et increata, et utraque
 homini infundi¹ dicitur et eius infusione homo
 mutari in melius proficiendo. Sapientia increata
 vero nullo modo mutabilis est, creata vero in
 nobis mutatur per accidens et non per se; est
 enim ipsam considerare dupliciter: uno modo
 secundum respectum ad res aeternas de quibus
 450 est, et sic omnino immutabilis est, alio modo
 secundum esse quod habet in subiecto, et sic
 per accidens mutatur subiecto mutato de po-
 tentia habente sapientiam in actu habens: formae
 enim intelligibiles, ex quibus sapientia consistit,
 455 et sunt rerum similitudines et sunt formae
 perficientes intellectum.

11. Ad undecimum dicendum quod in di-
 scipulo describuntur formae intelligibiles ex
 quibus scientia per doctrinam accepta consti-
 460 tuitur, immediate quidem per intellectum agen-
 tem sed mediate per eum qui docet: propo-
 nit enim doctor rerum intelligibilium signa ex
 quibus intellectus agens accipit intentiones in-
 telligibiles et describit eas in intellectu pos-
 465 sibili; unde ipsa verba doctoris audita, vel visa
 in scripto, hoc modo se habent ad causandum
 scientiam in intellectu sicut res quae sunt extra
 animam quia ex utrisque intellectus agens inten-
 tionibus intelligibiles accipit, quamvis verba doc-
 470 toris propinquius se habeant ad causandum
 scientiam quam sensibilia extra animam existi-
 tentia in quantum sunt signa intelligibilium
 intentionum.

12. Ad duodecimum dicendum quod non
 475 est omnino simile de intellectu et visu corpo-
 rali: visus enim corporalis non est vis collativa
 ut ex quibusdam suorum obiectorum in alia
 perveniat, sed omnia sua obiecta sunt ei visi-
 bilia quam cito ad illa convertitur; unde habens
 480 potentiam visivam se habet hoc modo ad omnia
 visibilia intuenda sicut habens habitum ad ea
 quae habitualiter scit consideranda, et ideo
 videns non indiget ab alio excitari ad videndum

nisi quatenus per alium eius visus dirigitur
 in aliquod visibile, ut digito vel aliquo huius-
 485 modi. Sed potentia intellectiva, cum sit vis
 collativa, ex quibusdam in alia devenit; unde
 non se habet aequaliter ad omnia intelligibilia
 consideranda, sed quaedam statim videt quae
 sunt per se nota, in quibus implicite continen-
 490 tur quaedam alia quae intelligere non potest
 nisi per officium rationis ea quae in principiis
 implicite continentur explicando; unde ad
 huiusmodi cognoscenda, antequam habitum ha-
 beat, non solum est in potentia accidentali sed
 495 etiam in potentia essentiali: indiget enim mo-
 tore qui reducat eum in actum per doctrinam,
 ut dicitur in VIII Physicorum, quo non indiget
 ille qui iam aliquid habitualiter novit. Doctor
 ergo excitat intellectum ad sciendum illa quae
 500 docet sicut motor essentialis educens de po-
 tentia in actum, sed ostendens rem aliquam
 visui corporali, excitat eum sicut motor per
 accidens, prout etiam habens habitum scientiae
 potest excitari ad considerandum ab aliquo.
 505

13. Ad tertium decimum dicendum quod
 certitudo scientiae tota oritur ex certitudine
 principiorum: tunc enim conclusiones per cer-
 titudinem sciuntur quando resolvuntur in prin-
 cipia; et ideo hoc quod aliquid per certitudinem
 510 sciatur, est ex lumine rationis divinitus interius
 indito quo in nobis loquitur Deus, non autem
 ab homine exterius docente nisi quatenus con-
 clusiones in principia resolvit nos docens, ex
 quo tamen nos certitudinem scientiae non acci-
 515 peremus nisi inesset nobis certitudo princi-
 piorum in quae conclusiones resolvuntur.

14. Ad quartum decimum dicendum quod
 homo exterius docens non influit lumen intelli-
 gibile sed est causa quodam modo speciei intel-
 520 ligibilis in quantum proponit nobis quaedam
 signa intelligibilium intentionum quas intel-
 lectus noster ab illis signis accipit et recondit
 in se ipso.

15. Ad quintum decimum dicendum quod 525

A 466 scripto] tenent *add.* pA 478 sed] au (*primo deletum*) ac *praem.* pA 486 potentia intellectiva] intellectus *praem.* pA
 493 implicite continentur] con *praem.* pA 494 huiusmodi] illa *praem.* pA 495 non solum...indiget] indig *praem.* pA
 497 eum A 512 quo in nobis] quo in no *conf. praem.* pA

Φ 444 infundi dicitur] infunditur Φ 447 et om. Φ 464 eas] ea Φ 475 omnino om. Σ 486 vis om. Σ 489 quae]
 ut *praem.* Φ 497 eum (*cum A*) Φ P

485 digito: exemplum August. *De doct. christ.* Prol. (PL 34, 16) ut refert Thomas *Super Sent. II* d. 28 a. 5 ad 3. 495 po-
 tentia accidentali...essentiali: cf. Averroes *Phys.* VIII comm. 32 (IV, 370^r). 498 *Phys.* VIII 8 (255 a 33 sqq.).

cum dicitur ' nihil potest formare mentem nisi Deus ', intelligitur de ultima eius forma sine qua informis reputatur quotcumque alias formas habeat; haec autem est forma illa qua ad

530 Verbum convertitur et ei inhaeret per quam solam natura rationalis formata dicitur, ut patet per Augustinum Super Genesim ad litteram.
16. Ad sextum decimum dicendum quod culpa est in affectu in quem solus Deus imprimere potest, sicut infra patebit in sequenti articulo; ignorantia autem in intellectu est in quem etiam virtus creata potest imprimere, sicut intellectus agens imprimit species intelligibiles in intellectum possibilem quo mediante

540 ex rebus sensibilibus et ex doctrina hominis causatur scientia in anima nostra, ut dictum est.
17. Ad septimum decimum dicendum quod certitudinem scientiae, ut dictum est, habet aliquis a solo Deo qui nobis lumen rationis indidit per quod principia cognoscimus ex quibus oritur scientiae certitudo; et tamen scientia ab homine etiam causatur in nobis quodam modo, ut dictum est.

550 18. Ad duodevicesimum dicendum quod discipulus ante locutionem magistri interrogatus responderet quidem de principiis per quae docetur, non autem de conclusionibus quas quis eum docet; unde principia non discit a magistro sed solum conclusiones.

Articulus secundus

Secundo quaeritur utrum aliquis possit dici magister sui ipsius. Et videtur quod sic quia actio magis debet attribui causae principali quam instrumentali; sed causa quasi principalis scientiae causatae in nobis est intellectus agens, homo autem qui docet exterius est

causa quasi instrumentalis proponens intellectui agenti instrumenta quibus ad scientiam perducatur; ergo intellectus agens magis docet quam homo exterius; si ergo propter locutionem

10 exterioriorem qui exterius loquitur dicitur magister illius qui audit, multo amplius propter lumen intellectus agentis ille qui audit dicendus est magister sui ipsius.
2. Praeterea, nullus aliquid addiscit nisi secundum quod ad certitudinem cognitionis pervenit; sed certitudo cognitionis nobis inest per principia naturaliter nota in lumine intellectus agentis; ergo intellectui agenti praecipue convenit docere, et sic idem quod prius.

3. Praeterea, docere magis proprie convenit Deo quam homini, unde Matth. xxiii⁸ « Unus est magister vester »; sed Deus nos docet in quantum lumen nobis rationis tradit quo de omnibus possumus iudicare; ergo illi lumini actio docendi praecipue attribui debet, et sic idem quod prius.

4. Praeterea, scire aliquid per inventionem est perfectius quam ab alio discere, ut patet in I Ethicorum; si igitur ex illo modo acquirendi quo aliquis ab alio addiscit scientiam sumitur nomen magistri ut unus alterius sit magister, multo amplius ex modo accipiendi scientiam per inventionem debet accipi nomen magistri ut aliquis sui ipsius magister dicatur.

5. Praeterea, sicut aliquis inducitur ad virtutem ab alio et a se ipso, ita aliquis perducitur ad scientiam et per se ipsum inveniendum et ab alio addiscendo; sed illi qui ad opera virtutum perveniunt sine exteriori institutore vel legislatore dicuntur esse sibi ipsis lex, Rom. ii¹⁴ « Cum gens quae legem non habent naturaliter quae legis sunt faciunt, ipsi sibi sunt lex »; ergo et ille qui scientiam acquirit per se ipsum debet sibi ipsi dici magister.

A 534 in affectu] in intellectu *praem.* pA 535 in sequenti articulo *in marg.* A] *om.* pA 541 causatur] *impri praem.* pA 552 per] *d praem.* pA
21 convenit] docere *add.* pA 27 quod prius *in appendice ultimae lin. col. 98vb* 28 Praeterea] *omne (ut videtur) add.* pA 30 acquirendi *hic* A] *post* addiscit pA 36 inducitur] *acqui praem.* pA 42 gens *sic cum aliquibus codicibus Bibliae secundum traditionem parisiensem (cf. infra q. 17 a. 1 lin. 126)* A

Φ 532 ad litteram *om.* Φ 535 *infra om.* Φ (-γ) 546 cognoscimus] *cognitionis* Φ (-γ) *cognitionis praem.* γ 548 etiam *om.* Φ
24 nobis] *om.* β *ante lumen* Σ 37 aliquis *om.* Σ 40 institutore] *instructore* Φ 42 gens (*cf. A*) β γ sP] (*def. α δ*) *legens* pP

532 III c. 20 (PL 34, 292). 535 sequenti articulo: a. 3 *hic infra.*
1 Desunt loci parall. 30 *Ethic.* I 4 (1095 b 10).

6. Praeterea, doctor est causa scientiae sicut medicus sanitatis, ut dictum est; sed medicus sanat se ipsum; ergo aliquis etiam potest se ipsum docere.

50 SED CONTRA est quod Philosophus dicit in VIII Physicorum quod impossibile est quod docens addiscat quia docentem necesse est habere scientiam, discentem vero non habere; ergo non potest esse quod aliquis doceat se ipsum vel dici possit sui magister.

55 2. Praeterea, magisterium importat relationem superpositionis sicut et dominus; sed huiusmodi relationes non possunt inesse alicui ad seipsum: non enim aliquis est pater sui ipsius aut dominus; ergo nec aliquis potest dici sui ipsius magister.

RESPONSIO. Dicendum quod absque dubio aliquis potest per lumen rationis sibi inditum absque exterioris doctrinae adminiculo devenire in cognitionem ignotorum multorum, sicut patet in omni eo qui per inventionem scientiam acquirit; et sic quodam modo aliquis est sibi ipsi causa sciendi, non tamen propter hoc proprie potest dici sui ipsius magister vel se ipsum docere. Duos enim modos principiorum agentium in rebus naturalibus invenimus, ut patet ex Philosopho in VII Metaphysicae: quoddam enim est agens quod in se totum habet quod in effectu per eum causatur, vel eodem modo sicut est in agentibus univocis vel eminentiori sicut est in agentibus aequivocis; quaedam vero agentia sunt in quibus eorum quae aguntur non praeexistit nisi pars, sicut motus causat sanitatem aut aliqua medicina calida in qua calor invenitur vel actualiter vel virtualiter, calor autem non est tota sanitas sed est pars sanitatis. In primis igitur agentibus est perfecta ratio actionis non autem in agentibus

85 bus secundi modi, quia secundum hoc aliquid agit quod actu est, unde cum non sit in actu effectus inducendi nisi in parte, non erit perfecte agens.

Doctrina autem importat perfectam actionem scientiae in docente vel magistro; unde oportet quod ille qui docet vel magister est 90 habeat scientiam quam in altero causat explicite et perfecte sicut in addiscente acquiritur per doctrinam. Quando autem alicui acquiritur scientia per principium intrinsecum, illud quod est causa agens scientiae non habet scientiam 95 acquirendam nisi in parte, scilicet quantum ad rationes seminales scientiae quae sunt principia communia; et ideo ex tali causalitate non potest trahi nomen doctoris vel magistri proprie loquendo. 100

1. Ad primum igitur dicendum quod intellectus agens, quamvis sit principalior causa quantum ad aliquid quam homo exterius docens, tamen in eo non praeexistit scientia complete sicut in docente, unde ratio non sequitur. 105

2. Ad secundum dicendum similiter sicut ad primum.

3. Ad tertium dicendum quod Deus explicite novit omnia quae per eum homo docetur, unde sibi convenienter magistri ratio attribui potest; secus autem est de intellectu agente ratione iam dicta. 110

4. Ad quartum dicendum quod, quamvis modus in acquisitione scientiae per inventionem sit perfectior ex parte recipientis scientiam in quantum designatur habilior ad sciendum, tamen ex parte scientiam causantis est modus perfectior per doctrinam quia docens, qui explicite totam scientiam novit, expeditius potest ad scientiam inducere quam aliquis induci possit ex se ipso per hoc quod praecognoscit scientiae principia in quadam communitate. 115 120

A 46-49 Praeterea...docere in marg. inf. A] om. pA 60 dominus] idem conf. praem. pA 68 hoc sup. lin. (temp. post.) A] om. pA 76 eminentiori...in] in praem. pA 79 motus] si praem. pA 86 nisi...non erit] non erit (erit imp.) praem. pA 92 sicut in] idem conf. praem. pA 98 ex] est praem. pA 104 complete em. A] conf. pA 108 explicite] est praem. pA 114 modus in marg. A] om. pA

Φ 48 aliquis etiam] et aliquis Φ 50 in om. Φ 53 possit om. Σ 58 inesse alicui] esse alicuius Φ 64 doctrinae] magisterio vel add. Φ 68 propter hoc proprie om. Σ 72 in om. Φ P 76 agentibus om. Φ 92 acquiritur om. Φ 103 quantum om. Φ (-8) 107 ad primum] patet Φ 121 praecognoscit] cognoscit Φ

47 dictum est: supra a. 1. 51 Phys. VIII 9 (257 a 12). 56 relationem superpositionis: Lambertus Altiss. ut supra q. 4 a. 5 61 in nota. 72 Metaph. VII 8 (1034 a 21). 84 aliquid...actu est: cf. supra q. 2 a. 3 237 in nota.

5. Ad quintum dicendum quod hoc modo
se habet lex in operabilibus sicut principium in
speculativis, non autem sicut magister; unde
non sequitur si aliquis sibi est lex quod sibi
ipsi possit esse magister.

6. Ad sextum dicendum quod medicus san-
nat in quantum prae habet sanitatem non in
actu sed in cognitione artis, sed magister docet
in quantum actu scientiam habet; unde ille
qui non habet sanitatem in actu, ex hoc quod
habet sanitatem in cognitione artis potest in
se ipso sanitatem causare; non autem potest
esse ut aliquis actu habeat scientiam et non
habeat ut sic possit a se ipso doceri.

Articulus tertius

Tertio quaeritur utrum homo ab angelo do-
ceri possit. Et videtur quod non quia si
angelus docet aut docet interius aut exterius;
non autem interius quia hoc solius Dei est,
ut Augustinus dicit; nec exterius, ut videtur,
quia docere exterius est per aliqua sensibilia
signa docere, ut Augustinus dicit in libro De
magistro; huiusmodi autem sensibilibus signis
angeli non nos docent nisi forte sensibiliter
apparentes; ergo angeli nos non docent nisi
forte sensibiliter apparentes, quod praeter com-
munem cursum accidit, quasi per miraculum.

2. Sed dicebat quod angeli nos docent quo-
dam modo exterius in quantum in nostram
imaginationem imprimunt. — Sed contra, spe-
cies imaginationi impressa ad imaginandum in
actu non sufficit nisi adsit intentio, ut patet
per Augustinum in libro De Trinitate; sed
intentionem non potest in nobis inducere ange-
lus cum intentio sit voluntatis actus in quam
solus Deus imprimere potest; ergo nec etiam
imprimendo in imaginationem angelus docere

nos potest cum mediante imaginatione non
possimus doceri nisi actu aliquid imaginando.

3. Praeterea, si ab angelis docemur absque
sensibili apparitione, hoc non potest esse nisi
in quantum intellectum illuminant, quem illu-
minare non possunt, ut videtur, quia nec tra-
dunt lumen naturale quod a solo Deo est,
utpote menti concreatum, nec etiam lumen
gratae quam solus Deus infundit; ergo angeli
absque visibili apparitione nos docere non
possunt.

4. Praeterea, quodcumque unus ab alio
docetur, oportet quod addiscens inspiciat con-
ceptus docentis¹ ut hoc modo sit processus in
mente discipuli ad scientiam sicut est proces-
sus a scientia in mente doctoris; homo autem
non potest conceptus angeli videre: non enim
videt eos in se ipsis, sicut nec conceptus alte-
rius hominis, immo multo minus utpote magis
distantes; nec iterum in signis sensibilibus nisi
forte quando sensibiliter apparent, de quo
nunc non agitur; ergo angeli alias nos docere
non possunt.

5. Praeterea, illius est docere qui « illumina-
nat omnem hominem venientem in hunc mun-
dum » ut patet in glosa Matth. xxiii⁸ « Unus
est magister vester, Christus »; sed hoc non
competit angelo sed soli luci increatae, ut patet
Ioh. 1⁹.

6. Praeterea, quicumque alium docet eum
ad veritatem inducit et sic veritatem in anima
eius causat; sed solus Deus causalitatem habet
supra veritatem quia, cum veritas sit lux intel-
ligibilis et forma simplex, non exit in esse suc-
cessive et ita non potest produci nisi per crea-
tionem quae soli Deo competit; cum ergo
angeli non sint creatores, ut Damascenus dicit,
videtur quod ipsi docere non possint.

7. Praeterea, indeficiens illuminatio non po-
test procedere nisi a lumine indeficienti eo

A 9 sensibiliter] sensi (mac.) sn praem. pA 27 quem] si praem. pA 36 in: supra in quoddam signum abrasum, et in margine
abcisso legimus ibi scr/ A 47 hominem] idem conf. praem. pA

Φ 126 non sequitur] quod α quod add. γ δ sibi⁹...possit] possit sibi Φ
9 nos] om. 8¹ post non Φ (-8¹) 10-11 ergo...apparentes hom. om. γ δ P 22 in om. Φ P 23 nos] om. P ante docere Φ
24 possimus] possumus Φ 35 addiscens] discens Φ 37 est] etiam Φ 50 soli] solum Φ 51 Ioh. 1] ergo etc. add. Φ
58 quae] quod Φ 61-70 Praeterea...docere (scil. arg. 7) om. α δ

1 Parall.: I Pars q. 111 a. 1; De malo q. 16 a. 12; Quodlib. IX q. 4 a. 5. 5 Cf. supra a. 1 72. 8 Cap. 10 (PL 32
1212). 18 Cf. supra q. 8 a. 13 71. 20 intentio...potest: ps.-August. ut supra q. 8 a. 7 26 in nota. 48 Glossa ordin.
ibid. 59 De fide II c. 3 (PG 94, 873 B; Bt 74) ut refert Thomas Cont. Gent. II c. 21.

quod abeunte lumine subiectum illuminari desinit; sed in doctrina exigitur indeficiens quaedam illuminatio eo quod scientia de necessariis est quae semper sunt; ergo doctrina non procedit nisi a lumine indeficienti: huiusmodi autem non est lumen angelicum cum eorum lumen deficeret nisi divinitus conservaretur; ergo angelus non potest docere.

8. Praeterea, Ioh. 1³⁸ dicitur quod duo ex discipulis Iohannis sequentes Iesum ei interroganti « Quid quaeritis? » responderunt « Rabbi, quod dicitur interpretatum Magister, ubi habitas? », ubi dicit glosa quod « hoc nomine fidem suam indicant », et alia glosa dicit « interrogat eos non ignorans sed ut mercedem habeant respondendo, et quod quaerenti quid, quod quaerit rem, non rem sed personam respondent »: ex quibus omnibus habetur quod confitentur in illa responsione eum esse personam quandam et quod hac confessione fidem suam indicant et in hoc merentur; sed meritum fidei christianae in hoc consistit quod Christum esse personam divinam confitemur; ergo esse magistrum ad solam divinam personam pertinet.

9. Praeterea, quicumque docet oportet quod veritatem manifestet; sed veritas, cum sit quaedam lux intelligibilis, est magis nobis nota quam angelus; ergo per angelum non docemur cum magis nota per minus nota non manifestentur.

10. Praeterea, Augustinus dicit in libro De Trinitate quod 'mens nostra, nulla interposita creatura, immediate a Deo formatur'; angelus autem quaedam creatura est; ergo non interponitur inter Deum et mentem humanam ad eam formandam quasi superior mente et inferior Deo, et sic homo per angelum doceri non potest.

11. Praeterea, sicut affectus noster pertingit

usque ad ipsum Deum, ita et intellectus noster usque ad eius essentiam contemplandam pertingere potest; sed ipse Deus immediate affectum nostrum format per gratiae infusionem nullo angelo mediante; ergo et intellectum nostrum format per doctrinam nullo mediante.

12. Praeterea, omnis cognitio est per aliquam speciem; si ergo angelus hominem doceat, oportet quod speciem aliquam in eo causet per quam cognoscat: quod esse non potest nisi vel creando speciem, quod nullo modo angelo competit ut vult Damascenus, vel illuminando species quae sunt in phantasmatis ut ab his species intelligibiles in intellectu possibili humano resultent, et hoc videtur redire in errorem illorum philosophorum qui ponunt intellectum agentem, cuius officium est illuminare phantasmata, esse substantiam separatam, et sic angelus docere non potest.

13. Praeterea, plus distat intellectus angeli ab intellectu hominis quam intellectus hominis ab imaginatione humana; sed imaginatio non potest accipere illud quod est in intellectu humano: non enim imaginatio potest capere nisi formas particulares quales intellectus non continet; ergo nec intellectus humanus est capax eorum quae sunt in mente angelica, et sic homo per angelum doceri non potest.

14. Praeterea, lux qua aliquid illuminatur debet esse illuminatis proportionata sicut lux corporalis coloribus; sed lux angelica, cum sit pure spiritualis, non est proportionata phantasmatis quae sunt quodam modo corporalia utpote organo corporali contenta; ergo angeli non possunt nos docere illuminando nostra phantasmata, ut dicebatur.

15. Praeterea, omne quod cognoscitur aut cognoscitur per essentiam suam aut per similitudinem; sed cognitio qua res cognoscuntur per essentiam suam a mente humana non potest

A 63 desinit em. A] conf. pA 70 potest docere: *postea sequitur argum.* Praeterea cum angelus (ut infra n. 17) sed ab ipso scriba A in margine notatur Istud argumentum debet poni ultimum pro parte ista sicut solutio sua est ultimi. Margine abscisso, completimus verba ablata teste F (cf. Préface, § F issu de A) 79 rem, non] non praem. pA 82 quod (e quem pA) em. A 100 et sic] ergo ut prius praem. pA 100 non potest] p imp. praem. pA 104 essentiam] idem praem. pA 116 intellectu em. A] conf. pA 129 mente] idem conf. praem. pA
 Φ 74-75 quod...habitas] etc. Φ 79 quod quaerit rem] querent Φ 82 quod] om. Φ ex pP 92 nota² om. Σ (-8¹) 102 affectus] effectus Φ (-8¹) 103 et om. Φ P 114 vult] dicit Φ 131 aliquid] aliquis Φ 132 illuminatis] illuminato Φ 141 cognoscuntur] -scitur Φ

65 scientia de necessariis est: Arist. ut supra q. 2 a. 12 54 in nota. 75 Glossa interlin. ibid. 76 Glossa ordin. ibid. 95 III c. 8 (PL 42, 876). 114 Ut supra lin. 59. 118 illorum philosophorum: cf. supra q. 10 a. 8 551 in nota.

per angelum causari quia sic oporteret quod virtutes et alia quae intra animam continentur ab ipsis angelis imprimerentur cum talia per sui essentiam cognoscantur; similiter nec per eos causari potest cognitio rerum quae per suas similitudines cognoscuntur, cum ipsis similitudinibus quae sunt in cognoscente propinquiores sint res cognoscendae quam angelus; ergo nullo modo angelus homini potest esse cognitionis causa, quod est docere.

16. Praeterea, agricola, quamvis exterius naturam excitet ad naturales effectus, non tamen dicitur creator, ut per Augustinum patet Super Genesim ad litteram; ergo pari ratione nec angeli debent dici doctores vel magistri quamvis intellectum hominis excitent ad sciendum.

17. Praeterea, cum angelus sit homine superior, si docet oportet quod eius doctrina doctrinam humanam excellat; sed hoc esse non potest: homo enim docere potest de his quae habent causas determinatas in natura, alia vero, utpote futura contingentia, ab angelis doceri non possunt cum ipsi naturali cognitione eorum sint ignari, solo Deo talium futurorum scientiam habente; ergo angeli docere non possunt homines.

99^{aa}

SED CONTRA est | quod dicit Dionysius IV cap. Caelestis hierarchiae « Video quia divinum Christi humanitatis mysterium angeli primum docuere, deinde per ipsos in nos scientiae gratia descendit ».

2. Praeterea, « quod potest inferior potest et superior » et multo nobiliter, ut patet per Dionysium in Caelesti hierarchia; sed hominum ordo est inferior quam ordo angelorum; cum ergo homo possit hominem docere, multo fortius hoc angelus potest.

3. Praeterea, ordo divinae sapientiae perfectius invenitur in spiritualibus substantiis quam etiam in corporalibus; sed ad ordinem

inferiorum corporum hoc pertinet ut inferiora corpora perfectiones suas consequantur ex impressione corporum superiorum; ergo etiam inferiores spiritus, scilicet humani, perfectionem scientiae assequuntur ex impressione superiorum spirituum, scilicet angelorum.

4. Praeterea, omne quod est in potentia reduci potest in actum per id quod est in actu, et quod est minus in actu per id quod est in actu perfectius; sed intellectus angelicus est magis in actu quam intellectus humanus; ergo intellectus humanus potest reduci in actum scientiae per intellectum angelicum, et sic angelus hominem docere potest.

5. Praeterea, Augustinus dicit in libro De bono perseverantiae quod doctrinam salutis quidam a Deo accipiunt immediate, quidam ab angelo, quidam vero ab homine; ergo non solum Deus sed et angelus et homo docet.

6. Praeterea, illuminare domum dicitur et immittens lumen sicut sol et aperiens fenestram quae lumini obstat; sed quamvis solus Deus lumen veritatis menti infundat, tamen angelus vel homo potest aliquod impedimentum luminis percipiendi amovere; ergo non solum Deus sed angelus vel homo docere potest.

RESPONSIO. Dicendum quod angelus circa hominem dupliciter operatur: uno modo secundum modum nostrum, quando scilicet homini sensibiliter apparet vel corpus assumendo vel quocumque alio modo et eum per locutionem sensibilem instruit, et sic nunc non quaerimus de angeli doctrina: hoc enim modo non aliter angelus quam homo docet; alio modo circa nos angelus operatur per modum suum, scilicet invisibiliter, et secundum hunc modum qualiter homo ab angelo possit doceri huius quaestionis intentio est. Sciendum est igitur quod, cum angelus medius sit inter hominem et Deum, secundum ordinem naturae medius

A 144 quae] sunt add. pA 158 sciendum em. A] conf. pA 159-168 Praeterea...homines: hic, in marg. legitur Praeterea cum angelus et additur signum referens ad notam de qua supra lin. 70 165 doceri] idem conf. praem. pA 176 Dionysium] i coniunctim praem. pA 186 perfectionem] per in fine lin. praem. pA 198 perseverantiae em. A] conf. pA 207 amovere scrips.] admove

vere [mendum scribae, ut videtur, e lapsu auditus] A
Φ 170 quia] quod Φ 174-208 Praeterea...potest (scil. arg. sed c. 2-6) om. α δ: sed c. 2, 3 et 4 in forma contracta γ 192 perfectius] ante in actu β magis ante in actu P (def. α δ) 219 huius om. Φ 222 naturae om. Φ

156 IX c. 15 (PL 34, 403). 170 § 4 (PG 3, 181 B) sec. transl. Eriugena (Dion. 814). 176 Cap. 12 § 2 (PG 3, 292; Dion. 935), cf. etiam supra q. 2 a. 6 30 in nota. 184 ex impressione corporum superiorum: cf. supra q. 5 a. 9. 198 Cap. 19 (PL 45, 1023). 202 illuminare...obstat: exemplum August. Enarr. in Ps. cxviii^a (PL 37, 1553).

modus docendi sibi competit, inferior quidem Deo sed superior homine; quod qualiter sit
 225 verum percipi non potest nisi videatur qualiter docet Deus et qualiter homo. Ad cuius evidentiam sciendum est quod inter intellectum et corporalem visum haec est differentia quod visui corporali omnia sua obiecta aequaliter sunt
 230 propinqua ad cognoscendum: sensus enim non est vis collativa ut ex uno obiectorum suorum necesse habeat pervenire in aliud; sed intellectui non omnia intelligibilia aequaliter vicina sunt ad cognoscendum, sed quaedam statim
 235 conspicere potest, quaedam vero non conspicit nisi ex aliis prius inspectis. Sic igitur homo ignotorum cognitionem per duo accipit: scilicet per lumen intellectuale et per primas conceptiones per se notas quae comparantur ad
 240 istud lumen quod est intellectus agentis sicut instrumenta ad artificem.

Quantum igitur ad utrumque Deus hominis scientiae causa est excellentissimo modo quia et ipsam animam intellectuali lumine insignivit
 245 et notitiam primorum principiorum ei impressit quae sunt quasi seminaria scientiarum, sicut et aliis rebus naturalibus impressit seminales rationes omnium effectuum producendorum.

Homo autem, quia secundum ordinem naturae alteri homini par est in specie intellectua-
 250 lis luminis, nullo modo potest alteri homini causa scientiae existere in eo lumen causando vel augendo; sed ex parte illa qua scientia ignotorum per principia per se nota causatur, alteri
 255 homini causa sciendi quodam modo existit, non sicut notitiam principiorum tradens sed sicut id quod implicite et quodam modo in potentia in principiis continebatur educendo in actum per quaedam signa sensibilia exteriori
 260 sensui ostensa, sicut supra dictum est.

Angelus vero, quia naturaliter habet lumen intellectuale perfectius quam homo, ex utraque parte potest homini esse causa sciendi, tamen

inferiori modo quam Deus et superiori quam
 265 homo. Ex parte enim luminis, quamvis non possit intellectuale lumen infundere ut Deus facit, potest tamen lumen infusum confortare ad perfectius inspiciendum: omne enim quod est in aliquo genere imperfectum, quando
 270 continuatur perfectiori in genere illo magis confortatur virtus eius, sicut etiam videmus in corporibus quod corpus locatum confortatur per corpus locans quod comparatur ad ipsum ut actus ad potentiam, ut habetur in IV
 275 Physicorum. Ex parte etiam principiorum potest angelus hominem docere, non quidem ipsorum principiorum notitiam tradendo ut Deus facit, neque deductionem conclusionum ex principiis sub signis sensibilibus proponendo ut homo
 280 facit, sed in imaginatione aliquas formas formando quae formari possunt ex commotione organi corporalis, sicut patet in dormientibus et mente captis qui secundum diversitatem fumositatum ad caput ascendentium diversa
 285 phantasmata patiuntur. Et hoc modo « commixtione alterius spiritus fieri potest ut ea quae ipse angelus scit, per imagines huiusmodi ei cui immiscetur, ostendat », ut Augustinus dicit XII Super Genesim ad litteram.

1. Ad primum igitur dicendum quod angelus invisibiliter docens docet quidem interius per comparisonem ad doctrinam hominis qui sensibus exterioribus doctrinam proponit, sed per comparisonem ad doctrinam Dei, qui intra mentem operatur lumen infundendo, doctrina
 295 angeli exterior reputatur.

2. Ad secundum dicendum quod, quamvis intentio voluntatis cogi non possit, tamen intentio sensitivae partis cogi potest, sicut cum quis pungitur, necesse habet intendere ad laesionem; et ita est etiam de omnibus aliis virtutibus sensitivis quae utuntur organo corporali; et talis¹ intentio sufficit ad imaginationem.

99^{ab}

A 224 sit] fit *praem.* pA 237 ignotorum] in no *praem.* pA 249 secundum] h *add.* pA 292 hominis *hic* A] humanam *hic* et hominis *post* qui sensibus pA 294 Dei] divinam *praem.* pA 296 exterior] quasi *praem.* pA 299 sensitivae *em.* A] *conf.* pA 300 intendere ad laesionem] ex I *praem.* pA

Φ 236 prius] principiis Σ 246 quasi] quaedam *add.* Φ 270 in *om.* Φ P 284 fumositatum] fantasmatum Φ 286 spiritus] specie Σ (-δ¹) speciei β δ¹ 288 immiscetur] admiscetur Φ 301 etiam *om.* Φ

240 sicut...artificem: Averroes ut supra q. 10 a. 13 129. 260 supra: a. 2. 275 *Phys.* IV 8 (213 a 1 sqq.), cf. etiam Averroes *ibid.* comm. 49 (IV, 146 H). 281 commotione...: Arist. *De insomn.* cap. 3 (461 a 15) ut refert Thomas I *Pars* q. 84 a. 8 ad 2. 289 Cap. 12 (PL 34, 464).

305 3. Ad tertium dicendum quod angelus nec lumen gratiae infundit nec lumen naturae, sed lumen naturae divinitus infusum confortat, ut dictum est.

310 4. Ad quartum dicendum quod, sicut in naturalibus est agens univocum quod eodem modo imprimit formam sicut eam habet, et agens aequivocum quod alio modo habet quam imprimat, ita etiam est et de doctrina quia homo docet hominem quasi univocum agens; unde per illum modum scientiam alteri tradit quo ipse eam habet, scilicet deducendo causas in causata; unde oportet quod ipsi conceptus docentis patefiant per aliqua signa discenti. Sed angelus docet quasi agens aequivocum: ipse enim intellectualiter cognoscit quod homini per viam rationis manifestatur; unde non hoc modo homo ab angelo docetur quod angeli conceptus homini patefiant, sed quia in homine scientia causatur secundum suum modum earum rerum quas angelus longe alio modo cognoscit.

325 5. Ad quintum dicendum quod Dominus loquitur de illo modo doctrinae qui soli Deo competit, ut patet per glosam ibidem; et hunc modum docendi angelo non adscribimus.

330 6. Ad sextum dicendum quod ille qui docet non causat veritatem sed causat cognitionem veritatis in discente: propositiones enim quae docentur sunt verae etiam antequam sciuntur quia veritas non dependet a scientia nostra sed ab existentia rerum.

335 7. Ad septimum dicendum quod, quamvis scientia quae a nobis acquiritur per doctrinam sit de rebus indeficientibus, tamen ipsa scientia deficere potest; unde non oportet quod illuminatio doctrinae sit a lumine indeficienti; vel si est a lumine indeficienti sicut a primo principio, non tamen excluditur omnino lumen creatum defectibile quin possit esse sicut principium medium.

8. Ad octavum dicendum quod in disci-

345 pulis Christi notatur quidam fidei profectus ut primo eum venerarentur quasi hominem sapientem et magistrum et postea ei intenderent quasi Deo docenti; unde quaedam glosa parum infra dicit « Quia cognovit Nathanael Christum absentem vidisse quae ipse in alio loco gesserat, quod est indicium deitatis, fatetur non solum magistrum sed et Dei Filium ».

350 9. Ad nonum dicendum quod angelus non manifestat veritatem ignotam per hoc quod substantiam suam demonstret, sed aliam veritatem magis notam proponendo vel etiam lumen intellectus confortando, unde ratio non sequitur.

360 10. Ad decimum dicendum quod intentio Augustini non est dicere quin mens angelica sit excellentioris naturae quam mens humana, sed quia non ita cadit angelus medius inter Deum et mentem humanam ut mens humana per coniunctionem ad angelum ultima formatione formetur; ut quidam posuerunt quod in hoc consistit ultima hominis beatitudo quod intellectus noster intelligentiae continuetur cuius beatitudo est in hoc quod continuatur ipsi Deo.

370 11. Ad undecimum dicendum quod in nobis sunt quaedam vires quae coguntur ex subiecto et obiecto, sicut vires sensitivae quae excitantur et per commotionem organi et per fortitudinem obiecti. Intellectus vero non cogitur ex subiecto cum non utatur organo corporali, sed cogitur ex obiecto quia ex efficacia demonstrationis cogitur quis conclusioni consentire; affectus vero neque ex subiecto neque ex obiecto cogitur sed proprio instinctu movetur in hoc vel illud. Unde in affectum non potest imprimere nisi Deus qui interius operatur; sed in intellectum potest imprimere quodam modo etiam homo vel angelus repraesentando obiecta quibus intellectus cogatur.

385 12. Ad duodecimum dicendum quod ange-

A 318 angelus] deus *praem.* pA 332 sciuntur] doceantur *praem.* pA 336 acquiritur] acqui *conf. et in fine lin. praem.* pA 343 medium] l *praem.* pA 351 indicium] ind *conf. praem.* pA 355 aliam] l *praem.* pA 364 formatione] forma *praem.* pA 368 ipsi] idem *conf. praem.* pA 370 in nobis] affectus *praem.* pA 385 angelus] int *praem.* pA

Φ 311 modo] nomine Σ 312 imprimat] -mit Φ 315 ipse] om. γ δ homo α 318 agens] om. Σ (-8°) post aequivocum 8° 323 secundum] per Φ 324 quass] qua α γ que β 332 etiam om. Φ 335-343 Ad septimum...medium (*scil. sol. ad 7^m*) om. α δ 349 Quia] quod Φ 350 ipse in] in ipso Φ 368 continuatur] continuetur Φ 372 et obiecto om. Φ 374 fortitudinem] formationem α δ formam β aliam formationem formam γ 383 etiam om. Φ

348 *Glossa ordin.* super Ioh. 1°. 365 quidam: cf. Averroes *De anima* III comm. 36 (VI, 174 E sqq.), vide etiam infra q. 18 a. 5 ad 8. 375 non...corporali: Arist. *De anima* III 7 (429 a 26), ut dicitur infra q. 18 a. 8 arg. 2.

390 lus neque creat species in mente nostra, neque
immediate phantasmata illuminat; sed per con-
tinuationem luminis eius cum lumine intel-
lectus nostri noster intellectus potest efficacius
phantasmata illustrare. Et tamen si etiam imme-
diate phantasmata illustraret, non propter hoc
sequeretur quod positio illorum philosophorum
esset vera: quamvis enim intellectus agentis
sit illustrare phantasmata, posset tamen dici
395 quod non eius solius.

13. Ad tertium decimum dicendum quod
imaginatio potest accipere ea quae sunt in
intellectu humano sed per alium modum, et
similiter intellectus humanus potest capere quae
400 sunt in intellectu angelico suo modo; sed tamen,
quamvis intellectus hominis magis conveniat
cum imaginatione subiecto in quantum sunt
unius animae potentiae, tamen cum intellectu
angelico magis convenit genere quia uterque
405 est immaterialis virtus.

14. Ad quartum decimum dicendum quod
spirituale nihil prohibet esse proportionatum
ad hoc quod in corporale agat quia nihil prohi-
bet quod inferiora a superioribus patiantur.

410 15. Ad quintum decimum dicendum quod
angelus non est causa homini quantum ad
illam cognitionem qua cognoscit res per essen-
tiam, sed quantum ad illam qua cognoscit per
similitudines; non quod angelus sit propin-
415 quior rebus quam earum similitudines, sed in
quantum facit rerum similitudines in mente
resultare vel movendo imaginationem vel lu-
men intellectus confortando.

420 16. Ad sextum decimum dicendum quod
creare importat causalitatem primam quae soli
Deo debetur, facere vero importat causalitatem
communiter, et similiter docere quantum ad
scientiam; et ideo solus Deus dicitur creator,

sed factor et doctor potest dici et Deus et ange-
lus et homo. 425

17. Ad septimum decimum dicendum quod
etiam de his quae habent causas determinatas
in natura potest plura docere angelus quam
homo, sicut et plura cognoscit; et ea etiam quae
docet nobiliori modo docere, unde ratio non
430 sequitur.

Articulus quartus

Quarto quaeritur utrum docere sit actus
vitae activae vel contemplativae. Et vi-
detur quod sit actus contemplativae,
«vita enim activa cum corpore deficit», ut
Gregorius dicit Super Ezechielem; sed docere
non deficit cum corpore quia etiam angeli qui
corpore carent docent, ut dictum est; ergo vi-
detur quod docere ad vitam contemplativam
pertineat.

2. Praeterea, sicut dicit Gregorius Super
Ezechielem, «ante activa vita agitur ut ad con-
templativam postea veniatur»; sed doctrina se-
quitur contemplationem, non praecedit; ergo
docere non pertinet ad vitam activam.

3. Praeterea, ut Gregorius dicit ibidem,
«activa vita dum occupatur in opere minus
videt»; sed ille qui docet necesse habet magis
videre quam ille qui simpliciter contemplatur;
ergo docere magis est contemplativae quam
activae. 20

4. Praeterea, unumquodque per idem est
in se perfectum et aliis similem perfectionem
tradens, sicut per eundem calorem ignis est
calidus et calefaciens; sed aliquem esse per-
fectum in consideratione divinatorum in se ipso
25 pertinet ad vitam contemplativam; ergo et

A 396 tertium decimum] xiii hic A aliud pA (cf. notatio insequens) 397 imaginatio] xiii (signis consuetis suo loco restituit A)
quod (quod casu non del. A, et delevisimus) praem. pA 398 et...intellectus humanus] set tamen intellectus huma praem. pA
407 spirituale] lux intellectus angelici praem. pA 417 movendo (ex innovendo pA) em. A 422 et] quandam litt. imp. praem.
pA 424 sed] idem praem. pA
5 docere non] non praem. pA 16 opere] quoddam verbum conf. (fort. homine ?) praem. pA 17 qui em. A] conf. pA
23 tradens em. A] conf. pA 24 sed] cont add. pA
Φ 393 agentis] om. α γ ante intellectus δ 395 eius] est Φ 401 hominis] humanus Φ 402 imaginatione] in add. Φ P
404 genere] in praem. Φ 417 vel] in add. Φ lumen om. Σ 418 intellectus] -lectum Σ 424 sed om. Σ doctor] da-
tor Σ (-8°) 429 et] alia add. Φ
11 vita om. Σ

1 Parall.: II-II q. 181 a. 3; Super Sent. III d. 35 q. 1 a. 3 qc. 1 ad 3. 5 II hom. 2 (PL 76, 954 A). 7 dictum est: supra
a. 3. 11 II hom. 2 (PL 76, 954 D). 15 Ut hic supra (PL 76, 954 C).

doctrina, quae est eiusdem perfectionis transfusio in alium, ad vitam contemplativam pertinet.

5. Praeterea, vita activa circa temporalia versatur; sed doctrina praecipue versatur circa aeterna, illorum enim excellentior est doctrina et perfectior; ergo doctrina non pertinet ad vitam activam sed contemplativam.

SED CONTRA est quod Gregorius in eadem Omelia dicit « Activa est vita panem esurienti tribuere, verbum sapientiae nescientem docere ».

2. Praeterea, opera misericordiae ad vitam activam pertinent; sed docere inter eleemosynas spirituales computatur; ergo docere est vitae activae.

RESPONSIO. Dicendum quod contemplativa et activa vita ad invicem fine et materia distinguuntur. Materia namque activae vitae sunt temporalia circa quae humanus actus versatur; materia autem contemplativae sunt rerum scibiles rationes quibus contemplator insistit. Et haec materiae diversitas provenit ex diversitate finis sicut et in omnibus aliis materia secundum finis exigentiam determinatur: finis enim contemplativae vitae est inspectio veritatis, — prout nunc de vita contemplativa agimus —, veritatis dico increatae secundum modum possibilem contemplanti, quae quidem in hac vita imperfecte inspicitur, in futura autem videbitur perfecte. Unde et Gregorius dicit quod « contemplativa vita hic incipitur ut in caelesti patria perficiatur »; sed activae finis est operatio qua proximorum utilitati intenditur.

In actu autem docendi invenimus duplicem

materiam, in cuius signum etiam actus docendi duplici accusativo coniungitur: est siquidem una eius materia res ipsa quae docetur, alia vero cui scientia traditur. Ratione igitur primae materiae actus doctrinae ad vitam contemplativam pertinet, sed ratione secundae pertinet ad vitam activam. Sed ex parte finis doctrina solummodo ad vitam activam pertinere invenitur quia ultima materia eius, in qua finem intentum consequitur, est activae vitae materia; unde magis ad activam vitam pertinet quam ad contemplativam quamvis etiam aliquo modo ad contemplativam pertineat, ut ex dictis patet.

1. Ad primum ergo dicendum quod vita activa secundum hoc cum corpore deficit quod cum labore exercetur et subvenit infirmitatibus proximorum, secundum quod Gregorius ibidem dicit quod « activa vita laboriosa est quia desudat in opere », quae duo in futura vita non erunt. Nihilominus tamen actio hierarchica est in caelestibus spiritibus, ut Dionysius dicit, et illa actio est alterius modi ab activa vita quam nunc agimus in hac vita; unde et illa doctrina quae ibi erit, longe est alia ab ista doctrina.

2. Ad secundum dicendum quod Gregorius ibidem dicit « Sicut bonus ordo vivendi est ut ab activa vita in contemplativam tendatur, ita plerumque utiliter a contemplativa animus ad activam reflectitur ut per hoc quod contemplativa mentem accenderit perfectius activa teneatur ». Sciendum tamen quod activa contemplativam praecedit quantum ad illos actus qui in materia nullo modo cum contemplativa conveniunt, sed quantum ad illos actus

A 60 autem] ergo *praem.* pA 67 ex] quia *praem.* pA 70 consequitur] *idem conf. praem.* pA 80 tamen] erit ibi *add.* pA 81 dicit *em.* A] *conf.* pA 82 vita] de *add.* pA 83 quam (e qua pA) *em.* A (cf. nota superior) unde et] et *praem.* pA 92 activa] que *add.* pA

Φ 28 vitam] *om.* Σ ante pertinet β 36 verbum] verbo Φ 53 secundum] dico *add.* Φ (-δ¹) dico *praem.* δ¹ 54 vita *om.* Φ (-δ) 55 videbitur] vita Σ vita *praem.* β (cf. nota superior) 57 incipitur] incipit Φ in caelesti patria] in futura vita Σ in futura *praem.*, et vita *add.* β 58 activae] vite *add.* Φ 62 accusativo] accusatio (seu accusationi) plerique *codd.* Φ activo P 67 vitam *om.* Φ 68 invenitur] videtur Φ 71 vitam *om.* Φ (-δ¹) 72 aliquo modo] quodam modo Φ 84 alia *om.* Φ 86 quod] sicut *add.* Φ 90 hoc *om.* Φ 94 in materia *om.* Φ

35 Ut hic supra (PL 76, 953 A). 39 docere...computatur: cf. Thomas *Super Sent. IV* d. 15 q. 2 a. 3 qc. 2 arg. 1. 49 secundum finis exigentiam: Arist. ut infra q. 12 a. 2 78. 56 *In Ez.* II hom. 2 (PL 76, 954 A). 61 actus...coniungitur: cf. Huguccio *Liber derivationum* s. v. docere ' et construitur cum duobus diversis accusativis, uno designante rem in quam transit eorum actus et altero designante rem cuius respectu ille actus transit in rem alterius accusativi, ut doceo te grammaticam ' (ms. Paris B. N. lat. 7625 A, f. 46rb). 78 *In Ez.* II hom. 2 (PL 76, 954 B). 81 *De cael. hier.* cap. 3 § 1 (PG 3, 164 D; Dion. 785). 87 *In Ez.* II hom. 2 (PL 76, 954 D).

qui materiam a contemplativa suscipiunt necesse est ut activa contemplativam sequatur.

3. Ad tertium dicendum quod visio docentis est principium doctrinae, sed ipsa doctrina magis consistit in transfusione scientiae rerum visatarum quam in earum visione; unde visio docentis magis pertinet ad contemplationem quam ad actionem.

4. Ad quartum dicendum quod ratio illa

probat quod vita contemplativa sit principium doctrinae, sicut calor non est ipsa calefactio sed calefactionis principium; invenitur autem contemplativa vita esse activae principium in quantum eam dirigit, sicut e converso activa vita ad contemplativam disponit.

5. Ad quintum patet solutio ex dictis quia respectu materiae primae doctrina cum contemplativa convenit, ut dictum est.

A 96 necesse] s *praem.* pA 101 visione] . § ad q *add.* pA

⊕ 96 suscipiunt] vita accipiunt ⊕

QUAESTIO DUODECIMA

De prophetia

1. *Utrum prophetia sit habitus vel actus.*
2. *Utrum prophetia sit de conclusionibus scibilibus.*
3. *Utrum prophetia sit naturalis.*
4. *Utrum ad prophetiam habendam requiratur dispositio naturalis.*
5. *Utrum ad prophetiam requiratur bonitas morum.*
6. *Utrum prophetae videant in speculo aeternitatis.*
7. *Utrum in revelatione prophetica imprimantur divinitus in mentem prophetae novae rerum species vel solum intellectuale lumen.*
8. *Utrum omnis revelatio prophetica fiat angelo mediante.*
9. *Utrum propheta semper quando a spiritu prophetiae tangitur a sensibus alienetur.*
10. *Utrum prophetia convenienter dividitur in prophetiam praedestinationis, praescientiae et comminationis.*
11. *Utrum in prophetia inveniatur immobilis veritas.*
12. *Utrum prophetia secundum visionem intellectualem tantum sit eminentior ea quae habet visionem intellectualem simul cum imaginaria visione.*
13. *Utrum gradus prophetiae distinguantur secundum visionem imaginariam.*
14. *Utrum Moyses fuerit excellentior aliis prophetis.*

Articulus primus

Quaestio est de prophetia. Et primo quaeritur utrum sit habitus vel actus. Et videtur quod non sit habitus quia, ut dicit Commentator in III De anima, habitus est quod quis quando vult operatur; sed propheta non potest prophetia uti cum voluerit, sicut patet IV Reg. III¹⁵ de Elisaeo qui regi quaerenti responsum dare non potuit nisi vocato psalte ut sic super eum manus Domini fieret; ergo prophetia non est habitus.

2. Praeterea, quicumque habet aliquem habitum cognitivum potest ea quae subsunt illi habitui considerare sine hoc quod ab alio accipiat: qui enim ad hoc quod consideret indiget instruyente nondum habet habitum; sed propheta non potest inspicere prophetabilia nisi singillatim ei revelentur, unde IV Reg. IV²⁷ dixit Elisaeus de muliere cuius filius erat defunctus « Anima eius in amaritudine est et Dominus celavit a me et non indicavit mihi »; ergo prophetia non est habitus cognoscitivus, nec alius esse potest cum ad cognitionem prophetiae pertineat.

3. Sed dicebat quod ad hoc habitu aliquo propheta indiget ut ea quae sibi divinitus indicantur cognoscere possit. — Sed contra, divina locutio est efficacior quam humana; sed ad hoc quod aliquis ex humana locutione intelligat aliquid esse futurum, nullo habitu indiget; ergo videtur quod multo minus ad percipiendam revelationem qua Deus prophetae loquitur.

A 3 non sup. lin. A] om. pA 7 IV Reg.] Regum praem. pA heliseo A, et sic deinceps 8 psalte] salte A 12 potest] scire add. pA 17 sigillatim A 19 Anima] dimitte praem. pA (cf. Vulg.) 25 indicantur scrips.] indicatur (casu compl. abbrev. om.) A

Φ 7 IV om. Φ 8 vocato] vocate Φ (-8) vocare δ² 14 indiget] -digent Φ (-8) 17 IV om. Φ 25 sibi] sunt α β δ¹ sunt add. γ sicut δ² ibi P

1 Parall.: II-II q. 171 a. 2; Super I Cor. cap. 14 lect. 6. 4 Comm. 18 (VI, 161 B).

4. Praeterea, habitus sufficit ad omnia cognoscenda quae subsunt habitui; sed per donum prophetiae aliquis non instruitur de omnibus prophetabilibus: ut enim dicit Gregorius in 1 Omelia Super Ezechielem et exemplis probat, « aliquando spiritus prophetiae ex praesenti tangit animum prophetantis et ex futuro nequaquam tangit, aliquando ex futuro tangit et ex praesenti non tangit »; ergo donum prophetiae non est habitus.

5. Sed dicebat quod dono prophetiae non subsunt omnia prophetabilia, sed illud tantum ad cuius revelationem datur. — Sed contra, influentia aliqua coartari non potest nisi vel ex parte influentis vel ex parte recipientis; sed influentia prophetici doni non recipit coartationem quominus ad omnia prophetabilia se extendat ex parte recipientis quia intellectus humanus est capax cognitionis omnium prophetabilium, nec ex parte influentis cuius est largitas infinita; ergo donum prophetiae ad omnia prophetabilia se extendit.

6. Praeterea, ex parte affectivae se ita habet quod per unum gratiae influxum ab omni culpa anima liberatur; ergo et ex parte intellectus ita erit quod ex influentia unius prophetici luminis ab omni ignorantia prophetabilium anima purgabitur.

7. Praeterea, habitus gratuitus est perfectior quam acquisitus; sed habitus acquisitus se extendit ad plures actus; ergo et prophetia, si sit habitus gratuitus, non se extendet ad unum tantum prophetabile sed ad omnia.

8. Praeterea, si de singulis conclusionibus singuli habitus habeantur, illi habitus non uniantur in unius totalis scientiae habitu nisi conclusiones illae connexionem habeant secundum quod ex eisdem principiis deducuntur; sed huiusmodi futura contingentia et alia de quibus est prophetia non habent aliquam connexionem

ad invicem sicut habent conclusiones unius scientiae; ergo sequetur quod, si donum prophetiae ad unum tantum prophetatum se extendit, in uno propheta tot sint prophetiae habitus quot prophetabilia cognoscit si prophetia sit habitus.

9. Sed dicebat quod habitus prophetiae semel infusus ad omnia prophetabilia se extendit, requiritur tamen nova revelatio quantum ad specierum aliquarum ostensionem. — Sed contra, habitus prophetiae infusus debet esse perfectior quam habitus scientiae acquisitae et lumen propheticum quam lumen naturale intellectus agentis; sed ex virtute luminis intellectus agentis et habitu scientiae adiuncto etiam ministerio imaginativae virtutis possumus formare tot species quot sunt nobis necessariae ut exeamus in actualem considerationem eorum ad quae habitus se extendit; ergo multo fortius hoc potest propheta si habitum aliquem habet sine hoc quod ei aliqua species de novo ostendantur.

10. Praeterea, sicut habetur in glosa in principio Psalterii, « prophetia est divina inspiratio rerum eventus immobili veritate denuntians »; inspiratio vero non nominat habitum sed actum; ergo prophetia non est habitus.

11. Praeterea, videre est quoddam pati secundum Philosophum, ergo et visio passio; sed prophetia est visio quaedam, I Reg. ix⁹ « Qui nunc dicitur propheta, olim dicebatur videns »; ergo prophetia non est habitus sed magis passio.

12. Praeterea, secundum Philosophum habitus est qualitas difficile mobilis; prophetia vero facile movetur quia non semper prophetae immanet sed ad tempus, unde Amos vii¹⁴ super illud « Non sum propheta » dicit glosa « Spiritus non semper administrat prophetiam prophetis sed ad tempus, et tunc recte dicuntur prophetae cum illuminantur »; Gregorius

A 39 aliquando] et s praem. pA 49 ex] et imp. praem. pA 68 connexionem] ex praem. pA 78 habitus] ex praem. pA 88 exeamus in actualem] in actum praem. pA 92 aliqua] q praem. pA novo] mo praem. pA 95 Psalterii em. A] conf. pA 108 sum em. A] conf. pA

Φ 39 tangit] et add. Φ 63 extendit] -dit Σ (-38) 66 uniantur]unientur Φ P 73 sequetur]sequitur Φ 76 quot] quo Φ (-38) 88 ut exeamus om. Φ 97 inspiratio vero] Sed inspiratio Φ 101 I om. Φ 107 immanet] ymnum (seu ymnum) α δ permanet β inest γ 107 vii om. Φ

36 I hom. 1 (PL 76, 788 B). 95 Glossa Petri Lomb. Praef. (PL 191, 58 B-C) ex Cassiodori Super Ps. Praef. cap. 1 (PL 70, 12 B). 100 De anima II 7 et 10 (415 b 24 et 416 b 32). 101 I Reg. ix⁹ ' Qui enim propheta dicitur hodie, vocabatur olim videns ' sec. recens. Paris. (ms. Paris B. N. lat. 15467), hic deficit recens. Veteris Latinae. 104 Praedic. cap. 8 (9 a 4) ut dicitur infra q. 27 a. 1 arg. 9, ad verbum profert Petrus Hispan. Summulae logicales tr. 3 n. 23. 108 Glossa ordin. ibid.

etiam Super Ezechielem in I Omelia dicit
quod « aliquando prophetiae spiritus prophetis
deest nec semper eorum mentibus praesto est
115 quatenus, cum hunc non habent, se agnoscant
ex dono habere cum habent »; ergo prophetia
non est habitus.

SED CONTRA, secundum Philosophum in
III Ethicorum, « tria sunt in anima: potentia,
120 habitus et passio »; sed prophetia non est po-
tentia quia sic omnes essent prophetae cum po-
tentiae animae omnibus sint communes; simi-
liter nec est passio quia passio est tantum in
parte animae sensitiva, ut dicitur in VII Phy-
125 sicorum; ergo prophetia est habitus.

2. Praeterea, omne quod cognoscitur, ali-
quo habitu cognoscitur; sed propheta ea quae
denuntiat cognoscit, non autem habitu naturali
vel acquisito; ergo aliquo habitu infuso quem
130 dicimus prophetiam.

3. Praeterea, si prophetia non sit habitus,
hoc non erit nisi quia propheta non potest sine
nova acceptione omnia alia prophetabilia inspi-
cere; sed hoc non impedit quin sit habitus quia
135 etiam habens habitum communem principio-
rum non potest considerare particulares con-
clusiones alicuius scientiae nisi superaddatur
aliquis habitus particularis scientiae; ergo et
nihil prohibet prophetiam esse habitum quen-
140 dam universalem et tamen ad singula prophe-
tabilia cognoscenda requiri novam revelatio-
nem.

4. Praeterea, fides habitus quidam est om-
nium credibilium, nec habens tamen habitum
100^{aa} 145 fidei statim novit distincte omnia | credibilia
sed indiget instructione ad hoc quod articulos
distincte cognoscat; ergo etsi prophetia sit
habitus, adhuc requiretur divina revelatio quasi
quaedam allocutio ut propheta distincte pro-
150 phetabilia cognoscat.

RESPONSIO. Dicendum quod, sicut dicit
glosa in principio Psalterii, « prophetia visio
dicitur et propheta videns », ut patet I Reg. IX⁹,
ut supra dictum est. Non tamen quaelibet visio
155 prophetia dici potest sed visio eorum quae sunt
procul a communi cognitione, ut sic dicatur
esse propheta non solum procul fans, id est
annuntians, sed etiam procul videns a phanos,
quod est apparitio. Cum autem omne quod
160 manifestatur sub lumine quodam manifestetur,
ut etiam haberi potest ab Apostolo Eph. v¹⁸,
oportet ut ea quae manifestantur homini supra
cognitionem communem quodam altiori lu-
mine manifestentur, quod lumen propheticum
165 dicitur, ex cuius receptione aliquis propheta
constituitur.

Sciendum est autem quod aliquid recipitur
in aliquo dupliciter: uno modo ut forma in
subiecto consistens, alio modo per modum pas-
sionis; sicut pallor in eo qui naturaliter vel ex
170 aliquo forti accidente hunc colorem habet est
ut quaedam qualitas, in eo vero qui subito ex
aliquo timore pallescit est ut quaedam passio.
Similiter etiam et lumen corporale est quidem
in stellis ut stellarum qualitas, utpote quaedam
175 forma in eis permanens, in aere vero est ut
quaedam passio quia lumen non retinet sed
recipit tantum per appositionem corporis lu-
cidi.

In intellectu igitur humano lumen quoddam
180 est quasi qualitas vel forma permanens, sci-
licet lumen essenziale intellectus agentis ex quo
anima nostra intellectualis dicitur. Sic autem
lumen propheticum in propheta esse non po-
test. Quicumque enim aliqua cognoscit intel-
185 lectuali lumine quod est ei effectum quasi con-
naturale ut forma in eo consistens, oportet quod
de eis fixam cognitionem habeat, quod esse
non potest nisi ea inspiciat in principio in quo
190 possunt cognosci: quamdiu enim non fit re-

A 122 animae] h praem. pA 154 ut supra] qui nunc praem. pA (cf. supra lin. 101) 156 dicatur esse] intelli praem.
pA 158 a phanos coniunctim A 181 quasi] int add. pA 188 habeat] scilicet add. pA 189 ea inspiciat] eorum cog
praem. pA

Φ 125 prophetia om. Φ 138 et om. Φ 148 requiretur] -zitur Φ 153 I om. Φ 155 eorum] earum Φ (-³) 178 ap-
positionem] oppositionem Φ

112 I hom. 1 (PL 76, 792 D). 119 Rectius II c. 4 (1105 b 20) sec. transl. Lincolnensis (ms. Vat. lat. 2171, f. 33^v).
125 Phys. VII 6 (248 b 27). 152 Glossa Petri Lomb. Praef. (PL 191, 58 C). 157 procul fans: non invenimus, cf. tamen Al-
bertus Postilla super Ier. I^o (ed. Col. XIX p. 635, 18). 170 sicut pallor...passio: cf. Arist. Praedic. c. 8 (9 b 20 sqq.).

solutio cognitorum in sua principia cognitio non firmatur in uno, sed apprehendit ea quae cognoscit secundum probabilitatem quandam utpote ab aliis dicta, unde necesse habet de
195 singulis acceptionem ab aliis habere. Sicut si aliquis nesciret geometriae conclusiones ex principiis deducere habitum geometriae non haberet, sed quaecumque de conclusionibus geometriae sciret apprehenderet quasi credens
200 docenti, et sic indigeret ut de singulis instrueretur: non enim posset ex quibusdam in alia pervenire firmiter, non facta resolutione in prima principia.

Principium autem in quo possunt cognosci
205 futura contingentia et alia quae cognitionem naturalem excedunt, de quibus est prophetia, est ipse Deus; unde cum prophetae Dei essentiam non videant, non possunt ea quae propheticè vident cognoscere aliquo lumine quod sit
210 quasi quaedam forma habitualis eis inhaerens, sed oportet quod de singulis singillatim instruantur. Unde oportet quod lumen propheticum non sit habitus sed magis sit in anima prophetae per modum cuiusdam passionis, ut
215 lumen solis in aere; unde, sicut lumen non remanet in aere nisi apud irradiationem solis, ita nec lumen praedictum remanet in mente prophetae nisi quando actualiter divinitus inspirantur. Et inde est quod sancti de prophetia
220 loquentes, de ea per modum passionis loquuntur dicentes eam esse inspirationem vel tactum quendam quo Spiritus Sanctus dicitur tangere cor prophetae, et aliis huiusmodi verbis de prophetia loquuntur; et sic patet quod, quantum
225 ad lumen propheticum, prophetia non potest esse habitus.

Sed sciendum quod, sicut est in rebus corporalibus quod aliquid post passionem etiam passione abeunte efficitur habiliter ad patientem
230 — sicut aqua calefacta prius facilius post-

modum post in frigidationem calefiet, et homo post frequentes tristitias facilius ad tristitiam provocatur —, ita etiam quando mens aliqua divina inspiratione tangitur, etiam illa inspiratione abeunte remanet habilior ad iterato recipiendum, sicut post devotam orationem remanet mens devotior; unde propter hoc, ut Augustinus dicit in libro De orando Deum, «ne mens quae curis et negotiis tepescere coepit omnino refrigescat et penitus extinguatur nisi crebrius inflammetur, certis horis ad negotium orandi mentem revocamus». Unde et mens prophetae postquam fuerit semel vel pluries divinitus inspirata, etiam actuali inspiratione cessante remanet habilior ut iterum inspiretur; et haecabilitas potest habitus prophetiae dici, sicut etiam Avicenna dicit in VI De naturalibus quod habitus scientiarum in nobis nihil aliud sunt quam habilitates quaedam animae nostrae ad hoc quod recipiat illustrationem intelligentiae agentis et species intelligibiles ab ea in se effluentes. Sed tamen non proprie potest dici habitus sed magisabilitas vel dispositio quaedam a qua aliquis nominatur propheta etiam quando actu non inspiratur. Tamen ne fiat vis in vocabulo habitus, sustinentes utramque partem utrisque rationibus respondeamus.

1. Ad primum igitur dicendum quod difficultas illa inducitur de habitu proprie accepto; et sicabilitas praedicta prophetandi habitus dici non potest. Per quem tamen modum potest dici habitus secundum opinionem Avicennae etiamabilitas animae nostrae ad recipiendum ab intelligentia agente quia illa receptio est naturalis secundum eius opinionem; unde in eo qui habetabilitatem, habet in potestate recipere cum vult quia influentia naturalis non deest materiae dispositae. Sed influentia prophetiae dependet ex sola divina volun-

A 208 ea quae] de *praem.* pA 211 sigillatim A 218 inspirantur sic A 235 habilior] ab *praem.* pA iterato] *idem conf. praem.* pA 238 ne] nisi *praem.* pA 239 mens] nostrum desiderium (desiderium *nimis abbreviatum in fine lin. primo deletum*) desiderium *praem.* pA 252 tamen] magis *add.* pA 255 Tamen *sup. lin. A]* Vnde pA 265 naturalis] *idem mac. praem.* pA 265 secundum...unde] vn *praem.* pA

Φ 192 firmatur] formatur Φ 201 non *om.* Φ (-8) 217 prophetae *om.* Σ 218 inspirantur] -ratur Φ P 228 etiam passione] *hom. om.* β in passione α passione γ *inv.* δ² et passione δ¹ 239 coepit] cepit β ceperit Σ 246 haec *om.* Φ (-8) 250 illustrationem] illuminationem Φ 266 in potestate] potestatem Φ *om.* P

194 utpote ab aliis dicta: Arist. ut supra q. 2 a. 1 250 in nota. 219 sancti: cf. supra arg. 4 et arg. 10. 238 *Epist.* 130 c. 9 (PL 33, 501). 247 Sive *De anima* V c. 6 (f. 26^v).

270 tate; unde quantacumque sit habilitas in mente
prophetae, non est in eius potestate ut prophetia
utatur.

100^{ab}

275 2. Ad secundum dicendum quod, si lu-
men propheticum inesset menti ut habitus qui-
dam scientiae de rebus prophetatis, non indi-
geret propheta ad quaelibet prophetabilia co-
gnoscenda nova revelatione; indiget autem quia
illud lumen non est habitus. Sed habilitas ipsa
ad lumen percipiendum similitudinem habitus
280 habet, sine quo lumine prophetabilia cognosci
non possunt.

3. Ad tertium dicendum quod post per-
ceptionem divinae locutionis qua prophetam
alloquitur interius, quae nihil aliud est quam
285 mentis illustratio, non requiritur aliquis habitus
quo interius audita percipiuntur; sed ad hanc
locutionem percipiendam tanto magis videtur
habilitas aliqua operari quanto ista locutio est
excellenter et eius perceptio vires naturales
290 excedit.

4. Ad quartum patet solutio ex dictis.

5. Ad quintum dicendum quod lumen pro-
pheticum semel infusum non facit cognitionem
de omnibus prophetabilibus, sed solum de illis
295 propter quorum cognitionem datur; haec autem
artatio non provenit ex impotentia largientis,
sed ex ordine sapientiae ipsius qui dividit
« singulis prout vult ».

6. Ad sextum dicendum quod omnia pec-
cata mortalia habent in hoc convenientiam
quandam quod per eorum quodlibet homo se-
paratur a Deo; unde gratia quae hominem Deo
coniungit, ab omni peccato mortali liberat, non
autem ab omni veniali quia venialia a Deo non
305 separant. Res autem prophetabiles non habent
ad invicem connexionem nisi in ipso ordine
divinae sapientiae; unde ab his qui divinam
sapientiam totaliter non intuentur potest unum
sine alio videri.

310 7. Ad septimum dicendum quod habitus
infusus est perfectior quam acquisitus secun-
dum genus suum, scilicet ratione originis et

ratione eius propter quod datur, quod est altius
eo ad quod ordinatur habitus acquisitus; sed
quantum ad modum habendi vel perficiendi
315 nihil prohibet habitum acquisitum perfectio-
rem esse, sicut patet quod per habitum fidei
infusum non ita perfecte videmus credibilia
sicut per habitum scientiae acquisitum conclu-
siones scientiarum. Et similiter lumen prophe-
320 ticum, quamvis sit infusum, non tamen ita
perfecte in nobis existit sicut habitus acquisiti;
quod etiam dignitati infusorum habituum atte-
statur, quia ex eorum altitudine contingit ut hu-
mana infirmitas eos plene possidere non possit.

8. Ad octavum dicendum quod ratio illa
procederet si lumen quo perfunditur mens
prophetae esset habitus, non autem si ponimus
habilitatem ad percipiendum lumen praedictum
esse habitum vel quasi habitum cum ex eodem
330 possit esse aliquis habilis ut illuminetur de
quocumque.

9. Ad nonum dicendum quod qualiter for-
matio specierum de novo requiratur ad pro-
pheticam revelationem infra dicitur.

10. Ad decimum dicendum quod, licet in-
spiratio habitum non nominet, tamen ex hoc
non potest probari quod prophetia non sit
habitus: consuetum est enim quod habitus per
actus diffiniuntur.

11. Ad undecimum dicendum quod videre
secundum Philosophum dupliciter dicitur, sci-
licet habitu et actu; unde et visio actum et
habitus nominare potest.

12. Ad duodecimum dicendum quod lumen
345 propheticum non est qualitas difficile mobilis
sed aliquid transiens, et secundum hoc lo-
quuntur auctoritates inductae; sed habilitas
illa quae remanet ad illustrationem denuo per-
cipiendam non est facile mobilis, immo diu
350 permanet nisi in propheta fiat magna transmu-
tatio per quam talis habilitas tollatur.

1. Ad primum vero eorum quae sunt in
contrarium dicendum quod, quia actus totaliter

A 270 habilitas] *conf. et imp. idem praem.* pA 271 in *sup. lin.* A] *om.* pA 283 qua (*supplete* Deus) A 306 ipso *em.*
A] ipsos (*cf. ordine*) pA 314 ad quod] q *praem.* pA 324 contingit] *confi (seu const) praem.* pA 327 quo] prophetabilia
add. pA 350 immo...nisi] nisi *praem.* pA

Φ 275 prophetatis] *propheticis* Φ 278 illud *om.* Σ 283 qua (*induc.* A) Φ 328 ponimus] *ponamus* Φ 330 cum]
tunc Φ 334 *propheticam]*-tandam α β -tandum δ 346 difficile] *difficilis* Φ mobilis *om.* Φ (-γ)

298 « singulis...: I Cor. xii¹². 335 infra: a. 7. 342 *Topic.* I c. 15 (106 b 18).

355 ab habitu oritur, ideo in illa Philosophi divi-
sione actus ad habitum reducitur, vel etiam ad
passionem eo quod passio actus quidam animae
est, ut irasci et concupiscere; prophetia autem
360 quantum ad ipsam visionem prophetiae est
actus quidam mentis, quantum vero ad lumen,
quod raptim et quasi pertranseunter percipitur,
est similis passioni, prout in intellectiva parte
receptio passio dicitur, quia intelligere etiam
quoddam pati est, ut dicitur in III De anima.
365 — Vel potest dici quod illa divisio Philosophi, si
membra divisionis proprie accipiantur, non
sufficienter comprehendunt omnia quae in anima
sunt sed ea tantum quae ad materiam pertinent
moralem de qua Philosophus intendit; sicut
370 etiam patet per exempla quibus ibidem Phi-
losophus se exponit.

2. Ad secundum dicendum quod non omne
quod cognoscitur sub aliquo habitu cognosci-
tur sed solum illud de quo perfecta cognitio
375 habetur: sunt enim actus imperfecti in nobis
qui ex habitu non procedunt.

3. Ad tertium dicendum quod in scientiis
demonstrativis sunt quaedam communia in qui-
bus particulares conclusiones quasi in quibus-
380 dam seminibus virtualiter continentur, unde
ille qui habet habitum illorum communium
non se habet ad particulares conclusiones nisi
in potentia remota quae indiget motore ut in
actum pertingat; sed in rebus prophetabilibus
385 non est talis ordo ut quaedam ex aliis primis
deducantur, ut sic qui habet primorum habitum
habeat sub quadam confusione habitus secun-
dorum, unde ratio non sequitur.

4. Ad quartum dicendum quod intellectus
390 alio modo perficitur prophetia et fide: prophetia
enim perficit intellectum secundum se, unde
oportet ut ea ad quae propheta est perfectus

dono prophetiae possit distincte inspicere; sed
fides perficit intellectum in ordine ad affec-
tum, — actus enim fidei est intellectus imperati
395 a voluntate —, unde per fidem intellectus nihil
aliud habet nisi ut sit paratus ad assentiendum
his quae Deus credi mandat. Et hinc est quod
fides assimilatur auditui, sed prophetia visioni;
et sic non oportet quod habens habitum fidei
400 distincte cognoscat omnia credibilia, sicut opor-
teret de habente habitum prophetiae quod
omnia prophetabilia distincte agnosceret.

Articulus secundus

Secundo quaeritur utrum prophetia sit de
S conclusionibus scibilibus. Et videtur quod
non quia prophetia est « inspiratio rerum even-
tus immobili veritate denuntians »; ¹ eventus
autem rerum dicuntur futura contingentia
5 cuiusmodi non sunt conclusiones scientiae de-
monstrativae; ergo de talibus non potest esse
prophetia.

2. Praeterea, Ieronimus dicit quod pro-
phetia est « signum divinae praescientiae »; ¹⁰
praescientia autem de futuris est; cum igitur
futura, praecipue contingentia de quibus maxi-
me videtur esse prophetia, non possint esse
conclusiones alicuius scientiae, videtur quod
non possit de scibilibus conclusionibus esse
15 prophetia.

3. Praeterea, natura non abundat super-
fluis nec deficit in necessariis, et multo minus
Deus cuius actio est ordinatissima; sed homo
ad sciendum conclusiones scientiarum demon-
stratarum habet aliam viam quam per pro-
phetiam, scilicet per principia per se nota; ergo
videtur quod superfluum esset si huiusmodi per
20 prophetiam cognoscerentur.

A 358 prophetia]. Vel potest dici *praem.* pA (cf. *infra* lin. 365) 363 receptio] imperfecta *praem.* pA 367 comprehen-
dunt sic A : *mendum ipsius Thomae e membra attractionem logicam accipientis* 376 habitu] act (t *imp.*) *praem.* pA 386 primo-
rum] *idem conf. praem.* pA 392 ad quae] de quibus *praem.* pA 399 auditui] *item, iterum item praem.* pA
1 prophetia sit em. A] prophetie subsit pA 8 prophetia in marg. A] scientia pA 11 de futuris est] est *praem.* A, et *dele-*
vimus 15 non...de scibilibus] de huiusmodi *praem.* pA

Φ 361 raptim] raptum Φ (-β) rapit β percipitur] recipitur Φ 367 comprehendunt]—hendit Φ 370 etiam om. Φ
386 habet] notitiam *add.* Φ habitum] habituum Φ 391 secundum] vel α β in β¹ usque β² 401 oporteret] oportet Φ
403 agnosceret] cognosceret Φ agnoscat P
11 igitur] precipua *add.* Φ (-γ)

364 Cap. 4 (429 b 24) sec. transl. veterem (ed. Alonso, p. 304,20).

1 Parall.: II-II q. 171 a. 3; *Super Ps.* 1°; *Super Is.* 1°; *Super Rom.* cap. 12 lect. 2; *Super I Cor.* cap. 12 lect. 1 et 2. 3 « in-
spiratio...: *Glossa Petri Lomb.* ut supra a. 1 95. 9 *Ex Glossa ordin.* super Matth. 1°. 18 nec...necessariis: Arist. ut supra q.
8 a. 3 87 in nota.

25 4. Praeterea, diversus modus generationis
est indicium diversitatis speciei, unde mures
generati ex semine non sunt eiusdem speciei
cum illis qui ex putrefactione generantur, ut
dicit Commentator in VIII Physicorum; sed
30 homines naturaliter conclusiones scientiarum
demonstratarum ex principiis per se notis
accipiunt; si igitur sunt aliqui homines qui alio
modo scientias demonstrativas accipiant, utpote
per prophetiam, erunt alterius speciei, et aequi-
35 voce homines dicuntur, quod videtur absurdum.

5. Praeterea, scientiae demonstrativae sunt
de his quae se habent indifferenter ad omne
tempus; sed prophetia non similiter se habet
ad omne tempus, immo 'quandoque spiritus
40 prophetarum tangit cor prophetae de praesenti
et non de futuro, quandoque e contrario', ut
Gregorius dicit Super Ezechielem; ergo pro-
phetia non est de illis de quibus est scientia.

6. Praeterea, ad ea quae per prophetiam
sciuntur, non eodem modo se habet mens pro-
45 phetae et cuiuscumque alterius; sed « in omni-
bus quae sciuntur per demonstrationem, idem
est iudicium prophetae et cuiuscumque alterius
scientis illud, et neuter alteri praefertur », ut
50 dicit Rabbi Moyses; ergo de his quae per de-
monstrationem sciuntur non est prophetia.

SED CONTRA, prophetis non credimus nisi
quatenus spiritu prophetiae inspirantur; sed
illis quae sunt scripta in libris prophetarum
oportet nos fidem adhibere etiam si pertineant
55 ad conclusiones scientiarum, utpote quod dici-
tur « Qui firmavit terram super aquas », vel si
qua sunt alia huiusmodi; ergo prophetiae spi-
ritus inspirat prophetas etiam de conclusionibus
60 scientiarum.

2. Praeterea, sicut se habet gratia signorum
ad operandum ea quae sunt supra virtutem na-

turae, ita se habet donum prophetiae ad cogno-
scendum ea quae naturalem cognitionem exce-
65 dunt; sed per gratiam signorum non solum
fiunt ea quae natura facere non potest, ut puta
illuminare caecos et suscitare mortuos, sed
etiam quae natura facere potest, ut curare fe-
brientes; ergo per donum prophetiae non so-
lum cognoscuntur ea ad quae naturalis cognitio
70 non potest attingere, sed etiam ea ad quae na-
turalis cognitio attingere potest, cuiusmodi sunt
conclusiones scientiarum, et sic videtur quod
de eis possit esse prophetia.

RESPONSIO. Dicendum quod in omnibus
75 quae sunt propter finem materia determinatur
secundum exigentiam finis, ut patet in II Phy-
sicorum; donum autem prophetiae datur ad
utilitatem Ecclesiae, ut patet I Cor. XII⁷ « Uni-
cuique datur manifestatio spiritus ad utilita-
80 tem », et subiungit multa inter quae connumerat
prophetiam; unde omnia illa quorum cognitio
potest esse utilis ad salutem est materia pro-
phetiae, sive sint praeterita, sive praesentia,
sive futura, sive etiam aeterna, sive necessaria
85 sive contingentia; illa vero quae ad salutem per-
tinere non possunt, sunt extranea a materia
prophetiae. Unde Augustinus dicit II Super
Genesim ad litteram quod 'quamvis auctores
nostri sciverint cuius figurae sit caelum, tamen
90 per eos dicere noluit nisi quod prodest saluti',
et Ioh. XVI¹³ dicitur « Cum venerit ille Spiritus
veritatis, docebit vos omnem veritatem », glosa
« saluti necessariam ». Dico autem necessaria
ad salutem, sive sint necessaria ad instructionem
95 fidei, sive ad informationem morum; multa
autem quae sunt in scientiis demonstrata ad
haec possunt esse utilia, utpote intellectum esse
incorruptibilem et ea quae in creaturis conside-
rata in admirationem divinae sapientiae et po-
100

A 27 non] et *praem.* pA 31 ex principiis] per d *praem.* pA 33 scientias *em.* A] *conf.* pA 49 ut dicit] ergo videtur
quod *praem.* pA 58 ergo] etc. *add.* pA 65 gratiam] donum *praem.* pA signorum] sig *mac. praem.* pA 71 ad *sup. lin.*
A] *om.* pA 74 de] *lit. imp. add.* pA 86 illa vero] et hoc est quod dicit Augustinus secundo super genesim *praem.* pA (*cf.*
lin. 88) 92 XVI] qui *praem.* pA 99 et ea quae in creaturis] creaturas habere *praem.* pA

Φ 29 in *om.* Σ 33 accipiant] accipiunt Σ *om.* β 35 dicuntur] dicentur Φ videtur] est Φ 41 e *om.* Φ 56 ut-
pote] ut patet Φ 65 gratiam] genera Φ 68 febrientes] febricitantes Φ 70 ea ad] ad Φ (-γ) ea γ 79-82 Unicuique...
prophetiam *om.* α δ 83 est] sunt Φ 84 sive praesentia *om.* Φ

29 Comm. 46 (IV, 387 E), cf. etiam *Metaph.* II comm. 15 (VIII, 35 D). 42 I hom. 1 (PL 76, 788 B). 50 *Dux*
neutr. II c. 34. 56 dicitur: Ps. cxxxv⁶. 61 gratia signorum: cf. I Cor. XII⁷. 78 *Phys.* II 15 (200 a 15). 89 Cap. 9
(PL 34, 270). 93 *Glossa interlin.* ibid.

testatis inducunt; unde et de his in sacra Scriptura invenimus fieri mentionem.

Sciendum tamen quod, cum prophetia sit cognitio eorum quae sunt procul, non eodem modo se habet ad omnia praedicta; quaedam enim sunt procul a nostra notitia ex parte ipsorum, quaedam vero ex parte nostra: ex parte quidem ipsorum sunt procul futura contingentia quae per hoc non cognoscibilia sunt quod ab esse deficient cum nec in se sint nec in causis suis determinentur; sed ex parte nostra sunt procul illa in quorum cognitione accidit difficultas propter nostrum defectum, non propter ea cum sint maxime cognoscibilia et perfectissime entia, sicut res intelligibiles et praecipue aeternae. Quod autem competit alicui secundum se verius competit ei quam quod competit sibi ratione alterius; unde et futura contingentia verius sunt procul a cognitione quam quaecumque alia, et ideo praecipue videntur ad prophetiam pertinere in tantum quod quasi praecipua prophetiae materia in diffinitione prophetiae ponantur in hoc quod dicitur «prophetia est divina inspiratio rerum eventus» etc.; ex quo etiam nomen prophetiae videtur esse acceptum, unde dicit Gregorius Super Ezechielem quod «cum ideo prophetia dicta sit quod futura praedicat, quando de praeterito vel praesenti loquitur rationem sui nominis amittit».

Eorum vero quae sunt procul ex parte nostra est etiam consideranda quaedam distinctio: quaedam enim sunt procul utpote omnem cognitionem humanam excedentia, ut Deum esse trinum et unum, et alia huiusmodi, et talia non sunt conclusiones scientiarum; ¹ quaedam vero sunt procul utpote excedentia cognitionem alicuius hominis, non cognitionem humanam simpliciter, utpote quae a doctis per demonstrationem sciuntur, sed indocti naturali cognitione ad ea non pertingunt sed quandoque ele-

vantur ad ea revelatione divina, et huiusmodi non sunt prophetabilia simpliciter sed respectu huius, et sic possunt subesse prophetiae conclusiones demonstratae in scientiis.

1. Ad primum igitur dicendum quod eventus rerum ponuntur in diffinitione prophetiae quasi materia maxime propria prophetiae, non autem ita quod sit tota prophetiae materia.

2. Et similiter dicendum ad secundum quod ratione principalis suae materiae prophetia signum praescientiae dicitur.

3. Ad tertium dicendum quod, quamvis conclusiones scientiarum possint sciri alio modo quam per prophetiam, non tamen est superfluum ut lumine prophetiae ostendantur quia firmiter adhaeremus prophetarum dictis per fidem quam demonstrationibus scientiarum; et in hoc etiam Dei gratia commendatur et ipsius perfecta scientia ostenditur.

4. Ad quartum dicendum quod causae naturales habent determinatos effectus cum earum virtutes sint finitae et limitatae ad unum, et ideo quae a diversis causis naturalibus producuntur in esse secundum diversum generationis modum oportet esse specie diversa; sed virtus divina, cum sit infinita, potest producere eodem effectus in specie sine operatione naturae quos natura producit; unde non sequitur quod, si ea quae naturaliter cognosci possunt divinitus revelentur, quod illi qui diversimode cognitionem accipiunt specie differant.

5. Ad quintum dicendum quod licet prophetia interdum sit de his quae diversis temporibus distinguuntur, interdum tamen est de illis quae per omne tempus sunt vera.

6. Ad sextum dicendum quod Rabbi Moyses non intelligit quin de his quae per demonstrationem sciuntur possit fieri revelatio prophetiae, sed quia ex quo per demonstrationem sciuntur non differt an de eis habeatur prophetia vel non.

A 107 parte] *lit. imp. add.* pA 119 a cognitione quam] quam *praem.* pA 131 ex parte] *ex (conf.) par casu non del. praem.* A, et *delevimus* 134 ut...et alia] et al *praem.* pA 135 et talia...quaedam vero] quaedam vero *praem.* pA 142 huiusmodi sic *praem.* pA 149 sit A (et Φ) tota] sola *praem.* pA 178 per demonstrationem] de *praem.* pA

Φ 109 cognoscibilia sunt] cognoscuntur Σ 132 est...distinctio] est consideranda similiter quaedam distinctio Φ (-8) quaedam distinctio consideranda est similiter 8¹ 154 possint] possunt Φ 168 operatione] opere Φ

101 sacra Scriptura: e. g. Eccl. xii⁷ ut refert Thomas *Cont. Gent.* II c. 79, Rom. 1²⁰ sec. Thomam supra q. 8 a. 3 228. 113 propter nostrum defectum...aeternae: Boetius et Averroes ut supra q. 2 a. 5 115 et 116. 123 dicitur: *Glossa Petri Lomb.* ut supra a. 1 95. 127 I hom. 1 (PL 76, 786 A).

Articulus tertius

Tertio quaeritur utrum prophetia sit naturalis. Et videtur quod sic: potior enim est cognitio vigilantis quam dormientis; sed dormientibus naturaliter contingit ut futura praevideant, sicut patet in divinationibus somniorum; ergo multo fortius in vigilando aliqui naturaliter possunt futura praevidere; hoc autem est prophetae officium; ergo aliquis naturaliter potest esse propheta.

2. Sed dicebat quod vigilantis cognitio est potior quantum ad iudicium, sed dormientis quantum ad receptionem. — Sed contra, secundum hoc vis cognoscitiva potest de re aliqua iudicare quod speciem eius recipit, iudicium ergo receptionem sequitur; ergo ubi est potior receptio est etiam perfectius iudicium; et sic, si dormiens est potior in recipiendo, debet esse potior in iudicando.

3. Praeterea, intellectus non ligatur somno nisi per accidens, in quantum dependet a sensu; sed iudicium intellectus non dependet a sensu cum intellectus operatio secundum hoc a sensibus tantum dependeat quod a sensibus accipit, iudicium autem est post acceptionem; ergo intellectus iudicium non est ligatum in somno, et sic videtur distinctio posita nulla esse.

4. Praeterea, illud quod contingit alicui ex hoc ipso quod ab aliis separatur, convenit ei secundum suam naturam, sicut ex hoc ipso quod ferrum a rubigine separatur accidit ei claritas, unde claritas est ei naturalis; sed ex hoc ipso quod anima a sensibus corporeis abstrahitur, competit ei futura praevidere, ut Augustinus ostendit XII Super Genesim ad litteram multis exemplis; ergo videtur quod

praevidere futura sit ipsi animae humanae naturale, et sic idem quod prius.

5. Praeterea, Gregorius in IV Dialogorum dicit quod « ipsa aliquando animarum vis subtilitate sua aliquid praevidet, aliquando autem exiturae de corpore animae per revelationem ventura cognoscunt »; sed illa quae anima potest inspicere ex sua subtilitate naturaliter inspicit; ergo anima naturaliter futura cognoscere potest, et sic naturaliter habere prophetiam quae praecipue in futurorum visione consistit.

6. Sed dicebat quod futura quae naturali cognitione praevidet sunt illa quae habent causas determinatas in natura; sed prophetia est etiam de aliis futuris. — Sed contra, ea quae dependent ex libero arbitrio non habent causas determinatas in natura; sed ea quae anima ex sua subtilitate praevidet omnino ex libero arbitrio dependent — sicut patet per exemplum Gregorii quod ibi ponit de quodam qui cum infirmaretur et esset dispositum de eius sepultura in quadam ecclesia, morti appropinquans surrexit et se induens praedixit se velle ire per viam Appiam ad ecclesiam Sancti Sixti; cumque post modicum defunctus esset, quia longum erat iter ad ecclesiam ubi sepeliri debebat, « repente orto consilio exeuntes cum eius funere per viam Appiam nescientes quae ille dixerat, in ecclesia Sancti Sixti cum posuerunt », quod tamen, ut Gregorius subiungit, « praedicere non potuit nisi quia id quod futurum erat eius corpori ipsa vis animae ac subtilitas praevidebat » —; ergo illa etiam futura quae ex naturalibus causis non dependent possunt naturaliter ab homine praevideri, et sic idem quod prius.

7. Praeterea, ex causis naturalibus non po-

A 10-26 Sed dicebat... nulla esse in marg. inf. lineis abscissis (ubi deficit A littera secundum codices F et P completur) A] om. pA
 10 vigilantis] dor¹ (inc. dormientis) praem. pA 11 quantum...sed dormientis] set dor¹ praem. pA 13 cognoscitiva] cognos et
 marg. abscissa A 16 iudicium] i et marg. abscissa A sic] idem conf. praem. pA 20 accidens] a et marg. abscissa A 21 iu-
 dicium] in iudicando praem. pA 22 intellectus] in iudicando no add. pA 23 tantum] marg. abscissa def. A 26 sic videtur]
 marg. abscissa def. A 41 animae hic A] post revelationem pA 47 Sed dicebat] Praeterea praem. pA 50 etiam] idem conf. praem.
 pA 59 ire] idem conf. praem. pA 60 syxti A 64 syxti A 68 futura hic A] post causis pA

Φ 13 re aliqua] aliquo Φ 20 in quantum] scilicet praem. Φ 23 tantum om. Φ 26 sic] ita Φ 27 contingit] convenit
 Φ P 28 aliis] alio Φ 32 corporeis] corporis Φ 40 sua] aliquando add. Φ 46 visione] precognitione Φ 55 quod]
 qui Φ 58 induens] induerit Φ (-γ) 59 Appiam] appii (seu apii) Φ (-γ) 61 ad ecclesiam om. Σ 64 ille] ipse Φ dix-
 rat] dixerit Φ

1 Parall.: II-II q. 172 a. 1. 5 divinationibus somniorum: Arist. *De divin. per somn.* cap. 1 (462 b 12 sqq.) ut refert Thomas
 II-II q. 172 a. 1 arg. 2. 35 Cap. 13 (PL 34, 464). 38 Cap. 26 (PL 77, 357 C). 55 ibi: cap. 26 (PL 77, 360 A).
 65 Cap. 26 (PL 77, 360 B).

test accipi significatio super ea quae naturaliter non fiunt; sed astrologi accipiunt ex motibus corporum caelestium significationes super prophetia; ergo prophetia est naturalis.

8. Praeterea, philosophi in scientia naturali non determinaverunt nisi de his quae naturaliter possunt accidere; determinavit autem Avicenna in VI De naturalibus de prophetia; ergo prophetia est naturalis.

9. Praeterea, ad prophetiam non requiruntur nisi tria, scilicet claritas intelligentiae et perfectio virtutis imaginativae et potestas animae, ut ei materia exterior oboediat, ut Avicenna ponit in VI De naturalibus; sed haec tria possunt accidere naturaliter; ergo naturaliter potest aliquis propheta esse.

10. Sed dicebat quod naturaliter potest intellectus et imaginatio perfici ad praecognoscendum futura naturalia, sed de his non est prophetia. — Sed contra, ea quae dependent ex causis inferioribus dicuntur esse naturalia; sed Isaias praevidit et praedixit Ezechiam fore moriturum, Is. xxxviii¹, et hoc secundum rationes inferiores, ut per glosam ibidem habetur; ergo etiam praecognitio naturalium futurorum est prophetia.

11. Praeterea, divina providentia rebus in esse productis tribuit ut in se habeant ea sine quibus conservari non possunt, sicut in humano corpore posuit membra quibus sumitur et decoquitur cibus sine quo mortalis vita non conservatur; sed humanum genus non potest sine societate conservari: unus enim homo non sufficit sibi in necessariis ad vitam, unde homo « naturaliter est animal politicum », ut dicitur in VIII Ethicorum; societas autem conservari non potest sine iustitia, iustitiae vero regula est prophetia; ergo naturae humanae

est inditum ut ad prophetiam naturaliter homo pervenire possit.

12. Praeterea, in quolibet genere naturaliter invenitur illud quod est perfectissimum in genere illo; sed perfectissimum in genere hominum est propheta qui secundum id quod est in homine potius, scilicet intellectum, alios transcendit; ergo naturaliter potest homo ad prophetiam pervenire.

13. Praeterea, plus distant proprietates Dei a proprietatibus creaturarum quam proprietates rerum futurarum a rebus praesentibus; sed naturali cognitione homo per proprietates creaturarum in cognitionem Dei pervenire potest, ut patet Rom. i²⁰ « Invisibilia Dei per ea quae facta sunt » etc.; ergo et naturaliter ex his quae sunt potest homo in cognitionem futurorum pervenire, et sic naturaliter potest esse propheta.

14. Sed dicebat quod, quamvis Deus magis distet in essendo, tamen futura magis distant in cognoscendo. — Sed contra, eadem sunt principia essendi et cognoscendi; ergo illud quod est magis distans secundum esse est etiam magis distans secundum cognitionem.

15. Praeterea, Augustinus in libro De libero arbitrio distinguit tria genera bonorum, scilicet parvum, magnum et medium; sed prophetia non computatur inter parva bona quia huiusmodi sunt bona corporalia, nec iterum inter bona maxima quia huiusmodi sunt quibus recte vivitur et quibus nullus abuti potest, quae prophetiae competere non videntur; ergo restat quod prophetia ad media bona pertineat quae sunt bona naturalia animae, et sic videtur quod sit naturalis.

16. Praeterea, Boetius dicit in libro De duabus naturis quod uno modo natura dicitur omne illud ' quod potest agere vel pati ' ; sed

A 74 motibus corporum] corporibus *praem.* pA 81 est] *litt. imp. praem.* pA 83 scilicet...et perfectio] *perf praem.* pA 83 et] *litt. imp. praem.* pA 84 animae] ad *add.* pA 94 fore (e forem pA) *em.* A 118 transcendit *em.* A] *conf.* pA 132 cognoscendi] *cognod praem.* pA

Φ 75 prophetia] prophetiam Φ 91 naturalia] natura Σ (-8³) 94 Ezechiam] ysaiam Φ (-8) ysaiam *praem.* p8³ 95 xxxviii] xxxiiii (seu 34) Φ (-8³) 97 etiam] et Φ 105 homo] *om.* Σ *ante* enim β 106 unde...politicum *om.* Σ 108 in *om.* Φ P 108 VIII] *om.* α iv (seu 4) *post* Ethic. Φ (-α) 113 naturaliter *om.* Φ 116 qui] quia Φ 125 ut patet *om.* Σ per ea...sunt *om.* Φ 146-152 Praeterea...naturalis (*scil. arg.* 16) *om.* α *post* propheta²⁰ 8

80 Sive *De anima* IV c. 4 (f. 20vb D). 86 Hic supra. 96 *Glossa ordin.* ex August. *De Gen. ad litt.* VI c. 17 (PL 34, 350). 99 Praeterea...: argumentum desumptum esse videtur ex Avicennae *Metaph.* X c. 2 (f. 108va) et Moysis Maim. *Dux neutr.* II c. 41. 108 Cap. 14 (1162 a 17) *sec. transl.* Lincolnensis (ms. Vat. lat. 2171, f. 164^r). 113 Praeterea...: argumentum desumptum esse videtur ex Avicennae *Metaph.* X c. 1 (f. 107vb) et Moysis Maim. *Dux neutr.* II c. 33. 132 principia... cognoscendi: Arist. ut supra q. 8 a. 11 25. 136 II c. 19 (PL 32, 1267). 147 *Contra Eut. et Nest.* cap. 1 (PL 64, 1341 C).

ad hoc quod aliquis sit propheta requiritur
 150 quaedam spiritualis passio, scilicet receptio
 luminis prophetici, ut supra dictum est; ergo
 videtur quod prophetia sit naturalis.

17. Praeterea, si agenti naturale est agere
 et patienti naturale est pati, oportet quod passio
 155 sit naturalis; sed ipsi Deo naturale est quod
 perfectionem prophetiae hominibus infundat
 quia ipse secundum suam naturam bonus est
 et bono naturalis est sui communicatio; simi-
 liter etiam humanae menti naturale est quod
 160 a Deo recipiat cum eius natura non consistat
 nisi ex his quae a Deo recipit; ergo prophetiae
 susceptio est naturalis.

18. Praeterea, cuilibet potentiae naturali pas-
 sivae respondet aliqua naturalis activa poten-
 165 tia; sed in anima humana est naturalis potentia
 ad recipiendum lumen prophetiae; ergo etiam
 est aliqua naturalis potentia activa per quam
 aliquid in actum prophetiae adducitur, et ita
 videtur quod prophetia sit naturalis.

19. Praeterea, homo naturaliter est perfec-
 tionis cognitionis quam alia animalia; sed quae-
 170 dam alia animalia naturaliter sunt praescia
 eorum futurorum maxime quae ad eos perti-
 nent, sicut patet de formicis quae praesciunt
 pluvias futuras et pisces etiam quidam praen-
 175 nuntiant tempestates futuras; ergo etiam
 et homo naturaliter debet esse praescius
 eorum quae ad ipsum pertinent, et sic vide-
 180 tur quod homo naturaliter possit esse pro-
 pheta.

SED CONTRA est quod dicitur II Petri 1²¹
 « Non voluntate humana allata est aliquando
 prophetia, sed Spiritu Sancto inspirati locuti
 sunt sancti Dei homines ».

2. Praeterea, illud quod dependet ex causa
 185 extrinseca non videtur esse naturale; sed pro-
 phetia dependet ex causa extrinseca quia sci-
 licet prophetae in speculo aeternitatis legunt;
 ergo videtur quod prophetia non sit naturalis.

3. Praeterea, illa quae insunt nobis natura-
 190 liter sunt in potestate nostra; sed « in potestate
 prophetiae non erat habere spiritum praedi-
 cendi futura », ut patet per glosam II Petri 1¹⁹
 super illud « Habemus firmiorem propheticum
 sermonem » etc.; ergo prophetia non est natu-
 195 ralis.

4. Praeterea, ea quae sunt naturalia sunt
 ut in pluribus; sed prophetia est in valde pau-
 cis; ergo non est naturalis.

RESPONSIO. Dicendum quod aliquid dicitur
 200 naturale dupliciter: uno modo quia eius prin-
 cipium activum est natura, sicut naturale est
 igni ferri sursum; alio modo quando natura
 est principium dispositionum ipsius, non qua-
 205 rumlibet, sed earum quae sunt necessitas ad
 talem perfectionem, sicut dicitur quod infusio
 animae rationalis est naturalis in quantum per
 operationem naturae corpus efficitur disposi-
 tum dispositione quae est necessitas ad animae
 210 susceptionem.

Fuit igitur quorundam opinio quod pro-
 phetia esset naturalis primo modo quia dice-
 215 bant « animam habere in se ipsa quandam vim
 divinationis », ut Augustinus narrat XII Super
 Genesis ad litteram; sed hoc ipse ibidem im-
 probat quia si hoc esset, tunc in potestate sua
 haberet anima quaecumque vellet futura
 praecognoscere, quod manifeste apparet esse
 falsum. Et praeterea hoc apparet esse falsum
 220 quia natura mentis humanae nullius cognitionis

A 158 sui] *idem praem.* pA 173 eos sic A pertinent] q et *lit. imp. praem.* pA 181 i em. A] ij pA 182 humana al-
 lata] a *praem.* pA 182 aliquando] est *add.* pA 183 inspirati (*ex inspiranti pA*) em. A 188 aeternitatis] eter *conf. praem.* pA
 212 dicebant] ut Augustinus dicit *add.* pA (*cf. lin. 214*) 218 praecognoscere] *pre mac. praem.* pA

Φ 154 est om. Φ 158 sui] sua Φ 165-167 sed...activa om. α δ sed potentia naturalis passiva est in anima humana ad
 receptionem prophetici luminis. ergo ei respondet aliqua potentia naturalis activa γ 169 prophetia] aliqua *praem.* Φ (-γ) aliqua γ
 173 eos] ea Φ 176 etiam et] etiam Φ (-δ) et δ¹ 181 i] ii (*induc. pA*) Φ P 182-184 allata...homines] etc. Φ 190-195 Prae-
 terea...naturalis (*scil. arg. sed c. 3*) om. α δ (pγ) *post* naturalis¹⁶⁹ L M in *margin. infer.* Ot⁸ 197-199 Praeterea...naturalis (*scil.*
arg. sed c. 4) om. P 199 non est naturalis] etc. Φ 206-209 talem...necessitas ad *hom. om.* P

151 supra: a. 1. 164 activa potentia: Averroes *Metaph.* IX comm. 11 (VIII, 236 G) ut refert Thomas infra q. 18 a. 2 79.
 174 formicis: cf. Albertus *De animal.* XXVI n. 16 (St II, 1586) et Avicenna *De anima* V c. 1 (f. 22va B). 175 pisces: e. g. Iolligo
 et delphinus, ut narrat Tullius *De divin.* II c. 70 n. 145 et Isid. *Etymol.* XII c. 6 (PL 82, 452 A). 188 speculo aeternitatis: cf.
 infra a. 6. 193 *Glossa ordin.* ibid. 203 igni ferri sursum: exemplum Arist. ut supra q. 1 a. 5 359 in nota. 204 disposi-
 tionum...necessitas: cf. supra q. 9 a. 3 73 in nota. 215 Cap. 13 (PL 34, 464).

naturaliter potest esse principium in quae non
possit pervenire per principia per se nota quae
sunt prima instrumenta intellectus agentis, ex
quibus principiis in cognitionem futurorum
225 contingentium perveniri non potest nisi forte
per inspectionem aliquorum signorum natura-
lium, sicut medicus praecognoscit sanitatem
vel mortem futuram et astrologus tempestatem
futuram vel serenitatem; talis autem futurorum
230 praecognitio non dicitur esse divinationis vel
prophetiae sed magis artis. Unde alii dixerunt
quod prophetia est naturalis secundo modo,
quia scilicet natura ad talem dispositionem po-
test hominem perducere, quod erit in neces-
235 sitate ad recipiendam per actionem alicuius su-
perioris causae praescientiam futurorum; quae
quidem opinio est vera de quadam prophetia,
non autem de illa quae inter dona Spiritus
Sancti ab Apostolo computatur.

101vb 240 Unde ad earum distinctionem habendam
sciendum est quod futura contingentia¹ in
duobus praeeexistunt antequam sint, scilicet in
praescientia divina et in causis creatis quarum
virtute futura illa educuntur in esse. In his
245 autem duobus futura praeeexistunt diversimode
quantum ad duo: primo quantum ad hoc quod
omnia quae praeeexistunt in causis creatis praee-
existunt etiam in divina praescientia sed non e-
converso cum quorundam futurorum rationes
250 Deus in se retinuerit rebus creatis eas non
infundendo, sicut eorum quae miraculose fiunt
sola divina virtute, ut Augustinus dicit Super
Genesim ad litteram; secundo quantum ad hoc
quod futura in causis creatis quaedam praeeexi-
255 stunt mobiliter eo quod virtus causae quae est
ordinata ad talem effectum inducendum potest
aliquo eventu impediri, sed in divina praescien-
tia omnia futura sunt immobiliter quia futura
subduntur divinae praescientiae non solum
260 secundum ordinem causarum suarum ad ipsa
sed etiam secundum exitum ordinis vel even-

tum. Praecognitio igitur futurorum potest cau-
sari in mente humana dupliciter: uno modo ex
hoc quod futura praeeexistunt in mente divina,
et haec prophetia donum Spiritus Sancti ponitur,
265 et haec non est naturalis: illa enim quae
fiunt divinitus sine causis naturalibus mediis
non dicuntur esse naturalia sed miraculosa;
huiusmodi autem futurorum revelatio fit absque
mediis causis naturalibus cum non hoc modo
270 revelentur prout rationes futurorum sunt in
causis creatis sed prout sunt in mente divina
a qua derivantur in mentem prophetae. Alio
modo ex virtute causarum creatarum, prout scilicet
in virtutem imaginativam humanam pos-
275 sunt aliqui motus fieri ex virtute caelestium
corporum in quibus praeeexistunt quaedam signa
futurorum quorundam, et secundum quod intel-
lectus humanus ex illuminatione intellectuum
separatorum, utpote inferior, natus est instrui
280 et ad aliqua cognoscenda elevari; et haec pro-
phetia modo praedicto potest dici naturalis.

Differt autem haec prophetia naturalis ab
ea de qua nunc loquimur in tribus: primo in
hoc quod futurorum praevisionem habet im-
285 mediate a Deo illa de qua nunc loquimur, quam-
vis angelus possit esse minister prout agit in
virtute divini luminis, naturalis vero est ex
propria actione causarum secundarum; se-
cundo in hoc quod prophetia naturalis non
290 se extendit nisi ad illa futura quae habent causas
determinatas in natura, sed prophetia de qua
loquimur indifferenter se habet ad omnia; ter-
tio in hoc quod naturalis prophetia non infal-
295 libiliter praevidet, sed sicut praedicuntur illa
quae sunt vera ut in maiori parte, prophetia
vero quae est Spiritus Sancti donum infal-
libiliter praevidet, unde dicitur esse divinae praescien-
295 tia signum quia secundum illam infal-
libilitatem praevidet secundum quam futura
300 sunt a Deo praescita. Et haec triplex differentia
in diffinitione Cassiodori notari potest: prima

A 221 quae neutr. plur. A 235 ad recipiendam per] p imp. praem. pA 247 causis creatis] vir (seu ve) praem. pA
254 praeeexistunt] sic add. pA 279 ex] et praem. pA 280 instrui em. A] conf. pA 284 tribus] idem conf. praem. pA
286 Deo sup. lin. A] virtute divina pA 301 Et haec] Vnde praem. pA

Φ 229 futuram om. Σ 230 praecognitio] cognitio Σ 235 recipiendam] -dum Φ 271 revelentur] -letur Φ 281 ali-
qua] alia Φ 286 nunc om. Φ (-γ) 293 tertio] item Σ

223 prima...agentis: Averroes ut refert Thomas supra q. 10 a. 13 129. 231 alii: Avicenna *De anima* V c. 6 (f. 26^v) et Moyses
Maim. *Dux neutr.* II c. 33 opinio 2^a. 239 Cf. I Cor. XII¹⁰. 253 VI c. 14 (PL 34, 349). 298 dicitur: Hieron. ut refertur
supra a. 2 9. 302 Ut supra a. 1 95.

in hoc quod dicit ' divina ', secunda in hoc quod dicit generaliter ' rerum eventus ', tertia in hoc quod dicit ' immobili veritate denuntians '.

Sed quantum ad hoc quod prophetia est de rebus necessariis ut de scibilibus manet duplex differentia, scilicet prima et secunda, quia per prophetiam naturalem non accipit homo immediate a Deo cognitionem illorum scibilibus sed mediantibus causis secundis et per operationem causarum secundarum in virtute naturali sua agentium; nec iterum talis cognitio ad omnia necessaria se extendit sed solum ad illa quae possunt esse nota per prima principia quia ultra illa virtus luminis intellectus agentis non se extendit nec naturaliter in alia elevatur, sicut prophetia divina elevatur in quaedam quae sunt supra naturalem cognitionem, utpote Deum esse trinum et unum et aliqua huiusmodi. Sed tertia differentia removetur in hac materia quia utraque prophetia ita immobiliter et certissime facit scire huiusmodi scibilia necessaria sicut si scirentur per principia demonstrationis: per prophetiam enim utramque elevatur mens hominis ut quodam modo conformiter substantiis separatis intelligat, quae sicut principia ita et conclusiones simplici intuitu, sine deductione unius ex altero, certissime vident.

Utraque etiam prophetia differt a somnio et visione - ut somnium dicamus apparitionem quae fit homini in dormiendo, visionem vero quae fit in vigilando, tamen homine a sensibus abstracto - quia tam in somnio quam in visione simplici anima detinetur phantasmatibus visis vel totaliter vel in parte, ut scilicet inhaereat eis tamquam veris rebus vel totaliter vel in parte; sed in utraque prophetia, etsi aliqua phantasmata videantur in somnio vel visione, tamen anima prophetae illis phantasmatibus

non detinetur, sed cognoscit per lumen propheticum ea quae videt non esse res sed similitudines aliquid significantes, et earum significationem cognoscit quia « intelligentia opus est in visione », ut dicitur Dan. x¹. Et sic patet quod prophetia naturalis media est inter somnium et prophetiam divinam; unde et somnium dicitur esse pars vel casus prophetiae naturalis, sicut et prophetia naturalis est quaedam deficiens similitudo prophetiae divinae.

1. Ad primum igitur dicendum quod in cognitione duo est considerare, scilicet receptionem et iudicium de receptis. Quantum igitur ad iudicium de receptis, potior est vigilantis cognitio quam dormientis quia iudicium vigilantis est liberum sed dormientis ligatum, ut dicitur in libro De somno et vigilia. Sed quantum ad receptionem cognitio dormientis est potior quia quiescentibus sensibus ab exterioribus motibus interiores impressiones magis percipiuntur, sive sint ex substantiis separatis, sive ex caelestibus corporibus. Unde sic potest intelligi quod dicitur Num. xxiii de Balaam « qui cadit », scilicet in dormiendo, et « sic aperiantur oculi eius ».

2. Ad secundum dicendum quod iudicium non dependet tantum a receptione speciei, sed ex hoc quod ea de quibus iudicatur examinantur ad aliquod principium cognitionis, sicut de conclusionibus iudicamus eas in principia resolvendo. In somno igitur ligatis exterioribus sensibus interiores vires quasi quietatae ab exteriorum sensuum tumultibus magis percipere possunt interiores impressiones factas in intellectu vel in imaginatione ex illustratione divina vel angelica, vel ex virtute caelestium corporum aut etiam quorumcumque; sicut te-

A 304 generaliter] universaliter *praem.* pA 308 scilicet...quia] quia ratione *praem.* pA 318 sicut] set tertia differentia removetur *praem.* pA (cf. *lin.* 321) 334 quia]. In *praem.* pA 342 res sed] set *praem.* pA sed similitudines] simili *imp. praem.* pA 352 receptionem et iudicium] iudicium et *praem.* pA 356 ut dicitur...Sed quantum] set quantum *imp. praem.* pA 363 xxiii A] *legend.* xxiv 364 et sic...oculi eius in *appendice col.* 101^v 372 sensibus] quorum obiectis interiores vires in vigilando vehementer intendunt *add.* pA 372 interiores vires restituit A (cf. *notatio superior*) 377 aut *em.* A] *conf.* pA quorumcumque] quorundam *praem.* pA

Φ 303 dicit *om.* Φ 307 ut] vel Σ ubi β 318 in quaedam: *postea mutil. def. cod. M (ex γ) usque ad art. 14 eiusdem quaest. arg. 1 lin. 4* per successiones *inclusive* 320 aliqua] alia Φ 325 enim] in *add.* α δ est in β 330 somnio] sompno Φ 334 somnio] sompno Φ (-δ) 339 somnio] sompno Φ (-δ) vel] in *add.* Φ 341 detinetur] determinatur Φ (-δ) 344 intelligentia] -tie Φ (-δ) 350 deficiens] indeficiens Φ 356 sed] iudicium *add.* Φ 361 percipiuntur] recipiuntur Φ 375 in *om.* Φ 377 etiam *om.* Φ P

348 pars: cf. Averroes *De divin. per somn.* (VI¹, 36 D); casus prophetiae: cf. Moyses Maim. *Dux neutr.* II c. 37. 357 Cap. 1 (454 b 10); quantum...corporibus: cf. Algazel *Metaph.* p. II tr. 5 7 (ed. Muckle, p. 191,17-19). 363 Rectius xxiv⁴. 377 tenui phlegmate: exemplum Arist. *De somno* cap. 1 (463 a 13).

nui phlegmate decurrende ad linguam videtur
dormienti quod dulcia comedat. Sed quia
380 primum principium nostrae cognitionis est sensus,
oportet ad sensum quodam modo resolvere
omnia de quibus iudicamus; unde Philosophus
dicit in III Caeli et mundi quod complementum
artis et naturae est res sensibilis visibilis ex qua
385 debemus de aliis iudicare, et similiter dicit in
VI Ethicorum quod sensus est extremi sicut
intellectus principiorum, extrema appellans illa
in quae fit resolutio iudicantis. Quia igitur in
somno ligati sunt sensus, non potest esse perfectum
390 iudicium quin quantum ad aliquid homo
decipiatur intendens rerum similitudinibus tamquam
rebus ipsis, quamvis quandoque dormiens
cognoscat de aliquibus quod non sunt res
sed similitudines rerum.

395 3. Ad tertium dicendum quod iudicium
intellectus non dependet a sensu hoc modo
quod actus iste intellectus per organum sensibile
exerceatur; indiget autem sicut extremo
et ultimo ad quod resolutio fiat.

400 4. Ad quartum dicendum quod quidam
posuerunt quod « anima rationalis in se ipsa habet
vim quandam divinationis », ut Augustinus dicit
XII Super Genesim ad litteram; sed hoc ipse
ibidem improbat quia si hoc esset, in
405 promptu esset ei cum vellet futura praecognoscere,
quod patet esse falsum. Non igitur propter hoc
a sensibus abstracta interdum futura praevideat
quia hoc ei secundum naturalem virtutem
competat, sed quia per huiusmodi abstractionem
410 efficitur habilior ad percipiendum impressiones
illarum causarum ex quibus potest fieri aliqua
praecognitio futurorum.

5. Ad quintum dicendum quod in verbis
Gregorii est accipienda subtilitas animae, quam
415 ponit causam praecognitionis futurorum, pro
ipsa habilitate animae ad recipiendum a sub-

stantiis superioribus non solum secundum ordinem
gratiae prout sanctis ab angelis quaedam
revelantur, sed etiam secundum ordinem naturae
prout inferiores intellectus secundum
420 ordinem naturae nati sunt perfici a superioribus,
et prout corpora humana subduntur impressionibus
corporum caelestium in quibus est praeparatio
ad aliquos futuros eventus, quos anima sua
subtilitate praevideat per aliquas similitudines
425 ex impressione caelestium corporum in imaginatione
relictas.

6. Ad sextum dicendum quod, quamvis liberum
arbitrium naturalibus causis non subdatur,
tamen ad ea quae libero aguntur arbitrio
430 naturales causae interdum facilitatem vel impedimentum
praestant; sicut potuit in proposito vel pluvia
aut nimius aestus taedium facere his qui portabant
funus ne ad locum destinatum deferrent, quorum
praecognitio fieri poterat
435 per corpora caelestia.

7. Ad septimum dicendum quod, cum corpora
humana corporibus caelestibus subdantur, ex
motibus caelestium corporum potest accipi
significatio super dispositione qualibet
440 corporis humani; cum igitur aliqua complexio
vel dispositio humani corporis sit quasi necessitas
ad naturalem prophetiam, non est inconveniens
si ex caelestibus corporibus significatio super
naturali prophetia accipitur, non autem
445 super prophetia quae est Spiritus Sancti donum.

8. Ad octavum dicendum quod illi philosophi
naturales qui de prophetia determinaverunt non
potuerunt tractare de prophetia de qua nunc
loquimur, sed solum de naturali.
450

9. Ad nonum dicendum quod illorum trium
unum non potest naturaliter animae competere,
ut scilicet sit tantae virtutis quod ei materia
exterior subdatur, cum etiam nec ipsis angelis
ad nutum deserviat materia corporalis, ut
455

A 390 quin] quam *praem.* pA 397 iste (ex inste pA) *em.* A 401 rationalis] *idem conf. et imp. praem.* pA 405 ei] e
mac. *praem.* pA 410 habilior] a *praem.* pA 424 praeparatio ad] *prepad praem.* pA 428 quod] illa *add.* pA 433 aestus]
in *et litt. imp. add.* pA 436 caelestia]. Set si etiam hoc impedimentum nullo (*emendatum e* nullo impedimentum) modo a causis
naturalibus dependeret *add.* pA

Φ 378 phlegmate (fleugmate A) fleumate Φ decurrende] -renti Σ 386 est] *om.* α β δ² sunt γ sunt *post* extremi δ¹
403 XII] ii Φ 404-406 quia...falsum] sicut in responsione dictum est α δ 404 esset *om.* β γ (α δ *cf. nota superior*)
406 falsum] sicut in responsione dictum est (*cf. nota ad quia⁴⁰⁶*) *add.* β γ igitur enim Φ 421 naturae *om.* Φ 431 interdum] *om.* δ *post* impedimentum Φ (-δ) 432 potuit] patuit Φ 433 pluvia aut] pluvia vel Φ pluant P 445 accipitur] -pia-
tur Φ 448 naturales *om.* Φ 449 tractare] determinare α δ vel determinare *add.* β

380 primum...sensus: Arist. ut supra q. 1 a. 10 107 in nota. 383 Cap. 7 (306 a 14) sec. transl. arabico-latinam (ed. Averroes V, 222 G). 386 *Ethic.* VI 7 (1142 a 25). 403 Cap. 13 (PL 34, 464) ut supra lin. 215.

Augustinus dicit; et sic in hoc non est sustinendum dictum Avicennae vel cuiuslibet alterius philosophi. Ex aliis vero duobus quae tangit obiectio, secundum quod naturaliter homini proveniunt, causatur prophetia naturalis, non illa de qua loquimur.

10. Ad decimum dicendum quod, quamvis per prophetiam naturalem non possint revelari nisi ea quae naturalibus causis subduntur, tamen per prophetiam divinam possunt non solum alia sed etiam ista cognosci.

11. Ad undecimum dicendum quod societas hominum secundum quod ordinatur ad finem vitae aeternae non potest conservari nisi per iustitiam fidei cuius principium est prophetia, unde dicitur Prov. xxvii « Cum defecerit prophetia, dissipabitur populus »; sed cum hic finis sit supernaturalis et iustitia ad hunc finem ordinata, et prophetia quae est eius principium erit supernaturalis. Iustitia vero per quam gubernatur societas humana in ordine ad bonum civile, sufficienter potest haberi per principia iuris naturalis homini indita, et sic non oportet prophetiam esse naturalem.

102^b 12. Ad duodecimum dicendum quod hoc est ex nobilitate hominis quod in genere humano possit inveniri tam digna perfectio quae ex ¹ nulla causa produci possit nisi supernaturali; talis autem perfectionis creaturae irrationales capaces non sunt, et ideo non oportet ut id quod est perfectissimum in genere hominum virtute naturae acquiratur, sed id tantum quod est perfectissimum secundum statum naturae, non autem quod est perfectissimum secundum statum gratiae.

13. Ad tertium decimum dicendum quod res aliqua dupliciter potest cognosci, scilicet an est et quid est. Quia vero proprietates creaturarum ex quibus cognitionem accipimus maxime distant a proprietatibus divinis, inde est quod de Deo cognoscere non possumus quid est; sed ex hoc ipso quod creaturae dependent

a Deo, ex creaturis inspectis cognoscere possumus Deum esse. Sed quia praesentia a futuris non dependent, proprietates autem habent similes, idcirco ex rebus praesentibus non possumus scire an aliqua futura sint; possumus autem scire, si futura, quid vel qualia sint.

14. Ad quartum decimum dicendum quod Deus magis distat a creaturis quam una creatura ab alia quantum ad modum essendi, non autem quantum ad habitudinem quae est inter principium essendi et id quod habet esse ex tali principio; et ideo per creaturas cognoscimus Deum esse sed non quid est. E contrario autem est de cognitione futurorum contingentium per praesentia vel praeterita.

15. Ad quintum decimum dicendum quod prophetia reducit ad maxima bona cum sit quoddam donum gratuitum: quamvis enim ea non recte vivatur ut immediato principio meritoriae operationis, tamen tota prophetia ad rectitudinem vitae ordinatur; nec iterum prophetia aliquis abutitur ita quod abusus ipse sit prophetae actus, sicut aliquis abutitur potentia naturali: qui enim prophetia utitur ad quaerendum lucrum vel favorem hominum habet quidem actum prophetae bonum qui est cognoscere occulta et denuntiari, sed abusus huius boni est actus cupiditatis vel alterius vitii; abutitur tamen aliquis prophetia etsi non ut principio actus, tamen ut obiecto, sicut etiam et virtutibus abutuntur qui de eis superbiunt, quamvis virtutes inter maxima bona computentur.

16. Ad sextum decimum dicendum quod non dicimus aliquid esse naturale a natura quolibet modo accepta sed secundum tertiam acceptionem quam Boetius ibidem ponit, prout scilicet « natura est principium motus » et quietis in eo in quo est « per se et non secundum accidens », alias oporteret dicere omnes actiones et passiones et proprietates esse naturales.

17. Ad septimum decimum dicendum quod

A 469 vitae scrips.] vitem (cf. finem) casu A 471 xxvii A] legend. xxix 472 dissipabitur] dissimul. praem. pA 475 erit supernaturalis] naturalis praem. pA 484 autem sup. lin. A] enim pA 511 per] trans. ad lin. rep. pA 517 ad rectitudinem] dr praem. pA 522 quaerendum lucrum] honorem praem. pA 534 Boetius] boe et litt. imp. et conf. praem. pA
 Φ 463 possint] possunt Φ (-8°) 466 etiam] et Σ 478 principia] principalia Σ (-8°) iuris] om. Σ post naturalis β 478 naturalis] naturalia Σ 485 ut] quod Φ 501 similes] similitudines Φ (-8°) 515 ea om. Φ P 516 vivatur] uniatu Φ 516 principio] recte add. Σ 528 et om. Φ 531-538 Ad sextum decimum...naturales] om. α post ductum⁷⁶ δ

456 De Trin. III c. 8 (PL 42, 875) ut refert Thomas I Pars q. 65 a. 4 sed c. 471 Rectius xxix⁸⁸. 534 Contra Eut. et Nest. cap. 1 (PL 64, 1342 A).

Articulus quartus

540 communicare bonitatem suam est Deo naturale, id est naturae eius conveniens, non quod ex necessitate naturae communicet cum talis communicatio voluntate divina fiat secundum ordinem sapientiae quae sua dona omnibus distribuit ordinate; creaturae etiam naturale
545 est quod a Deo recipiat bonitatem, non quamlibet sed eam quae suae naturae debetur, sicut homini debetur esse rationale, non lapidi aut asino; unde si aliqua perfectio divinitus recipiatur in homine, non oportet quod sit homini naturalis quando debitum naturae humanae excedit.

550 18. Ad duodevicesimum dicendum quod in anima humana est potentia passiva ad recipiendum lumen propheticum, non naturalis sed tantum potentia oboedientiae, sicut est in natura corporali ad ea quae mirabiliter fiunt; unde non oportet quod tali passivae respondeat potentia activa naturalis.

560 19. Ad undevicesimum dicendum quod animalia bruta non possunt esse praescia futurorum quae ad ea pertinent nisi illorum quae ex motu caeli dependent, ex cuius impressione movetur eorum imaginatio ad aliquid agendum quod competit significationi futurorum,
565 et magis talis impressio in brutis habet locum quam in hominibus quia bruta, ut Damascenus dicit, «magis aguntur quam agant»; unde impressiones caelestium corporum sequuntur totaliter, non autem homo qui est liberae voluntatis; nec ex hoc debet dici brutum praescium futuri, quamvis ex eius actu alicuius futuri significatio accipi possit, quia non agit ad significationem futuri quasi rationem sui operis cognoscens sed magis a naturae instinctu
570 ductum.

Quarto quaeritur utrum ad prophetiam habendam requiratur dispositio naturalis.

Et videtur quod sic: omnis enim perfectio quae non recipitur in aliquo nisi secundum dispositionem recipientis, requirit aliquam determinatam dispositionem in recipiente; sed prophetia est talis perfectio, ut patet Amos 1² super illud «Dominus de Sion rugiet», ubi dicit glosa Ieronimi «Naturale est», inquit, «ut omnes qui volunt rem rei comparare, ex eis rebus sumant comparationes quas sunt experti et in quibus sunt nutriti, verbi gratia, nautae suos inimicos ventis, damnum naufragio, sic pastores timorem suum rugitui leonis assimilant, inimicos dicunt leones, ursos vel lupos; et sic iste qui fuit pastor pecorum, timorem Dei rugitui leonis assimilatur»; ergo prophetia aliquam determinatam dispositionem praexigit in natura humana.

2. Praeterea, ad prophetiam requiratur bonitas imaginationis cum etiam per visionem imaginariam frequenter prophetia fiat; ¹ sed ad bonitatem imaginativae virtutis requiratur bona dispositio et complexio organi; ergo ad prophetiam praexigitur dispositio naturalis.

3. Praeterea, impedimentum naturale est fortius quam id quod accidentaliter supervenit; sed aliquae passiones accidentaliter supervenientes impediunt prophetiam, unde dicit Ieronymus Super Matthaicum «Tempore illo quo coniugales actus geruntur, praesentia Spiritus Sancti non dabitur etiamsi propheta esse videatur qui officio generationis obsequitur», nec hoc est propter culpam quia actus matri-

A 541 non] inde (ut videtur) praem. pA 554 non...sicut est in natura corporali] sicut est in materia praem. pA 574 magis] sicut add. pA

7 patet] sup. lin. quoddam verbum breve et ras. del. A anceps pA 18 aliquam...praexigit] requirit praem. pA 29 dicit Ieronymus] quod in actu coniugali spiritus sanctus add. pA

Φ 540 suam] bonam Φ 553 anima humana] inv. β δ (et testes maiores α) humana natura anima alii testes α humana natura γ 574 a naturae...ductum] ductum (est add. β) ab instinctu nature Φ

7 patet] per add. Φ 8 Dominus] deus Φ 14 sic] sicut Φ 16 vel om. Σ 20-38 Praeterea...propheta (scil. arg. 2 et 3) post impedi^{ti} δ 22 frequenter om. Φ

566 De fide II c. 27 (PG 94, 960 D; Bt 153) ut refert Thomas infra q. 24 a. 2 sed c. 2.

1 Parall.: II-II q. 172 a. 3. 9 Glossa ordin. ibid. ex Hieron. Comment. in Amos ibid. (PL 25, 993 A-B). 20 Praeterea... argumentum sumptum esse videtur ex Moysis Maim. Dux neutr. II c. 37. 30 Ieronymus: ita apud Decretum II causa 32 q. 2 c. 4 (ed. Friedberg I, 1120) et apud Petrum Lomb. Lib. Sent. IV d. 32 c. 3, rectius Origenes Super Num. hom. 6 n. 3 Rufino interprete (PG 12, 610 C).

35 monialis culpa caret, sed propter concupiscen-
 tia passionem annexam; ergo multo fortius
 indispositio naturalis complexionis impedit ali-
 quom ne possit fieri propheta.

40 4. Praeterea, natura ordinatur ad gratiam
 sicut gratia ad gloriam; sed gloria praeexigit
 gratiae perfectionem in eo qui debet ad gloriam
 pervenire; ergo et prophetia et alia dona gra-
 tuita praeexigunt naturalem dispositionem.

45 5. Praeterea, speculatio prophetiae est altior
 quam scientiae acquisitae; sed speculatio scien-
 tiaae acquisitae impeditur per indispositionem
 naturalis complexionis, cum quidam sint ita
 indispositi ex naturali complexione quod vix
 50 aut numquam ad scientias acquirendas pertin-
 gere possint; ergo multo fortius indispositio
 naturalis complexionis speculationem prophe-
 tiaae impedit.

60 6. Praeterea, « quae a Deo sunt, ordinata
 sunt », ut dicitur Rom. XIII¹; sed donum pro-
 phetiae est a Deo; ergo ordinate ab eo distri-
 55 buitur; sed non esset ordinata distributio si
 daretur ei qui non est ad eam habendam dispo-
 situs; ergo prophetia praeexigit naturalem dis-
 positionem.

60 SED CONTRA, illud quod dependet ex solo
 arbitrio dantis non praeexigit aliquam dispo-
 sitionem in recipiente; sed prophetia est huius-
 modi, ut patet per hoc quod I Cor. XII¹¹, enu-
 merata prophetia et aliis Spiritus Sancti donis
 65 subiungitur « Haec autem omnia operatur unus
 atque idem Spiritus dividens singulis prout
 vult », et Ioh. III⁸ dicitur « Spiritus ubi vult
 spirat »; ergo ad prophetiam habendam non
 praeexigitur dispositio naturalis.

70 2. Praeterea, I Cor. I²⁷ dicit Apostolus
 « Quae infirma sunt mundi elegit Deus ut con-
 fundat fortia et contemptibilia et ea quae non

sunt ut ea quae sunt destrueret »; ergo dona
 Spiritus Sancti non praeexigunt de necessitate
 aliquam dispositionem in subiecto.

75 3. Praeterea, Gregorius dicit in Omelia Pen-
 tecostes « Implet Spiritus Sanctus citharoedum
 puerum et psalmistam facit, implet pastorem
 armentarium sycomoros vellicantem et pro-
 phetam facit »; ergo donum prophetiae non
 80 praeexigit aliquam dispositionem vel statum
 in eo cui datur, sed ex sola divina voluntate
 pendet eius collatio.

85 RESPONSIO. Dicendum quod in prophetia
 duo est considerare, scilicet ipsum prophetiae
 donum et huius doni iam percepti usum. Ipsum
 igitur prophetiae donum supra facultatem ho-
 minis existens a Deo datur, non virtute ali-
 cuius causae creatae quamvis prophetia natu-
 90 ralis ex virtute alicuius creaturae perficiatur in
 nobis, ut dictum est. Hoc autem differt inter
 operationem divinam et operationem creaturae
 quod, quia Deus sua operatione non solum for-
 mam sed et materiam producit, non praeexigit
 95 eius operatio sicut nec materiam ita nec dispo-
 sitionem materialem ad effectum perficiendum.
 Nec tamen formam sine materia aut sine dispo-
 sitione facit, sed simul potest materiam et for-
 mam condere unica operatione, vel etiam ma-
 100 teriam quantumcumque indispositam ad de-
 bitam dispositionem reducere quae competat
 perfectioni quam inducit, sicut patet in susci-
 tatione mortui: corpus enim mortuum est
 omnino indispositum ad animam recipiendam
 105 et tamen unico divino opere corpus et animam
 et dispositionem ad animam recipit; sed ad
 operationem creaturae praeexigitur et materia
 et debita materiae dispositio: non enim potest
 virtus creata ex quolibet quidlibet facere. Patet
 110 ergo quod prophetia naturalis praeexigit dis-

A 49 aut em. A] conf. pA 63 ut pater] ergo praem. pA per hoc] per add. pA 78 psalmistam] spal praem. pA facit
 em. A] conf. pA 79 siccomoros A 86 doni em. A] conf. pA 94 sed] et praem. pA 102 inducit em. A] conf. pA

Φ 39-52 Praeterea...impedit (scil. arg. 4 et 5)] om. α post humana (supra, lin. 19) δ 50 possint] possunt β γ δ² (def. α)
 63 XII enumerata] XIII (suo 13) enarrata Φ 65 autem om. Φ 66 atque...vult] etc. Φ 68-69 ergo...naturalis om. Φ
 70-83 Praeterea...collatio (scil. arg. sed c. 2-3) om. α δ 72 contemptibilia] -tiva β γ (def. α δ) 79 sycomoros vellicantem]
 sicco mors velle creantem (cum autem Ot²) γ (def. α δ) 82 in eo om. β γ (def. α δ) 90 creaturae] cause create Φ perficia-
 tur] efficiatur Φ 91 autem om. Φ (-δ) 94 et] etiam Φ P praeexigit] -igit Φ 98 potest] et add. Φ (-δ¹) 99 con-
 dere] dare Σ 101 competat] -petit Φ 105 corpus et] inv. Φ (-δ) et praem. δ² corpus ad δ¹ 108 debita] debite P di-
 sposita α γ

54 Rom. XIII¹ sec. recens. Paris. (ms. Paris B. N. lat. 15467), cf. etiam August. Contra Gaudentium I c. 19 (PL 43, 716).
 77 In Evang. II hom. 30 (PL 76, 1225 D). 91 dictum est: supra a. 3.

positionem debitam naturalis complexionis; sed prophetia quae est Spiritus Sancti donum non praexigit eam, exigit tamen quia simul cum dono prophetiae datur etiam prophetae dispositio naturalis quae sit ad prophetiam conueniens.

Usus autem prophetiae cuiuslibet est in potestate prophetae, et secundum hoc dicitur I Cor. xiv⁸² quod «spiritus prophetarum prophetis subiecti sunt»; et ideo ab usu prophetiae aliquis se ipsum impedire potest, et ad debitum prophetiae usum de necessitate dispositio debita requiritur cum prophetiae usus ex virtute creata prophetae procedat unde et determinatam dispositionem praexigat.

1. Ad primum igitur dicendum quod quaedam dispositiones sunt indifferentes ad prophetiam, et hae divina operatione non mutantur in propheta sed secundum earum convenientiam prophetia procedit: indifferens enim est ad prophetiam quibuscumque similitudinibus res prophetata figuretur; dispositiones vero contrariae divina virtute auferuntur a propheta et dispositiones necessariae conferuntur.

2. Ad secundum dicendum quod ad prophetiam requiritur bonitas imaginationis; non autem de necessitate praexigitur quia ipse Deus, qui donum prophetiae infundit, potens est complexionem organi imaginativae virtutis in melius reformare, sicut et oculos lippos ut clare videre possint.

3. Ad tertium dicendum quod huiusmodi passiones vehementes ad se trahunt totaliter rationis attentionem et per consequens eam avertunt a spiritualium inspectione; et ideo vehementibus passionibus vel irae vel tristitiae aut delectationis usus prophetiae impeditur etiam in eo qui prophetiae donum percepit,

et sic etiam naturalis indispositio complexionis impediret nisi divina virtute quodam modo curaretur.

4. Ad quartum dicendum quod similitudo proposita quantum ad hoc verificatur quod, sicut gratia superadditur naturae, ita gloria gratiae; non tamen est similitudo quantum ad omnia quia gratia meretur gloriam non autem natura meretur gratiam; et ideo praexigitur meritum gratiae ad gloriam habendam, non autem dispositio naturae ad gratiam obtinendam.

5. Ad quintum dicendum quod scientia¹ acquisita causatur ex nobis quodam modo; non est autem in nostra potestate complexionem organorum animae meliorare sicut est in potestate divina qui donum prophetiae infundit, et ideo non est simile.

6. Ad sextum dicendum quod donum prophetiae a Deo ordinatissime dividitur; et hoc etiam ad huius distributionis ordinationem pertinet ut aliquando conferatur illis qui videntur ad hoc maxime indispositi ut sic divinae virtuti tribuatur et «non gloriatur omnis caro coram illo», ut dicitur I Cor. 1²⁰.

Articulus quintus

Quinto quaeritur utrum ad prophetiam requiratur bonitas morum. Et videtur quod sic quia Sap. vii²⁷ dicitur «per nationes in animas sanctas se transfert, amicos Dei et prophetas constituit»; sed amici Dei non sunt nisi illi in quibus bonitas morum viget, Ioh. xiv²³ «Si quis diligit me sermones meos servabit»; ergo et ille qui non est bonorum morum propheta non constituitur.

2. Praeterea, prophetia donum Spiritus Sancti est; sed Spiritus Sanctus non inhabitat

A 117 cuiuslibet est] est *praem.* pA 121 potest] *hic et ante* se ipsum A, et *primum delevimus* 151 impediret *em.* A] *conf.* pA 7 sermones meos servabit] servabit *praem.* pA 11 Spiritus *hic conf.* pA] *post* sanctus, et *ordinem dictatorum restituit signis conuictis* A

Φ 113 praexigit] exigit Σ 114 etiam] *om.* δ¹ et β P prophetae *om.* Σ 119 quod *om.* Σ 121 potest] *ante* se ipsum (*cf.* A) Φ P 125 praexigat] *igit* Φ 153-167 Ad quartum...simile (*scil. solut. ad 4^m et 5^m*) *om.* α δ 154 proposita] proportionata β γ P (*def.* α δ) 162 scientia *om.* β γ (*def.* α δ) 173 tribuatur] attribuitur Φ 3 nationes] vaticinationes Φ 6 in] *om.* Φ (-δ²) qui δ² 7 sermones...servabit] etc. Φ 11 est *ante* donum¹⁹ Φ P

173 *non gloriatur omnis caro coram illo*: sic August. e. g. *Sermo 47* cap. 9 n. 13 (PL 38, 303).

1 Parall.: II-II q. 172 a. 4; *Lect. super Ioh.* cap. 11 lect. 7. 7 'sermonem meum' sec. recens. Paris. (ms. Paris B. N. lat. 15467) quae et recens. Veteris Latinae.

aliquem peccatorem, ut patet per id Sap. 1⁵
« Spiritus Sanctus disciplinae effugiet fictum »;
ergo prophetiae donum non potest esse in ali-
quo peccatore.

3. Praeterea, illud quo quis male uti non
potest esse non potest in aliquo peccatore; sed
prophetia nullus male uti potest: cum enim
actus prophetiae sit a Spiritu Sancto, si aliquis
prophetia male uteretur esset idem actus a pec-
cato et a Spiritu Sancto, quod esse non potest;
ergo prophetia non potest esse in aliquo pec-
catore.

4. Praeterea, Philosophus dicit in libro De
somno et vigilia quod « si divinatio somniorum
est a Deo, inconueniens est eam immittere qui-
buslibet et non optimis viris »; sed constat pro-
phetiae donum esse tantum a Deo; ergo incon-
ueniens est dicere quod detur nisi optimis viris.

5. Praeterea, sicut dicit Plato, optimi est
optima adducere; sed prophetia convenientius
est in homine bono quam in malo; ergo cum
Deus sit optimus numquam malis donum pro-
phetiae dabit.

6. Praeterea, in operatione naturae simili-
tudo divinae operationis invenitur, unde et
Dionysius in IV cap. De divinis nominibus di-
vinam bonitatem radio solari comparat propter
similitudinem effectus; sed operatione naturali
magis dispositis aliquae perfectiones magis dan-
tur, sicut a sole corpora magis pervia magis
illustrantur; cum igitur ad recipiendum donum
prophetiae magis sit dispositus bonus quam
malus, videtur quod multo amplius bonis quam
malis dari debeat; sed non omnibus bonis da-
tur; ergo nulli malo debet dari.

7. Praeterea, gratia ad hoc datur quod natu-
ra elevetur; sed natura magis debet elevari

in bonis quam in malis; ergo gratia prophetiae
magis debet dari bonis quam malis, et sic idem
quod prius.

SED CONTRA est quod Balaam propheta fuisse
dicitur qui tamen malus fuit.

2. Praeterea, Matth. VII²² ex persona dam-
natorum dicitur « Domine, nonne in nomine
tuo prophetavimus et virtutes » etc.; ergo pro-
phetia potest esse in hominibus malis.

3. Praeterea, quicumque non habet carita-
tem est malus; sed prophetia potest esse in
aliquo non habente caritatem, ut patet I Cor.
XIII² « Si habuero omnem scientiam et noverim
mysteria omnia, caritatem autem non habuero »
etc.; ergo prophetia potest esse in aliquo pec-
catore.

RESPONSIO. Dicendum quod bonitas homi-
nis in caritate consistit per quam homo Deo
unitur; quaecumque ergo sine caritate esse
possunt communiter inveniri possunt in bonis
et malis: in hoc enim praecipue divina bonitas
commendatur quod tam bonis quam malis uti-
tur ad suum propositum implendum, et ideo
utrisque tam bonis quam malis illa dona lar-
gitur quae ad caritatem necessariam dependen-
tiam non habent. Prophetia autem non habet
aliquam necessariam colligantiam cum cari-
tate propter duo: primo quia prophetia est in
intellectu, caritas autem in affectu; intellectus
autem est prior affectu, et sic prophetia et
aliae intellectus perfectiones non dependent a
caritate, et hac ratione fides et prophetia et
scientia et omnia huiusmodi in bonis et malis
esse possunt; secundo quia prophetia datur
alicui ad utilitatem Ecclesiae et non propter

A 17 non potest] p imp. praem. pA 20 idem actus] usus praem. pA 22 peccatore] p et litt. imp. praem. pA 26 eam scrips.
cum ipso Thoma II-II q. 172 a. 4 arg. 4] eum A 39 effectus] idem conf. praem. pA 58 caritatem] p add. pA 77 affectu
scrips.] affectus [mendum scribas e lapsu calami] A 79 dependent] praexigunt praem. pA 82 datur scrips.] detur potius A
83 utilitatem scrips.] utilitate casu om. compl. abbrev. A

Φ 12 ut patet per id om. Σ id] illud β P (def. Σ) 30-34 Praeterea...dabit [scil. arg. 5] om. α δ 37 in om. Φ cap. om.
Φ (-8) 42 igitur] ergo Φ 47-51 Praeterea...prius [scil. arg. 7] om. Σ 52 est quod om. Σ fuisse] ante propheta Φ post
dicitur P 55 dicitur ante ex Φ P 56 prophetavimus] prophetamus Φ (-8) et virtutes] om. P et virtus β [Σ cf. nota
insequens] 56-57 et virtutes...malis om. Σ 57 hominibus] omnibus β (def. Σ) 61-62 omnem...habuero] prophetiam α δ
omnem scientiam γ 63 prophetia...peccatore] etc. Φ 67 quaecumque] quicumque Φ (-8) 69 et] in add. Φ 77 autem
om. Φ 81 omnia] alia add. Φ

25 Cap. 1 (462 b 20). 30 Rectius Dionys. De div. nom. cap. 4 § 19 (PG 3, 716 B) sec. transl. Eriugena (Dion. 234) cuius
sententiae rationem addit Plato [Timaeus Chalcidio interprete p. 1 (ed. J. H. Waszink, p. 22, 18)] ut refert Bonaventura Super
Sent. I d. 44 a. 1 q. 2 contra 2, cf. etiam Thomas Super Sent. I d. 44 q. 1 a. 1 arg. 1. 37 § 1 et 4 (PG 3, 693 B et 697 B;
Dion. 146 et 162). 53 dicitur: Glossa ordin. super Num. xxxi²⁰ ut refert Thomas II-II q. 172 a. 6 sed c. 83 ad utilita-
tem Ecclesiae: I Cor. xii¹ ut supra a. 2 79.

se ipsum; contingit autem aliquem utiliter
 85 quantum ad aliquid Ecclesiae deservire qui in
 se ipso bonus non est quasi Deo per caritatem
 coniunctus, unde prophetia et operatio mira-
 culorum et ecclesiastica ministeria et omnia
 huiusmodi quae ad utilitatem Ecclesiae confe-
 90 runtur, inveniuntur quandoque sine caritate
 quae sola homines bonos facit.

Sciendum tamen est quod inter peccata qui-
 bus caritas amittitur quaedam sunt quae usum
 prophetiae impediunt, quaedam quae non: quia
 95 enim carnalia peccata mentem a spiritualitate
 omnino retrahunt, ex hoc ipso quod aliquis
 carnalibus peccatis est subditus, ineptus ad
 prophetiam redditur ad cuius revelationem sum-
 ma spiritualitas mentis requiritur; peccata vero
 100 spiritualia spiritualitatem mentis non ita impedi-
 unt, et ideo contingit esse aliquem prophe-
 tam spiritualibus vitiis subditum non autem
 carnalibus vel etiam immensis saeculi sollici-
 tudinibus quibus mens a sua spiritualitate re-
 105 trahatur. Et ideo dicit Rabbi Moyses quod hoc
 est signum quod aliquis sit falsus propheta
 quando voluptatibus et sollicitudinibus saeculi
 detinetur; et hoc consonat ei quod habetur
 Matth. VII¹⁵ « Attendite a falsis prophetis »,
 110 et infra « A fructibus eorum cognoscetis eos »,
 « quod de manifestis » oportet intelligi, ut
 ibidem dicit glosa, quae maxime sunt pec-
 cata carnalia: spiritualia enim vitia interius
 latent.

103^a 115 1. Ad primum igitur dicendum quod sa-
 pientia se transfert in animam dupliciter: uno
 modo ut ipsamet Dei sapientia animam ¹ inha-
 bitet, et sic hominem sanctum facit et Dei ami-
 cum; alio modo solum quantum ad effectum,
 120 et sic non oportet quod sanctum faciat vel Dei
 amicum, et sic transfert se in mentem malorum
 quos prophetas constituit.

2. Ad secundum dicendum quod, quamvis

prophetia sit Spiritus Sancti donum, non ta-
 125 men cum dono prophetiae Spiritus Sanctus
 datur sed solummodo cum dono caritatis, unde
 ratio non sequitur.

3. Ad tertium dicendum quod prophetia
 non contingit male uti ita quod ipse prophetiae
 actus, in quantum a prophetia egreditur, sit
 130 malus: cum enim aliquis prophetiae actum ad
 aliquod malum ordinat, tunc quidem ipse pro-
 phetae actus bonus est et a Spiritu Sancto,
 sed ordinatio illius actus in finem indebitum
 non est a Spiritu Sancto sed a perversa homi-
 135 nis voluntate.

4. Ad quartum dicendum quod intentio
 Philosophi est dicere quod ea quae divinitus
 dantur dependent ex voluntate datoris, quae
 non potest esse irrationabilis; unde si prae-
 140 scientia futurorum quae est in somniis a Deo
 immitteretur, appareret in ista immissione ali-
 qua discretio: nunc autem non apparet cum in
 quibuslibet talis divinatio fiat, quod ostendit
 divinationem somniorum esse a natura. In dono
 145 autem prophetiae invenimus discretionem quia
 non omnibus datur, etiam qui sic vel sic dis-
 positi sunt, sed illis solis quos divina voluntas
 elegerit; qui tamen simpliciter non sint boni
 vel optimi quantum ad se ipsos sunt tamen boni
 150 quantum ad hoc quod per eos prophetae offi-
 cium exerceatur secundum quod competere
 iudicat sapientia divina.

5. Ad quintum dicendum quod in hoc Deus
 optimus ostenditur quod non solum bonis sed
 155 etiam malis novit bene uti; unde nihil summae
 bonitati derogatur si per malos prophetas bo-
 num prophetiae officium administrari facit.

6. Ad sextum dicendum quod non quicum-
 160 que est bonus est magis aptus ad prophetiam
 habendam quam quilibet peccator cum aliqui
 caritate carentes habeant mentes aptas ad spi-
 ritualia percipienda, utpote a terrenis et carna-
 libus vacantes et naturali intellectus praediti

A 86 quasi Deo *inv.* pA 88 ecclesiastica] *ec conf. praem.* pA 93 amittitur *scrips.*] ammittitur (*mendum scribae e lapsu audi-*
tus) A 93 usum] u *conf. praem.* pA 96 ipso quod] q *praem.* pA 119 solum] ita solum quod pA 123 quod (*e quid,*
conf. inc. *quamvis*, pA) *em.* A 149 boni vel] u *in fine lin. inc.* uel *add.* pA

Φ 88 ministeria] misteria Φ omnia] alia Φ 102 vitiis] peccatis Σ vitis peccatis β 110 cognoscetis eos] etc. Φ (-δ)
 etc. *add.* δ 112 ibidem] ibi Φ (-δ) *om.* δ² 113 vitia] peccata Φ 115 igitur] ergo Φ 134 in] ad Φ 138 Philoso-
 phi] propheta α prophete β prophetie γ 154-158 Ad quintum...facit] *om.* α *post* bonis¹⁷² δ 160 est] *om.* Φ (-γ) *post*
 aptus γ 162 carentes] magis *add.* Σ aptas] *om.* Σ *ante* mentes β

165 claritate, quibusdam e contrario caritatem habentibus terrenis negotiis implicitis et carnalibus operam generationi, nec intellectum habentibus naturaliter perspicacem; et ideo quandoque propter has et similes condiciones datur prophetiae donum aliquibus malis, quod denegatur aliquibus bonis.

170 7. Ad septimum dicendum quod per gratiam prophetiae elevatur natura hominis non ad gloriam habendam directe, sed ad utilitatem aliorum; in bonis autem est natura magis elevata per gratiam gratum facientem ad gloriam obtinendam, unde ratio non sequitur.

Articulus sextus

Sexto quaeritur utrum prophetae videant in speculo aeternitatis. Et videtur quod sic quia Is. xxxviii¹ super illud « Dispone domui tuae » etc. dicit glosa « Prophetae in libro ipso praescientiae Dei ubi omnia scripta sunt legunt »; sed liber praescientiae Dei nihil aliud esse videtur quam aeternitatis speculum in quo ab aeterno omnes formae rerum resplendent; ergo prophetae vident in speculo aeternitatis.

10 2. Sed dicebat quod prophetae dicuntur in libro praescientiae legere aut in speculo aeternitatis videre, non materialiter quasi ipsum speculum aut librum videant, sed causaliter quia ex libro illo vel speculo prophetiae cognitio derivatur. — Sed contra, per hoc quod propheta dicitur videre in speculo aeternitatis aut legere in libro divinae praescientiae attribuitur quaedam privilegiata cognitio ipsis prophetis; sed in hoc quod dicitur aliqua cognitio derivari a speculo aeterno vel a libro divinae praescientiae non designatur aliquod cognitionis privilegium cum omnis humana cognitio inde derivetur, ut patet per Dionysium VII capitulo De

divinis nominibus; ergo non dicuntur prophetae videre in speculo aeternitatis quasi ex ipso videntes sed quasi in ipso viso alia intuentes.

25 3. Praeterea, nihil potest videri nisi ubi est; sed futura contingentia non sunt secundum immobilem veritatem prout a prophetis videntur nisi in ipsa praescientia divina; ergo prophetae in ipsa solum praescientia Dei vident, et sic idem quod prius.

30 4. Sed dicebat quod futura contingentia sunt quidem primordialiter in divina praescientia, sed exinde derivantur per quasdam species ad mentem humanam ubi a propheta videntur. — Sed contra, quicquid recipitur in aliquo est in eo per modum recipientis et non per modum suum; sed mens prophetae mutabilis est; ergo in ea non possunt futura contingentia immobiliter recipi.

45 5. Praeterea, illud quod est proprium divinae cognitioni non potest nisi in eo cognosci; sed futura cognoscere est proprium Dei, ut patet Is. xli²³ « Annuntiate quae ventura sunt et dicemus quia dii estis vos »; ergo non possunt a prophetis futura contingentia videri nisi in ipso Deo.

50 6. Praeterea, Avicenna dicit quod quandoque tantum elevatur mens hominis quod « coniungitur saeculo praescientiarum »; sed maxima elevatio mentis humanae est in cognitione prophetiae; ergo videtur quod coniungatur saeculo praescientiae ita quod futura in ipsa praescientia Dei videantur.

55 7. Praeterea, finis humanae vitae est, ut philosophi tradunt, ut homo secundum mentem coniungatur saeculo altiori quod est saeculum intelligibilium substantiarum; sed inconveniens esset nisi homo ad finem suum perveniret; ergo homo quandoque pervenit ad hoc quod coniungatur mente substantiis intelligi-

A 168 et] preterea add. pA 171 bonis] *signum imp. novae paragraphi in fine lin. add.* pA 174 directe em. A] *conf.* pA 17 attribuitur] designantur *praem.* pA 31 praescientia] *proph praem.* pA 42 divinae] *idem conf. et imp. praem.* pA 43 eo A (cf. Φ) 47 nisi in] in *praem.* pA

Φ 172-177 Ad septimum...sequitur *om. α*
1 videant] vident Φ 4 etc. *om.* Φ 15 propheta dicitur] prophete dicuntur Φ 43 eo] deo Φ 51 saeculo] speculo β sy δ¹ saeculo speculo py solutio δ² 53 saeculo] speculo β γ δ¹ solutio δ² 56-68 Praeterea...prius (*scil. arg. 7*) *om. α δ*

1 Parall.: II-II q. 173 a. 1; *Super Is.* cap. 1 et 6. utrum...aeternitatis: cf. Guill. Altiss. *Summa aurea* II tr. 6 c. 1 (f. 48ra). 4 *Glossa ordin.* ibid. 24 § 2 (PG 3, 868 B; Dion. 390). 38 per modum recipientis: cf. supra q. 1 a. 2 18 in nota. 45 Is. xli²³: cf. supra q. 8 a. 12 58 in nota. 49 Rectius Algazel *Metaph.* p. II tr. 5 9 (ed. Muckle, p. 196), cf. etiam Avicenna *Metaph.* IX c. 7 (f. 107ra B). 57 philosophi: Avicenna et Algazel hic supra.

bilibus quarum suprema est divina essentia in qua omnia relucet; ergo propheta, qui inter
65 homines maxime habet mentem elevatam, ad hoc pervenit ut mente coniungatur essentiae divinae quae videtur esse speculum aeternitatis, et sic idem quod prius.

8. Praeterea, si sint duo specula quorum
70 unum sit superius et alterum inferius et a speculo superiori resultent similitudines in inferiori, ille qui in inferiori speculo species videt non dicitur in superiori videre quamvis eius visio quodam modo a superiori speculo ¹ derivetur; sed a mente divina resultant rerum futurarum species in mente prophetae sicut a speculo superiori in speculum inferius; ergo
75 ex hoc quod propheta intuetur in sua mente species receptas a mente divina non debet dici videre in mente divina sed <in> propria mente; sed mens propria non est speculum aeternitatis sed temporale; ergo si prophetae non videant nisi in mente propria, ut prius dicebatur, non dicerentur videre in speculo aeternitatis sed in temporali, quamvis a speculo aeterno derivetur.
85

9. Sed dicebat quod aliquis dicitur videre non solum in re illuminata per solem, sed etiam in sole ipso in quantum per illuminationem solis videt. — Sed contra est quod in sole non resultant rerum similitudines visibilium, quod videtur ad rationem speculi pertinere; ergo videtur quod videre in sole non sic dicatur sicut videre in speculo.

10. Praeterea, visio qua videtur Deus ut
95 est obiectum beatitudinis est dignior quam illa qua videtur ut species rerum quia illa facit beatum, ista vero non; sed ad videndum Deum ut est beatitudinis obiectum homo in statu viae existens potest elevari maiori elevatione,
100 qua scilicet mens abstrahitur omnino a sensibus, ut est in raptu; ergo minori elevatione

etiam sine raptu potest elevari mens prophetae ad videndum essentiam divinam ut est species rerum, et sic propheta potest videre in speculo aeternitatis.

11. Praeterea, plus distat essentia divina prout in se consideratur et prout est similitudo alterius rei quam prout est similitudo unius rei et similitudo alterius quia plus distat Deus a creatura quam una ab alia; sed aliquis potest
105 videre Deum ut est species unius creaturae sine hoc quod videat eum ut est species creaturae alterius, alias oporteret quod omnes videntes Deum omnia cognoscerent; ergo aliquis potest videre eum ut est species quarundam rerum sine hoc quod videat essentiam eius in se ipsa; ergo etiam qui non vident Deum per essentiam possunt videre in speculo aeternitatis, quod maxime videtur prophetis competere.

12. Praeterea, Augustinus dicit VI De Trinitate quod quorundam mentes ita elevantur ut in ipsa suprema rerum arce incommutabiles rationes inspiciant; sed prophetarum mentes videntur esse maxime elevatae; ergo videtur
110 quod ea quae propheticè vident in ipsa rerum arce inspiciant, scilicet divina essentia, et sic idem quod prius.

13. Praeterea, iudicium non potest esse de aliquo nisi per id quod est eo superius, ut patet
115 per Augustinum in libro De vera religione; sed ea de quibus prophetae iudicant sunt rerum immobiles veritates; ergo non potest esse quod de eis iudicent per aliquid temporale et mobile sed per immobilem veritatem quae est ipse
120 Deus, et sic idem quod prius.

SED CONTRA est quod Luc. x²⁴ super illud «Dico vobis quod multi prophetae et reges» etc. dicit glosa «prophetae et iusti a longe

A 75 futurarum] *idem praem.* pA 79 species] que de *add.* pA mente (e mentes pA) *em.* A 80 <in> *suppl.*] *om.* A 90 similitudines] si *add.* pA 96 quia illa] set per *praem.* pA 118 videre] d *add.* pA 135 sed] *idem conf. praem.* pA 135 quae] quod *praem.* pA

Φ 71 inferiori] inferiora Φ (-δ²) 80 <in>] *suppl.* Φ *om.* P 82 videant] vident Φ 83 dicebatur] dictum est Φ 85 a speculo] ab Σ 90 similitudines] rationes *post* visibilium Φ 97 ista vero non] ista non Φ (-γ) altera vero non ista non γ 99 existens] *ante* in statu Σ *hic et ante* in statu β 110 una] creatura *add.* Φ 112 creaturae] *om.* Σ *post* alterius β 123 in *om.* Φ (-γ) 125 esse *om.* Φ 127 divina essentia] divinam essentiam Φ (-δ) 129-136 Praeterea...prius (*scil. arg.* 13) *om.* α δ 133 immobiles] immortales β γ (*def.* α δ) 134 aliquid] aliquod β γ (*def.* α δ) mobile] mortale β γ (*def.* α δ) 135 immobilem veritatem] immortalem β γ (*def.* α δ) 135 quae] ad *praem.* β γ (*def.* α δ) 138 Dico...reges etc.] multi reges et prophete Φ

140 gloriam Dei viderunt per speculum in aenigmate »; sed qui videt in ipsa aeterna praescientia Dei non videt in aenigmate; ergo prophetae non viderunt in ipsa praescientia divina quam speculum aeternitatis appellant.

145 2. Praeterea, Gregorius dicit Super Ezechielem in II Omelia secundae partis « Quamdiu in hac mortali carne vivitur, nullus ita in contemplationis virtute proficit ut in ipso iam incircumscripso luminis radio mentis oculos
150 infigat; neque enim omnipotens Deus iam in sua claritate conspicitur sed quiddam sub illa speculatur anima unde refecta proficiat et post ad visionem eius gloriam pertingat. Sic namque Isaias propheta, cum se Dominum vidisse fa-
155 teretur, dicens 'Vidi Dominum sedentem' etc., protinus adiunxit 'Et ea quae sub ipso erant replebant templum', quia sicut dictum est, cum mens in contemplatione profecerit, non iam quod ipse est sed quod sub ipso est contempla-
160 tur »; ex quo patet quod Isaias et alii prophetae non viderunt in ipso speculo aeterno.

3. Praeterea, nullus malus potest in speculo aeterno videre, unde dicitur Is. xxvi¹⁰ secundum aliam litteram « Tollatur impius ne videat gloriam Dei »; sed aliqui mali sunt prophetae; ergo prophetica visio non est in speculo aeterno.

4. Praeterea, prophetae de rebus quas prophetice vident habent distinctam cognitionem; sed speculum aeternum, cum sit penitus unifi-
170 forme, non videtur esse tale ut in eo possit pluri-um rerum distincta cognitio accipi; ergo visio prophetica non est in speculo aeterno.

5. Praeterea, non videtur aliquid in speculo
175 quod est coniunctum visui sed in speculo distante; sed speculum aeternitatis est menti

prophetae coniunctum cum ipse Deus sit in omnibus per essentiam; ergo mens prophetae non potest in speculo aeterno videre.

RESPONSIO. Dicendum quod speculum proprie loquendo non invenitur nisi in rebus materialibus; sed in rebus spiritualibus per quamdam transumptionem dicitur per similitudinem acceptam a speculo materiali, ut scilicet in rebus spiritualibus dicatur esse speculum id in
180 quo alia repraesentantur, sicut in speculo materiali rerum visibilium formae apparent. Sic ergo dicunt quidam ipsam mentem divinam in qua omnium rerum rationes relucent esse speculum quoddam, et dici aeternitatis speculum
185 ex hoc quod est aeternum quasi aeternitatem habens. Dicunt igitur quod istud speculum videri potest dupliciter: vel per essentiam suam, secundum quod est beatitudinis obiectum, et sic non videtur nisi a beatis, vel simpliciter,
190 vel secundum quid sicut in raptu, vel prout in eo resultant rerum similitudines, et sic proprie videtur ut speculum, et hoc modo dicunt speculum aeternitatis visum ab angelis ante
195 suam beatitudinem et a prophetis.

Sed haec opinio non videtur rationabilis propter duo: primo quia ipsae species rerum in mente divina resultantes non sunt aliud secundum rem ab ipsa essentia divina, sed huius-
200 modi species vel rationes distinguuntur in ipsa secundum diversos respectus eius ad creaturas diversas; cognoscere igitur divinam essentiam et species in ipsa resultantes nihil est aliud quam cognoscere ipsam in se et relatam ad aliud.

1 Prius est autem cognoscere aliquid in se quam prout est ad aliud comparatum; unde visio
210 qua videtur Deus ut est rerum species prae-

A 140 per speculum] sp imp. praem. pA 141 ipsa] speculo praem. pA 157 cum mens] cum add. pA 159 sed quod] q praem. pA 166 prophetica (e propheta pA) em. A 183 transumptionem] trans conf. praem. pA 196 vel secundum] s praem. pA 198 dicunt] videri add. pA 199 visum em. A] conf. pA angelis] al praem. pA

Φ 151 illa] illo Φ 157 replebant templum] etc. Φ 163 unde] quia Φ xxvi] xxvii Φ 168-179 Praeterea...videre (scil. sed c. 4-5) om. α δ 189 omnium] omnes Φ (-8°) 207 diversas om. Σ 212 Deus om. Φ

146 II hom. 2 (PL 76, 956 A). 164 aliam litteram: sic Gregor. Moral. IV c. 11 (PL 75, 648 C) et passim, vide etiam recens. Veteris Latinae 'Tollatur impius ne videat maiestatem Domini'. 165 aliqui mali sunt prophetae: cf. supra a. 5 53. 188 quidam: Philippus Cancellarius Summa de bono 'Ad quod dicendum quod ipse Deus sive aeterna sapientia, licet sit speculum aeternitatis, tamen ibi est differentia secundum rationem et ideo videre ipsum non est videre speculum aeternitatis vel e converso. Speculum enim secundum rationem speculi ducit ad aliud videndum. Qui autem videt ipsum Deum, secundum quod ipse est non secundum quod est speculum, sistit in ipso visionem' (ms. Vat. lat. 7669, f. 71va-b). 192 Dicunt...prophetis: similem opinionem allegat Albertus in q. De prophetia 'Si forte dicas quod est videre Deum duobus modis ut est summum bonum et sic est obiectum fruitionis et hoc modo non viderunt prophetae, ut est causa rerum et sic viderunt eum prophetae et angeli ut est in primo statu. Contra...' (ms. Vat. lat. 781, f. 11ra).

supponit illam qua videtur Deus ut est in se
 215 essentia quaedam secundum quod est obiectum
 beatitudinis; unde impossibile est quod aliquis
 videat Deum secundum quod est species rerum
 et non videat eum secundum quod est beati-
 tudinis obiectum. Secundo quia species alicuius
 220 rei invenitur in alio dupliciter: uno modo
 sicut praexistens ad rem cuius est species, alio
 modo sicut a re ipsa resultans. Illud igitur in
 quo apparent species rerum ut praexistentes
 ad rem non potest proprie speculum dici sed
 225 magis exemplar; illud autem speculum potest
 dici in quo rerum similitudines a rebus ipsis
 resultant. Quia igitur in Deo sunt species vel
 rationes rerum, nusquam invenitur dictum a
 sanctis quod Deus sit rerum speculum sed magis
 230 quod ipsae res creatae sunt speculum Dei,
 prout dicitur I Cor. XIII¹² « Videmus nunc per
 speculum in aenigmate »; et sic etiam dicitur
 Filius esse speculum Patris prout a Patre in
 ipso species divinitatis recipitur, secundum quod
 habetur Sap. VII²⁶ « Candor enim est lucis
 235 aeternae et speculum sine macula Dei maiestatis ».

Quod igitur a magistris dicitur prophetas
 in speculo aeternitatis videre, non sic intelli-
 gendum est quasi ipsum Deum aeternum vi-
 deant prout est speculum rerum sed quia ali-
 240 quid creatum intuentur in quo ipsa aeternitas
 Dei repraesentatur, ut sic speculum aeterni-
 tatis intelligatur non quod est aeternum sed
 quod est aeternitatem repraesentans: ex hoc
 enim Deo competit futura certitudinaliter ut
 245 praesentia cognoscere, ut Boetius dicit, quia
 eius intuitus aeternitate mensuratur quae est
 tota simul, unde uni eius aspectui subiacent
 omnia tempora et quae in eis geruntur. In
 quantum igitur ab isto divino aspectu resultat
 250 in mente prophetae futurorum scientia per lu-
 men propheticum et per species in quibus pro-
 pheta videt, ipsae species simul cum lumine
 prophético speculum aeternitatis dicuntur quia
 divinum intuitum repraesentant prout in aeter-

255 nitate futuros eventus praesentialiter inspicit.
 Concedendum est ergo quod prophetae in
 speculo aeternitatis vident non ita quod spe-
 culum aeternum videant, ut obiectiones pro
 prima parte inductae ostendere videbantur;
 260 unde ad eas per ordinem respondendum est.

1. Ad primum igitur dicendum quod pro-
 phetae in libro praescientiae dicuntur legere
 hac similitudine quia ex ipso libro divinae
 praescientiae efficitur rerum futurarum notitia
 in mente prophetae, sicut ex lectione libri effi-
 265 citur notitia rerum quae scribuntur in libro in
 mente legentis; non autem quantum ad hanc
 similitudinem quod propheta ipsam Dei praes-
 cientiam videat, sicut legens in libro materiali
 videt librum materiale. — Vel potest dici quod,
 270 sicut notitia quae fit in mente prophetae dicitur
 speculum aeternitatis, id est aeternitatem re-
 praesentans, ita potest dici liber praescientiae
 quasi materialiter quia in ea notitia Dei praes-
 scientia quantum ad aliquid describitur. 275

2. Ad secundum dicendum quod, quamvis
 omnis cognitio a divina praescientia derivetur,
 non tamen omnis cognitio repraesentat eam
 ut ratione aeternitatis etiam futura praesentia-
 liter intuetur; unde non potest dici quaelibet
 280 scientia speculum aeternitatis, sed in hoc pri-
 vilegiata ostenditur cognitio prophetarum.

3. Ad tertium dicendum quod rationes fu-
 turorum contingentium secundum immobilem
 veritatem originaliter sunt in mente divina, sed
 285 exinde effluunt in mentem prophetae; et sic in
 revelatione accepta propheta futura immobiliter
 cognoscere potest.

4. Ad quartum dicendum quod forma re-
 cepta sequitur modum recipientis quantum ad
 290 aliquid, prout habet esse in subiecto: est enim
 in eo materialiter vel immaterialiter, unifor-
 miter vel multipliciter, secundum exigentiam
 subiecti recipientis; sed quantum ad aliquid
 forma recepta trahit subiectum recipiens ad
 295

A 227 nusquam] non potest p *praem.* pA 270 Vel] . § Ad *praem.* pA 291 aliquid] precipue quantum ad co *add.* pA
 Φ 234 Candor...et om. Σ 235 Dei maiestatis] etc. Φ 245 ut Boetius dicit] om. α γ ut dicit boetius δ 247 uni] om. Σ
 post eius β 249 resultat] resultat Φ (-β) 255 futuros] futurorum Φ 280 intuetur] intueatur Φ 287 futura] om. α δ
 post immobiliter γ

227 nusquam...rerum speculum: Albertus q. *De prophetia* 'dicendum sine praesudicio quod speculum aeternitatis non est
 Deus, nec illud verbum memini me legisse ab aliquo sanctorum, sed est verbum magistrale' (ms. Vat. lat. 781, f. 11rb). 245 *De*
consol. V pr. 6 (PL 63, 859 A).

modum suum, prout scilicet nobilitates quae sunt de ratione formae communicantur subiecto recipienti: sic enim subiectum per formam perficitur et nobilitatur, et hoc modo per gloriam immortalitatis corpus corruptibile immortale efficitur; et similiter etiam per irradiationem ab immobili veritate elevatur mens prophetae ad hoc quod mobilia immobiliter videat.

5. Ad quintum dicendum quod, quia futurorum notitia est Deo propria, ideo futurorum cognitio non potest accipi nisi a Deo; non tamen oportet quod ipsum Deum videat quicumque futura a Deo cognoscit.

6. Ad sextum dicendum quod mens prophetae secundum illum philosophum saeculo praescientiarum sive intelligentiarum coniungitur, non quod ipsas intelligentias videat, sed quia ex ipsarum irradiatione earum praescientiae particeps fit.

7. Ad septimum dicendum quod etiam secundum fidem finis humanae vitae est ut homo saeculo altiori coniungatur; sed ad hunc finem pertingitur solum in patria, non in via.

8. Ad octavum dicendum quod speculum in quo videt propheta, quamvis sit temporale, tamen est Dei aeternam praescientiam repraesentans; et secundum hoc in speculo aeternitatis videt.

9. Ad nonum dicendum quod, quamvis sol non possit dici speculum rerum visibilium, tamen res visibiles quodam modo possunt dici speculum solis in quantum in eis claritas solis refulget; et sic etiam notitia in mente prophetae effecta dicitur aeternitatis speculum.

10. Ad decimum dicendum quod perfectior est visio qua videtur Deus ut est species rerum quam illa qua videtur ut est beatitudinis obiectum quia haec illam praesupponit et eam perfectiorem esse ostendit: perfectius enim videt causam qui in ea eius effectus inspicere potest quam qui solam essentiam causae videt.

11. Ad undecimum dicendum quod relatio qua Deus refertur ad unam creaturam non praesupponit relationem qua refertur ad alteram sicut relatio qua refertur ad creaturam praesupponit ipsam Dei essentiam absolute, et sic non sequitur.

12. Ad duodecimum dicendum quod verbum Augustini non est referendum ad visionem prophetarum, sed ad visionem sanctorum in patria vel eorum qui etiam in statu viae vident secundum modum patriae, ut Paulus in raptu.

13. Ad tertium decimum <dicendum> quod de immobili veritate futurorum prophetae iudicant per veritatem increatam, non quia eam videant sed quia ab ea illustrantur.

Rationes autem quae sunt in contrarium concedimus quantum ad hoc quod non vident ipsum Deum aeternum, quamvis in speculo aeternitatis videant, ut dictum est.

4-5. Duae tamen ultimae rationes non recte concludunt quia, quamvis Deus sit omnino uniformis, tamen in eo rerum cognitio distincte accipi potest prout ipse est propria ratio uniuscuiusque; similiter, quamvis speculum a materialibus ad spiritualia transferatur, non tamen haec translatio attenditur secundum omnes condiciones speculi materialis ut quamlibet earum in speculo spirituali observare oporteat, sed solum secundum repraesentationem.

Articulus septimus

Septimo quaeritur utrum in revelatione prophetica imprimantur divinitus in mentem prophetae novae rerum species vel solum intellectuale lumen. Et videtur quod solum lumen sine speciebus quia, ut habetur in glosa II Ad Cor. XII², a sola visione intellectuali dicitur aliquis propheta; sed visio intellectualis non est de rebus per rerum similitudines sed per ipsas rerum essentias, ut ibidem dicitur; ergo in vi-

A 296 suum] *idem praem.* pA 305 futurorum notitia] veritas *praem.* pA 336 qui *scrips.*] quia (*fort. mendum scribas e lapsu calami*) A 342 Dei...sequitur in *appendice col.* 103va 349 <dicendum> *suppl.*] *om.* A

Φ 299 perficitur] recipitur Φ 301 efficitur] efficietur Φ etiam *om.* Φ 306 futurorum cognitio *om.* Φ 311 saeculo] speculo Φ 318 saeculo] speculo Φ 329 prophetae *om.* Φ (-8) 336 qui] quia (*induc.* A) P 349 <dicendum> *suppl.* Φ P 360 propria *om.* Φ 5 Ad *om.* Φ P

1 Parall.: II-II q. 173 a. 2; *Super Is.* cap. 1; *Super I Cor.* cap. 14 lect. 1. 5 *Glossa Petri Lomb.* *ibid.* (PL 192, 81 B) ex August. *Super Gen. ad litt.* XII c. 9 (PL 34, 461). 9 *ibidem*: l. c. (81 A) ex August. *Super Gen. ad litt.* XII c. 6 (PL 34, 458).

10 sione prophetica nullae species in mente prophetarum fiunt.

2. Praeterea, intellectus abstrahit a materia et materialibus condicionibus; si igitur in visione intellectuali quae facit prophetam fiunt aliquae similitudines, illae similitudines non erunt admixtae materiae vel condicionibus materialibus; ergo per eas propheta non poterit cognoscere particularia sed universalia solum.

3. Praeterea, earum rerum de quibus fit prophetarum revelatio habent prophetarum aliquas species in mente sua, sicut Ieremias, qui prophetabat combustionem Ierusalem, habebat in anima sua speciem civitatis illius a sensu acceptam et similiter ignis comburentis quem frequenter viderat; si igitur aliae species earundem rerum menti prophetarum divinitus imprimantur, sequetur quod sint duae formae eiusdem rationis in eodem subiecto, quod est inconveniens.

4. Praeterea, visio qua videtur divina essentia est potior quam illa qua videntur quaecumque rerum species; sed visio qua videtur essentia divina non sufficit ad accipiendam cognitionem de rebus quibuscumque, alias videntes essentiam divinam omnia viderent; ergo nec species quaecumque menti prophetarum imprimantur poterunt prophetam ducere in rerum cognitionem.

5. Praeterea, illud quod quis potest propria virtute efficere non oportet quod in propheta divina operatione fiat; sed quilibet potest rerum quarumlibet in mente sua species formare per virtutem imaginativam quae componit et dividit imagines a rebus acceptas; ergo non oportet quod aliquae rerum species in animam prophetarum divinitus imprimantur.

6. Praeterea, natura operatur breviori via qua potest, et multo magis Deus qui ordinatius operatur; sed brevior via est ut a speciebus quae in anima prophetarum sunt, ducatur in re-

rum aliqualem cognitionem quam ex aliis speciebus de novo impressis; ergo non videtur quod aliquae species de novo imprimantur.

7. Praeterea, ut dicit glosa Ieronimi Amos 1^a, prophetarum utuntur similitudinibus rerum in quibus conversati sunt; hoc autem non esset si eorum visiones fierent per species de novo impressas; ergo non imprimuntur aliquae species in animam prophetarum de novo sed solum lumen propheticum.

SED CONTRA, visus non determinatur ad ali- quod determinatum visibile cognoscendum per lumen sed per speciem visibilis, et similiter intellectus possibilis non determinatur ad intel- ligibilia cognoscenda per lumen intellectus agen- tis sed per species intelligibiles; cum ergo cog- nitio prophetarum determinetur ad quaedam quae prius non cognoscebat, videtur quod non suf- ficiat luminis infusio nisi etiam species impri- mantur.

2. Praeterea, Dionysius dicit in 1 cap. Cae- lestis hierarchiae quod « impossibile est nobis superlucere divinum radium nisi varietate sa- crorum velaminum circumvelatum »; velamina autem appellat figuras; ergo prophetarum non infunditur lumen intelligibile nisi figurativis speciebus.

3. Praeterea, in omnibus prophetis infusio luminis est uniformis; sed non omnes prophe- tarum uniformem cognitionem accipiunt cum qui- dam de praesenti, quidam de praeterito, qui- dam de futuro prophetent, ut glosa Gregorii dicit super principium Ezechielis; ergo non so- lum lumen prophetis infunditur, sed aliquae species imprimuntur quibus prophetarum cog- nitiones distinguantur.

4. Praeterea, revelatio prophetica fit se- cundum locutionem interiorum ad prophetam per Deum vel per angelum factam, sicut patet

A 12 Praeterea] species add. pA 13 visione] prophete add. pA 22 habebat hic conf. pA] post anima sua clare A, et ordinem dictatorum restituius 54 utuntur similitudinibus] s praem. pA 70-71 Caelestis...nobis] de divinis nominibus quod impossi- bile est nobis praem. pA 73 velaminum] velaminimum A

Φ 14 prophetam] prophetiam Φ (-8²) 27 sequetur] sequitur Φ 40 fiat] om. α β 8² imprimatur 8² 44 animam] ani- ma Φ P 45 divinitus om. Φ P 70 in om. Φ 85 distinguantur] -guuntur Φ

12 intellectus...condicionibus: Avicenna ut supra q. 2 a. 2 171 in nota. 21 Ier. 1^a ut refert Thomas *Super Ier.* ibid. 46 na- tura... potest: sententia communis auctorum Mediae Aetatis, e. g. Thomas *Super Sent.* III d. 23 q. 3 a. 4 qc. 3 sed c. 1, *Super Sent.* IV d. 2 q. 1 a. 4 qc. 1 arg. 1, Albertus *Super Sent.* III d. 12 a. 4 arg. 3, ibid. d. 23 a. 9 arg. 2. 53 *Glossa ordin.* ibid. ex Hieron. ut supra a. 4. 9 in nota. 71 § 2 (PG 3, 121 B) sec. transl. Eriugena (Dion. 733). 74 appellat: l. c. § 3 (PG 3, 124 A; Dion. 738). 82 *Glossa ordin.* ibid. ex Gregor. *Super Ez.* I hom. 1 (PL 76, 786 A).

90 omnium prophetarum scripta intuenti; sed locutio omnis fit per aliqua signa; ergo revelatio prophetica fit per aliquas similitudines.

5. Praeterea, visio imaginaria et intellectualis sunt excellentiores corporali; sed quando fit visio corporalis supernaturaliter, tunc nova 95 species corporalis videntis oculis exhibetur, sicut patet de manu scribentis in pariete ostensa Baltasar, Dan. v⁶; ergo multo amplius oportet quod in visione imaginaria et intellectuali supernaturaliter factis novae species imprimantur.

100 **RESPONSIO.** Dicendum quod prophetia est quaedam supernaturalis cognitio; ad cognitionem autem duo requiruntur, scilicet acceptio cognitorum et iudicium de acceptis, ut supra dictum est; quandoque igitur cognitio est supernaturalis secundum acceptionem tantum, quandoque secundum iudicium tantum, quandoque secundum utrumque. Si autem sit secundum acceptionem tantum ¹ supernaturalis, non dicitur ex hoc aliquis propheta, sicut Pharaon est dictus propheta qui supernaturaliter accepit 110 futurae fertilitatis et sterilitatis indicium sub boum et spicarum figuris. Si vero habeat supernaturale iudicium vel simul iudicium et acceptionem, ex hoc dicitur esse propheta.

115 Acceptio autem supernaturalis non potest esse nisi secundum tria genera visionis, scilicet secundum visionem corporalem, quando aliqua corporalibus oculis divinitus demonstrantur, ut manus scribens Baltasar; et secundum imaginariam visionem, quando divinitus aliquae rerum figurae prophetis ostenduntur, ut olla succensa Ieremiae et equi et montes Zachariae; et secundum intellectualem, quando aliqua intellectui ostenduntur supra naturalem facultatem. 120 Cum autem intellectus humanus sit in potentia naturali ad omnes formas intelligibiles sensibilibium rerum, non erit supernaturalis acceptio quaecumque species intelligibiles in intellectu

fiant, sicut erat supernaturalis acceptio in visione corporali quando inspiciuntur res quae 130 non sunt secundum naturam formatae sed solummodo divinitus ad aliquid ostendendum, et sicut erat supernaturalis acceptio in visione imaginaria quando videntur aliquae similitudines non a sensibus acceptae sed per aliquam 135 vim animae formatae; sed tunc solum intellectus supernaturaliter accipit quando videt ipsas substantias intelligibiles per essentiam suam, utpote Deum et angelos, ad quod pertingere non potest secundum virtutem naturae 140 suae. Inter autem has tres supernaturales acceptiones haec ultima excedit modum prophetiae, unde dicitur Num. xi « Si quis fuerit inter vos propheta Domini, in somnio aut visione loquar ad eum. At non talis servus meus Moyses qui 145 palam et non per figuras et aenigmata videt Deum »; videre igitur Deum in essentia sua, sicut videtur in raptu vel sicut videtur a beatis, aut etiam videre alias substantias intelligibiles per essentiam suam, modum propheticae visionis excedit. Sed prima supernaturalis acceptio, scilicet quae est secundum corporalem visionem, est infra propheticam acceptionem quia per hanc acceptionem non praefertur propheta aliis quibuscumque cum speciem divinitus formatam ad videndum omnes aequaliter videre 150 possint. Supernaturalis ergo acceptio quae est propria prophetiae est acceptio imaginariae visionis. Sic ergo omnis propheta vel habet iudicium tantum supernaturale de his quae ab alio videntur, sicut Ioseph de visis a Pharaone, vel habet acceptionem simul cum iudicio secundum imaginariam visionem.

Iudicium igitur supernaturale prophetae datur secundum lumen ei infusum ex quo intellectus roboratur ad iudicandum, et quantum ad hoc nullae species exiguntur; sed quantum ad acceptionem requiritur nova formatio specierum, sive ut fiant in mente prophetae species 160

A 94 visio] *litt. imp. praem.* pA 129 sicut] *set solummodo praem.* pA (*cf. lin. 131*) 130 inspiciuntur] accipiuntur *praem.* pA 136 intellectus] visio *praem.* pA 142 haec ultima] prima *praem.* pA 146 palam et non per] per (*primo deletum*) non per *praem.* pA 153 quia] quantum *add.* pA 169 prophetae species] sp *praem.* pA

Φ 110 dictus] dicendus Φ 114 dicitur] dicitur Φ 119 scribens] scribentis Φ 123 et *om.* Φ 144 somnio] sompno Φ P 149 etiam *om.* Σ 152 scilicet *om.* Φ 158 prophetiae] -phete Φ 167 exiguntur] preexiguntur Φ 169 prophetae *om.* Φ (-γ)

103 supra: a. 3 ad 1. 109 Pharaon: *cf. Gen. xli²⁷ sqq.* 116 tria genera visionis: *cf. Glossa Petri Lomb. super II Cor. xii⁸ (PL 192, 80 B-C), vide etiam August. Super Gen. ad litt. XII c. 24 (PL 34, 474).* 119 Baltasar: *cf. Dan. v².* 122 Ieremiae: *ibid. v¹³; Zachariae: ibid. vi¹.* 143 Rectius xii⁶. 161 Pharaone: *cf. Gen. xli²⁴ sqq.*

170 quae prius non fuerunt, utpote si alicui caeco
nato imprimerentur species colorum, sive ut
species praeeistentes ordinentur et compo-
nantur divinitus tali modo quod competat si-
gnificationi rerum quae debent prophetae
175 ostendi; et per hunc modum concedendum est
quod prophetae revelatio non solum fit secun-
dum lumen sed secundum species etiam, quan-
doque vero secundum lumen tantum.

1. Ad primum igitur dicendum quod, quam-
vis propheta non dicatur nisi qui habet intel-
lectualem visionem, non tamen sola visio intel-
lectualis ad prophetiam pertinet sed etiam ima-
ginaria in qua species formari possunt conve-
nientes etiam ad singularium repraesentatio-
nem.
185

2. Unde patet responsio ad secundum.

3. Ad tertium dicendum quod illarum rerum
quas propheta vidit non oportet ut ei denuo spe-
cies infundantur, sed ut ex speciebus reservatis
190 in thesauro virtutis imaginariae fiat quaedam
ordinata aggregatio conveniens designationi rei
prophetandae.

4. Ad quartum dicendum quod divina essen-
tia, quantum in se est, expressius repraesentat
res quaslibet quam quaelibet species vel figu-
rae; sed ex hoc quod aspectus intuentis vin-
citur ab eminentia illius essentiae, contingit
quod essentiam videns non omnia videt quae
repraesentat; species vero in imaginatione im-
pressae sunt nobis proportionatae, unde ex eis
200 in rerum cognitionem possumus pervenire.

5. Ad quintum dicendum quod, sicut in eo
qui ex signis scientiam accipit signorum co-
gnitio est via ducens ad res ipsas, ita e con-
verso in eo qui significat aliquid cognitio rei si-
gnificandae praesupponitur ad formationem si-
gnorum: non enim potest aliquis rei quam igno-
rat congrua signa adhibere; quamvis igitur
homo quilibet possit quaslibet imagines for-
mare naturali virtute, tamen quod formentur
210

convenienter rei futurae significandae non po-
test fieri nisi ab eo qui rerum illarum cogni-
tionem habet, et secundum hoc formatio ima-
ginariae visionis in propheta supernaturalis
existit.

6. Ad sextum dicendum quod species illae
quae praeeistunt in vi imaginaria prophetae,
prout ibi existunt non sufficiunt ad significa-
tionem rerum futurarum, et ideo oportet quod
divinitus aliter transformentur.
220

7. Ad septimum dicendum quod species
praeeistentes in imaginatione prophetae sunt
quasi elementa illius visionis imaginariae quae
divinitus ostenditur cum ex eis quodam modo
componatur; et exinde contingit quod propheta
225 utitur similitudinibus rerum in quibus con-
versatus est.

Sed quia non semper per aliquas species fit
revelatio prophetica, ut dictum est, ideo ad ratio-
nes in contrarium adductas respondere oportet.
230

1. Ad primum igitur dicendum quod, etsi
in propheta non determinetur cognitio ad ali-
quid per intellectuale lumen quando ei datur
solummodo supernaturale iudicium, determi-
natur tamen per species ab alio visas, sicut co-
gnitio Ioseph per species visas a Pharaone,
vel¹ per species a se ipso visas non superna-
turaliter.

2. Ad secundum dicendum quod divini lu-
minis radius superlucet prophetae semper qui-
dem velatus figuris, non ita quod semper species
infundantur, sed quia radius praedictus spe-
ciebus praeeistentibus admiscetur.

3. Ad tertium dicendum quod prophetarum
revelatio distinguitur etiam ex parte luminis
intellectualis, quod quidam plenius aliis perci-
piunt, et ex parte specierum quae vel praeexi-
stunt vel de novo accipiuntur ab ipso propheta
aut ab alio.

4. Ad quartum dicendum quod, sicut dicit
Gregorius in II Moralium, «Deus ad angelos
250

A 170 fuerunt] *lit. imp. add.* pA 171 imprimerentur] *imprim conf. praem.* pA 176 prophetae] in nu (*seu inmi*) *add.* pA
187 illarum] species *add.* A, et *delevimus* (*cf. lin. 188*) 188 denuo] *idem conf. praem.* pA 189 ex speciebus] s *imp. praem.* pA
191 aggregatio] *idem conf. praem.* pA 203 accipit] *idem conf. et imp. praem.* pA 241 velatus] *lit. imp. add.* pA

Φ 173 quod] qui Σ 186 responsio] solutio Φ 187 illarum] species (*induc.* A) *add.* Φ (-8¹) P species *post rerum add.* 8¹
190 imaginariae] ymaginaria Φ (-8¹) 205 in eo *om.* Σ 224 ostenditur] -duntur Φ 226 conversatus est] conversatur Φ
231 igitur] ergo Φ (-8¹) 237 vel *om.* β γ (*def. α*) 242 infundantur] -datur Φ (-8¹)

loquitur eo ipso quo cordibus eorum occulta
sua invisibilia ostendit», et similiter subiungit
quod animabus sanctis loquitur in quantum
255 eis certitudinem infundit; sic ergo locutio qua
Deus prophetis locutus esse dicitur in Scriptu-
ris, non solum attenditur quantum ad species
rerum impressas, sed etiam quantum ad lumen
inditum quo mens prophetae de aliquo certi-
260 ficatur.

5. Ad quintum dicendum quod ex hoc ipso
quod visio intellectualis et imaginaria dignior
est corporali, secundum eas cognoscimus non
solum praesentia sed etiam absentia, cum vi-
265 sione corporali solummodo praesentia cernan-
tur; et ideo in imaginatione et intellectu reser-
vantur species rerum, non autem in sensu. Ad
hoc ergo quod visio corporalis sit supernatura-
lis, semper oportet quod novae formentur spe-
270 cies corporales; non autem hoc requiritur ad
hoc quod visio imaginaria vel intellectualis sit
supernaturalis.

3. Praeterea, prophetia quae ex virtute 15
creata procedit est prophetia naturalis, ut su-
pra dictum est; sed angelus est creatura quae-
dam; ergo prophetia quae non est naturalis sed
Spiritus Sancti donum, non perficitur angelo
20 mediante.

4. Praeterea, prophetia perficitur secundum
infusionem luminis et impressionem specie-
rum; sed neutrum horum videtur posse fieri
per angelum quia vel esset creator luminis vel
speciei cum haec non possint fieri nisi ex
25 nihilo; ergo visio prophetica non fit angelo
mediante.

5. Praeterea, in diffinitione prophetiae di-
citur quod prophetia est divina revelatio vel
inspiratio; si autem fieret angelo mediante, di-
30 ceretur esse angelica non divina; ergo non fit
mediantibus angelis.

6. Praeterea, Sap. vii²⁷ dicitur quod divina
sapientia « per nationes in animas sanctas se
transferens amicos Dei et prophetas consti-
35 tuit »; ergo ab ipso Deo immediate aliquis pro-
pheta constituitur, non per angelum.

Articulus octavus

Octavo quaeritur utrum omnis revelatio
prophetica fiat angelo mediante. Et vi-
detur quod non quia, ut dicit Augustinus VI De
Trinitate, « quorundam mentes ita elevantur
5 ut non per angelum sed in ipsa summa rerum
arce incommutabiles videant rationes »; hoc
autem maxime videtur competere prophetis;
ergo revelatio eorum non fit angelo me-
diante.

10 2. Praeterea, dona Spiritus Sancti imme-
diate sunt a Deo et habitus infusi; sed prophe-
tia est donum Spiritus Sancti, ut patet I Cor.
xii¹⁰, et est etiam quoddam lumen infusum;
ergo est a Deo sine angelo mediante.

SED CONTRA est quod Moyses aliis prophe-
tis excellentior fuisse videtur, ut patet Num. xi
et Deut. ultimo; sed Moysi facta est divinitus
revelatio mediantibus angelis, unde dicitur Gal.
iii¹⁹ quod lex « ordinata est per angelos in manu
mediatoris », et Act. vii³⁸ dicit Stephanus de
Moysse « Hic est qui fuit in ecclesia in solitudine
45 cum angelo qui loquebatur ei in monte Syna
et cum patribus nostris »; ergo multo fortius
omnes alii prophetae mediante angelo revela-
tionem acceperunt.

2. Praeterea, Dionysius dicit iv cap. Cae-
lestis hierarchiae quod « divinas visiones glo-
50 riosi patres nostri adepti sunt per medias cae-
lestes virtutes ».

A 252 eo] quod add. pA 255 certitudinem] scilicet retributionis add. Gregorius 258 impressas] ostensas praem. pA 263 se-
cundum] per praem. pA 263 eas (ex eam pA) em. A 266 in] si add. pA 267 non] litt. imp. add. pA 269 formentur
species] ymagines praem. pA

5 in sup. lin. A] per pA 15 prophetia...procedit] illud quod causatur a deo mediante alicia virtute creata praem. pA
45 Syna A

Φ 252 quo] quod Φ 253 invisibilia] in visibilia γ iudicia α δ iudicia vel praem. β 270 hoc om. Σ
6 arce] om. Φ (-δ) arte potius δ 13 et om. Φ 35 transferens] transfert et Φ 43 dicit Stephanus om. Φ 45 Syna]
synay (seu synai) Φ

253 subiungit: l. c. (PL 75, 561 A).

1 Farall.: II-II q. 172 a. 2; Super Is. cap. 6. 4 Rectius IV c. 17 (PL 42, 903). 16 supra: a. 3. 28 diffinitione pro-
phetiae: cf. Glossa Petri Lomb. super Ps. Praef. (PL 191, 58 B-C). 39 Rectius xii¹⁷ ut infra a. 14 27. 40 ultimo: xxxiv¹⁸.
50 § 3 (PG 3, 180 C) sec. transl. Eriugena (Dion. 811).

3. Praeterea, Augustinus dicit libro De Trinitate quod omnes apparitiones patribus factae in Veteri testamento fuerunt per angelos administratae.

RESPONSO. Dicendum quod in revelatione prophetica duo concurrunt, scilicet mentis illustratio et formatio specierum in imaginativa virtute. Ipsum ergo propheticum lumen quo mens prophetae illustratur a Deo originaliter procedit, sed tamen ad eius congruam susceptionem mens humana angelico lumine confortatur et quodam modo praeparatur: cum enim lumen divinum sit simplicissimum et universalissimum in virtute, non est proportionatum ad hoc quod ab anima humana in statu viae percipiatur nisi quodam modo contrahatur et specificetur per coniunctionem ad lumen angelicum quod est magis contractum et humanae menti magis proportionatum. Sed ipsa formatio specierum in imaginativa virtute proprie angelis est attribuenda eo quod tota corporalis creatura administratur per creaturam spiritualem, ut Augustinus probat in III De Trinitate; vis autem imaginaria utitur organo corporali, unde specierum formatio in ipsa ad ministerium proprie pertinet angelorum.

1. Ad primum igitur dicendum quod, sicut supra dictum est, verbum illud Augustini referendum est ad visionem patriae vel ad visionem raptus, non ad visionem propheticam.

2. Ad secundum dicendum quod prophetia inter dona Spiritus Sancti computatur ratione luminis prophetici, quod quidem a Deo infunditur immediate, quamvis ad eius congruam receptionem cooperetur ministerium angelorum.

3. Ad tertium dicendum quod illud quod fit a creatura propria virtute est quodam modo naturale, sed quod fit a creatura non propria virtute sed in quantum est mota a Deo velut quoddam divinae operationis instrumentum est

supernaturale; unde prophetia quae habet ortum ab angelo secundum naturalem angeli cognitionem est prophetia naturalis, sed illa quae habet ortum ab angelo secundum quod angelus revelationem a Deo accepit est prophetia supernaturalis.

4. Ad quartum dicendum quod angelus neque lumen in intellectu humano creat neque species in vi imaginativa, sed operatione angeli lumen naturale humano intellectui divinitus confortatur et secundum hoc hominem angelus illuminare dicitur; ex hoc etiam quod habet potestatem angelus commovere organum phantasiae, potest visionem imaginativam formare secundum quod competit prophetiae.

5. Ad quintum dicendum quod actio non attribuitur instrumento sed principali agenti, sicut scammum non dicitur effectus serrae sed carpentarii; et similiter cum angelus non sit causa revelationis propheticae nisi sicut instrumentum divinum per revelationem a Deo perceptam, prophetia non debet dici revelatio angelica sed divina.

6. Ad sextum dicendum quod sapientia divina in animam se transferens aliquos effectus facit non mediante ministerio angelorum, sicut gratiae infusionem per quam quis amicus Dei constituitur; nihil autem prohibet quin quosdam alios effectus faciat praedicto ministerio mediante, et sic in animas sanctas se transferens prophetas constituit angelo mediante.

Articulus nonus

Nono quaeritur utrum propheta semper, quando a spiritu prophetiae tangitur, a sensibus alienetur. Et videtur quod sic quia dicitur Num. XII⁶ « Si quis fuerit inter vos propheta Domini, in somnio et visione loquar ad eum »; sed, ut dicit glosa in principio Psalterii, tunc fit prophetia « per somnia et visiones » quando fit « per ea quae videntur dici vel fieri »;

A 54 apparitiones] visi *praem.* pA 85 infunditur] in *mac. praem.* pA 102 naturale humano *hic A]* post divinitus pA

Φ 97 accepit] accipit Φ 103 confortatur] conformatur *potius* Φ 107 prophetiae] prophete Φ 109 sed principali: *hic redit cod. Ot⁴ (ex δ³: cf. q. 8. a. 12 *lin.* 207) 122-123 et sic... mediante *hom. om.* Σ*
1 propheta] prophetia Φ (-δ³) 4 XII] xi Σ 5 somnio] sompno Φ P

54 III c. 11 (PL 42, 882). 75 Cap. 4 (PL 42, 873). 80 supra: a. 6 345.
1 Parall.: II-II q. 173 a. 3. 6 Glossa Petri Lomb. Praef. (PL 191, 58 C).

10 cum autem apparent ea quae videntur dici vel fieri et non dicuntur vel fiunt, homo est a sensibus abstractus; ergo visio prophetiae semper est propheta a sensu abstracto.

15 2. Praeterea, quando una virtus multum intenditur in sua operatione, oportet aliam a sua operatione abstrahi; sed in visione prophetiae interiores vires maxime in suis operationibus intenduntur, scilicet intellectus et imaginatio, cum hoc sit perfectissimum ad quod pervenire possunt secundum statum viae; ergo in visione prophetica semper propheta ab operatione exteriorum virium abstrahitur.

25 3. Praeterea, intellectualis visio est nobilior quam imaginaria, et haec quam corporalis; sed permixtio ignobilioris detrahit aliquid de perfectione nobilioris; ergo visio intellectualis et imaginaria, quando visioni corporali non permiscetur, sunt perfectiores; cum igitur in prophetica visione ad summam perfectionem perveniant secundum statum viae, videtur quod tunc nullo modo corporali visioni permisceantur, ut scilicet propheta cum eis simul corporali visione utatur.

35 4. Praeterea, plus distat sensus ab intellectu et imaginatione quam ratio inferior a superiori; sed consideratio superioris rationis qua intenditur aeternis contemplandis abstrahit hominem a consideratione inferioris rationis qua homo temporalibus inhaeret; ergo multo fortius visio intellectualis et imaginaria prophetiae abstrahunt a visione corporali.

40 5. Praeterea, una et eadem vis non potest simul pluribus intendere; sed quando aliquis sensibus corporalibus utitur, eius intellectus et imaginatio illis rebus intendit quae corporaliter videntur; ergo simul cum hoc non posset

intendere illis quae apparent absque sensibus corporis in prophetica visione.

50 SED CONTRA est quod dicitur I Cor. xiv⁸² « spiritus prophetarum prophetis subiecti sunt »; hoc autem non esset si propheta esset a sensibus alienatus quia sic non esset sui ipsius compos; ergo prophetia non fit in homine alienato a sensibus.

55 2. Praeterea, secundum visionem prophetiae accipitur certa cognitio de rebus sine errore; sed in his qui sunt abstracti a sensibus vel in somnio vel quocumque alio modo, est cognitio permixta errori et incerta quia similitudinibus rerum inhaerent quasi rebus ipsis, ut Augustinus dicit XII Super Genesim ad litteram; ergo prophetia non fit cum alienatione a sensu.

3. Praeterea, si hoc ponatur, videtur sequi error Montani qui dixit prophetas quasi abrepitios esse locutos, quid dicerent nescientes.

60 4. Praeterea, prophetia, ut dicitur in glosa in principio Psalterii, quandoque « fit per facta et dicta: per facta, sicut per arcam Noe significatur Ecclesia; per dicta, sicut ea quae angeli dixerunt Abrahae »; sed constat quod Noe arcam constituens et Abraham angelis colloquens et eis serviens non erant a sensibus abstracti; ergo prophetia non fit per abstractionem a sensibus semper.

75 RESPONSIO. Dicendum quod prophetia habet duos actus: unum principalem, scilicet visionem, alium secundarium, scilicet denuntiationem.

80 Denuntiatio autem fit a propheta vel verbis vel etiam factis, sicut patet Ier. xiii⁴ quod lumbare suum iuxta fluvium posuit ad putre-

A 12 propheta hic A] in aliquo pA abstracto] propheta add. pA, quod ante a sensu transpos. A (cf. nota superior) 19 ergo] quando p add. pA 33 intellectus] in *in fine lin. praem.* pA 35 superioris] inferior praem. pA 38 ergo] etc. add. pA fortius em. A] conf. pA 39 imaginaria] in add. pA 42 pluribus] *idem conf. et imp. praem.* pA 57 vel; sequitur spatium abraham sex litter. A 58 similitudinibus...inherent] inherent praem. pA 70 abraham A 75 scilicet] et praem. pA

Φ 10 et om. Φ homo] autem add. Φ 12 est] in add. Φ P 16 maxime om. Σ 19 possunt] possint Φ (-δ') possit δ' 42 simul om. Σ aliquis] a add. Φ (-δ') 51 sui ipsius] om. α γ sui post compos δ 54 secundum] super Σ supra β 57 somnio] somno Φ P 58 incerta] interea Φ 63 Montani] moritani Φ 66 per facta...per facta] prophetia per facta (seu perfecta) Σ prophetia per facta (seu perfecta) et dicitur per facta (seu perfecta) β

13 quando... abstrahi: cf. Avicenna *De anima* IV c. 2 (f. 18^r). 18 perfectissimum: cf. Moyses Maim. *Dux neutr.* II c. 37. 22 intellectualis...corporalis: cf. *Glossa Petri Lomb.* super II Cor. xii⁸ (PL 192, 80 B-C), vide etiam August. *Super Gen. ad litt.* XII c. 24 (PL 34, 474). 35 superioris rationis...inferioris rationis: August. ut supra q. 10 a. 6 272. 60 Cap. 25 (PL 34, 475). 63 error Montani: cf. Hieron. *Comment. in Is.* Prol. et cap. 1^a (PL 24, 19 B et 23 B). 65 *Glossa Petri Lomb. Praef.* (PL 191, 58 C). 69 Noe: cf. Gen. vi¹⁴ sqq. 70 Abraham: cf. Gen. xviii⁸ sqq.

scendum; utrolibet autem modo denuntiatio prophetica fiat, semper fit ab homine non abstracto a sensibus quia huiusmodi denuntiatio per signa quaedam sensibilia fit; unde prophetam denuntiantem oportet sensibus uti ad hoc quod eius denuntiatio sit perfecta, alias denuntiaret quasi abreptus.

Sed quantum ad visionem prophetiae duo concurrunt, ut ex dictis patet, scilicet iudicium et acceptio propria prophetiae. Quando igitur propheta inspiratur divinitus ut sit tantum iudicium eius supernaturale et non acceptio, tunc talis inspiratio abstractionem a sensibus non requirit quia iudicium intellectus naturaliter est perfectius in utente sensibus quam in non utente. Acceptio autem supernaturalis propria prophetiae est secundum imaginariam visionem, ad quam visionem inspiciendam rapitur mens humana ab aliquo spiritu et a sensibus abstrahitur, ut Augustinus dicit XII Super Genesim ad litteram; cuius ratio est quia vis imaginativa, dum quis utitur sensibus, ¹ principaliter est intenta his quae per sensus accipiuntur, unde non potest esse quod intentio eius principaliter transferatur ad ea quae aliunde accipiuntur nisi quando homo est a sensu abstractus. Unde quandocumque fit prophetia secundum imaginariam visionem, oportet a sensibus abstractum esse prophetam.

Sed haec abstractio dupliciter contingit: uno modo ex causa animali, alio modo ex causa naturali; a causa quidem naturali quando exteriores sensus stupescunt vel propter aegritudinem vel propter vapores somni ad cerebrum ascendentes ex quibus contingit organum tactus immobilitari; ex causa vero animali, sicut quando homo ex nimia attentione ad intellectualia vel imaginabilia omnino a sensibus exterioribus abstrahitur. Numquam autem fit in propheta abstractio a sensibus corporalibus per aegritudinem, sicut fit in epilepticis vel

furiosis, sed solummodo per causam naturalem ordinatam, scilicet per somnum; et ideo prophetia quae fit cum visione imaginaria semper fit vel in somnio, quando scilicet est abstractio a sensibus per causam naturalem ordinatam, vel in visione, quando fit abstractio a causa animali. In hoc tamen differt propheta in sua abstractione a sensibus, sive abstrahatur per somnum sive per visionem, ab omnibus aliis qui abstrahuntur a sensibus quod mens prophetae illustratur de his quae in visione imaginaria videntur, unde cognoscit ea non esse res sed aliquarum rerum similitudines de quibus certum iudicium habet per lumen mentis. Sic igitur patet quod prophetiae inspiratio quandoque fit cum abstractione a sensibus, quandoque non; unde ad utrasque rationes est respondendum.

1. Ad primum igitur dicendum quod in verbis illis Dominus intendit ostendere praeminentiam Moysi ad alios prophetas quantum ad acceptionem supernaturalem, quia scilicet Moyses supernaturaliter ad hoc promotus est ut ipsam Dei essentiam in se ipsa videret; sed omnia quae prophetae acceperunt, non acceperunt nisi in similitudinibus somni et visionis. Sed tamen iudicium prophetae non est per similitudines aliquas somni vel visionis; unde iudicium prophetiae fit etiam sine abstractione a sensu.

2. Ad secundum dicendum quod, quando vis interior intenditur in visione sui obiecti, abstrahitur, si sit perfecta attentio, ab exteriori visione; sed quantumcumque sit perfectum iudicium interioris virtutis, non abstrahit ab operatione exteriori quia ad interioriorem virtutem pertinet de exteriori iudicare; unde iudicium superioris in idem ordinatur cum operatione exteriori, et ideo non mutuo se impediunt.

A 86 sit] si *praem.* pA 89 iudicium] super *add.* pA 98 visionem] de *add.* pA 108 a sensibus] hominem *praem.* pA 121 epilepticis] epilepticis A 136 prophetiae inspiratio] inquisitio *praem.* pA 148 prophetae non] non *praem.* pA 153 vis] visio *praem.* pA

Φ 97 prophetiae] proprie Φ (-β) om. δ³ 99 mens] vis Φ (-β) 101 imaginativa] -ginaria Φ 125 somnio] sompno Φ P 130 somnium] sompnum Φ (-α) P 133 unde] quando Φ (-β) ea] eam Φ (-β) 134 aliquarum] aliquid Φ 149 vel] et Φ 150 etiam om. Φ 151 sensu] sensibus Φ 154 abstrahitur] attenditur Σ

89 dictis: supra a. 7. 101 Cap. 13 (PL 34, 464). 114 vapores somni: Arist. ut supra q. 11 a. 3 281 in nota. 117 ex nimia attentione: cf. Avicenna *De anima* IV c. 2 (f. 18^r).

3. Ad tertium dicendum quod ratio illa procedit de visione intellectuali et imaginaria secundum acceptionem et non secundum iudicium, ut dictum est.

4. Ad quartum dicendum quod ex hoc ipso potentiae animae mutuo se in suis operationibus impediunt quod in una essentia animae sunt fundatae; unde quanto aliquae vires animae sunt sibi magis propinquae, tanto magis natae sunt se impedire si ad diversa ferantur, unde ratio non sequitur.

5. Ad quintum dicendum quod ratio illa procedit etiam quantum ad acceptionem supernaturalem virtutis imaginariae vel intellectualis et non quantum ad iudicium.

1. Ad primum autem in contrarium dicendum quod Apostolus loquitur quantum ad prophetiae denuntiationem, quia suo arbitrio subiacet denuntiare de quibus inspiratur vel non; quantum autem ad revelationem ipse propheta spiritui subicitur: non enim fit revelatio secundum arbitrium prophetae sed secundum arbitrium spiritus revelantis.

2. Ad secundum dicendum quod hoc est ex lumine prophetiae quod mens prophetae illustratur ut etiam in ipsa abstractione a sensibus verum iudicium habeat de his quae videt in somnio vel visione.

3. Ad tertium dicendum quod error Montani fuit in duobus: primo quia subtrahebat prophetis lumen mentis quo de visis verum iudicium haberent; secundo quod in ipsa denuntiatione eos a sensibus abstractos dicebat sicut in furiosis contingit vel in his qui loquuntur in dormiendo; hoc autem non sequitur ex positione praedicta.

4. Ad quartum dicendum quod hoc quod prophetia dicitur fieri per dicta vel facta, refe-

rendum est ad denuntiationem prophetiae magis quam ad prophetiam visionem.

Articulus decimus

Decimo quaeritur utrum prophetia convenienter dividatur in prophetiam praedestinationis, praescientiae et comminationis. Et videtur quod non quia glosa in principio Psalterii dividit prophetiam dicens quod « alia est secundum praescientiam, quam necesse est omnibus modis impleri etiam secundum tenorem verborum, ut: 'Ecce virgo concipiet'; alia secundum comminationem, ut: 'Quadraginta dies sunt et Ninive subvertetur', quae non secundum verborum superficiem sed tacitae intelligentiae significatione completur »; ergo videtur superfluum tertium membrum quod Ieronymus apponit, scilicet de prophetia secundum praedestinationem.

2. Praeterea, illud quod consequitur omnem prophetiam non debet poni ut membrum dividens prophetiam; sed omnem prophetiam consequitur esse secundum praescientiam divinam quia, ut glosa dicit Is. xxxviii¹, « prophetae in libro praescientiae legunt »; ergo prophetia secundum praescientiam non debet poni membrum dividens prophetiam.

3. Praeterea, cum praescientia sit superius ad praedestinationem quasi in eius diffinitione posita, non potest praescientia contra praedestinationem dividi nisi quantum ad ea in quibus praescientia praedestinationem excedit; sed praescientia excedit praedestinationem in malis quia de eis est praescientia et non praedestinatio, de bonis vero praedestinatio et praescientia; ergo cum dicitur quod prophetia alia est secundum praescientiam, alia secundum praedestinationem, hoc est dictum alia est de

A 175 ymaginarie A 193 iudicium] i conf. praem. pA 199 facta] idem conf. praem. pA
2 in] prop (et brevem rasur.) add. pA 4 glosa in] in praem. A, et deleoimus 5 dividit prophetiam] in prop add. pA
6 praescientiam] ali add. pA (cf. alia lin. 9) 10 Ninive] idem conf. praem. pA 19 consequitur] cons (et brevem ras.) praem. pA

Φ 171 natae] note Φ (-γ) 189 somnio] sompno Φ 198 quod² om. Φ
1 convenienter] communitur Φ (-β²) 8 ut] . v. Σ 9 secundum] scilicet Φ ut] adhuc add. Φ (-β²) adhuc β¹ 10 sunt
om. Φ 20 xxxviii] xxxiii (seu 34) Φ (-β²) 39 β¹ 27 ad ea] om. Σ ab ea β 29 excedit] excludit Σ precedit P

1 Parall.: II-II q. 174 a. 1; Lect. super Matth. cap. 1 lect. 5. 4 Glossa Petri Lomb. Praef. (PL 191, 59 B). 14 Ex Glossa ordin. super Matth. 1²²⁻²³, vide etiam infra lin. 166. 20 Glossa ordin. ibid. 25 quasi...posita; cf. supra q. 6 a. 1 107. 30 de eis est praescientia; Petrus Lomb. ut supra q. 6 a. 1 73 in nota. 31 de bonis...praescientia; August. ut hic infra lin. 43.

35 bonis, alia est de malis; sed bona et mala indif-
ferenter ex libero arbitrio dependent; ergo
nulla est differentia quam assignat Ieronimus
inter has duas prophetias dicens « prophetiam
praedestinationis esse quae sine nostro impletur
arbitrio, prophetiam vero secundum praescien-
tiam ¹ cui nostrum admiscetur arbitrium ».

105ra

4. Praeterea, praedestinatio, ut dicit Augu-
stinus, est de bonis salutaribus; sed inter bona
salutaria etiam nostra merita computantur quae
ex libero dependent arbitrio; ergo prophetiae
secundum praedestinationem nostrum admi-
scetur arbitrium, et sic Ieronimus male di-
stinguit.

5. Praeterea, in prophetia non possunt con-
siderari nisi tria, scilicet a quo est, in quo est
et de quo est; sed penes illud a quo est prophe-
tia non distinguitur quia omnis prophetia est
ab uno principio, scilicet Spiritu Sancto; nec
iterum penes id in quo est quia prophetiae
subiectum est humanus spiritus; ea autem de
quibus est prophetia non sunt nisi bona vel
mala; ergo prophetia non debet dividi nisi di-
visione bimembri.

6. Praeterea, Ieronimus dicit quod illa pro-
phetia « Ecce virgo concipiet », est secundum
praedestinationem; sed ad impletionem illius
prophetiae liberum arbitrium se immiscuit in
Virginis consensu; ergo prophetia secundum
praedestinationem habet liberum arbitrium im-
mixtum, et sic non differt a prophetia quae est
secundum praescientiam.

7. Praeterea, omnis enuntiatio de futuro
quod nescitur esse futurum vel est falsa vel
salthim dubia annuntianti; sed per prophetiam
comminationis praedicitur aliquid esse futu-
rum, utpote destructionem alicuius civitatis;
cum igitur haec denuntiatio non sit falsa nec
dubia, quia in Spiritum Sanctum qui est pro-
phetiae auctor nec falsitas nec dubitatio cadit,

75 oportet hoc futurum esse ad minus a Spiritu
Sancto praescitum; ergo prophetia secundum
comminationem non distinguitur a prophetia
secundum praescientiam.

8. Praeterea, cum aliquid praedicitur se-
cundum prophetiam comminationis, aut illa
praedictio est intelligenda sine condicione aut
sub condicione; si sub condicione, hoc non vi-
detur competere prophetiae quae in quadam
supernaturali cognitione consistit: futura enim
praecognoscere quibusdam condicionibus stan-
tibus etiam naturalis ratio potest; ergo oportet
ut sine condicione intelligatur; aut igitur pro-
phetia est falsa aut eveniet quod praedicitur,
et sic oportet a Deo esse praescitum; ergo pro-
phetia comminationis non debet distingui con-
tra prophetiam praescientiae.

9. Praeterea, Ier. xviii⁸ similis regula pro-
ponitur de divinis comminationibus et prom-
issionibus adimplendis, quia scilicet commina-
tiones revocantur quando gens contra quam est
facta comminatio poenitentiam agit a malis,
similiter promissio deficit quando gens cui
facta est iustitiam relinquit; ergo sicut ponit
prophetiam comminationis quoddam membrum
prophetiae, ita debet ponere quartum mem-
brum prophetiam promissionis.

10. Praeterea, Is. xxxviii¹ hoc propheticæ
Isaias dixit ad Ezechiam « Dispone domui tuae
quia morieris » etc.; haec autem prophetia non
est secundum praedestinationem, quia talem
prophetiam necesse est omnibus modis impleri
etiam sine nostro arbitrio; nec iterum secun-
dum praescientiam quia hoc futurum Deus
non praesciebat, alias praescientiae subesset
falsum; nec iterum secundum comminationem
quia sine condicione praedicebatur futurum;
ergo oportet <ponere> aliquod quartum genus
prophetiae.

11. Sed dicebat quod hoc praedicebatur

A 53 ea] *idem*, ante *trans.* ad *lin.*, *praem.* pA 85 praecognoscere *em.* A] *preco* (*transitus ad lin.*) cognoscere pA 88 eve-
niet] est *praem.* pA 109 non] *idem conf. praem.* pA 112 <ponere> *suppl. cum P* (*cf. lin. 100*) *om.* A 114 Sed dicebat] §
Praeterea prophetia comminationis *praem.* pA (*cf. infra lin. 131*)

Φ 35 est *om.* Σ (-δ²) 40 vero *om.* Σ 51 prophetia *om.* Σ 63 consensu] assensu (*induc.* A) Φ ascensu P 64 im-
mixtum] admixtum Φ 65-67 non differt...de futuro (*scil. lineam totam ex A*) *om.* P 74 auctor] actor Φ 82 videtur] ostendi-
tur Σ 91 praescientiae] prescientia Φ 98 iustitiam] -titia Φ (-δ²) iniustitiam δ¹ relinquit] derelinquit Φ 102 xxxviii]
xxxiiii (*seu 34*) Φ 102 hoc *om.* Σ 104 etc. *om.* Φ 105 talem] illa Σ illam β 106 prophetiam *om.* Σ 112 <ponere>
suppl. P] esse *suppl.* Φ

37 Ut supra lin. 14. 43 *De praedest. sanct.* cap. 10 (PL 44, 974), cf. etiam Petrus Lomb. *Lib. Sent.* I d. 40 Prol. 47 Ut
supra lin. 14. 59 Ut supra lin. 14. 60 « Ecce...: Is. vii¹⁴.

115 esse futurum secundum causas inferiores, et sic
erat prophetia comminationis. — Sed contra,
causae inferiores mortis hominis aegrotantis
possunt homini esse notae secundum artem
120 medicinae; si igitur Isaias hoc non praedixit
nisi secundum causas inferiores futurum, vel
non propheticè praedixit vel prophetica praedi-
130 dictio non differt a medici praedictione.

12. Praeterea, omnis prophetia est de rebus
vel intuendo causas superiores vel intuendo
125 causas inferiores; si igitur praedicta prophetia
intelligatur condicionalis quia est secundum
aliquas causas, scilicet inferiores, pari ratione
omnis prophetia condicionalis erit, et sic omnis
130 prophetia erit eiusdem rationis cum commina-
toria.

13. Praeterea, prophetia comminationis,
quamvis non impleatur «secundum superfi-
ciem verborum, impletur tamen tacitae intel-
135 ligentiae significatione», ut Cassiodorus dicit,
sicut quod dictum est per Ionam «Ninive
subvertetur» impletum est, secundum Augu-
stinum in libro De civitate Dei, quia quamvis
‘Ninive steterit in moenibus, corrui tamen in
140 pravis moribus’; sed hoc etiam invenitur in
prophetia praedestinationis et praescientiae quod
non implentur secundum exteriorem verborum
superficiem sed secundum spiritualem sen-
sum, sicut quod dictum est Is. LIV¹¹ «Fun-
145 dabo Ierusalem in saphiris», et Dan. II³⁴
quod «lapis abscissus de monte sine manibus»
confregit statuam, et multa alia huiusmodi;
ergo prophetia comminationis non debet di-
stingui contra prophetiam praescientiae et praedi-
150 stinationis.

14. Praeterea, si alicui demonstrantur ali-
quae futurorum similitudines, non dicitur pro-
pheta nisi intelligat ea quae per illas signifi-
cantur, sicut Pharaon non est dictus propheta

qui spicas et boves vidit: «intelligentia enim
opus est in visione», ut dicitur Dan. x¹; sed
155 illi per quos comminationes divinae fiunt, intel-
ligunt tantum hoc quod proponunt secundum
verborum superficiem, non autem illuminan-
tur de his quae per illa significantur, sicut patet
de Iona qui intellexit Ninive materialiter sub-
160 vertendam, unde ea non subversa sed correctae
doluit quasi sua prophetia non esset impleta;
ergo propheta ex hoc dici non debuit, et sic
nec comminatio debet poni species prophetiae,
unde videtur praedicta distinctio nulla esse. 165

SED CONTRARIUM apparet ex glosa quae
habetur super illud Matth. I²⁸ «Ecce Virgo
concipiet», ubi praedicta divisio ponitur et
explanatur.

RESPONSIO. Dicendum quod prophetia a di-
vina praescientia derivatur, ut supra dictum
est. Sciendum est autem quod Deus alio modo
praescit futura ab omnibus aliis qui futura
praecognoscunt. Circa futurorum enim cogni-
175 tionem duo est considerare, scilicet ipsum ordi-
nem causarum ad futuros effectus et exitum
sive executionem huius ordinis in hoc quod
effectus actu procedunt ex suis causis. Quae-
cumque igitur virtus creata aliquam cogniti-
onem habet de futuris, sua cognitio non fertur
180 nisi ad ordinem causarum, sicut medicus se-
cundum hoc dicitur futuram mortem praescire
in quantum scit naturalia principia esse
ordinata ad defectum mortis, et eodem modo
astrologus dicitur praecognoscere | futuras plu-
185 vias aut ventos; unde, si sint tales causae qua-
rum effectus impediri possint, non semper
evenit quod sic praescitur esse futurum. Sed
Deus non solum cognoscit futura ratione ordi-
nis causarum, sed etiam quantum ad ipsum 190

A 117 causae scrips.] causa (casu non emendatum) pA (cf. nota insequens) inferiores (ex inferior est pA) em. A 135 Ionam A
144 saphiris A] saphre praem. pA 150 si] litt. imp. praem. pA 159 significantur scrips.] significatur casu om. compl. abbrev. A
160 Jona A 161 correctae (e correpta pA) em. A 165 unde] dio (inc. divisio ?) add. pA 168 ponitur em. A] conf. pA

Φ 120 futurum] futuras β ante nisi Σ (def. δ^o) 125 causas om. Φ 126 intelligatur] -gitur Φ 128 erit] est Σ 144 in
om. Φ 145 quod om. Φ 150 demonstrantur] -trentur Φ P 161 ea om. Σ 168 concipiet om. Φ divisio] previo Φ (-8)
diffinitio δ^o 175 scilicet] secundum Σ 186 quarum] quorum Φ (-8°)

115 secundum causas inferiores: Glossa ordin. super Is. xxxviii¹ ut refertur supra a. 3 96. 134 Cassiodorus: ex Glossa Petri
Lomb. ut supra lin. 4. 135 Ion. iii⁴. 137 XXI c. 24 (PL 41, 739). 144 Dan. ii³⁴: ‘...et percussit statuam’ sec. recens.
Paris. (ms. Paris B. N. lat. 15467), ‘...et percussit imaginem’ sec. recens. Veteris Latinae. 153 Pharaon: cf. Gen. xli¹⁷ sqq.
160 Iona: cf. Ion. iii⁴. 166 Glossa ordin. super Matth. i²⁸⁻²⁹; «Ecce Virgo concipiet»: rectius Is. vii¹⁴. 171 supra: a. 3.

exitum vel executionem ordinis. Cuius ratio est quia eius intuitus aeternitate mensuratur quae omnia tempora in uno nunc indivisibili comprehendit; unde uno simplici intuitu videt
 195 et ad quid causae sunt ordinatae et qualiter ordo ille impleatur vel impediatur. Hoc autem creaturae est impossibile cuius intuitus limitatur ad aliquod tempus determinatum, unde cognoscit ea quae sunt in illo tempore; futura
 200 vero in tempore quando adhuc sunt futura non sunt nisi in ordine suarum causarum, unde sic solummodo a nobis praecognosci possunt – ut recte considerantibus appareat, in hoc quod futura praescire dicimur, magis nos
 205 praesentium quam futurorum scientiam habere –: et sic remaneat solius Dei proprium esse vere scire futura.

Quandoque igitur a divina praescientia derivatur prophetia ratione ordinis causarum, quandoque vero etiam ratione executionis vel impletionis illius ordinis. Cum ergo fit prophetae revelatio solummodo de ordine causarum, dicitur prophetia comminationis: tunc enim nihil aliud prophetae revelatur nisi quod secundum ea quae nunc sunt talis ad hoc vel illud est ordinatus. Impletio vero ordinis causarum fit dupliciter: quandoque quidem ex sola operatione divinae virtutis, ut suscitatio Lazari, conceptio Christi et huiusmodi, et secundum hoc est prophetia praedestinationis quia, ut dicit Damascenus, « ea Deus praedestinat quae non sunt in nobis »; unde et praedestinatio quasi quaedam Dei praeparatio dicitur, hoc autem aliquis praeparat quod facturus est ipse, non
 225 quod alius. Quaedam vero explentur etiam operatione causarum aliarum sive naturalium sive voluntariarum; et haec in quantum per alias causas complentur non sunt praedestinata, sunt tamen praescita; unde horum dicitur esse
 230 prophetia secundum praescientiam. Quia tamen prophetia propter homines fit, circa ea

quae per homines fiunt libero arbitrio praecipue prophetia praescientiae consistit; unde, praetermissis aliis causis creatis, Ieronymus prophetiam praescientiae notificans de solo libero arbitrio mentionem facit. 235

1. Ad primum igitur dicendum quod ista trimembris divisio quam Ieronymus ponit reducitur ad bimembrem, ut dictum est, quia quaedam respicit ordinem causarum, quaedam autem exitum ordinis; et in hac divisione Cassiodorus stetit. Ieronymus vero alterum membrum subdivisit; et ideo duo Cassiodorus membra divisionis posuit, Ieronymus autem tria. Praescientiam etiam Cassiodorus accepit secundum sui communitatem: est enim de omnibus eventibus, sive virtute creata sive increata fiant; sed Ieronymus accepit praescientiam secundum quandam restrictionem, prout est de illis tantum de quibus non est praedestinatio per se loquendo, scilicet de his quae virtute creata proveniunt. 240 245 250

2. Ad secundum dicendum quod omnis prophetia divinam praescientiam habet quasi radicem; sed cum in divina praescientia sit cognitio ordinis et eventus, quaedam prophetia derivatur ex una parte, quaedam ex alia. Praescientia vero Dei secundum hoc proprie praescientiae nomen habet quod ad eventum respicit qui futurus est, ordo enim ad eventum est in praesenti unde de eo magis est scientia quam praescientia: et sic illa prophetia quae ordinem respicit non dicitur secundum praescientiam, sed solum illa quae est secundum eventum. 255 260 265

3. Ad tertium dicendum quod praescientia hic accipitur contra praedestinationem divisa quantum ad ea in quibus praescientia praedestinationem excedit; non autem excedit praescientia praedestinationem solum in malis si praedestinatio stricte accipiatur, sed etiam in 270

A 191 exequutionem A 196 impediatur] imple *praem.* pA 197 limitatur ad...determinatum] d *praem.* pA 204 quod *sup. lin.* A] *idem conf.* pA 210 executionis] exequutionis A 214 nisi quod] quam *praem.* pA 222 non] *postea brev. ras.* A 223 praeparatio *em.* A] *conf.* pA 225 quod alius *inv.* pA 241 exitum] *idem conf. praem.* pA 264 illa (*ex illam* pA) *em.* A 269 excedit] *idem conf. praem.* pA

Φ 196 vel impediatur *om.* Φ 199 ea] illa Φ 204 magis] etiam *praem.* Φ nos *om.* Σ 207 esse *om.* Σ 211 prophetiae] prophetie Φ 221 ea] que *add.* Φ (-3¹)

192 aeternitate mensuratur: Boetius ut supra a. 6 245. 218 suscitatio Lazari: cf. Ioh. x1⁴⁸. 219 conceptio Christi: cf. Luc. 1⁸⁶. 221 *De fide* II c. 30 (PG 94, 971 A; Bt 161). 223 dicitur: cf. supra q. 6 a. 1 107.

omnibus bonis quae non fiunt sola virtute divina, unde ratio non sequitur.

275 4. Ad quartum dicendum quod meritum nostrum et est ex gratia et est ex libero arbitrio; non autem subiacet praedestinationi nisi secundum quod est ex gratia, quae a solo Deo est; unde id quod ex nostro arbitrio est praedestinationi subesse est per accidens.

280 5. Ad quintum dicendum quod prophetia hic distinguitur secundum ea de quibus est, non quidem secundum bona et mala quia huiusmodi differentiae per accidens se habent ad futurum quod per prophetiam cognoscitur, 285 sed secundum quod est de ordine vel de exitu ordinis, ut dictum est.

6. Ad sextum dicendum quod ad Christi conceptionem intervenit consensus Virginis, non quasi operans sed sicut impedimentum removens: non enim invitae tantum beneficium praestari decebat.

7. Ad septimum dicendum quod aliquid potest dici esse futurum non solum ex hoc quia ita erit, sed quia ita est ordinatum in causis suis ut sic sit futurum; sic enim medicus dicit iste sanabitur vel morietur: et si aliter contingat non falsum dixit, sic enim tunc futurum erat ex ordine causarum quem tamen possibile est impediri, et tunc quod prius futurum fuerat consequenter non erit futurum: unde Philosophus dicit in II De generatione quod « futurus quis incedere non incedet »; et secundum hoc denuntiatio prophetae comminantis nec falsa est nec dubia, quamvis non eveniat quod praedixit. 300 305

8. Ad octavum dicendum quod si prophetia comminationis referatur ad ordinem causarum quem directe respicit, sic est absque omni con-

dicione: absolute enim verum est ita ordinatum esse in causis ut hoc contingat; si autem referatur ad eventum quem respicit indirecte, sic intelligenda est sub condicione causae; et tamen supernaturalis est quia naturali cognitione non potest sciri etiam causa extante, utpote iniquitate remanente, quod talis poena vel talis determinate secundum divinam iustitiam debeat. 310 315

9. Ad nonum dicendum¹ quod sub prophetia comminationis intelligitur etiam prophetia promissionis quia de eis est eadem ratio; ideo tamen magis exprimitur de prophetia comminationis quia frequentius invenitur revocata comminatio quam promissio: Deus enim pronior est ad miserendum quam ad puniendum. 320 105va

10. Ad decimum dicendum quod prophetia illa fuit secundum comminationem; et quamvis non esset condicio explicite proposita, est tamen illa denuntiatio sub implicita condicione intelligenda, scilicet tali ordine rerum manente. 325

11. Ad undecimum dicendum quod causae inferiores non solum sunt causae naturales quas medici praecognoscere possunt, sed etiam causae meritoriae quae ex sola divina revelatione cognoscuntur; causae etiam naturales salutis vel mortis multo perfectius divina revelatione quam humano ingenio cognosci possunt. 330 335

12. Ad duodecimum dicendum quod causae superiores, scilicet rationes rerum in divina praesentia, numquam deficiunt ab impletione suorum effectuum sicut deficiunt causae inferiores; et ideo in causis superioribus cognoscuntur eventus rerum absolute, sed in inferioribus non nisi sub condicione. 340

13. Ad tertium decimum dicendum quod in prophetia praedestinationis et praesentiae, 345

A 275 ex] postea brev. ras. A 277 quae...unde] unde praem. pA 287 sextum] vi em. A vij pA dicendum scrips.] dictum fort. e lapsu scribae A 293 quia sup. lin. A] idem conf. pA 298 quem] quas praem. pA 303 denuntiatio...comminantis] comminatio praem. pA 308 est] idem conf. praem. pA 318 quod] § Ad xi dicendum in marg. praem. A, et sequitur solutio ut infra lin. 330-336 « causae...possunt », postea solutio ad 12^m, deinde ad 9^m, ad 10^m et ad 13^m: litteris c d a b e in marg. positus ordo restituitur. Ad ix dicendum suo loco rep. A 323 pronior est] est praem. pA 330 Ad undecimum (xi A) dicendum in marg. A] Ad ix dicendum (casu non del. in fine col. 105va) praem. A, et delevisimus (cf. nota ad lin. 318) 337 duodecimum] xij A x pA 338 rationes...divina praesentia, numquam] divina praesentia numquam praem. pA 343 condicione] postea sequuntur solutiones ad 9^m et 10^m pA

Φ 279 est] dicitur Φ 291 decebat] debebat Φ (-δ) debeat δ 296 vel] et iste Φ morietur] moritur Φ (-δ) 298 quem] quod Φ 309 verum] non Φ 314 extante] existente Φ 316 divinam iustitiam] dictam materiam Σ 338 superiores, scilicet] superiores sunt α γ sunt δ² sunt superficies que δ¹

301 Cap. 11 (337 b 7) sec. transl. veterem (ms. Urbin. lat. 206, f. 208^r). 323 pronior est ad miserendum: Glossa ordin. super Ier. Prol. [ex Origenis In Ier. hom. 1 n. 1 Hieron. interprete (PG 13, 255 A)] ut dicitur infra q. 15 a. 4 lin. 127, vide etiam Guill. Altiss. Summa aurea II tr. 30 c. 1 (f. 102va).

quamvis proponatur veritas adimplenda sub aliquibus similitudinibus, tamen ratione illarum similitudinum non attenditur aliquis sensus litteralis; sed litteralis sensus attenditur
 350 secundum ea quae per similitudines significantur, sicut in omnibus metaphoricis significationibus accidit; unde in talibus prophetiis nulla veritas invenitur quantum ad similitudines, sed solum quantum ad ea quae per similitudines significantur. Sed in prophetia
 355 comminationis sensus litteralis verborum prophetae attenditur secundum illas similitudines rerum quae evenient, quia similitudines illae non tantum proponuntur ut similitudines sed ut res
 360 quaedam; unde et illud quod eveniet significatum per huiusmodi similitudines, non pertinet ad sensum litteralem sed ad sensum mysticum, sicut cum dicitur «Ninive subvertetur», subversio materialis pertinet ad sensum litteralem, sed subversio a pravis moribus pertinet
 365 ad sensum moralem; et in ipso sensu litterali attenditur aliqua veritas ratione ordinis causarum, ut dictum est.

14. Ad quartum decimum dicendum quod
 370 in somnio Pharaonis spicae illae et boves non demonstrabantur ut res quaedam, sed solum ut similitudines; et ideo Pharaon, qui solum illas similitudines vidit, non habuit alicuius rei intellectum, et propter hoc propheta non
 375 fuit. Sed Ioniae cui dictum est «Ninive subvertetur», aderat intelligentia alicuius rei, scilicet ordinis meritorum ad subversionem, etsi forte alterius rei, scilicet conversionis, praescius non fuerit; unde quantum ad hoc quod non intelligebat
 380 propheta non fuit. Sciebat tamen Ionas et prophetae comminantes prophetiam quam praedicebant non esse secundum praescientiam sed secundum comminationem; unde dicitur Ioniae ultimo
 385 «Propter hoc praeoccupavi ut fugerem in Tharsis; scio enim quod tu clemens et misericors es».

Articulus undecimus

Undecimo quaeritur utrum in prophetia
 5 inveniatur immobilis veritas. Et videtur quod non: cum enim immobilis veritas in definitione prophetiae ponatur, si prophetiae conveniat, oportet ut per se ei conveniat; sed futura contingentia de quibus est prophetia per se non sunt immobilia sed solum secundum
 10 quod ad praescientiam divinam referuntur, ut dicit Boetius; ergo immobilis veritas non debet assignari prophetiae quasi in eius definitione posita.

2. Praeterea, illud quod non impletur nisi aliqua variabili condicione existente, non habet immobilem veritatem; sed aliqua prophetia est, scilicet comminationis, quae non impletur nisi
 15 variabili condicione existente, scilicet perseverantia iustitiae vel iniquitatis, ut habetur Ier. xviii⁸; ergo non omnis prophetia habet immobilem veritatem.

3. Praeterea, Is. xxxviii¹ dicit glosa quod
 20 «Deus prophetis revelat suam sententiam sed non consilium»; sententia autem eius est variabilis, ut ibidem dicitur; ergo prophetia non habet immobilem veritatem.

4. Praeterea, si prophetia habet immobilem
 25 veritatem, aut hoc est ex parte prophetae videntis, aut ex parte rei quae videtur, aut a parte speculi aeterni a quo videtur: non a parte videntis quia humana cognitio variabilis est, nec ex parte rei quae contingens est, nec ex parte divinae praescientiae sive speculi quia per hoc necessitas rebus non imponitur; ergo prophetia nullo modo habet immobilem veritatem.

5. Sed dicebat quod divina praescientia non
 30 imponit necessitatem quin aliter evenire possit, sed tamen aliter non eveniet quod praescitur; et hoc modo prophetia habet immobilem veritatem: immobile enim dicitur, secundum Phi-

A 346 adimplenda sub] sub *praem.* pA 357 attenditur] est *praem.* pA 370 Pharaonis] farano *praem.* pA 375 Ione A, et sic cum *litt.* J *lin.* 380, 383 381 prophetiam quam] hoc quod *praem.* pA 385 es] est *imp. praem.* pA

Φ 351-355 sicut in... significantur *hom. om.* Σ 359 res] rationes Σ 362-366 sensum... ad sensum *om.* δ² 362-365 ad sensum... sed *hom. om.* Σ (*def.* δ¹) 366 sensum *om.* Φ (*def.* δ²) 370 somnio] sompno Φ (-δ²) 374 propheta] prophetia Φ 378 conversionis] subversionis Φ

13-16 non habet... existente *hom. om.* δ² 14 est *om.* Σ (*def.* δ²) 16 perseverantia] -tie Φ 17 iustitiae] malitiae Φ 27 a] ex Φ 28 non] autem *add.* Φ 30 quae] etiam Σ (-δ²) quia δ¹ 32 rebus] rei Σ

351 sicut... accidit: Arist. ut supra q. 10 a. 7 99 in nota. 383 ultimo: iv^a.

1 Parall.: II-II q. 171 a. 6. 3 diffinitione prophetiae: cf. infra lin. 69. 9 *De consol.* V pr. 6 (PL 63, 861 A). 20 *Glossa ordin.* ibid. ex Gregor. *Moral.* XVI c. 10 (PL 75, 1127 B). 23 ibidem: l. c. hic supra.

40 losophum, quod non potest moveri vel quod
difficile movetur vel quod non movetur. —
Sed contra, posito possibili nihil sequitur im-
possibile; si igitur possibile est id quod est
praescitum et prophetatum aliter se habere, si
45 ponatur aliter se habere, nullum sequetur im-
possibile, sequitur autem prophetiam habere
mobilem veritatem; ergo non est necesse pro-
phetiam habere immobilem veritatem.

6. Praeterea, veritas propositionis sequitur
condicionem rei quia « ex eo quod res est vel
50 non est, oratio vera vel falsa est », ut dicit Phi-
losophus; sed res de quibus est prophetia sunt
contingentes et mutabiles; ergo et prophetica
denuntiatio habet mobilem veritatem.

7. Praeterea, effectus denominatur neces-
sarius vel contingens a causa proxima, non a
55 causa prima; sed causae proximae rerum de
quibus est prophetia sunt causae mobiles quam-
vis causa prima sit immobilis; ergo prophetia
non habet immobilem veritatem sed mobilem.

105^b 8. Praeterea, si prophetia habet immobilem
veritatem, impossibile est aliquid esse prophe-
tatum¹ et illud non fieri; sed quod est prophe-
tatum, impossibile est non esse prophetatum;
65 ergo si prophetia habet immobilem veritatem,
necesse est evenire illud quod prophetatum
est, et sic prophetia <non> erit de futuris con-
tingentibus.

SED CONTRA est quod dicitur in glosa in
principio Psalterii « Prophetia est divina inspi-
70 ratio vel revelatio, rerum eventus immobili
veritate denuntians ».

2. Praeterea, prophetia est « divinae prae-
scientiae signum », ut dicit Ieronymus; sed
praescita in quantum subsunt praescientiae sunt
75 necessaria, ergo et prophetata in quantum de
illis est prophetia; ergo prophetia habet immo-
bilem veritatem.

3. Praeterea, scientia Dei potest esse im-
mobilis de rebus mobilibus quia a rebus ortum
non habet; sed similiter cognitio prophetica
80 non sumitur a rebus ipsis; ergo prophetia habet
immobilem veritatem de rebus mobilibus.

RESPONSIO. Dicendum quod in prophetia
duo est considerare, scilicet ipsas res prophe-
tatas et cognitionem quae de eis habetur; et
85 horum duorum invenitur diversus ordo origi-
nis. Ipsae enim res prophetatae sunt immediate
a causis mobilibus sicut a causis proximis, sed
a causa immobili sicut a causa remota; cognitio
vero prophetica e converso est a divina prae-
90 scientia sicut a causa proxima, a rebus vero
prophetatis non dependet sicut a causa sed est
solum sicut earum signum. Omnis autem effec-
tus in necessitate et contingentia sequitur cau-
sam proximam et non causam primam; unde
95 ipsae res prophetatae mobiles sunt, sed pro-
phetica cognitio est immobilis sicut et divina
praescientia a qua derivatur ut exemplatum
ab exemplari: sicut enim ex hoc quod veritas
intellectus est necessaria sequitur quod enun-
100 tiatio quae est signum intellectus habeat nec-
cessariam veritatem, ita ex hoc ipso quod di-
vina praescientia est immobilis sequitur quod
prophetia quae est signum eius immobilem
habeat veritatem. 105

Quomodo autem praescientia Dei possit
esse immobiliter vera de rebus mobilibus, dic-
tum est in alia quaestione De scientia Dei;
unde non oportet hic repetere cum immobilitas
110 prophetiae tota dependeat ex immobilitate di-
vinae praescientiae.

1. Ad primum igitur dicendum quod nihil
prohibet aliquid inesse per accidens alicui se-
cundum se sumpto quod eidem per se inest
alio addito; sicut homini per accidens inest
115

A 54 denominatur] demo praem. pA 56 proximae] proph praem. pA 61 impossibile...prophetatum] si aliquid prophe-
tatum est hoc cui (inc. evenire] praem. pA 65 evenire] esse praem. pA 66 <non> suppl.] om. A 72 Praeterea] § preterea
prophetia a praescientia oritur. set praescita in quantum sunt praescita sunt necessaria. ergo et proph praem. pA 80 non habet] h
praem. pA 91 a causa] c praem. pA 100 enuntiatio em. A] conf. pA 109 unde] et per omnem eundem modum praem. pA
Φ 40 vel...movetur hom. om. Σ 43 si ponatur...habere hom. om. α P 52 et² om. Φ 54 denominatur] denotatur Φ (-8²)
56 causa] om. Σ post prima β 58 immobilis] immutabilis Φ (-8²) immutabiliter β 66 <non> suppl. Φ] om. P 77 veri-
tatem] de rebus mobilibus add. β (cf. lin. 82 et nota insequens) 78-82 Praeterea...veritatem hom. om. Σ (cf. nota superior)
85 eis] illis Φ 92 est om. Σ

39 Phys. V 4 (226 b 10). 41 posito possibili...: Arist. ut supra q. 2 a. 12 21 in nota. 51 Praedic. ut supra q. 1 a. 2 143
in nota. 69 Glossa Petri Lomb. Praef. (PL 191, 58 B-C) ex Cassiodori Super Ps. Praef. cap. 1 (PL 70, 12 B). 73 Ierony-
mus: ex Glossa ordin. super Matth. 1²². 108 Supra q. 2 a. 13.

moveri, per se vero homini in quantum est currens, sic etiam et huic rei quae prophetatur non per se competit esse immobilem, sed solum in quantum est prophetata; unde convenienter in diffinitione prophetiae ponitur.

120 2. Ad secundum dicendum quod prophetia comminationis omnino habet immobilem veritatem: non enim est de eventibus rerum sed de ordine causarum ad eventus, ut dictum est; 125 et hunc ordinem esse quem propheta praedicit necessarium est quamvis eventus quandoque non sequatur.

130 3. Ad tertium dicendum quod consilium Dei dicitur ipsa aeterna Dei dispositio quae numquam variatur; propter quod dicit Gregorius quod «Deus numquam mutat consilium». Sententia vero dicitur hoc ad quod aliquae 135 causae sunt ordinatae: sententiae enim in iudiciis ex causarum meritis proferuntur. Quandoque autem hoc ad quod causae sunt ordinatae est etiam a Deo ab aeterno dispositum, et tunc idem est Dei consilium et sententia; quandoque vero ad aliquid ordinatae sunt causae quod non est a Deo ab aeterno dispositum, et tunc 140 Dei consilium et sententia feruntur ad diversa. Ergo ex parte sententiae, quae respicit causas inferiores, invenitur mutabilitas, sed ex parte consilii invenitur semper immutabilitas. Prophetae vero revelatur quandoque sententia consilio conformis, et tunc prophetia habet immobilem veritatem etiam quantum ad eventum; 145 quandoque vero revelatur sententia consilio non conformis, et tunc habet immobilem veritatem quantum ad ordinem et non quantum ad eventum, ut dictum est.

150 4. Ad quartum dicendum quod immobilitas prophetiae est ex parte speculi aeterni, non quod rebus prophetatis necessitatem imponat, sed quia prophetiam facit necessariam esse de rebus contingentibus sicut et ipsa est.

5. Ad quintum dicendum quod posito quod aliquid sit secundum praescientiam prophetatum, quamvis illud non esse in se sit possibile, tamen impossibile posito huic, scilicet quod dicitur esse praescitum, quia ex hoc ipso quod 160 praescitum ponitur ponitur ita futurum esse, cum praescientia ipsum eventum respiciat.

6. Ad sextum dicendum quod veritas propositionis sequitur condicionem rei quando scientia veritatem proponentis ex rebus oritur; 165 sic autem non est in proposito.

7. Ad septimum dicendum quod, quamvis rei prophetatae causa proxima sit mobilis, tamen ipsius prophetiae causa proxima est immobilis, ut dictum est, et ideo ratio non sequitur. 170

8. Ad octavum dicendum quod prophetatum non evenire habet simile iudicium sicut et praescitum non evenire; quod qualiter debeat concedi et qualiter negari, dictum est in quaestione De scientia Dei. 175

Articulus duodecimus

Duodecimo quaeritur utrum prophetia quae est secundum visionem intellectualem tantum sit eminentior ea quae habet visionem intellectualem simul cum imaginaria visione. Et videtur quod non quia illa prophetia quae habet intellectualem visionem cum imaginaria includit eam quae habet intellectualem visionem tantum; ergo visio prophetica quae habet utramque visionem est potior ea quae habet unam tantum: quod enim includit aliquid excedit illud quod ab eo includitur. 10

2. Praeterea, quanto in aliqua prophetia est abundantius lumen intellectuale, tanto perfectior est; sed ex plenitudine intellectualis luminis contingit quod fit redundantia in propheta ab intellectu in imaginationem ut ibi formetur imaginaria visio; ergo perfectior est 15

A 126 quamvis em. A] conf. pA 132 ad quod] quod ex praem. pA 138 ad sup. lin. A] om. pA aliquid] est add. pA 147 revelatur] tantum add. pA 155 ipsa (scil. divina praescientia) A 157 secundum con. cum Φ] quod A 172 evenire sup. lin. A] esse esse prophetatum pA 3 visionem intellectualem] praescientiam s praem. pA

Φ 116 homini] homo α β om. δ 129 quae] sive α δ² sive vel praem. γ 133 sunt om. Φ (-δ¹) enim] tantum Φ 139 non om. Σ 157 secundum Φ] per P 161 praescitum ponitur] om. β inv. Σ 163-167 veritas...quod hom. om. δ² 4 visione om. Σ 5 habet om. Σ (-δ¹) 6 visionem om. Σ 9 visionem om. Φ ea] illa Φ 15 propheta] -phetia Φ 16 imaginationem] ymaginatione Φ (-δ¹) ymaginem δ¹

124 dictum est: supra a. 10 ad 8. 131 Ut supra lin. 20. 175 Supra q. 2 a. 13.
1 Parall.: II-II q. 174 a. 2.

prophetia quae habet imaginariam visionem adiunctam quam illa quae habet intellectualem tantum.

1067a

3. Praeterea, de Iohanne Baptista dicitur Matth. xi⁹ quod ipse est «propheta et plus quam propheta»; hoc autem dicitur in quantum Christum non solum intellectualiter vel imaginarie vidit, ut alii prophetae, sed etiam corporaliter digito demonstravit; ergo prophetia cui admiscetur corporalis visio est nobilissima, et eadem ratione illa cui adiungitur visio imaginaria est nobilior quam illa quae habet intellectualem visionem tantum.

4. Praeterea, tanto aliquid est magis perfectum quanto plenius in eo inveniuntur differentiae rationem speciei constituentes; sed differentiae constituentes prophetiam sunt visio et denuntiatio; ergo illa prophetia quae denuntiationem habet videtur esse perfectior ea quae non habet; sed denuntiatio fieri non potest sine imaginaria visione quia oportet eum qui denuntiat habere imaginatos sermones; ergo prophetia illa est perfectior quae fit cum visione imaginaria et intellectuali.

5. Praeterea, I Cor. xiv² super illud «spiritus autem loquitur mysteria», dicit glosa «Minus est propheta qui rerum significatarum solo spiritu videt imagines, et magis est propheta qui solo earum intellectu praeditus est, sed maxime propheta est qui utroque praecellit», ergo idem quod prius.

6. Praeterea, prophetia, ut dicit Rabbi Moses, inchoatur in intellectu et perficitur in imaginatione; ergo prophetia quae habet visionem imaginariam est perfectior quam quae habet intellectualem tantum.

7. Praeterea, debilitas intellectualis luminis imperfectionem indicat prophetiae; sed ex debilitate intellectualis luminis videtur contin-

gere quod visio prophetica non derivetur usque ad imaginationem; ergo videtur quod illa prophetia quae habet imaginariam visionem sit perfectior.

8. Praeterea, maioris perfectionis est cognoscere rem aliquam in se et prout est alterius signum quam cognoscere eam in se tantum; ergo eadem ratione perfectius est cognoscere aliquam rem ut est significata quam cognoscere eam in se tantum; sed in prophetia quae habet imaginariam visionem cum intellectuali, cognoscitur res prophetata non solum in se sed etiam prout est imaginibus designata; ergo prophetia quae habet imaginariam visionem est nobilior prophetia quae habet intellectualem tantum in qua cognoscuntur res prophetatae in se solummodo et non prout sunt signatae.

9. Praeterea, sicut dicit Dionysius I cap. Caelestis hierarchiae, «impossibile est nobis aliter superlucere divinum radium nisi varietate sacrorum velaminum circumvelatum»; velamina autem appellat figuras imaginarias quibus puritas intellectualis luminis quasi velatur; ergo in omni prophetia oportet esse imaginarias figuras vel ab homine formatas vel divinitus immissas; nobiliores autem videntur esse illae quae sunt immissae divinitus quam quae sunt formatae ab homine; illa ergo videtur esse nobilissima prophetia in qua simul divinitus infunditur lumen intellectuale et figurae imaginariae.

10. Praeterea, ut dicit Ieronymus in prologo super librum Regum, prophetae contra agiographas distinguuntur; sed illi quos ibi prophetas nominat omnes aut fere omnes revelationem acceperunt sub figuris imaginariis, plures autem eorum quos inter agiographas nominat sine figuris revelationem acceperunt; ergo magis proprie dicuntur prophetae illi qui-

A 21 Johanne A 28 illa cui] cu *praem.* pA 37 non] *lit. imp. praem.* pA 42 spiritus A] spiritu *Vulg.* 51 ergo] . Set tunc est res maxime perfecta *praem.* pA 66 sed] ille qui cognoscit *add.* pA 93 agiographas *scrips.*] agiographa *casu* A

Φ 30 visionem] *om.* Σ ante intellectualem β 46 est] *om.* Φ (-8¹) ante praeditus δ¹ 47 qui] in *add.* Φ 48 ergo] et sic Φ 71 prophetia] ea Φ 72 in se solummodo] tantum *praem.* β tantum in se Σ 74 cap. *om.* Φ (-8¹) 77 circumvelatum] circa velatum β velatum Σ 83 illae quae sunt *om.* Σ 84 quae sunt *om.* Σ 88 in prologo *om.* Σ 89 Regum] rerum α γ rerum *add.* β 90 ibi] *om.* Σ post fere⁸¹ β 92-94 sub...acceperunt *hom. om.* Σ

26 digito demonstravit: cf. Ioh. 1⁹ et 1³⁴. 34 visio et denuntiatio: cf. supra a. 9 75. 42 I Cor. xiv² sec. recens. Paris. (ms. Paris B. N. lat. 15467) quae et recens. Veteris Latinae. 43 *Glossa Petri Lomb.* ibid. (PL 191, 1664 B). 50 *Dux neutr.* II c. 37. 75 § 2 (PG 3, 121 B) sec. transl. Eriugena (Dion. 733). 78 figuras imaginarias: l. c. § 3 (PG 3, 124 A; Dion. 738). 89 *Sive Praefatio in libros Samuel et Malachim* (PL 28, 599).

bus fit revelatio secundum visionem intellectualem et imaginariam quam illi quibus fit secundum intellectualem tantum.

11. Praeterea, secundum Philosophum in 100 II Metaphysicae intellectus noster se habet ad primas rerum causas quae sunt maxime notae in natura « sicut se habet oculus noctuae ad lucem solis »; sed oculus noctuae non potest 105 inspicere solem nisi sub quadam obscuritate; ergo et intellectus noster divina sub quadam obscuritate intelligit, ergo videtur quod sub aliquibus similitudinibus, et sic intellectualis visio non erit certior quam imaginaria cum utraque sub similitudinibus fiat: unde videtur 110 quod illa visio imaginaria intellectuali adiuncta nihil diminuat de eius nobilitate, et sic illa prophetia quae fit sub utraque visione vel est dignior vel ad minus aequae digna.

12. Praeterea, sicut se habet imaginabile ad 115 imaginationem, ita intelligibile ad intellectum; sed imaginabile non apprehenditur ab imaginatione nisi mediante similitudine; ergo nec intelligibile ab intellectu, et sic idem quod prius.

SED CONTRA est quod dicitur in glosa in 120 principio Psalterii « alius prophetiae modus est ceteris dignior, quando scilicet ex sola Spiritus Sancti inspiratione, remoto omni exteriori adminiculo facti vel dicti vel visionis vel somnii, prophetatur »; illa vero prophetia quae habet 125 imaginariam visionem adnexam est cum adminiculo somnii vel visionis; ergo prophetia quae est cum visione intellectuali tantum est nobilior.

2. Praeterea, omne quod in aliquo recipitur, recipitur in eo per modum recipientis; sed 130 intellectus in quo aliquid recipitur in visione intellectuali est nobilior quam imaginatio in qua recipitur aliquid in visione imaginaria; ergo prophetia quae fit secundum intellectualem visionem est nobilior.

3. Praeterea, ubi est intellectualis visio non 135 potest esse deceptio quia qui fallitur non intelligit, ut dicit Augustinus in libro De vera religione; visio autem imaginaria habet plurimum falsitatis admixtum, unde in IV Metaphysicae ponitur esse quasi principium falsitatis; ergo 140 prophetia quae habet visionem intellectualem est nobilior.

4. Praeterea, quando una vis animae a sua actione retrahitur, alia in sua actione roboratur; si ergo in prophetia aliqua vis imaginaria 145 omnino vacet, intellectualis visio erit fortior; ergo et prophetia erit nobilior.

5. Praeterea, sicut se habent potentiae ad invicem, ita et actus potentiarum; sed intellectus non coniunctus imaginationi, utpote 150 angelicus, est nobilior intellectu imaginationi coniuncto, utpote humano; ergo et prophetia quae habet visionem intellectualem sine imaginaria nobilior est quam illa quae habet utramque. 155

6. Praeterea, adminiculum actionis designat imperfectionem agentis; sed visio imaginaria ponitur in glosa in principio Psalterii ut adminiculum prophetiae; ergo prophetia quae habet imaginariam visionem est imperfectior. 160

7. Praeterea, quanto aliquod lumen est magis remotum ab obscuritatibus sive nebulis, tanto est magis clarum; sed imaginariae figurae sunt quasi quaedam nebulae quibus obumbratur 165 intellectuale lumen, ratione cuius ratio humana quae a phantasmatibus abstrahit dicitur ab Ysaac oriri in umbra intelligentiae; ergo prophetia quae habet lumen intellectuale sine imaginibus est perfectior.

8. Praeterea, tota nobilitas propheticae cognitionis consistit in hoc quod Dei praescientiam imitatur; sed prophetia quae est sine imaginaria visione magis imitatur divinam praescientiam in qua non est aliqua imaginatio, quam 170

A 96 revelatio scrips.] revelationem A 97 imaginariam] ymaginariam A y in fine lin. praem. pA 109 sub similitudinibus] cum ymag praem. pA 136 fallitur scrips. cum P Φ] imperfecte A 138 visio... plurimum] plu praem. pA 151 imaginationi em. A] conf. pA 153 sine] litt. imp. praem. pA 156 designat] rep. A, et alterum delevisimus 163 sed] lu (u imp.) add. pA
Φ 99 in om. Σ 120 alius] illius Φ 131 imaginatio] imago Σ 139 in om. Σ (-8¹) 146 erit] esset Φ 147 erit] om. Σ (-8²) ante prophetia 8¹ 152 utpote] scilicet Φ 158 in principio om. Φ 169 imaginibus] imaginationibus Φ (-2)

100 Cap. 1 (993 b 9) sec. transl. vetustissimam (ed. Steel, p. 282), cf. tamen Guill. Altiss. *Summa aurea* I c. 3 q. 1 (f. 4vb).
120 *Glossa* Petri Lomb. Praef. (PL 191, 58 D). 129 per modum recipientis: cf. supra q. 1 a. 2 18 in nota. 138 Rectius *De div. quaest.* 83 q. 32 (PL 40, 22) ut supra q. 1 a. 12 12, cf. tamen *De vera relig.* cap. 34 (PL 34, 150). 139 *Metaph.* IV 14 (1010 b 2). 158 *Glossa* Petri Lomb. Praef. (PL 191, 58 D). 167 *Liber de Definiçionibus* (ed. Muckle, p. 313).

175 quae habet imaginariam visionem; ergo illa
prophetia quae caret imaginaria visione est
nobilior.

RESPONSIO. Dicendum quod, cum natura
speciei consistat ex natura generis et natura
180 differentiae, ex utroque dignitas speciei potest
pensari; et secundum has duas considerationes
inveniuntur aliqua se invicem in dignitate
excedere quandoque. Et quantum pertinet ad
rationem speciei, semper illud participat per-
185 fectius speciei rationem in quo differentia for-
maliter speciem constituens nobiliter inveni-
tur; sed simpliciter loquendo, quandoque est
nobiliter simpliciter id in quo natura generis
est perfectior, quandoque vero id in quo est
190 perfectior natura differentiae. Cum enim dif-
ferentia addit aliquam perfectionem supra ge-
neris naturam, tunc praeceminet quae est
ex parte differentiae facit aliquid esse simplici-
ter nobiliter; sicut in specie hominis, qui est
195 animal rationale, simpliciter est dignior ille
qui est potior in rationalitate quam qui est
potior in his quae ad rationem animalis spec-
tant, utpote sunt sensus et motus et alia huius-
modi. Quando vero differentia aliquam imper-
200 fectionem importat, tunc id in quo est comple-
tius natura generis est simpliciter nobiliter, ut
patet in fide quae est cognitio aenigmatica,
eorum scilicet quae non videntur: qui enim
abundat in natura generis et deficit in fidei
205 differentia, utpote fidelis qui iam percipit ali-
quem intellectum credibilium et quodam modo
ea iam videt, habet simpliciter nobiliter fidem
eo qui minus cognoscit, et tamen quantum ad
rationem fidei pertinet magis proprie habet
210 fidem ille qui omnino non videt illa quae credit.
Et sic etiam est in prophetia: prophetia enim
videtur esse quaedam cognitio obumbrata et
obscuritati admixta, secundum id quod habe-
tur II Petri 1¹⁹ « Habetis firmiorem propheti-

215 cum sermonem cui bene facitis attendentes
quasi lucernae lucenti in caliginoso loco »; et
hoc etiam ipsum nomen prophetiae demonstrat
quia prophetia dicitur quasi visio de longinquo:
quae enim clare videntur, quasi de prope vi-
220 dentur.

Si ergo comparemus prophetias quantum
ad differentiam quae rationem prophetiae com-
plet, illa invenitur perfectius rationem prophetae
habere et magis proprie cui imaginaria visio
225 admiscetur; sic enim veritatis propheticae cog-
nitio obumbratur. Si autem comparemus pro-
phetias secundum id quod pertinet ad generis
naturam, scilicet cognitionem vel visionem, sic
videtur distinguendum: cum enim omnis cog-
230 nitio perfecta duo habeat, acceptionem et
iudicium de acceptis, iudicium quidem de
acceptis in prophetia est solum secundum
intellectum, acceptio vero est et secundum
intellectum et secundum imaginationem. Quan-
235 doque igitur in prophetia non est aliqua super-
naturalis acceptio sed iudicium tantum super-
naturale, et sic solus intellectus illustratur sine
aliqua imaginaria visione; et talis forte fuit in-
spiratio Salomonis in quantum de moribus ho-
240 minum et naturis rerum, quae naturaliter acci-
pimus, divino instinctu ceteris certius iudicavit.
Quandoque vero est etiam acceptio supernatu-
ralis, et hoc dupliciter: quia vel est acceptio ab
imaginatione, utpote quando divinitus in spiritu
245 prophetae imagines rerum formantur, vel est
acceptio ab intellectu, utpote quando ita clare
veritatis cognitio intellectui infunditur ut non
ex similitudine aliquarum imaginum veritatem
accipiat, immo ex veritate iam perspecta ipse
250 sibi imagines formare possit quibus utatur
propter naturam nostri intellectus. Non autem
potest esse aliqua prophetia quae habeat accep-
tionem sine iudicio, unde nec imaginariam vi-
sionem sine intellectuali.

A 189 in quo] quod *praem.* pA 203 videntur] u (vel n) *praem.* pA qui enim] Si autem *praem.* pA 208 qui] quod
praem. pA 230 acceptionem et iudicium] iudicium *praem.* pA 243 hoc] quia intellectus est nobilior quam ymaginatio *praem.*
pA 251 nostrum] *idem conf. praem.* pA

Φ 176 prophetia om. Φ 188 id] om. α γ illud δ¹ 190 perfectior] perfectius Σ differentia] differentie β natura Σ (-δ¹)
natura differentie δ¹ 191 addit] addat δ P addunt β 194 sicut] etiam *add.* Φ 198 sunt om. Φ 199 aliquam] aliqua Φ
216 et] inde α β unde γ δ 227 pertinet] -nent α β δ² 230 acceptionem] scilicet *praem.* Φ scilicet *add.* P 244 imagina-
tione] intellectu Φ (-δ)

202 cognitio aenigmatica: cf. *Glossa Petri Lomb. super I Cor. xiii¹²* (PL 191, 1662 A) et Petrus Lomb. *Lib. Sent. III d. 26 c. 4.*
203 eorum...videntur: August. ut infra q. 14 a. 2. 239 inspiratio Salomonis: cf. III Reg. iv²⁸⁻³⁴ ut refert Thomas II-II q. 174 a. 3.

255 Sic igitur patet quod visio intellectualis
pura, quae habet iudicium tantum sine aliqua
acceptione supernaturali, est inferior ea quae
habet iudicium et acceptionem imaginariam;
260 illa vero intellectualis visio pura quae habet
iudicium et acceptionem supernaturalem est
ea nobilior quae cum iudicio habet acceptionem
imaginariam. Et quantum ad hoc concedendum
est quod prophetia quae habet visionem
265 intellectualem tantum est dignior ea quae
habet imaginariam adiunctam.

106va

1. Ad primum igitur dicendum quod,
quamvis illa prophetia quae in utraque visione
consistit habeat etiam intellectualem visionem,
non tamen includit illam prophetiam quae in
270 sola intellectuali visione consistit, eo quod illa
habeat intellectualem visionem excellentiorem
quam ista cum in illa intellectualis luminis
perceptio sufficiat ad acceptionem et iudicium,
in hac vero ad iudicium tantum.
275 2. Ad secundum dicendum quod in utraque
prophetia fit derivatio luminis prophetici
ab intellectu ad imaginationem sed diversimode,
quia in illa prophetia quae dicitur visionem
tantum intellectualem habere, tota plenitudo
280 propheticae revelationis in intellectu percipitur,
et exinde secundum intelligentis arbitrium
in imaginativa congrue formantur imagines
propter nostri intellectus naturam qui sine
phantasmatis intelligere non potest; sed
285 in alia prophetia non tota plenitudo propheticae
revelationis recipitur in intellectu, sed partim
in intellectu quantum ad iudicium et partim
in imaginativa quantum ad acceptionem. Unde
in illa prophetia quae visionem intellectualem
290 tantum continet, est visio intellectualis plenior:
ex defectu enim luminis recepti in intellectu
contingit quod exinde quodam modo decidit
quantum ad aliquid a puritate intelligibili
295 in imaginarias figuras, sicut et in somniis
accidit.

3. Ad tertium dicendum quod hoc quod
Iohannes Christum digito demonstravit non
pertinet ad visionem propheticae prout nunc
de prophetiae comparatione loquimur, sed magis
ad denuntiationem; hoc etiam quod Christus
300 corporaliter vidit non ei dedit prophetiam
perfectioris rationis, sed fuit quoddam munus
divinitus concessum amplius quam prophetia,
unde dicitur Luc. x²⁴ « Multi reges et prophetae
voluerunt videre quae videtis » etc. 305

4. Ad quartum dicendum quod denuntiatio
per verba vel facta communis est utriusque
prophetiae quia et prophetia quae tantum visionem
intellectualem habet potest denuntiare
secundum imagines quas ad libitum format. 310

5. Ad quintum dicendum quod glosa illa
loquitur de eo qui secundum intellectum non
habet nisi iudicium de his quae ab alio accipiuntur,
sicut Ioseph habuit solummodo iudicium de his
quae a Pharaone sunt visa, non quod ipse
315 acceperit quid esset futurum; et sic ratio
concludit non de illa prophetia intellectualem
tantum visionem habente de qua nunc loquimur.

6. Ad sextum dicendum quod in hoc Rabbi
Moysi opinio non sustinetur: ipse enim ponit
quod prophetia David fuit inferior prophetia
Isaiae vel Ieremiae cuius contrarium dicitur
a sanctis; habet tamen veritatem quantum ad
aliquid eius dictum, quia scilicet iudicium non
320 perficitur nisi propositis his de quibus est
iudicandum. Unde in illa prophetia in qua
percipitur intellectuale lumen solummodo ad
iudicandum, est ipsum lumen non determinatam
cognitionem alicuius faciens quousque proponantur
330 aliqua de quibus est iudicandum vel a se
vel ab alio accepta; et sic intellectualis visio
perficitur per imaginariam sicut commune
determinatur per speciale.

7. Ad septimum dicendum quod non semper
335 contingit ex debilitate intellectualis luminis
quod sit prophetia secundum visionem intel-

A 259 illa vero] et per hunc modum *praem.* pA intellectualis visio] prophetia que *praem.* pA 263-265 prophetia... adiunctam in *appendice col.* 106rb A 297 Iohannes A 301 ei *em.* A] *conf.* pA 314 Ioseph A 335 semper *sup. lin.* A] *om.* pA
Φ 256 pura] puta α β δ² *om.* δ¹ 269 in] *om.* β δ² *post sola* α δ¹ 294 et *om.* Φ 305 quae videtis *om.* Φ (*def.* δ²) que vos videtis P 321 Moysi] *om.* Σ moyses β sustinetur] tenetur Σ 326 propositis] prophetatis Σ 327-331 Unde...iudicandum *hom. om.* P 330 proponantur] apponantur Φ 334 speciale] speciem Σ

284 sine phantasmatis: Arist. ut supra q. 10 a. 8 4. 304 Luc. x²⁴: '...quae vos videtis' sec. recens. Paris. (ms. Paris B. N. lat. 15467) quae et recens. Veteris Latinae. 321 *Dux neutr.* II c. 45. 324 sanctis: cf. *Glossa* ut infra a. 14 7.

lectualem tantum, sed quandoque propter plenissimam acceptionem intellectus, ut dictum est, et ideo ratio non sequitur.

8. Ad octavum dicendum quod signum in quantum huiusmodi est causa cognitionis, signatum vero est id quod est notum per aliud. Sicut autem nobilius cognoscitur id quod in se notum est et alia cognoscere facit eo quod tantum in se notum est, ita etiam e contrario id quod notum est per se non per aliud, nobilius cognoscitur quam quod per aliud notum est, sicut principia conclusionibus; et ideo e contrario se habet de signo et signato, unde ratio non sequitur.

9. Ad nonum dicendum quod, quamvis imagines impressae divinitus sint nobiliores imaginibus per hominem formatis, tamen acceptio cognitionis quae est in intellectu divinitus est nobilior illa acceptione quae fit per imaginarias formas.

10. Ad decimum dicendum quod ideo illi specialius prophetiae nuncupantur in distinctione praedicta qui secundum imaginarias visiones prophetiam habuerunt quia in eis invenitur plenior ratio prophetiae, etiam ratione differentiae; autographae autem dicuntur qui supernaturaliter solum visiones intellectuales habuerunt, sive quantum ad iudicium tantum, sive quantum ad iudicium et acceptionem simul.

11. Ad undecimum dicendum quod quamvis intellectus noster intelligat divina per aliquas similitudines, tamen illae similitudines sunt nobiliores, ex hoc quod sunt immateriales, quam similitudines imaginariae, unde et visio intellectualis nobilior.

12. Ad duodecimum dicendum quod non potest esse quod aliqua res sit imaginabilis per suam essentiam, sicut est per suam essentiam intelligibilis: imaginatio enim non est nisi de rebus materialibus, nec tamen potest imagina-

tio aliquid recipere nisi sine materia, unde semper necesse est quod imaginatio sit aliquid non per essentiam suam sed per suam similitudinem; intellectus vero immaterialiter recipit, et eo cognoscuntur non solum materialia sed etiam immaterialia, unde et quaedam cognoscuntur ab eo per essentiam, quaedam autem per similitudinem.

Ad rationes vero quae in contrarium obiciuntur de facili patet responsio secundum hoc quod falsum concludunt.

Articulus tertius decimus

Tertio decimo quaeritur utrum gradus prophetiae distinguantur secundum visionem imaginariam. Et videtur quod sic: nobilior enim est prophetia ubi est nobilior prophetatae rei acceptio; sed quandoque acceptio rei prophetatae est per visionem imaginariam; ergo secundum visionem imaginariam possunt gradus prophetiae distinguuntur.

2. Praeterea, perfectius medium cognoscendi facit perfectiorem cognitionem, et exinde est scientia opinione perfectior; sed similitudines imaginariae sunt medium cognoscendi in prophetia; ergo ubi est nobilior imaginaria visio est altior gradus prophetiae.

3. Praeterea, in omni cognitione quae est per similitudinem, ubi est expressior similitudo est perfectior cognitio; sed figurae imaginatae in prophetia sunt similitudines rerum de quibus fit revelatio prophetiae; ergo ubi est perfectior imaginaria visio est altior gradus prophetiae.

4. Praeterea, cum lumen propheticum descendat ab intellectu in imaginationem, quanto est perfectius lumen in intellectu prophetiae tanto est perfectior imaginaria visio; ergo di-

A 338 propter hic A] secundum pA plenissimam] propter add. pA, quod signis consuetis anteposit A (cf. notatio superior) 341-351 Ad octavum...sequitur post solutionem ad nonum pA] litteris b a c in margine, rectum ordinem restituit A 345 est et] et praem. pA 352 nonum] viijj em. A viij pA (cf. nota ad lin. 341) 365 quantum] quantum acceptio praem. pA 369 tamen] tm conf. praem. pA 382 non] idem conf. praem. pA
11 sed: nova col. incip. manus altera intervenit

Φ 348 aliud] aliquid praem. β aliquid γ P aliquem δ¹ 376 imaginatio] imago Σ 377 (et 379) imaginatio] imago Φ 383 etiam om. Φ (-γ)
7 secundum] penes γ δ (def. α) 25 imaginaria] una Σ (-δ²) imaginativa δ¹

1 Parall.: II-II q. 174 a. 3.

versi gradus imaginariae visionis demonstrant
diversos gradus intellectualis; sed ubi est per-
fectior intellectualis visio, est perfectior prophe-
tia; ergo et secundum imaginariam visionem
30 gradus prophetiae distinguuntur.

5. Sed dicebat quod diversitas visionis ima-
ginariae non distinguit speciem prophetiae, et
ideo nec secundum ipsam gradus prophetiae
distinguuntur. — Sed contra, omne calidum
35 elementare est eiusdem speciei, et tamen apud
medicos distinguitur calidum in primo et in
secundo aut tertio et quarto gradu; ergo di-
stinctio graduum non requirit speciei distinc-
tionem.

6. Praeterea, magis et minus non diversi-
ficant speciem; sed etiam intellectualis visio
non distinguitur in prophetis nisi secundum
lumen propheticum perfectius et minus per-
fecte receptum; ergo differentia visionis intel-
45 lectualis non diversificat speciem prophetiae,
ergo nec gradus secundum responsionem prae-
dictam; et sic non essent in prophetia aliqui
gradus si nec secundum visionem intellecti-
vam nec secundum imaginariam distinguuntur;
50 relinquitur ergo gradus prophetiae distingui
secundum imaginariam visionem.

SED CONTRA, visio imaginaria non facit pro-
phetam sed solum intellectualis; ergo nec se-
cundum visionem imaginariam gradus pro-
phetiae distinguuntur.

2. Praeterea, illud quod distinguitur per se
distinguitur penes id quod est ei formale; sed
in prophetia intellectualis visio est formalis,
imaginaria vero quasi materialis; ergo gradus
60 prophetiae distinguuntur secundum intellectua-
lem et non secundum imaginariam visionem.

3. Praeterea, imaginariae visiones etiam in
eodem propheta pluries variantur quia quan-
doque hoc modo revelationem accipit, quan-

doque illo; ergo non videtur quod secundum
65 imaginariam visionem possint prophetiae gra-
dus distingui.

4. Praeterea, sicut se habet scientia ad res
scitas, ita prophetia ad res prophetatas; sed
scientiae distinguuntur secundum res scitas,
70 ut dicitur in III De anima; ergo et prophetia
secundum res prophetatas et non secundum
imaginariam visionem.

5. Praeterea, secundum glosam in princi-
pio Psalterii, prophetia consistit in dictis et
factis, somnio et visione; non ergo debent
magis prophetiae gradus distingui secundum
imaginariam visionem ad quam pertinent visio
et somnium, quam secundum dicta et facta.

6. Praeterea, etiam miracula ad prophe-
tiam requiruntur, unde Moyses cum a Domino
mitteretur signum petivit, Exodi III¹³, et in
Psal. dicitur « Signa nostra non vidimus, iam
non est propheta » etc.; ergo non magis debent
distingui gradus prophetiae secundum imagi-
85 nariam visionem quam secundum signa.

RESPONSIO. Dicendum quod, quando ad
aliquid constituendum duo concurrunt quo-
rum unum est alio principalius in eo quod ex
eis constituitur, potest comparationis gradus
90 attendi et secundum id quod est principale et
secundum id quod est secundarium; sed exces-
sus eius quod est principale ostendit eminentiam
simpliciter, excessus vero eius quod est
secundarium ostendit eminentiam secundum
95 quid et non simpliciter, nisi secundum quod
excessus in eo quod est secundarium est si-
gnum excessus in eo quod est principalius.
Sicut ad meritum humanum concurret caritas
quasi principale et opus exterius quasi secun-
darium: meritum autem simpliciter loquendo,
100 scilicet respectu praemii essentialis, iudicatur
maius quod ex maiori caritate procedit, magni-

A 31 diversitas visionis] visio *praem.* pA 68-86 Praeterea sicut...signa (*scil. arg. sed c. 4, 5 et 6 eadem manu in marg. inf.] om.*
pA 95 ostendit] non *praem.* pA 97 est signum] *demo praem.* pA

Φ 27 gradus *om.* Σ 35 et] sed Φ 36 et in] et Φ (-δ⁸) *om.* δ⁸ 37 aut] et Φ 48 si] sed Φ 54 visionem imagina-
riam] *eam* Σ *eam add.* β 66 possint] possunt β γ δ⁸ 70 scientiae distinguuntur] scientia distinguitur Φ 82 signum *om.* Φ
83 iam...propheta *om.* Φ 85 imaginariam] unam α β δ⁸ suam γ 88 aliquid] aliquod Φ 93 eius] *om.* Φ (-δ⁸) secundum
id δ⁸ 94 eius] secundum Σ (-δ⁸) secundum id δ⁸

34 calidum elementare: cf. Arist. *De gen. animal.* II c. 3 (736 b 29 sqq.) sec. transl. Scoti quam laudat Albertus *Summa de
hominis* q. 12, vide etiam Thomam *Super Sent.* II d. 18 q. 2 a. 3 et Avicennam *De animal.* XVI c. 1 (f. 61^r b). 35 apud medi-
cos: non invenimus. 71 *De anima* III 13 (431 b 24). 75 *Glossa Petri Lomb. Praef.* (PL 191, 58 C). 83 Ps. LXXII².

105 tundo vero operis facit maius meritum secundum quid respectu alicuius praemii accidentalis, non autem simpliciter, nisi in quantum demonstrat magnitudinem caritatis, secundum id quod Gregorius dicit « Amor Dei magna operatur si est ». Cum ergo ad prophetiam concurrat intellectualis visio quasi principalis et imaginaria quasi secundaria, gradus prophetiae est simpliciter eminentior iudicandus ex eo quod visio intellectualis est eminentior; ex eminentia vero imaginariae visionis ostenditur eminentior gradus prophetiae secundum quid et non simpliciter nisi in quantum perfectio imaginariae visionis demonstrat perfectionem intellectualis. Ex parte autem intellectualis visionis non possunt accipi aliqui determinati gradus quia plenitudo intellectualis luminis non manifestatur nisi per aliqua signa; unde penes illa signa oportet distinguere prophetiae gradus. Sic ergo <possunt> distinguere gradus prophetiae secundum quatuor.

125 Primo secundum ea quae requiruntur ad prophetiam. Est autem duplex actus prophetiae, scilicet visio et denuntiatio; ad visionem autem requiruntur duo, scilicet iudicium quod est secundum intellectum et acceptio quae est quandoque secundum intellectum, quandoque secundum imaginationem; sed ad denuntiationem requiritur aliquid ex parte denuntiantis, scilicet quaedam audacia ut aliquis non terreatur loqui veritatem propter adversarios veritatis, secundum id quod Dominus dixit ad Ezechielem, Ez. III⁸ « Dedi faciem tuam valentiorum facibus eorum et frontem tuam duriorum frontibus eorum », et sequitur « ne timeas eos neque metuas a facie eorum »; aliud autem requiritur ex parte rei denuntiatae, scilicet signum per quod veritas rei denuntiatae demonstratur, unde et Moyses a Domino si-

gnum accepit ut ei crederetur. Sed quia denuntiatio non principaliter sed consequenter se habet in prophetia, ideo infimus gradus prophetiae est in eo in quo invenitur quaedam audacia et promptitudo ad aliquid dicendum vel faciendum sine hoc quod ei aliqua revelatio fiat; sicut si dicamus aliquem gradum prophetiae fuisse in Samsone, largo modo accipiendo prophetiam secundum quod omnis supernaturalis influxus ad prophetiam reducitur; secundus vero gradus erit in eo qui habet visionem intellectualem tantum secundum iudicium, ut in Salomone; tertius vero in eo qui habet intellectualem visionem cum imaginaria, ut in Isaia et Ieremia; quartus vero in eo qui habet visionem intellectualem plenissimam quantum ad iudicium et quantum ad acceptiorem, sicut in David.

Secundo possunt distinguere gradus prophetiae ex dispositione prophetantis; et sic, cum prophetia fiat in somnio et in visione vigiliae, ut dicitur Num. XII⁶, perfectior est gradus prophetiae quae est in vigilia quam quae est in somnio, tum quia intellectus est melius dispositus ad iudicandum, tum quia etiam evocatio a sensibilibus non est facta naturaliter sed ex intensione perfecta interiorum virium ad ea quae divinitus demonstrantur.

Tertio ex modo accipiendi quia quanto expressius significatur res prophetata prophetiae gradus est sublimior. Nulla autem signa aliquid expressius significant quam verba; et ideo altior gradus prophetiae est quando percipiuntur verba expresse designantia rem prophetatam, sicut de Samuele legitur <I> Reg. III⁴, quam quando demonstrantur aliquae figurae quae sunt aliarum rerum similitudines, sicut olla succensa ostensa est Ieremiae, Ier. I¹³; ex hoc enim manifeste ostenditur quod lumen

A 123 <possunt> suppl. cum Φ (cf. lin. 161) om. A 135 Dominus scripsit d⁹ (deus vel dominus) A 145 in prophetia hic et ante non principaliter A, et alterum delevisimus 160 David] dicit A 162 et sic, cum] cu praem. pA 169 intensione] intetione pA intensione sic em. A 177 <I> suppl. cum P β γ] om. A 181 ostenditur sup. lin. A] percipitur pA

Φ 105 quid] quod Φ (-8) 112-115 ex eo... eminentior om Σ 123 <possunt> hic suppl. Φ] post distinguere P 136 Ez. om. Φ P 142 Domino] deo Φ 144 non] in prophetia (induc. A) praem. Φ P 155 Salomone] sampsone Φ 163 somnio] sompno Φ (-2) 163 in² om. Φ 164 XII] xi Φ 177 <I> suppl. P β γ] om. α δ 180 Ier. om. Φ P

108 In Evang. II hom. 30 (PL 76, 1221 B) ut refert Thomas infra q. 29 a. 8 sed c. 9. 126 duplex actus prophetiae: cf. supra a. 9 75. 138 sequitur: Ez. III⁸. 150 Samsone: Iud. xv¹⁴ ut refert Thomas II-II q. 174 a. 3. 155 Salomone: III Reg. IV²² sec. Thomam l. c. 157 Isaia: vi¹ ut infra lin. 195; Ieremia: I¹³ ut infra lin. 180. 160 David: Glossa Petri Lomb. ut infra a. 14 7.

propheticum magis in suo vigore percipitur quando secundum expressiorem similitudinem res propheticae demonstrantur.

185 Quarto ex parte eius qui revelationem facit: eminentior enim gradus prophetiae est quando videtur ille qui loquitur quam quando verba audiuntur tantum, sive sit in somnio sive sit in visione, quia ex hoc ostenditur quod magis
190 accedit propheta ad cognitionem eius qui revelat. Quando vero videtur ille qui loquitur, altior gradus prophetiae est quando videtur in specie angeli quam quando videtur in specie hominis, et adhuc eminentior si videatur in
195 figura Dei, sicut Is. vi¹ « Vidi Dominum sedentem » etc.: cum enim prophetiae revelatio a Deo descendat in angelum et ab angelo in hominem, tanto ostenditur plenior prophetiae receptio quanto magis acceditur ad primum principium prophetiae.

200 Rationes ergo illae quae ostendunt quod gradus prophetiae distinguuntur secundum imaginariam visionem concedendae sunt secundum modum praedictum; nec hoc dicendum est
205 quod diversitas gradus distinctionem exigit speciei.

Ad rationes vero quae sunt in oppositum per ordinem respondendum est.

210 1. Ad quarum etiam primam patet responsio ex praedictis.

215 2. Ad secundum dicendum quod, quando aliquid distinguitur secundum speciem, oportet quod fiat distinctio secundum illud quod est formale; sed si fiat distinctio graduum in eadem specie, potest esse etiam secundum id quod est materiale, sicut animal distinguitur per masculinum et femininum quae sunt differentiae materiales, ut in X Metaphysicae dicitur.

220 3. Ad tertium dicendum quod, cum lumen propheticum non sit aliquid immanens prophetae sed sit quasi quaedam passio transiens, non oportet etiam ut propheta semper sit in

eodem gradu prophetiae; immo quandoque fit ei revelatio secundum unum gradum, quandoque secundum alium.

225 4. Ad quartum dicendum quod, cum aliqua nobiliora quandoque minus perfecte cognoscantur, sicut cum de divinis habetur opinio et de creaturis scientia, non potest ex rebus prophetatis gradus accipi prophetiae; et praecipue cum ea quae sunt denuntianda prophetae
230 revelantur secundum quod exigit eorum dispositio propter quos prophetia datur. — Potest etiam dici quod etiam secundum res prophetatas gradus prophetiae distinguuntur; sed tamen propter nimiam rerum revelatarum diversitatem non possunt secundum hoc aliqui gradus determinati prophetiae assignari nisi forte in genere, ut si dicatur quod, cum revelatur aliquid de Deo, est eminentior gradus quam
235 cum revelatur aliquid de creaturis.

240 5. Ad quintum dicendum quod dicta et facta quae ibi tanguntur non pertinent ad revelationem prophetiae sed ad denuntiationem quae fit secundum dispositionem eorum quibus denuntiatur; unde secundum hoc non possunt gradus prophetiae distingui.

245 6. Ad sextum dicendum quod gratia signorum est differens a prophetia, potest tamen reduci ad prophetiam secundum hoc quod per signa veritas prophetae demonstratur; unde et gratia signorum quantum ad hoc est potior quam prophetia, sicut et scientia quae demonstrat propter quid est potior quam scientia quae dicit quia: et propter hoc I Cor. xii⁹ praemititur gratia signorum gratiae prophetiae; unde et ille propheta est excellentissimus qui etiam signa facit habens revelationem propheticam. Si autem signa faciat sine revelatione prophetica, etsi forte sit dignior simpliciter, non tamen
250 est dignior quantum pertinet ad rationem prophetiae; sed sic computabitur talis in infimo gradu prophetiae, sicut ille qui habet audaciam tantum ad aliquid faciendum.

A 183 quando] quam *praem.* pA 185 qui *scrips. cum P*] quod A 239 si dicatur] d *praem.* pA 249 a prophetia *hic manus solita revertitur* 255-256 et propter hoc...prophetiae *in marg.* A] *om.* pA

Φ 185 qui] quod (*induc.* A) Φ 189 ex hoc *om.* Φ 195 Vidi Dominum] vidimus deum Φ (-8¹) 196 etc. *om.* Σ 213 illud] id Φ P 234 etiam] tamen Φ 241 aliquid *om.* Φ 251 prophetae]-phetic γ 8¹

Articulus quartus decimus

Quarto decimo quaeritur utrum Moyses fuerit excellentior aliis prophetis. Et videtur quod non quia, ut dicit Gregorius, « per successiones temporum crevit divinae cognitionis augmentum »; ergo posteriores prophetae fuerunt excellentiores Moysae.

2. Praeterea, glosa in principio Psalterii dicit quod David dicitur propheta per excellentiam; ergo Moyses non fuit excellentissimus.

3. Praeterea, maiora miracula facta sunt per Iosue qui fecit solem et lunam stare, Ios. x¹², quam per Moysen, et per Isaiam qui fecit solem retrocedere, ut habetur Is. xxxviii⁸; ergo Moyses non fuit prophetarum maximus.

4. Praeterea, Eccli. xlviii⁴ dicitur de Elia « Quis poterit tui similiter gloriari qui sustulisti mortuum ab inferis? » etc., et sic idem quod prius.

5. Praeterea, Matth. xi¹¹ dicitur de Iohanne Baptista « Inter natos mulierum non surrexit maior Iohanne Baptista »; ergo nec fuit Moyses eo maior, et sic idem quod prius.

SED CONTRA est quod dicitur Deut. ultimo « Non surrexit propheta ultra in Israel sicut Moyses ».

2. Praeterea, Num. xii⁶ dicitur « Si quis fuerit inter vos propheta Domini, in somnio aut visione loquar ad eum; at non talis servus meus Moyses qui in omni domo fidelissimus est »; ex quo patet quod ipse aliis prophetis praefertur.

RESPONSIO. Dicendum quod inter prophetas secundum aliquid diversimode diversi possunt maiores reputari, simpliciter autem loquendo omnium maximus Moyses fuit: in eo enim quattuor quae ad prophetiam requiruntur excellentissime sunt inventa.

Primo quidem, visio intellectualis¹ in eo excellentissima fuit secundum quam tantum meruit elevari ut ipsam Dei essentiam videret, ut dicitur Num. xii⁸ « Palam, non per figuras et aenigmata videt Deum »; et haec quidem eius visio non est facta angelo mediante sicut aliae visiones prophetales, unde et ibidem dicitur « Ore ad os loquar ei »; et hoc expresse dicit Augustinus Ad Paulinam de videndo Deum et XII Super Genesim ad litteram.

Secundo, imaginaria visio fuit in eo perfectissima quia eam quasi ad nutum habebat, unde dicitur Exodi xxxiii¹¹ quod « loquebatur ei Dominus facie ad faciem sicut homo solet loqui ad amicum suum »; in quo etiam alia eius eminentia quantum ad imaginariam visionem potest notari, quod ipse scilicet non solum audivit verba revelantis sed vidit, non in figura hominis vel angeli sed quasi ipsum Deum, non in somnio sed in vigilia, quod de nullo aliorum legitur.

Tertio, etiam eius denuntiatio fuit excellentissima quia omnes qui fuerunt ante eum instruxerunt familias suas per modum disciplinae, Moyses autem fuit primus qui locutus est ex parte Domini dicens « Haec dicit Dominus », et non uni familiae sed toti populo; nec denuntiavit ex parte Domini ut attenderetur dictis alterius alicuius prophetae praecedentis,

A 13 quam per Moysen in marg. A] om. pA 16 helia A 20 Iohanne (et sic cum litt. I lin. 22, 122, 124 129) A 23 maior em. A] conf. pA 27 dicitur] quod add. pA 30 domo] mea add. Vulg. 33 inter] in conf. praem. pA 45 unde] ce (ut videtur) praem. pA 46 Ore...loquar] l praem. pA loquar scrips. cum ipso Thoma I Pars q. 12 a. 11 arg. 2)] loquatur potius A loquor Vulg. 50 habebat] nec a corporalibus add. pA 53 amicum] idem conf. praem. pA 63 Moyses autem fuit] fuit autem praem. pA

Φ 4 temporum: hic redit cod. M (ex γ: cf. supra art. 3 lin. 318) divinae] digne Φ (-8¹) 5 ergo...Moysae om. Σ 7 Praeterea, glosa] om. α Item γ 7 dicit] dicendum Φ (-8¹) 8 per excellentiam] excellentia Φ 13 et] et similiter Φ 14 ut habetur] om. Σ ut legitur β 21 Baptista om. Σ non...Baptista] etc. Σ 22 fuit] om. δ¹ post Moysen Φ (-8¹) 30 domo] mea (cum Vulg.) add. Φ 34 diversi] om. Φ (-8¹) aliqui ante diversimode δ¹ 42 ut] secundum quod Φ Palam] et add. Φ 42 figuras et] om. Σ figuras β 43 aenigmata] enigma Σ videt Deum] etc. Φ 45 et om. Φ 51 Exodi] Ezech. α β δ² 67 alicuius] om. Φ ante alterius P

1 Parall.: II-II q. 174 a. 4. 3 In Ez. II hom. 4 (PL 76, 980 B). 7 Glossa Petri Lomb. Praef. (PL 191, 59 B). 16 Eccli. xlviii⁴: 'Quis potest similiter gloriari tibi qui sustulisti mortuum ab inferis' sec. recens. Paris. (ms. Paris B. N. lat. 15467) 'Et quis potest similiter sic gloriari tibi qui sustulisti mortuum ab inferis' sec. recens. Veteris Latinae. 24 ultimo: xxxiv¹⁹. 42 Num. xii⁶ sec. recens. Paris. (ms. Paris B. N. lat. 15467). 45 ibidem: 'Ore enim ad os loquor ei' sec. recens. Paris. (ms. Paris B. N. lat. 15467) 'Os ad os loquar ad illum' sec. recens. Veteris Latinae. 47 Epist. 147 c. 13 (PL 33, 610). 48 Cap. 27 (PL 34, 477). 64 dicens: Exodi iv²⁸.

sicut prophetae denuntiando inducebant ut observaretur lex Moysi. Unde denuntiatio praecedentium fuit praeparatio ad legem Moysi quae fuit fundamentum quoddam denuntiationis sequentium prophetarum.

Quarto, etiam fuit eminentior quantum ad ea quae ordinantur ad denuntiationem: quantum ad miracula quidem quia fecit signa ad conversionem et instructionem totius gentis, alii vero prophetae fecerunt particularia signa ad speciales personas et specialia negotia, unde dicitur Deut. ultimo « Non surrexit ultra propheta in Israel sicut Moyses quem nosset Dominus facie ad faciem »; quantum ad eminentiam revelationis, « in omnibus signis atque portentis quae per eum misit ut faceret in terra Aegypti, Pharaoni et omnibus servis eius », et infra « magnaue mirabilia quae fecit Moyses coram universo Israel »; quantum etiam ad audaciam apparet eminentissimus qui in sola virga descendit in Aegyptum non solum ad denuntiandum verba Domini sed etiam ad flagellandum Aegyptum et populum liberandum.

1. Ad primum igitur dicendum quod verbum Gregorii est intelligendum de his quae pertinent ad mysterium Incarnationis de quibus aliqui posteriores expressius revelationem acceperunt quam Moyses, non autem quantum ad cognitionem divinitatis de quo plenissime Moyses instructus fuit.

2. Ad secundum dicendum quod David dicitur esse excellentissimus prophetarum quia

expressissime de Christo prophetavit et sine aliqua imaginaria visione.

3. Ad tertium dicendum quod, quamvis illa miracula fuerint maiora miraculis Moysi quantum ad substantiam facti, tamen illa Moysi fuerunt maiora quantum ad modum faciendi quia facta sunt toti populo et ad populi institutionem in nova lege et liberationem; illa vero fuerunt ad aliqua particularia negotia.

4. Ad quartum dicendum quod eminentia Eliae praecipue in hoc attenditur quod a morte immunis conservatus fuit; fuit etiam multis aliis prophetis eminentior quoad audaciam quae « non pertimuit in diebus suis principes » et quoad magnitudinem signorum, ut ex verbis Ecclesiastici ibidem habetur.

5. Ad quintum dicendum quod, cum Moyses aliis praefertur, intelligendum est de his qui fuerunt in Veteri testamento, quia tunc praecipue fuit prophetia in suo statu quando Christus ad quem omnis prophetia ordinabatur expectabatur venturus. Iohannes autem ad Novum pertinet testamentum, unde Matth. XI¹³ « Lex et prophetae usque ad Iohannem »; in Novo tamen testamento facta est manifestior revelatio, unde dicitur II Cor. III¹⁸ « Nos autem revelata facie gloriam Domini » etc., ubi expresse Apostolus se et alios apostolos Moysi praefert. Et tamen non sequitur, si Iohanne Baptista nullus fuit maior, quod propter hoc nullus fuerit eo excellentior in gradu prophetiae quia, cum prophetia non sit donum gratiae gratum facientis, potest esse potior in prophetia qui est minor in merito.

A 77 alii vero] Vnde *praem.* pA 78 negotia] signa *praem.* pA 80 Israel *em. A]* *conf.* pA 84 et²] *idem conf. praem.* pA 97 quo A 111 helie A 129 Iohanne *scrips.]* Iohannes *casu non emendatum* A (*cf. nota insequens*) 130 nullus fuit] *fu imp. praem.* pA 134 minor] *mi in fine lin. praem.* pA merito: *postea sex ultimae lineae col. 107^{rs} vacant* A

Φ 70 praeparatio] *apparitio α γ aperitio β δ¹ apertio δ²* 76 gentis] *generis Φ (-δ¹)* 83 quae] *om. γ quem α β δ² quam δ¹* 83 per eum misit] *perennum α δ² perennium δ¹* ut] *sicut Φ (-γ)* 84 et infra] *et ita Σ (-δ²) et itaque β δ² 87 qui] quia Φ P 95 expressius revelationem] expressiores revelationes Φ 97 quo] qua Φ 101 et *om.* Φ 107 institutionem] *instructionem Φ P 112 fuit² om. Φ (-γ)* 113 qua] *quia Φ P 114 in...principes] principem Φ 118 his] prophetis Φ 119 qui...testamento] veteris testamenti Φ 126 II *om.* Φ 127 gloriam Domini] *om. Σ gloriam deo β***

79 ultimo: xxxiv¹⁰⁻¹². 87 in sola virga: *cf. Exodi x¹²*. 116 ibidem: xlviij¹² et ¹³.